Бранко Тошовић

ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛОВИ

unilibris

Бранко Тошовић

Функционални стилови

Ова књига је заједничко електронско издање издавачких предузећа *Београдска књига* и *NM libris*.

Штампано издање ове књиге можете поручити преко сајта www.beogradskaknjiga.co.rs или на e-mail: info@beogradskaknjiga.co.rs.

Подаци у импресуму и каталошком запису задржани су из штампаног издања.

Бранко Тошовић

Функционални стилови

Уредник

Милош Јевтић

Библиотека *Пут у речи*

Књига 1

© Бранко Тошовић, Београд 2002

Сва права задржава аутор

Бранко Тошовић

ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛОВИ

unilibris

БЕОГРАДСКА КЊИГА

Оцу Ђорђу

САДРЖАЈ

УВОД 11

Прво поглавље

СТИЛИСТИКА. СТИЛ. ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛ 19

Стилистички правци и методи 20

Функционална стилистика 27

Функционални стилови 45

Ванјезички конституенти 65

Парадигматика и синтагматика 89

Типологија 93

Друго поглавље

СТИЛ КАО ИНФОРМАЦИЈА 101

Информацијска разнородност 105

Кодне комбинације 146

Квантитет 153

Треће поглавље

КЊИЖЕВНОУМЈЕТНИЧКИ СТИЛ 169

Информација 172

Начин излагања 181

Лексичка структура 183

Морфолошка структура 189

Синтаксичка структура 209

Сликовита и изражајна средства 211

Естетика 234

Естетика умјетничког поступка 244

Естетизација 267

Моделовање 287

Четврто поглавље
ПУБЛИЦИСТИЧКИ СТИЛ 299
Разноврсност 304
Информацијска разуђеност 305
Кôдно преплитање 307
Лексичка структура 316
Морфолошка структура 325
Синтаксичка структура 327
Пето поглавље
НАУЧНИ СТИЛ 329
Разноврсност 330
Научна подручја и медији 333
Стил научника 340
Лексичка структура 347
Морфолошка структура 350
Синтаксичка структура 354
Шесто поглавље
АДМИНИСТРАТИВНИ СТИЛ 355
Документ 356
Стандардизација и унификација 359
Лексичка структура 362
Морфолошка структура 363
Синтаксичка структура 364
Стил споразума, договора и уговора 364
Директивни стил 366
Стил законодавно-правних докумената 368
Стил персоналних докумената 371
Кореспонденцијски стил 377

Седмо поглавље

РАЗГОВОРНИ СТИЛ 381
Модификације 390
Стандардизација 393
Аутор 396
Фонетска структура 400
Лексичка структура 401
Морфолошка структура 403
Синтаксичка структура 404
Сликовита средства 405
Невербална средства 405
ЗАКЉУЧАК 407
ЛИТЕРАТУРА 411
СКРАЋЕНИЦЕ 522
SUMMARY 523
РЕЗЮМЕ 535
ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР 549
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР 563
СОДЕРЖАНИЕ 575
CONTENTS 577

УВОД

0. Као можда ниједна друга стилистичка категорија, функционални стил (у даљем тексту ФС) представља појаву за чије је тумачење потребно заћи на терен низа лингвистичких и нелингвистичких дисциплина. Функционалностилска разградња језика, та универзална особина свих развијених језика свијета, толико је сложен и комплексан феномен да се параметрима једне уске научне области не може у потпуности и цјеловито сагледати. Истраживања се, и поред изражене диференцијације, све више окрећу интеграцији па некад незамисливи спојеви – као, рецимо, књижевност и математика – данас су реалност. За тумачење неких појава неопходна је интеграција више научних дисциплина, које, на тај начин, постају кохезиони елеменат. Једна од таквих појава су функционални стилови (даље Ф-стилови).

Стил је језички феномен са ванјезичком каузалношћу па функционалностилска диференцијација (ФС-диференцијација) језика има своју интралингвистику и екстралингвистику. Спорови у функционалној стилистици (Ф-стилистици) око тога да ли се треба бавити стилом као (1) језичком датошћу, (2) језичком дјелатношћу или (3) ванјезичком условљеношћу можда и немају јачег смисла ако сваки опис ФС-раслојавања и његовог продукта заслужује пажњу без обзира на то са којих позиција долазио. Виталност једног научног правца испољава се и у томе што тражи нове путеве истраживања, што се модификује и грана, што мијења свој ток и што се концентрише на оно што у датоме тренутку и на датоме степену развоја науке даје најбоље резултате. Проблем интердисциплинарних феномена, какав је неоспорно ФС-разградња језика, управо је у томе што свако вријеме истиче у први план неки одређени приступ и што то исто вријеме понекад рађа екстремизам, априорност, елитаризам, који за науку могу бити погубни.

1. Као научни појам, ФС је апстрактни макросистем типичних елемената излучених из сличних или подударних текстова (исказа). У међупростору између апстрактног и конкретног постоје међусистеми, подсистеми, микросистеми и сл., који представљају нижи степен уопштавања. ФС је, према томе, научна апстракција до које се долази индуктивним путем.

2. Као интердисциплинарни проблем ФС-разуђивање језика садржи у себи више компоненти – информацијску, филозофску, естетску, семиотичку, социолингвистичку, психолингвистичку, логичку, интралингвистичку и др. Фундаменталним и неприкосновеним категоријама око којих се до XX стољећа кретала сва научна спознаја (материји, кретању, простору, времену...) придружила се нова – информација. Она је толико дошла до изражаја да представља доминанту друге половине прошлог стољећа. О информацији се говори у математици, физици, биологији, техници, економији, умјетности, лингвистици. Кибернетика, као наука о општим законима примања, чувања, преношења и трансформисања информације у сложеним управљачким системима (биолошким, техничким, друштвеним и сл.) важна је за науку о језику из простог разлога што се информација – централни појам кибернетике – преноси, прије свега, језичким системом знакова. Језик се диференцира у зависности од карактера информације коју ствара одређена врста људске дјелатности, што доводи до појаве различитих стилова. Ф-стилистика могла би се назвати и науком о начинима преношења информације посебним језичким подсистемима за посебне области човјекове активности. Са овог аспекта значајно је питање какву врсту информације предаје одређени стил, у каквоме је саодносу основна и допунска информација, колико је заступљена социјална, а колико персонална информација, да ли је информација потпуна или дјелимична, ради ли се о корисној информацији итд. С резервом треба прихватити мишљење да стилистика, за разлику од теорије информације, не проучава квантитативну, већ квалитативну (садржинску, семантичку) и функционалну страну језичке информације. Стилистику интересују и количински саодноси, нпр. ентропија, редунданца, економија и др. Поред тога што сваки ФС преноси одређену врсту информације, елементи информацијског система (пошиљалац, прималац, канал, код, сигнал, порука, сметња, шум) појединачно и комплексно стварају специфичности у ФС-разграђивању језика. Процес преношења и примања информације толико је значајан за науку о стилу да се сада говори о стилистици обраде информације, стилистици кодирања и стилистици декодирања, и то као посебним стилистичким методима. Појмови као што су кодно пребацивање, дистрибуција вјероватноће, процедура, филтер, приоритет и др. важни су за откривање базних својстава Ф-стилова, њихових подстилова и жанрова.

3. Од филозофских проблема за ФС-диференцијацију језика значајан је гносеолошки аспект, односно питање спознаје и њено претварање у језички знак. Ово се на одређен начин веже за претходни аспект, јер спознаја настаје на бази информације, а информација представља одраз настао у процесу спознаје. У ствари, сваки ФС преноси одређену врсту спознаје, али свака врста спознаје не изграђује и начин изражавања који би се назвао ФС, већ је један стил у служби више врста спознаје (имамо у виду основне облике друштвене свијести или спознаје као што су наука, политика, право, морал, умјетничка или естетска спознаја, филозофија, религија, идеологија). Само су неке од дјелатности тако јасно изградиле језички израз да се могу издвојити засебне функционалне врсте, док остале немају толико издиференциран кôд. За анализу гносеолошке основе Ф-стилова важне су темељне поставке теорије спознаје, рецимо теза о томе да је језик непосредна стварност мисли, да је он облик изражавања сазнања, да је сазнање друштвено условљено, да је основна функција сваког сазнања спознаја, односно одражавање објективног свијета и самога човјека итд. Од свих врста спознаје двије су особене: научна и умјетничка. Оне се преносе поларним Ф-стиловима – научним (НФС) и књижевноумјетничким (КФС).

4. Сваки ФС садржи естетску компоненту. Естетско у Ф-стиловима подразумијева (1) естетско као активност и (2) естетско као продукт. Естетска активност представља емоционално одражавање стварности па се као таква ограничава (углавном) на КФС, док се естетско као продукт односи на све стилове. Естетска спознаја настаје на бази естетског осјећања, те није ништа друго него емоционална реакција на ванјску појаву. Та реакција не може бити типично обиљежје научног или административног стила (АФС), нити многих жанрова публицистичког стила (ПФС), али је зато она доминанта умјетничких текстова. У ствари, сврха умјетности управо је у томе да у процесу перципирања прималац не остане равнодушан, већ да се у њему побуде осјећања, да се изазове реакција – позитивна или негативна. Стога је за тумачење ових феномена од значаја анализа категорије објективног и субјективног. Када је у питању естетско као продукт, Ф-стилови имају свој подјељак на скали сликовитости, изражајности, пластичности итд. Они одражавају одређену тачку гледишта, перспективу, имају композицију, ритам, мјеру, пропорцију, симетрију, хармонију. А све то улази у основну естетску категорију

– категорију лијепог, без које не може ниједан облик изражавања. Ако узмемо у обзир чињеницу да стил садржи у себи три компоненте: психолошку (емоционални став у стилу), функционалну (улога стила) и педагошку (љепота, узорност стила), очигледно је да је за ову посљедњу од посебног значаја естетско као продукт, односно значајне су особине које могу и треба да красе сваки стил (тачност, логичност, правилност, једноставност, језгровитост, богатство, умјесност употребе и сл.).

5. Ф-стилови представљају одређен тип знаковног система језика. Они настају у троуглу десигнатор (ознака) ↔ десигнат (означено) ↔ референт, имају своју семантику, синтактику, прагматику. Један од семиотичких аспеката Ф-стилова је тип знаковности – да ли се ради о простом или сложеном знаку, о естетском или неутралном знаку и сл. Битно је, у ствари, какав тип знаковног система изграђују поједине врсте људске активности (умјетност, јурисдикција, наука, медији, свакодневна комуникација). За Ф-стилистику релевантан је однос центра и периферије (центар чине сталне, непромјењиве особине, а периферију варијабилне вриједности). Рецимо, за НФС и АФС периферија ће бити у сјенци центра, док у КФС и разговорном стилу (РФС) центар језичког знака знатан простор уступа периферији. Једно од најинтересантнијих питања у семиотици Ф-стилова јесте комбиновање и мијешање знаковних система. Познато је да језичку комуникацију прате, допуњавају, прецизирају невербални знаковни системи: графички знаци (математички, логички, физички, хемијски и сл.), музички звуци, мимика, гестови и сл. Уз готово сваки ФС иде неки ванјезички знаковни систем, односно он се надовезује на језички и чини јединствену, органску цјелину. Тако је саставни дио НФС цртеж, формула, скица, графикон, табела, АФС унифицирани шаблони, ПФС фотографија и карикатура (штампа), музички звуци (радио), жива слика (телевизија и кино), РФС гестови, интонација и сл. КФС је у суштини моносемиотички систем, јер у њега ријетко доспијевају други знаковни елементи (међутим, у репрезентацији садржаја који носи овај стил, у његовим егзистенцијалним формама, семиотичка једнодимензионалност претвара се у полидимензионалност – уп. рецитацију пјесме, извођење позоришне представе и сл.). У њима је релевантан карактер интеракцијских односа језичких и нејезичких знаковних структура, примарност једних и секундарност других, битне су њихове просторне и временске димензије.

6. ФС-диференцијација језика представља само једну врсту свеукупног раслојавања језика. Неоспорно је да је ФС-разградња језика најсложенија и најшира врста разуђености језика, а да све друге одликује изражена ограниченост. ФС ступа у опозицију и корелативне односе са идиолектом, социолектом, језиком полова, језиком старосних група итд. Једно од најинтересантнијих питања свакако је пребацивање са једне врсте диференцијације на другу. На овој равни основни су сљедећи типови: 1. билингварно пребацивање (прелазак са једног језика на други), 2. монолингварно пребацивање (прелазак са поткода **А** на поткод **Б** у оквиру истог језика). Монолингварно пребацивање садржи два типа: а) пребацивање у оквиру исте диференцијације језика (у територијалној дијалект ↔ дијалект, у функционалностилској ФС ↔ ФС, у социјалној жаргон ↔ жаргон итд.), б) пребацивање у оквиру различитих диференцијација (нпр. дијалект ↔ жаргон, књижевни језик ↔ дијалект). У вези с тим, Ф-стилове има смисла разматрати са аспекта пребацивања у оквиру саме ФС-диференцијације језика, док је мање битна анализа пребацивања са ФС-раслојавања на другу врсту диференцијације зато што Ф-стилови садрже све оно што садрже типови других разградњи, нпр. нема потребе разматрати прелазак са НФС на жаргон, јер то није прелазак у оквиру различитих диференцијација језика (ФС-диференцијација ↔ социјална диференцијација), већ у оквиру једне – функционалностилистичке (НФС ↔ РФС). На скали пребацивања постоји оно што је потпуно реално, мање реално, реално и нереално. У социолингвистичку област Ф-стилови улазе својом нормативном страном. Ту је најбитнији однос стандарднојезичке и стилистичке норме (која има два дијела: функционалностилистичку и експресивно-стилистичку). Основна разлика између језичке и стилистичке норме је карактер и степен обавезности. На овоме плану важни су екстралингвистички фактори који утичу на појаву Ф-стилова.

7. У основи Ф-стилова лежи начин мишљења као посредоване и уопштене спознаје свијета. Диференцијацију мишљења прати диференцијација језика. У Ф-стиловима видови мишљења (предметно, сликовито, апстрактно), облици мишљења (појам, суд, закључак) и мисаоне операције (поређење, анализа, синтеза, уопштавање, апстракција, конкретизација) различито се манифестују, и настају основне карактеристике стилова, нпр. апстрактност једног и конкретност другог. Од спознајних процеса за неке Ф-стилове значајна

је машта, прије свега за КФС. У оваквој анализи не могу се мимоићи психички процеси, посебно емоције. Емоционална компонента у стилу је толико значајна да се понекад издваја као централна. Једни стилови имају већи, а други мањи степен емоционалности или је, пак, уопште немају (КФС и АФС у том погледу стоје на супротним позицијама).

8. Поставка да је стил комуникација одражава реалност односа у троуглу теорија комуникације ↔ психолингвистика ↔ лингвостилистика. Та поставка у први план истиче интеракцију стила, језика и комуникације и, можда, највише је значајна за Ф-стилистику.

На психолошке и психолингвистичке елементе Ф-стилова непосредно се надовезују логички: стилови имају логику настајања, логичке операције и логичке компоненте.

9. Као чисто лингвистички феномен ФС-диференцијација обухвата сљедећа питања: 1. ФС-раслојавање језика као општелингвистички проблем, 2. Ф-стилови и лингвистички правци, 3. Ф-стилови као језичке стратификационе структуре (фонетско-фонолошке, лексичко-семантичке, морфолошке, синтаксичке), 4. Ф-стилови као глобални текстови. У општој теорији језика Ф-стилови имају своје мјесто и као изолована појава и као елеменат општелингвистичких феномена. С друге стране, понекад је прије тумачења стилова потребно неке ствари разјаснити на општелингвистичком плану. На примјер, да би се утврдило јесу ли Ф-стилови феномени језика или говора, о чему се још увијек воде полемике, неопходно је да теорија језика дадне одговор на питање шта је језик, а шта говор. Иста је ствар са функцијама језика и сличним питањима. Пошто права проучавања Ф-стилова почињу тек од 30-тих година XX вијека, о односу ФС-раслојавања језика и лингвистичких праваца може се говорити само у периоду који почиње тим годинама. У њему је доминирао један правац – структурализам. Свака структуралистичка школа садржи понешто битно за Ф-стилистику: у данском структурализму то је теорија конотација, у чешком функционални приступ, у америчком одступање од норме, у руском истицање поступка итд. У досадашњим проучавањима Ф-стилова као интралингвистичких система доминирала је анализа по различитим језичким нивоима. То би се сада могло назвати класичном функционалном стилистиком. На овај начин посебно су добро проучени неки ФС, као НФС и КФС.

10. Развојем текстуалне лингвистике дат је моћан стимуланс проучавању Ф-стилова као начина структурирања језичких средстава у ширим контекстуалним цјелинама. Ф-стилови као глобални текстови имају свој избор (осу селекције), принципе организације (осу комбинације, начине уланчавања, композицију, хоризонталну и вертикалну организацију, сукцесивност, линијски континуитет, кохезију и др.). Сваки се стил базира на одређеном начину излагања (описивању, приповиједању, расуђивању...), има свој контекст, свој подтекст. Ту је свакако најважнији композициони план, који се реализује примјеном одговарајућих поступака, различитих од стила до стила. Преварено очекивање, очуђавање, актуелизација, интелектуализација, аутоматизација, дезаутоматизација, набрајање, нагомилавање, детаљизација, градација, поређење – неки су од конструктивних поступака у структурирању Ф-стилова као глобалних текстова.

11. Ф-стилистика само је један од стилистичких праваца, који не искључује друге, нити је са њима у супротности. Напротив: сви се они прожимају и допуњују па, с једне стране, Ф-стилистика тумачи оно што није функционалностилистичко, а, с друге, остали стилистички правци на свој начин расвјетљавају природу Ф-стилова. О њима се говори у општој, синхронијској и дијахронијској, теоретској и практичној, контрастивној стилистици и др., те се намеће закључак да је ФС-диференцијација универзални стилистички феномен.

Прво поглавље

СТИЛИСТИКА. СТИЛ. ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛ

Стил је у језику – језик је у човјеку – човјек је у друштву.

0. Ако бисмо тражили неку област која у науци о језику заузима особено мјесто, област у којој је још увијек штошта спорно и у којој ће дискусије о суштинским питањима трајати још дуго, казали бисмо да је то лингвостилистика. Историја ове дисциплине толико је сложена да бисмо је могли назвати ходом по мукама. Иако је „у систему лингвистичких наука стилистика најстарија, пошто вуче своје коријене из дубоке антике“ (Brandes 1971: 6), она и у најновије вријеме мора да доказује оправданост постојања. Стилистика је имала ту судбину да је почев од античкога доба па све до краја XVIII стољећа била саставни дио реторике, а о стилистици у правом смислу ријечи могло би се говорити тек од друге деценије прошлог вијека. Одговор на питање зашто је ова стара научна дисциплина толико млада може се тражити у предмету проучавања и односу лингвостилистика ↔ сродне језичке дисциплине. Наиме, све су друге лингвистичке области од самога настанка имале стабилан и континуиран развој, првенствено због тога што су покривале јасно одређену језичку материју: лексикологија се бавила и бави најмањом комуникативном јединицом – ријечју, фонетика гласом, фонологија фонемом, морфологија структуром ријечи, синтакса, прије свега, синтагмом и реченицом. Ако је стилистика дио науке о језику, шта је онда за њу остало? Одговор је двострук – ништа и све. И доиста, око тога „ништа“ и „све“ ломила су се копља језикословаца. Тако је Јан Розвадовски писао: „Стилистика је – према предмету своме – потпуно неодређена, чему се не треба много чудити; јер ако покушамо да чињенице разумемо, од ње готово ништа не остаје.“ (према: Belić 1935: 133). На то ће нешто касније одговорити Ж. Марузо: „Ја сам уверен да [...] г. Розвадовски има право када говори да је стилистика – према предмету своме – неодређена. Али није недостатак стилистике што је нигде нема, већ напротив – што је свугде има“ (Belić 1935: 133). Већ ова

два става показују у чему је проблем: стилистика никада није имала, нити ће имати језички ниво као искључиво свој објекат истраживања. То је, чини се, основни разлог што стилистика дуго у лингвистици није заузела оно мјесто које јој је припадало. А заузела га је тек онда када је схваћено да стилистика треба да проучава исте елементе у структури језика које проучавају лексикологија, фонетика/фонологија, морфологија, синтакса.., али са другог аспекта: са становишта функционисања њихових јединица у говору и експресивне вриједности. Основна разлика између лингвостилистике, с једне стране, и лексикологије и граматике, с друге, јесте у томе што се посљедње баве структуром језика, а стилистика проучава функционисање структуре језика. Док лексикологија и граматика говоре о томе шта постоји у језику, стилистика указује на то како и гдје функционишу средства датог језика. „Граматика садржи у себи ствари општеобавезне, а стилистика говори: може тако и може овако, једно је боље, друго је лошије.“ (Tomaševski 1959: 13). Лингвистика није никаква супротност наведеним дисциплинама, већ је њихов природан наставак: оно чиме се оне баве стилистика даље разрађује на другом плану.

1. Стилистички правци и методи. Што је стилистика столећима била у сјенци реторике, што дуго није могла да се развије у самосталну научну дисциплину, није толико чудно колико је необично оно што се догодило у кратком периоду постојања „праве“ стилистике. Наиме, стилистици је било потребно свега неколико деценија самосталног развоја да се консолидује и учврсти статус те да у још краћем временском размаку развије толики број праваца и метода да је дошло до праве „стилистичке експлозије“. Вјековно занемаривање многих стилистичких проблема, уско гледање на стил и уопште на већину стилистичких категорија, непроученост фундаменталних питања, предметна ширина и изузетна важност области коју покрива давали су основа да се стилистика назове науком будућности. Промјене у XX столећу, посебно појава нових видова научне спознаје, какве су, рецимо, кибернетика и теорија информација, уз неизмјерно проширивање комуникацијских веза и односа и уз све већу разгранатост људске активности, ишле су на руку стилистици, тачније њеној методолошкој разноликости. Дода ли се томе лингвистички и књижевни плурализам (започет 20-тих година XX вијека), који је за собом повукао и стилистику, добиће се основни елементи за објашњење стилистичког бума.

2. У самој стилистици десио се низ догађаја који је имао одлучујући значај за њен развој.

3. Ако бисмо многобројне стимулансе за развој стилистике сводили на основне, опредијелили бисмо се за 1909, 1929. и 1954. годину. Први датум може се назвати годином рађања модерне стилистике, а везан је за излазак „Француске стилистике“ Шарла Бајија (Bally 1909). Он је у њој истакао концепцију стилистике, концепцију насталу као реакција на Фослерову и Шпицерову стилистичку школу, у којој је поистовећен књижевни језик с језиком умјетничке књижевности. Бајијева концепција представља теорију о афективним језичким средствима. Њоме су ударени темељи дескриптивној стилистици, стилистици ресурса – једном од највиталнијих стилистичких праваца, у чијем су центру пажње експресивна језичка средства, стилистичка обојеност и стилистичко значење. Баји је посебно указао на значај синонимије, што ће касније прерасти у поставку да је то централни проблем стилистике[1]. Стога се у његовој теорији стилистике налазе основи за парадигматичку стилистику, о којој се у посљедње вријеме чешће говори (Panov 1962: 403, Skrebnjev 1975). Најзад, тиме што је истакао важност социјалног и психолошког аспекта у језичкој комуникацији, Баји је један од оних који је међу првима назначио пут за проучавање Ф-стилова. Међутим, у гледању на нека стилистичка питања, заузео је екстремну позицију, што је могло дестимулативно дјеловати на појаву и развој других стилистичких праваца и метода истраживања. То се, прије свега, односи на мишљење да стилистика не може бити историјска наука. Због дугогодишњег снажног утицаја те концепције успорено је заснивање посебног стилистичког правца – дијахронијске (историјске) стилистике, која тек у посљедње вријеме добија већи број присталица.[2] Од свих Бајијевих погледа можда је најмање имао одјека онај који је искључивао КФС из стилистике и одбацивао естетско као стилистички проблем. Није било ваљаних аргумената који би довели у питање књижевну стилистику. Напротив, то је био и остао један од најпродуктивнијих стилистичких праваца.

---

[1] Постоји мишљење да је први и основни појам стилистике стил (као систем или принцип по коме се врши избор језичке грађе), а да је други синоним (Piotrovski 1960: 4).

[2] Дијахронијску стилистику посебно заговара М. Н. Кожина (Kožina 1979a).

4. Прашка лингвистичка школа чини други суштински заокрет започет објављивањем „Теза“ 1929. године. И док Бајијева стилистичка концепција настаје под великим утицајем Де Сосирове теорије језика, а посебно неких постулата (о језику као систему знакова, о разграничењу језика и говора, о разликовању синхроније и дијахроније), у времену када се лингвистичка јавност тек упознавала са структуралистичким погледом на језик, Пражани заснивају теорију језика и књижевности у околностима које су давале основа за валоризовање, преиспитивање и кориговање лингвистичког и књижевног структурализма. Један од резултата тог осмишљавања јесте указивање на потребу да се језик проучава не само као иманентни, затворени систем него и као систем који функционише. Полазећи од језика као система знакова и од тога да је функционисање тог система основна особина језика, Прашка школа фундира приступ језику који би се могао назвати структурно-функционалним. Одлучујући утицај на даљи развој стилистике имали су ставови о књижевном језику, норми, кодификацији, теорији стилова, екстралингвистичким факторима, функцијама језика и др. (PLK 1967, Théses 1929). Захваљујући, прије свега, дјеловању Пражана, формира се нов правац – функционална стилистика, која ће постати доминантном стилистичком школом у другој половици XX вијеку. Ставом да синхронијски опис језика не искључује дијахронијски опис потенциран је развој историјске стилистике. У прашким погледима тражиће касније упориште и присталице разграничења стилистике говора и стилистике језика. Издвајање естетске функције као посебне функције језика нарочито ће се снажно одразити на књижевну стилистику. У цјелини, Прашка лингвистичка школа извршила је вишеструк утицај на даљи развој стилистике.[3]

5. Ако је са Бајијем стилистика ступила на самостални пут развоја, ако је у Пражанима добила истинске утемељитеље нових путева, стилистика је широким дискусијама вођеним 1954. године ушла у фазу која би се могла назвати великим стилистичким помаком. Те дискусије, случајно или не, текле су готово истовремено у двјема, водећим стилистичким школама (уз романску) – руској и чехословачкој. Имена која су те године износила своје погледе у часописима „Вопросы языкознания“ и „Slovo a slovesnost“ представљала

[3] О односу Прашке школе према стилистици в. Bukovska 1969.

су „крем“ тадашње стилистике, лингвистике и науке о књижевности – с једне стране, В. В. Виноградов, В. Д. Левин, Г. В. Степанов, А. В. Фјодоров, А. Ф. Јефремов, Р. Г. Пиотровски, И. Р. Гаљперин, Ј. С. Сорокин, Р. А. Будагов, В. Г. Адмони, Т. И. Силман, М. М. Орлов, И. Ильински, А. Ј. Рожански, с друге, Б. Хавранек, К. Хоралек, А. Једличка, Б. Трнка, Е. Паулини, М. Јелинек, К. Хаусенблас, Л. Долежел, Ј. Филипец, В, Форманова, Ф. Водичка, М. Григар.[4] У дискусијама је дата свестрана и дубока анализа прошлости и садашњости стилистике. О ширини захвата најбоље се може судити по разматраним питањима: предмет, садржај и задатак стилистике, мјесто стилистике међу другим лингвистичким дисциплинама, основне категорије и појмови, стилистички правци, стил (појам, врсте, класификација), стилистичке норме, експресивна средства, стилистичка обојеност и неутралност, стилистички поступци, одбир (синонимија) језичких средстава, ванјезичка стилистичка средства, језички нивои у стилистици итд. Дискусија је настављена нешто касније (1958) на конференцији о лингвостилистици у Индијани,[5] тако да се може говорити не о двама, него о трима снажним стимулансима (руском, чехословачком и америчком).[6] Расправе о којима је ријеч имале су посебну вриједност у томе што су указале на то да се стилистички методи морају осавременити, да морају одговарати духу времена, степену и карактеру развоја тадашње науке (коју су у то вријеме карактерисали не само дивергентни него, можда у већој мјери, конвергентни процеси). Тражено је да се истраживања продубе и да се искористи све оно што је било ново, оригинално и плодотворно у другим научним, лингвистичким и нелингвистичким, областима. То ће довести до друге битне преоријентације у стилистици XX вијека – она ће се зближити и повезати с математиком, кибернетиком, теоријом информације, семиотиком, теоријом комуникације и низом лингвистичких праваца, школа и метода (социолингвистиком, психолингвистиком, текстуалном лингвистиком, контрастивном лингвистиком, трансформационо-

[4] „Вопросы языкознания“, 1954 – бр. 1, 2, 3, 4, 5, 6; 1955 – бр. 1; *Slovo a slovesnost* 1955 – бр. 1, 2, 3, 1956.

[5] В. *Style in Language* 1960.

[6] Дискусије су такође вођене у часописима „Slovo a slovesnost“ (1941), „Вопросы литературы“ (1959, 1960), „Československá rusistika“ (1961), „Русский язык в национальной школе“ (1965, 1966).

генеративном граматиком и др.), а као резултат настаће нови стилистички правци и методи, у основи интердисциплинарног карактера. У то вријеме математика је била ушла не само у језичка испитивања него и у књижевна (уопште умјетничка), па је било логично да тај процес захвати и стилистику. Тако се појавила математичка стилистика, која је због основне методе добила назив статистичка стилистика (стилостатистика). Стилистика као да је потврдила мишљење да се до математизације научне спознаје долази тек у највишој фази развоја одређене дисциплине.[7] Узимајући у обзир однос према стилистици и стилу у трансформационо-генеративној граматици, једном од најоригиналнијих и, за неке, најконтраверзнијем методу истраживања језика, на први поглед је необично што се у оквиру стилистике развила посебна врста анализе засноване на трансформативно-генеративној граматици. Чини се да је стилистику и теорију Н. Чомског зближила повезаност стила са синонимијом, будући да је један од принципа генеративаца захтјев за семантичком идентичношћу (у облику хипотезе о чувању значења). Ипак је, изгледа, одлучујуће било то што су и стилистика и трансформационо-генеративна граматика операсале појмом граматичности (сама стилистика дуго је времена била нормативистички оријентисана па се и звала нормативном стилистиком[8]): код Чомског граматичност је основни критериј за тумачење стилистичких ефеката, а у стилистици норма је један од централних појмова. Отуд није случајно што се појавио приједлог да се термин *граматика одступања* замијени термином *стилистика одступања*. У овоме приступу тежину има поставка о томе да стилистички ефекат долази као резултат одређених трансформација (разликују се обавезне и факултативне трансформације; у ове посљедње убрајају се стилистичке трансформације, нпр. стилске фигуре). У суштини, главни постулати ове стилистичке концепције су сљедећи: 1. основу стила чини одступање од норме, 2. стилистичка правила долазе у форми одступања, 3. та правила нису толико правила грамати-

[7] У математичкој стилистици показали су се као продуктивни појмови вјероватноће, фреквенције, предвидљивости (на бази вјероватноће створена је и статистичка концепција стила). Више о томе в. Guiraud 1959, Mistrík 1970, Kraus 1966, 1969, Kraus/Vasak 1967, Piotrovski i dr. 1977, Golovin 1967, Kaufman 1970, Šajkevič 1968, Glušak/Skiba 1972, Melikjan 1977, 1979, Voprosy 1974. и др.

[8] Типичан је примјер Маретићева стилистика (Maretić 1931).

ке колико су правила употребе, 4. она спадају у специјалне трансформације и тичу се правила компетенције, 5. језик књижевних дјела је посебна врста језика која се одликује нарушавањем правила.[9] Семиотика, која је ударила снажан печат савременој лингвистици, науци о књижевности, теорији комуникација и др., показала се корисном и за стилистичка испитивања па се развио посебан правац – семиотичка стилистика. У семиотици се крије велик потенцијал за „онаучивање“ стилистике, посебно због разрађеног формалног семиотичког апарата (Zvegincev 1969: 44). Задатак семиотичке стилистике једни виде у проучавању синтактичке, семантичке и прагматичке мотивираности елемената у коначном тексту (Popov/Dankov 1981: 64), други у проучавању изоморфизма и асиметрије између плана изражаја и плана садржаја (Piotrovski 1960: 15), трећи у изналажењу семиотичке специфичности језичких јединица и, прије свега, саодноса ознаке и означеног, с једне стране, и денотативног и конотативног значења, с друге (Trošina 1983: 24), четврти у тумачењу прагматичке димензије језичког знака, тј. односа корисника знака према знаку (Zvegincev 1969: 44) итд. У оквиру семиотичке стилистике развило се тумачење стила као знака, тзв. денотативно-десигнативна концепција стила (или семантичко тумачење стила).[10] Појавио се низ погледа на стилистику, рецимо: стилистика као укупност средстава трансполације прагматичких елемената на план семантике и синтактике; – стилистика као наука о специфичном типу значења језичких јединица; – стилистика као издиференцирана семиотичка стилистика типа (а) парастилистике, која се бави анализом информације о пошиљаоцу и (б) графичке стилистике, чији је предмет графичка прагматика; – стилистика као наука о типовима знакова (првостепеним, другостепеним, моделирајућим, поетским, конотативним, празним и сл.). У неким приступима се потенцира стилистичко обликовање исказа као прагматичко прекодирање, стил као првенствено семантичка појава, конотација као знак знакова, мотивираност (фонетска, морфолошка, семантичка) знака и експресивност итд.[11] Под утицајем

[9] Критичку оцјену овог правца даје Luzina/Streljcova 1979. О концепцији стила као одступању од норме в. Fleischer/Michel 1975, Odincov 1980. О трансформационом методу у стилистици в. Mistrík 1970.

[10] В. семиотичку дефиницију стила (Stepanov 1970, 1978).

[11] Више о томе в. Hjelmslev 1943 (1980), Spiewok 1971, Popov/Dankov 1981,

теорије информације развиле су се стилистика кодирања (или стилистика од аутора) и стилистика декодирања (стилистика перципирања), које у основи користе појмове теорије информације (пошиљалац, прималац, канал, кôд, сметње, шум и сл.). Стилистика кодирања, чији је предмет проучавања намјера пошиљаоца, више је разрађена него стилистика декодирања, која као објекат истраживања има сам текст. Усмјереност на спољне околности укључује стилистику кодирања у спољну стилистику, а усмјереност на језичку структуру сврстава стилистику декодирања у унутрашњу стилистику. Основни циљ стилистике декодирања је стварање теорије читања. У том је стилистичком методу разрађен низ принципа који се обједињавају општим називом *истицање* (чешки термин), као што је *преварено очекивање*, *уланчавање* (енг. *coupling*) и *конвергенција*. Анализом ефекта превареног очекивања посебно се бавио М. Рифатер (Riffaterre 1967), уланчавањем С. Р. Левин (в. Arnold/Banikova 1972), а конвергенцијом И. В. Арнолд (Arnold 1974, 1969, 1972, 1973). Неки стилистички правци настали су као резултат интрадисциплинарног престројавања. Један од њих је текстуална стилистика, која, на извјестан начин, представља посебан случај: настанку у великој мјери треба да захвали текстуалној лингвистици, која у посљедње вријеме доживљава интензиван развој; појави саме текстуалне лингвистике умногоме је допринијела стилистика (неки чак сматрају да је прва никла из друге). Та двојна веза – веза са „осталом“ стилистиком и с текстуалном лингвистиком – чини суштинску одредницу овог стилистичког правца, који се још увијек налази у фази формирања и чији су предмет проучавања композиција, тачније, структурно-стилистички потенцијал текста, композиционо-стилистички типови и форме, примјена конструктивних поступака, функционисање језичких средстава у тексту итд. (Odincov 1981). Један од новијих праваца, који је наговијестио још Баји (Bally 1951), јесте контрастивна стилистика (неки је називају спољњом стилистиком, у односу на унутрашњу стилистику – стилистику матерњег језика). Њеном заснивању допринијели су најновији процеси у стилистици и у лингвистици (прије

Lotman1964, 1970, 1972, Stepanov 1965, 1971, 1985, Semiotika 1983, Zvegincev 1969, Piotrovski 1960, Petković 1984, Padučeva 1973, Kožina 1982b, Dolinin 1978, 1982, Skrebnjev 1975, Solganik 1982, Luzina 1983, Trošina 1983, Aleksejev 1982, Kljujev 1974.

свега, појава контрастивне лингвистике).[12] Као примјер разноврсности стилистичких метода, могли бисмо споменути стилистику језика и стилистику говора (Vinogradov 1963), узуалну стилистику као својеврсни мост између структуралне и ФС-стилистике (Vinokur 1966, 1980), иманентну (унутрашњу) стилистику (Stepanov 1965), прескриптивну, описну, дистинктивну, аргументативну, интерпретативну стилистику (Ернст Касирер; в. Luzina/Streljcova 1979), парадигматичку и синтагматичку стилистику (Kožina 1983b: 40), аналитичку и синтетичку (Siljnicki 1981), генетску стилистику (К. Фослер, Л. Шпицер, Б. Кроче), стратусну стилистику (фоностилистику, лексичку стилистику, морфостилистику, синтактостилистику),[13] стилистику умјетничког језика (Vinogradov 1959, 1962, 1963, 1971) итд. У том систему модерних стилистичких метода[14] и праваца функционална стилистика заузима посебно мјесто.

6. Функционална стилистика. Позната је чињеница да језик у конкретној реализацији није хомоген, већ се раслојава, и да неједнако говоримо у различитим приликама и на различитим мјестима. Обично се истичу сљедеће диференцијације језика: 1. територијална (дијалекти, нарјечја, простоградски говори, варијанте и сл.), 2. социјална (жаргони, аргои, социолекти итд.), 3. полна (мушка и женска варијанта језика), 4. старосна (дјечји говор, говор омладине, говор одраслих, говор старијих особа), 5. функционална (функционални стилови) и 6. индивидуална (индивидуални говори, идиолекти). Теоретским и практичним питањима разуђености језика бави се више лингвистичких дисциплина, а прије свега, лингвистичка географија, социолингвистика, лингвостилистика и говорна култура. У оквиру стилистике развила се посебна грана – функционална стилистика, чији је предмет истраживања функционалностилско разграђивање језика. Она би се могла дефинисати као лингвистичка дисциплина што проучава употребу и функционисање језика у појединим областима људског живота, односно функционално раслојавање језика у облику стилских формација системског карактера – функцио-

[12] Vinogradov 1955, 1963, Jefimov 1963, Fjodorov 1979, Kožina 1983b, Budagov 1967, Koževnikova 1979, Bulahov 1979, Pranjić 1970, Tošović 1983, 1986b.

[13] Оне чине дескриптивну стилистику или стилистику ресурса.

[14] О стилистичким методима в. Mistrík 1985, 1970, Ivanova-Šalingová 1965.

налних стилова. Ово је, у ствари, кратко и једноставно одређење Ф-стилистике. Шира се могу наћи код низа аутора.[15] Функционална стилистика због своје усмјерености не на структуру језика, него на употребу језика и због развијености стилистике, која је дошла до тог степена да може прећи са анализе система језика на анализу функционисања тог система, постаје све присутнија у лингвистичким и стилистичким испитивањима.

7. Зачетке функционалне стилистике можемо тражити код Вилхелма Хумболта, који у раду „О разликовању организама човјечијег језика“ говори о различитим функционалним манифестацијама језика (Humboldt 1907). Прије свега, он издваја поезију и прозу као двије различите појаве језика, а затим „научну прозу“ и „прозу вјештине говорења“. На рубу двају вијекова, XIX и XX, Бодуен де Куртене ставом да је основни задатак лингвистике бављење живим језицима, још више ће указати на значај функционалног приступа језику. Он ће истаћи да постоје два облика изучавања језика – вертикални (проучавања почев од мјесних говора и дијалеката до књижевног језика) и хоризонтални (анализа језика социјалних и професионалних групација, друштвених слојева, људи различита нивоа образовања и сл.). „Сам Бодуен де Куртене интересовао се за језик лопова, за дечји језик и за говорне деформације код умоболних [...] И управо је Бодуен де Куртене подстакао изучавање функционалних стилова у језику [...]“ (Petković 1975: 43). Исто то учинио је Баји указујући на нераскидиво јединство језика и човјекове психичке активности, на дру-

[15] М. Н. Кожина је у више радова објашњавала појам *функционална стилистика*. Једно од посљедњих тумачења гласи: функционална стилистика је „[...] лингвистичка наука која проучава закономјерности функционисања језика у различитим сферама општења које одговарају овим или оним врстама људске активности, проучава говорну системност функционалних стилова и других функционалностилских врста што при томе настају, норме одбира и спојивост језичких средстава.“ (Kožina 1983b: 25). Овом дефиницијом М. Н. Кожина напушта стару, у којој је било истакнуто да су предмет Ф-стилистике стилови говора, а не стилови језика. „Функционална стилистика је самостална, посебна грана стилистике која проучава специфичну говорну, функционалноговорну структуру, а не само функционалне могућности језичких средстава, односно проучава стилове говора, а не стилове (или стилистичке слојеве) језика.“ (Kožina 1970c: 14). Та идеја – идеја да је Ф-стилистика дисциплина која не анализира толико језик колико говор – дала је повода М. Н. Кожиној да Ф-стилистику назове науком о говору (*речеведение*) – Kožina 1965b: 6.

штвени карактер стилистичких појава, на социјално-психолошке узроке стилске диференцијације језика (Bally: 1909). У анализи Ш. Бајија „[...] функционални стилови нису били посебан предмет разматрања, он се чак није користио тим термином, па ипак је јасно назначио комуникативан правац у датој области истраживања“. (Hovanska 1984: 17-18).

8. Двадесетих година прошлог стољећа појављује се израженије интересовање за ову проблематику, а везано је за Московски лингвистички кружок (основан 1915, један од организатора Р. Јакобсон) и петроградски Опојаз (1914–1923).[16] То се, прије свега, односи на Московски лингвистички кружок, односно на Романа Јакобсона. Московски лингвистички кружок и Опојаз разликују двије врсте језика, два његова функционална типа: практични и поетски. У раду Најновија руска поезија (1921) Роман Јакобсон истиче: „Према формулацији професора Шчербе, у нормалном практичном језичком мишљењу, наша свест не разликује добијене утиске и резултате асимилације као два временски одвојена момента, а то значи да нисмо свесни разлике између објективно датих осећања и резултата конкретног опажања. У емоционалном и песничком језику, језичке представе (како фонетске, тако и семантичке) привлаче на себе већу пажњу, веза између знаковне стране и значења тешња је и приснија, а самим тим језик постаје револуционарнији, будући да се уобичајене асоцијације по близини потискују у други план [...] Али тиме се не исцрпљује сродност емоционалног и поетског језика. Ако у првом афекат намеће законе говорној маси, ако управо од силне паре узбуђења пр ска цев реченичког периода, онда поезијом, која није ништа друго до и с к а з и в а њ е у с м е р е н о н а и с к а з, управљају, да тако кажемо, иманентни закони: функција комуникације овде се своди на најмању могућу меру. Поезија је индиферентна према предмету исказивања као што је, обрнуто, према Сарановој формулацији, практична, тачније речено предметна проза индиферентна, рецимо, према ритму.“ (Jakobson 1978: 56). Негдје у исто вријеме (1923) питањима функционалностилске разуђености језика бавио се Л. П. Јакубински. Његов рад „О дијалошком говору“ (1986) постаће, на извјестан начин, антологијски, јер се ту налазе прави зачеци функционалне стилистике. Приступ Л. П. Јакубинског. „функционалним разноврсно-

[16] О Опојазу в. Petković 1975.

стима говора“ управо је онакав какав преовладава у савременим ФС-истраживањима. Овај лингвист полази од чињенице да је човјекова говорна активност врло разнородна и да се манифестује у „безбројном мноштву појединих језика“ те да стога језик треба разматрати у зависности од услова комуникације (Jakubinski. 1986: 96, 99). Дакле, Јакубински већ 1923. године истиче значај екстралингвистичких фактора у диференцијацији језика. Међутим, аутор проблем види у томе што се тадашња лингвистика налазила у „дирљивом јединству са школском граматиком“ и што је због тога игнорисала функционалну разуђеност језика (Jakubinski. 1986: 112).

Вриједан допринос теоретском осмишљавању ФС-диференцијације језика дао је Михаил М. Бахтин, крупна и спорна личност руске лингвистике и науке о књижевности. Он ће у истој години када су се појавиле „Тезе“ Прашке лингвистичке школе написати оно по чему ће се Пражани прославити: „Права реалност језика – говора није апстрактни систем језичких форми, нити изоловани монолошки исказ, нити психо-физиолошки акт његове реализације, већ социјални догађај говорне интеракције који се реализује исказивањем и исказима. Говорна интеракција је на тај начин основна реалност језика.“ (Bahtin 1929: 106р)[17] А затим ће додати: „Језик живи и историјски постаје управо ту, у конкретној говорној комуникацији, а не у апстрактном лингвистичком систему форми језика нити у индивидуалној психи оних који говоре.“ (Bahtin 1929: 107). Виђење овога питања М. М. Бахтин ће преточити у теорију говорних жанрова, о којој ће казати: „Друштвена психологија дата је превасходно у најразноврснијим формама исказа, у форми малих г о в о р н и х ж а н р о в а, унутрашњих и спољашњих, који до сада уопште нису изучавани. Сви ти говорни акти спрегнути су, наравно, с другим типовима знаковног испољавања и интеракције – с мимиком, гестикулацијом, условним радњама и томе сл.“ (Bahtin 1929: 21). Колико је теорија говорних жанрова блиска теорији Ф-стилова показују сљедеће ријечи: „Органска, нераскидива веза стила са жанром јасно се разоткрива и на проблему језичких или функционалних стилова. У суштини, језички или функционални стилови нису ништа друго него жанровски стилови одређених области људске дјелатности и комуникације. У

[17] Слово **р** послије стране означава да се цитира превод датога рада. Ако постоји више превода, иза **р** стоји ознака **а**, **b**, **с**...

свакој области постоје и примјењују се своји жанрови, који одговарају специфичним условима дате области, тим жанровима и одговарају одређени стилови.“ (Bahtin 1978: 204).

Усмјереност на функционално изучавање језичких феномена дошла је до изражаја и код Л. В. Шчербе. У раду „Савремени руски језик“ (1939) он је изнио тезу коју ће касније многи прихватити, тезу о томе да се стилистика може представити у виду концентричних кругова – основних и читавог низа допунских (Ščerba 1957: 121). У исто вријеме појавио се још један значајан суд, још један корак у конституисању Ф-стилистике, из пера Г. О. Винукура. У студији „О задацима историје језика“ (1941) истакнута је важна поставка о томе да упоредо с проблемом језичке структуре постоји проблем језичке употребе, „[...] а пошто језик јесте језик само онда када се употребљава, у реалној стварности структура језика запажа се само у овим или оним облицима његове употребе [...] Тако се стварају појмови разних с т и л о в а језика – језика правилног и неправилног, свечаног и пословног, званичног и фамилијарног, поетског и свакодневног и сл. Све такве врсте језика нису ништа друго него различити начини коришћења језика.“ (Vinokur 1959: 223). Г. О. Винокур је стога јасно разграничио дисциплине које изучавају структуру језика (фонетика са ортографијом, граматика и семасиологија) и дисциплине које се баве употребом језика (стилистика).

Завршно уобличење овог правца може се везати за В. В. Виноградова, најистакнутијег представника руске стилистике. Он је још 1946. године дао дефиницију стила језика која ни данас није изгубила на тежини и актуелности (Vinogradov 1946: 225), а подјелом стилистике на стилистику језика, стилистику говора и стилистику умјетничке књижевности потенцирао је једно од најсложенијих питања у Ф-стилистици, питање јесу ли Ф-стилови стилови језика или стилови говора.

9. Иако смо рекли да основу Ф-стилистике треба тражити у истраживањима с почетка и из средине XX стољећа (код Ш. Бајија, Б. де Куртенеа, Л. П. Јакубинског, Р. Јакобсона, М. М. Бахтина, Л. В. Шчербе, Г. О. Винокура, В. В. Виноградова и др.), праве зачетке ове дисциплине налазимо тек у поставкама и дјелатности Прашке лингвистичке школе (1926–1948). Ако су први израженији импулси за проучавање Ф-стилова и заснивање Ф-стилистике дошли из њемачке

и француске лингвистике (В. Хумболт, Ш. Баји), ако су руска књижевно-лингвистичка струјања 20-тих година XX в. умногоме припремила појаву Ф-стилистике, онда је Прашка лингвистичка школа њен истински утемељитељ, а један од њених најистакнутијих представника Б. Хавранек може се назвати оцем Ф-стилистике. У радовима из 20-тих и 30-тих година прошлога стољећа, чији је тематски оквир теорија књижевног језика, Хавранекје трасирао пут којим ће се Ф-стилистика развијати. Три су његове студије посебно имале значаја, одјека и утицаја: „Функције књижевног језика“ (1929), „Задаци књижевног језика и његова култура“ (1932) и „О функционалном раслојавању књижевног језика“ (1942) – Havránek 1963a, 1942. У првој се констатује да књижевни језик није јединствен и да се диференцира у зависности од својих социјалних функција. Поставка о функцијама језика, раслојавању језика према његовим функцијама и класификација Ф-стилова на основу функција језика постаће једно од доминантних питања Ф-стилистике. Други битан елеменат су екстралингвистички фактори (*vnější činiteli*), јер су се за Ф-стилистику показали као фундаментални појам. У другом раду Хавранек је још конкретнији: читав један одјељак („Функционалне одлике књижевног језика“) посвећује ФС-диференцијацији језика и истиче функционалну једнодимензионалност народног језика и функционалну поливалентност књижевног језика (први се своди готово само на комуникативну функцију). Сљедећа поставка биће једнако значајна и за Ф-стилистику, и за лингвистику, и за науку о књижевности: „Као главне типове посебне употребе језичких средстава у књижевном језику и у његовим различитим функцијама[18] можемо истаћи, с једне стране, и н т е л е к т у а л и з а ц и ј у његових језичких средстава, с друге различиту, зависно од функције, а у т о м а т и з а ц и ј у и а к т у е л и з а ц и ј у језичких средстава.“ (Havránek je, 1963d: 37-38). Интелектуализација[19] представља апстрактан начин изношења свеколике сложености мисли и стога најизразитије долази у НФС („научном језику“). Термин аутоматизација преузет је из психологије да се означи употреба језичких средстава која сама по себи не привлачи пажњу. Супротно њој, актуелизацијом се језички израз потенцира и доживљава као нешто необично, лишено аутоматизма, дезау-

[18] У оригиналу стоји: v jeho rozličných funkcich.

[19] Аутор сматра да се може назвати рационализацијом.

томатизирано. На функционалном плану аутоматизација и актуелизација диференцирају стилове – актуелизацију има поетски језик, а аутоматизацију научни, административни и разговорни стил. Б. Хавранек закључује: „Из овог кратког и доста једноставног сучељавања различитих функционалних језика и стилова видимо да сваки од њих има и своја властита језичка средства и начине њихове употребе.“ (Havránek 1963d: 46). Овај рад удара темеље посебном дијелу Ф-стилистике – типологији Ф-стилова. Из Хавранекове класификације „функционалних језика“, која се базира на саодносу функција ↔ функционални језик и у којој се разликују разговорни, пословни, научни и поетски језик, развиће се готово све значајније подјеле Ф-стилова. Од оног што се није показало продуктивним и сврсисходним треба, прије свега, споменути дистинкцију функционални језик ↔ функционални стил (функционални стил има функцију говора, а функционални језик функцију језика): у Ф-стилистици преовладаће став коме се противио Хавранек – да функционалне језике треба сматрати и називати различитим стиловима истог језика, став који је један од првих, још 1936, истакао Ј. М. Коржинек (Kořinek 1967: 322p). Међутим, истицање те дихотомије представља и један од првих, ако не и први, покушај да се одговори на питање које је и данас актуелно и које још увијек није ријешено – је су ли Ф-стилови на нивоу језика или говора. Коначно уобличење Хавранекових погледа на ФС-диференцијацију језика дошло је у трећем раду, првом у стилистици с таквим називом: „О функционалном раслојавању књижевног језика“. Оно што је десет година раније назначио, Хавранек је сада продубио, прецизирао и аргументовао, задржавајући се на трима основним питањима: 1. ФС-раслојавању језика са аспекта његове структуре, 2. саодносу „функционални језик“ ↔ стил, 3. тумачењу разговорног чешког језика као функционалног слоја књижевног језика. И у другим радовима тих година Хавранек разматра ФС-питања. Колико је био видовит, показује сљедећи примјер: разликовање објективних и субјективних фактора, које је темељно разрадила чехословачка стилистичка школа у другој половици XX стољећа, Б. Хавранек је назначио још 1940. године (Havránek 1963c: 78). И једна од фундаменталних поставки чехословачке Ф-стилистике – да стилске појаве имају три плана: стилску сферу, стилски тип и стилски слој[20] – такође вуче

[20] О томе в. Jedlička 1978: 724.

коријене из његових погледа. Ако овоме додамо резултате до којих је Хавранек дошао анализирајући централни проблем – књижевни језик, норму и кодификацију (што је све веома значајно за стилистику), долазимо до закључка да је он доиста утемељитељ ФС-правца у стилистици. Уопште, Прашка лингвистичка школа је колијевка Ф-стилистике – излазак *Теза* 1929. године једнако је био значајан догађај као и споменути Хавранекови радови. У њима је речено: „Производ људске активности, језик дели са овом активношћу карактер интенционалности. Било да језик анализујемо као израз или као саопштење, интенција говорника даје нам најближе и најприродније објашњење. Због тога је функционално становиште у лингвистичкој анализи неопходно. Са функционалног становишта језик представља систем средстава изражавања која имају одређену сврху [...] Схватање језика као система функција потребно је имати на уму и приликом изучавања прошлих стадијума [...] (Théses 1929: 155p-b). Тако прашки структуралисти скрећу лингвистичка истраживања с језика као система на функционисање тог система, и то је једна од најзначајнијих новина у језичким проучавањима овога вијека. Истакнути представник руске функционалне стилистике М. Н. Кожина овако ће окарактерисати тај прелаз: „Познато је да наука тек на највишем степену спознаје прелази с проучавања система на проучавање функционисања тог система. Данас постаје све очигледније да је схватање језика као система знакова уско, једнострано, да стварна научна спознаја језика није могућа без проучавања његове функционалне стране, без проучавања његовог реалног битисања и употребе, односно динамичке (у широком смислу) стране система [...] При апсолутизацији језика само као система знакова и његових чистих односа изван веза с такозваном екстралингвистичком стварношћу долази до удаљавања од неких суштинских особина језика као друштвене појаве, чија је специфичност детерминисана његовом друштвеном природом, његовом улогом средства комуницирања и оруђа мишљења. Језик (у широком смислу) треба разматрати у дијалектичком јединству његових системских и функционалних страна. Језик је систем који дјелује и функционише.“ (Kožina 1970c: 6).

10. Ако узмемо у обзир све оно о чему смо до сада говорили, можемо рећи да је Ф-стилистику утемељила чешка, словачка и руска

стилистичка школа. Интересантно је да су процеси заснивања овог правца текли готово истовремено и приближно неовисно у чехословачкој и руској науци. За појаву и убрзан развој Ф-стилистике одлучујући су били сљедећи моменти: с једне стране, излазак „Теза“ Прашког лингвистичког кружока (1929), Хавранекови радови (1929, 1932, 1942), Матезијусова студија „Језик и стил“ (1942), издвајање и проучавање естетске функције од стране Ј. Мукаржовског (30-тих и 40-тих година),[21] а с друге – активност Московског лингвистичког кружока и Опојаза (20-тих година), прилог Л. П. Јакубинског из 1923, Бахтинова теорија говорних жанрова (30-тих година), Шчербина књига (1939), Винокурова студија (1941) те Виноградовљева дефиниција стила (1946). То су, у правом смислу, међаши Ф-стилистике. У послијератном периоду овај се стилистички правац убрзано развија и 60-их и 70-их година постаје водећим. Чешки и словачки лингвисти дали су читав низ вриједних радова, а прије свих, Ј. В. Бечка, Л. Долежел, Ј. Дубски, Ј. Филипец, Ј. Финдра, К. Хаусенблас, К. Хоралек, Ј. Хорецки, М. Иванова-Шалингова, А. Једличка, М. Јелинек, Ј. Краус, В. Кршистек, Ф. Мико, Ј. Мистрик, Е. Паулини, Ш. Пециар, В. Скаличка, Ф. Травничек, Б. Трнка, П. Трост, И. Вахек и др. У Русији овим се питањима бавило и бави више стручњака него било гдје у свијету. Посебно треба истаћи И. В. Арнолда, О. С. Ахманову, Л. И. Барањикову, Р. А. Будагова, А. Н. Васиљеву, В. В. Виноградова, Т. Г. Винокур, И. Р. Гаљперина, Б. Н. Головина (Головин, Б. Н. , К. А. Долињина, А. И. Јефимова, М. Н. Кожину, В. Г. Костомарова, О. А. Лаптјеву, А. А. Леонтјева, Г. А. Лескиса, О. Д. Митрофанову, В. П. Мурат, В. Л. Најера, А. К. Панфилова, Н. М. Разинкину, Е. Г. Ризел, Н. Н. Семењук, О. Б. Сиротињину, Ј. М. Скребњова, Г. Ј. Солганика, Ј. С. Тројанску, А. Ј. Шајкевича, Д. Н. Шмељова, В. Н. Јарцеву и др. Тако се у чехословачкој и руској стилистици није десило оно што се догодило у романској стилистици, у којој „[...] нажалост, идеје Ш. Бајија повезане са његовом функционално-комуникативном концепцијом језика нису добиле даљу разраду у радовима његових сљедбеника-романиста: у први план били су истакнути појмови система, опозиције, кода, одступања, а повезаност стилистике са психологијом, социологијом и њена комуникативна усмјереност остали су у сјенци. То је довело до веома суштинског осиромашења

[21] Mukařowsky 1935, 1936, 1940, 1948, 1966, 1967, 1973a, 1973b, 1986.

стилистике, до њене претежне оријентације на форму лингвистичког израза.“ (Hovanska 1984: 21). Напротив, ФС-истраживања у ове двије стилистичке школе добила су велику ширину и дубину захвата.

11. У другим лингвистичким срединама теоријска и практична проучавања ФС-диференцијације и Ф-стилова не могу се поредити са чехословачким и руским, али у готово свим дијеловима свијета Ф-стилистика постаје све присутнија. У земљама чији су лингвисти више били повезани с руским, чешким и словачким језичким стручњацима и више с њима сарађивали, овај нови стилистички правац се посебно интензивно развијао.

12. Такав је случај са источноевропском лингвистиком. Утицај двију наведених школа посебно је дошао до изражаја у ДДР-у. Најизразитији представници источнонѣмачке ФС-школе свакако су В. Флајшер и Г. Михел. Они дају тумачења блиска руским, чешким и словачким стилистичарима (руска стилистика нарочито је утицала на источнонѣмачку истраживањима германисте Е. Ризел).[22] О Ф-стиловима такође су писали Р. Глезер, Г. Клаус, А. Штојбе, Ј. Шарнхорст, У. Витич и др.[23] Од радова написаних у Пољској пажњу заслужује Пољска стилистика Х. Курковске и С. Скорупке,[24] у којој је један велики дио посвећен стиловима пољскога језика. За Ф-стилистику значајни су радови В. Дорошевског, Б. Киелског, З. Клеменсијевича, М. Књагининове, П. Ковалског, Т. В. Лехр-Сплавинског, З. Лемпицког, Т. Милевског, А. Коморницке, Т. Скубаланке, С. Гајде и др. И у бугарској стилистици и лингвистици све се више говори о Ф-стиловима (имамо у виду прилоге С. С. Брезинског, М. Виденова, Д. Чизмарова, М. Јанакијева итд.). У Румунији су о ФС-раслојавању језика писали А. Андреску, Ј. Котеану, Е. Фодор, С. Маркус и др. У Мађарској пажњу привлаче статистичка истраживања, која су врло значајна за функционалну стилистику (нпр. Темесијеви радови).

13. На западноевропском терену о ФС-проблемима не говори се онако (и онолико) као у чешкој, словачкој и руској стилистици,

---

[22] Rizel 1952, 1961, 1963, 1964a, 1964b, 1970, 1973a, 1973b, 1974, 1975.

[23] Gläser 1974, 1976, 1979, Klaus 1965, Steube 1974, Scharnhorst, 1981, Zimmer 1978.

[24] Kurkowska/Skorupka 1959.

али радови постоје и све их је више, с тим што се великим дијелом налазе у оквиру социолингвистике.[25] На овоме терену веома је добро проучен комуникацијски аспект језика, што представља један од фундамената за Ф-стилистику, поготово за онај њен дио који се односи на екстралингвистичке факторе ФС-диференцијације језика. За западноевропску лингвистику карактеристична је мања употреба израза *функционални стил* и његова замјена термином *регистар*.[26] У једној од најјачих стилистичких школа – француској, Ф-стилистика се није развила у посебан правац (иако га је Ш. Бајi још почетком вијека наговијестио), што је довело до тога да се ФС-питањима не баве толико стилистичари колико стручњаци за општу лингвистику, теорију комуникација и семиотику, док се за проблеме типова текстова и композиционих облика углавном интересују књижевни теоретичари и семиотичари (Hovanska 1984: 54-55). Радовима се издвајају Ш. Бајi, П. Гиро, Г. Антуан, Р. Жоржен и др. У осталом дијелу западноевропске стилистике још су увијек у првом плану традиционални методи истраживања, са израженом доминацијом експресивне и индивидуалне стилистике, а појачано интересовање за текстуалну стилистику отвара врата за јаче присуство Ф-стилистике.

14. У америчкој лингвистици ситуација је доста специфична, највише због доминације идеја Ноама Чомског и његових сљедбеника. Наиме, он и присталице генеративне граматике на стил гледају веома уско – као одступање од норме. Такво схватање стила налазимо већ 1960. код Чарлса Осгуда, који је стил дефинисао као „одсту-

[25] У вези с тиме М. О. Фајенова пише: „Приступ функционалним стиловима као језичким врстама које одговарају ситуацијама општења карактеристичан је за социолингвистичка истраживања (познато је да је проучавање функционалних стилова она област у којој се интереси стилистике и социолингвистике спајају).“ (Fajenova 1979: 53).

[26] Пошто неки употребљавају ријеч *регистар* као синоним за *функционални стил*, потребно је рећи да то не могу бити истозначни појмови. Онако како се сада користи, *регистар* подразумијева и оно што је *функционални стил* и оно што није *функционални стил*, подразумијева веома широку диференцијацију језика (социјално-психолошку и ситуационо-комуникативну). Његов је недостатак и у томе што не долази из лингвистичких школа које су фундирале ово учење о стилу, што је мање стилистички, а више социолингвистички термин. Мишљење да *регистар* није еквивалентан *функционалном стилу* истичу и други истраживачи (нпр. Hovanska 1984: 189).

пање од норми у складу са ситуацијама у којима се врши кодирање“ (према Harveg 1972: 212p). Оно се сусреће и у радовима Н. Е. Енквиста, М. Рифатера, С. Сапорте и др.[27] Став низа аутора да су покушаји анализирања стила с позиција Н. Чомског и генеративне граматике доживјели неуспјех због тога што је стил схватан веома уско (као одступање од норме), Р. Јакобсон је у једном интервјуу протумачио на свој начин: „Не желим да умањујем Ноамов допринос, али он и његови епигони мисле да је најважнији посао лингвиста да скицирају сва граматичка правила, а да метрика, стил и све остало не завређује нашег суда.“ (Ved 1981: 178). В. Флајшер и Г. Михел сматрају да генеративна граматика није дала суштинске радове из стилистике неумјетничких текстова (публицистичких, административних, научних) пошто је на њих теорија аграматичности готово непримјењива. По њиховом мишљењу, неосновано је структурално схватање стила још и због тога што се најобичније сржне реченице (одступања од њих сматрају се стилском маркираношћу) уопште не могу сматрати стилски маркираним. Неконструктивност стилистичке концепције генеративне граматике они виде у игнорисању социјалне условљености језика и комуникативних задатака општења (Fleischer/Michel 1975: 34-35). Али у америчкој лингвистици постоје и други тонови. Д. Болинџер у књизи „Језик није безопасно оружје“ истиче да у савременом америчком друштву све више расте интересовање за функционисање језика, иако се још увијек посебна пажња посвећује проблемима језичке норме и одступањима од ње (Bolinger 1980: 285). Да постоји интересовање за функционално раслојавање језика, показују и радови Т. Бела, С. Д. Еалија и др. (в. Bell 1982, 1984, Ealy 1981), а посебно се то осјећа код Д. Кристалаза које се сматра да су најближи схватању руских лингвиста природе и функционисања стилова (Galjperin 1980: 24).[28]

[27] Enkvist 1964, 1971, 1980, Riffaterre 1960, 1964, 1967.

[28] Ова два аутора дала су овакву критику погледа Н. Чомског на стил: „Многобројни покушаји примјене трансформационе граматике Чомског у стилистичкој анализи неуспјешни су због немогућности сналажења у сложености разликовања односа између ’сложене’ реченице и сукцесивности ’простих’. С једне стране, то је резултат неправилне примјене теорије Н. Чомског, а, с друге стране, то се објашњава тиме што је сам Чомски искључио текстуалне односе из сфере лингвистичке компетенције.“ (Crystal/Davy 1969: 204p**).**

15. У јапанској лингвистици за Ф-стилистику је најзначајнија теорија језичког постојања, чију основу чини концепција јапанског лингвисте Мотоки Токиједе и америчких социолога, нелингвиста. Ово учење је базирано на испитивању говора и услова у којима се одвија говорна активност (В. М. Алпатов чак истиче да се од свих до сада познатих лингвистичких праваца у свијету школа језичког постојања, вјероватно, у највећој мјери може уврстити у „лингвистику говора“ – Alpatov 1983: 16)[29]. На овом плану интересантна је схема језичког процеса коју даје М. Токиједа (Tokijeda 1983: 101). Значајан је такође рад Нисио Минору „Језик Јапанаца“, посебно одјељак „Функционисање језика“ (Minoru 1983: 124-127).

16. Иако је сербокроатистичка стилистика остала готово по страни основних стилистичких токова, не може се рећи да се ФС-правац није развио и да се не развија. У овој школи дуго је доминирао традиционалан приступ проучавању стилистичких проблема. Израженије занимање за ФС-раслојавање језика и за Ф-стилове, које се запажа у посљедње вријеме, наговјештава осавремењивање и обогаћивање стилистичких истраживања у овом правцу. За сада је мало темељитијих и ширих истраживања питања из ове области, а поређења с другим још више указују на величину те празнине. То се, уосталом, односи и на проучавање осталих видова разградње језика (изузев, можда, територијалне): о социјалној, полној, старосној и др. разуђености језика постоје скромне анализе. Стога није необична оваква констатација: „Постојање функционалних стилова, тј. функционалног раслојавања језика српскохрватска нормативна стручна литература по правилу ни посредно ни непосредно не региструје. Исто важи за социјално раслојавање језика [...] Говорних варијација о којима је реч, међутим, па ни функционалних стилова, говорни представници и говорне заједнице веома су ретко свесни, те би стога управо нормативни приручници у овој области могли пружати драгоцену помоћ, упозоравајући на њихово постојање, на њихове особености, на правила за избор и услове за њихову употребу. Ипак, када се дају таква уопштена упозорења и појаве, тада обично недостају подробнија обавештења о стварним разликама међу говорним варијацијама које су у питању, као и о регулаторима за избор и употребу

[29] Већ смо констатовали да је М. Н. Кожина предложила издвајање нове лингвистичке дисциплине – говорологије (науке о говору).

једне из репертоара говорних варијација с којима говорни представник, односно говорна заједница располажу у свом говорном знању.“ (Radovanović 1986: 64). Даље се истиче да језичке норме не би требало да проскрибују функционалне стилове јер они нису само категорије од индивидуалног значаја, него и од друштвеног, колективног те додаје: „На жалост, као што је већ речено, у лингвистици се доскора мало, а у сербокроатистици нимало, водило рачуна о раду на описивању и уочавању социјалног, а посебно функционалног раслојавања језика. Стога се није уочавала ни нужност конституисања одговарајуће ’флексибилне’ језичке норме која би се стварала да се не забораве ни појаве у области социјалних и функционалних стилских дистинктивности [...]“ (Radovanović 1986: 66).

Постоји неколико радова који представљају допринос сербокроатистичкој Ф-стилистици. Један од њих је књига Крунослава Пранића „Језик и књижевно дјело“, која почиње поглављем „Савремени књижевни језик – стварност различитих стилова“ (Pranjić 1985). Пранић не улази у шире тумачење ФС-диференцијације језика, већ говори о томе који стилови постоје. Драгутин Росандић и Јосип Силић у „Основама морфологије и морфостилистике хрватскога књижевног језика“, такође, укратко пишу о Ф-стиловима (Rosandić/Silić 1979). У одјељку „Књижевни језик и његови функционални стилови“ дају се основне напомене уопште о Ф-стиловима, а затим разматрају поједини Ф-стилови. У „Новинарској стилистици“ Марин Младенов само у једној реченици констатује да постоји функционална диференцијација језика и одмах прелази на класификацију стилова (она је доста слаба, јер не почива на јединственим критеријима) – Mladenov 1980. И код Антице Антош фактички се сусреће само класификација, која је још неприхватљивија због мијешања територијалног, социјалног, функционалног и индивидуалног раслојавања језика (Antoš 1972). О Ф-стиловима говори и Миливоје Миновић, али и код њега недостаје шира анализа (Minović 1982). Он је, међутим, један од ријетких који покушава да дефинише Ф-стилове. За њега то су „језичке посебности које се запажају у комуницирању у посебним сферама и у вези са посебним сферама друштвеног живота“ (Minović 1982: 61). Шире тумачење раслојавања језичке стварности врше Марина Ковачевић, Лада Бадурина и Цецилија Јурчић (Raslojavanje 2001). У раду се користи термин *дискурс* и анализира (1) вертикална и хоризонтална раслојеност поља дискурса, (2) раслојавање

поља дискурса на језичке планове, а затим говори о појединим врстама дискурса – разговорном, писаном, јавном, специјализираном, мултимедијалном. На крају се разматрају интрадискурзивна и интердискурзивна прожимања. Сажету анализу раслојевања језика даје Владимир Цветановић (Cvetanović 2001: 61-64), а Ф-диференцијације Д. Калајић (Kalajić 1984). Кратко објашњење функционалних стилова налазимо у серији чланака Јосипа Силића (Silić 1996a, 1996b, 1997a, 1997b, 1997c, 1998). Нешто више о Ф-стиловима пише Милосав Чаркић (Čarkić 2002). Елементарну информацију о функционалним стиловима садржи књига „Облици изражавања и стилистика“ (Marinković/Nikolić 1999). Кратко представљање Ф-стилистике доноси студија „Путевима стилистичке идеје“ (Vuković 2000: 112-119). Понешто о Ф-стиловима може се наћи у радовима посвећеним ужим или ширим стилистичким питањима (Pavlović 1954, 1960, 1969, Jović 1975, Ćorac 1974a, 1974b, 1982, Čale 1973, Radman 1995, Simić 1997, 2001, Vuković 2000, Luković 1996, Tropi i figure 1995, Kovačević 1998, 2000), а такође лингвистичким проблемима (Polovina 1999). О Ф-стиловима пишу и други лингвисти и стилистичари, међутим, готово се увијек ради о успутним напоменама. Шире ФС-истраживање представља докторска дисертација „Глагол као конституент књижевноумјетничког стила рускога језика у поређењу са српскохрватским“ (Tošović 1983), књига „Функционални стилови“ (Tošović 1988) и „Стилистика глагола“ (Tošović 1995).

Од анализа конкретних Ф-стилова нешто је више радова посвећено КФС и ПФС. Поједине аспекте КФС дотичу и осветљавају приручници и студије из поетике, стилистике, теорије и историје књижевности у чијим се насловима налазе изрази теорија књижевности (Živković 1965, Solar 1990), увод у књижевност (Škreb/Stamać 1998), рјечник књижевних термина (Rečnik književnih termina 1985), рјечник књижевне интерпретације (Taritaš 1993), језик у књижевном дјелу (Petković 1975), језик књижевног дјела (Živković 1957), језик и књижевно дјело (Lešić 1971, Pranjić 1985), језиком и стилом кроза књижевност (Pranjić 1991), феноменолошки приступ књижевном дјелу (Konstantinović 1969), стилске формације (Flaker 1976), стилистичке студије (Frangeš 1959), од формализма ка семиотици (Petković 1975), облик и смисао (Petrović 1986), логос и парадигма (Milosavljević 2000), студије о српском стиху (Kojen 1996), сликовно пјесништво (Stamać 1997), језик савремених писаца

(Kosor 1979), језички систем и поетска граматика (Jović 1985), језички знак, говорни знак, пјеснички знак (Vuletić 1988), аритукација пјесме (Petković 1972), поетска слика (Čović 1989), рима (Čarkić 2001), фонетика књижевности (Vuletić 1976), фоника стиха (Čarkić 1992), фоностилистика стиха (Čarkić 1995), граматика говора (Vuletić 1980), синтакса крика (Vuletić 1986), теорија цитатности (Oraić-Tolić 1990), математичка лингвистика и пјесништво (Đorđević 1987), поредбена и/ли интеркултурна повијест књижевности (Kovač 2001). Шире истраживање ПФС представља књига „Новинарска стилистика“ (Mladenov 1980) и зборник „Језик и стил средстава информасања“ (Jezik i stil 1991). У неколико студија разматрају се поједини подстилови, жанрови и сегменти ПФС, нпр. новинарски рекламни стил (Vasić 1995), репортажа (Životić 1979), епистоларни дискурс (Popović 2000), новински коментар (Petrović 1989). Од радова посвећених НФС заслужују пажњу анализе Андреја Стојановића (Stojanović 1984, 1989) и П. Каталинић-Удовичић (Katalinić-Udovičić 1979). Мало је истраживања АФС (Miletić 1938) и РФС (Guberina 1952, Ivas 1988).

17. Словеначка ФС-испитивања слична су претходним, али се и разликују. Слична су у сљедећим елементима: 1. мало има посебних студија, 2. истраживања су добрим дијелом у функцији говорне културе или долазе са социолингвистичке равни, 3. ограничен број стручњака бави се овим питањима. Словенци понекад дубље залазе у теоријске воде, чешће се наслањају на своју лингвистичку традицију, више покушавају да дају нешто своје, оригинално и, судећи по објављеним преводима, више су заинтересовани да презентирају резултате страних ФС-истраживања. Од Антона Брезника почињу права словеначка испитивања функционалне разуђености језика (Breznik 1982). Од оних који су се бавили и који се баве овим проблемима треба издвојити Јожа Топоришича, Бреду Погорелец, Бориса Урбанчича, Тома Корошца и Јанеза Дулара. Питања ФС-диференцијације највише су интересовала Јожета Топоришича.[30] Он је углавном био заокупљен основним – проблемом функционалне диференцијације језика, и то не као изолованом разградњом него као једним од типова свеукупне разуђености језика. За поједине њене видове Топоришич употребљава термин *zvrst,* којем у српскохрватском језику одговара-

[30] Toporišič 1960, 1973, 1975, 1977a, 1977b, 1982, 1984.

ла ријеч *vrsta* (иако и у словеначком постоји ова лексема). Он разликује сљедеће главне врсте: 1. социјалне (*socialne zvrsti*) – књижевне и некњижевне; 2. функционалне (*funkcijske zvrsti*) – језик свакодневног споразумијевања (*praktično sporazumevalni jezik*), стручни језик (*strokovni jezik*), публицистички језик (*publicistični jezik*), умјетнички језик (*umetnostni jezik*), 3. преносне (*prenosniške zvrsti*) – разговорни и писани језик; 4. временске (*časovne zvrsti*) – језик прошлости и језик савремености; 5. мјерне (*mernostni zvrsti*) – везани и невезани језик (Топоришич 1975). Сам термин *zvrst* је и прије употребљаван као ознака за епику, лирику и драму. Јоже Топоришич свјесно одустаје од чешког термина *funkčni styl* (функционални стил), истичући да више одговара словеначки *funkcijska zvrst,* који се сусреће још у Брезниковим расправама о језику словеначких новинара и приповједача (Breznik 1982: 360). Он, а вјероватно и други словеначки лингвисти, одустаје од појма *стил* због увријеженог мишљења да је као вишезначан престао бити термин (што отпада као аргумент ако се испред налази одредница *функционални*). Топоришич указује на то да се његова подјела функционалних врста базира на словеначкој традицији (има се у виду Антон Брезник) и да се употпуњује чешком теоријом. Други истраживач, Борис Урбанчич, први је у словеначкој лингвистици преузео чешку подјелу Ф-стилова (он разликује умјетнички, научни, пословни, публицистички и конверзацијски стил) – Urbančič: 1961 200. Томо Корошец је дао допринос докторском дисертацијом о новинарском стилу (Korošec 1976) и књигом о новинарском стилу (Korošec 1998), а Јанез Дулар радовима о публицистичком, односно новинарском стилу (Dular 1971/72, 1974a, 1974b). За словеначку Ф-стилистику значајни су прилози Бреде Погорелец (Pogorelec 1965, 1979, 1981-82) и неких других аутора. Од новијих истраживања треба споменути магистарки рад Војка Горјанца о научном стилу (Gorjanc 1998).

18. Македонска ФС-истраживања су малобројна. То се објашњава касном стандардизацијом (званична кодификација македонског језика дошла је тек након 1. засједања АСНОМ-а 1944. године). Логично је било да се у прво вријеме истражују проблеми из области фонетике/фонологије, морфологије, творбе ријечи, синтаксе, лексикологије, дијалектологије, правописа..., а да се тек онда пређе на саму стилистику. Божидар Видоески с тим у вези каже: „Непосредно након рата главна пажња македонских лингвиста била је посвећена

утврђивању књижевне норме македонског стандарда и организацији педагошке и научне активности у Републици.“ (Vidoeski 1984: 9). Стога се у таквој ситуацији нису могла развити ФС-испитивања. Овдје би се могао навести покоји чланак, и то више из области говорне културе, са елементима интересантним за Ф-стилистику. То су углавном анализе језика књижевних дјела, штампе, радија, телевизије и позоришта (о чему су писали Божидар Видоески, Дано Китановски, Марија Киш, Благоја Корубин, Љиљана Минова-Ђуркова, Панче Михајлов, Олга Мишеска-Томић, Радмила Угринова-Скаловска и др.). Ту су и прилози о језику уџбеника (Тодор Димитровски), административном језику (Круме Кепески), македонским тајним језицима (Харалампије Поленковић, Оливера Јашар-Настева, Стале Поповски), ширим лингвистичким питањима (Благоја Корубин, Блаже Конески, Томе Момировски, З. Никодиновски, Олга Мишеска-Томић и др.).[31] Благоја Корубин употребљава термин *стилски тип* језика (*стилски тип на јазикот*) као општи назив за умјетнички, публицистички, стручно-научни, административни, пословни и професионални језик (Korubin 1981: 9). Прва озбиљнија анализа појавила се недавно под насловом „Функционалните стилови во македонскиот јазик“ (Funkcionalnite stilovi 1998: 161-216). У њој су, нажалост, представљена само три ФС: *административен стил*; *публицистички стил*, *научен стил*.

19. Може се извући општи закључак да ФС-испитивања на подручју бивше Југославије доста заостају у поређењу са чехословачким и руским. Прије свега, неопходна су јача теоретска истраживања суштинских феномена ФС-раслојавања језика, истраживања каква налазимо код Б. Хавранека, К. Хаусенбласа, М. Јелинека, А. Једличке, Ј. Мистрика, В. В. Виноградова, М. Н. Кожине, Е. Ризел, В. Флајшера, Г. Михела и др. Лингвистичка и лингвостилистичка испитивања у западноевропским земљама указују на значај проучавања комуникацијског аспекта језика, а америчка на важност анализирања носилаца језика као екстралингвистичких фактора. Јапанска пак наука о језику показује да се и од далеких лингвистичких школа може понешто научити, прије свега научити не мислити традиционално, само на европски или амерички начин.

[31] Tošović 1987.

20. Функционални стилови. Да би дошло до ФС-диференцијације језика каква данас карактерише све развијене језике свијета, било је потребно да човјек пређе дуг период интелектуалног развоја, да се формирају различите области људске активности, да се језик толико усаврши да може удовољити свим човјековим потребама у свим његовим дјелатностима. У историји људске цивилизације битна су три момента за појаву Ф-стилова: развој различитих видова активности (науке, умјетности, администрације, публицистике, свакодневне комуникације), појава писаног облика комуникације и проналазак штампарије. Ако је тачно да је примитивни човјеколики мајмун (проконзул), који се споразумијевао само усменим путем, живио веома дуго (отприлике прије 25-40 милиона година) и ако знамо да се писмо доста касно појавило, онда само мален период од неколико хиљада година представља раздобље у којем постоји писани облик комуникације. У осталом временском периоду, миленијумима и миленијумима, постојала је само усмена форма споразумијевања. Натписи на пећинама, надгробним споменицима, светилиштима итд. представљају прве наговјештаје преласка на нов начин општења. Тако homo sapiens почиње да ствара два начина споразумијевања – усмени и писани, што даје битну претпоставку и за каснију ФС-диференцијацију језика. Проналазак папира отвара нову еру: човјек почиње да биљежи све оно што види, чује, осјећа, доживљава, замишља. Појавом штампарије 1438. године настаје могућност да се једна те иста порука упути великом броју људи. Тиме научна сазнања, умјетнички доживљај свијета итд. постају ближи широком кругу особа. Шта смо овим хтјели рећи? Хтјели смо казати да облици комуницирања које именујемо Ф-стиловима имају историјску подлогу и да се њихов развој налази у непосредној вези са развојем људске цивилизације. Током историје човјек је све више прелазио на писану форму општења, у оквиру које су се развиле посебне врсте: једна, када је требало изразити умјетнички доживљај стварности, друга, када је било неопходно пренијети научну спознају, трећа, када се ваљало обратити широј јавности, четврта, када је било нужно регулисати односе у друштву итд. Тако су у оквиру појединих људских дјелатности – науке, умјетности, публицистике, законодавства и свакодневне комуникације настале посебне језичке формације које данас називамо функционалним стиловима. Они су, дакле, продукт историјског кретања људске мисли, продукт развоја друштвених односа и човјековог високог интелектуалног нивоа.

Ово је, у ствари, мање-више познато и довољно јасно да се на томе не би требало посебно задржавати. Много је сложеније питање шта је то стил, шта је функционални стил и која су његова обиљежја.

21. Прво питање (шта је стил) научници су постављали од давнина, још онда када је стилистика била саставни дио реторике и још нема одговора који би био универзалан и који би све задовољио (или како то рекоше стари Латини: *Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est*). Стога ће Крунослав Пранић казати: „Упитао би се одмах, не више само стилистичар, него сваки скептичар, упитао с правом: а како може да је конституирана, како може егзистирати знаност – стилистика, кад још није успјела појмовно и једнозначно дефинирати предмет својег истраживања? Томе мотивираном приговору, тој се прихватљивој скепси може мирно одговорити – опет скепсом, али из друге руке: ни биологија, којој статус знаности нико не пориче, још не зна шта је живот. Па ипак, знаност јест.“ (Pranjić 1970: 253).

22. У дефинисању стила и његовом проучавању постоје три основна приступа: општеумјетнички, књижевни и лингвистички.[63] Зависно од тога с каквог се становишта гледа на стил, дају се најразличитија тумачења и дефиниције. Овдје заиста влада огромно шаренило, да се често тешко снаћи. С једне стране, стилу се прилазило након темељитих анализа и осмишљавања грађе једног језика или више језика, једног стила или више стилова итд. С друге, одређивању карактера стила и његову дефинисању понекад се приступало без било каквих практичних истраживања. На ову разноликост утицале су такође школе и лингвистички правци, средина, индивидуалне вокације самих истраживача и сл. Дода ли се сложеност проблема, биће јасно зашто је стил толико одређен и толико неодређен.

23. Свака национална лингвистика дала је свој поглед на стил и на његова обиљежја. Руска стилистичка тумачења веома су бројна и разнолика, чешка и словачка традиционално сериозна и студиозна, француска темељна и комплексна, америчка оригинална и необична итд.

24. Руска лингвистика и руска стилистичка школа дуго су времена стил сводили само на неке његове аспекте. Ако пођемо од тога да стил садржи у себи три основне компоненте: педагошку (узорност стила), психолошку (емоционални став) и функционалну (функција у одређеној врсти дјелатности), видјећемо да су, као и у

свим другим стилистичким школама, прве двије биле доминантне и неприкосновене у дугом временском периоду те да су се на бази њих развила два посебна правца – педагошки и психолошки. Педагошки правац оперисао је изразима *добар стил*, *узоран стил*, *лош стил* итд. и заснивао се на налажењу нормативности, тј. на стилистичким правилима. Психолошки правац под стилом је подразумијевао само оно што је било емоционално обојено, што је било експресивно, изражајно, па се говорило о свечаном, ироничном, фамилијарном, високом, ниском... стилу. Трећи правац (функционални) представља тековину савремене руске лингвистике, а односи се на проучавање ФС-раслојавања језика и продуката тог раслојавања – Ф-стилова. Ако се на стил не гледа са аспекта појединих његових компонената, већ као комплексни феномен, долази се до закључка да се у руској стилистичкој теорији стил тумачи на три основна начина: 1. као појава уопште, 2. као језичка или као говорна категорија, 3. као функционална врста језика. Карактеристичне формулације првога типа су сљедеће: стилови су варијанте језика (Бересњев 1981: 54); стил је систем или принцип по којем се врши избор језичке грађе (Пиотровски 1960: 14); стил је садржински аспект говора који суштински повећава његову информативност (Dolinin 1982: 75); стил је ознака свеукупности обиљежја која диференцирају, разликују поједине подјезике (Skrebnjev 1975: 40); стил је функционална категорија увијек повезана с комуникативним аспектом језика (Hovanska 1984: 189); стил је облик друштвеног функционисања језика, нека његова функционална врста (Mihajlov 1968: 108); стил је систем конкретне употребе фонетских, лексичких и граматичких могућности језика који изражава однос оног ко говори или пише према садржају исказа (Fjodorov 1971: 58). Други принцип полази од дихотомије језик ↔ говор и разликује стилове језика и стилове говора. Још од дискусије у часопису „Вопросы языкознания“ води се спор око тога могу ли постојати једни или други стилови. У току расправе, како је констатовао В. В. Виноградов, изрази *стил језика* и *стил говора* нису сасвим разграничавани, аутори су их употребљавали онако како је њима одговарало (Vinogradov 1955a: 75). Истина, у неким радовима је већ тада наговијештено оно што ће касније јасно бити казано: да постоје стилови језика и стилови говора. Р. А. Будагов ће овако формулисати разлоге тог диференцирања: „Већина савремених лингвиста не разграничава појмове *језичких* и *говорних* стилова, стога обратимо пажњу на значај таквог разграничења. Разлика између језичких и говорних стилова

чини се веома суштинском. Грубо говорећи, та је разлика условљена тиме што се језички стилови савремених развијених књижевних језика више него говорни стилови базирају на објективније и очигледније израженим језичким (синтаксичким, лексичким, фонетским) чињеницама [...] Језички стилови обично се формирају у свим развијеним књижевним језицима, а говорни стилови могу се запажати у једним језицима или у једној историјској епоси и не запажати у другим језицима у другој историјској епохи.“ (Budagov 1967: 70). У разматрању овог питања искристалисала су се четири основна става: а) стилови говора и стилови језика су истозначни појмови, б) стилови су језичка категорија, в) стилови су говорна категорија, г) стилови су истовремено категорија језика и категорија говора. Први став је најдецидније изразио Б. В. Горнунг (Gornung 1965: 88). Други став запажа се код оних стилистичара који под стилом подразумијевају само стилистички обојена средства и код којих стил, на тај начин, долази као синоним за конотативна језичка средства: „Стил се може дефинисати као карактеристика апсолутно специфичних конституената датог подјезика.“ (Skrebnjev 1975: 40). Овакво тумачење није добило ширу подршку зато што представља уско гледање на стил и што, како то неки истичу, таква свеукупност чини само грађу за структурирање стилова (Kožina 1972c: 55). Трећи став се гради на негацији језичких стилова и истицању говорних стилова као централног објекта стилистика. У том смислу карактеристично је сљедеће мишљење: „Стилови језика су условни појам (научна апстракција) створен да би се означили стилистички ресурси језика (његови стилистички обојени ʻслојевиʼ). Међутим, томе појму недостаје главно са чим се обично повезује појам стила – системност.“ (Kožina 1972c: 55). Трећи став – став да постоје стилови језика и стилови говора фундирао је В. В. Виноградов у дискусији о стилу 1955. године. Он је писао: „И у том аспекту сам термин ʼстилʼ тражи да се прецизира. Он се не смије мијешати са термином ʼстил говораʼ ако се призна неопходност разграничавања појмова језика и говора.“ (Vinogradov 1955a: 71). Међутим, даље од ове констатације В. В. Виноградов није отишао, јер одмах иза тога даје дефиницију стила без било какве диференцијације у односу на језик и говор. Чак ни касније он није успио да изгради довољно ваљано и аргументовано тумачење стилова језика и стилова говора, исто као што је остало доста нејасно разграничење између стилистике језика и стилистике говора (Vinogradov 1963: 201p). Од оних који су покушали да разјасне ову дихотомију треба, прије свега,

споменути А. К. Панфилова и Ј. С. Степанова. Први даје сљедеће тумачење: „Језички стил (стил језика) јесте подсистем језика који има ограничену и посебним задацима условљену употребу, који садржи специфична језичка средства и који укључује у свој састав мноштво међустилских средстава, између осталог и стилистички неутрална средства. Говорни стил (стил говора) јесте одређен систем употребе књижевног језика, његових функционалних стилова, а у неким случајевима и некњижевних језичких средстава условљених жанром (врстом) друштвеног говора, ситуацијом, карактером аудиторија итд.“ (Panfilov 1974: 9). У другом раду је сликовито објашњена разлика: „Стил језика може се упоредити са хемијски чистом водом (H_2O), која не садржи никакве примјесе. А што се тиче стилова говора, они подсјећају на разноврсне врсте воде са различитим примјесама заступљених у већој или мањој мјери.“ (Panfilov 1972: 78). А. К. Панфилов није ништа посебно рекао, поготово није успио да унесе више свјетлости у ово спорно питање. Ј. С. Степанов је покушао да се другачије изрази, али је дефиниција постала још неодређенија: стил језика је врста језика која се користи у некој типичној социјалној ситуацији – у животу, у породици, у званично-пословној области итд. – и која се разликује од других врста истог језика особинама лексике, граматике, фонетике, док је стил говора манир говорења или писања, начин језичког понашање човјека у овој или оној друштвеној средини или ситуацији (Stepanov 1970-1978: 517). У суштини, концепција о стиловима језика и стиловима говора, иако се развијала више од четрдесет година, није дала јаче резултате, што изазива сумњу у њену оправданост. Већ 1968. Т. Г. Винокур доводи у питање практичну реализацију и теоретску цјелисходност строгог разграничавања језика и говора: „Чини се реалнијим, у интересу плодотворне стилистичке анализе, рјешавати ово питање не априори, унапријед одредивши област истраживања *(или* стилови језика *или* стилови говора), већ по логици коју нам сугеришу саме чињенице језика.“ (Vinokur 1968: 25). Д. Н. Шмељов констатује да покушај заснивања учења о стиловима језика и стиловима говора није довео до коначних резултата (Šmeljov 1977: 55), а А. Н. Васиљева тврди да се њеном концепцијом проучавања стилова „позитивно укида“ овај дуго дискутирани проблем, јер наведена дихотомија реално не одговара чињеницама (Vasiljeva 1981: 7).

Ми сматрамо да Ф-стиловима није продуктивно приступати као појавама које треба доводити у везу с језиком или говором, већ

их треба разматрати као феномене с језичком детерминацијом и говорном реализацијом.

25. Од свих дефиниција стила које су настале у модерној руској стилистици једна је имала посебно велик одјек и пресудан утицај на све оне који су се бавили стилом и стилистиком. То је Виноградовљево тумачење из 1946. године, које гласи: „Стил језика је семантички затворен, експресивно ограничен и сврсисходно организован систем средстава за изражавање који одговара овоме или ономе жанру књижевности или писмености, овој или оној сфери друштвене активности (на примјер, стил званично-пословни, стил канцеларијски, стил крајње учтив и сл.), овоме или ономе карактеру језичких односа између разних чланова или слојева друштва.“ (Vinogradov 1946: 225). Дефиниција нема чисто функционалностилистичку оријентацију, али тиме што је стил истовремено везао за жанр (у духу старе традиције) и за врсту људске дјелатности (у духу нових струјања), В. В. Виноградов је, иако застао на пола пута, дао прву темељну основу за дефинисање стила као ФС-категорије. Већ 1955. године В. В. Виноградов се поново враћа на ово тумачење и одустаје од везивања стила за жанр, а у први план истиче његову функционалну страну: „Стил је друштвено осмишљена и функционално условљена унутарње обједињена свеукупност поступака употребе, одбира и споја средстава говорне комуникације у области овог или оног општенародног, општенационалног језика, корелативна са другим исто таквим начинима изражавања, који служе за друге циљеве, врше друге функције у говорној друштвеној пракси датог народа.“ (Vinogradov 1955a: 73). Три године касније В. П. Мурат даје једну од првих дефиниција која се експлицитно односи на ФС: „Функционални стилови језика су врсте општенародног језика које одговарају овим или оним сферама људске активности, чије су особености условљене особеностима и задацима комуникације у датим областима људске дјелатности.“ (Murat 1957: 8). Међутим, тек у радовима М. Н. Кожине, која је готово сву активност посветила функционалној стилистици, учињен је први озбиљнији покушај да се цјеловито и комплексно одреде Ф-стилови. У почетном периоду дјелатности М. Н. Кожина је прихвата Виноградовљеву дефиницију. Она је, такође, била присталица разликовања стилова језика и стилова говора па је оставила и своје тумачење (Kožina 1962: 25). Касније напушта Виноградовљеву дефиницију и развија властиту. М. Н. Кожина прво уноси корекције

и допуне – функционални стил говора је „[...] одређена социјално осмишљена врста говора која одговара овој или оној области друштвене активности и облику свијести, која садржи специфичну стилистичку обојеност, што се ствара особеностима функционисања у тој области језичких средстава и специфичном говорном организацијом (структуром), која има своје норме одбира и споја језичких јединица детерминисаних задацима комуникације и одговарајућом облашћу“ (Kožina 1965b: 22), а затим даје доста сложено објашњење: функционални стил говора је „[...] историјски настала и социјално осмишљена врста говора коју детерминише ова или она област друштвене активности и корелативни облик друштвене свијести. Он [функционални стил] садржи специфичну обојеност, коју стварају специфичности функционисања језичких средстава у тој области комуникације, и специфичну говорну организацију, која има у складу с посебним задацима комуникације своје норме бирања и спајања језичких јединица свих нивоа.“ (Kožina 1970e: 10). Широка, обимна и темељна истраживања Ф-стилова, која је М. Н. Кожина провела 70-тих и 80-тих година, навела су је да изврши корекцију дефиниције и да се опредијели за сљедећу: „Функционални стил је особен карактер говора ове или оне социјалне врсте која одговара одређеној области друштвене активности и корелативном облику свијести, коју [свијест] стварају особености функционисања језичких средстава у тој области и специфична говорна организација, што јој даје одређену општу стилистичку обојеност (’макрообојеност’).“ – Kožina 1983b: 49. Све остале дефиниције ФС представљају, у суштини, варијације дефиниција које су дали В. В. Виноградов, В. П. Мурат и М. Н. Кожина, с тежиштем на неком елементу, неком аспекту ФС: код В. Г. Костомарова то је истицање конструктивног принципа („Функционални стилови су социјално осмишљење врсте употребе језика у чијој се основи налазе одређени апстрактни конструктивни принципи.“; Kostomarov 1970: 119), код Н. Н. Семењук указивање на двојаку дефиницију ФС („традиционална свеукупност језичких средстава која се користи у одређеној сфери комуникације и закономјерност одбира и груписања различитих језичких средстава потенцијално фиксираних за неку комуникативну област или типску ситуацију општења“; Semenjuk 1974: 16), код А. Н. Мороховског потенцирање стереотипности („Функционални стилови су друштвено осмишљени стереотипи језичког понашања“; Morohovski 1976: 94), код К. А. Долињина поистовећивање ФС са уопштеним говорним жанровима

(„Функционални стилови нису ништа друго него уопштени говорни жанрови, односно говорне норме обликовања одређених, доста широких категорија текстова у којима се оваплоћују уопштене с о ц и ј а л н е у л о г е – такве као научник, административ ац, пјесник, политичар, новинар и сл.“ Dolinin 1978: 60), код М. П. Брандеса издвајање система и системских односа („Функционални стил је функционални систем, систем унутрашњих, скривених односа и повезаности појава у коме се испољавају функције намјене језичког дјела“; Brandes 1983: 159), код Н. М. Разинкине тумачење стила као историјске појаве књижевног језика (Ф-стилови представљају „[...] историјски различито настале појавне облике књижевног језика који се међусобно разликују системом језичких средстава и стилистичких поступака, који образују у сваком појединачном стилу цјеловит и стабилан систем језичког израза“; Razinkina 1978: 9), код О. Д. Митрофанове разматрање стила као комплекса језичких средстава са функционалном назнаком („Функционални стил је свеукупност ресурса општекњижевног језика који добијају одређену функционалну намјену, односно стил се схвата и оцјењује као начин употребе система језика [...]“; Mitrofanova 1975: 7), код Н. С. Валгине и М. П. Сенкевич прецизирање стила као врсте језика са одређеном функцијом и одређеном фреквенцијом („Функционални стилови су историјски настале врсте општенародног језика у којима се реализују његове основне функције и које се одликују свеукупношћу и фреквентношћу (претежном употребом) одређених језичких обиљежја на свим лингвистичким нивоима (фразеолошком, лексичком, морфолошком, синтаксичком)“ – Valgina/Senkevič 1977: 6) итд.

26. У историји руске стилистике било је и необичних погледа на стил и ФС. Један од најизразитијих потиче из 1953. године, када је, на отвореном проширеном засједању Научног савјета Института за лингвистику АНСССР посвећеном трећој годишњици излагања Ј. В. Стаљина о питањима лингвистике, иступио Ј. С. Сорокин с рефератом „О основним питањима стилистике“, који је часопис „Вопросы языкознания“ у прерађеном виду објавио (Sorokin 1954). Поставке Ј. С. Сорокина биле су толико необичне, неконвенционалне, па и провокативне, да су изазвале буру реаговања, тако да је поменути часопис знатан простор у седам наредних бројева посветио питањима стилистике (на тај је начин и започела позната дискусија о стилу и стилистици). Основна поставка Ј. Сорокина, која је изазвала оштре

критике, сводила се на то да језички стилови не постоје, односно да постоје али „само у машти истраживача“ (Budagov, 1954: 56) и да су их „измислили беспослени људи“ (Mihajlov 1968: 85). Ј. С. Сорокин овако каже: „Није тешко схватити зашто сви предузети покушаји да се назначе специфична и карактеристична обиљежја књижевноумјетничког, публицистичког и чак научног стила као бајаги врста језика, до сада нису могли дати позитивне резултате, већ су се претварали у најнеодређеније, најапстрактније и често двосмислене одреднице [...]. Ето зашто би правилније било говорити не о публицистичком, књижевноумјетничком, научном итд. стилу језика, већ о различитим принципима избора, одбира и обједињавања ријечи у књижевноумјетничким, публицистичким, научним дјелима дате епохе [...] Ми немамо довољно разлога да говоримо о таквим или сличним с т и л о в и м а ј е з и к а у односу на књижевни језик почев од Пушкиновог времена [...]. Ми немамо у савременом руском књижевном језику, као у језику који је достигао веома висок степен развоја и који представља изузетну разноврсност употребе, стилова језика као његових (језика) посебних области, типова, система.“ (Sorokin 1954: 283). Осуђујући ове ставове, Р. А. Будагов, даје овакву паралелу: „Познато је из историје лингвистике да се крајем XIX в. појавио правац у дијалектологији који је негирао реалност постојања било каквих мјесних дијалеката. Присталице ове концепције тврдиле су да у историји језика нема никакве могућности да се утврде таква обиљежја дијалеката која се дјелимично не би понављала у другом или другим дијалектима. [...] Према тој концепцији не може се говорити о реалном постојању појединих дијалеката.“ (Budagov 1954: 56). Основни аргумент којим се руководио Ј. С. Сорокин у негирању стилова јесте да се обиљежја једнога стила у цјелини или готово у цјелини понављају у другим стиловима. Међутим, у томе он иде до краја на синхронијској равни, док на дијахронијској разликује два периода (има се у виду руски језик): један у којем су постојали стилови, а други у којем су се изгубили и престали да постоје, што је, по Фјодоровом мишљењу, било у супротности са истраживањима из историје руског књижевног језика, језика и стила појединих писаца (Fjodorov 1954: 66). Ако, дакле, Ј. С. Сорокин негира Ф-стилове, што онда остаје? Остају само стилови као индивидуална творевина, као појединачни искази, чиме „[...] Ј. Д. Сорокин покушава да ликвидира основни појам стилистике као лингвистичке дисциплине. Ако треба бити досљедан до краја, онда такво гледиште мора довести до саме

ликвидације те дисциплине, која губи објекат истраживања. Па не може се, ваљда, озбиљно говорити о томе да предмет стилистике мора постати сваки појединачни контекст, сваки појединачни исказ у његовој разноврсности и непоновљивости. Проучавање само појединачних чињеница и појава, без њихова уопштавања, никад не може образовати научну дисциплину.“ (Levin 1954: 74). И. С. Иљинска је констатовала да примјери које наводи Ј. С. Сорокин не потврђују поставку о непостојању стилова језика и да ће прије бити да јој противурјече, те да су говорни стилови невидљиво присутни у Сорокиновим формулацијама (Iljinska 1954: 85). На крају се јавила и водећа личност руске стилистике В. В. Виноградов, који ће Сорокинове поставке довести у везу са старом традицијом и констатовати да Ј. С. Сорокин у њу принципијелно није ништа ново унио (Vinogradov 1955a: 62). Тако је у дискусији, коју је сам иницирао, Ј. С. Сорокин остао потпуно усамљен. Навели смо основне тонове у расправи не због тога да бисмо указали на неодрживост Сорокинових ставова, јер су их пракса и стилистичка проучавања демантовали, већ због значаја који је имала ова дискусија за развој Ф-стилитике и за проучавање Ф-стилова. За Ф-стилистику то је била права прекретница – од тада је почело врло интензивно изучавање Ф-стилова, од тада се истински развија руска ФС-школа. Стога се може рећи да је Ј. С. Сорокин, без обзира на неприхватљиве ставове, више допринио развоју онога што је негирао него што га је укочио; чак је више допринио развоју Ф-стилистике него многи који су прије или касније афирмативно писали о Ф-стиловима. Допринио је јер је из сасвим другог угла, на посебан начин и из потпуно других мотива указао на потребу истраживања стилова као функционалних типова језика.

27. Оно што је у руској стилистици значило Виноградовљево тумачење стила из 1946. године, у чехословачкој је представљала Хавранекова дефиниција из 1940. године. Она гласи: „Стил је начин употребе (избор) језичких средстава у датим језичким исказима како у зависности од конкретног циља, форме и ситуације тако и у зависности од индивидуалне оријентације говорног лица, односно писца (нпр. емоционалне, естетске и др.). Или тачније: стил је индивидуализирана (аутономна) организација језичке структурне цјелине (интегралне цјелине) коју даје било који исказ језика.“ (Havránek 1963c: 77). У овој детерминацији показаће се као битне двије поставке: (1) да стил има конкретну назнаку, функцију и (2) да је то индивидуална

организација језичких средстава. Из тих поставки, као и из неких других тумачења, чешки и словачки стилистичари развиће битну дистинкцију у систему стилова књижевног језика, развиће подјелу стилова на интериндивидуалне или објективне стилове (*interindiviuálni*, *objektivnì styly*) и индивидуалне или субјективне стилове (*individuální styly*). Ако је руска стилистичка школа препознатљива по тумачењу стилова као језичких и говорних феномена,[32] чехословачка је остала позната по разматрању стилова као објективних и субјективних категорија. Из таквог односа развила су се четири темељна појма чехословачке стилистичке концепције: језички исказ или стил конкретног језичког исказа (израз, изричај или енунцијација) – *jazykový projev*, *promluv*, *styly promluve,* стилска сфера или област – *stylová* (*slohová*) *sféra* (*oblast*), стилски тип – *stylový* (*slohovy*) *typ* и стилски слој – *stylová* (*slohová*) *vrstva*. Појмом језички израз истиче се да сваки изричај има свој стил, свој посебан начин структурисања. Искази који припадају једној скупини образују стилску област. Свеукупност норми које се имају у виду при структурисању исказа у датој области представљају стилски тип. Свеукупност стилски обојених језичких средстава назива се стилским слојем. Да би се могла схватити чешка и словачка тумачења стила и ФС, неопходно је познавати ове појмове.

Слично В. В. Виноградову, Б. Хавранек се враћа на своју прву дефиницију, мијења је, прецизира. У вези с тим, он каже: „Већ сам дефинисао стил као ’индивидуализирајућу’ (специфичну) организацију језичке структурне цјелине (јединства) каква је сваки дати језички исказ. [...] Сада, да бих избјегао било какву недоумицу [...], замијенио бих у тој дефиницији термин ’индивидуализирајући’ ријечју

[32] У чешкој и словачкој литератури термини *стил говора* и *стил језика* обично се не разликују (Hausenblas 1962: 200). С друге стране, руска стилистика не диференцира *стилски слој* и *општу стилску норму*, већ укључује обоје у појам *стил језика* (Doležel 1954: 102). Сам израз *језички стил* понекад се у чехословачкој стилистици наводи као појам идентичан оном у руској стилистици – нпр. стил језичког исказа (тзв. језички стил) – Ivanová-Šalingová 1965: 28, стил објективни, односно стил језика (по прихваћеној терминологији у руском језику) – Hausenblas 1955a: 6. Посљедњи аутор сматра да се стилови говора (*vyjadřovací styly*) не могу поистовећивати са стилским варијантама (врстама) језичког система и да је термин *стил* боље користити за ознаку разних индивидуалних и интериндивидуалних начина структурисања исказа текста. „Стилови говора прилагођавају језичка средства за своје потребе – тако настају стилски слојеви (*vrstvy*) језичких средстава – и теже стварању специфичних модификација, врста језика.“ (Hausenblas 1962: 200).

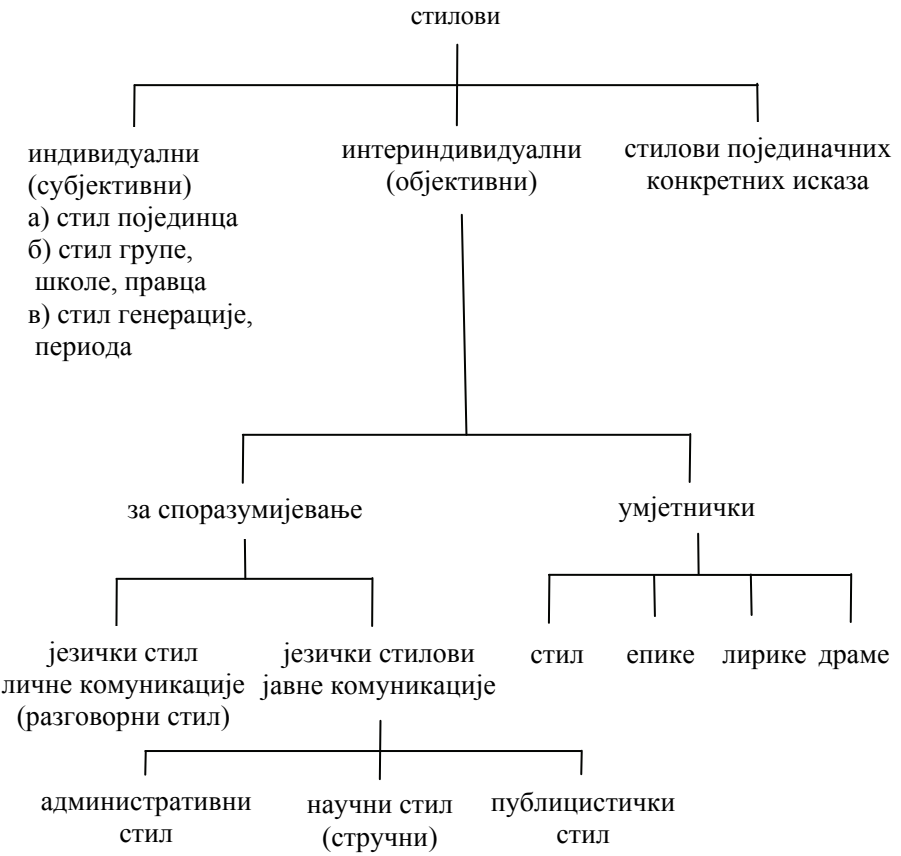
'сингуларизирајући' па бих стил дефинисао на сљедећи начин: 'сингуларизирајућа организација језичког израза као јединства', наравно ограничивши ту дефиницију само на језички план [...] Ако је такав тип (= организације) условљен индивидуалним укусом, имаћемо посла са индивидуалним (или субјективним) стилом говора, а ако је условљен надиндивидуалним укусом, условношћу, онда се и стил може назвати условним (функционалним или објективним)." – Havránek 1932: 64. Хавранекову дефиницију једни ће покушати да поједноставе. То ће најуспјешније урадити В. Скаличка са формулацијом: „стил је индивидуализирајућа организација исказа" (Skalička 1941), у којој се потенцира један аспект стила (индивидуални), а запоставља други, не мање важан (социјални). Неки ће је комплексно сагледати, валоризовати, продубити и разрадити, али тако да ће се добити још једна специфична нота у чехословачкој стилистичкој концепцији – стил ће се посматрати као комплексна језичка појава, као индивидуална творевина, као надиндивидуална категорија и као функционална врста. Исте године када је Б. Хавранек вршио ову корекцију (1942), други познати лингвист В. Матезијус стил је протумачио као карактеристичан начин помоћу којег се с одређеним циљем користе изражајна средства језика (PLK 1967: 463-464). Он је, у даљем тексту, узео у обзир готово све друге аспекте. Из те формулације, истиче В. Матезијус, произилази да се о стилу може говорити у двоструком смислу: у првом случају се под стилом подразумијева стварност која се манифестује у готовој језичкој грађи без обзира на то да ли се ради о елементарном исказу или о књижевном дјелу, док се у другом има у виду могућност условљена ситуацијом у којој се одвија језичко стваралаштво. „При ближем разматрању налазимо да ситуација која одређује стил укључује у себе три најважнија фактора: језичку грађу, личност оног ко пише или говори, циљ који стоји пред њим [...]. Са гледишта ова три фактора можемо разликовати стил полазног језика (стил чешког, њемачког, француског језика), стил ауторове индивидуалности (стил Шалдија, Водака) и стил функционалног објекта (стил интимног писма, стил званичног писма). Међутим, у стварности они су нераскидиво повезани." (PLK 1967: 463-464). Тако Б. Хавранек и В. Матезијус у истој години дају битан печат чехословачкој теорији стила и теорији Ф-стилова. Тројну концепцију стила (језички стил уопште, индивидуални стил, објективни или колективни стил, који обухвата Ф-стил) развијаће даље готово сви чешки и словачки стилистичари и претворити је у до-

минантан поглед на стил. Међу њима највише је било оних који су се зауставили само на разматрању првог аспекта – језичког стила уопште. Мистриков став да се о стилу језичког израза може говорити нетерминолошки као о високом, ниском, поетском, канцеларијском и др. или терминолошки као о индивидуалним и интериндивидуалним стиловима (публицистичком, разговорном, научном, умјетничком и сл. (Mistrík 1970: 30-32), чини се, опште је прихваћен у чешкој и словачкој стилистици. Језички стил се овако дефинише: „Језички стил је начин сврсисходног избора, закономјерног структурирања и употребе језичких средстава с обзиром на ситуацију, функцију, ауторову замисао и на садржинске елементе исказа. Стил је, дакле, селекција (избор) и композиција (организација).“ (Mistrík 1970: 31). Стил уопште је, по његову мишљењу, начин изражавања у одређеној области. К. Хаусенблас под стилом подразумијева карактеристичан и јединствен принцип структурисања исказа који се састоји у избору, организацији и, евентуално, прилагођавању дијелова (Hausenblas 1962: 191),[33] односно одређен начин, принцип испољавања човјекове активности, и то као један од могућих (Hausenblas 1967: 71). Стил се, сматра К. Хаусенблас, одликује јединственим принципом организације, што се испољава у свим његовим аспектима (избору, структури, комуникативној ситуацији и сл.). Он (стил) један је од принципа структурирања комуниката као цјелине (Hausenblas 1968: 40). У Травничековој дефиницији стила (или слога, како га он назива) видљива је оријентација на функционалну страну: „Слог је избор готових изражајних средстава или стварање нових средстава и граматичка обрада свих средстава у језичким исказима који служе за споразумијевање у једној одређеној области људске дјелатности и из које израз проистиче.“ (Trávniček 1953: 22). Стилом (слогом) Ј. В. Бечка сматра начин на који се бирају језичка средства за изражавање мисли и начин како се од тих мисли ствара цјелина (Bečka 1948: 7). Избор књижевних изражајних средстава и начин њихове употребе који се у одређеној области споразумијевања усталио и који је карактерише Б. Хавранек и А. Једличка називају стилом, односно слогом (Havránek/Jedlička 1963: 8). По другој дефиницији стил је заједнички и јединствен начин структурирања језичког израза (Jedlička/Formánová

[33] По другој формулацији стил је „[...] начин селекције (избора) и комбинације (организације) средстава у стварању комуниката“ (Hausenblas 1973: 41).

1970: 9). Неки сматрају да је језички стил заснован на томе да се језиком може изразити једно те исто на разне начине (Trost 1955: 15).[34] Друге двије врсте стила – индивидуални и интериндивидуални овако се тумаче: „Заједничка обиљежја у исказу једног аутора чини његов индивидуални (субјективни) стил, заједничка обиљежја у језичким изразима разних аутора – исказе који су настали под једнаким условима – чине интериндивидуалне (објективне) стилове." (Mistrík 1965: 17). За В. Матезијуса индивидуални стил је индивидуалан управо тиме што носи печат поједине личности, а за друге је само нешто готово што се може анализирати, дегустирати и критички оцјењивати (PLK 1967: 464). Стил аутора је, истичу други, стил индивидуални. Уопштавањем стилских црта језичких исказа разних аутора добија се интериндивидуални стил (Jedlička/Formánová 1970: 10). И тек након тумачења стила уопште, стила у језику, стила појединачних конкретних исказа и разликовања индивидуалних и интериндивидуалних стилова, чехословачка стилитичка школа на равни ових посљедњих почиње да говори о Ф-стиловима. Наиме, у тој широкој стилистичкој категорији – категорији надиндивидуалних стилова смјештају се сви они стилови до којих се долази мањим или већим уопштавањем и који се одликују овим или оним степеном апстракције: поред Ф-стилова, у објективне или интериндивидуалне стилове убрајају се стил епохе (*dobový styl*), стил умјетничког правца (*styl umělechého směru*) итд. Како изгледа овај издиференцирани поглед на стил и какво мјесто у њему заузимају Ф-стилови, види се из схеме (Mistrík 1965: 17):

[34] Што се тиче језика исказа (појединачних конкретних исказа), он се обично дефинише у оквиру тумачења језичког стила: „Језички стил је начин избора, организације и употребе језичких средстава у односу на тематске и остале ванјезичке елементе исказа. Супротно томе, језик исказа је репертоар на исти начин употријебљених језичких средстава без обзира на њихов однос према нејезичким елементима исказа." (Mistrík 1965: 18).

Ј. Мистрик истиче да треба говорити и о стиловима усмених и писаних исказа, монолошких и дијалошких исказа, директних и индиректних исказа, стиловима припремљених и неприпремљених исказа (Mistrík 1965: 17).[35] У систему објективних стилова као најважнији издвајају се Ф-стилови. В. Матезијус је још 1942. године казао: „За нас је најважнија разлика између индивидуалног стила [...] и функционалног стила, односно начина помоћу кога говорна творевина одговара изражајним захтјевима функционалног објекта.“ (PLK 1967: 464). Прилично давно и К. Хаусенблас је издвојио Ф-стилове:

[35] У овој схеми стилове под **б** и **в** Ј. Мистрик не сврстава у индивидуалне стилове, иако се испод њих налазе, већ их само веже за те стилове. Он каже: „Уопштавањем по линији индивидуалних стилова долазимо до стила групе (школе, правца), а још даље до стила периода (генерације).“ (Mistrík 1965: 19).

„Највећи значај међу објективним стиловима имају тзв. *функционални стилови* [...]“ (Hausenblas 1955a: 7), а Иванова-Шалингова их назвала најопштијом стилском категоријом (Ivanová-Šalingová 1963b: 117). Ово ступњевито диференцирање стилова карактеристично за чехословачку стилистичку школу код J. Финдре је доста једноставно дато на сљедећи начин: **(1)** у најопштијем смислу стил је начин човјекове реакције; – **(2)** са функционалне тачке гледишта стил је избор и структурирање (комбинација) елемената да би настала потпуна смисаона цјелина; **(3)** – стил је сврсисходан избор и организација оних језичких и композиционих средстава која одговарају издиференцираним потребама комуникације у одговарајућој области живота и рада; **(4)** – према степену апстракције и уопштавања стилских црта језичких исказа разликују се поједини стилови; **(5)** – на поларним позицијама налазе се функционални језички стил и индивидуални стил; **(6)** – функционални стил је најапстрактнија категорија; **(7)** – он се конституише на основу уопштавања заједничких језичко-композиционих особина отворене групе језичких израза у одговарајућој сфери језичке комуникације; **(8)** – функционални језички стил, стил епохе, стил генерације припадају интериндивидуалним (надиндивидуалним, објективним) стиловима; – **(9)** њихов супротан пол су индивидуални стилови (Findra 1983: 279–280).[36]

28. У стилистичким школама у којима је изражен утицај чешких, словачких и руских погледа стил се разматра, без већих разлика, као функционална врста. Рецимо, Г. Михел овако дефинише стил: „Стил је свеукупност језичких изражајних средстава са особеном структуром, коју говорник (или лице које пише) бира из низа синонимичних варијаната за реализацију комуникативне функције у одређеној области активности.“ (Fleischer/Michel 1975: 271p). У стилистичким школама са дужом традицијом стил се углавном дефинише на класичан начин. У романској стилистици све је, вјероватно, почело са Буфоновом изреком да је стил човјек – „Le style est l’homme même“.[37] Дајући опширан преглед развоја романске стилистичке школе, Р. А. Будагов констатује да је она на почетку XX стољећа

[36] Сусрећу се и друге врсте типолошког издвајања стилова. Нпр. К. Хаусенблас говори о комплексним и симплексним стиловима (Prague School 1964a: 622).

[37] О Буфоновим погледима на стил в. Polanšćak 1952a.

имала два основна правца, у много чему антагонистичка (Budagov 1979: 106). Први се везује за Карла Фослера (1872–1949) и Леа Шпицера (1887–1960), који као предмет стилистике сматрају стил појединца и тумаче га у духу импресионистичке критике (сами Фослер и Шпицер овај су правац називали неоидеалистичком школом). Правац представљен радовима Шарла Бајија (1865–1947) одлази у другу крајност и све што је индивидуално, естетски осмишљено искључује из проучавања, а предмет стилистике види у колективном језику. Нешто касније ова два правца покушао је да обједини Ј. Јордан.[38] Ж. Марузо тумачи стил као особину исказа условљену одбиром конститутивних елемената датог језика који се употребљавају у одређеним околностима (Marouzeau 1951: 298р). За П. Гироа стил је специфичан облик дјела условљен његовом функцијом (Guiraud 1969: 37п). Термин *функционални стил* у француској стилистици ријетко се употребљава, а када с говори о социјално-психолошкој и ситуационо-комуникативној диференцијацији говора, користе се изрази *ниво језика* и *стилистички регистар* (Hovanska 1984: 189). О тумачењу стила као одступању од норме, које је и у Француској било доста популарно 60-тих година овог стољећа, већ смо говорили.

29. У сербокроатистици стил је, такође, био предмет различитих тумачења. Прву значајнију дефиницију стила оставио је Томо Маретић. Он полази од најелементарнијег одређења – стил је начин изрицања мисли, што затим проширује: 1. стил је начин писменога изрицања мисли, 2. стил је добар начин писменога изрицања мисли, 3. стил је добар начин писменога изрицања мисли у прози (Maretić. 1931: 575). Тумачење је, као што видимо, потпуно у духу нормативне стилистике. Други познати научник Александар Белић устаје против уског схватања стила: „Обично се сматра да је стил – начин писања својствен каквом истакнутом књижевнику; нпр. Дучићев стил или Скерлићев стил и сл. Али то би било само уже значење речи

[38] О томе он пише: „Покушај да помири Бајијеву концепцију са Шпицеровом концепцијом, али уз давање предности првој, коју је сматрао ближој правој лингвистици, учинио је аутор ове књиге у раду ’Stilistica limbii nomîne’, Bucureşti 1944. Јасно је да Бајијево гледиште ограничава поље истраживања стилистици, пошто од самог почетка искључује многобројне језичке појаве чије проучавање, без сумње, припада овој дисциплини. Стилистика швајцарског лингвисте представља само дио, и врло незнатан, истраживања језичких појава које се могу и морају проучавати са стилистичке тачке гледишта.“ (Iordan 1962: 475–476).

ʻстил’. Стил има свако ко пише или говори“ (Belić 1935: 133). Он затим констатује да стил обухвата сувише много ствари, тако да је тешко рећи докле допиру његове границе. У раду „Београдски стил“ Белић је, можда, први пут у сербокроатистици указао на значај стилске диференцијације језика (Belić 1951: 210-218). Погледи Љубомира Петровића одражавају вријеме у којем су настали. Он каже: „Дефиниција стила има подоста, неке су и врло тачне; али, ма коју прихватили, остаје то: да стил подразумева, с једне стране, извесне особине које налазимо и у делима великих писаца и у написима свакога писменог човека, и, с друге стране, особине које налазимо само у стиховима и прози изврсних уметника“ (Petrović 1937: 1). Важна је његова мисао да није могуће стил потпуно одвојити од појма изражавања (Petrović 1937: 11). Иако рад Миливоја Павловића носи наслов „Проблеми стила“, значајнија теоретска размишљања о овом основном појму стилистике овдје се не могу наћи и своде се на тумачење типа: „Када се говори о *стилу,* обично се мисли на добар стил, мада та реч има и шире, општије значење, при чему је потребна одредница (*његов је стил добар; стил му је рђав, нејасан* и сл.). Ипак и оно уже значење срећемо у употреби *(он има стила,* тј. стил му је добар)“ (Pavlović 1960: 7-8). Драгиша Живковић приступа стилу с књижевних позиција и подразумијева „[...] јединство мислилачких, осећајних и осталих духовних способности једног писца (или једне епохе или једног књижевног рода, или једног народа) изражених у делу јединственим начином који је својствен само том писцу (или тој епохи, или том књижевном роду, или том народу) и који се огледа и у избору предмета које описује, и у ставу који према њима заузима, и у одабирању језичких средстава којима тај став изражава, почевши од гласова и речи па све до облика и ритма његове реченице, и у начину како комбинује своје слике и ликове, како ствара целовито дело од тих појединачних елемената. Једном речју, под стилом подразумевамо јединство садржине и форме у књижевном делу“ (Živković 1965: 14-15). За Антицу Антош стил је начин (вид и квалитет) на који се језичким изразом служи, с једне стране, заједница, а, с друге, појединац (Antoš 1972: 10). Крунослав Пранић сматра да стил није ништа друго него избор, избор изражајних средстава, избор као укупност свих изражајних средстава (Pranjić 1985: 6). Стјепан Бабић стил дефинише као „начин исказивања у појединим подручјима језичке праксе који произилази из избора језичких средстава, ријечи, облика и конструкција опћега језика“ (Babić 1965: 250). У лексикону

„Српскохрватски језик“ дато је врло кратко одређење – *стил је начин остваривања говора* (Enciklopedijski leksikon 1972: 432). Шира тумачења наводи „Речник књижевних термина“ (Rečnik književnih termina 1985: 759-764) и Симеонов „Рјечник лингвистичких термина“ (Simeon 1969).

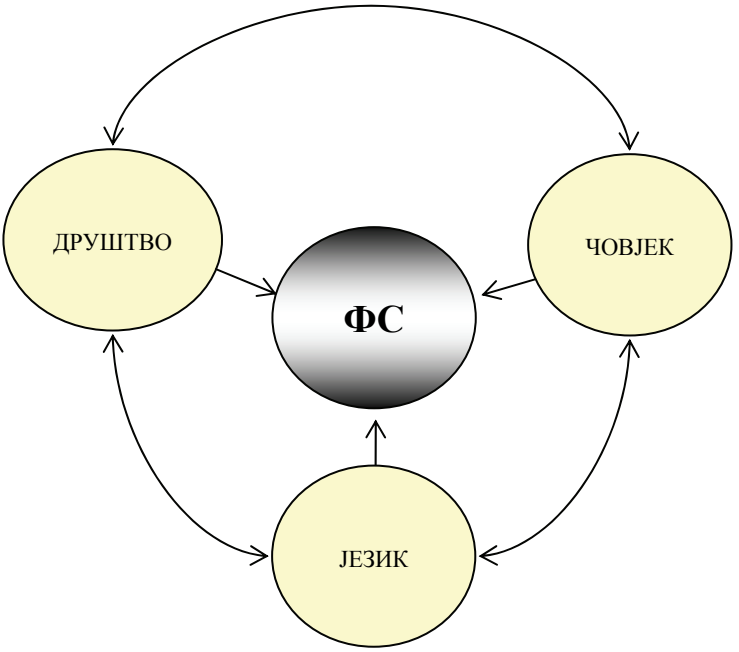
30. Шта су, дакле, Ф-стилови? Из изложеног се види да једнозначан одговор не може бити дат нити он може бити потпун и задовољавајући. У дефинисању Ф-стилова постоји неколико ствари које се не могу заобићи и занемарити. Прије свега, Ф-стилови су језички изрази што долазе из одређених области људске активности. Ако се пође од дефиниције људске дјелатности – да је то активност човјека усмјерена на постизање свјесно постављених циљева повезаних са задовољавањем његових потреба и интересовања, на извршавање захтјева које пред њега поставља друштво и држава (Krutecki 1986: 56) – долази се до два значајна елемента: 1. да људска дјелатност има свјестан карактер и 2. да се она одликује великом разноврсношћу. Тиме што потенцирамо свјестан карактер људске дјелатности истовремено потенцирамо и суштинску одредницу Ф-стилова: да су то језички изрази свјесно настали у одређеном периоду развоја људске цивилизације ради задовољавања друштвених и индивидуалних потреба људи те да ФС-диференцијација језика није случајно раслојавање, већ дубоко осмишљена појава. Други битан моменат тиче се односа на релацији: разноврсност дјелатности ↔ разноврсност Ф-стилова. Јасно је да разноврсност Ф-стилова није онолика колика је разноврсност људских дјелатности и да је не може пратити (људска дјелатност је много шира од језичке дјелатности). Стога се и типологија Ф-стилова не може вршити према броју људских активности (у противном, имали бисмо онолико Ф-стилова колико има тих дјелатности). У овом погледу језик је био и остао веома економичан: за многе сличне и сродне људске активности развијен је скоро идентичан језички систем, с незнатним разликама и неподударностима. Сљедећа битна одредница налази се у називу овог стилистичког термина – да је то језичка реализација која има одређену функцију, одређену намјену. Као и други језички варијетети, Ф-стилови служе за изражавање нечега, тачније, имају социјалну и индивидуалну намјену: (а) социјалну тиме што се помоћу њих реализују најразличитије друштвене потребе, а (б) индивидуалну тиме што изражавају личност појединачно, у својој њеној комплексности. Али ФС није само је-

зички спецификум са одређеном функцијом него је то и језички спецификум који функционише, није, дакле, само некаква намјена него је и функционисање те намјене. И ако почетна позиција буде функција, крајња ће бити функционисање. ФС није искључиво ни функција ни функционисање, већ истовремено и једно и друго. Трећи битан елеменат односи се на екстралингвистичку условљеност и интралингвистичку структурираност Ф-стилова, о чему ће више бити говора касније. Четврти се може овако исказати: ФС је језички израз који има свој систем, другим ријечима – да би се могло говорити о ФС, он мора образовати систем. Уколико га нема, нема ни ФС. Стога ће једна од битних поставки гласити: Ф-стилови су језичке реализације (језички изрази) системског карактера. Они су прилично флексибилне цјелине: затворене онолико колико је потребно да се образује систем и отворене онолико колико је неопходно да се не наруши тај систем (апсолутно отворене за оно што је несистемско у датим стиловима и релативно затворене за оно што је системско у другим). Ф-стилови имају порозну системност – системност пропустљиву у оба правца (центрифугалну и центрипеталну), која доста подсјећа на системност климатских појасева. Таква системност условљава да границе између ФС нису строге, прецизне, чврсте и стабилне, већ су, напротив, прилично условне и еластичне. То доводи до једног од најизраженијих проблема: како типолошки одредити све оно што се налази у пограничним ФС-зонама или на самим рубовима Ф-стилова. Системност Ф-стилова настаје на бази посебног начина селекције и комбинације, које у оквиру сваког ФС развијају специфичну парадигматику и синтагматику. Као пето, важно је истаћи да су Ф-стилови математичке (статистичке) закономјерности, са издиференцираним вриједностима фреквенције и вјероватноће употребе језичких средстава. Шести елеменат релевантан за дефинисање Ф-стилова је чињеница да су то историјске категорије. Ф-стилови имају мање-више дуг настанак и развој. Еволуција Ф-стилова у великој мјери представља еволуцију самог језика, јер у језику нема ништа што се не би могло довести у везу са Ф-стиловима. Стога говорити о историји Ф-стилова значи говорити о самој историји језика. Ф-стилови су насљеђе прошлости, они су феномени који су настајали у широком временском периоду тако да је нормално што се у њима сукобљава традиција и новаторство, конзерватизам и модернизам. Из ових разлога Ф-стилистика не може бити чисто (искључиво) синхронијска дисциплина, већ мора имати посебан дио – историјску Ф-стилистику, усмјерену на проуча-

вање настанка и развоја Ф-стилова, како у оквиру једног језика тако и на глобалном плану.

Ових шест елемената чине се суштинским за дефинисање Ф-стилова. Полазећи од њих, рекли бисмо да су Ф-стилови екстралингвистички условљене системске реализације језика у одређеним областима људске дјелатности, односно у функцији тих дјелатности, са специфичном интралингвистичком (парадигматском и синтагматском) структурисаношћу, математичко-статистичком закономјерношћу (фреквенцијом и вјероватноћом употребе језичких средстава), мањом или већом традиционалношћу и историјском заснованошћу.

31. Вањезички конституенти. Ако ФС представља конкретну реализацију језика, поставља се питање када се, како и гдје она дешава. Ово питање одводи нас на основне узрочнике настанка Ф-стилова, а они се налазе изван језика. У одређеним околностима, на одређеним мјестима и у одређеним временима језик се раслојава на поједине врсте – Ф-стилове. У зависности од природе језика, од човјека који служи језиком и друштва у коме се он налази зависи појава и карактер Ф-стилова. Ова три чиниоца суштински су детерминанти Ф-стилова, чиниоци који образују својеврстан тергеминус.

Ако бисмо ишли од ужег ка ширем, онда бисмо казали: ФС је у језику, језик је у човјеку, човјек је у друштву. Наведена тријада основних чинилаца ФС-раслојавања језика показује да језик, човјек и друштво утичу на настанак Ф-стилова. У тој међусобној спрези није све једнако значајно: нешто утиче на примарно диференцирање језика (у облику Ф-стилова), нешто на секундарно (у форми подстилова), а нешто на терцијално (издвајање жанрова, поджанрова, индивидуалних стилова и сл.).

Према томе, узрочнике ФС-разградње језика треба тражити у двије врсте фактора: једни су они који долазе изван језичке реалности и такве, као и већина других аутора, назваћемо екстралингвистичким,[39] а други су дериватског типа (долазе као резултат примје-

[39] Екстралингвистичка условљеност раслојавања језика истиче се у бројним истраживањима (Humbolt 1930–1935, Jakubinski 1923: 96-100, Prague school 1964a, 1964b, Bahtin 1929: 20-26, Giro 1969: 57, Crystal/Davy 1969: 154, Enkvist 1980: 261, Mihel 1980: 287, Leontjev 1969: 84, Golovin 1969: 157, Arnold 1969: Kuznjec/Skrebnjov 1960: 118, Fjodorov 1971: 47-64, Krilova 1979: 30-39, Avrosin – PLS 1969: 7, Beljčikov 1977a: 77, Sirotinjina i dr. 1972: 85, Trojanska 1976: 28-53, Vinokur 1972: 58-106 итд.). Од руских стилистичара М. Н. Кожина је овоме питању посветила највећу пажњу. У готово свим радовима она истиче да се кључ за одређивање закономјерности функционисања и објашњавања природе Ф-стилова налази у области екстралингвистике (Kožina 1981: 234-269). На једном мјесту она каже: „Један од критерија, принципа подјеле (одређивања и класификације функционалних стилова) јесте припадност говорног система наведеном комплексу (јединству) екстралингвистичких базних фактора, који и условљавају специфичност говорног система стила, односно, у правом смислу, сам стил." (Kožina 1970e: 35). Овдје треба споменути и оне радове који немају ФС-усмјереност али на свој начин освјетљавају овај проблем. Тако Е. Р. Атајан у раду посвећеном структурисању и функционисању језичке сфере даје сљедећу схему:

Сфера сферâ

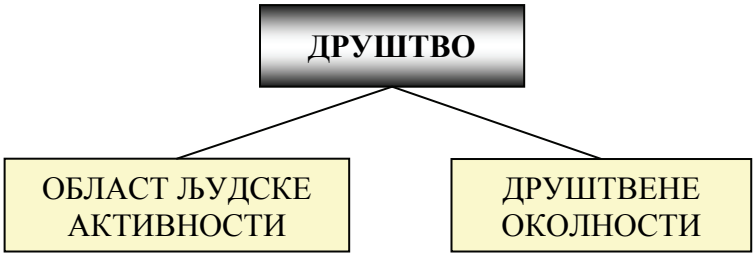
језичка сфера нејезичка сфера

Језичка сфера састоји се од објекта који се укључује у сферу субјекта и објекта који је укључен у сферу субјекта (Atajan 1976: 8). У нејезичкој сфери налази се објекат „сам по себи" и субјекат, који се укључује у сферу објекта.

Сербокроатистичка стилистика дала је неколико мишљења о ванјезичким факторима. Душан Јовић, рецимо, пише: „Нема никакве сумње да стил и језик носе обележја друштвене припадности лица које поруку или информацију конституише. Велик број писаца, и наших и светских, изграђује мозаик стилских слојева према томе из које средине су им личности о којима говоре." (Jović 1975b: 109): „Стил је, између осталог, зависан и од времена. Значи, временска димензија мора бити

не првих) и представљају унутарјезичке чиниоце, односно обиљежја па ћемо их означити као интралингвистичке или једноставно лингвистичке факторе.

32. У друштву као чиниоцу разликују се двије групе фактора: области друштвене активности и друштвене околности. Први имају примаран карактер, јер врсте људске активности (наука, умјетност, медији, право и администрација, свакодневна комуникација) суштински предодређују Ф-стилове.

Људска активност је врло разнородна и садржајна. С једне стране, човјек комуницира, посредно или непосредно, са ужом и широм околином саопштавајући мисли, расположења, осјећања и при-

---

узета у обзир кад се стил проучава.“ (Jović 1975b: 115). Марин Младенов истиче да сваки човјек на свој начин бира језичка средства и остварује говор. Али „[...] стил не може бити само човек, већ и друштвена средина којој човек припада.“ (Mladenov 1980: 6). Рећи ће затим да стил не значи само како писати, већ и о чему писати. „Стил даље зависи од историјског раздобља, од идеолошко-политичке оријентације, комуникатора, од његове психичке конституенције, његова образовања и опште културе.“ (Mladenov 1980: 7).

Међутим, у тумачењу екстралингвистичких фактора постоје и другачији ставови. Један од њих изнио је А. Н. Кожин, који је сматрао да се у научној и уџбеничкој литератури преувеличава улога и значај ванјезичких фактора, што „[…] доводи до илузије да се тобоже екстралингвистичко оптерећење текста, које доминира над ’репертоаром’ језичких јединица, налази у улози стилскотворбеног фактора.“ (Kožin 1982b: 71). Он устаје против, како каже, једног од водећих принципа стилске диференцијације језика, јер сматра да се профил стилске диференцијације не одређује везивањем језичких јединица за ову или ону сферу комуникације. За А. Н. Кожина примаран је текст: „[…] да би се добила објективна представа о функционалном стилу као научној апстракцији […] треба проучавати типичне поступке употребе језика, односно конкретне облике постојања језика у тексту, и на бази те језичке реалности давати уопштену представу о типу текста.“ (Kožin 1982b: 70).

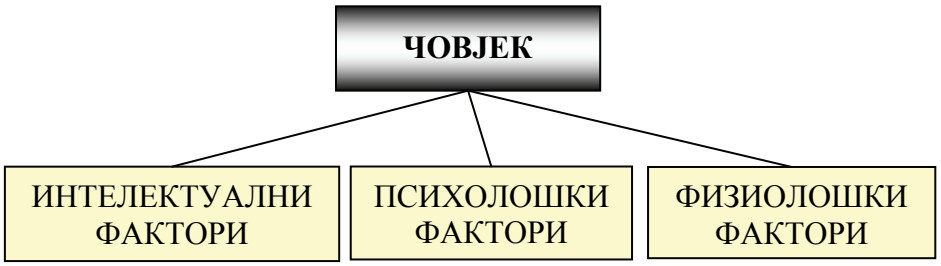
мајући их од других. С друге стране, човјек умне способности користи у процесу рада и за истраживање оног што га окружује, осмишљавајући природне и друштвене појаве. Његова интелектуална дјелатност (унутарња активност) усмјерена је на стицање знања о себи самом, о природи и друштву и на стварање реалне спознаје о свему ономе што га окружује. Таква врста активности названа је науком. Међутим, у осмишљавању стварности човјек може у први план истаћи естетски однос, може субјективно доживљавати свијет, што се и чини у посебним облицима људске активности – умјетничком стварању. Књижевник на свој начин поима, доживљава, трансформира и уопште одражава живот, а све то ради да би задовољио своје естетске потребе и потребе људи којима је такво дјело намијењено. Пружити човјеку задовољство, радост, пружити му могућност да се одушевљава и духовно обогаћује – задатак је умјетности. Посебан облик надградње друштвене свијести јесте активност човјека усмјерена на стварање система норми, правила, прописа ради регулисања односа у ужем и ширем колективу. То је законодавно-правна дјелатност, која собом носи читав низ других активности, како друштвених тако и индивидуалних (административно-правни послови, званичне форме комуникације и сл.). Ту је и информисање широке јавности путем техничких канала везе (штампе, радија и телевизије). И, најзад, један од најчешћих облика дјелатности јесте свакодневна усмена комуникација, која се сусреће на свим мјестима (на послу, код куће, на улици, у позоришту итд.). Човјек човјеку саопштава мисли, расположења, осјећања; човјек човјека савјетује, убјеђује, хвали, куди, оговара... Везивно ткиво свих тих активности јесте језик. Он је оруђе које помаже да се оформи мисао и да се све оно што се види, чује, осјети, доживи и спозна – да се све то пренесе примаоцу. За сваку наведену активност требало је створити језички израз који би био у стању да обавља своју функцију. Тако су се формирали посебни подсистеми – Ф-стилови, којим се служе поједини представници тих дјелатности – књижевници, публицисти, научници, правници итд. То је разлог због кога област људске активности има примарну улогу у ФС-раслојавању језика. Другу подгрупу друштвених фактора чине околности у којима се врши језичка комуникација. Међутим, само неке од њих заузимају високо мјесто у хијерархији екстралингвистичких фактора. Рецимо, уколико је религија као облик друштвене свијести доста развијена и у датом колективу представља важан чинилац, доћи ће до раслојавања језика на опозиционој равни вјерско ↔ свјетовно, што је

било посебно карактеристично за почетне периоде развоја читавог низа језика (нпр., у руском језику Кијевске Русије стилови су се дијелили на профане и сакралне). Данас су у многим дијеловима свијета религиозни кругови развили широку активност, посебно издавачку, утичући на стварање посебног облика казивања – религиозног. Стога В. Л. Најер у систему Ф-стилова енглеског језика издваја религиозни ФС.[40] Већина, пак, ових фактора има секундарну или терцијалну улогу (одражава се на нижим степеницама ФС-раслојавања језика). Нпр., мјесто као фактор много је значајније за друге видове разграђње језика, посебно за територијално разуђивање у облику дијалеката, нарјечја, говора, оно је више предмет других лингвистичких дисциплина (социолингвистике, лингвистичке географије, дијалектологије), него Ф-стилистике, за коју ће ти елементи бити интересантни оног тренутка када се нађу у неком од ФС. Слична је ствар и с класном припадношћу, која уноси своје специфичности у језик (али не у оном смислу у којем је говорио Н. Ј. Мар). Исто се може рећи и за социјалне, националне и етничке особености. Међутим, ни класно, ни национално, ни социјално, ни етничко не представљају примарне факторе у процесу настајања Ф-стилова. Они не могу бити критерији за издвајање Ф-стилова пошто се припадник једне класе, нације, социјалне групације и етничке групе једнако служи функционалним стиловима као и припадници других групација, уносећи, наравно, понешто своје, особено. Класне и националне специфичности не могу довести до формирања „својих“ Ф-стилова. Остале околности (политичке, економске, моралне, културне и др.) само су посредни и периферни ФС-творбени фактори.

33. У групи фактора који се односе на човјека видљива је хијерархијска издиференцираност. Они су, међутим, мање активни у

[40] Он каже: „Религиозни стил енглеског језика такође је, очигледно, врста енглеског књижевног језика која се користи у специфичној области комуникације, која има јасну (функционалну) усмјереност на продирање или испољавање религиозне свијести посредством интензивног емоционалног дјеловања или изражавања воље и која се одликује одређеним системом језичких средстава. По свој прилици, за савремено стање енглеског језика и одговарајућег друштва ова стилистичка врста нипошто још није постала реликт, јер религиозна пропаганда, без обзира на интензиван развој средстава свјетовне буржоаске пропаганде, на ширење просвјете, научних сазнања и прогресивних идеја, очигледно, не намјерава да још препусти своје позиције“ (Najer 1981: 9).

ФС-раслојавању, а више присутни у индивидуалној диференцијацији језика, у облику идиостилова, па се могу подијелити на три подгрупе: интелектуалне, психолошке и физиолошке.

Свака личност уноси у свој говорни израз нешто своје, нешто особено. Стара мудрост каже: „Si duo facium idem, non est idem“ (’Ако двоје ради исто, није исто’), што би на овом плану значило: ’Ако двије особе о истоме говоре, неће се једнако изразити.’ На то утичу разне индивидуалне особености и околности, али овдје бисмо, прије свега, истакли начин размишљања. Није случајно Љубомир Петровић рекао: „Одредба стила: ’стил је начин изражавања’ јесте наличје праве одредбе: ’стил је начин мишљења’ [...]“ (Petrović 1937: 5).[41] Многи научници и мислиоци не једанпут су истицали повезаност мишљења и начина изражавања.[42] За Ф-стилистику начин мишљења је први на љествици ове групе фактора. У основи сваког ФС налази се посебан начин мишљења. За КФС је карактеристична стваралачка машта, којом се реалност (објективна или субјективна) претвара у умјетничку реалност па се такво мишљење може назвати трансформацијом реалности. Доиста, умјетник мисли на тај начин што стварност претвара у слику, у умјетнички лик. То се може означити и као умјетнички тип мишљења. У процесу који доводи до стварања ПФС (информативног подстила) нема таквих преинака,

[41] Овај је стилистичар оставио још неколико лијепих мисли о односу стила и начина размишљања. Рецимо: „[...] Нико није добро писао ако није будно и стрпљиво мислио [...]; Пут од мисли ка изразу исти је као и пут од израза ка мисли: то нису два пута; несрећа је у томе што се од мисли до израза иде, тако да кажем, низбрдицом, док се од израза до мисли иде успоном“ (Petrović 1937: 6, 10).

[42] Рецимо, Хорације је говорио: „Scribendi, recte sapere est et principium et fons“ (’Правилно мишљење почетак је и извор писања’), а Боало савјетовао: „Прије него што почнете писати научите мислити.“

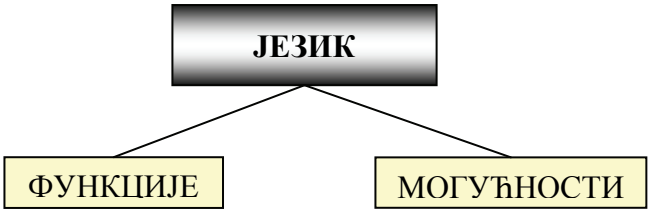
фантазија је ограничена. Пошто се ради о констатацијама, овај начин мишљења назваћемо констатирајућим. Научни облик казивања базира се на анализи, која обично почиње од хипотезе, води апстракцији и уопштавању те се завршава закључивањем. Он се састоји од постављања задатака, изналажења одговора, тражења доказа, стварања научних теорија и откривања законитости. У подлози АФС лежи особен интелектуални процес. За највећи његов дио (административноправни) реалност је нешто што треба нормирати па долази до прописивања, утврђивања, наређивања, указивања и сл. Аутор таквих текстова тражи одговоре на питања која поставља стварност и концентрише се на свеобухватно и објективно регулисање радних и животних токова у друштву, ужем и ширем колективу. Овакав начин мишљења назваћемо јуридикацијом. У основи РФС налази се неприпремљено, спонтано и временски ограничено размишљање, које у односу на претходне најмање има услова да доведе до одмјерене, промишљене, прецизне, логички заокружене и естетски дотјеране језичке форме. Овдје се ради о брзој мисаоној реакцији којом се стварност доживљава и спознаје па се стога такав начин мишљења може назвати ефемеризацијом реалности. Сви остали интелектуални, психолошки и физиолошки фактори само на нижем степену диференцијације језика долазе до изражаја: степен образовања провијава из говора сваког појединца, културни ниво даје печат стилу, психолошки фактори су присутни у сваком комуникативном чину (сви имамо одређен карактер, по темпераменту смо сангвинисти, флегматици, холерици или меланхолици, имамо свој морални став, у тренутку говора налазимо се у одређеном психичком стању и сл.),[43] физиолошки фактори истичу разлике у начину изражавања полова (не говоре увијек исто жене и мушкарци), припадника различитих старосних група (на један се начин споразумијевају дјеца, на други одрасле или старије особе) итд. Није случајно што најпознатија дефиниција стила полази од човјека као основног фактора: „Човјек је стил“ (Буфон).[44]

34. Језик је трећи елеменат стилскотворбеног тергеминуса. Он има своје могућности, своју намјену, своју функцију и реализује се на различите начине (усменим и писаним путем, у облику монолога и ди-

[43] Више о томе в. Nosenko 1981.

[44] Мање је позната његова изрека из 1753. године: „Ко пише онако како говори, мада одлично и говори, лоше пише“ (према Budagov 1967: 87).

јалога итд.). Језик прати развој друштва, одговара његовим потребама и захтјевима. Управо од тога колико је то у стању да уради добрим дијелом зависи степен и карактер ФС-диференцијације језика.

35. Од фактора који се односе на језик свакако су најзначајније функције. Заједно с видовима људске активности и начином мишљења оне играју одлучујућу улогу у ФС-раслојавању језика, те није случајно што многи аутори у подјели Ф-стилова полазе управо од њих. Питање функција језика врло је сложено и врло важно за тумачење Ф-стилова те ћемо се на њему задржати.

Од тренутка када су лингвисти интензивније почели да проучавају начин функционисања језика, појавила су се израженија занимања за фундаментална обиљежја употребе језика. Свакако у центру пажње морало је бити питање каква је улога језика у друштву, односно која је његова функција. Одговори на ово питање могу се наћи још у далекој прошлости, па ипак, праве имамо тек у овом стољећу. Они долазе из друге деценије XX вијека и вежу се за име бечког лингвисте Карла Билера. Разматрање функција језика текло је током историје лингвистике у неколико праваца. Једни су покушавали да издвоје функције према елементима и учесницима комуникативног чина (Карл Билер., Роман Јакобсон), други су проблем смјештали у унутарсистемске односе (Ј. С. Степанов и дијелом А. Мартине), трећи су полазили од познате дихотомије језик ↔ говор (А. А. Леонтјев, В. М. Аврасин), а четврти настојали да нађу примарне и секундарне функције језика (Ф. Кајнц, А. М. Пешковски, Р. Г. Пиотровски). За анализу Ф-стилова и њихову подјелу најмање битним изгледа други приступ, у којем се функције језика своде на саодносе у структури језика. Трећи је доста споран (врло је тешко разграничити функције језика од функције говора) и, колико се чини, нема много присталица. Свакако је највише присталица првог и посљедњег приступа, који је релативно једноставан, јер подразумијева издвајање функција по значају и њихово разграничавање на два типа: на примарне (основне) и секундарне (допунске), тако да је на извјестан на-

чин повезан с првим – оно што се у првом истиче као функција у другом се покушава распоредити према примарности. Овдје треба напоменути да постоји велико терминолошко шаренило у називима функција, да се често исто мисли, али различито именује. Од свих функција језика једну нико не оспорава – комуникативну.[45] Совјетска лингвистика, рецимо, јасно истиче да је то без сумње примарна функција и да су све остале њој потчињене. Неки, као Жорж Мунен, тврде да издвајање шест функција (као што то чини Роман Јакобсон), представља рашчлањивање само једне – комуникативне.

Али пођимо од почетка. Прву озбиљнију класификацију функција дао је Карл Билер. Он је, полазећи од говорних субјеката (субјекта, адресата и комуникације), односно првог, другог и трећег лица, издвојио три функције: изражајну, апелативну и репрезентативну. Ова је подјела постала популарна међу члановима Прашке школе, с којима је Билер сарађивао, „[...] међутим, није била прихваћена без критике и значајних замјерки. Прво се на ову теорију, још прије него што је добила коначан облик, критички осврнуо В. Матезијус. Као и други истраживачи, он није сматрао успјешним Билерово издвајање репрезентативне функције језика. Сам Матезијус разликује двије основне функције: комуникативну (функцију саопштења) и изражајну (функцију изражавања). Једино за научне текстове он дозвољава да комуникативна функција буде овдје у тако чистом виду да се може говорити о 'илустративној' (очигледно сликовитој) функцији језика" (Horálek 1978: 30). Јан Мукаржовски прихвата Билерову подјелу, али сматра да јој треба додати још једну, коју назива естетском и коју ће касније прихватити многи научници. У чланку „Поетско именовање и естетска функција језика", написаном 1938, он каже: „Ако имамо у виду чисто комуникативан израз, Билерова је схема у потпуности прихватљива: без тешкоћа се могу у сваком комуникативном изразу разликовати обриси свих трију функција, посебно оне која у датом случају има превагу [...] Наравно, и ту се може утврдити присуство споменутих функција, али је у првом плану четврта функција, коју не спомиње Билерова схема. Та функција је у супротности са свим осталим функцијама: главну пажњу усредсређује на саму конструкцију језичког знака, док прве три споменуте теже ванјезичким инстанцама и циљевима који прелазе оквире језичког знака. Помоћу првих трију функција употреба језика добија практично значе-

[45] Више о комуникативној функцији језика в. Boguševič 1980.

ње: четврта функција их ипак извлачи из непосредне повезаности с праксом; то је естетска функција. Остале се у односу на њу могу скупа назвати практичне функције. Усредсређивање естетске функције на сам знак последица је аутономије, која је својствена естетским појавама“ (Mukařovský 1973a: 175). У наставку се даје анализа естетске функције, а нешто слично чини се у чланку „Прилог семантици поетске слике“ (Mukařovský 1973b: 231). О различитим функцијама језика говори се и у раду „Књижевни језик и пјеснички језик“, с посебним задржавањем на естетској функцији (Mukařovský 1967: 213p). Ипак, можда је J. Мукаржовски најбоље став дефинисао у књизи „Естетска функција, норма и вриједност као социјалне чињенице“ (Mukařovský 1935).[46] Према томе, Билеровој експресивној, апелативној и репрезентативној функцији додата је четврта – естетска.[47] Међутим, на томе се није стало. Нове двије функције наћи ће Роман Јакобсон.[48] Он ће констатовати да у говорне чиниоце треба укључити још два – кôд (заједнички систем знакова којима се служе комуникатори) и контакт, тако да су се појавиле још двије функције: метајезичка и фатичка.[49] Теорију функција Јакобсон је изложио 1960. у Индијани на конференцији посвећеној питањима стила. Да би дао преглед функција, Јакобсон је пошао од чинилаца који улазе у састав сваког говорног догађаја, а то су:

[46] О његовом схватању функција в. Flaker 1976: 359.

[47] Естетску функцију језика опширно анализира Rudjakov 1972: 13-52.

[48] О семантичком троуглу који је легао у основу Билерове и Јакобсонове класификације в. Jakušina 1979: 219-228.

[49] Неки сматрају да посљедњи термин припада Б. Малиновском (Lešić 1971: 126).

Он овако објашњава схему: „Сваки од ових шест чинилаца одређује једну посебну функцију језика. Иако разликујемо шест основних аспеката језика, морамо ипак рећи да би тешко било наћи вербалне поруке које би вршиле само једну функцију. Ова разноликост не лежи ни у каквом монополу било које од ових функција већ у њиховом друкчијем хијерархијском поретку. Вербална структура поруке зависи првенствено од доминантне функције“ (Jakobson 1966: 290). Ове фундаменталне чиниоце вербалне комуникације прате сљедеће функције:

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА ФУНКЦИЈА
ПОЕТСКА ФУНКЦИЈА
ЕМОТИВНА ФУНКЦИЈА КОНАТИВНА ФУНКЦИЈА
ФАТИЧКА ФУНКЦИЈА
МЕТАЈЕЗИЧКА ФУНКЦИЈА

Даљу разраду Јакобсонове типологије функција дали су пољски аутори „Нацрта поетике“ и „Нацрта теорије књижевности“.[50] За ову ће подјелу Жорж Мунен казати да се ради о подјели једне комуникативне функције маскиране у раскомаданом облику, да су Јакобсонове функције, у ствари, посебни случајеви коришћења језика који су мање или више присутни у сваком говорном чину и да нису лингвистички фундирани, пошто за њихово утврђивање служе психолошки, семантички или културни критерији (према: Sljusareva 1979: 141). В. В. Виноградов је нешто другачије приступио овом проблему, али се, као и Роман Јакобсон, ослонио на Карла Билера, а можда још више на А. М. Пешковског, који је разликовао двије функције – саопштење и дјеловање (Peškovski 1959: 148).[51] В. В. Виноградов саопштењу и дје-

[50] Шире о томе в. Flaker 1976.

[51] Као основни циљ сваког исказа А. М. Пешковски узима саопштење мисли. Додатни циљеви могу бити дјеловање на машту и буђење естетских доживљаја (умјетнички говор), дјеловање на вољу примаоца (ораторски, рекламни говор), олакшавање разумијевања казаног (предавачки говор, популаризација и сл.). „Сви ти додатни циљеви претпостављају да се њима свјесно или несвјесно прилагођавају обична средства језика, и та се специфична мембрана којом се покрива сваки пут језик, усљед таквог прилагођавања, и назива говорним стилом“ (Peškovski 1959: 148).

ловању додаје општење (Vinogradov 1963: 14). Његову подјелу прихватиће многи лингвисти (М. М. Михајлов, Д. Е. Розенталь и др.).

Подјелу функција на примарне и секундарне даје бечки лингвист Ф. Кајнц у оквиру психолошке теорије језичких функција (према Horálek 1978: 30). Шарл Баји је основном функцијом језика сматрао комуникативну, а Карл Фослер и Лео Шпицер функције су проматрали кроз призму своје естетске доктрине. Р. В. Пазухин истиче да се спор око тога које функције има језик може свести на питање посједује ли језик неке допунске функције напоредо са основном – комуникативном (Pazuhin 1979: 42).[52] Мишљење о овоме исказали су и други истраживачи. Н. А. Сљусарева констатује: „Двије од најважнијих, суштинских функција језика наука је утврдила још у првим етапама свог развитка: језик је средство општења и оруђе за изражавање мисли те нема разлога да одустајемо од овога модела“ (Sljusareva 1979: 140). Е. С. Азнаурова истиче да је у руској лингвистици као основна функција језика прихваћена комуникативна, а да постоје размимоилажења у даљем рашчлањивању (Aznaurova 1969: 10). Као секундарну она издваја стилистичку и дефинише је као „посебну улогу језичких средстава организованих на одређен начин у циљу стварања, у сваком конкретном случају, различитог ефекта“ (Aznaurova 1969: 10). А то је, у ствари, естетска функција. Примарне и секундарне функције такође издвајају Р. Г. Пиотровски, Ј. С. Степанов и, као што смо већ видјели, А. М. Пешковски. Поменимо такође Д. Н. Шмељова, који каже: „Питање о иманентним функцијама језика (’језика као таквог’) освјетљавају различити истраживачи на разне начине. Готово нико, међутим, не сумња у то да је основна функција

[52] Он даје објашњење става монофункционалиста да постоји само једна функција (комуникативна): „То је нетачна и банална представа о концепцији лингвистичког монофункционализма. Из горе наведеног слиједи, са недвосмисленом јасноћом, да та концепција захтијева само једно: признање да једино комуникативна функција и само она одређује суштину и намјену језика, који представља средство комуницирања. При томе су монофункционалисти спремни да прихвате постојање било које подфункције (било којег елемента језичке структуре) ако је потврђују анализе и ако омогућује у извјесном смислу способност језика да служи као средство споразумијевања, а такође постојање било које епифункције која проистиче из употребе језика као средства општења“ (Pazuhin 1979: 44). Он констатује да лингвистички полифункционализам има међу језикословцима неупоредиво већу популарност него монофункционализам (Pazuhin 1979: 50).

језика комуникативна функција, односно функција општења, изван које језик као такав не може постојати“ (Šmeljov 1977: 10). И даље: „Међутим, пошто се језик при томе користи за изражавање мисли, многим се истраживачима чини неопходним издвајање такође, упоредо са комуникативном, експресивне (у правом смислу) функције, при чему је за неке та функција и примарна.“ Особен став има Г. В. Колшански. Констатујући да је комуникација праузрок појаве и развоја језика и да условљава и одређује постојање језика, издвајање експресивне или естетске функције напоредо са комуникативном, које је раширено у литератури, он назива „вјештачким рашчлањивањем јединствене по природи сфере информације“ (Kolšanski 1969: 65). Основна функција језика, по мишљењу Д. Г. Богушевича, састоји се у обезбјеђивању комуникације (Boguševič 1980: 8).

Једно од најсложенијих питања свакако је да ли се може говорити о функцијама језика и функцијама говора. А. А. Леонтјев је један од оних који уводе овај корелативни појам. Овај аутор разликује функције језика (функционалне карактеристике говорне активности) и функције говора (допунску функционалну усмјереност говорног исказа): „Под функцијама језика подразумијевају се функционалне карактеристике говорне активности које су специфичне за њу и које се манифестују у било којој говорној ситуацији, тј. облигаторне (такве су комуникативна, интелектуална функција и др.). Функције говора су, напротив, факултативне; то је допунска функционална усмјереност говорних исказа, у принципу необавезна (експресивна, поетска, магичка, фатичка, номинативна, дијакритичка функција)“ (Leontjev 1969: 84). Сличан приступ има П. А. Аврорин, с тим што код њега налазимо функције с другачијим називима. У функције језика убраја: 1. комуникативну (средство, оруђе општења), 2. експресивну (изражавање мисли), 3. конструктивну (формирање мисли), 4. акумулативну (акумулација друштвеног искуства и знања) – Avrorin 1975: 44. У функције говора спадају: 1. номинативна, 2. емотивно-волунтативна, 3. сигнална, 4. поетска, 5. магичка, 6. етничка. Он сматра да су функције језика својствене сваком језику, док све функције говора нису својствене свим језицима. „Функције језика дјелују стално, у било коме практичноме коришћењу апарата језика [...], док се функције говора манифестују оказионално, факултативно, у зависности од конкретног циља исказа. Функције језика дјелују као цјелина [...], док функције говора, пратећи функције језика, дјелују по прави-

лу појединачно, рјеђе у неким комбинацијама једна с другом, али никада заједно“ (Avrorin 1975: 44-45).

Приступ функцијама у оквиру структуре језика развија низ лингвиста. Један од њих је А. А. Леонтјев, који пише: „У основи свих разнородних употреба језика као средства комуницирања, спознаје и дјеловања налазе се три елементарне функције, које има сваки језик, без обзира на његову индивидуалну структуру. Те функције не зависе од ове или оне специфичне структуре појединог језика, већ припадају језику уопште. Три елементарне функције састоје се у томе да се 1) именују предмети реалног свијета (номинација), 2) да се наведено доведе у везу једно са другим (предикација), 3) да се наведено локализује у простору и времену у односу на говорника (локација).“ (Leontjev 1974). Три наведене функције одговарају трима аспектима опште семиотике: номинација као однос језичког знака према објекту одговара семантици, предикација као однос знака према знаку одговара синтактици, а локација одговара прагматици; стога су оне универзалне и не овисе од особина појединих језика (Stepanov 1975b: 249).

Компилирајући идеје Б. Малиновског, М. А. К. Хелидеј, Ц. Форс и прашки лингвисти спајају функционални приступ са структуралним, односно доводе у везу функције језика с формалним апаратом (Sljusareva 1979: 142). М. А. К. Хелидеј издваја три главне макрофункције језика – појмовну (садржинску, репрезентативну или функцију искуства), социјалну и текстуалну (дискурсивну). Он предлаже једноставни систем од три основне функције: прво, језик служи као средство за изражавање садржаја и као такав има репрезентативну или концептуалну функцију; друго, помоћу језика говорник изражава своје мишљење, свој однос, оцјену, значи језик има оцјењивачко-комуникативну функцију; треће, постоји текстуална функција, која је повезана са обликовањем текста (Halliday 1971: 119-121p).

Међутим, без обзира на многобројне радове, студиозна истраживања и постигнуте резултате[53] још увијек се не може рећи да је

[53] Прашка школа посебно је много допринијела разради функција језика, иако, по мишљењу К. Хоралека, није успјела дати потпуну теорију, како у погледу језичких функцији, тако и када су у питању Ф-стилови, стога систематску теорију функција треба тек створити (Horálek 1978: 30). Погледе Пражана на функције Душан Јовић доводи у везу са Де Сосиром: „Сосирово инсистирање на друштвеној функцији језика било је углавном уопштено. Пражани иду даље и посебно истичу

питање функција језика до краја истражено и да је нађено општеприхватљиво рјешење. А да закључимо како лингвисти нису једино криви за то, сугерише Н. А. Сљусарева констатујући да чак у филозофији проблем функције још теоретски није разматран и да у филозофским радовима за сада не налазимо одговор на питање о категоријалној карактеристици функција.[54]

да све језичке манифестације имају друштвену функцију, што је посве тачно“ (Jović 1975b: 111). Н. А. Кондрашов је у праву када каже да је појам језичке функције један од централних у концепцији Прашке школе (Kondrašov 1979: 122). Прашки структуралисти истичу двије функције: комуникативну (социјалну) и експресивну (Théses 1929). У првој издвајају функцију општења и поетску.

У двије књиге – „Језик и функција“ и „Основи опште лингвистике“ А. Мартине је дао своје виђење језичких функција. У првом раду он износи овакав став: „Језици врше многобројне функције. Они нам извјесно помажу да мислимо. Ми их такође употребљавамо као средство комуникације, то јест за преношење искустава једне особе на другу. Комуникација је свакако укључена и у умјетничку употребу језика [...]“ (Martine 1973: 31). Овај став је разрађен у „Основама опште лингвистике“, у којима је А. Мартине недвосмислено казао да је суштинска функција језика – комуникативна функција, додавши: „Једнако тако могло би се говорити и о естетској функцији језика, која ствара знатне тешкоће за анализу усљед њене тијесне повезаности са комуникативном и експресивном функцијом“ (Martine 1963: 372-373).

За Л. Хјелмслева и његову школу појам функције близак је појму функције у математици. „Код њега функција долази као израз строге зависности. У својим ʻОснованима теорије језикаʼ он говори да је функција зависност која предодређује услове за анализу“ (Zvegincev 1960: 97). Упоређивањем ставова прашких и данских структуралиста настаје овакав закључак: „У схватању прашких лингвиста термин ʻфункцијаʼ употребљава се онда када се ради о значењу (функција ријечи, реченице) или о структури смисаоних јединица (функција фонеме). У Хјелмслевљевом схватању функција има много видова. Функција је, на примјер, категорија ријечи и глаголска реакција, функција је однос субјекта и предиката, једна је од функција однос планова изражавања и садржаја, како каже Хјелмслев употребљавајући то умјесто ’ознаке’ и ’означеног’. У језику, по његовом мишљењу, постоји огромно мноштво функција [...] Сасвим је очигледно да је схватање термина ’функција’ код Хјелмслева повезано са општим погледом на језик и лингвистику. Хјелмслев не дозвољава у језику ништа што није чист однос. Према томе, од језика код њега ништа не остаје осим мноштва односа које он назива функцијама“ (Zvegincev 1960: 97). Џон Лајонз функције смјешта у граматику, називајући их граматичким функцијама (Lajonz 1978: 353-423). С. Ервин-Трип говори о функцијама општења, подразумијевајући утицај који врши на пошиљаоца његова властита радња (Evin-Trip 1975: 340).

[54] Не би се могло рећи да овај проблем није теоретски разматран у филозофији. Идеалистички филозофски правци (махизам, бихевиоризам и др.) и приста-

Говорили смо нешто више о функцијама језика из два разлога. Прво, сам појам функционални стил садржи у себи ријеч функција, па стога многи научници везују појам стила за појам функције, мада има и оних који тврде да се не ради о функцији, него о функционисању језика (сматрамо, као што смо већ рекли, да се ради и о једном и о другом). Термин *функционални* указује на то да специфичност сваког стила проистиче из специфичности функције језика у овој или оној сфери комуникације (Valgina/Senkevič 1977: 7). Под ФС, сматра В. Л. Најер, треба подразумијевати врсту језика која је условљена функцијом језичке комуникације (Najer 1981: 6). М. Н. Кожина пак истиче да први елеменат функционалног стила означава и функционисање, а не само функцију (Kožina 1970c). Да функција лежи у основи појма ФС, сматрају А. Н. Васиљева (1976: 23), И. В. Арнолд (1973: 55), Т. Н. Петрова (1977), Л. Г. Ведедина (1978: 75) и др. За нас прихватљиво Барласово тумачење: „Ријеч *функционални* има двострук смисао: он долази од ријечи *функција* и од ријечи *функционисање*. У првом случају издвајање функционалног стила базира се на функцијама које језик врши, у другоме – на особеностима функционисања језика у разним областима комуницирања“ (Barlas 1978b: 44).

Сљедећи је разлог у томе што су поједини истраживачи у подјели Ф-стилова полазили од функција језика као јединих или основних фактора. Могу ли се уопште на основу функција језика, односно на основу само једног екстралингвистичког фактора издвајати Ф-стилови и вршити њихова класификација? Приступ Ф-стиловима с позиција функција језика захтијева битну претпоставку, коју за сада савремена лингвистика није у стању да задовољи, а то је да постоји општеприхваћено мишљење о функцијама језика: јер како се може утврђивати број Ф-стилова ако се не зна тачан број функција. Друго, функције језика представљају само један елеменат у диференцијацији језика, а истински приступ мора да се базира на свим аспектима, екстралингвистичким и интралингвистичким. Стога на питање могу ли се издвајати Ф-стилови на основу функција језика, одговор би био: да. Међутим, на питање је ли то довољно да се изврши цјеловита и објективна класификација, казали бисмо: не.

лице функционалне школе у социологији бавили су се, рецимо, овим питањима. Осим тога, у књизи „Филозофија и језик“ говори се о функционалном приступу језику и о самим функцијама (Kozlova 1972: 187).

Једну од првих класификација Ф-стилова према функцији дао је А. М. Пешковски: он је издвојио двије функције (саопштење и дјеловање) и на основу њих разликовао умјетнички говор (дјеловање на машту слушаоца и буђење у њему естетских доживљаја), ораторски говор, рекламни говор (дјеловање на вољу слушаоца), предавачки говор, популаризацију (Peškovski 1959: 44). Пражани су приближно у исто вријеме пошли од поставке: ако постоје различите функције језика, постоје и различити функционални језици. У „Тезама“ се о томе каже: „Сваки функционални језик има властити систем конвенција – властити језик“ (Théses 1929: 506). По њиховом мишљењу разговорни стил (језик) има комуникативну функцију, пословни практично-стручну, научни теоретско-стручну, а поетски естетску. У руској лингвистици најпознатију класификацију према функцијама дао је В. В. Виноградов: „Ако се пође од тако значајних друштвених функција као што је општење, саопштавање и дјеловање, могу се на општем плану језичке структуре издвојити ови стилови: свакодневно-комуникативни (функција општења); свакодневно-пословни, званично документарни и научни (функција саопштавања); публицистички и умјетничко-белетристички (функција дјеловања)“ (Vinogradov 1963: 14). Увиђајући осјетљивост проблема, В. В. Виноградов даје ограду, која изражава примјетну опрезност и суздржаност у приступу: „Уосталом, унутрашња диференцијација језичких стилова не мора се ослањати на различите функције језика (општење, саопштавање, деловање) или на издвајање ових или оних подврста комуникативне функције. Она се може изводити на основу структурних или конструктивних супротности и односа међу посебним системима изражавања унутар целовите језичке структуре [...]. Па и сама реч функционалан има два значења. Она може да указује и на повезаност стилова са различитим језичким функцијама или са овим или оним подврстама комуникативне функције, али и на функционално разграничавање сфере употребе тих стилова“ (Vinogradov 1971: 15-16р). Виноградовљеву подјелу прихвата низ научника, али, што је нормално, са мањом или већом резервом.[55] Неки је, пак, потпуно одбацују. М. Н. Кожина је, рецимо, један од противника класификације Ф-стилова по овоме принципу,[56] и то не

[55] Mihajlov 1968: 109, Rozentalj 1974: 21 и др.

[56] Анализирајући подјелу В. Виноградова, она каже: „Такав саоднос стилова са основним функцијама језика има сврхе, међутим не може чинити основу класификације пошто овој или оној функцији језика одговарају истовремено два стила

због тога што се издвајају ове, а не неке друге функције. Она тврди да функције језика не могу бити основа за стилско раслојавање језика, без обзира на то о каквим се функцијама ради. М. Н. Кожина истиче да се и на основу Јакобсонових шест функција стилови не могу адекватно диференцирати. „Мада, како с правом примјећује Јакобсон, говорна структура зависи од преовлађујуће функције, очигледно је да на наведеној Јакобсоновој класификацији не треба базирати диференцијацију Ф-стилова, нарочито ако се они схвате као друштвено осмишљени системи. Не треба базирати, прво, не само зато што су све те функције 'присутне' у било којем говорном чину, већ, прије свега, зато што, вјероватно, не може свака од наведених функција бити преовлађујућом у говору (има се у виду не само појединачно саопштење) и, према томе, бити стилскотворбена (на примјер, фатичка, метајезичка, конативна). Друго, поетска функција, у суштини, нема принципијелних, квалитативних разлика у различитим актима општења и стога на основу ње тешко да се може издвојити посебан функционални стил говора који одговара естетској сфери општења (умјетничкој литератури). Експресивна (емотивна) функција (како је схвата Јакобсон) не може, такође, бити основа за издвајање било ког функционалног стила говора као одређеног говорног система. Када би се и покушала дати класификација функционалних стилова на основу тих функција, одговарајући 'стилови' не би исцрпли сву разноврсност стилског раслојавања говора у цјелини (уп., нпр., научни стил)" – Kožina 1965b: 27. У критици класификације Ф-стилова, А. Ј. Шајкевич је, можда, најдецидније: „Појам 'функције' толико је магловит да не може служити као објективан инструмент за издвајање стилова. Стварно, како се може одредити гдје се завршава једна функција, а гдје почиње друга? Перспективнијим нам се чини обратан пут – од објективних лингвистичких обиљежја која се запажају, која конституишу стил према функцији" (Šajkevič 1968: 64). Са овим мишљењем не слаже се Т. Г. Винокур.[57] Она прави диференцијацију изме-

или више различитих стилова, самим се тим игноришу диференцијална обиљежја појединих стилова" (Kožina 1983b: 147).

[57] „Многи научници сматрају општи појам функција језика толико магловитим да се он не може користити као објективни инструмент, на примјер, за издвајање стилова. Одређује ли се за језик уопште, он не објашњава стилску разноврсност датог језика (или језикâ). С практичном очигледношћу посљедње тврдње није се тешко сложити. Али јесу ли тако безнадежно одвојене једна од друге по својој суштини основне функције језика као вид људске активности и поједине функције појединих врста језичке манифестације? Природно је претпоставити да

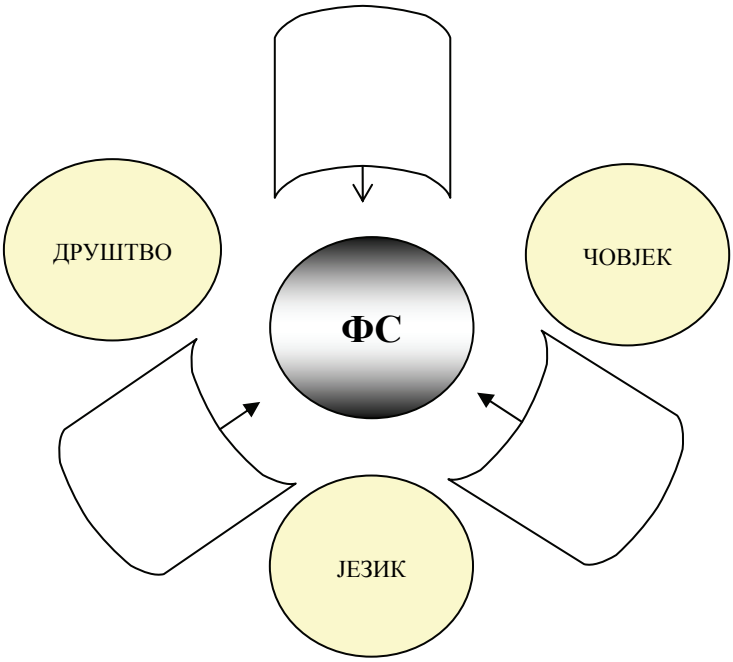
њу функционалног језика и стила па каже: „Функције језика јесу непосредан узрок формирања функционалног језика, а не стила. Посљедњег одређује његов језички облик, односно његово постојање. Функције као екстралингвистички фактор су полазна тачка у рјешавању питања о настајању функционалних категорија.“ (Vinokur 1972: 54). Анализирајући, прије тога, Долежелову схему комуникативне мреже језика, која се састоји од спознајне, директивне, естетске и контактне сфере, она истиче: „По овоме мишљењу стил функционалне језичке врсте је (посредним путем) повезан са општим функцијама језика. Али проучавајући састав стилова, лако је запазити да њихова диференцијација може да се и не базира непосредно на разне функције језика, већ да долази као његово иманентно својство“ (Vinokur 1972: 52). Једно од најпотпунијих класификација Ф-стилова према језичким функцијама дао је И. В. Арнолд у Стилистици савременог енглеског језика. Констатујући да је назив *функционални стил* веома прикладан јер „специфичност сваког стила проистиче из особености функција језика у датој сфери општења“ (Arnoljd 1973: 55), он овако дијели стилове према функцијама:

Стил / Функција	Интелектуално-комуникативна	Волунтативна	Емотивна	Контактна	Естетска
Ораторски	+	+	+	+	+
Разговорни	+	+	+	+	–
Поетски	+	–	+	–	+
Публицистички и новинарски	+	+	+	–	–
Пословни	+	+	–	–	–
Научни	+	–	–	–	–

36. Другу подгрупу фактора који се односе на језик чине његове могућности. Ту је посебно важан степен његова развитка, који

ако не директна, а оно индиректна веза овдје не може а да не постоји“ (Vinokur 1972: 49-50).

је корелативан степену његове стилске диференцијације: што је језик мање развијен, мања је и могућност раслојавања језика. Рецимо, уколико језик није у стању да изражава апстрактан начин мишљења, не може настати НФС. Управо развој ове стилске формације показује колико један стил може зависити од могућности самога језика. Све до XVII, XVIII стољећа у европским језицима није било правог научног стила, јер нису била изграђена средства за преношење апстрактног начина мишљења. Стога је латински дуго замјењивао живе језике у научној дјелатности.[58]

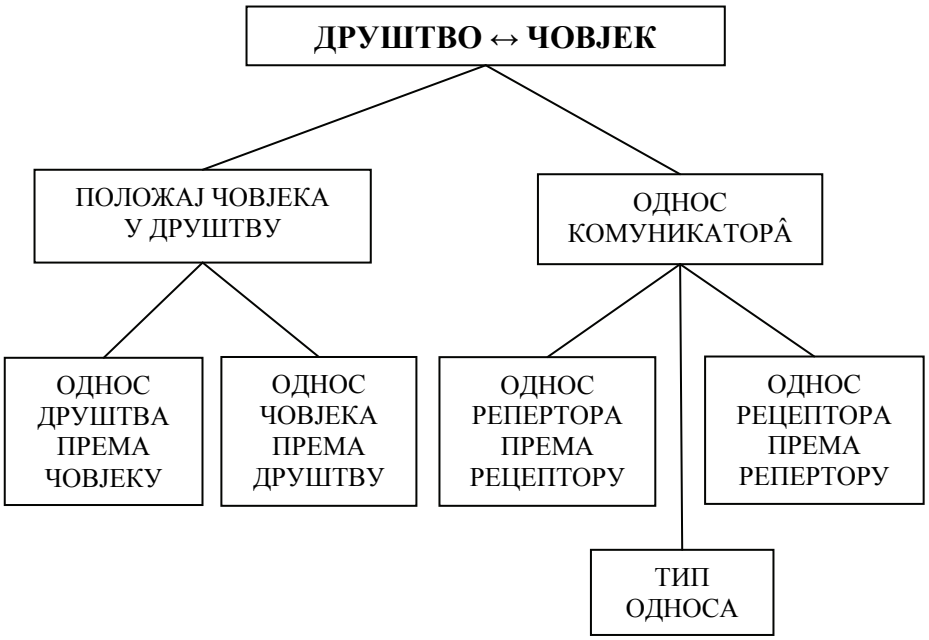

[58] Формирање научног стила у европским језицима протегло се на неколико стољећа (Budagov 1977: 148). Многи су давали предност писању на латинском језику, сматрајући матерњи језик (њемачки, француски, руски и др.) неадекватним за задатке и циљеве које има наука. Навика писања на латинском језику очувала се све до друге половине прошлога стољећа. Најважнија посљедица ове доминације је неприлагођеност живих књижевних језика да преносе и изражавају научне појмове онога доба, непостојање повољних услова за развој стила научног изражавања на матерњем језику (Budagov 1977: 151).

37. У процесу ФС-диференцијације језика основни фактори (друштво, човјек, језик) не дјелују одвојено, већ стварају мрежу корелација: друштво ↔ човјек, човјек ↔ језик ↔ друштво.

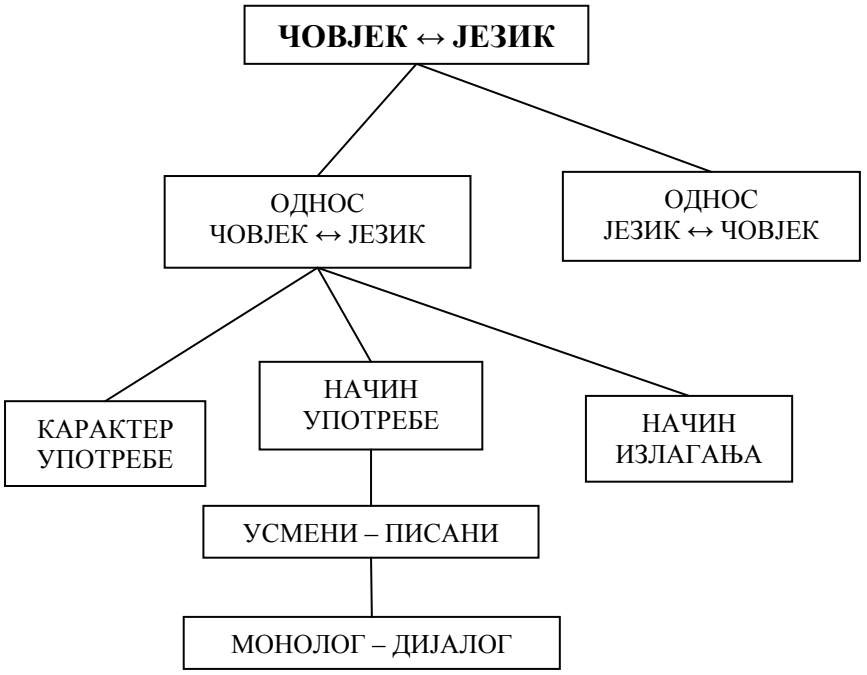
Прва интеракција (друштво ↔ човјек) подразумијева положај човјека у друштву и однос комуникаторâ. Сваки учесник у говорном чину има статус у социјуму, чиме се детерминише у великој мјери однос према друштву. Социјални феномени се на различит начин доживљавају (одобравају, хвале, критикују, оспоравају, игноришу, потцјењују и сл.) и на различит начин изражавају. Међутим, у овој интеракцији, за Ф-стилистику много је важније у каквом се односу налазе учесници језичке комуникације. Овдје се кристалишу три корелације: однос репертора према рецептору, однос рецептора према репертору и тип односа. Говорно лице увијек има став према саговорнику (он може да га воли или мрзи, да га презире или уважава), у складу с чим бира и одговарајући начин изражавања, односно стил. Сабесједник пак може да утиче на језичку активност говорног лица концентрацијом, начином реаговања, понашањем, једноставно комплетним ставом. Комуникатори се могу непосредно споразумијевати или општити путем неког техничког средства (папира, телефона, радија, телевизије и сл.), њихов контакт може трајати дуже или краће вријеме, а међусобни однос може имати интиман или хладан, званичан или незваничан карактер.[59]

[59] „Суштина језика јесте човјечија активност – активност појединe индивидуе на преношење његових мисли другој индивидуи и активност овог другог усмјерена на схватање првог. Ако желимо да разумијемо природу језика [...] не смијемо испуштати из вида споменута два човјека – оног који производи и оног који прима говор, назваћемо их једноставније – говорник и слушалац“ (Jespersen 2002: 15).

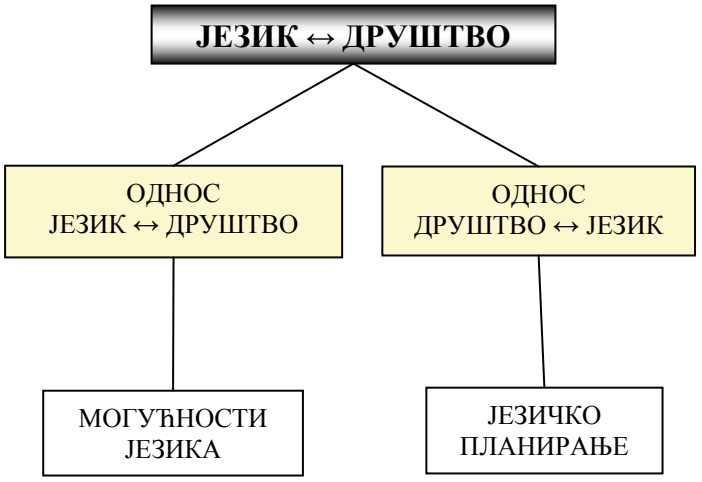
Друга интеракција (човјек ↔ језик) тиче се односа човјек ↔ језик, с једне стране, и могућности које пружа језик човјеку, с друге. Говорно лице мора имати одређен став према језику: може максимално водити рачуна о томе како говори и пише, а може све то потпуно занемаривати. Што се тиче Ф-стилова, постоје прилична ограничења – јасно је, рецимо, да КФС не може настати на овом другом ставу. Однос према властитом језичком изразу води стварању сопственог начина изражавања у оквиру постојећих Ф-стилова. У складу с тим, стил постаје богат или сиромашан, разноврстан или једноличан, естетски дотјеран или незграпан, узоран или ружан и сл. Овај дио интеракција има посебан значај за идиостилове. Други дио – начин употребе језичких средстава представља један од важнијих екстралингвистичких фактора. Наиме, два су основна начина изражавања – усмени и писмени, од којих сваки садржи свој систем конвенција. Једна од најстаријих подјела стилова полазила је управо од начина употребе (усменог и писменог) па су разликовани књишки и говорни стилови. Међутим, ниједан ФС не егзистира искључиво у једној форми – усменој или писменој, већ сваки има и једну и другу варијанту. Стога се опозиција усмено ↔ писмено мора узети као фактор не на првом степену ФС-диференцијације (подјела на

Ф-стилове), него на другом (разликовање говорних и писмених врста појединих Ф-стилова). Не мањи значај има и трећи дио интеракције – начин излагања. ФС настаје као резултат примјене одређеног типа изражавања излагања – у једном случају се приповиједа (КФС), у другом расуђује (НФС), у трећем описује (АФС) итд. Начин излагања (приповиједање, описивање, расуђивање, полемизирање, информирање и др.) бира се према карактеру и циљу језичке комуникације, те условима у којима она тече. Избор води стварању низа структурних, парадигматских и синтагматских особености ФС. Стога је то битан фактор у процесу настајања Ф-стилова.

Трећа интеракција (језик ↔ друштво) такође има двосмјерну корелацију: језик → друштво и друштво → језик. Први је саодноса врло значајан јер се тиче друштвене стварности која се изражава, садржаја говорне комуникације, односно теме говорног чина, што у много чему утиче на настајања Ф-стилова. С друге стране, није мање важно како се друштво (посебно неке његове институције и дијелови) односи према језику, тачније, како на њега дјелује, како га развија и његује. Ово је питање великим дијелом повезано са стандардизацијом и нормирањем језика, свјесним дјеловањем на језик и језичке

процесе, борбом око новог и старог, домаћег и туђег, правилног и неправилног итд. Друштво је увијек настојало да утиче на језик, о чему су непрекидно текли спорови. Још су се у античкој Грчкој појавила размимоилажења око тога да је ли језик правилан и логичан (за шта су се залагали тзв. „аналогисти“) или је пак скуп правилности и неправилности (што су подржавали „аномалисти“). Постојала су мишљења да на језик не треба дјеловати, да га треба пустити да се сам развија и да норме, уколико су неопходне, морају бити максимално флексибилне. Други су, опет, ишли на круто канонизирање и потпуно регулисање свега оног што постоји у језику. Пражани су то, изгледа, најбоље ријешили теоријом о књижевном језику и поставком о „еластичној стабилности“ (*pružná stabilita*).[60] Крајности у погледима доводиле су до конзервативних ставова и тенденција, од којих посебно треба споменути језички пуризам. Све ово условљава да став друштва према језику има, посредно или непосредно, импликација на ФС-равни у том смислу што Ф-стилови долазе, између осталог, и као резултат примјене одређене језичке политике, одређеног језичког планирања. Свјесно дјеловање на језик доводи до стварања мањих или већих специфичности у Ф-стиловима појединих језика (рецимо, понекад је недопустиво да се у стилу једног језика употријеби нешто што је у другом језику сасвим нормална ствар).

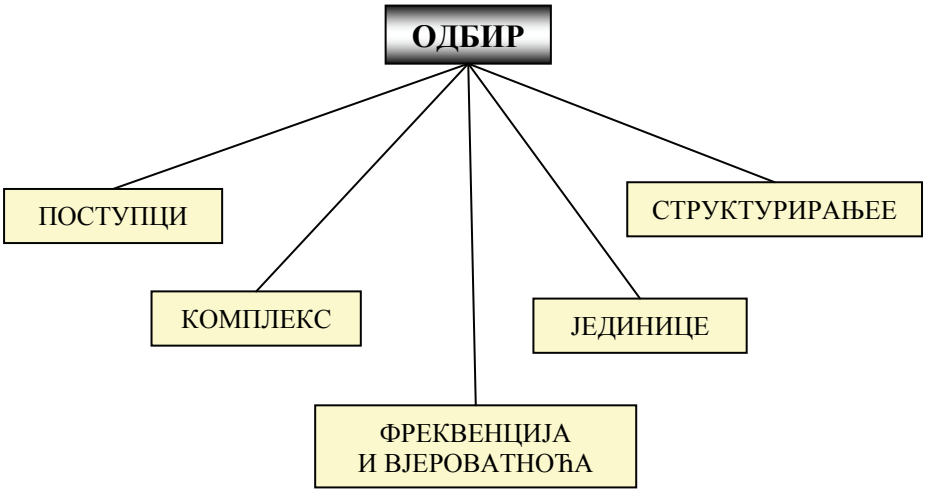

[60] B. Havránek 1970, 1978, Jedlička 1971, Mathesius 1973, Dabić 1978.

Сви наведени фактори и њихове интеракције немају исти значај у процесу ФС-диференцијације језика и не испољавају се једнако на свим нивоима: неки фактори и неке корелације суштински утичу на појаву Ф-стилова и на њихов карактер, други имају секундарну или терцијалну улогу. Стога се у анализи Ф-стилова мора имати у виду чињеница да постоји хијерархија екстралингвистичких фактора и њихових интеракција те да свако занемаривање ове реалности не води правилном сагледавању ствари. На бази сопствених истраживања[61] и анализа других аутора можемо тврдити да у систему фактора који најјаче и најнепосредније утичу на појаву и карактер Ф-стилова мора бити мјеста за област људске активности, функције, начин мишљења, начин употребе, начин излагања и однос комуникаторâ. Овај редослијед могао би се узети и као хијерархија.

38. ФС-парадигматика и синтагматика. Процес структурирања Ф-стилова састављен је од два дијела: у првом се врши избор, а у другом организација језичке грађе. Тако се с равни екстралингвистике прелази на ниво језика, а затим говора. Тиме што у току образовања Ф-стилова постоји друга фаза на свој начин потврђује да ФС није искључиво говорна категорија, како то неки сматрају (нарочито М. Н. Кожина). Ако прву фазу (екстралингвистичку) оставимо по страни, улазимо у сам језички процес настанка Ф-стилова. То означава прелазак на оно што је Роман Јакобсон назвао осом селекције и осом комбинације, а што ћемо означити као ФС-парадигматику и ФС-синтагматику. Одбир језичке грађе, који лежи у основи ФС-парадигматике и који обухвата све језичке нивое (фонетско-фонолошки, лексичко-семантички, морфолошки, синтаксички, текстуални), представља један од најважнијих поступака у процесу настајања Ф-стилова. Уопште, за стилистику одбир је фундаменталан појам: тамо гдје се нуди избор, почиње и стилистика, тамо гдје нема више рјешења, нема ни стилистике. Сваки ФС има свој систем одбира створен на бази специфичности Ф-стилова и ограничења која с тим у вези долазе. Селекција се састоји од поступака одбира, јединица одбира, комплекса одбира, фреквенције и вјероватноће одбира, а завршава структурирањем одбира.

[61] В. Tošović 1979, 1983, 1986b, 1986c, 1987.

Поступак одбира је у правом смислу поступак селекције: из огромног броја језичких средстава (са свом њиховом разнородношћу) узимају се она која одговарају дјелатности у чијој се функцији налази ФС, задацима комуникације, карактеру самог ФС и ауторовој индивидуалности. Јединице одбира чине издиференцирана средства језика према карактеру њихове употребе. Оне могу бити специфичне, полуспецифичне и неспецифичне. У прве спадају јединице које се искључиво вежу за један ФС, друге чине средства карактеристична за више Ф-стилова (али не за све), а треће она која се налазе у свим Ф-стиловима. Збир специфичних, полуспецифичних и неспецифичних јединица образује систем ФС.

У одбиру језичке грађе књижевник има највећу слободу: због полистилематичности КФС и отворености овог стила за све оно што се налази у језику, аутор књижевног дјела може да из језика узима све оно што му одговара. Умјетнику као да је све дозвољено: у ткиво књижевног текста може да угради и архаизам, и жаргонизам, и колоквијализам, и лексику високе тоналности... и да га нико не прекори. Замјериће му се једино ако не нађе мјеру и пређе ону границу која дијели умјетност од неумјетности. У таквом избору могу се наћи све јединице (специфичне, неспецифичне, полуспецифичне), а базу чине неутрална језичка средства. Аутори осталих Ф-стилова имају мања или већа ограничења: за новинара се зна када може употријебити стилистички обојена средства, научнику је у највећем броју случаје-

ва избор сужен на неекспресивне јединице, а то се још више односи на законодавца. У говорној комуникацији варирање одбира је такође уже него у КФС.

Прелазак са одбира на његово структурирање представља завршну фазу настанка ФС. У њој се о ФС почиње говорити као о цјеловитом тексту. Овдје, у исто вријеме, долази до велике изукрштаности, испреплетености феномена Ф-стилистике, текстуалне лингвистике (лингвистике текста), текстуалне стилистике (стилистике текста) и транслингвистике (која проучава сегменте веће од реченице). За разлику од текстуалне лингвистике, која текст проматра као језичко јединство шире од реченице, и текстуалне стилистике, која се бави општом стилистичком структуром текста, Ф-стилистика утврђује начин формирања текстова и њихов карактер у оквиру појединих врста дјелатности. Иако између ове три дисциплине постоје велике подударности,[62] разлике су очигледне и састоје се у сљедећем. Текстуалну лингвистику сам текст интересује чисто структурно – као сложени надреченични комплекс. Један од њених задатака јесте да утврди структуру и типологију коначног скупа више реченица које чине заокружену смисаону цјелину. Други задатак састоји се у објашњавању поступка генерисања разнородних текстова, механизма производње текстова и поступака који се при томе примјењују. Текстуална стилистика у много чему се наслања на текстуалну лингвистику и анализу пребацује на оно што и јест предмет стилистике: стилистички потенцијал, стилистички поступци и стилистички елементи у организацији текста. Ф-стилистика проматра текст као ФС-јединство, проматра као врсту ФС, подстила, жанра и сл. Текст је, дакле, за Ф-стилистику језичка датост која долази из одређене људске дјелатности, са одређеном функцијом и одређеном језичком организацијом. Будућност ће показати да ли ће се три блиске дисциплине са истим објектом истраживања развијати у правцу све веће издиференцираности или ће, у процесу приближавања и прожимања, прерасти у једну (или двије) дисциплину. Куда ће кренути њихов развој – у правцу дивергенције или у правцу конвергенције – незахвално је прогнози-

[62] Ф-стилистика и текстуална стилистика су толико блиске да, рецимо, Јозеф Мистрик питања из области Ф-стилистике (ФС-диференцијацију језика, Ф-стилове и др.) даје у одјељку под називом „Стилистика текста“ (Mistrík 1985: 401–544).

рати због тога што су све младе (посебно текстуална стилистика) и што још увијек нису до краја разрадиле концепцију којом би се избјегло непотребно преклапање и понављање. Стога неће бити необично ако се неке од њих, или само једна, покажу сувишним, бар у проучавању одређених аспеката текста.

Пошто основном јединицом Ф-стилистике не може бити ни ријеч, ни синтагма, ни реченица (мада могу бити посебан објекат истраживања), овај стилистички правац као једини прави ниво проучавања има везани текст. Тиме Ф-стилистика добија одредницу текстуалне дисциплине, дисциплине која се бави текстом као ФС-јединством (јединством које подразумијева обједињавање свега оног што један текст чини Ф-стилом). У процесу структурирања тог јединства примјењују се одговарајући поступци, а у складу са правилима и нормама организације појединих Ф-стилова. То доводи до стварања особених типова организације и композиције, у којима постоје специфични елементи, сегменти и цјелине. Линијска организација ФС-јединстава добија се примјеном конструктивних поступака као што су набрајање, нагомилавање, поређење, градација и сл., од којих је сваки на свој начин примјенљив. Правила структурисања долазе из саме природе Ф-стилова, долазе из оног њиховог дијела који се назива ФС-нормом. Карактеру ФС прилагођава се такође, тип излагања – у једном случају то ће бити индуктивни (излагање од појединачног ка општем), у другом случају дедуктивни (излагање од општег ка појединачном), у трећем мјешавина индукције и дедукције. У текстуалним структурама Ф-стилова различито су заступљени типови говора (управни, неуправни, неправи управни, слободни, тематски и сл.), неки Ф-стилови имају једногласну структуру (у облику једне линије излагања), други двогласну (у форми двотекста), трећи су полифонијски организовани. Вишепланску организацију нема искључиво КФС, него се она сусреће и у другим стилским формацијама, нпр. увођењем цитата или уношењем фуснота научни текст постаје сложена језичка структура. Неоспорно је, међутим, да се КФС одликује највећим степеном структурне усложњености, која се посебно добро оцртава на фону једноставних, стандардизираних и шаблонизираних текстова неких подстилова АФС, ПФС и НФС. У КФС, тачније у поетском подстилу, мора се, као нигдје друго, узимати у обзир вертикална компонента организације. Структурна усложњеност КФС посебно долази до изражаја у процесу метакомуникације, која доводи

до стварања посебне врсте текста – метатекста. Међутекстовно надовезивање (прототекст ↔ метатекст) даје КФС посебну димензију. У вези с тим, потребно је истаћи да је за Ф-стилистику значајно све оно што је текстуална лингвистика постигла у тумачењу сложености и једноставности текстуалних структура. Нарочито се чине важним, на опозиционој равни једноставност ↔ сложеност, различити типови дискурса: 1. дискурс који има један текст са истим смислом (молба, пословно писмо, саопштење о неком догађају), 2. дискурс који има један текст са двојаким смислом (алегорија, двосмислене изјаве), 3. дискурс који се састоји од једног текста, али у који је уметнут одломак из другог дискурса или читав дискурс (управни говор), 4. дијалошки дискурс, 5. дискурс са више текстова (технички чланци с фуснотама), 6. дискурс у којима се преплићу више текстова (шифроване поруке у тајним војним саопштењима – Novo 1981: 66). Не мањи значај има анализа независности и зависности, испрекиданости и неиспрекиданости, завршености дискурса, његове лијеве и десне границе итд.

Типологија. У тражењу одговора на питање како је структурисан ФС-систем, који су његови саставни дијелови и у каквом се међусобном односу налазе долазимо до једног од најважнијих и најтежих питања у Ф-стилистици – на питање типологије Ф-стилова, под чим подразумијевамо метод или начин којим се језик рашчлањује на елементарне врсте реализације, који се затим групишу у надсистеме, међусистеме и подсистеме, стварајући, на тај начин, апстрактни и уопштени модел ФС-диференцијације језика. ФС-типологија врши се ради бољег и цјеловитијег сагледавања функционалне разуђености језика и утврђивања његових суштинских обиљежја. Врсте такве типологије (Ф-стилови и др.) долазе као збир уређених коначности (уређених зато што се таквом типологијом уводи поредак у ФС-систем, а коначности зато што типологија води издвајању коначног броја елемената ФС-система). ФС-типологија се концентрише на одсликавање (или пресликавање) објективних реалности у раслојавању језика и утврђивање законитости које владају у њему. У том поступку врши се идентификација системских обиљежја и вриједности, након чега слиједи систематизација, а затим класификација. Ради лакше категоризације ствара се апстрактни модел разградње језика, који долази као њен формализовани аналог, посредник, образац и који има двије функције: да је замјењује и да је представља. То значи да је типологија у доброј мјери повезана с процесом моделовања и да

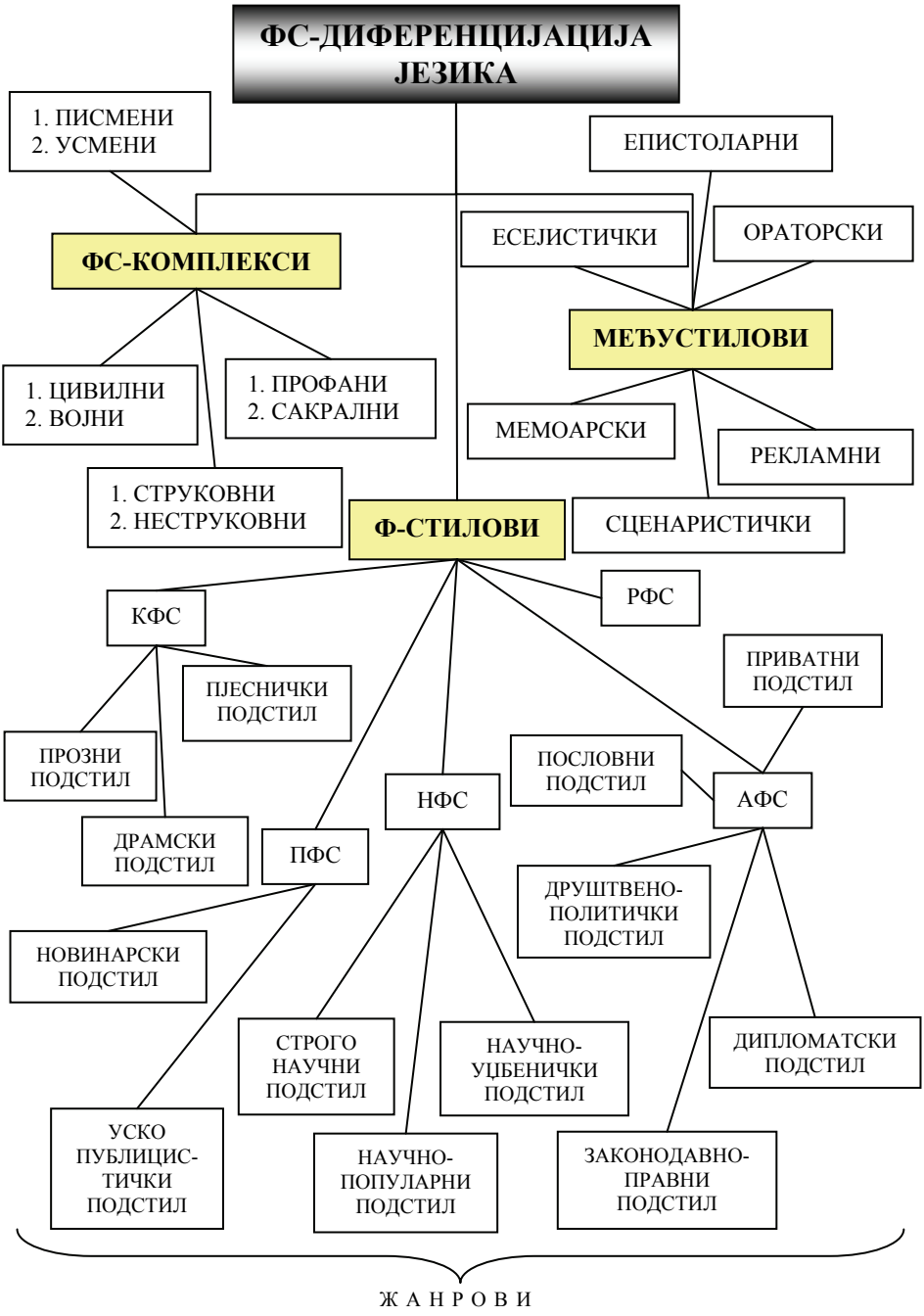
ФС-раслојавање језика има епистемиолошку димензију. Увођењем модела постиже се виши ниво апстракције.

У општој типологији стилова постоје двије основне класификације: глобална и појединачна. Глобална обухвата све научно утемељене класификације стилова. Њен би задатак био да дâ цјеловит преглед свеукупне стилске разуђености језика, да покаже општу разноврсност стилова и да укаже на резултате различитих типолошких приступа стилу. У њој би се на једном мјесту нашли ФС-класификација, жанровска класификација, емоционално-експресивна класификација и др. То би у правом смислу била класификација класификацијâ. Појединачна или издиференцирана класификација подразумијева један приступ у разврставању стилова – или на бази функционалне условљености, или на основну жанровске припадности, или према маркираности... Таква класификација је функционалностилска. Због ширине, научне утемељености и комплексности ФС-класификација, за разлику од осталих подјела, у великој мјери представља универзалну типологију стилова. Њена је највећа вриједност у томе што може да, на различитим нивоима и у оквиру различитих сегмената, обухвата (дјелимично или у цјелини) све друге класификације и што се служи њиховим појмовним апаратом, али не механички. На тај начин, ФС-типологија постаје кохезионим фактором у општој типологији стилова, а Ф-стилистика добија централну позицију у општој науци о стилу.

39. У основи наше класификације Ф-стилова, која је резултат сопствених истраживања и анализе других аутора, налази се корелациони приступ са два категоријална појма: карактером односа и типом односа. Карактер односа подразумијева утврђивање интерструктуралних веза у ФС-диференцијацији језика и њихово осмишљавање као посебних система, надсистема, међусистема и подсистема, који и чине тип односа. Ако од тога пођемо, добићемо неколико цјелина: функционалну интеграциону цјелину, функционалну врсту, функционалну међуврсту, функционалну подврсту и функционални жанр.

Функционална интеграциона цјелина представља скуп више стилова који чине једну затворену групацију насталу у опозицији једних врста стилова према другим, а такође комплетан систем Ф-стилова издвојен у односу на други комплетан систем истог језика, већ према томе о каквом се сектору људске активности ради. Такву

цјелину називаћемо ФС-комплексом. Ту, између осталог, спадају: 1. писмени и усмени ФС-комплекс (први обухвата писане облике Ф-стилова, а други усмене облике; терминолошки би се, условно, могли означити као писмени и усмени стилови); 2. струковни и нестуковни ФС-комплекс (основу диференцијације прави струка – с једне стране, имамо НФС, АФС и ПФС, који чине струковни комплекс, а с друге, КФС и РФС, који образују нестуковни комплекс), 3. профани и сакрални ФС-комплекс (настаје на опозиционој равни свјетовно ↔ религиозно; сакрални ФС-комплекс представља оно што се назива религиозним стилом и што се, према нашим критеријима, не може сматрати Ф-стилом, већ ФС-комплексом); 4. цивилни и војни ФС-комплекс (подразумијева специфичности у цивилном и војном изразу) итд. Овдје би, такође, спадали објективни (интериндивидуални) и субјективни (индивидуални) стилови, које издваја чехословачка стилистичка школа, као и стилови језика и стилови говора, о којима говори руска стилистичка школа.

ФС-ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈА ЈЕЗИКА
1. ПИСМЕНИ
2. УСМЕНИ
ЕПИСТОЛАРНИ
ЕСЕЈИСТИЧКИ
ОРАТОРСКИ
ФС-КОМПЛЕКСИ
МЕЂУСТИЛОВИ
1. ЦИВИЛНИ
2. ВОЈНИ
1. ПРОФАНИ
2. САКРАЛНИ
МЕМОАРСКИ
РЕКЛАМНИ
1. СТРУКОВНИ
2. НЕСТРУКОВНИ
Ф-СТИЛОВИ
СЦЕНАРИСТИЧКИ
КФС
РФС
ПРИВАТНИ ПОДСТИЛ
ПЈЕСНИЧКИ ПОДСТИЛ
ПРОЗНИ ПОДСТИЛ
ПОСЛОВНИ ПОДСТИЛ
НФС
АФС
ДРАМСКИ ПОДСТИЛ
ПФС
ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКИ ПОДСТИЛ
НОВИНАРСКИ ПОДСТИЛ
СТРОГО НАУЧНИ ПОДСТИЛ
НАУЧНО-УЏБЕНИЧКИ ПОДСТИЛ
ДИПЛОМАТСКИ ПОДСТИЛ
УСКО ПУБЛИЦИС-ТИЧКИ ПОДСТИЛ
НАУЧНО-ПОПУЛАРНИ ПОДСТИЛ
ЗАКОНОДАВНО-ПРАВНИ ПОДСТИЛ
Ж А Н Р О В И

Функционалне врсте представљају основни тип ФС-диференцијације језика, односно, оно што називамо функционалним стиловима. То је фундаментални појам ФС-класификације. Сва досадашња истраживања, као и наше конкретне анализе, упућују на закључак да је најоправданије, најсврсисходније и најоптималније разликовати пет функционалних стилова: књижевноумјетнички (КФС), публицистички (ПФС), научни (НФС), административни (АФС) и разговорни (РФС). Даљи развој Ф-стилистике потврдиће или демантовати ову подјелу, која сада има највећи број присталица.

Ако језички израз стоји на граничном подручју Ф-стилова, односно ако има елементе двају или више Ф-стилова, али не толико да образује Ф-комплекс (који настаје само у опозицијама), ради се о међустиловима. Ту спада епистоларни, ораторски, рекламни, меморарски, есејистички и сценаристички начин изражавања.

Сљедећи стратификациони ниво је функционална подврста. Њоме означавамо поједине цјелине Ф-стилова – подстилове: у КФС прозни, пјеснички, драмски, у ПФС новинарски и монографско-публицистички (уско публицистички), у НФС строго научни (академски), научно-уџбенички и научно-популарни, у АФС законодавно-правни, друштвено-политички, дипломатски, пословни и приватни. Неки од њих, као научно-популарни, могу се тумачити и као међустилови. Пошто се у стилистици уз њих обично употребљава ријеч *стил* (*новинарски стил*, *дипломатски стил*, *пословни стил* и сл.), у даљем излагању ми ћемо понекад користити ту могућност, с тим што ћемо увијек имати у виду подстил.

Посљедњу, најнижу степеницу у ФС-диференцијацији језика чини жанр. Стилови се одликују већом или мањом жанровском разноврсношћу. Жанровима су богати подстилови КФС: епски (прича, новела, приповијест, роман), лирски (лирске пјесме), лирско-епски (роман у стиховима, поема, балада, басна, ода), драмски (драма, трагедија, комедија). Посебно мјесто заузимају жанрови усменог народног стваралаштва (јуначки еп, свадбене пјесме, хорске пјесме, поскочице, војничке пјесме, бајке, загонетке и др.). Велик број жанрова налазимо у подстиловима ПФС: а) информативном (новинарски чланак, краћа информација, шира информација, хроника, преглед писања штампе, саопштење, интервју, извјештај и сл.), б) аналитичком (уводник, коментар, осврт, критички чланак, приказ, рецензија итд.),

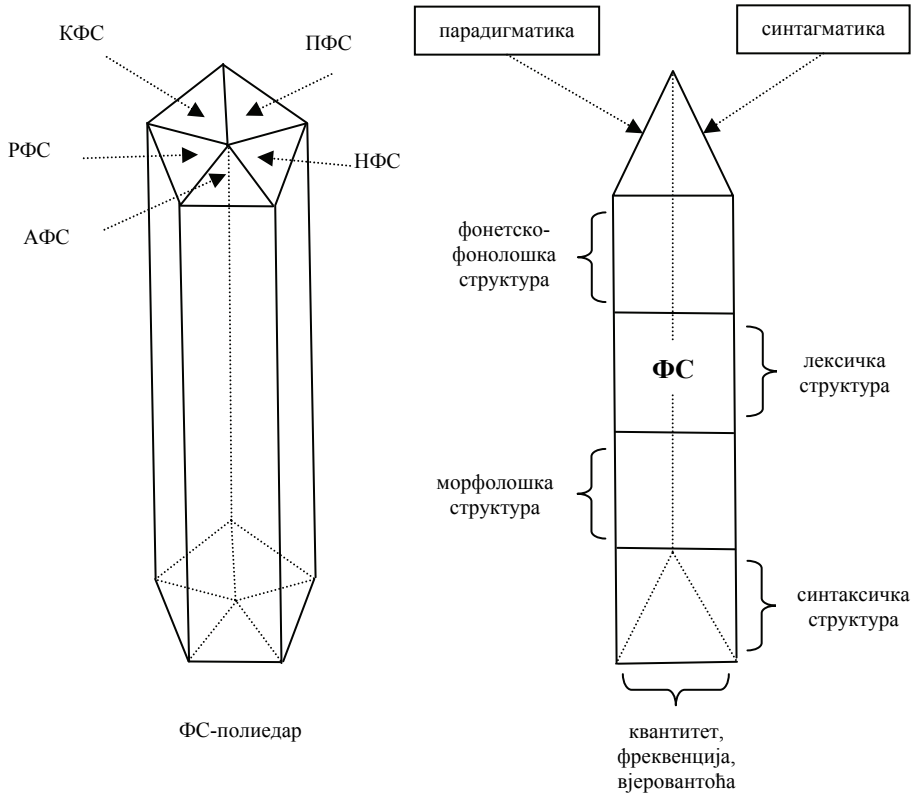
в) књижевнопублицистичком (репортажа, фељтон, памфлет и др.), г) енигматском (укрштеница, ребус и друге енигмене) и стриповни (стрипови). Жанровска разноврсност новинарског стила појачана је разноврсношћу и специфичношћу самих медија (штампе, радија, телевизије). У НФС више има разлога да се говори о типовима научних радова, него о жанровима. Овдје имамо у виду: 1. радове који настају у процесу образовања (докторске дисертације, магистарске радње, специјалистички радови, дипломски, семинарски и матурски радови), 2. радове у форми публикација (монографије, студије, књиге, уџбеници, приручници), 3. радове са усменом реализацијом (реферати, саопштења, предавања). У оквиру НФС може се, као посебни подстил, издвојити научно-информативни стил (реферативна и информативна издања типа библиографије, пописа литературе, научне информације, научног пројекта, научне оцјене), међутим, чини нам се да више основа има да се он сврста у АФС или да се посматра као међустил (евентуално, као научно-популарни стил). У АФС жанрови долазе у оквиру различитих подстилова: а) законодавно-правног (закони, статути, одлуке, одредбе, рјешења, наредбе), 2. друштвено-политичког (резолуције, повеље, декларације, програми, реферати, саопштења, изјаве), 3. дипломатског (коминикеи, ноте, демарши, протоколи, меморандуми, изјаве, забиљешке, посланице); 4. пословног (уговори, договори, сертификати, спецификације, рачуни, наруџбе, фактуре), 5. персоналног (аутобиографије, тестаменти, опоруке, пуномоћја, лична документа).[63] РФС се може диференцирати по карактеру комуникације (спонтаности, међусобном односу комуникатора, броју и врсти учесника и сл.).

Важно је истаћи да сви Ф-стилови имају основни (преовлађујући) и допунски начин реализације. Писмени начин реализације је доминантан у КФС, ПФС, НФС и АФС. Усмени је основни у РФС.

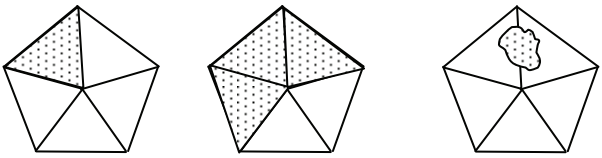
40. Модел ФС-диференцијације језика (диференцијације на Ф-стилове) може бити представљен у форми полиедра који има хоризонталну и вертикалну структуру. У хоризонталној се налазе ФС-јединства: ФС-комплекси, Ф-стилови, међустилови, подстилови и жанрови, а у вертикалној парадигматика и синтагматика, проматрана глобално или издиференцирано (по појединим комплексима, стило-

[63] Наведени списак није свеобухватан, већ илустративан.

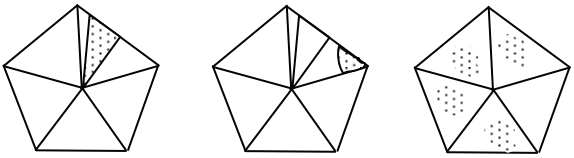
вима, међустиловима, подстиловима и жанровима). Хоризонталну структуру чине зоне које обухватају елементе других класификација, односно тоналитети (свечани, званични, хладни, интимни, фамилијарни, узвишени, високи, средњи, ниски, архаични, народни, неутрални...). Она се, такође, састоји од аксиолошких одредница типа *добар*, *лош*, *јасан*, *прецизан*, *хармоничан*, *лаконичан*... стил. У вертикалној структури ФС-полиедара постоје нивои и елементи (десни цртеж).

Издиференцирана хоризонтална структура има овакав изглед:

ФС ФС-комплекс међустил

подстил жанр тоналитет

41. У процесу ФС-диференцијације језика стилови, као што се види, образују сложен систем односа. Математички проматрано, имамо сљедећу ситуацију: 10 варијаната даје саоднос два или три стила, 5 варијаната четири стила и једна варијанта пет стилова. Прва могућност (саоднос двају стилова са десет варијаната) изгледа овако: 1. КФС ↔ ПФС, 2. КФС ↔ НФС, 3. КФС ↔ АФС, 4. КФС ↔ РФС, 5. ПФС ↔ НФС, 6. ПФС ↔ АФС, 7. ПФС ↔ РФС, 8. НФС ↔ АФС, 9. НФС ↔ РФС, 10. АФС ↔ РФС. Корелација три стила, такође, образује десет варијаната: 1. КФС ↔ НФС ↔ АФС, 2. КФС ↔ ПФС ↔ РФС, 3. КФС ↔ ПФС ↔ НФС, 4. КФС ↔ РФС ↔ АФС, 5. КФС ↔ ПФС ↔ АФС, 6. КФС ↔ РФС ↔ АФС, 7. ПФС ↔ НФС ↔ РФС, 8. ПФС ↔ НФС ↔ АФС, 9. НФС ↔ АФС ↔ РФС, 10. ПФС ↔ АФС – РФС. У интеракцији четири стила добијамо пет комбинација: 1. КФС ↔ ПФС ↔ НФС ↔ РФС, 2. КФС ↔ НФС ↔ АФС ↔ РФС, 3. КФС ↔ ПФС ↔ АФС ↔ РФС, 4. КФС ↔ ПФС ↔ НФС ↔ АФС, 5. ПФС ↔ НФС ↔ АФС ↔ РФС. Саоднос пет стилова даје једну могућност: КФС ↔ ПФС ↔ НФС ↔ АФС ↔ РФС.

У анализи Ф-стилова постоје два приступа: а) проучавање Ф-стилова као затворених система, без поређења са другим Ф-стиловима (затворени тип анализе) и б) проучавање Ф-стилова довођењем у међусобну везу једних с другим (отворени тип анализе). И један и други имају оправдање: у затвореној анализи пажња се концентрише на Ф-стилове као иманентне структуре, док се у отвореној врши сучељавање, конфронтација једног ФС с другим. За овај други начин истраживања важно је имати у виду цјелокупан систем односа који постоје између Ф-стилова.

Друго поглавље

СТИЛ КАО ИНФОРМАЦИЈА

Стил је информација – информација је стил.

0. Цјелокупни људски вијек протиче у примању, трансформисању и преношењу информације. Живјети значи комуницирати, а комуницирати значи размјењивати информацију. Ако пођемо од тога да је живот изузетно богат појавним облицима, да је комуникација веома разграната, да је информација коју човјек прима и шаље невјероватно разнолика, онда је јасно да и језик, као основно средство споразумијевања, мора бити у стању изражавати богатство живота, покривати разгранатост комуникације и одржавати разнородност информације. Уопште, ово се може свести на захтјев да језик буде способан за преношење свеколике информације коју човјек прима и производи. Један од резултата реализације овога захтјева јесте ФС-диференцијација језика.

1. Примање, чување, трансформисање и преношење информације у сложеним управљачким системима (биолошким, техничким, друштвеним и др.) одвија се по одређеним законитостима. У различитим кибернетичким механизмима различити су и информацијски процеси: једни су у човјеку, други у машини, трећи у друштву. Међутим, сви су они везани за један стожер, а то је систем знакова којим се преноси информација. Језик као посредник у информацијском процесу није толико једнообразан да би се посматрао као нерашчланљив феномен. За различите процесе управљања и у различитим кибернетичким механизмима настали су и различити преносници информације, другачије речено, кодови, који би се могли свести на три основна: природни језик, вјештачки језик и језик животиња. Ова три посредника за три различита механизма (човјека, машину, животињу) разликују се по степену функционалног оптерећења. С једне се стране налази природни језик, којим се преноси најразличитија информација. С друге је стране вјештачки језик и језик животиња с једнодимензионалном, слабо или никако издиференцираном информацијом. С тога аспекта први је полифункционалан, а друга су два монофункционални. Информацијска разнородност као основа

природног језика тражила је његово раслојавање на поједине врсте, што је довело до стварања посебних поткодова, односно типизираних језичких подсистема – Ф-стилова. Они би се могли дефинисати као специјализиране врсте некога језика које служе за преношење информације у одређеној врсти људске дјелатности. У осталим двама управљачким системима – животињи и машини – карактер информације је такав (бар за сада) да не води сличној унутарјезичкој разградњи: језик (= систем знакова) животињи служи за елементарно споразумијевање и у односу на људски језик много је мање развијен и усавршен па се о ФС-разуђености не може говорити. С машином ситуација је слична – њен вјештачки језик служи за преношење строго одређене информације. Да би се у једном кибернетичком организму (управљачком систему који је у стању да прима, трансформише и производи информацију, у даљем тексту КО) појавили функционални типови, морају бити задовољени сљедећи услови: полидимензионалност информације, њена разнородност, структурна развијеност преносног система и функционална неопходност.

Повезаност информације и њеног преносног механизма неоспорна је чињеница. Што је информација разгранатија, што је сложенија и усавршенија, тиме и трансмисионо средство мора бити разгранатије, сложеније и усавршеније. Иза сваког ФС стоји одређена врста информације. И као што стилови представљају типичне подсистеме унутар језичког система, тако и свака информација долази као рашчлањена врста неке глобалне информације. Исказ да иза било којег ФС стоји посебна врста информације нема ону тежину коју носи одговор на питање о каквим се врстама информације ради.

Информација која се преноси Ф-стилом настаје на бази неке друге информације. Дакле, једна информација рађа другу информацију, што у суштини значи да стилови преносе информацију информације. Почетну информацију даје живот, стварност, наредну КО. Он прима и прерађује информацију из спољашњег свијета и тако трансформисану шаље даље. Сваки стил преноси информацију која је прошла кроз КО, односно преноси другостепену информацију насталу прерадом првостепене. Трансформација претходи свим Ф-стиловима, али је различита карактера. Научна информација настаје на тај начин што се порука која долази из ванјског свијета или која је искључиво продукт људског разума претвара мисаоним процесима у логичку информацију, чију подлогу чини адекватно одражавање

објективних процеса што се у датој појави дешавају. Таква се информација добија прерадом и уопштавањем информације која долази у процесу спознаје. На излазу информацијског процеса рађа се хипотеза, прогноза, поставка, закључак, закон, законитост, теорема, теорија. Информацију коју прима умјетник другачије се прерађује. Он је не претвара у континуирани низ логичких закључака, већ у дискретни систем слика. Трансформатор примарне информације у умјетниковом кибернетичком механизму има задатак да примарну информацију претвори у слику која ће, истовремено, изражавати одређену поруку и дјеловати на примаоца поруке. Дјеловање као задатак искључено је у процесу преношења научне информације. Новинарска трансформација не води извлачењу законитости, као у знанственој, нити је посебно усмјерена на стварање естетског угођаја, попут књижевноумјетничке, већ се њоме примарна информација претвара у саопштење о нечему, с могућим, видљивим и невидљивим, примјесама агитације и пропаганде, као свјесног утицаја. У подлози АФС лежи трансформација примарне информације у секундарну информацију извјештајног, прописивачког, наредбодавачког, директивног, императивног типа. Она је, као и научна, лишена било каква дјеловања. У основи РФС налази се временски најкраће претварање једне информације у другу – прерада примарне информације тече истовремено с језичким уобличавањем секундарне информације (то се односи и на неке усмене видове других Ф-стилова). У свим осталим Ф-стиловима припрема информације може представљати дуг период: израда једног романа траје деценијама, стварање научног рада годинама, израда закона мјесецима, писање новинског прилога данима итд. Временска ограниченост утиче на то да информација коју преноси РФС буде најмање подвргнута трансформацији.

Претварање једне информације у другу тражи и одговарајући кôд. Научна прерада информације води апстракцији, уопштавању па јој је потребан велик број термина и сложен синтаксички систем. Умјетничка прерада информације захтијева стварање посебног комплекса изражајних и сликовитих средстава (тропа и фигура). Новинарској је неопходна економичност, а административно-правној прецизност. Обрада информације у говорној комуникацији претпоставља такође примјену посебних средстава.

Према томе, процес ФС-диференцијације језика представља процес преношења секундарне информације која настаје трансфор-

мацијом примарне. У мањим временским сегментима КО кодира само једну информацију. Међутим, у ширим временским периодима КО се пребацује с једног кода на други. Данас се у свакодневној комуникацији ријетко ко заустављa само на једном ФС – већина комуникатора се кодно пребацује.

Човјека непрестано бомбардује огромна количина информација, од којих само мали дио КО претвара у секундарну информацију и преноси одређеним ФС.[1] КО врши селекцију, он одабира ону информацију коју ће преузети за трансформацију и језичку обраду у форми одређеног ФС. Информацију која води језичком уобличавању назваћемо корисном информацијом. На улазу КО дјелује филтер који одваја корисну информацију од некорисне. Понекад може проћи и дужи временски период а да се не издвоји корисна информација (нпр., код затвореника у самици, ако му није дозвољено да пише и ако ни с ким не разговара, све оно што долази као информација нестаје у њему, гаси се или похрањује, језички се не изражава па је нулта говорна активност, а тиме и ФС-диференцијација). С друге стране, у кратком временском периоду један те исти КО може генерирати све стилове. Овдје је потребно истаћи да између генератора примарне информације и КО не постоји филтер (он је, већ смо рекли, у КО), па сваки КО прима било коју информацију која стиже на његов улаз. Међутим, Ф-стилови не настају на тој могућности. Они се формирају на нечем другом – на селекцији примарне (улазне) информације. Рецимо, обичан догађај какав је крађа новца у трамвају свакако ће заинтересовати све путнике, али ће само неки од њих издвојити то као корисну информацију, односно као информацију која ће

[1] Количина информације коју је човјек у стању примити током читања текста износи један бит за 1/16 секунде; та се „порција“ задржава у свијести приближно десет секунди, односно човјек прима 16 битова у једној секунди, док се истовремено у његовој свијести задржава 100 битова (бит – количина информације која се састоји у избору једног од два могућа рјешења) – ЕК 1975: 409. Према подацима низа аутора, количина информације која се подвргава свјесној обради варира од 25 до 100 битова у секунди, а по неким мишљењима та је цифра још мања и износи 10-20 битова (Bežanišvili 1983: 291). Значи, човјек није у стању да преради огромну количину информације коју прима, већ се користи само једним малим дијелом. С тим у вези, А. Мол гради поставку о томе да постоји нека максимална граница у перципирању информације и максимална брзина прихватања информације (Moles 1966 [1958]: 110-111). Он сматра да је максимална брзина преузимања информације знатно мања од брзине добијања информације.

се обрадити и језички уобличити, што значи кодирати у одређен ФС. То ће, нпр., бити корисна информација за новинара да напише чланак, за социолога да се позабави менталитетом људи, за домаћицу да поразговара са сусјетком и сл. Информацију, дакле, сви прихватају, али је само неки језички изражавају, другим ријечима, информација улази у КО, али из њега не излази (она се губи или похрањује). Тако уопште бива са огромном количином информације. Поред тога, у самој структури КО постоје ограничења која онемогућавају појаву неког ФС. У цјелини, то значи да постоје КО који генерирају Ф-стилове и они који то, из разних разлога, не чине. Онај КО који је способан да производи Ф-стилове назваћемо продуктивним КО (+КО), а онај који то није – непродуктивним КО (–КО). У том смислу, било који управљачки систем (човјек, машина, животиња) може доћи у позицију позитивног или негативног КО. Код човјека је скала могућности веома широка и креће се од саме једне (постојање једног ФС) до више (постојање неколико ФС) или, уже речено, од генерисања ограничене врсте текстова до генерисања крајње разнородних текстова. Онај КО који уопште није ФС-продуктиван назваћемо апсолутно непродуктивним КО. У такве убрајамо оне који се не служе или нису у стању да се служе језиком, нити у усменој нити у писаној форми, те стога и не постоји могућност ФС-раслојавања језика. С друге стране, постоје КО који производе све могуће стилове па га означавамо као максимално продуктивни КО.

2. Информацијска разнородност. Информација коју преносе Ф-стилови условно се може подијелити на два основна сегмента (условно јер чине органску цјелину): семантичку и формалнојезичку или самоинформацију. Ове двије врсте порука имају у стиловима различите вриједности и ступају у различите односе. Уколико се тежиште ставља на једну од њих, говори се о основној и допунској. Основна је готово увијек семантичка, а допунска је формалнојезичка (могућност да семантичка буде у сјенци формалнојезичке долази у КФС). Информација коју носе Ф-стилови може бити јасно изражена или, пак, скривена, па се у том смислу може говорити о експлицитној и имплицитној информацији. У Ф-стиловима увијек постоји нешто свјесно и нешто несвјесно те је стога оправдано разликовати информацију која има свјестан или несвјестан карактер. Затим, стил носи у себи елементе што се могу наћи и у другим стиловима, као што садржи и особине карактеристичне само за њега. Таква дистинкција

доводи до разликовања опште (универзалне) и специфичне информације. Осим тога, информација може бити езотеричка (тајна, скривена, разумљива само одређеном реципијенту) и егзотеричка (опште доступна, опште разумљива, намијењена било коме). Она такође има свој квалитет и квантитет, може бити богата и сиромашна, сложена и једноставна и сл.

Семантичка информација је оно што се назива садржајем поруке (темом, основним значењем, суштином поруке итд.) и што чини семантику једног ФС. Семантика КФС одражава, на различите начине и у различитој мјери, семантику самога живота. Умјетник говори о себи и другима, говори о стварности, прошлости и будућности. Семантичка информација ПФС представља информацију о актуелностима, о најновијим и најинтересантнијим догађајима. У НФС ради се о логичкој информацији о законитостима што се запажају у природи и друштву. Семантика овог стила може се разлучити на оне сегменте из којих се састоји научна дјелатност – с једне је стране, рецимо, информација хуманитарних, друштвених наука, а с друге је информација природних, техничких или медицинских наука. Семантичка информација АФС такође је разнородна. Њу чине законодавно-правни, друштвено-политички, дипломатски, управни, пословни и др. садржаји. Семантичка информација РФС је крајње широка, разнородна и непредвидљива. Формалнојезичка информација или самоинформација представља информацију коју исијава форма ФС уз истовремено преношење семантичке информације. То је информација форме о својој природи, о комуникаторима, о комуникацијском чину и комуникацијској мрежи, али не као информација ознаке о означеном, него као информација ознаке о ознаци. Она се обично назива допунском, мада, као што смо рекли, у неким случајевима може бити и основна.[2] Релативност ове дистинкције посебно долази до изражаја у процесу декодирања. Формалнојезичка информација има неколико слојева, од којих су три основна: информација форме о самој форми (аутоинформација), информација форме о учесницима говорног чина (прагматичка информација) и информација форме о укупном информацијском процесу (комуникацијска информација). Прва информација, која би се још могла назвати унутарњом информацијом или интраинформацијом, садржи структурну или структур-

[2] Нпр. у иронији, пародији и сл.

нојезичку информацију (информацију о структури форме – о њеној фонетско-фонолошкој, морфолошкој, лексичко-семантичкој, синтаксичкој, текстуалној организацији), стандарднојезичку (информацију о уређености форме у духу стандарднојезичких норми), стилистичку (информацију о стилистичком потенцијалу форме), стилску (информацију о форми као врсти стила), естетску (информацију о форми као продукту естетског процеса и као естетској вриједности). Друга информација, прагматичка информација, представља информацију о пошиљаоцу, примаоцу, односу пошиљалац ↔ прималац, односу пошиљалац ↔ информација и односу прималац ↔ информација. У оквиру прагматичке информације постоји социјална, класна, територијална, физиолошка (старосна, полна и сл.)... компонента. Трећа информација односи се на цјелокупни комуникацијски процес и подразумијева информацију о предајнику и пријемнику, типу канала, врсти везе и околностима под којима се одвија процес слања, преношења и примања информације. Све ове врсте формалнојезичке информације на свој су начин значајне за настајање, постојање, функционисање и анализирање ФС-раслојавања језика.

3. Сваки ФС је посебна врста аутоинформације. Та и таква информација долази из структуре Ф-стилова, из њихове фонетике, фонологије, лексике, морфологије, синтаксе. Структурна (структурнојезичка) информација указује на то какав је избор језичких јединица. Истраживања Ф-стилова великим су дијелом усмјерена на откривање, сакупљање, класификовање и проучавање овакве информације. За истраживање Ф-стилова структурна анализа може бити полазна основа. Она је, уосталом, толико значајна да се о носиоцима структурне информације говори као о конституентима Ф-стилова.[3]

4. Ф-стилови преносе информацију о томе колико су они урађени (и уређени) у духу стандарднојезичких норми. Таква информација може бити потврдна (исказ је у складу с нормом) или одрична (исказ није у складу с нормом). За њено прихватање потребна је априорна информација (о њој касније). Стандарднојезичка информација битна је, јер представља један од елемената при утврђивању карактера ФС-диференцијације. С тим у вези треба рећи сљедеће. Основа свих стилова је стандардни језик – они се граде на бази важе-

[3] Tošović 1983.

ћих норми. Тек у процесу структурисања исказа долази до различитог степена непридржавања норми. Одступања имају два основна облика: свјесно и несвјесно. Свјесно одступање представља намјерно нарушавање језичких норми ради стварања посебних стилских ефеката. У систему Ф-стилова оно је максимално заступљено у КФС, а минимално или готово никако у АФС, НФС и ПФС, односно у њиховим „ортодоксним“ текстовима. У КФС свјесно одступање није једнако распоређено у свим композиционим дијеловима текста. Ако поетски дискурс разложимо на два елементарна дијела – монолог и дијалог, онда ћемо казати да су та одступања обично у дијалогу, да су у ауторовом монологу рјеђа и да најчешће долазе у облику тзв. неправог управног говора. У оба случаја она имају стилску вриједност па су стога саставни дио стилистичке информације. У НФС, ПФС и АФС намјерно одступање нема никакве сврхе, јер највећи дио тих текстова има искључиво референцијалну функцију. У РФС постоји једна специфичност: свјесно одступање није увијек и стилски ефекат. Говорно лице не мора ићи на нарушавање норме ради стварања изражајности, упечатљивости, већ то може чинити из чисто комуникативних побуда. Нпр., људи из града прелазе у разговору са сељацима на њихов језички израз и употребљавају неправилне облике да се својим градским говором не би правили важним у њиховим очима.[4] То, у суштини, јесте свјесно нарушавање, али оно у таквом контексту не носи никакву конотацију. Међутим, ако исто лице на тај начин разговара са особама с којима комуницира искључиво стандардним језиком, то ће већ бити стилска маркираност. Када су у питању стилови као што су НФС, АФС и ПФС (информативни и аналитички текстови), свако озбиљније одступање од језичке норме значи нарушавање ФС-норме датога стила. То најбоље потврђују конкретни примјери, као пословно писмо препуно турцизама и архаизама из једне босанске фабрике пословном партнеру у Словенији: *Таман сада примисмо књигу од Вас што јој наш инсан хабер не тенди – па је поред све муке и невоље не могосмо растерћумати. Хаман ћемо морати за све Ваше књиге комшилук бихазурити да нам хин разаберу и растердјумене – или кад нам шта дође од Вас, асалетен чемо Вас зијаред учинити да промухаберимо о томе* [...] *Ма вала и није требало*

[4] Дешава се и обрнут процес – да сељак покушава говорити као грађанин, што често доводи до комичног ефекта.

да се захметите, кад је могло и без тога срклета – преко књиге то учинити. Ово 'нако, само кажемо, нек он дође и од нас му хоџгелдум – кад год дошо нек дошо, ко и дост – ако није какав тевећелија... Немојте што замјерити о дојте нам Максуз Селам Ваш [...] (Pismo iz Bosne 1982: 20). Несвјесно нарушавање норме је посебна врста информације. Оно се сусреће у свим ФС, али је различитог степена. Његова је вјероватноћа максимална у РФС, минимална у КФС, НФС и великом дијелу ПФС и АФС. Несвјесно нарушавање норми долази у облику језичких (правописних и граматичких), стилских и стилистичких грешака.

5. Стилистичка или структурностилистичка информација је информација о стилистичком потенцијалу форме, о њеној стилистичкој уређености, обојености, изражајности, експресивности. Она се састоји од стилистичке парадигматике и стилистичке синтагматике, које чине стилистичку структуру форме. Сваки стил има на овоме плану специфичности, али сваки од њих садржи и структурностилистичке универзалије. Носиоца ове информације назваћемо стилемом.

6. Стилска информација је информација форме о форми као о стилу. Стилска информација није ограничена само на један број језичких јединица, не зрачи искључиво из одређених врста текстова, него долази из било којег текста. Нема смисаоно заокружене и језички завршене говорне цјелине која не исијава такву врсту поруке. Стилску информацију на основу које се разликују Ф-стилови означићемо као ФС-информација. Захваљујући њој, сваки текст можемо сврстати у одређени функционални тип језика.

7. Естетска информација такође зрачи из сваког текста и на основу ње дајемо оцјене колико је неки исказ естетски уређен, колико је лијеп или ружан, хармоничан или дисхармоничан, савршен или недотјеран. Естетска информација води естетској спознаји, на основу ње стварамо естетске судове, изналазимо естетске вриједности и стичемо, уколико је могуће, естетску насладу. Естетска информација може долазити као информација о естетској вриједности датога текста и као информација која води естетској наслади. Прва врста информације извире из свих Ф-стилова, док се друга појављује само у текстовима који имају хедонистичку функцију, а то је, у суштини, једино КФС. Естетска информација непосредно је повезана са естетским нормама „[...] општеприхваћеним принципима естетске актив-

ности, стваралаштва и перцепције, а такође обрасцима умјетничко-естетских вриједности у датом социјалном колективу и њиховој култури [...]“ (KSE 1983: 104). Ако ствар поједноставимо и под естетским нормама подразумијевамо правила обликовања лијепог и хармоничног текста, односно правила довођења до естетског савршенства текста, онда ћемо рећи да на ФС-плану нема универзалних естетских норми:[5] сваки стил има своју естетику, естетску норму (у естетској информацији управо су и инкодирани подаци о њој). И то треба увијек имати у виду, иначе ћемо долазити у апсурдне ситуације. Градацију естетске вриједности текста једног ФС не треба правити у поређењу с текстом/текстовима другог/других ФС, већ у оквиру датога ФС. Јасно је, рецимо, да се естетика КФС не може наметати естетици АФС. Ми се тако и понашамо: молбу не оцјењујемо да ли је лијепа у односу на приповијетку или новински прилог, већ у односу на другу молбу. Наша се естетска активност у вези с тим и диференцира: прије него што почнемо читати умјетнички текст, усмјерени смо на естетски процес, спремни за ужитак; прије него што почнемо читати научни рад не припремамо се за естетски доживљај, али зато у свим случајевима, без обзира на то о којем се ФС радило, који је текст у питању, имамо или стварамо одређен естетски однос. Непотребно је истицати да у систему Ф-стилова максималну естетску вриједност има КФС.

У аутоинформацији није, наравно, све строго раздвојено, већ је, напротив, изразито повезано и међусобно испреплетено. Колико је за ФС-диференцијацију језика важно открити структуру аутоинформације толико је исто значајно пронаћи односе у њој, који, у суштини, и јесу форма постојања аутоинформације. Овдје је, прије свега, неопходно указати на саоднос стилске и стилистичке информације. Ако и једну и другу фокусирамо и сведемо на ону коју преносе Ф-стилови и на ону коју преносе стилеми и ако, ради лакшег разумијевања, прву назовемо формалном ФС-информацијом, а другу стилематском, добићемо веома важну интеракцију. Да не би било забуне, прецизираћемо шта подразумијевамо под стилематском информацијом: то је информација коју носе у себи конотативна језичка средства (Aleksejev 1982). У каквоме је, дакле, саодносу ФС-информација и

[5] Тачније универзалне естетске норме морају се диференцирати по појединим Ф-стиловима.

стилематска информација? Одмах треба истаћи да формална ФС-информација није исто што и стилематска информација и да се између њих не може поставити знак једнакости из простог разлога што формална ФС-информација садржи и стилематску и нестилематску информацију. Ниједан ФС, укључујући ту и КФС, није састављен искључиво од стилема. Напротив, многобројни текстови различитих ФС зраче само денотативну информацију, код њих је нулта стилематска информација (пошто је и непостојање информације нека врста информације, можда би боље било рећи да се ради о позитивној нултој информацији). Овдје долазимо до још једног закључка: док стилематска информација може бити негативна, апсолутна или релативна вриједност, дотле са ФС-информацијом није такав случај, јер нема текста који не исијава ФС-информацију и нема текста који се због тога не може разврстати у ФС-систем. Друго је питање колико је до те информације тешко или лако доћи и колико је могуће неке текстове адекватно функционалностилистички одредити. Из овога проистиче још једна поставка: стилематска информација не може послужити као основа за израду типологије Ф-стилова, али зато може бити један од елемената за утврђивање карактера ФС. Друго што диференцира формалну ФС-информацију и стилематску информацију јесте различита вјероватноћа. У основи стилематске информације лежи сљедећа законитост: што је стилем вјероватнији, мања је његова стилематска информација и обрнуто (што је стилем мање вјероватан, он је информативнији). У основи формалне ФС-информације налази се овакав тип вјероватноће: што је језичка јединица, стилематска или нестилематска, предвидљивија, већа је њена ФС-конститутивност. То заправо значи да су стилеми језичка средства којима се појачава снага и упечатљивост казивања, да су у правом смислу информацијски појачивачи.[6] У текстуалном мору они су својеврсна острва која разбијају монотонију приповједачке пучине, они су елементи који се издвајају свјежином, оригиналношћу и који форми дају особит колорит. И ако за неки сегмент језичке форме важи један од основних постулата теорије информације – што је мање вјероватно саопштење, оно више носи информације – онда се то може односити на стилеме. Језичке јединице које се очекују и које се могу предвидјети не могу бити носилац стилематске информације, јер се она базира на изнена-

[6] О једном аспекту појачавања в. Žolkovski 1962.

ђењу, на ефекту, неочекиваности. Стилему је крајња супротност клише,[7] који због своје предвидљивости, односно максималне вјероватноће садржи нулту стилематску информацију. Информацијску вриједност стилема чини оно што је А. Мол назвао вриједношћу поруке, коју чини неочекиваност, непредвидљивост и оригиналност (Moles 1958: 51р). Стога у структурисању стилематске информације значај добијају сви поступци који доводе до стварања ова три ефекта, битна за науку о стилу. Рецимо, неочекиваност се ствара ефектом изневјереног очекивања, непредвидљивост се постиже дезаутоматизацијом, оригиналност настаје помјерањем у језичкој структури и њеним нарушавањем. У основи таквих поступака налази се отежан и продужен рецептивни процес, односно избацивање предмета из спознајног аутоматизма, о чему су говорили формалисти и сљедбеници „Прашке школе“.

Поред вјероватноће која лежи у основи стилема постоји и њихова ФС-вјероватноћа, за чије се одређивање као полазиште може узети стилем (стилематска информација) или ФС (формална ФС-информација). У првом случају поставка гласи: што је већа вјероватноћа стилема у ФС, тиме је већа могућност да стилем постане конституент ФС. То практично значи да су стилеми конституенти КФС (максимална вјероватноћа појаве стилематске информације) и да нису детерминанти НФС и АФС (у њима је минимална или никаква вјероватноћа стилематске информације). С друге стране, ако количину информације мјеримо критеријумима теорије информације, који се базирају на предвидљивости, онда ће формална ФС-информација коју носи стилем у КФС бити минимална, јер је лако предвидјети да ће се у неком умјетничком тесту он појавити (исто као што је, рецимо, лако предвидјети да ће током зиме падати снијег), а у АФС максимална, јер је тешко замислити неки законодавни и др. текст у коме ћемо наићи на какав стилем (као што је тешко претпоставити да ће бити сњежних падавина током љета). Стога се може рећи: што је стилем вјероватнији у једном ФС, тиме је мања његова формална ФС-информација. Тако, нема велику тежину информација о томе да се у КФС веома често појављују метафоре, а да су оне врло ријетке у АФС, јер су то потпуно познате ствари. Овдје можемо извући још један закључак битан за ФС-диференцијацију језика: излучивање осо-

[7] Више о клишеу в. Vasiljeva 1982c, Boguslavski 1968.

бина Ф-стилова врши се на основу вјероватноће језичких јединица[8] – оне које имају појачану или врло изражену вјероватноћу постају конституенти Ф-стилова и представљају њихове типичне елементе, док оне које карактерише смањена, слаба или никаква вјероватноћа чине вансистемски, необавезни, па и случајни слој ФС. Осим тога, вјероватноћа је темељ ФС-норми, општеприхваћених и устаљених правила структурисања Ф-стилова.

У аутоинформацији није мање значајна интеракција формалне ФС-информације и естетске информације. Већ смо рекли да се ова посљедња може посматрати као чисто хедонистичка информација – информација која води естетском ужитку и као утилитарна (карактеролошка) информација – информација о естетској вриједности текста. Нпр., метафора може исијавати информацију на основу које ћемо добијати одређен естетски угођај, а исто тако она за нас може бити показатељ своје вриједности (блиједа, врло упечатљива и сл.) и вриједности самога текста у коме се налази. Естетска информација као чисто хедонистичка информација усмјерена је на естетску спознају, а естетска информација као утилитарна информација оријентисана је на научну спознају. У првом случају у реципијенту настају реакције у облику насладе или гађења, одушевљења или гнушања, задовољства или негодовања, радости или патње... Хедонистичка информација долази у форми једне од основних функција језика – дјеловања и, пошто је оно ограничено на неке ФС, јасно је да ће такву информацију зрачити само одређени ФС, конкретно КФС, дјелимично ПФС па и РФС. Хедонистичка информација изазива код примаоца емоционалан став, који може бити издиференциран онолико колико су издиференциране естетске категорије. Њени носиоци могу бити елементарне језичке честице (нпр. лексичке јединице), али исто тако шире текстуалне цјелине. У стилистици су такви комплекси још од античких времена познати под називом ниски, средњи, високи стил, односно свечани, узвишени, реторични, парадни... У савременој стилистичкој науци преовладава мишљење да се ови изрази не могу сматрати терминолошким одредницама, већ ознакама одређеног начина казивања, тачније, њихове тоналности. Међутим, у Ф-стилистици они могу бити од користи управо на плану о којем говоримо. А то још једном показује да је за Ф-стилистику значајно фактички све оно

[8] B. Golovin 1967, Doležel 1964, Mistrík 1967.

што се односи на стил уопште. Кад је у питању естетска информација као утилитарна информација, она је значајна за одређивање вриједности Ф-стилова, њихових подстилова и жанрова, за израду ФС-норми и разматрање педагошке стране ФС-диференцијације језика.

Треба истаћи да аутоинформација Ф-стилова није интересантна само за оне који се баве Ф-стилистиком него и за друге језичке и нејезичке стручњаке. Структурнојезичка информација Ф-стилова предмет је проучавања фонолога, лексиколога, граматичара, стандарднојезичка информација Ф-стилова релевантна је за социолингвисте, структурностилистичка важна је за стилистичаре најразличитијег профила, а естетска за естетичаре и књижевне теоретичаре. С друге стране, области које покривају наведени стручњаци (фонологија, лексикологија, граматика, социолингвистика, дескриптивна стилистика, естетика, наука о књижевности и др.) имају не мали значај за свеукупно сагледавање свих ових аспеката аутоинформације Ф-стилова, која, на тај начин, постаје важан интердисциплинарни феномен.

8. Прагматичка информација долази као информација ФС о његовом аутору и ономе коме је он намијењен (персонална информација), затим о односу пошиљаоца и примаоца (интерперсонална информација) итд. То је информација о учесницима комуникативног чина и о њиховој међусобној вези. Персонална информација указује на интелектуалне способности (снагу расуђивања, начин логичког мишљења), психолошке особине (карактер, темперамент, психичко стање), физиолошке карактеристике (пол, узраст, здравствено стање), социјалну припадност (друштвени статус), територијалну лоцираност и др. Информација о начину мишљења, као што смо већ рекли, једна је од најважнијих за типологију Ф-стилова. Сваки стил почива на одређеној врсти размишљања и закључивања. Таква информација носи у себи податке о квалитету мисли (ширини, дубини, еластичности, брзини, критичкој вриједности итд.) и о типу мишљења – једне ФС карактерише апстрактно мишљење (НФС), друге сликовито (КФС), треће практично (РФС) и сл. Психолошка информација није мање важна: стил је информација о индивидуалним особинама пошиљаоца поруке, о његовој психичкој активности и понашању. Стил је, између осталог, форма изражавања темперамента, који лежи у подлози свих ФС. Стога се за одређивање психолошког типа индивидуе може користити и његов стил изражавања. То се нарочито од-

носи на усмене форме. Информацију о темпераменту фактички даје сваки ФС, у мањој или већој мјери, изузев у случајевима када се ради о колективном чину стварања и када персонална информација уопште не постоји. Психолошка информација врло је често имплицитна, скривена у подтексту, али не толико да не буде декодирана.[9] Психолошка је информација мање изражена, а тиме и мање доступна, у свим оним текстовима у којима је субјективизација минимална, а објективизација максимална. Њу је, конкретно, много теже, а понекад и немогуће, наћи у строго научном силу, информативним жанровима новинарског стила, дипломатском стилу, пословном стилу и сл. Индивидуална психолошка информација је, пак, потпуно искључена у текстовима чији је аутор колективан (нпр., законодавно-правни стил). Од компоненти психолошке информације за стилистику је интересантна и важна информација о емоционалном стању, емоционалном ставу пошиљаоца и емоционалности његовог исказа (афективна или емоционална информација). Она је толико значајна да је за неке стилистичаре то најважнији предмет истраживања. Уосталом, оснивач модерне стилистике Шарл Баји сматрао је да су основни и непосредни објекат стилистике афективне појаве у језику и да оне имају свој системски, синхронијски и функционално-психолошки аспект (Bally 1909). Доиста, сваки се ФС рађа на одређеној емоционалној основи и сваки долази као резултат одређеног емоционалног стања и одређеног емоционалног става. У психолингвистици је позната ствар да је предметно-логички садржај замагљенији и неодређенији што је говор емоционалнији (најизразитији примјер је афект – крајњи степен емоционалне узбуђености): навала емоција оптерећује мисаону активност, отежава размишљање, што се онда одражава и на говор – он постаје елиптичан, непрецизан. Према томе, свака примарна (улазна) информација која се у КО претвара у секундарну (излазну) информацију под јаком дозом емоција мора прерасти, ма колико се пошиљалац противио, у емоционално обојен језички израз, што се најбоље осјети у интонацији и артикулацији. У писаним видовима Ф-стилова степен испољавања емоционалног стања је мањи из простог

[9] Навешћемо један примјер: проучавањем књижевних дјела појединих руских писаца дошло се до закључка да стил излагања открива карактер темперамента – А. И. Херцен је био типични сангвиник (живахан), И. А. Крилов флегматик (лежеран, миран), А. С. Пушкин колерик (енергичан, страстан), Н. В. Гоголь меланхолик (затворен, склон медитирању) – Krutecki 1986: 187.

разлога што и максимална навала емоција у процесу писања бива осмишљена, а тиме пригушена, ублажена. Ово се, међутим, односи на писмену комуникацију уопште, док је за питање о коме говоримо битније истаћи нешто друго: колико је емоционална компонента присутна у оним људским дјелатностима које покривају и које изражавају Ф-стилови. У својој суштини, књижевно је стваралаштво веома емоционално обојено. Не каже се случајно да је умјетник нерв свога времена. Књижевник је „програмиран“ да изражава емоцију, и то индивидуалну (властиту или туђу) и колективну (емоцију као општи став средине о нечему, нпр. радост након великих догађаја или тугу послије друштвених катаклизми). То може бити информација о најинтимнијим, најсуптилнијим и најснажнијим преживљавањима, исказана експлицитно или имплицитно. Појачана емоција посебно је карактеристична за лирску поезију, која је њоме набијена и која може да извире из сваког елемента. Емоционална информација врло често долази с двоструком намјером: да се искаже ауторов однос према нечему и да се код реципијента изазове реакција на поруку која се прима. Пошто тиме добија двојаку функцију – функцију саопштења и функцију дјеловања и будући да ова посљедња води естетском угођају, емоционална информација прераста у естетску спознају и на тај начин подноси максимално функционално оптерећење. У ПФС емоционална нота је присутна, али само у одређеним његовим видовима. Информативни жанрови новинарског стила су потпуно неемоционални, у аналитичким само донекле може бити таквог тона (нпр., у критичким осврtима), док је у књижевнопублицистичким врло изражен. Ораторски стил је, глобално посматрано, емоционално обојен и емоционално усмјерен (усмјерен на стварање емоција), с тим што степен емоционалности варира од случаја до случаја. Нпр., неки су политички говори сухопарни, али има и врло надахнутих. При томе је карактеристично сљедеће: ако говорник чита унапријед припремљен текст, емоција као да се потискује, притупљује, ако, пак, говор долази „из главе“, сама комуникацијска ситуација (атмосфера, расположење, заинтересованост, одобравање, одушевљење и сл.) потиче оратора на веће испољавање унутарњих преживљавања. При томе и код говорника и код слушалаца може доћи до еуфоричног стања, до ораторског транса и колективне хипнозе (типичан су примјер Хитлерови говори). Томе посебно доприносе невербална средства (поза, гестови, интонација. артикулација итд.). Мемоарски стил је емоционално прилично разнородан – од потпуно неутралног става (даје се

хронолошки и „непристрастан“ опис догађаја; таква је већина политичких и војних мемоара) до врло изражене емоционалне тоналности (већи дио књижевнопублицистичких мемоара – успомене писаца, пјесника, сјећања на велике људе). Максимална неемоционалност карактерише НФС и АФС. У НФС субјективно се повлачи и потире пред објективним, емоција се тотално пригушује и елиминише, јер је непотребна, јер смета. Научна активност почива на објективној и непристрасној анализи па јој је туђа субјективизација и уношење било чега емоционалног. Научник је објективни проматрач, проматрач који трезвено и промишљено оцјењује, описује, показује и доказује, који користи знанствени појмовни апарат, методе и начин изражавања. Међутим, и овдје има одступања. У науци о књижевности постоји тзв. импресионистичка (субјективна, есејистичка) критика, која занемарује поменути општи захтјев и у којој се критичар оријентише искључиво према самоме себи, према сопственом утиску и сопственој емоцији. Научна егзотеричка информација, што се пласира у научнопопуларном подстилу, допушта, из дидактичких разлога, извјесну дозу емоционалности. У АФС унификација, стандардизација, шаблонизација и објективизација дјелују као ограничавајући фактор за појаву било какве емоционалне ноте. У њему све оно што чини тзв. званични стил изражавања лишено је било чега емоционалног (законодавно-правни, дипломатски, друштвено-политички, пословни и др. текстови). Ова је компонента фактички једино присутна у приватној кореспонденцији, што је један од разлога да неки издвајају епистоларни стил као посебан ФС. Најзад, разумљиво је да ће емоционална информација бити врло изражена у РФС. Када говоримо о њој, треба имати у виду да поред ове формалнојезичке емоционалне информације постоји и семантичка, која долази као основно значење појединих лексичких јединица. Оба дијела укупне емоционалне информације толико су међусобно повезана и толико се преплићу да их је понекад тешко разграничити. Према томе, све ово указује на то да је емоционална информација важан елеменат за анализу Ф-стилова. Колико је значајна, показује и податак да се емоционалност, уз спонтаност и нормативност, сматра базном компонентом класификације стилова (Dolinjin 1978: 108-111).

9. Физиолошка информација није толико релевантна за Ф-стилистику, али на њу треба обратити пажњу у неким случајевима. Рецимо, информација да језички израз припада неком од полова

(полна информација) представља интерес за анализу новинарског стила због тзв. женске штампе, која се, према најновијим истраживањима, у много чему разликује од мушког начина писања (у избору садржаја, одбиру језичког материјала, структурисању грађе и сл.).[10] Тотална супротност женској штампи су часописи за мушкарце, порнографска периодика и сл. У језику полова разлике се запажају и на плану других Ф-стилова (о разликама у КФС и РФС постоје и конкретне анализе).[11] Физиолошка информација може се такође односити на узраст, старосну доб итд.

10. Социјална информација показује да аутор припада неком друштвеном слоју, некој класи или социјалној групи. У појединим ФС осјетно је смањена могућност њеног присуства (НФС, велик дио АФС и ПФС). У РФС постоје случајеви када је социјална информација толико доминантна да такав начин изражавања ствара посебну социолингвистичку врсту – жаргон (језик припадника појединих социјалних слојева који се језички издвајају, изолују од осталих, нпр. жаргон школске омладине, студената и др.), арго (тајни језици лопова, наркомана, алкохоличара, шверцера итд.). У АФС социјална информација се израженије појављује у молбама, захтјевима, дописима, личној преписци и сл. У КФС она долази као карактеристика појединих јунака дјела.

11. Територијалном информацијом дају се подаци о просторној, ужој и широј, лоцираности пошиљаоца поруке. Њени типични носиоци су варијантски поларизована и дијалекатски издиференцирана језичка средства. Ако се, рецимо, у тексту стално појављују ријечи *кат*, *тајник*, *колодвор*, *знаност*, *травањ* и сл., може се основано тврдити да је аутор с хрватског говорног подручја. Уколико се сусреће *спрат*, *секретар*, *станица*, *наука*, *април*, реална је претпоставка да говорно лице долази са српског терена. Употребљава ли се, међутим, и једно и друго, извлачи се закључак да је дата особа са босанскохерцеговачке територије. Дакле, на основу ових варијантских сигнала, који су једнако карактеристични за све ФС, у стању смо да одређујемо територијалну припадност пошиљаоца, а понекад и при-

[10] Више о томе в. Milanović 1981, Velien 1981, Zupa 1981, Ros 1981, Miler/Svift 1981, Rasi 1981; Iveković 1981, Kalođera 1981, Kalođera 1979, Bahtizin 1975.

[11] Ибид.

маоца. Слична је ствар и с дијалектизмима, уз једну битну разлику: неки су Ф-стилови, међустилови, подстилови и жанрови потпуно затворени за дијалектизме (они су сусрећу фактички само у РФС и КФС). Као и у претходном случају, територијална информација у КФС долази у два облика – као информација о ауторовој припадности и као информација о припадности јунака дјела. Већ сама та чињеница указује на важност сагледавања дијалошких и монолошких комплекса и њиховог везивања за одређени тип информације. У босанскохерцеговачком новинарском стилу из 80-тих година постојала је једна специфичност – објављивање текстова различите варијантске обојености у истом броју. Неке новинске куће („Политика“, „Ослобођење“) имале су и посебне кодексе којима су била регулисана ова питања. У АФС, тачније у друштвено-политичком подстилу, отишло се још даље – законски је било регулисано како ће се варијантски, односно стандарднојезички обликовати сви важнији скупштински, владини и други документи. Међутим, овдје се није радило о територијалној информацији у ономе смислу у коме смо говорили: закон који је донијела Скупштина Југославије написан западном варијантом није давао информацију о томе да се Скупштина, као колективни аутор, налазила на западном подручју, већ да се радило у остварењу равноправности различитих језичких израза. То је била социолингвистичка информација у чијој се основи налази територијална информација.

Поред информације о пошиљаоцу, стилови преносе информацију о примаоцу, која може бити експлицитна и имплицитна. Ова посљедња захтијева при декодирању извјестан напор. Директну информацију садрже само неки стилови. То се, прије свега, односи на епистоларни стил, који смо сврстали у међустилове због тога што епистоларне форме имају сви ФС (изузев, наравно, РФС): у КФС романи и приповијести у писмима, писма у стиховима, писма посланице, у ПФС отворена писма, писма читалаца, у НФС научна преписка, у АФС политичка преписка, дипломатска преписка, пословна преписка, приватна преписка. Информација коју носе епистоле може долазити као информација о унутарњем примаоцу (примаоцу који је експлицитно назначен у тексту) и као информација о спољњем примаоцу (информација о примаоцу који се крије иза фиктивног примаоца). Ако је порука намијењена искључиво ономе ко је означен као прималац, имаћемо први случај. Таква ће ситуација бити код већине епи-

столарних форми АФС. Уколико информација није намијењена адресату, већ неком другом, појавиће се спољњи прималац. Њега налазимо у епистолама скоро свих ФС. Књижевноумјетнички текст у облику писама фактички увијек има спољњег примаоца, јер је умјетничко стваралаштво усмјерено на широк круг реципијената. Прозне епистоле КФС настају уланчавањем више писама, а пјесничке најчешће долазе у форми једног писма (нпр., „Писмо мајци“ С. А. Јесењина) те стога прве можемо назвати полиепистолама, а друге моноепистолама. У публицистичким епистолама преовладава експлицитност над имплицитношћу и углавном се ради о колективном примаоцу, уопштеном (*Драги Читаоци!, Драги слушаоци!, Драги гледаоци!*) и конкретном (*Драга дјецо!, Драги возачи!*). У епистолама које улазе у састав АФС имплицитност је потпуно у сјенци експлицитности, а у обраћању сусреће се и појединачни прималац (*Господине предсједниче! Поштовани НН!*) и колективни прималац (*Поштоване даме и господо! Поштовани путници! Цијењени потрошачи!*).

12. Ф-стилови на различит начин и у различитој мјери садрже информацију о односу пошиљаоца и примаоца. Тамо гдје нема конкретно назначеног адресата и гдје не постоји директан контакт између пошиљаоца и примаоца, до такве информације теже је доћи. Њу је стога лакше декодирати у РФС, усменим видовима Ф-стилова, епистоларном и ораторском стилу. Овдје се ради о двојаком односу – односу пошиљаоца према примаоцу и односу примаоца према пошиљаоцу, односу различитом по квалитету (интимном, срдачном, блиском, пријатељском, топлом, неутралном, арогантном, напетом, одбојном, хладном и сл.), по дужини трајања (дугом, кратком, /не/ограниченом), по заинтересованости, јачини концентрације, степену пажње и др. Однос који настаје у КФС у суштини је однос дјеловања – умјетник увлачи читаоца у свој свијет маште, у коме га подвргава емоционалној и естетској обради. Циљ умјетности није само изражавање одређеног погледа на свијет него и оријентација на његово доживљавање. Перципирати умјетничку поруку значи декодирати је и претварати у свој свијет утисака. Умјетност даје информацију за разум и информацију за душу – реципијенту остаје да бира на чему ће се концентрисати и чему ће више пажње посветити. Неоспорно је једно – да је однос умјетника према примаоцу информације незамислив без односа дјеловања. Однос научника према реципијенту потпуно је супротан: у томе ставу нема никаквих емоција ни с једне ни с

друге стране, нема хедонистичке функције. Он је хладан, одмјерен, крајње објективизиран и искључиво усмјерен на разум. Научник се не обраћа научнику да би у њему изазвао субјективна осјећања, већ да би му саопштио истину, научну истину, да би му показао и доказао, да би га убиједио. За научника прималац је „једнодимензионално“ биће – он има разум, али не и душу. Стога је однос према њему хладан и на дистанци. Он долази, како се то каже, са академских висина. За новинара прималац је онај коме је потребна свјежа и актуелна информација о свакодневним збивањима. У процесу комуникације он не жели да га увлачи у свој унутарњи свијет, не жели да му даје неку умјетничку истину (како то ради књижевник) нити настоји да га одведе у свијет научних апстракција (што чини научник) – његов је циљ да му саопшти о ономе што се збива око њега. Али и овдје се не може без дјеловања: новинска информација увијек иза себе има одређен фон, увијек је плод одређеног става, одређене уређивачке (и шире) политике. Она је, у суштини, тенденциозна, и по избору, и по начину пласирања, и по обиму, и по карактеру, и по размјештају у новинском простору. Њоме се код примаоца агитује за некога или за нешто (прикривено или отворено), пропагира се одређена идеја, врши ограничена или тотална индоктринација. Новинска информација понекад је, из тих разлога, свјесна дезинформација. Зато је искусни и опрезни реципијент често прима с резервом, често сумња у њу. Ако у вези с тиме проведемо паралелу с другим ФС, рећи ћемо сљедеће. Сумња реципијента у информацију умјетничког текста непотребна је јер се зна да је његов садржај плод маште и да су у њему аутентичност и истинитост релативни појмови. Сумња која долази у процесу декодирања научне поруке разумљива је: наука се и држи на сумњи, у њој ништа није свето, није коначно, није вјечна истина. Другим ријечима, ако читалац не вјерује писцу, то је необично; ако читалац не вјерује научнику, то је разумљиво; ако читалац не вјерује новинару, то је индикативно: умјетничка истина није реална истина, научна истина је хоризонт према коме се иде и скоро никад не стигне, новинска истина је израз одређеног монопола и у функцији је тог монопола. У прописивачким и наредбодавачким текстовима АФС прималац се налази у позицији извршиоца воље пошиљаоца. Закони, наредбе, одлуке, рјешења и сл. стварају се да би се прихватали и проводили у живот, иначе се може доћи у сукоб с друштвеним институционалним системом. Пошиљалац је за примаоца онај који прописује, који одређује, који наређује (што, наравно, може да буде у договору

с примаоцем), а прималац је онај који извршава. Стога се може рећи да је између комуникатора у АФС субординантан однос. Ни у једном другом ФС прималац није толико дужан, толико обавезан – он мора, он треба, од њега се тражи, захтијева. Друга је ствар колико на овакву позицију има утицаја сам прималац (то је већ филозофско, социолошко и политичко питање демократије, посебно представничке). РФС, уз усмене видове других ФС, једини је ФС у којем пошиљалац и прималац долазе у непосредан физички контакт. Док се у осталим стиловима пошиљалац оријентише према ставу примаоца као према потенцијалном ставу, дотле се у њему он оријентише као према реализованоме ставу. У РФС долази до директног односа двају комуникатора, при чему се улоге наизмјенично мијењају – прималац постаје пошиљалац, пошиљалац – прималац. Овдје је битно да пошиљалац може пратити реакцију примаоца и да се према њој може прилагођавати примаоцу. Што се тиче усмених форми других ФС, посебно треба споменути стил командовања. То је званична форма војног израза у којој је снажно истакнута надређеност једног учесника говорног чина (претпостављеног старјешине) и подређеност другог (потчињеност лица нижег по чину). Стил командовања је строго унифициран и стандардизиран па се никакве импровизације не допуштају – увијек се примјењују тачно одређени изрази. Јасно се зна шта ће, гдје ће и када ће употријебити претпостављени и потчињени. Такав степен прописаности и укалупљености војног језика још се изражено сусреће у тзв. војном саобраћају (преношењу порука техничким каналима везе), у коме је веома прецизно одређено како треба да тече комуникација.

Из структуре ФС може се видјети какав је однос пошиљаоца према информацији која се преноси. Пошиљалац, углавном, заузима сљедећа два става: једнаку пажњу посвећује свим дијеловима информације или има селективан приступ и даје предност неком сегменту укупне информације. Научник обично сву своју активност концентрише на семантичкој информацији, а формалнојезичка налази се у њеној сјенци. Слична је ситуација са законодавцем, правником, привредником, политичаром па врло често и новинаром. И то је потпуно разумљиво. Код књижевника је другачије: рад на семантичкој информацији упоредо тече с радом на формално-језичкој информацији. Умјетничка трагања су трагања и за садржајем и за формом, готово у једнакој мјери. Нпр. А. Н. Толстој, припремајући се за писање рома-

на „Петар Први“, изучава историјску грађу не само због тематике будућег дјела него и због његовог језика: он прекопава архиве да би пронашао аутентични језички израз Петрове епохе и да би из њега узео оно што му је потребно и што одговара основној умјетничкој замисли. Рад на поезији је, можда, још више окренут форми; примјери када пјесник по неколико дана тражи једну једину ријеч довољно говоре о степену концентрисаности на формално-језичкој информацији. У поезији она понекад долази у први план, а нису ријетки случајеви када је семантичка информација потпуно у сјенци формално-језичке (нпр., у Хљебниковљевим пјесмама или у једном дијелу савремене поезије). За изражавање пошиљаочева односа према семантичкој информацији постоје разрађена језичка средства. То су, рецимо, суфикси субјективне оцјене, деминутиви, аугментативи, пејоративи, емоционална лексика и др. Они се функционалностилски диференцирају исто онако како се диференцирају заокружене текстуалне цјелине. Ф-стилови се могу посматрати као извори информације о каналу (о томе касније) и околностима под којима се одвија комуникацијски процес. Таква информација даје податке о условима у којима тече општење (могу бити нормални и ненормални, нпр. опасност, страх, болест, изненађење, бука, временска оскудица и сл.). Неке од ових околности стални су пратилац процеса настајања појединих ФС. Новинарски текстови великим се дијелом припремају у врло кратким роковима и психичкој напрегнутости. За научни рад није, међутим, карактеристично да се ствара у тако ограниченом периоду и уз такву тензију. Постоје текстови који се пишу по норми – новинар, рецимо, мора написати одређен број прилога мјесечно, научник је дужан да објави потребан број радова за стицање научног или наставног степена, у појединим установама и службама неопходно је редовно слати извјештаје итд., што све ствара посебне околности у којима тече језичка комуникација.

13. Функционалностилску диференцијацију језика треба посматрати у склопу свеукупног информацијског процеса, који се састоји од преношења, примања, похрањивања, чувања и предавања информације. Ако из комплетног система кибернетичких организама издвојимо само оне који се служе језичким системом знакова, а то су човјек ($КО_1$), машина ($КО_2$) и животиња ($КО_3$), имаћемо сљедеће могућности комуницирања: човјек ↔ човјек ($КО_1 \leftrightarrow КО_1$), човјек ↔ машина ($КО_1 \leftrightarrow КО_2$), човјек ↔ животиња ($КО_1 \leftrightarrow КО_3$), машина ↔

машина ($КО_2 \leftrightarrow КО_2$), машина ↔ животиња ($КО_2 \leftrightarrow КО_3$), животиња ↔ животиња ($КО_3 \leftrightarrow КО_3$). Већ смо истакли да потпуно ФС-раслојавање језика настаје једино у првоме случају – у комуникацији човјека са човјеком. Други случај (човјек ↔ машина) није за сада одвећ релевантан, јер су комуникатори у неравноправном положају – човјек с веома разрађеним и изузетно богатим језичким потенцијалом и машина с доста ограниченим могућностима, како на општем језичком плану тако и на плану ФС-диференцијације. Ако под комуникацијом не подразумијевамо похрањивање информације, већ дијалошки процес између човјека и машине, можемо рећи да је она крајње ограничена, и то не због човјека, него због машине: она није у стању да се, попут човјека, прилагођава најразличитијим, посебно непредвидљивим околностима, већ се искључиво оријентише на програм који је створио сам човјек. На садашњем степену развоја науке и технике машина комуницира са човјеком постављајући питања и дајући најелементарније одговоре, у усменој и писаној форми. Стога је укупна језичка диференцијација, а тиме и ФС-диференцијација, веома сужена: машина једва да је у стању произвести текст који бисмо назвали публицистичким или административним. Она не може, бар за сада, на бази било којег постојећег програма замијенити човјека и написати законски документ, самостално саставити новинарску информацију, сачинити научни рад и сл. У креирању умјетничких текстова постоје, међутим, одређени резултати, али су и они врло ограничени (Pekelis 1982). Ипак не треба бити скептик – наука и техника, аутоматизација и компјутеризација толико се убрзано развијају да ће у некој блиској (мање вјероватно) или далекој (више вјероватно) будућности машина бити у стању генерисати текстове који би припадали свим могућим стиловима (прогрес у развоју људске цивилизације и посебно достигнућа у информатици указују на то да није неостварљива машта ако се каже да ће једнога дана компјутери моћи писати новинске прилоге, састављати законодавно-правне текстове, припремати научне студије, равноправно разговарати са човјеком и сл.). У прилог томе говоре најновији покушаји на овом пољу (израда компјутерских синтезатора говора,[12] машинско превођење и сл.). И тек када машина буде на том степену развоја, моћи ће се говорити о могућности под бројем два – о комуникацији човјека и машине, одно-

[12] B. Cater 1983 [1985].

сно о ФС-раслојавање језика машине. Ако је први случај (комуникација човјек – човјек) потпуна реалност, ако је други (комуникација човјек – машина) очигледна будућност, онда је трећи (комуникација човјек – животиња) непромијењена могућност, могућност каква је прије постојала и каква сада постоји. Перспективе за развој језика животиња у оном смислу у коме сада говоримо веома су ограничене и нису ни приближно онима које постоје код машине, а поготово код човјека. Стога можемо рећи да ће човјек све више развијати и усавршавати језик, да ће машина све више бити у стању генерисати разнородне текстове, а да ће животиња у језичком погледу (тачније, у погледу комуницирања са човјеком) остајати готово на истом нивоу. Може се претпоставити да ће компјутерски уређај (робот) једнога дана сједити за столом и равноправно разговарати са човјеком, али је то потпуно нереално када је у питању било која животињска врста. Само промјеном у генетској структури животињског организма, вјештачком еволуцијом (примјеном генетског инжињеринга, клонирања) и сл. могло би се размишљати о перспективности треће могућности, која је сада далека од реалности.

14. Ф-стилови, као и сваки други продукт људског разума, имају одређен ланац настајања. Прво, они су нечији производ; друго, намијењени су неком реципијенту; треће, имају своју физичку реализацију.

15. Велика већина текстова свих Ф-стилова има појединачног аутора. У усменој комуникацији, значи у РФС и у говорним видовима других ФС, ради се о појединачном аутору ако се полази од тога да је ријеч која се чује изговорила једна индивидуа, а у питању је колективни аутор уколико се одређени дијалошки склоп третира као цјеловит исказ. Специфичност дијалошких форми Ф-стилова је у томе што се у њима одвија процес ротације: пошиљалац постаје прималац, прималац постаје пошиљалац. КФС долази као резултат индивидуализиране и субјективизиране умјетничке активности, што значи да има појединачног аутора – писца, пјесника, драматурга. Међутим, и КФС може бити производ колективног чина стварања (типичан су примјер заједно написана дјела Иље Иљфа (И. А. Фајзилберга) и Јевгенија Петрова (Ј. П. Катајева) . Посебан случај представља народна или усмена књижевност и њене поједине врсте (народне пјесме, приповиједке, драме, предања, бајке, легенде, бајалице, загонетке и сл.). Таква дјела стварају талентовани појединци, она се затим преносе усменим путем с кољена на кољено, из једне генерације у

другу, при чему неминовно долази до већих или мањих промјена и до стварања различитих варијанти. Тиме се умјетнички индивидуални чин претвара у колективни. Неки књижевни родови и жанрови, с друге стране, готово су неспојиви са колективним стварањем, нпр. лирска поезија, у којој преовлађује субјективни исказ и у којој се сликају индивидуална психолошка стања, расположења и преживљавања. У новинарском стилу највећи дио текстова припремају појединци. Колективни аутор појављује се само у неким случајевима: када се ради о заједничком извјештавању више новинара о једном догађају или манифестацији (скупштински извјештаји, спортски извјештаји и др.), уколико се износи став редакције (редакцијски коментар, редакцијско писмо и сл.). НФС има и појединачног и колективног аутора. Радови који се пишу ради стицања научног или наставног степена (специјалистичке, магистарске, докторске и друге радње) морају бити индивидуална творевина. И у осталим видовима научне дјелатности преовладава индивидуални чин стварања. Колективни аутор је више заступљен у научно-популарном и, нарочито, научно-уџбеничком подстилу. И док је сарадња умјетника са умјетником ограничена и оптерећена разним проблемима, дотле је сарадња научника с научником много реалнија. Тамо гдје је субјективизам израженији мање су могућности за колективно стварање, и обрнуто. У АФС однос индивидуални аутор ↔ колективни аутор прилично је уједначен, рецимо законодавно-правни текстови имају колективног, а приватна кореспонденција појединачног аутора. Аутор ФС може бити познат и непознат, и то са аспекта онога коме је упућена порука и са аспекта ванског проматрача. Оба су аспекта врло битна: с једне стране, онај ко прима информацију изводи закључак о пошиљаоцу, а, с друге стране, онај ко не учествује у језичкој комуникацији, већ је само прати, долази до својих сазнања. (Не)одређеност аутора има читаву скалу могућности: од апсолутне одређености до апсолутне неодређености. У РФС никад не може бити апсолутне неодређености – ми увијек пред собом имамо конкретну особу, која и без језичке информације ставом, спољњим изгледом, понашањем и сл. даје немало података о себи. Испред или иза умјетничких текстова готово се увијек налази информација о аутору (изузетак представља народно стваралаштво). Међутим, особеност је у томе што ти подаци понекад бивају лажни – иза конкретних имена и презимена стоји неко други. Разлози за такав поступак су различити: да се сакрије прави идентитет аутора, да се заштити од одговорности (моралне, политичке, суд-

ске и сл.), да се избјегне цензура, да се направи својеврсна мистификација код публике, да се изазове одређен ефекат (што је посебно карактеристично за почетнике и млађе стваоце) итд. Општи назив за такво скривање је псеудоним, који има читав низ подврста – алоним (када из користољубља писац узима презиме другог писца, што се често дешава у тзв. булеварској књижевности), хагионим (употреба заједничке именице умјесто властите), преноним (скраћена дуга имена и презимена), псеудандроним (употреба мушког имена за аутора женског пола), псеудогиним (обратно, употреба женског имена за аутора мушког пола) итд. Тако је Аурора Дидеван постала Жорж Санд, А. П. Чехов – Антоша Чехонте, А. С. Пушкин – Иван Петрович Бјелкин, Џ. Ф. Купер – Американац итд. И у НФС информација о аутору може да дође као својеврсна дезинформација, и то свјесна. Типичан је примјер М. М. Бахтина као В. Н. Волошинова. За ПФС је карактеристично да се врло често умјесто потпуних података о аутору, умјесто имена и презимена, дају само иницијали (некад се то ради због уштеде простора, који пут у циљу скривања идентитета, катkад због небитности података...). У појединим жанровима, као што је хроника, рубрика „Укратко“ и сл., аутор је потпуно непознат. У овоме стилу није риједак случај да као аутор фигурира новинска агенција. У АФС посебно мјесто заузима анонимно писмо. Оно има познатог примаоца и непознатог пошиљаоца. Друга је специфичност у оквиру АФС тајна комуникација у разним областима живота и рада (приватна преписка, полицијска коресподенција, обавјештајни рад, војни саобраћај, дипломатска активност и др.), у којима се подаци о аутору брижљиво скривају иза фиктивних имена, разноразних шифри или се, једноставно, изоставља било каква информација.

Пребацивање с једног ФС на други може бити продуктивно и непродуктивно. Продуктивно ФС-пребацивање је процес у коме КО компетентно прелази с једног ФС на други. У таквој ситуацији позитивни КО за један стил постаје позитивни КО и за други. Продуктивно ФС-пребацивање може бити бивалентно ($ФС_1 \rightarrow ФС_2$) и поливалентно ($ФС_1 \rightarrow ФС_2 \rightarrow ФС_3$...). Основни услов за то је познавање и прихватање логике размишљања и изражавања Ф-стила на који се прелази. Начин размишљања и начин изражавања карактеристични за један ФС не могу се преносити на други: књижевник, на примјер, може писати као научник само ако прихвати методологију научног рада. Непродуктивно ФС-пребацивање представља прелазак с једног

ФС на други који не доводи до стварања текста типичног и карактеристичног за дати ФС те је стога неоправдано и непотребно. Постоје многобројне ситуације у којима може доћи до непродуктивног ФС-пребацивања (сељак у позицији научника, научник у позицији књижевника, књижевник у позицији законодавца, законодавац у позицији новинара и сл.). У језичкој комуникацији људи су свјесни негативности таквог поступка па прелазе са стила на стил само онда када су способни, када осјете да могу.

Аутор ФС може бити типичан и нетипичан. Типичност у систему Ф-стилова долази као резултат специјализације – неко се опредјељује за умјетничку дјелатност, неко за научни рад, неко за новинарство, неко за законодавство и тиме постаје стручњак за одређени начин изражавања, постаје оно што се и подразумијева под категоријом типично: нормално, узорно, највјероватније у датоме систему. Као типичног аутора појединих Ф-стилова назваћемо књижевника (КФС), публицисту (ПФС), научника (НФС), администрativца (АФС). За РФС не може се рећи да има типичног аутора јер у говорној комуникацији учествују сви језички способни људи. Ово разврставање односи се и на подстилове, у којима као типични аутори долазе: писац (прозни стил КФС), пјесник (пјеснички стил КФС), драматург (драмски стил КФС), новинар (новинарски стил ПФС), популаризатор (научно-популарни стил НФС), законодавац (законодавноправни стил АФС), политичар (друштвено-политички стил АФС), дипломата (дипломатски стил АФС), бизнисмен (пословни стил АФС) итд. Типичног аутора такође имају међустилови и ФС-комплекси. Наведене изразе не употребљавамо као називе за било кога ко се бави одређеном дјелатношћу (књижевник – свако онај ко пише умјетничка дјела: писац, научник, новинар, инжињер, радник), већ управо онога ко се максимално специјализирао за одређену врсту дјелатности, за активност која је за њега основни вид дјелатности. То практично значи да се типичним аутором КФС може сматрати један Иво Андрић, али не и новинар који тек што је почео да пише књижевна дјела (почетници у било којем виду језичке активности не могу бити типични аутори). Прелазак са свога терена на туђи, из своје области у другу, доводи до нетипичности, рецимо када научник долази у позицију да буде новинар, или обрнуто. Ова категорија (не)типичности не односи се само на индивидуалног, него и на колективног аутора.

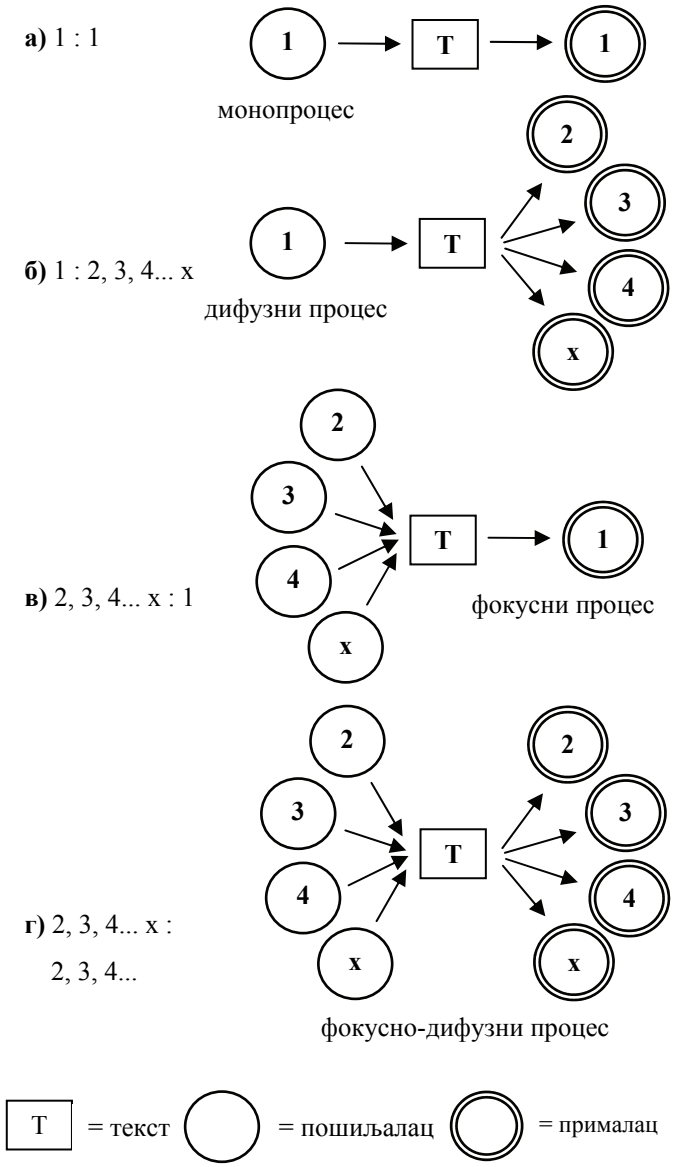
16. У систему Ф-стилова постоји широка лепеза односа између пошиљаоца и примаоца, која се може свести на основне интеракције: **1.** по отворености и затворености информацијског процеса – а) пошиљалац и прималац су један КО ($КО_1 \leftrightarrow КО_1$), б) пошиљалац и прималац су различити КО ($КО_1 \leftrightarrow КО_2$); **2.** по броју комуникатора – а) један пошиљалац и један прималац (1 : 1), в) један пошиљалац и више прималаца (1 : 2, 3 ... x), г) више пошиљалаца и један прималац (2, 3 ... x : 1), д) више пошиљалаца и више прималаца (2, 3 ... x: 2, 3 ... x); **3.** по вјероватноћи – а) могући (који може доћи у ову позицију), б) реални прималац (који реално долази у овој позицији), в) замишљени (који се има у виду при структурисању текста), г) стварни (који доиста прима информацију); **4.** по могућности примања укупне информације – а) позитивни прималац, б) негативни прималац; **5.** по могућности примања стилистичке информације – а) стилистички активни прималац, б) стилистички пасивни прималац; **6.** по степену припремљености за примање информације – а) прималац са априорном информацијом, б) прималац без априорне информације; **7.** по стању пошиљаоца и односу према примаоцу, стању примаоца и односу према пошиљаоцу (заинтересован – незаинтересован, концентрисан – деконцентрисан, узбуђен – миран, одморан – уморан, са реакцијом – без реакције и сл.); **8.** по блискости с комуникатором – а) прималац без било какве блиске везе (међусобно потпуно непознати), б) прималац с већом или мањом повезаношћу (знају се међусобно, блиски су итд.).

Колико су наведени саодноси релевантни за ФС-диференцијацију језика?

Прва дистинкција – отвореност или затвореност информацијског процеса, односно унутрашња комуникација (комуникација КО са самим собом) и спољња комуникација (комуникација једног КО са другим КО) – није посебно битна за ФС-раслојавање језика јер ванъска комуникација долази у највећем броју случајева. Доста ријетко Ф-стилови се базирају на затвореном информацијском процесу. У РФС то су ситуације када разговарамо сами са собом (што може и не мора бити патолошке природе). У АФС затворен комуникацијски процес постоји онда када се текстови пишу искључиво за себе. То су нпр. интимни дневници, приватне забиљешке, адресари, подсјетници и др. Они настају из више разлога. Интимни дневници представљају исповијест самоме себи и веома се често пишу у раном узрасту, када

је емотиван живот снажан и буран па забиљешке такве врсте постају својеврсни вентил за трошење вишка енергије и пражњење емоција. Интимни дневници могу прерасти у праве умјетничке текстове, што се обично дешава с биљешкама писаца. С друге стране, постоје дневници који се унапријед пишу за спољњег читаоца, тако да се ту не ради о затвореном, него о отвореном информацијском процесу. Типичан примјер је Назорово дјело „С партизанима“, а у рускоj „Пишчев дневник“ Ф. М. Достојевског. Осим тога, дневник може послужити као средство за посебан начин структурисања и усложњавања умјетничког текста. Такав је случај с Печориновим дневником у „Јунаку нашег доба“ М. Ј. Љермонтова. У КФС затворен информацијски процес је посебно изражен у лирској поезији која се пише за себе, само зато да се искаже оно што се другима не може рећи. Многе такве пјесме никада нису угледале свјетлост дана. С друге стране, природи ПФС и НФС уопште не одговара затворен информацијски процес. Средства јавног информисања (штампа, радио, телевизија) у цјелини су окренута масовном реципијенту – новинар никада не ствара само за себе. Научна дјелатност такође се заснива на отвореном информацијском процесу; она је, уосталом, један од облика друштвене свијести, којом се у интересу људске цивилизације, а не појединаца, откривају законитости у природи и друштву. Овдје, међутим, треба истаћи да је затворен информацијски процес присутан у току стварања, у фази настајања текста – све могуће варијанте, нацрти, скице и сл. који претходе коначном тексту нису намијењени за ванског читаоца, него искључиво за унутарњег, за себе. Будући да већини текстова претходи предтекст (варијанта коначног текста), образовање Ф-стилова, у суштини, представља процес претварања затворене информације у отворену.

Ако информацију коју преноси ФС посматрамо са аспекта њене усмјерености одређеном адресату, можемо истаћи четири информацијска процеса: 1. монопроцес, у коме се један пошиљалац обраћа једноме примаоцу, 2. дифузни процес, у коме један пошиљалац комуницира с више прималаца, 3. фокусни процес, у коме се више пошиљалаца концентришу на једног примаоца и 4. фокусно-дифузни процес, у коме више пошиљалаца ступа у везу са више прималаца. Схематски се то може представити на сљедећи начин:

У систему Ф-стилова најчешћи је дифузни процес: књижевник пише за огроман број читалаца, новинар се обраћа веома широкој публици, научник је окренут немалом аудиторију, законодавац је усмјерен на велик круг људи итд. И у РФС наспрам једног пошиљао-

ца често стоји више реципијената. Величину дифузног процеса у писаним формама Ф-стилова показује тираж којим се текстови штампају. Такви подаци упућују на закључак да је дифузни процес најизраженији у ПФС, а најслабији у НФС. Други по учесталости процес је монопроцес, који је посебно јак у РФС и епистоларном подстилу. У њему (монопроцесу) информација се преноси само за једног примаоца што умногоме ограничава ширину примјене. Један од примјера монопроцеса у КФС су посланице – писма у стиховима и отворена писма. У њима адресат може бити конкретан, уопштен и фиктиван. Књижевна посланица, изузев ако доиста није упућена једном јединоm реципијенту, само је формално монопроцес, а у суштини је дифузни процес.

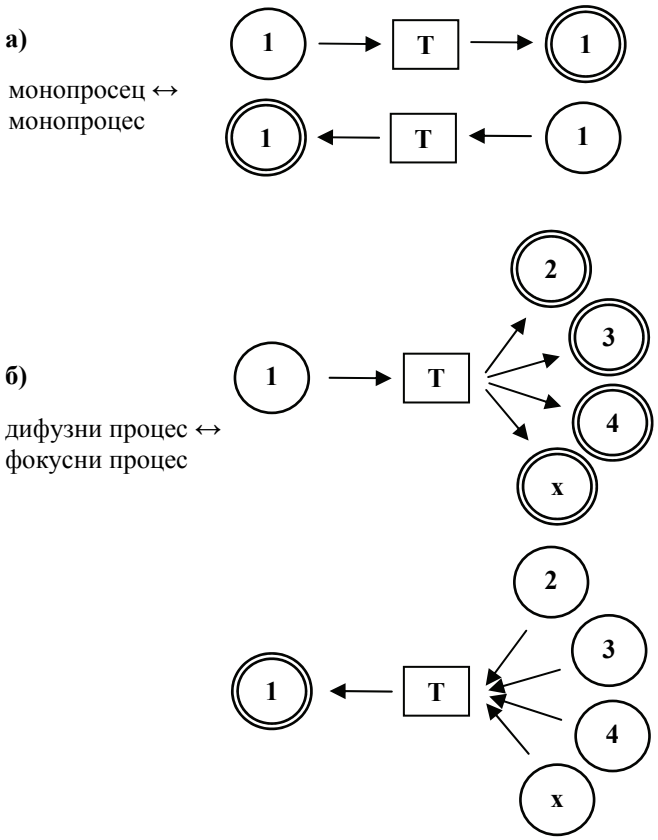
У фокусном процесу два су ограничења која условљавају да се он израженије појављује само у РФС и АФС: а) аутор текста је више особа, б) порука је усмјерена на једног адресата. Фокусни је процес ограничен и тиме што у њега не укључујемо комуникацију коју почиње колективни пошиљалац (нпр., у ПФС новинска редакција), јер се ради о монопроцесу – један се пошиљалац (истина колективни) обраћа једном примаоцу. У сваком ФС преовладава ово или оно ограничење. Онолико колико је риједак вишеструки пошиљалац КФС толико је риједак адресат у форми само једног примаоца. Када се обје околности подударе, настаје још мања вјероватноћа такве ситуације (нпр. да роман или приповијетку напише више аутора искључиво за једну особу). У НФС прво ограничење није толико битно као у КФС (зато што у многим случајевима имамо два или више аутора једног научног рада), али је друго ограничење доста изражено: један једини реципијент може се сматрати ријетким случајем. ПФС је потпуно окренут масовном примаоцу па је фокусни процес права ријеткост (један од таквих примјера су новине припремане у једном примјерку за мултимилионера Рокфелера, у којима није могла бити објављена ниједна лоша вијест, да се не би покварило расположење ексклузивног читаоца). Фокусни процес у РФС долази као истовремено обраћање више говорника једном те истом саговорнику и као сукцесивно обраћање једног по једног говорника истом саговорнику. Сваки се од њих веже за поједине ситуације. У наставном процесу (посебно у раду с млађим узрастом) дешава се да се учитељу, наставнику или професору јавља читав разред или велики број ученика, и то ванјезичким системом знакова (дизањем руке) или чи-

сто језичким путем. Најобичнији такав случај настаје приликом одговарања на постављена питања. Да би се одржала нормална комуникација, задатак је примаоца (наставника) да фокусни процес претвори у монопроцес. Трансформација једног у други има и педагошку страну: већ од првог разреда дјеца се не уче да говоре у глас, већ да се појединачно обраћају наставнику након његове дозволе. Пошто фокусни процес доводи до шума у комуникацијском каналу, он је непожељан у свим видовима преношења и примања информације па се стога у култури понашања (бонтону) и говорној етикецији уопште не препоручује, него, напротив, осуђује и одбацује. Посебна врста фокусног процеса настаје у току одвијања јавних манифестација – политичких, културних, спортских и др. На митингу, на концерту, на приредби, утакмици... вишеструки пошиљалац (дио публике или читава публика) изражава став, позитивни или негативни, према адресату и врши на њега утицај. Онај ко говори на митингу, онај ко наступа на концерту, онај ко се такмичи на спортском терену у фокусном процесу бива подвргнут масовном расположењу, масовном дјеловању, масовној емоцији и, на извјестан начин, масовној хипнози. За то се користе разноврсна вербална и невербална средства. Од ових посљедњих најснажнији су аплауз (као позитиван став) и звиждук (негативан став). Вербална средства могу се рашчланити, као и претходна, на она која одобравају и која подстичу и на она која не инспиришу и не мобилишу. Одобравајућа се везују за поједине видове јавне комуникације: на политичким митинзима то су повици типа *Живио*!, на културним манифестацијама *Браво*!, *Бис*!, на спортским надметањима разноразна понављања као *Плави, плави...*! и сл. Негативан став изражава се узвицима „*Уа!*“, вулгаризмима итд. Фокусни процес доводи реципијента у посебна психолошка стања, која се крећу од немјерљивог одушевљења и потпуног транса до апсолутне констернације и тоталне изгубљености. У АФС врло су честа писмена обраћања више пошиљалаца једноме примаоцу – у дипломатској преписци (посланица неколицине предсједника држава једном шефу државе), пословној кореспонденцији (захтјев више предузећа једном предузећу), приватном дописивању (честитка низа особа једној особи).

Фокусно-дифузни процес није одвећ фреквентан у систему Фстилова због тога што се базира на комуникацији више пошиљалаца с више прималаца, и то помоћу једнога текста.

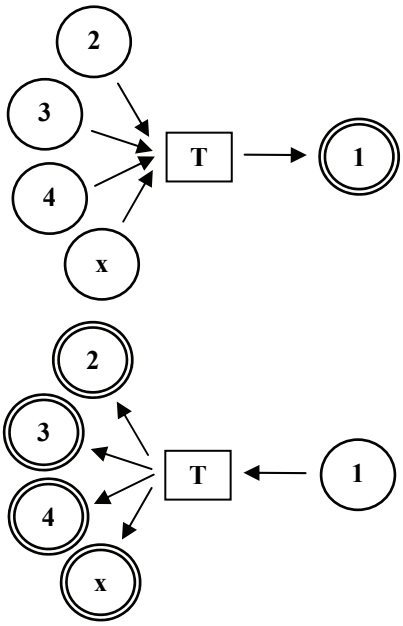
Јасно је да процеси преношења информације нису само монолошки него и дијалошки и да при томе пошиљалац и прималац мијењају позиције. Замјеном улога комуникатора, до које тада долази, врши се трансформација једног процеса у други (монопроцес остаје монопроцес с тим што се одвија здесна налијево): дифузни процес прелази у фокусни, фокусни прелази у дифузни, а фокусно-дифузни у дифузно-фокусни.

Процес претварања једнога процеса у други јесте процес преласка симплексног канала везе у дуплексни канал везе, то је замјена једносмјерне комуникације двосмјерном комуникацијом, односно стварање повратне везе.

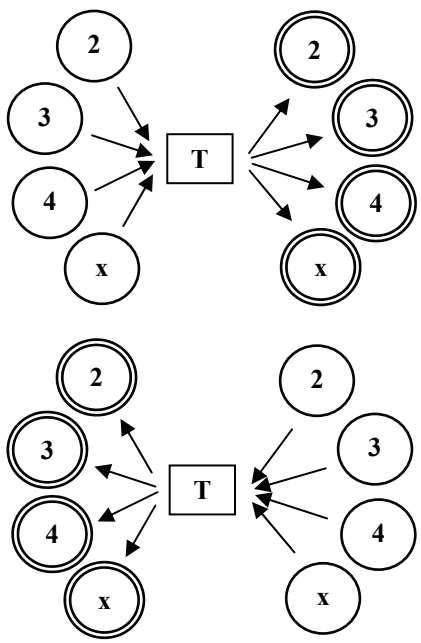
в)

фокусни процес ↔
дифузни процес

г)

фокусно-дифузни процес ↔
дифузно-фокусни процес

Први случај (монопроцес здесна налијево) појављује се у облику непрекинуте комуникације (када монопроцес здесна налијево долази одмах након монопроцеса слијева надесно) и у форми прекинуте и затим настављене комуникације (када монопроцес здесна налијево слиједи након паузе и одвија се у индиректном контакту комуникатора). Прва је могућност карактеристична за РФС и усмене видове других ФС (нпр., научну расправу, судски поступак, парламентарну дебату, дипломатски контакт и сл.), док се друга везује за писане форме Ф-стилова, јер се ради о посредној комуникацији. Други случај (прелазак дифузног процеса у фокусни процес) настаје у одговору више учесника општења на поруку једног комуникатора. Он је најизразитији у говорној реакцији публике током јавних манифестација, дакле у РФС. У писаним формама Ф-стилова фокусна реакција представља став више комуникатора о ономе што је у дифузном процесу исказао један комуникатор. Конкретни облици су писмо, приказ, оцјена, закључак итд. Трећи случај (прелазак фокусног процеса у дифузни) подразумијева говорну реакцију једног комуникатора (у фокусном процесу примаоца) на поруку више комуникатора (у фокусном процесу пошиљаоца). Најочитији примјер је ораторски стил, одговор говорника на став публике која га слуша. Четврти случај (прелазак фокусно-дифузног процеса у дифузно-фокусни) потпуно је идентичан првоме само што је другачији број комуникатора. И овдје је правац промијењен – умјесто слијева надесно комуникација тече здесна налијево. Типичан је за епистоле НФС и АФС.

Ако, најзад, ово претварање једног процесора у други не проматрамо одвојено, него као органску цјелину, добићемо цјеловит дијалошки склоп са двјема варијантама – симетричном, у којој је и с једне и с друге стране исти број комуникатора, и асиметричном, у којој је различит број комуникатора, и то: 1. симетрични монопроцес, 2. асиметрични иницијално-дифузни процес, 3. асиметрични иницијално-фокусни процес, 4. симетрични фокусно-дифузни процес. Схематски то изгледа овако:

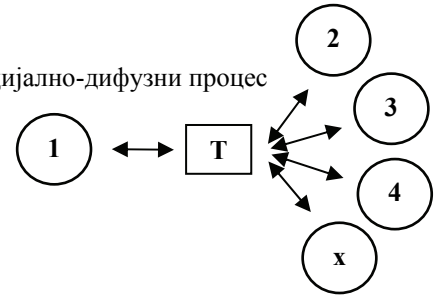
а)

симетрични монопроцес

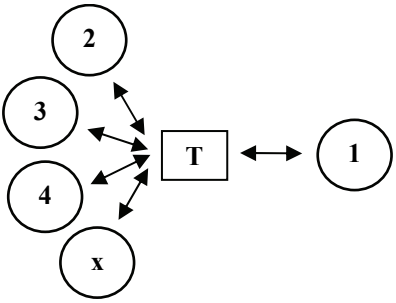
б)

асиметрични иницијално-дифузни процес

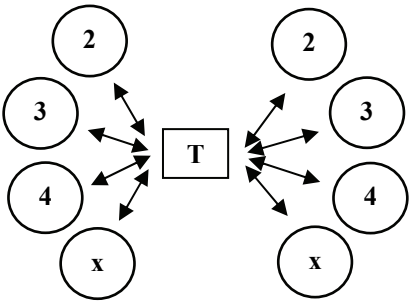
в)

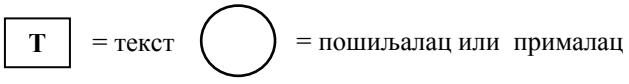
асиметрични иницијално-фокусни процес

г)

симетрични фокусно-дифузни процес

17. По законима вјероватноће као могући прималац ФС може доћи било који КО. Међутим, исти ти закони указују на релативност такве реалности. Рецимо, могуће је да се као реципијент дипломатског документа појави неко ко се дипломатијом уопште не бави, па зато теорија вјероватноће такву могућност третира као случајност. Стога појам „могући прималац“ није битан за анализу ФС-диференцијације језика. С друге стране, у информацијском процесу има смисла разликовати реалног, мање реалног и нереалног примаоца. Реални је онај КО који задовољава најважније екстралингвистичке и лингвистичке услове за примање укупне информације. То значи да реалност примања поруке предодређује реципијентова припремљеност и способност за одређен комуникацијски чин. Другим ријечима, као реални прималац нпр. строго научног стила може доћи само онај ко је у стању декодирати научну поруку. У процесу настајања аутори Ф-стилова се не усмјеравају на могућег примаоца, него на реалног примаоца, који долази као својеврсни оријентир. Оријентација на реалног примаоца може бити у форми замишљања, претпостављања примаоца. Али и ту влада шаренило. У РФС непотребно је о томе говорити пошто је прималац увијек присутан у комуникацији, а епистоларни стил јасно указује на то коме се упућује порука. Глобално, у току генерисања текста прималац се увијек замишља. До података о томе ко је замишљени прималац, односно коме је намијењена информација може се доћи на основу одредница испред текста. У КФС их је релативно мало, типа „Приче за дјецу“, „Књига за омладину“ и сл. У штампи назнаке не стоје испред појединачних текстова, већ испред групе прилога обједињених у једну рубрику, која насловом указује на замишљеног примаоца, нпр. *За пољопривреднике*, *Додатак за дјецу*, *Рубрика за возаче*. Осим тога, у заглављу многих листова и часописа налази се ознака која упућује на адресата (*Часопис за жене Лист за омладину*). На радију и телевизији постоји нешто слично (*Емисија за село*). Експлицитне ознаке готово да уопште не даје строго научни стил, док су оне честе у научно-популарном и научно-уџбеничком. Посебно су карактеристичне за научно-уџбеничке текстове, и то с врло прецизним подацима (за коју је струку приручник намијењен, за коју годину студија, за који разред итд.). Научно-популарни радови не улазе у тако строгу детаљизацију, они имају шире ознаке типа *За дјецу млађег школског узраста*, *За ученике нижих разреда* и сл. Специфичност АФС су подаци о томе ко може, треба или смије да прими и да декодира одређен текст. Они обично долазе

у форми *Само за интерну употребу*, *Повјерљиво*, *Строго повјерљиво*, *Војна тајна*, *Државна тајна.* Овдје, међутим, треба разликовати двије врсте одредница – једне су оне које даје сам аутор, а друге су оне које долазе од неког другог. Први такав случај увијек се налази у АФС, док други може обухватити и остале ФС. У посљедњем случају преплићу се два примаоца: онај којег је аутор текста имао у виду и онај који се налази иза накнадно додате одреднице. Таква ознака уноси велика ограничења; једно књижевно дјело може бити намијењено веома широком кругу читалаца, али због неких ставова, начина излагања и сл. бива забрањено и, добивши неку етикету, постаје приступачно само за узак круг реципијената. Најзад, Ф-стилови имају свог стварног примаоца – то већ није ни могући, ни реални, ни замишљени прималац, него онај који доиста прима поруку. Тачније, стварни прималац може бити и могући, и реални, и замишљени, све зависи од конкретног случаја. Као стварни прималац долази и позитивни прималац (који може дешифровати поруку) и негативни прималац (који не може декодирати поруку). Да би неко био позитивни прималац, понекад су потребни елементарни услови. Нпр., РФС тражи могућност разумијевања говора. Опет, многи текстови захтијевају априорну информацију у облику пресупозиције (акумулираног знања, искуства, познавања садржаја и сл.). Да би се декодирала научна информација, апстрактна поезија, сложен новински коментар, дипломатска нота и сл., реципијент мора бити припремљен за такав комуникацијски чин. У свакодневном животу језички способни КО долазе у позицију да буду час позитивни, час негативни примаоци, тако да на овоме плану нема апсолутности и аутоматизма – да неко буде способан за декодирање сваке могуће информације. У наше вријеме, вријеме експлозије знања, то је фактички незамисливо (за Г. В. Лајбница кажу да је био посљедњи универзални свезналица). Чак се може уствrдити да ћемо, уколико вјештачки интелект нешто не промијени, све више постајати негативни примаоци због ограничених људских могућности и неограничених цивилизацијских помака.

18. Елементаран услов за примаоца јесте да може прихватити семантичку информацију, док је прихватање формално-језичке, односно стилистичке обавезно само у неким случајевима. У опредјељивању примаоца постоје три врсте усмјерености: (1) оријентација искључиво на семантичку информацију, (2) оријентација искључиво на стилистичку информацију, (3) оријентација на цјелокупну информа-

цију. Све три могућности нуде на различит начин Ф-стилови. Реципијент врши избор на основу самога текста и на основу своје комуникативне интенционалности и комуникативне компетенције. Тежиште на стилистичкој информацији неће бити у оним ФС у којима је она слабо изражена, у којима је периферна. Природа појединих ФС одбацује неке могућности јер су екстремне, нпр., да се прималац НФС или АФС оријентише искључиво на стилистичку информацију (што долази у обзир једино у лингвистичким истраживањима). Реално је претпоставити да декодирање информације коју преноси ФС протиче у мањем или већем преузимању обију врста информације: исто као што се шума не може посматрати а да се не види дрвеће, тако се и текст не може читати а да се не виде ријечи. Према томе, богатство форме ФС представља први фактор који утиче на примаочев однос. Други је сам реципијент – колико је он способан, колико је мотивиран и заинтересован за информацију. То, у суштини, значи да се информација не може примити ако је нема у ФС и ако прималац није заинтересован да је преузме. У вези са овим другим треба рећи да се текст може читати или слушати само да би се сазнао његов садржај, он се може читати или слушати по нужди, у досади итд. Реципијент КФС налази се у другој позицији у односу на примаоце осталих ФС. Пошто је у КФС стилистичка информација једнако важна као и семантичка, прималац се мора и на њу концентрисати. Она, међутим, није увијек тако структуисана да се до ње лако долази. У циљу избјегавања аутоматизма у преузимању умјетничког садржаја стварају се својеврсне препреке у форми, чиме се она усложњава и постаје, како рекоше формалисти, отежала форма, што доводи до продужавања рецептивног процеса. Свега тога нема у другим стиловима па је реципијенту олакшан посао. У АФС то олакшање долази једнообразном организацијом текстова, њиховим појачаним унифицирањем и шаблонизирањем. И у новинарском стилу примијетно је настојање да читалац, слушалац и гледалац са што мање напора и у што краћем времену декодира информацију. Зато су и новинарском начину изражавања потребни клишеи. Устаљеним изразима реципијент се навикава на одређен начин пласирања информације, који се понавља сваки час, сваки дан, у сваком броју, у свакој емисији. Навика примања разнообразне информације једнообразним преносним механизмом доводи до максималног степена аутоматизма у декодирању, што и јесте циљ шаблонизације и унификације који се примјењују у АФС и ПФС. Стога се у овим стиловима они не могу сматра-

ти стилском грешком, недостатком или баластом, иако који пут добијају екстремне димензије, рецимо у форми трафаретних текстова – рубрика које треба само попунити. Ако бисмо тражили основне разлоге за унификацију (смањивање разнородности текстова једнаке функционалне намјене) и стандардизацију (доношење и примјена правила за обликовање текстова ради економичности), рекли бисмо да су то сљедећи: смањење времена за декодирање, тачност и поузданост. Податак да се у једној земљи годишње појави око 60 милијарди листова разноразних докумената (Kokorev 1979: 6) говори о томе какав значај за АФС има унификација и стандардизација. Административни текстови морају имати што уједначенију форму да би се лакше помоћу њих комуницирало.

19. У декодирању Ф-стилова значајну улогу игра априорна информација. Као што се у процесу кодирања пошиљалац оријентише на примаочеву информацијску подлогу у форми пресупозиције тако се и прималац у процесу декодирања ослања на своје стечено знање, искуство и податке у облику априорне или базне информације. Она се гради на хијерархијским односима, који искључују замјену мјеста – да елеменат нижег нивоа претходи вишем. Прва и основна хијерархијска степеница је познавање кода – система знакова помоћу којег се преноси порука. Овај први степен априорне информације је надфункционалностилска категорија, јер не долази као услов за декодирање одређеног ФС, већ основа језичке комуникације уопште. Другим ријечима, познавање кода је елементарна претпоставка за декодирање информације једног ФС. Друга степеница је познавање поткода – типа знака који се користи у одређеном ФС: реципијент мора имати одређено предзнање о ФС да би га могао дешифровати. Може се издвојити и трећи степен са још издиференцираном базном информацијом – информацијом за продуктивно прихватање подстилова. На том нивоу често је без пресупозиције немогуће декодирати поруку. То се, рецимо, односи на језик математике, гдје познавање језичког система знакова (први степен) и познавање научног начина изражавања (други степен) нису довољни за декодирање – потребно је познавати математички знаковни систем. То значи да што више улазимо у дубину ФС-диференцијације језика, априорна информација постаје све неопходнија. Она је, као нужност, директно пропорционална ФС-раслојавању језика: већом диференцијацијом јача потреба за априорном информацијом. Колико је примаоцу потребна апри-

орна информација, зависи од карактера улазне информације. За једноставну информацију неопходна је минимална базна информација (на нивоу првог и другог степена), за сложену максимална (на нивоу трећег степена). У суштини, сваки ФС има текстове који захтијевају и једну и другу априорну информацију. У КФС није исто декодирати бајку, причу за дјецу, заумну поезију и сл. У ПФС с једне се стране налазе обичне новинске информације, а с друге сложени коментари. У НФС априорна информација је најјасније распоређена: минимум захтијева научно-популарни стил, нешто више научно-уџбенички и максимум строго научни. У АФС законодавно-правни текстови траже већу базну информацију него извјештајни, трафаретни и др. И у РФС може бити издиференцирана (према односу комуникатора, сложености семантичке информације и др.). У свему овоме битно је да априорна информација садржи све оне компоненте које има информација што се прима, јер комуникацијски процес тражи што већи склад између улаза и излаза информацијског процеса. То, међутим, не значи да је потребна апсолутна подударност улазне информације и априорне информације, јер онда не би било нове информације, мада су у пракси такви случајеви чести – да сазнајемо нешто што већ знамо. Једноставно, реципијент мора бити припремљен, мора бити програмиран за дешифровање одређене врсте информације у оној мјери колико је то неопходно. И као што смо истакли да се К-организми могу разлучити на оне који су у стању да генерирају Ф-стилове и на оне који то нису, овдје такође можемо К-организме подијелити на оне који, захваљујући априорној информацији, могу декодирати ФС и на оне који не могу. Тако ћемо разликовати продуктивне декодере (+ ДФС) и непродуктивне (– ДФС), са њиховим екстремима – апсолутно продуктивним декодерима и апсолутно непродуктивним декодерима. Можда је за обје крајности најбољи примјер строго научни стил: када се, рецимо, нуклеарни физичар обраћа нуклеарном физичару, имамо апсолутно продуктивног декодера; када се нуклеарни физичар обраћа ономе ко не зна шта је нуклеарна физика, имаћемо апсолутно негативног декодера.

20. Ф-стилови имају два појавна облика – писмени и усмени, што је толико изражено да је једна од најстаријих подјела стилова управо подјела на писмене (књишке) и усмене. Она се, међутим, мора узети само као условна, јер ниједан ФС не долази искључиво у усменом или писаном виду. Оправданије је говорити о примарним и

секундарним формама реализације Ф-стилова. С тим у вези имамо овакву ситуацију:

ФС	Писмени облик		Усмени облик	
	Примарни	Секундарни	Примарни	Секундарни
КФС	+	–	–	+
ПФС	+/–	+/–	+/–	+/–
НФС	+	–	–	+
АФС	+	–	–	+
РФС	–	+	+	–

Постоје, дакле, три групе стилова. У прву спадају они чији је примаран облик писмена форма. Такви су КФС, НФС и АФС. Другу чине стилови у којима је примаран облик усмена форма. Такав је РФС. У трећу групу спадају ФС код којих су једнако присутна оба облика (писмени и усмени). Такав је ПФС, састављен од два дијела – језика штампе и разних публицистичких издања (писмена форма) те језика радија (искључиво усмена форма) и телевизије (преовлађујућа усмена форма). Према томе, у КФС, НФС и АФС усмени облици су секундарни, а у РФС писмени су секундарни. Што се тиче усмених форми, ситуација је по стиловима оваква: у КФС долазе у облику усменог народног стваралаштва, у НФС то су предавања, дискусије, расправе, полемике, у АФС званични говори (политички, дипломатски, судски, пословни и др.), здравице, парламентарне расправе и сл., у ПФС радио и ТВ публицистика. У РФС писану форму налазимо у неким видовима приватне кореспонденције (у забиљешкама и сл.). Из овога слиједи закључак да би било врло тешко досљедно раздвојити Ф-стилове на усмене и писане. У прилог томе не иде ни чињеница да се многи текстови обликују у једној форми, а да егзистирају у другој. Нпр., драме имају писану форму, али се извођењем на сцени, на радију и телевизији (ради чега се и припремају), претварају у усмене;

новинска информација преласком из једног медија у други (из новина на радио или обрнуто) добија час писани час усмени облик.

21. Усмене и писмене форме Ф-стилова имају своје специфичности и у карактеру комуникацијског канала. Обје садрже двије врсте канала: а) канал једносмјерне комуникације, у коме постоји директна веза (од пошиљаоца ка примаоцу), б) канал двосмјерне комуникације, у коме постоји повратна веза (пошиљалац ↔ прималац ↔ пошиљалац). Први канал, или симплексни канал, карактеристичан је за монолошке склопове, а други, дуплексни, за дијалошке. У сваком се ФС може наћи и монолошка и дијалошка форма, односно једносмјерна и двосмјерна комуникација. КФС је једносмјерна комуникација, јер се ради о дифузном процесу који се након декодирања поруке претвара у фокусни, другим ријечима: писац читаоцима шаље поруку, али не прима од њих информацију – он реално не може ступити у дијалог са реципијентом, али зато може предвидјети став, може га наговијестити (отуд и израз „дијалог писца са читаоцем“ и сл.). У ПФС симплексну везу имамо у информативним жанровима, а дуплексни у интервјуима, разговорима, анкетама и сл. У НФС писани текстови су, нормално, монолошког карактера, а усмени могу бити и монолошки (нпр., предавање, усмено излагање) и дијалошки (научна расправа). У АФС текстови прописивачког, наредбодавачког и извјештајног типа одликују се једнодимензионалном комуникацијом, а пословна и приватна кореспонденција је оријентисана на повратну везу. У усменим формама присутна је симплексна и дуплексна веза (нпр. симплексна у политичком говору, дуплексна у парламентарној дебати). РФС такође има оба вида комуникације. У вези с овим треба истаћи да је неопходно терминолошки разликовати разговорни стил и усмени говор, јер то није једно те исто: разговорни стил је ужи појам од усменог говора. Разговорни стил је као термин настао у науци о стилу (стилистици), а усмени говор у оквиру науке о језику (лингвистике). Усмени говор је реализација језика без обзира на функционалну усмјереност, док је разговорни стил функционално потпуно фундиран. Усмени говор је и научна расправа, и интервју на радију, и обавјештење на телевизији, и разговор људи на улици, док је разговорни стил само ово посљедње.

22. Елементарна јединица усменог сигнала је глас, а писаног слово (графема). Преношење и једног и другог повезано је с мањим или већим сметњама у комуникацијском каналу: усмене форме Ф-

стилова имају сметње у времену, а писане сметње у простору. Оне могу долазити као детерминисани шумови (они који су предвидљиви) и као случајни или бијели шумови (сметње с нултим математичким очекивањем). Сметње у усменој комуникацији односе се на препреке при преношењу гласова у физичком каналу везе, које могу бити и случајне и детерминисане. Нпр., у телефонском разговору детерминисани шум представљају електричне сметње (оне су увијек могуће и стога су веома предвидљиве), „убацивање“ непожељног саговорника са стране и сл. Постоји тзв. бијели шум, који долази у форми неразговјетне артикулације гласова, мрмљања (због говорне мане, психичке узбуђености, напада болести и сл.). И детерминисан и бијели шум се елиминише понављањима, односно редунданцијом (о томе касније). У писаним формама шум, као што смо рекли, долази због нарушавања сигнала у простору. Такве шумове у свакодневном језику називамо грешкама и оне могу бити штампарске, правописне, граматичке, стилистичке, физичке и др. Штампарске грешке увијек су бијели шумови, јер се никада не зна гдје ће словослагач погријешити. Правописне грешке представљају сметње само за онога ко познаје правописне норме. Слична је ситуација и с граматичким грешкама. Физичке грешке појављују се у облику дефекта материјала на коме је написана порука (откинут дио текста, нагорио или испрљан текст и сл.). Док правописне и граматичке грешке могу у одређеној мјери бити и детерминисани шумови (нпр. у средини у којој се слабо или никако не разликује [č] и [ć], [dž] и [đ] велика је вјероватноћа да ће долазити до њихове неправилне употребе), дотле су физички недостаци бијели шумови. По појединим ФС ситуација је оваква: штампарске и физичке грешке једнако су могуће у свим врстама текстова; правописне и граматичке имају ограничења – према вјероватноћи појављивања нису карактеристичне за КФС и НФС, а такође за велик дио ПФС и АФС (најчешће долазе у приватној и пословној кореспонденцији). Ф-стилови се тако припремају, тако структурирају да могу бити декодирани и уз присуство мањих или већих сметњи. Борба против шумова настаје већ у процесу кодирања, када пошиљалац води рачуна о томе да не направи било какву грешку, да не изазове сметњу која би довела у питање дешифровање поруке. Томе доприноси и сам језик (први сигнали у ријечи и реченици носе највећу количину информације па се порука може разумјети и ако се крај, који је најмање информативан, не може одгонетнути). У свему овоме треба имати у виду да постоје и свјесни шумо-

ви. То су сметње које пошиљалац намјерно припрема примаоцу, али не с циљем да онемогући разумијевање текста (мада се и то дешава), већ да га на нечему задржи, да усредсреди његову пажњу на неком елементу укупне информације, што се у највећем броју случајева своди на естетско и емоционално дјеловање. Свјестан шум посебно је карактеристичан за КФС и долази као резултат примјене најразличитијих умјетничких поступака. Он, рецимо, може бити у форми свјесних граматичких „грешака“ (Revzina 1973: 157-162). Посебну снагу свјесни шум има у заумној, авангардној, апстрактној, „откаченој“ поезији, у којој је понекад толико велик да онемогућује било какво разумијевање (што, који пут, може бити и пошиљаочев циљ). Овдје треба истаћи да однос између семантичког шума и додатне информације још увијек није рашчишћен у теорији информације (ЕК 1975: I, 91).

Према томе, очигледно је потребно разликовати двије врсте сметњи – једне су оне које настају у процесу кодирања, а друге су оне које се појављују у процесу преношења информације. Прве се могу назвати кодирајућим шумовима, а друге каналским шумовима. Прве емитује пошиљалац, друге ствара физички канал. Против обје врсте шумова прималац се бори на два начина: а) ако су несвјесне, он настоји да их превазиђе и елиминише, б) ако су свјесне, он прелази на естетско-емоционалну активност. У оба случаја јавља се продужени рецептивни процес. Овдје се КФС диференцира од осталих ФС, за њега су релевантни кодирајући, и то свјесни шумови, а за остале ФС несвјесни кодирајући и каналски шумови. У КФС кодирајући шум директно је повезан с појмовима као што су отежала форма, дезаутоматизација, преварено очекивање и др. У ПФС сметње су различите по медијима (једне су у штампи, друге на радију, треће на телевизији). У РФС изражене су предајничке сметње (артикулационе сметње) и каналске сметње. Најзад, у процесу декодирања посебну врсту сметњи представља одсуство априорне информације.

23. Кодне комбинације. Ф-стилови могу образовати једноставне и сложене кодне комбинације. У њима се преплићу три врсте кодова: природнојезички код, вјештачки језички кôд и невербални кôд (ванјзички систем знакова).[13] Природнојезички кôд је људски је-

[13] Зову се још паралингвистичка средства (више о томе в. Zvegincev 1969: 46-47, Majevski 1979: 22, Solganik 1982: 43, Skrebnev 1975: Trošina 1983**,** Luzina

зик, језик који, у писаној и усменој форми, служи као основно средство комуницирања. Вјештачки језички кôд је помоћни језик створен од стране човјека ради лакшег и бржег споразумијевања у одређеним врстама људске дјелатности. Он има конвенционалан и непромјенљив систем правила, потпуно је објективизиран (нема прагматичку функцију) и формализован тако да му је страна свака вишезначност. Невербални кôд чини тзв. кинетички говор или језик гестова (знаци којима се, помоћу појединих дијелова тијела, поза, гестова, кретњи, преноси информација). Ако ФС чини искључиво природнојезички кôд, имаћемо једноставан семиотички систем (једноставан у оном смислу у коме сада говоримо). У осталим случајевима биће сложена кодна комбинација, и то: 1. комбинација природног и вјештачког језика, 2. комбинација природног језика и невербалног кода, 3. комбинација природног језика, вјештачког језика и невербалног кода. Међутим, и једноставна кодна комбинација (ФС искључиво у форми природнојезичког кода) има више могућности, јер природни језик садржи двије врсте абецеда – абецеду слова и абецеду фонема. То значи да ФС може бити искључиво фонемски кôд, искључиво словни кôд и мјешовити бинарни кôд (фонемски кôд + словни кôд). О функционисању стилова као фонемских и словних кодова већ смо говорили.

24. На бинарном коду треба се мало задржати. Ф-стилови имају свој процес настајања и свој облик функционисања. Они се могу посматрати као производ који се ствара, односно који је створен и као производ који функционише. Један и други процес, генерисање и функционисање стилова, дају могућност примјене мјешовитог (словно-фонемског) кода. Очигледно је да употреба природнојезичког бинарног кода долази у двије основне ситуације: а) када се подудара процес настајања и процес функционисања текстова, б) када је раздвојен процес настајања и процес функционисања текстова. Први случај имамо, рецимо, када учитељ у разреду истовремено говори и пише на табли, када се научник у дискусији служи писменим објашњењима, када на телевизији иде коментар уз коришћење словне азбуке. Такву врсту назваћемо структурним бинарним кодом (у структури кода налази се мјешовита абецеда). Други случај долази искључиво након обликовања текста, он је на нивоу функционисања

1983, Kožina 1982b: 23, Dolinin 1982: 71, Piotrovski 1968: 3, Aleksejev 1982, Kljujev 1974, Popov/Dankov 1981: 98).

текста и представља претварање структурног монокода у функционални бинарни код па ћемо га назвати постструктурним бинарним кодом. Он се може назвати и егзистенцијалним бинарним кодом. Типичан је примјер презентирање вијести у ТВ-информативним емисијама: информација се писмено припреми, а онда се усмено емитује уз додавање писаног текста (он, рецимо, може доћи у спикеровој позадини или као једини визуелни садржај на екрану). Правац кодног пребацивања може бити различит: од словног кода ка фонемском или од фонемског кода ка словном. Природнојезичка бинарна кодна комбинација има неједнаку примјену у Ф-стиловима. Она је најизраженија у РФС, ПФС и у неким усменим формама других ФС. У ПФС посебно је карактеристична за информативне, документарне и забавне ТВ-жанрове, чија природа омогућује смјену фонемске и словне абецеде. Кодно пребацивање веома се често користи у ТВ-дневнику (у њему писани текст долази као појашњење, илустрација онога што се саопштава усменим путем). Интересантан је случај с филмом. На почетку развоја ове врсте умјетности уопште није било фонемског кода, већ га је замјењивао словни па су се с разлогом такви филмови називали нијемим. Напредовањем технике писани текст нестаје с филмске траке, али се опет појављује оног тренутка када се отпочело с превођењем филмова с једног језика на други те су настале двије варијанте: превод у облику фонетског кода (надсинхронизовани филмови) и превод у облику словног кода (титловани филмови). У најновије вријеме својеврстан процес превођења врши се и у оквиру само једног језика – пребацивањем с фонемског кода на словни, што је случај с филмовима за глухонијеме. Филмови с надсинхронизацијом имају, опет, двогласни фонемски кôд – кôд језика с којег се преводи и код језика на који се преводи. Први се може потпуно покрити другим кодом, а може такође бити његова звучна позадина. У савременом филму присуство словног кода је обавезно у оном дијелу (почетном, завршном или и у једном и у другом) у коме се дају подаци о ауторима филма, мјесту и времену снимања и сл. У ТВ-емисијама ситуација је потпуно иста, с том разликом што се у неким случајевима словни кôд замјењује фонемским, чиме се нарушава устаљена структура кода и постиже јачи или слабији стилистички ефекат. Типичан је примјер била путописна серија „Ходољубље“ из 80-тих година, у којој је писана информација о техничкој реализацији константно замјењивана усменом (сам је поступак био у складу с карактером серије: није било никаквог писаног текста, само је Зуко Џум-

хур ходао и причао). Иначе, у кодном пребацивању, оваквом и уопште, увијек постоји примарна и секундарна абецеда.

Комбинација природног и вјештачког језика примјењује се у оним Ф-стиловима у којима је природнојезички код недовољан, непрецизан и немоћан да пренесе информацију. Вјештачки језик својом строгоћом, једнозначним односом између десигнатора и десигната, стандардизираношћу, формализираношћу, нередундантношћу, економичношћу и тачношћу представља, с једне стране, изванредно средство за преношење информације каква је научна, а, с друге стране, те исте особине потпуно га чине неприхватљивим за умјетнички начин изражавања. Стога су се развиле посебне врсте вјештачких језика: језик математике, физике, хемије и сл. (у књижевности они готово да немају мјеста). Већ ове неколике констатације сугеришу закључак да у употреби кодне комбинације природни језик + вјештачки језик НФС и КФС заузимају крајње позиције и да се остали смјештају између њих, дакле ПФС и АФС, док се РФС по својој природи (као монокодни, и то фонемски, систем) налази у „сивој“ зони. Од вјештачких језика највише се у Ф-стиловима примјењује математички језик, а од његових кодних ријечи (цифара, симбола, формула, односа, операција и др.) најчешће бројке. Оне се могу наћи у готово свакоме тексту. Математички језик је толико логичан, толико изграђен и усавршен да може у појединим областима потпуно замијенити природнојезички код. С друге стране, он је понекад толико необичан да нам неки математички радови изгледају као да су писани „нељудским“ језиком. Уопште, сматра се да су формализовани језици настали у окриљу саме математике, односно након појаве симболичке логике, којом се садржински судови преводе на језик формализованих система.

25. У семиотици Ф-стилова посебно мјесто заузимају схеме, скице, цртежи, табеле, спискови, графички знаци, слике, карикатуре, звуци и др. Наиме, ма колико био богат, развијен и усавршен природнојезички кôд, он није увијек у стању да сам преноси сву могућу информацију. Уосталом, човјек није развио један једини информацијски преносни механизам, није само природни језик средство комуницирања, већ постоји више таквих система, од којих су неки алтернативни, једни друге замјењују и допуњују. У процесу комуницирања човјек не занемарује и не искључује друге знаковне системе који му могу помоћи. Стога се у просторну раван природнојезичког ко-

да понекад уносе посебна нејезичка средства чија се функција састоји у допуњавању, прецизирању и појачавању информације коју преноси језички систем знакова. Таква средства условно ћемо назвати ванјезичким функционалним појачивачима или помагачима (ВФП). Пошто Ф-стилови у великом броју својих конкретних реализација долазе у форми сложеног знака, тачније у форми дводјелног знака – знака састављеног од језичког и ванјезичког супстрата, разумљиво је да ће ово питање бити једно од најважнијих у анализи Ф-стилова као семиотичких система. Већ у самоме приступу проблему јасно се види да је употреба ВФП по појединим стиловима веома различита. На глобалноме плану и овдје КФС заузима особену позицију: док су остали ФС веома отворени за ВФП, дотле је КФС, у том погледу, затворен семиотички систем. Он нема потребе ни за цртежом, ни за сликом, ни за схемом, ни за карикатуром – вербални знаковни систем сасвим је довољан за преношење комплетне информације, па је све остало редундантно. Изузеци долазе у облику појединих експеримената и необичних облика умјетничког стваралаштва (нпр., у поезији простора). Посебан је случај дјечија књижевност, која се из дидактичких разлога опрема ВФП (сликом, цртежом, илустрацијом). ПФС има доста богат систем ВФП, у коме се посебно издваја фотографија, карикатура, цртеж, виньета, оквир и графичка обрада слова. Слика у ПФС има три основне функције: да привуче реципијентову пажњу, да конкретизује и допуни текстуалну информацију, да разбије просторну монотонију. У зависности од намјене, слика добија у композицији новинског простора своје мјесто, своје димензије, своју боју. Битно је истаћи да она увијек кореспондира с природнојезичким кодом. Карикатура долази као замјена за слику и као посебна врста ванјезичке поруке. Њена је вриједност у томе што се само у неколико потеза може изразити читав један догађај, изнијети комплетан став и дати цјеловит однос према ономе о чему се у тексту говори. То је врло језгровита, лаконична, упечатљива и оригинална новинска информација, за коју би било потребно саставити посебан текст а да се ипак не надомјести њена информацијска вриједност. У неким публицистичким жанровима карикатура је готово незамјењива (нпр., у сатиричким и хумористичким прилозима). Специфичност овога стила јесу и оквири у које се стављају текстови и помоћу којих се новинска информација разврстава, а простор дијели. У ПФС посебно је важна графичка обрада слова: као ни у једном другом ФС величина, нацрт и боја слова имају појачану информацијску вриједност. Њихо-

вим разнородним структурисањем новински простор добија на прегледности, језичка се информација класификује према значају, а једноличност презентирања информације ублажује или потпуно елиминише. Величином слова ствара се посебна градација у називима појединих сегмената: наслов гласила – наслов рубрике – наслов текста – наднаслов – поднаслов – међунаслов итд. (у самоме тексту графика такође бива издиференцирана). Тиме се постиже лакше и једноставније декодирање поруке, а прије свега омогућује бржа селекција и избор информације која је потребна примаоцу и за коју је он заинтересован. У оквиру ПФС посебан случај представљају стрипови и енигматски жанрови. Наиме, док је у већини новинских текстова ванјезички систем знакова необавезни и успутни пратилац природнојезичког кода, дотле је у ова два вида изражавања ситуација сасвим другачија: и стрип и енигмема представљају знак с два потпуно равноправна сегмента – словним и геометријским. У стрипу, као у причи у ријечи и слици, оба су дијела нераскидиво повезана – одбацимо ли један од њих, уништавамо сам стрип као жанр. У њему се словни и геометријски кôд наслањају један на другог, они се континуирано прожимају и допуњују. Стрип је од почетка до краја дијалошка форма са, наизглед, једноставном структуром (ријеч + слика). Што се тиче енигмема (укрштеница и сл.), од стрипа се разликују у сљедећем. Прво, енигматски текстови увијек су незавршени текстови, а стрип је коначан текст. Друго, у стрипу двије основне информацијске линије, чији су носиоци ријеч и слика, иду паралелно и тешко је рећи чиме почиње комуникација с примаоцем – словним или геометријским кодом; у енигмеми се не ради о паралелном, него о сукцесивном процесу: у њој се увијек почиње питањем, а завршава одговором (обрнут је процес немогућ). Треће, енигмема је композиционо сложенија од стрипа. Обична крижаљка има сљедеће елементе: 1. уводни текст (с два дијела означена ријечима *Водоравно* и *Усправно*), 2. „геометријски“ текст (исто с два дијела: геометријским линијама и бројкама), 3. улазни текст – текст који прималац уноси као рјешење, 4. рјешење које даје пошиљалац. Четврто, информација што долази из основних линија стрипа је аналогна, а у укрштеници дискретна – у стрипу информацијски процеси теку у континуитету, а у укрштеници су испрекидани (прво се састави крижаљка, затим се налазе одговори, онда иде коначно рјешење). Стрип се може дати у наставцима, а енигмема не може, али зато њен први и други дио (уводни и геометријски) обично долазе у једном броју, четврти (рје-

шење) у другом броју, док је трећи (улазни текст) увијек између њих. И посљедња разлика: у перципирању стрипа прималац заузима пасивну позицију (он само прима информацију), а у енигмеми активну (он је заједно с пошиљаоцем равноправан аутор, тачније он је с њим коаутор). На овоме плану стрипу су блиске неке форме филмске умјетности. Најсложенији и најбогатији систем знакова има телевизија. Док се у штампи може говорити о бинарном коду, телевизија има сложен систем, који обухвата: 1. природнојезички кôд – словни, фонемски и словно-фонемски, 2. звуковни кôд – музички звуци, природни и вјештачки шумови, 3. сликовни кôд – динамички и статички. Пошто постоји богата и разнородна комбинација азбука, укупан ТВ-код је вишеслојан семиотички систем, у коме је природни језик стожер информацијског процеса. Стога, ако желимо да телевизијски језички израз посматрамо као комплекс у својој свеукупности, морамо га довести у везу са осталим знаковним подсистемима (звуковним и сликовним) који с њим образују јединствену цјелину. За семиотику овог жанра и за ТВ-публицистику битни су одговори на сљедећа питања: какав је однос између словног и фонемског система знакова, шта се добија двочланом комбинацијом (језички кôд + звуковни кôд, језички кôд + сликовни кôд) а шта трочланом (језички кôд + звуковни кôд + сликовни кôд), какви знаковни односи владају у појединим ТВ-жанровима, колико се може говорити о хијерархији кодова и др. У природнојезичком знаковном систему телевизије основна је азбука фонемска, а словна долази као допуна. На ТВ постоји изражена тенденција да се што мање појављује писани текст, а да се што више чује жива ријеч, више се цијени живо излагање, него читање. Словни код долази као динамичка информација (нпр., подаци о техничкој реализацији који се емитују на почетку или на крају емисије) и као статичка информација (текст што одређено вријеме стоји на екрану, рецимо *Станка*, *Сметње* и многобројне шпице које иду уочи емитовања неког прилога или послије емисије). Комбинација језичког и звуковног кода настаје у споју говора (усменог или писменог) и музичке пратње или звучне позадине. Музичка пратња примјењује се у низу случајева: у информативним емисијама (приликом читања надахнутих прилога), у рекламним спотовима, забавно-музичким емисијама итд. Звучна позадина веома је присутна у преносима спортских догађаја, политичких збивања, културних манифестација и сл. Комбинација језички кôд + сликовни кôд појављује се у информативним емисијама, најавама и одјавама. Основни и најсадржајнији појавни об-

лик функционисања ТВ је трочлана комбинација: језички кôд + звуковни кôд + сликовни кôд. У односу на ТВ, радио-публицистика је ужи семиотички систем у том смислу што је краћи за једну димензију – визуелну. То је у правом смислу бинарни кôд (природнојезички кôд + звуковни кôд). У АФС кореспонденцијски и трафаретни видови текстова садрже додатне знаковне елементе, док они нису посебно обиљежје преписивачких и наредбодавачких текстова. Трафаретни текстови увијек долазе у омеђеном геометријском простору, који има упућивачку, усмјеривачку функцију – он показује гдје ће се унијети језички кôд. У многим административним текстовима готово је обавезан елеменат амблем, симбол, знак колективног аутора (предузећа, установе, друштвене организације и др.). У пословној кореспонденцији специфичне су формулације типа *Ваш знак* [...], *Наш знак* [...] Приватна преписка такође има свој систем знакова (нпр., у љубавном писму посебан сигнал дају контуре усана направљене ружом). Разноврсност знакова нарочито долази до изражаја у тајној преписци (дипломатској, војној, обавјештајној). Једна врста знака врло је карактеристична за АФС – робни знаци као „[...] особени симболи робног власништва што означавају коме припада искључиво право да се користи датом робом, да стиче добит и да има обавезу надокнаде штете за испоруку неквалитетне робе.“ (Soboljeva/Superanska 1986: 15), рекламни симболи, трговинске ознаке и др.

26. Квантитет. Као и други семиотички системи, Ф-стилови имају своју семантику, синтактику и прагматику и, према томе, садрже тројаку информацију: семантичку, синтактичку и прагматичку. Ово је разграничење битно због тога што се без њега не може ући у разматрање квантитативне стране информације појединих ФС. Наиме, једно од централних питања у теорији информације (ТИ) јесте колика се количина информације преноси одређеним каналом везе. Очигледно је да информацијска разнородност не дозвољава неиздиференциран однос према квантитету информације. У оквиру ТИ развиле су се три основне концепције мјерења количине информације: математичка (статистичка, квантитативна), семантичка и прагматичка, што даје повода да се разликују и три врсте теорије информације (са истим називима). Доминантан правац у ТИ свакако је први – математички (МТИ), који је утемељио оснивач ТИ Клод Шенон. Његова је суштина у томе што се свака информација може математички мјерити и то на тај начин што ће се потпуно занемарити њен семан-

тички и прагматички аспект, а у први план истаћи синтактички моменат. Класична (Шенонова) ТИ у цјелини игнорира значење информације, њену вриједност и корисност. За њу није битно из чега се састоји скуп сигнала нити у коме је он односу према пошиљаоцу и примаоцу, већ је важна само његова статистичка вриједност, и то као система избора знаковних елемената. Дистанцирање од семантичке и прагматичке информације, од садржаја поруке и људског фактора можда је најбоље изразио Л. Брилуен: „Ми у потпуности игноришемо човјечију оцјену информације. Низу од 100 слова приписује се одређено значење информације и ми не истражујемо има ли тај низ какав смисао, и ако има, има ли тај смисао неки практични значај. У складу са нашом дефиницијом (информација је резултат избора; нап. Б. Т.) цјелина од 100 случајно изабраних слова [...], фраза од 100 ријечи из новина, Шекспирове драме или Ајнштајнове теореме имају у длаку једнаку количину информације. Другим ријечима, ми дефинишемо информацију као нешто различито од знања, за које немамо квантитативну мјеру. Ми не правимо разлику између корисне и некорисне информације и дајемо предност потпуном игнорисању вриједности информације.“ (Brillouin 1956: 29-30). То практично значи да се МТИ искључиво концентрише на количину информације која пролази кроз канал, да за њу нема никаквог значаја истинитост или лажност поруке (за МТИ су *Да* и *Не* потпуно једнаки), да њу не интересује садржај (стога између *бор* и *роб* нема никакве разлике) нити било шта што долази као људски фактор. МТИ се базира на теорији вјероватноће, на појмовима као што су (не)предвидљивост, (не)одређеност, (не)очекиваност, ријеткост и др. У складу с тим су и настали централни постулати: (1) да је количина информације повезана с вјероватноћом догађаја о којем се говори – што је догађај мање вјероватан, количина информације је већа, и обрнуто, (2) да количина информације зависи од броја могућих порука и од њихове вјероватноће појављивања, (3) да је информација све оно (и само оно) што елиминише или смањује неодређеност у систему, (4) да је мјера неодређености ентропија (максималну вриједност има када су сви исходи једнако могући). Семантичка теорија информације (СТИ) усмјерена је на мјерење семантичке информације и ослања се на идеје Ј. Бар-Хилела, Р. Карнапа, Л. Витгенштајна и др. Међутим, много је сложеније мјерење информације на семантичком, него на синтактичком плану па се, због те сложености, у истраживањима првог плана није далеко одмакло, тачније није се отишло даље од разматрања садржаја на ни-

воу обичних судова (декларативних реченица). Као и претходни приступ, СТИ се потпуно дистанцира од прагматичког аспекта информације. Трећа врста ТИ – прагматичка теорија информације (ПТИ) по самоме називу указује на то да се односи на прагматику, на став реципијента према примљеној информацији, на утврђивање вриједности и корисности информације итд. Док МТИ тотално искључује људски фактор, а СТИ га потпуно занемарује, ПТИ људски фактор диже на ниво централног фактора у процесу преношења информације. ПТИ је, на извјестан начин, негација МТИ, односно критика његове ограничености и искључивости. Аргументи против тумачења количине информације као обичне масе која пролази кроз канал доста су убједљиви. Тако, А. Мол указује на то да једна те иста страна штампаног текста има различиту количину информације за дијете, типографског радника и странца који не зна језик (Moles 1958). Р. Л. Добрушин и Ј. И. Хургин наводе да информацију о рођењу дјетета потпуно другачије прима отац дјетета, родбина, сусједи, пријатељи и људи по страни (Dobrušin/Hurgin 1961). И. Р. Гаљперин истиче да се информација не може разматрати без узимања у обзир социјалних, психолошких, општекултурних, узрасних, временских и других фактора (Galjperin 1981: 27). Ј. Земан констатује да двије поруке могу бити математички еквивалентне чак ако је једна од њих бесмислена (Zeman 1962: 95). И Брилуенов примјер (да информација о избору једне од 32 карте износи 5 битова и да ће она увијек бити мјерена тим бројем – мада карта може бити ас, седмица или краљ) показује колико се у МТИ информација једнострано тумачи и мјери. Међутим, у свему овоме једно је неоспорно: за сада је само МТИ успјела да створи цјеловит појмовни апарат и да изгради одговарајућу процедуру за квантитативно мјерење информације. Стога је она још увијек најразрађенији, најусавршенији и најраширенији правац у теорији информације. Што је МТИ и данас водећи правац резултат је, између осталог, немоћи СТИ и МТИ да нађу адекватан и практички остварљив начин мјерења семантичке и прагматичке информације. Обје се сусрећу с готово непремостивим препрекама па им је перспектива доста нејасна. Увиђајући све то, поједини истраживачи покушавају да избјегну ћорсокак напуштајући ортодоксну МТИ. Тако настају нови огранци. Један од оригиналних погледа дао је А. Мол, који је одбацио смисао као критериј за оцјену количине информације (тврдећи да се информација суштински разликује од значења и да не зависи од њега, јер порука с максималном информацијом може бити

лишена смисла ако прималац није у стању да је декодира), међутим инсистира на прагматичком аспекту. Он прихвата основне Шенонове принципе (нпр., да је мјера количине информације мјера неодређености поруке и њене непредвидљивости), али увођењем прагматике бива присиљен да тражи друге доминанте у информацији. У тим потрагама А. Мол долази до закључка који би се могао окарактерисати као централни: да је мјера количине информације мјера оригиналности, једноставно – информација = оригиналност. Заједно с друге двије доминанте у информацији – непредвидљивошћу и неочекиваношћу – оригиналност је у Молову систему трећи елеменат вриједности поруке. Мол напушта, мада не до краја, строг систем рачунских операција, конструкција и закључака те тиме у окриљу ТИ фундира нов метод – ТИ без математике, који ће посебно доћи до изражаја у Мазуровој квалитативној теорији информације (Mazur 1970). Једно од могућих рјешења даје и Колмогоровљев квалитативно-садржински приступ информацији (Kolmogorov 1956, 1965, 1969).

Наизглед, класични (Шенонов) приступ не може бити од велике користи за Ф-стилистику највише због тога што он апстрахује семантичку и прагматичку информацију и што се искључиво опредјељује за мјерење селективне информације – информације као система избора језичких елемената у одређеном тексту. Податак, који се добија Шеноновим поступком, да текст од, рецимо, 200 слова увијек има једнаку количину информације без обзира на то којем ФС припадао – КФС, ПФС, НФС, АФС или РФС – може створити утисак да Ф-стилови на једнаком простору носе једнаку количину информације и да стога Ф-стилови уопште нису релевантни за теорију информације. Међутим, овакви се подаци не могу тако тумачити. Наиме, у оквиру СТИ, у више истраживања и у анализи више језика, утврђено је да се Ф-стилови међусобно разликују квантитетом линијске или сигналне информације. Према чисто статистичким параметрима, који се базирају на мјерењу учесталости и вјероватноће појављивања слова (писани текстови) и фонема (усмени текстови), дошло се до закључка да усмени текстови садрже више информације него писани, а да је у оквиру писаних форми КФС испред АФС (Piotrovski 1968, Piotrovski i dr. 1962, Cherry 1965, Channon 1963, Jaglom/Jaglom 1973. и др.). Ови резултати имају за Ф-стилистику велик значај, јер доказују да ФС-диференцијација језика не долази само на плану семантике и прагматике, него и на плану синтактике, што, у ствари, значи да Ше-

нонова концепција мјерења информације може допринијети освјетљавању Ф-стилова као информацијских система. Као примјер навешћемо податке Р. Г. Пиотровског и његове групе (Piotrovski 1968):

Ентропија (у битима на слово)

	Руски језик	Француски језик
Језик у цјелини	1,37	1,40
Разговорни језик	1,40	1,50
Књижевни текстови	1,19	1,38
Пословни текстови	0,83	1,22

Значај математичког мјерења количине информације (тачније синтактичке информације) потврђују и друга истраживања. Према томе, класична ТИ даје само дио одговора на питање колику количину информације носе ФС. Што се тиче семантичке информације Ф-стилова, на садашњем степену развоја ТИ она се не може мјерити јер се СТИ ограничава искључиво на анализу елементарних комуникативних исказа у форми обичних декларативних реченица од свега неколико ријечи. Пошто су Ф-стилови много комплексније језичке цјелине (основни ниво ФС није реченица, већ текст), мјерење семантичке информације онако како се предлаже у СТИ даје ограничене резултате. Шенонов приступ, као начин процјене ентропије једног дијела информације, може се примијенити на било који знаковни (сигнални) сегмент ФС. Најтеже је мјерити ентропију прагматичке информације Ф-стилова. Тешкоћа се састоји у сљедећем: 1. ПТИ подразумијева квантификацију вриједности и корисности информације за стварног примаоца, 2. треба ући у анализу реакције реципијента на примљену информацију, а то значи заћи у област психологије и логике, 3. ентропија се више не разматра на плану кодирања, него на плану декодирања. К. Чери је у праву када каже да је прагматичка информација и њено мјерење „најсуштинскији“ проблем у размјени информације између људи (Cherry 1965). За Ф-стилистику то је централни проблем. Може се утврђивати количина формалне сигналне информације, може се улазити у однос између ознаке и означеног, али ако се не констатује колики квантитет информације прима конкретан реципијент читајући конкретан текст, не даје се прави одго-

вор. Стога је нужно казати сљедеће: док је за математичку теорију информације ентропија апсолутан појам, за Ф-стилистику она је релативна категорија. Количина информације која се шаље никада није једнака количини информације која се прима. Несклад између укодиране и декодиране количине информације је неминовност у језичкој комуникацији – укодирана информација није једнака за све реципијенте (некоме ће порука бити потпуно позната, некоме потпуно непозната: за једне ће из сваке ријечи извирати информација, за друге читав текст неће давати ништа ново и сл.). Осим тога, непредвидљивост реципијента, његове реакције и његове априорне информације потире било какву апсолутност ентропије. Управо та релативност, која не долази из синтактике или семантике, него из прагматике, онемогућује да се математички адекватно мјери прагматичка информација и да се уопште адекватно мјери информација у њеној свеукупности. Одатле и ћорсокак у теорији информације, отуд и њена ограниченост у концепту и у коначном резултату. Ф-стилови садрже онолику количину информације колику дозвољава њихов физички канал, чија пропусна моћ представља лимитирајући фактор. Носивост канала за сваки је ФС различита. Међутим, за Ф-стилистику није толико битно да ли је већа или мања ентропија овог или оног ФС (мада тај податак има тежину у анализи појединих ФС), јер стилови не улазе у међусобну конкуренцију, у међусобну борбу, не настоје да истисну једни друге (то се, уосталом, не дешава ни с дјелатностима чији су они продукт) – Ф-стилови су коегзистенцијални знаковни системи – већ је битно да се утврди колику количину информације носи дати функционални тип да би се до максимума повећала пропусна моћ његова канала. Тиме желимо казати да може бити плодотворно сучељавање појединих ФС по квантитету информације, посебно оних који се налазе на поларним позицијама, какви су нпр. КФС и АФС, али да понекад може бити и сувишно (и без математичке анализе ми можемо доћи до закључка да је ентропија већа у КФС него у АФС) па је стога пажњу важније концентрисати на пропусну моћ канала и на то како се он може што више оптеретити. Да не би дошло до негације постојања овог или оног ФС због слабе или недовољне информативности, треба имати у виду да количина информације једног ФС одговара потребама људске дјелатности коју он покрива. То нас одводи на питање колико је, рецимо, НФС изграђен да би могао преносити научну информацију и колико је пропусна моћ његова канала у складу с потребама научне активности. Овдје долазимо на раван од-

носа квантитета што настаје као производ и квантитета што се као производ презентира.

27. У језику, а тиме и у Ф-стиловима, непрекидно тиња сукоб између двије тенденције – једне којом се, ради што веће поузданости информацијског процеса и ради недовољне усавршености језика, информација настоји распоредити на што више сигнала (слова и фонема) и друге којом се, ради економичности изражавања, порука максимално покушава скратити. Прва се тенденција назива редунданцијом (редундантношћу), друга економијом (економичношћу). Ове двије појаве чине један од најјачих сукоба у језику. Редунданција доводи до продужавања процеса преношења саопштења и формалног проширивања поруке, али се тиме појачава поузданост кибернетичког система, елиминишу могуће грешке у декодирању и повећава степен разумијевања, посебно у каналима са израженим шумовима. Економија, обрнуто, доводи до скраћивања и бржег преношења информације, али се смањује поузданост преносног механизма. Прва настаје понављањем ријечи и израза истог садржаја или употребом сувишних језичких јединица, до друге се долази сажимањем и изостављањем. Ова се два процеса међусобно искључују: текст не може бити истовремено и редундантан и економичан – може бити једно или друго, односно представљати компромис једног и другог. Стога процес настајања Ф-стилова има смисла посматрати као процес вагања, усклађивања двију мјера: мјере расипништва и мјере штедљивости. Приликом кодирања Ф-стилова дозира се редунданција и економичност у складу с комуникацијским циљевима, околностима под којима се преноси порука и карактером информације. Носилац редунданције долази као својеврсни језички осигурач што спречава појаву кратког споја у каналу који повезује пошиљаоца с примаоцем. Што је сметња израженија, то је неопходност редунданције већа. У систему Ф-стилова такве су сметње прилично велике у РФС и неким усменим формама других ФС. То се нарочито односи на комуникацију у ненормалним околностима, као што је бука. Редунданцију траже и посебна стања комуникатора – нпр., да би се остварила комуникација између пијаних особа, редунданција мора достићи високе вриједности. Један од екстремних облика односи се на контакт контроле лета с пилотом: израчунато је (за више језика) да у таквој комуникацији редунданција износи чак 93-96% (Cherry 1965; Jaglom/Jaglom 1973. и др.). Уопште, сва досадашња истраживања у те-

орији информације показују да АФС има највећу редунданцију, што се објашњава карактером самога стила: у АФС врло су честа понављања ријечи и израза, он је веома стандардизиран, шаблонизиран и унифициран, клишеи и разнородни устаљени изрази и конструкције његова су неминовност и, уз крајње ограничену могућност избора лексике и јаку нормативност синтаксе, стварају услове за честа понављања, а тиме и за високу редунданцију. Пошто се ово дијелом односи и на НФС, редунданција ће и у њему бити прилична. Редунданцију НФС нарочито појачавају термини, који се у великом броју понављају због своје семантичке незамјењивости. Најмању редунданцију, према садашњим анализама, има РФС и КФС, што је, када се ради о РФС, доста необично, између осталог због тога што недостатак времена за промишљено и прецизно кодирање доводи до непотребног понављања ријечи. Међутим, овдје треба имати у виду чињеницу да је у свим истраживањима редунданције РФС вршена статистичка анализа усмених текстова у њиховој писаној форми (анализа колико се могу изоставити кодна слова а да се омогући декодирање поруке) и да је, према томе, потпуно занемарена редунданција посебног дијела информације РФС – интонације, мимике, ритма, и др. (напомену о томе једино даје Piotrovski 1968: 61-62). Због неузимања у обзир комплетне редунданције РФС, због немалог броја понављања и без обзира на ширину и слободу избора лексичке грађе чини се да величину редунданције РФС до које се дошло у МТИ треба узети с резервом. На опрезност нарочито упућује податак да је по величини редунданције КФС испред РФС: пословни језик 80-92, белетристика 71-87, разговорни језик 68-84 (Piotrovski 1968: 142), а познато је да КФС има најмањи број понављања (о разлозима касније), да има најшири и најслободнији одбир језичких јединица, да се термини, који неминовно захтијевају понављање, ријетко употребљавају, да је лексичка грађа разнородна, да се књижевни текст темељито припрема и да све то претпоставља мању редунданцију од РФС и уопште најмању у систему Ф-стилова. Ако томе додамо да су сметње, због којих се уводи редунданција, много израженије у говорној него у књижевној комуникацији, биће јасно да ту нешто није у реду. Можда је и овдје разлог мјерење искључиво сигналне информације и потпуно игнорисање семантичке и прагматичке информације. Према томе, још увијек је отворено питање који је ФС – РФС или КФС – редундантнији. Када говоримо о свему овоме, потребно је разликовати минималну и нулту редунданцију: минимална је она која се добија у процесу скра-

ћивања текста, процеса који се евентуално још може продужити, док је нулта редунданција од самога почетка коначна редунданција. У систему Ф-стилова најкарактеристичнији примјер минималне редунданције је телеграфски стил, а нулте редунданције укрштенице и трафаретни текстови АФС. Мале вриједности редунданције телеграфског стила настају као резултат тежње да се језичка порука сведе на минимум, али уз могућност дешифровања семантичке информације. У њему долази до велике концентрације информације на малом простору, и то тако што свака ријеч добија максимално смисаоно оптерећење. Сви језички елементи који носе редундантну информацију изостављају се. Ради економичности користе се скраћенице, елиптичне конструкције, велик број термина. Граматички преовладавају именице и глаголи (према неким истраживањима они чине чак двије трећине ријечи), док је несамосталних ријечи, које су слабо информативне, врло мало. У телеграмима се изостављају приједлози, везници, ријечце и др. Такви текстови имају стандардизирану форму. Телеграми могу бити различите врсте: приватни, пословни, дипломатски, војни итд. Посебан су тип телеграми у форми шифри, у којима се иза видљивог текста крије невидљиви. То је у правоме смислу текст у тексту, информација у информацији. Ова особеност, уз још неке, навеле су поједине истраживаче да телеграфски стил издвоје као посебан ФС, за шта нема оправдања.[14] Одсуство било какве редунданције налазимо у укрштеницама. У њима доиста нема шта да се одузме. И док пошиљалац (творац крижаљке) још и некако може да прошири формулацију задатка, дотле прималац (онај ко рјешава укрштеницу) може да унесе само онолико симбола (слова) колико дозвољава геометријски код енигмеме. На то колико је укрштеница повезана с редунданцијом можда је најбоље указао А. Мол рекавши: „Једна од изванредних посљедица редунданције, која лијепо илуструје цјеловит и уопштен карактер наших интуитивних знања о језику, јесте могућност састављања крижаљки, односно могућност повезивања једног те истог слова са различитим системима полиграмских вјероватноћа. Уколико би редунданција била једнака нули, онда би било који низ образовао могућу поруку која би имала смисао; овај екстремни случај долази у неким тајним комерцијалним телеграфским кодовима. Ако је пак редунданција висока, строга структура је-

[14] В. Španova 1977**;** о телеграфском стилу в. Melikjan 1977, 1979.

зика налаже поруци веома строга унутарња ограничења. Да би могла постојати ’дводимензионална’ укрштеница, редунданција језика не смије бити већа од 50%, а ’тродимензионална’ крижаљка је могућа само смањивањем редунданције до 33%.“ (Moles 1966 [1958] 93). У вези са овим треба напоменути да редунданција за већину европских језика износи око 70%: за руски 72-84, енглески 72-84, француски 71-83, њемачки 71-85 итд. (Piotrovski 1968: 142).

Да би се предупредио негативан утицај шумова у комуникацијском каналу и да би се олакшало примање и разумијевање поруке неког ФС, примјењују се три основне врсте редунданције: кодна, структурна и временска (називи су условни). Кодна редунданција представља свјесно уношење сувишних елемената у језичку поруку, структурна подразумијева присуство допунских, алтернативних или резервних знаковних система на бази дуплирања, триплирања информације (нпр., употреба природнојезичког кода у комбинацији с геометријским кодом), временска се заснива на вишеструком понављању информације у одређеном периоду времена. У прва два случаја редунданција је просторна категорија, у трећем темпорална. Прва долази у писаним облицима Ф-стилова, друга у усменим. Кодна редунданција у КФС је специфична по томе што није увијек средство за борбу против шумова, него је и оруђе за емоционално дјеловање на реципијента, за стварање експресивности и изражајности. Тиме што, нпр., К. М. Симонов у првом дијелу пјесме *Чекај ме и ја ћу се вратити*, од 16 глагола, чак у 10 случајева употребљава глагол чекати, не значи да је то неки посебан пјесников начин превладавања могућих сметњи, већ је то снажно средство потенцирања семантичке информације и структурисања стилистичке информације. Редунданца, на тај начин, постаје основа свих оних стилских фигура које се заснивају на понављању – анафоре, епифоре, паралелизма, полисиндетона, епанастрофе и др. Палилогија (општи појам за понављање) долази у форми сукцесивног низања кодних слова и њиховог комбиновања. То могу бити понављања гласова (асонанца, алитерација, рима), морфема (полиптотон), лексема (анафора, епифора, симплоха, анадиплоза), синтаксичких конструкција (паралелизам, антиметабола), исказа или надреченичких цјелина и др. Она се углавном сусреће у пјесничком начину изражавања. Међутим, и проза има своје карактеристичне стилске фигуре засноване на редунданцији – то је циклична композиција, лајтмотив итд. За разлику од КФС, у коме се

углавном може говорити о кодној редунданцији, ПФС садржи све видове редунданције, чије су специфичности у сљедећем. У новинском стилу кодна редунданција није једнако распоређена на све дијелове текстуалних цјелина. У том смислу посебну пажњу побуђује наслов, који по редундантности стоји у израженој опозицији према другим сегментима текста. Прво, за разлику од наднаслова, поднаслова, међунаслова, излазних и улазних напомена наслов није факултативна, већ је фактички обавезна компонента новинског прилога. Друго, по елементима које садржи он је апсолутно нередундантан – у њему нема ничег сувишног. То је крајње кондензована информација, чији је задатак да укаже на основни садржај текста и да привуче читаочеву пажњу (због овог другог наслов може бити веома провокативан). Стварању нулте редунданције посебно доприноси изостављање глагола и употреба, у нашем језику, крњег перфекта. Поднаслов, с друге стране, може бити апсолутно редундантан, и то ако понавља дио текста што слиједи. Структурна редунданција новинског стила долази као информација настала у споју језичког и нејезичког кода, нпр., када се даје слика руковања испод које стоји *НН се рукује са ММ*. Слична је ситуација и с радио и ТВ публицистиком: све оно што се звуком и сликом јасно представља непотребно је и језички изражавати (о чему се не води довољно рачуна у директним преносима, када коментатор, не знајући шта да каже понавља информацију коју даје сама слика или звук). Борба за културу изражавања у јавним средствима информисања у великој је мјери борба против редунданције. Што се тиче временске редунданције, она није инкодирана у сам текст, већ у његово функционисање: текст се више пута понавља да би се надвладале сметње у радио и ТВ каналу и да би информација дошла до што више прималаца. Типичан примјер су вијести које се свакодневно саопштавају. У вријеме рата изражена су понављања ради превладавања свјесног ометања које долазе од противничке стране па је временска редунданција средство за борбу против шумова. На телевизији се примјењује особена врста временске редунданције – успоравање визуелног сигнала. Због присуства шумова у комуникацијском каналу, у процесу примања и преношења поруке квантитет информације се не може повећавати, него само смањивати. Да би то смањивање било минимално и да би се, ако је могуће, потпуно неутралисало, у језички кôд уводи се редунданција. Међутим, она се може давати и због других разлога. Сувишност кодних елемената не мора да буде резултат борбе против сметњи, већ резул-

тат недовољног вођења рачуна о рационалној употреби језичких средстава. Таквим непотребним нагомилавањем ријечи и израза информацијски процес се оптерећује и омета. Стога ћемо такву редунданцију назвати штетном или негативном редунданцијом. У систему Ф-стилова она има различите појавне облике, а обично долази у форми празнословља, таутологије, плеоназма, употребе поштапалица и сл. У сваком ФС на специфичан се начин манифестује негативна редунданција. Празнословље (или празнословност) типичан је њен облик. Када се много говори а фактички ништа не каже, када се иза обиља ријечи крије сиромаштво мисли, када се у правоме смислу ради о инфлацији ријечи, имаћемо празнословље. Овај стилистички дефект рађа се свјесним и несвјесним путем: свјесним ако се сувише прича с циљем да се ништа не каже и несвјесним ако случајно долази до празнословља. Свјесно празнословље посебно је карактеристично за политички и дипломатски стил изражавања: у политици и дипломатији често се једно говори, а мисли друго, често се иза једне информације крије друга, често се говори само да би се говорило, и за све то као средство добро дође пустословље. Протоколарни контакти (нпр. званични пријеми) и конвенционални комуникацијски чинови (здравице, пригодни говори и сл.) садрже праву инфлацију ријечи. Неки видови политике и дипломатије толико су фатално и безнадежно огрузли у празнословље, толико су десемантизовани да код реципијента ненавиклог на такав начин изражавања изазивају одбојност, презир, па и гнушање. Многи политичари као да не знају за златно правило језичке комуникације, формулисано још у античко доба: *ријечима мора бити уско, а мислима широко*. Од празнословља не пате, наравно, само ова два стила. Као примјер довољно је споменути разводњене свакодневне разговоре и др. Чак се и у КФС, у његовим прозним текстовима, може појавити празнословност. Негативна редунданција у форми понављања једних те истих ријечи, израза и конструкција позната је под називом таутологија. Међутим, она може бити позитивна редунданција, али не као начин јачања семантичке информације и средство за стварање поузданости комуникацијског процеса, већ у смислу потенцирања стилистичке информације. У КФС је вјероватноћа таутологије као позитивне редунданције максимална, док је вјероватноћа таутологије као негативне редунданције минимална. У осталим Ф-стиловима ситуација је обрнута. Слична је ствар и с плеоназмом. Што се тиче пошта-

палица, карактеристично је да се у готово свакој функционалној врсти развио специфичан систем паразитских ријечи типа: *знаш*, *овај*, *разумијеш* (*ти мене*), *као што знамо*, *мислим*, *у сваком случају*, *по моме мишљењу*, *иначе*, *дакле*, *према томе*, *бре*, *болан* и сл. Ако се не злоупотребљавају, ако се с мјером употребљавају, овакве ријечи могу да имају оправдање: помоћу њих може се маскирати шав између двију текстуалних цјелина, равномјерније прећи с једне информације на другу и сл.

28. Сукоб између двију наведених тенденција – редунданције и економије, тачније конкуренција расипништва и штедње, није биполаран и не долази само на наведеној опозиционој равни. Умјесто бинарне конфронтације боље би било говорити о полидимензионалном конфликту, у коме као трећи и четврти члан фигурирају језичка разноврсност и језичка вишезначност. Језичка разноврсност је суштинска особина узорног стила изражавања која се базира на што је могуће мањим понављањима и на што већој употреби разнородних језичких средстава. Ова одлика коректног језичког израза не тиче се његова квантитета (она не тражи ни повећање ни смањење исказа), већ квалитета: она захтијева да се иста језичка средства прекомјерно не понављају у одређеном сегменту текста. Стога максимална разноврсност претпоставља минималну редунданцију, али не и минималну економију. Редунданција уноси у текст понављања, а разноврсност га одбацује.

Основни поступак у структурисању разноврсности казивања јесте синонимизација. По мишљењу многих, синонимија је централни проблем стилистике, проблем који се провлачи кроз све језичке нивое и кроз све облике раслојавања језика. Ако постоји нешто што би било обиљежје свих Ф-стилова, онда би то неоспорно била синонимија. У свим стиловима она је носилац разноврсности и елеменат без којег су они незамисливи. Синонимијом се ствара једно од основних обиљежја лијепог и узорног стила – изражавање мисли на различите начине. Опште је настојање учесника говорне комуникације да се не понављају када пишу или говоре – и када се ради о роману, и када је ријеч о научној студији, и када је у питању новински прилог, и уколико је ријеч о молби, о обичном разговору итд. По језичкој разнородности свакако се издваја КФС. Овај стил пружа изванредне могућности за широку синонимизацију. У КФС могу се наћи, с једне стране, неутрални синоними и, с друге стране, синоними

који носе у себи различиту врсту конотација, што зависи од тога којем стилистичком слоју припадају: активном или пасивном (архаизми, историзми, неологизми), слоју са ограниченом сфером употребе (дијалектизми, жаргонизми, професионализми, канцеларизми), да ли имају књишки, колоквијални, вулгаран и сл. карактер. Умјетнички текст може садржавати све синониме који постоје у једном језику, што је и основно обиљежје језичке разноврсности КФС. Сви остали ФС уносе већа или мања ограничења. ПФС својим књижевнопублицистичким жанром најближи је КФС и најмање се по разноврсности разликује од КФС, јер су то, у ствари, мали литерарни радови с готово свим особинама правог књижевног текста. У осталим жанровима, информативним и аналитичким, разлика ће у односу на претходни стил бити примјетна: употреба архаизама, колоквијализама и уопште експресивних језичких средстава готово да се своди на нулу због тога што ови жанрови имају чисто информативни задатак, задатак преношења информације без истицања ауторовог емоционалног става и без естетско-емоционалног дјеловања на читаоца и слушаоца (ако и постоји дјеловање, онда само у смислу агитације и пропаганде). У НФС најчешће се употребљавају стилски немаркирани синоними, а то још више важи за АФС. У РФС шаренило синонима је слично шаренилу у КФС, с малом вјероватноћом употребе синонима архаичног и терминолошког карактера. Слобода одбира, коју нема ниједан други аутор, омогућује писцу, пјеснику, драматургу да узимају било коју јединицу из лексичког и граматичког фонда језика. На овоме плану велики умјетници траже од себе максимум и постављају захтјеве који могу изгледати и нереалним. Сјетимо се само да су Густав Флобер и Ги де Мопасан савјетовали да се у једном те истом тексту исте ријечи не понове у 200 редова (отприлике седам куцаних страна). Постићи тако нешто могуће је само максималном синонимизацијом текста. Али и она има ограничене могућности: језик није у стању да генерира бескрајан број синонима. Приликом обликовања умјетничког текста синоними се уланчавају у поетски дискурс примјеном одговарајућих поступака, од којих су најобичнији: раздвојена синонимија, парна синонимија, нагомилавање синонима, градација синонима. За разлику од прозе, у поезији је синонимија омеђена обимом поетских структура (што је простор мањи, мање су и могућности за синонимизацију). Стога у пјесмама који пут не налазимо ниједан синоним, али зато нема ни поновљених ријечи. У ПФС због краткоће текстова понављање није потребно нити је пожељно. Међутим, захтјеви

који се постављају у ПФС нису тако строги као у КФС. Новинарски стил је такав да у многим случајевима мора довести до понављања и на малом простору, без обзира на то колико аутор настојао да избјегне ту негативну особину. У НФС ниво понављања неминовно се повећава, а синонимија квалитативно и квантитативно смањује. Научни стил карактерише једнообразност: у њему, у изнимним случајевима, нема разговорне, дијалекатске и сличне лексике. Архаизми се појављују само у неким врстама текстова (нпр., из историје). У њему су експресивни синоними екстремни случајеви, јер стилистичка норма овог ФС захтијева примјену неутралних и општеупотребних синонима. Базични принципи НФС траже да се, без уношења било каквих емоција, мисао изрази логично, тачно и лијепо. Ове захтјеве прати и тежња за лијепим изражавањем, што разноврснијем казивањем, а то научника, попут умјетника и новинара, одводи на раван синонимије, али не с категоричношћу и досљедношћу каква постоји у КФС. Ограничен лексички фонд, врло сиромашан избор ријечи, одсуство многих стилистичких слојева, слаба полисемантизација и не одвећ широка синонимизација доводе, у односу на КФС, до израженијег понављања једних те истих ријечи, а прије свега термина. Из тих разлога не може се, нити има смисла, сугерисати научнику оно што су наведени француски писци сугерисали умјетнику. Овдје су неминовна понављања чак и код врхунских стилиста. Она су, да тако кажемо, нужно зло. Свака пошто-пото замјена термина нетермином, ради стварања разноврсности, може довести до непрецизности у изражавању. Љубомир Петровић је на то упозоравао ријечима: „Овај посао, замењивање поновљених речи другим речима, никад не ваља вршити по сваку цену. Јер једном ће се десити да су замене бледе, да не казују оно исто што су значиле замењене речи; и чим је тако, оставимо се работе која нити би имала оправдања нити би била озбиљна. Други пут ћемо заменама првобитни текст преиначити у толикој мери да ћемо стварно добити нови текст [...]“ (Petrović 1937: 98). Према томе, разноврсност НФС битно се разликује од разноврсности КФС. На то утиче природа и функција овог стила, његова лексичка једнообразност, немогућност примјене шире синонимизације, ограничена вишезначност, слаба синонимичност термина итд. Треба напоменути да се све ово односи на строго научни стил, док су текстови који припадају научно-популарном стилу „мекши“, разноврснији (у том смислу научно-уџбенички стил је много ближи строго научном него научно-популарном). Будући да су намијењени широкој читалачкој

публици, у њима се на популаран и приступачан начин излажу и најсложенији научни проблеми па је зато ауторима потребна већа слобода у избору синонима. Могућности стварања разноврсности још су скромније у АФС. У њему су понављања неминовна и врло честа, нарочито у стандардизираним и унифицираним текстовима. Степен разноврсности РФС у знатној је мјери одређен тиме што говорник није у стању да се, као у осталим ФС, враћа на свој исказ, да га поправља, дотјерује, уљепшава. Не каже се случајно: „Ријеч је као бачен камен – не враћа се.“ Оно што је изговорено немогуће је исправити, не може се дорађивати, већ једино накнадно објашњавати, прецизирати. Али за разноврсност то није битно. Уз то, у говорној комуникацији мање се у односу на писани језик обраћа пажња на начин изражавања, поготово у неформалној комуникацији као што је разговор у породичном кругу и сл. Зато се ријечи често понављају. Непостојање претходног размишљања и припреме за комуникацијски чин видно омета синонимизацију, односно стварање разноврсности.

Рад на изради текста, поготово оног који се више пута поправља, у великој мјери представља рад на уклањању ријечи које се понављају. Прва варијанта текста готово је увијек редундантна. И што се аутор више на њу враћа, она је све мање таква. У том процесу умјетник иде до краја, остали се (научник, новинар, правник, политичар...) заустављају на некој граници. Да се не би правили погрешни закључци (нпр., да је лоша особина НФС или АФС то што се ријечи у њима често понављају), треба истаћи да сваки ФС има своју ФС-норму и да норму једног стила не треба преносити на други, иначе оне губе смисао. Норме почивају на реалности која указује на то има ли оправдања замјењивати једну ријеч другом.

Треће поглавље

КЊИЖЕВНОУМЈЕТНИЧКИ СТИЛ

0. У систему Ф-стилова књижевноумјетнички стил се толико издваја да га неки уопште не сматрају функционалним стилом. Ширином, максималном слободом избора, полистилематичношћу, естетском усмјереношћу КФС се налази у опозицији према свим Ф-стиловима. У функционалностилској разградњи он има доминантну улогу и највише репрезентује лексички и граматички потенцијал језика.

1. КФС покрива једну од најзначајнијих и најсложенијих врста људске дјелатности – умјетничку. Она представља посебан поглед на реалност. И док се, рецимо, у научној спознаји стварност хладно, објективно и непристрасно перципира и ствара модел који би требало да буде њена објективна представа, у књижевноумјетничкој спознаји се врши субјективна трансформација па се добија индивидуализирана слика стварности – умјетничко виђење свијета. Све што умјетник перципира пролази сложен пут измјена, преинака. И колико је год реалност богата појавним облицима, толико је, готово у истој мјери, богата и разноврсна умјетничка креација.

2. КФС се разликује од других ФС по врсти размишљања на коме се гради. Такав се начин мишљења може назвати естетизованом трансформацијом реалности. Док се остали стилови базирају на констатацији реалности, објективној анализи стварности, јуридикацији живота и ефемеризацији свакодневице, КФС се гради на трансформацији запажања и виђења кроз субјективно доживљавање и обликовање. Такав начин мишљења одудара од теоретског (карактеристичног за науку, право и сл.) и практичног (у свакодневној комуникацији).

3. Основно што КФС диференцира од осталих јесте стварање представа о предметима, појмовима и појавама у форми поетске слике, умјетничког лика. Ради изазивања ефекта, односно реакција, позитивних или негативних, тежи се сликовитом представљању. У умјетничком начину мишљења запажа се изразита тенденција ка сликовитости. В. Г. Бјелински с тим у вези каже: „Филозоф говори силогизмима, пјесник – ликовима и сликама, а оба говоре једно те

исто. Социолог помоћу статистичких података доказује дјелујући на разум својих читалаца или слушалаца, да се стање одређене класе у друштву доста побољшало или доста погоршало из неких разлога. Пјесник живом и снажном представом о стварности вјерно показује, дјелујући на фантазију својих читалаца, да се стање одређене класе у друштву стварно доста побољшало или погоршало због тих и тих разлога. Један доказује, други показује, међутим оба убјеђују, само један логичким аргументима, други сликама. Првог слуша и разуми је мален број, док другог сви“ (према Gvozdev 1965: 23).

4. КФС је систем у коме је испреплетено више функција. Циљ умјетничког чина је (1) субјективно осмишљавање стварности, (2) њено естетско представљање и (2) дјеловање на реципијента. Умјетничким текстом се о нечему говори (функција саопштења). Осим тога, порука се настоји лијепо изразити. Таква оријентација долази у форми естетске функције, која се веже готово искључиво за КФС. Однос који настаје у КФС у суштини је однос дјеловања па је овај стил незамислив без перлокуције. Циљ умјетничког чина није само изражавање сопствених погледа на свијет него и дјеловање на реципијента. Аутор умјетничког дјела настоји да читалац постане коаутор па га у свој свијет реалности увлачи и усмјерава на ова или она преживљавања. „Умјетничко дјело не само што саопштава, информише, него и ’провоцира’ одређену естетску активност читаоца, гледаоца, слушаоца. Естетски утисак о умјетничком дјелу повезан је не само са добијањем информације, него истовремено и са реакцијом лица које прима, које се том реакцијом стваралачки одазива на умјетничко дјело. Умјетничко дјело намијењено је не само за пасивно перципирање него и за активно саучествовање у чину тога стварања. У томе је суштинска разлика између умјетности, рецимо, и науке, која се у својим појединим дисциплинама може ограничити на изношење информације“ (Lihačov 1973: 394).

5. Суштинска карактеристика КФС је конотација. Она представља, најкраће речено, емоционални однос према означеном. Леонард Блумфилд је тумачи као додатну нијансу значења и индивидуално одступање (Blumfild 1968: 156). Он издваја сљедеће врсте конотација: социјалне, локалне, архаичне, конотације техничких термина, посуђеница, сленга, непристојних језичких облика, дјечијих конотација и сл. За Ј. Д. Апресјана конотација је елеменат прагматике који одражава културне представе и традиције и праксу коришће-

ња одговарајуће ствари (Apresjan 1974: 67). Л. Г. Бабенко конотацију назива својеврсном лексичком модалношћу и дефинише је као периферни дио лексичког значења, факултативни дио који садржи информацију о личности говорног лица, између осталог о његовом емотивном стању, комуникативној ситуацији, карактеру односа између говорног лица и сабесједника и предмету говора (Babenko 1989: 21). Е. С. Азнаурова тумачи конотацију као допунски садржај који је увијек присутан у ријечи и који се базира на сталним асоцијативним везама условљеним њеним предметним значењем (Aznaurova 1973: 88). И. П. Рјазанина разликује језичку и говорну конотацију (Rjazanina 1990: 143). На плану језика она издваја 1. ванконтекстуалну стилистичку обојеност, и то а) емоционално-експресивну и б) функционалностилску, 2. локализовано стилистичко значење, в) ванконтекстуални „стилистички ореол". На плану говора постоје контекстуална функционалностилистичка обојеност и сликовити или експресивни ореол. М. Н. Кожина разликује три врсте стилистичких конотација: 1) емоционално-експресивну (у чијој се основи налази оцјена, однос према садржају језичке јединице), 2) условно-традиционално-експресивну (у самом значењу ријечи није дата оцјена или однос према предмету, већ су они успутни, додатни), 3) функционалну (према сфери употребе и функционалној врсти језика) – Kožina 1983: 83-84.

6. КФС одликује велика и разнородна експресија. Њен носилац је експресема – контекстуално средство изражајности, тј. јединица која је у стању да открива изражајно-конструктивне 'прираслине' (Kostomarov 1971: 160), изражајност која претпоставља и изражавање неког умјетничког (или барем нетрадиционалног) садржаја (Grigorjev 1979: 137-138). Експресема садржи у себи „лингвистичко" и „естетско" у конкретној интеракцији, она функционише као јединство општег и појединачног, типичног и индивидуалног, материјалног и идеалног, форме и садржаја, она је скуп експресоида који одражавају дихотомију језик–говор (Grigorjev 1979: 140). Експресоид, је дакле, конкретна реализација експресеме (у лексикологији експресоид означава и ријеч широке дифузне семантике). Унутрашња парадигма експресеме је синтагматична (као парадигма контекст) и епидигматична (као асоцијативно поље фиксирано лексичко-граматички и фонетски) – Grigorjev 1979: 140. Јединица која преноси/изражава експресивност је експресив – „[...] узуална или оказионална ријеч

или лексичко-семантичка варијанта језика у чијој се семантици сједињује денотативна компонента (номинативна база) и конотативна компонента – експресивност, емоционалност и аксиологичност“ (Lukjanova 1980: 5). Експресив је јединица лексичко-семантичког система језика, експресема стилистичка јединица, а експресив лексичко-семантичка јединица. Између њих, истиче Н. А. Лукјанова, суштинска је разлика у (не)постојању слике која се налази у основи семантике експресивних јединица, (не)постојању естетских функција и различитој сфера функционисања.

7. Информација. Порука коју преноси КФС представља, у суштини, информацију информације: аутор књижевног текста прима и прерађује поруку из спољашњег свијета, а затим је трансформише и шаље читаоцу. Умјетник прерађује информацију на тај начин што је не претвара у низ закључака (као у НФС), већ у дискретни систем слика. Његова оријентација је двострука: он жели (1) да перципирану стварност претвори у слику и (2) да том сликом дјелује. Преношење умјетничке информације захтијева одговарајући кôд у коме ће доминантну позицију имати изражајна и сликовита средства (тропи и фигуре). За КФС је карактеристична информацијска разнородност. На овом плану централне су двије врсте информације: семантичка и формалнојезичка. Прва је основна (јер се жели нешто саопштити), а друга допунска. Семантичка информација КФС одражава, на различите начине и у различитој мјери, семантику саме реалности. Међутим, у КФС семантика може да буде у сјенци форме. Умјетничка трагања су трагања за садржајем и за формом. Рад на поезији је веома концентрисан на форму. У њој формална информација понекад долази у први план, а нису ријетки случајеви када је семантичка информација потпуно у сјенци формално-језичке. Формалнојезичка информација представља информацију ознаке о самој ознаци, тачније (а) информацију форме о форми (аутоинформација), (в) информацију о учесницима говорног чина (прагматичка информација) и (г) информацију о укупном информацијском процесу (комуникацијска информација). Она садржи структурну или структурнојезичку информацију (информацију о структури форме – о њеној фонетско-фонолошкој, морфолошкој, лексичко-семантичкој, синтаксичкој, текстуалној организацији), стандарднојезичку (информацију о уређености форме у духу стандарднојезичких норми), стилистичку (информацију о стилистичком потенцијалу форме), стилску (инфор-

мацију о форми као врсти стила), естетску (информацију о форми као продукту естетског процеса и као естетској вриједности). Информација у књижевном тексту може бити езотеричка (тајна, скривена, разумљива само одређеном реципијенту) и егзотеричка (опште доступна и опште разумљива), богата и сиромашна, сложена и једноставна и сл. Ону информацију која је типична за КФС назваћемо специфичном, а ону која се веже и за друге ФС општом (универзалном). У окриљу унутрашње информације налази се прагматичка информација, која долази у облику социјалне, класне, територијалне, физиолошке (старосна, полна и сл.)... информације. КФС пружа повољне услове за појаву социјалне информације, посебно у прозном и драмском подстилу. Она показује да аутор припада неком друштвеном слоју, некој класи или социјалној групи. (НФС, велик дио АФС и ПФС.) Друга врста социјалне информације долази у језику јунака – она указује на њихову социјалну припадност. Рецимо: *Чоече, ту ти лијепо пише да се не смијемо заустављат', а ми стојимо бар десет минута* (Milenić 2001).

КФС често садржи територијалну информацију, информацију о просторној припадности пошиљаоца поруке. Њу најчешће преносе дијалекатска средства. Уп.: *Све ћу вам, господини моји, казати по реду и закону. Имо сам сина. Снажно, младо и витко момче ко јела. Није био нимало на ме налик. Бацио се био на ђеда, мога оца, што је у пошљедњој буни у Црним Потоцима погино. Снажно и витко момче, али наопако и злочесто да бог милостиви сачува! Узеше га у војску, послаше га у Грац и ја дану душом* (Kočić 2002).

Територијална информација долази у два облика – као информација о ауторовој просторној маркираности и као информација о лоцираности јунака дјела. Прву обично носи ауторов монолошки комплекс, другу ауторов дијалошки комплекс.

Информацију о примаоцу садрже само неке врсте књижевних текстова, прије свега епистоларни (романи и приповијести у писмима, писма у стиховима, писма посланице). Књижевна епистола увијек има спољњег примаоца. Прозне епистоле настају уланчавањем више писама, а пјесничке најчешће долазе у форми једног писма (нпр., „Писмо мајци" С. А. Јесењина) те стога прве можемо назвати полиепистолама, а друге моноепистолама. Као примјер прозне епистоле можемо навести роман „Као што већ рекох" Нине Живанчевић

писан у виду посланице састављене од 14 епистола (Živančević 2002). Типичан примјер поетске епистоле представљају стихови:

Јеси л' жива, ти, старичице драга?
Жив сам и ја. И поздрав ти шаљем.
Нек' вечерња она светлост блага
Дом твој купа невиђеним сјајем.

(Сергеј А. Јесењин: „Писмо мајци")

Психолошка информација представља информацију о индивидуалним особинама аутора књижевног текст, његовом психолошком стању. КФС настаје на одређеној емоционалној основи, представља резултат неког емоционалног стања и става. У њему може бити експлицирана или имплицирана информација о унутрашњим преживљавањима. Јаку емоционалну информацију исијава лирска поезија. Уп.:

стварно сам волео ту Светлану једне
јесени
кад бих знао са ким сада спава не би
му глава
не би му глава јао кад бих знао ко је
сада љуби
не би му зуби не би му зуби јао кад бих
знао ко то
у мени бере кајсије још недозреле

(Перо Зубац: „Мостарске кише")

Емоционалност КФС има два појавна облика: један када се исказује ауторов однос према нечему, а други када код реципијента настаје емоционални став.

За изражавање пошиљаочева односа према семантичкој информацији постоје разрађена језичка средства. То су, рецимо, суфикси субјективне оцјене, деминутиви, аугментативи, пејоративи, емоционална лексика и др.

8. КФС као резултат индивидуализиране активности, по правилу, има појединачног аутора (писца, пјесника, драматурга). Међутим, КФС може бити производ колективног чина стварања. Такав случај представља народна или усмена књижевност и њене поједине

врсте (народне пјесме, приповијетке, драме, предања, бајке, легенде, бајалице, загонетке и сл.), које се преносе усменим путем с кољена на кољено, из генерације у генерацију, па долази до већих или мањих промјена и до стварања различитих варијанти. Овако, рецимо, почиње „Ропство Јанковић Стојана“:

Кадно Турци Котар поробише,
поараше дворе Јанковића,
заробише Смиљанић-Илију,
заробише Јанковић-Стојана.
У Илије млада оста љуба
млада љуба од петнаест дана;
у Стојана млађа оста љуба,
млађа љуба од нећеље дана.

9. Неки књижевни родови и жанрови, с друге стране, готово су неспојиви с колективним стварањем. Таква је лирска поезија, у којој преовлађује субјективни исказ и у којој се сликају индивидуална психолошка стања, расположења и преживљавања.

10. Умјетнички текстови носе у себи, имплицитно или експлицитно, информацију о аутору (изузетак је народно стваралаштво). Међутим, ти подаци понекад бивају лажни – иза конкретних имена и презимена стоји неко други. Разлози за такав поступак су различити: да се сакрије прави идентитет, избјегне цензура, створи мистификација, изазове ефекат (што је посебно карактеристично за почетнике и млађе ствараоце) итд. Они долазе као псеудоними (као што је пјесничко име *Владимир Сребров* за *Милана Николића*).

11. Према односу између пошиљаоца и примаоца КФС постоје двије могућности – а) пошиљалац и прималац се подударају, б) пошиљалац и прималац се разликују. Могућност (а) долази у затвореном информацијском процесу, а (б) у отвореном. Прва варијанта настаје у случајевима када се књижевни текст (прије свега поезија) пише искључиво за себе и реализује по систему „један пошиљалац – један прималац“. Овдје се ради о монопроцесу. У школским и студентским данима поезија се често не пише да би се објавила, већ из жеље да се за себе ставе на папир преживљавања, осјећања, размишљања па се стога такви текстови ријетко објављују. Отвореност информацијског процеса (дифузни процес), односно спољна комуникација (комуникација **А** са **В**), у коме један пошиљалац комуницира са

више прималаца долази у највећем броју. Она чини основу умјетничког стварања – **А** припрема текст за **В**, **С**... **Х**, односно књижевник пише за велики број читалаца. Друга варијанта даје различите квантитативне саодносе: (а) један пошиљалац и један прималац, (б) један пошиљалац и више прималаца, (в) више пошиљалаца и један прималац, (г) више пошиљалаца и више прималаца. Варијанта (а) долази у случајевима када **А** ствара књижевни текст искључиво за **В** (фокусни процес). Рецимо, младић се удвара дјевојци и пише за њу пјесму. Варијанта (б) највише је заступљена у књижевном стварању. Будући да је у варијанти (в) колективно направљени текст намијењен искључиво једној особи, такво умјетничко стварање има периферан карактер. Типичан случај је писање пригодних текстова (пјесама) посвећених одређеном догађају: рођендану, женидби/удаји, завршетку неке активности (школовања, студирања и сл.). Варијанта (г) реализује се у оквиру колективног стварања умјетничког текста (нпр. фолклорних жанрова) и долази у фокусно-дифузном процесу. Књижевна посланица (писма у стиховима и отворена писма) формално је монопроцес, а у суштини дифузни процес.

12. У књижевноумјетничкој комуникацији постоји реални, мање реални и нереални прималац. Реалност предодређује припремљеност и способност за одређен комуникацијски чин, у датом случају ради се о способности да се декодира умјетнички текст. Ако је могуће прихватање КФС, ради се о позитивном примаоцу, супротно о негативном. Оријентација на реалног примаоца се доста ријетко експлицира у форми „Бајке за дјецу“, „Роман за младе“, „Пјесма за заљубљене“ и сл.

13. У КФС важну улогу игра пресупозиција, односно априорна информација (претходно знање, искуство, позната информација и сл.). Књижевноумјетничка пресупозиција има више нивоа: познавање језичког система знакова (први степен КФС-пресупозиције), познавање поткода КФС – прозног, поетског, драмског (други степен пресупозиције), познавање жанра (трећи степен КФС-пресупозиције). Сваки текст КФС тражи одговарајући степен априорне информације (једну захтијева еп, другу драма, трећу бајка, четврту дјечија прича, пету заумна поезија и сл.). Да би се, рецимо, декодирала апстрактна поезија, реципијент мора знати апстрактно мислити. Уп.:

у балканском возу
гута ме светло себичности
стојим на месту прогутан
у површину таме
базди и влада
наша насуканост

неподношљиво напуштен стижем
да промолим лепоту
ослепео од стрпљења
просјачи празне погледе
љубим сопствено-туђи вид
не смем да се коцкам погледом
као што не могу ољутати
тајанственим уходама
разбраћеним у себи

(Љубомир Ћукић: Поема „апсолутне самоће“ [...].

14. Пошто је у КФС стилистичка информација једнако важна као и семантичка, прималац се мора и на њу концентрисати. До те информације се, међутим, не долази лако и механички. У циљу избјегавања аутоматизма у перципирању умјетничког текста користе се кодне препреке, којима се продужава процес декодирања. Такав је случај са сљедећим стиховима:

Јутро је у печалби
С оне стране неба
Није на своме прагу

(Васко Попа: „Слепо сунце“)

15. Неке књижевне текстове одликује двоструки физички канал: настају у једном (нпр. у писаној форми), а егзистирају у другом (рецимо, усменој комуникацији). Тако драме имају писани облик, али се реализују у позоришту, на радију, телевизији и сл.

16. КФС се може посматрати као (а) канал једносмјерне комуникације, у коме не постоји повратна веза, већ само однос пошиљалац → прималац и (б) канал двосмјерне комуникације с реверзибилном везом (пошиљалац ↔ прималац). Први канал, или симплексни канал, карактеристичан је за монолошке склопове, а

други, дуплексни, за дијалошке. КФС се састоји од комбинације монолошке и дијалошке форме, односно једносмјерне и двосмјерне комуникације. У њему се дифузни процес након декодирања поруке претвара у фокусни: аутор шаље информацију, али не добија примаочеву реакцију. Аутор може само виртуално да ступа у дијалог са (замишљеним, фиктивним) реципијентом, може предвидјети његов однос.

17. У КФС преношење информације праћено је сметњама у комуникацијском каналу. Једне су кодирајуће, друге каналске. Прве ствара пошиљалац, друге физички канал. Оне долазе као детерминисани шумови (који су предвидљиви) и као случајни или бијели шумови (сметње с нултим математичким очекивањем). Основне сметње у писаном тексту стварају грешке (штампарске, правописне, граматичке, стилистичке, физичке и др.). Оне су могуће у свим врстама књижевних текстова, међутим вјероватноћа им је прилично мала (поготово правописних и граматичких). Против сметњи у процесу кодирања и сметњи у процесу преношења информације прималац се бори на два начина: а) ако су несвјесне, он настоји да их превазиђе и елиминише, б) ако су свјесне, борба се претвара у естетскоемоционални однос. У оба случаја јавља се продужени рецептивни процес. На бази кодирајућег шума настаје отежала форма, дезаутоматизација и преварено очекивање. Рецимо:

и даље извољеваш трзалицу бумеранга
трпиш ударце по лику и делу
мутне предрасуде потураш
припитомљавање необуздане енергије
балансирајући подмитљиво издигнуту задњичицу
обрасце платформе храбрости надреалног дивљег беса
због у љубавне јаде слободног стила
пљуштиш усмено финални дупликат

(Љубомир Ћукић: „Јавна подршка“/распродаја у истражној радњи/)

За КФС битан је свјесни шум. Њега аутор намјерно уноси да се перципирање избаци из аутоматизма и створи ефекат. Свјестан шум у КФС настаје примјеном различитих поступака. Он, рецимо, може бити у форми интенционалних погрешака, које сусрећемо код

писаца и пјесника какви су Момчило Настасијевић, Милош Црњански, Боривоје Станковић и др.[1]

То куда ступај их лаки,
стукнем, брале.

(Момчило Настасијевић: „Осама на тргу“)

Чудно ли ме слободи ово
чудније ли веза.

(Момчило Настасијевић: „Траг“)

Ходим,
јер ходило туда.

(Момчило Настасијевић: „Пут“)

Посебну снагу свјесни шум има у заумној, авангардној, апстрактној, „откаченој“ поезији. Он може довести до потпуног неразумијевања текста.

18. КФС представља једноставну и сложену кодну комбинацију. Ако под једноставношћу подразумијевамо реализацију једног од три кода (природнојезичког, вјештачког или невербалног), КФС је једноставни кôд (природнојезички кôд) јер, по правилу, не настаје на комбинацији (а) природног и вјештачког језика, (б) природног језика и невербалног кода, (в) природног језика, вјештачког језика и невербалног кода. КФС је у овоме погледу семиотички доста затворен: за њега нису типични цртежи, схеме, табеле, спискови, графички знаци, слике, карикатуре и др. Само у неким врстама књижевних текстова ова се средства примјењују (рецимо, у дјечијој књижевности). Међутим, једноставна кодна комбинација (у форми природнојезичког кода) на другом плану добија сложену структуру.

19. Сваки књижевни текст преноси одређену количину информације. Ако је мјера количине информације мјера неодређености поруке (ентропије), њене непредвидљивости и оригиналности, рећи ћемо да је књижевни текст информативнији што је порука неодређенија, мање предвидљива и оригиналнија (Moles 1958). Уколико прихватимо став да је мјера количине информације мјера оригиналности, информативност књижевног текста ће се свести на ту димензију.

[1] О „граматичким грешкама“ А. Блока в. Revzina 1973: 157-162.

20. Као и у другим стиловима, у КФС је присутан сукоб редунданције и економије. Првом се проширује књижевни текст, другом скраћује. Прва настаје понављањем, друга сажимањем и изостављањем.

21. Од три врсте редунданције (кодне, структурне и временске) двије су заступљене у КФС: кодна редунданција (свјесно уношење сувишних елемената) и структурна (употреба допунских, алтернативних или резервних знаковних система путем дуплирања, триплицирања информације). Трећа због начина организације поруке (времена) није карактеристична за писане форме КФС. Од свих Ф-стилова најмања понављања има КФС. Томе доприноси чињеница да га одликује широк и слободан избор, да се детаљно и дуго припрема.

КФС може имати негативну и позитивну редунданцију. Негативна настаје несвјесним, непотребним и неестетским понављањем истих ријечи, израза и конструкција. До позитивне редунданције долази свјесним понављањем у циљу потенцирања семантичке информације, а такође ради јачања поузданости комуникацијског процеса. У оба случаја ради се о таутологији: Ја сам ноћас зао *сан уснио* (Милан-бег и Драгутин-бег, нар. пјесма). Слична је ствар и с плеоназмима: Па и рани читав *месец дана* [...] (Марко Краљевић и соко, нар. пјесма), До један пут у *години дана* [...] (Свеци благо дијеле, нар. пјесма), Почетком *новембра месеца* стигли су у Сарајево кнез Богдан Зимоњић са још четири главара из источне Херцеговине. (Иво Андрић, Омерпаша Латас: Andrić 2002).

У КФС је вјероватноћа позитивне редунданције максимална, док је могућност негативне редунданције минимална. У овоме стилу тешко се може говорити о празнословности.

22. Књижевноумјетничка кодна редунданција представља средство емоционалног дјеловања на реципијента, стварања експресивности и изражајности. На редунданцији (палилогији или понављању) базира се велик број стилских фигура – анафора, епифора, паралелизам, полисиндетон, епанастрофа и др. То могу бити понављања гласова (асонанса, алитерација, рима), морфема (полиптотон), лексема (анафора, епифора, симплоха, анадиплоза), синтаксичких конструкција (паралелизам, антиметабола), исказа или надреченичких цјелина и др. Она су омиљено средство поетског начина изражавања. У прози постоје особене стилске фигуре засноване на редунданцији, нпр. циклична композиција, лајтмотив као што је овај:

сада је ово лето
сад сам сасвим други пишем неке песме
у једном лисцу пола ступца за Перу Зупца
и ништа више
а падале су сву ноћ над Мостаром неке
модре кише

(Перо Зубац: Мостарске кише)

23. **Начин излагања.** У КФС се примјењује особен начин излагања. За њега је типично приповиједање са елементима емоционалности и експресивности, али се често расуђује и описује. Примјена приповиједања, описивања, расуђивања зависи од карактера и циља умјетничког чина те околности у којима се реализује. Избор начина излагања води стварању композиционих, структурних, парадигматских и синтагматских особености.

24. Овај стил посједује особину коју нема ниједан други ФС. То је полистилематичност. Ово је својство засновано на инкорпорацији елемената, сегмената, мањих или већих структурних цјелина других ФС у КФС. Они у КФС губе примарну намјену и потчињавају се општој умјетничкој и идејној замисли.[2]

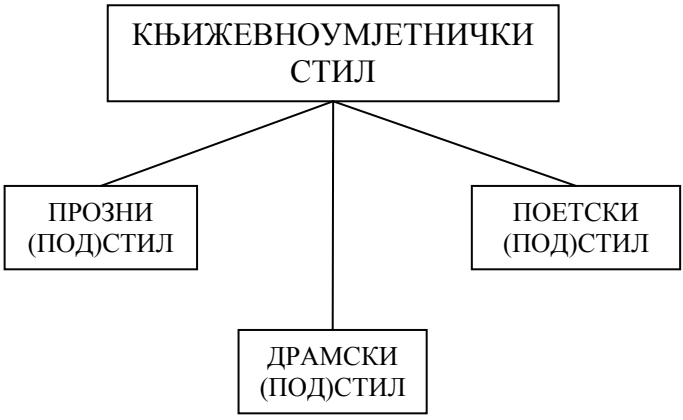
25. Основа КФС је стандардни језик. У процесу структурисања исказа долази до различитог степена одступања од стандардно-језичких норми. Она имају два основна облика: свјесни и несвјесни. Свјесно одступање представља намјерно нарушавање језичких норми ради стварања стилског ефекта. Оно се у КФС максимално примјењује и различито распоређује: обично у дијалогу, рјеђе у ауторовом монологу (по правилу у форми неправог управног говора). Несвјесно нарушавање норми долази у форми језичких (правописних и граматичких), стилских и стилистичких грешака и није типично за овај ФС. Његова је вјероватноћа минимална будући да је КФС веома изграђен и промишљен начин излагања.

26. Једна од основних особина КФС је велика слобода одбира језичких средстава. КФС је отворен за све оно што се налази у језику па аутор књижевног дјела може да узима и архаизам, и жаргонизам, и вулгаризам и све оно што постоји у језику. При томе мора

[2] О томе постоји низ радова, нпр. Dokument 1978, Anić 1971.

наћи мјеру, као врхунски критериј сваког умјетничког чина, не смије прекорачити границу која дијели умјетност од неумјетности. У таквом избору могу се наћи све јединице одбира (специфичне, неспецифичне, полуспецифичне), а базу чине неутрална језичка средства, тј. она која налазимо у свим другим стиловима. Велик дио таквих јединица карактеристичан је за више Ф-стилова. С друге стране, постоје јединице својствене само КФС (рецимо, индивидуални неологизми).

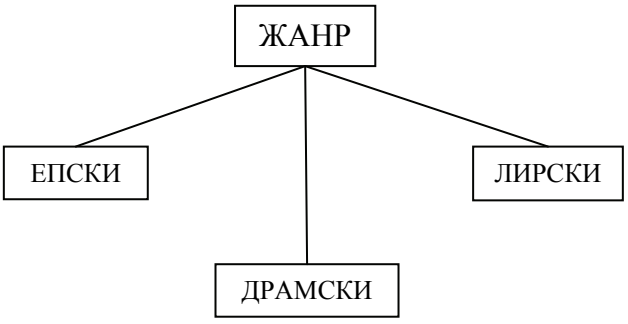
27. Књижевноумјетничким приповиједањем и описивањем информација се, с једне стране, линеаризује у форми природног језичког континуитета, а с друге, вертикализује у облику вјештачке римоване сукцесивности. Тако настају два основна подстила – прозни и поетски. Прозни стил има посебну врсту – драмску. Организација књижевног текста има јасно изражену поларизацију на ауторово казивање, ауторов монолог и говор јунакâ. Али боље би било говорити о полифонизацији књижевноумјетничког дискурса: гласови аутора и његових јунака понекад се толико укрштају, преплићу да се не може говорити о два тока, о двије струје и тачке гледишта, већ о правој полифонији.[3]

Два су основна начина умјетничког изражавања – усмени и писмени. Ниједан ФС, па ни КФС, не егзистира искључиво у једном од њих. За највећи дио КФС је карактеристичан писмени облик. Стил народног стваралаштва заснован је на усменом излагању.

[3] Више о томе в. Bahtin 1967, Uspenski 1979.

КФС је богат жанровима издиференцираним по подстиловима: епском (прича, новела, приповијест, роман), лирском (лирске пјесме), лирскоепском (роман у стиховима, поема, балада, басна, ода), драмском (драма, трагедија, комедија). Посебно се издвајају жанрови усменог народног стваралаштва (јуначки еп, свадбене пјесме, хорске пјесме, поскочице, војничке пјесме, бајке, загонетке и др.).

У односу на друге, КФС се одликује највећим степеном структурне усложњености. Она се посебно оцртава на фону једноставних, стандардизираних и шаблонизираних текстова АФС, ПФС и НФС. Сложености доста доприноси вертикална организација поетског дискурса.

28. Лексичка структура. Лексичко-семантичке и лексичко-граматичке групе на различит начин функционишу у стиловима и имају неједнаке стилистичке вриједности. За КФС је карактеристична широка употреба моторних глагола, што потврђују сљедећи подаци: од 5.000 глагола КФС на моторне глаголе отпада 1.060 или 21,2%; у ПФС на 5.000 глагола долази 658 моторних глагола или 13,1%, а у НФС на 5.000 глагола употријебљено је свега 466 ових глагола или 9,1% (Bljagoz 1968: 159). Њихова велика честост може се објаснити динамичношћу овог ФС и богатим семантичко-стилистичким потенцијалом ове групе, прије свега могућношћу широке употребе у пренесеном значењу. По употреби префиксалних моторних глагола КФС се налази на трећем мјесту (НФС 88,9%, ПФС 81,4%, КФС 66,7%) – Bljagoz 1968: 159. Постоји такође неједнака ФС-дистрибуција конкретних и апстрактних ријечи: у конкретном значењу моторни се глаголи најчешће употребљавају у КФС (79,2%), а много рјеђе у ПФС (31,3%) и НФС (31,4%). То се овако објашњава: „Треба претпоставити да оваква појава проистиче из специфичних особености умјетничке литературе. Јер познато је да је њен основни циљ –

конкретно, очигледно приказивање реалне стварности. А то се постиже помоћу ријечи које су у стању да максимално тачно, јасно изразе стварност која се даје, конкретно – слику предмета или радње. Другим ријечима, висока фреквенција употребе моторних глагола у конкретном значењу објашњава се циљевима и задацима који стоје пред умјетничком литературом.“ (Bljagoz 1968: 163). З. У. Бљагоз истиче да се апстрактни моторни глаголи израженије употребљавају у описима природе, преношењу расположења, расуђивања и погледа јунака, а такође у лирским одступањима, у којима аутор изражава однос према стварности. С друге стране, повећана употреба апстрактних глагола у НФС резултат је природе овог кода који карактеришу многобројна и разнородна закључивања и уопштавања.

КФС одликује висока фреквентност глагола говорења: на 1.000 глагола у прозним дјелима долази 120 глагола говорења или 12% (Kočetkova 1977: 15). Највећу учесталост имају они глаголи који изражавају основне функције говорења – саопштавање, постављање питања, добијање одговора. У КФС употребљавају се двије врсте глагола говорења: „исконски“, који чине 55,8% употребе, и они који постају таквим у самоме контексту па их Т. В. Кочеткова назива функционално-текстуалним (Kočetkova 1977: 9). Приближно четвртина ових посљедњих глагола има различите стилске вриједности и одликује се релативно малом фреквенцијом (Кочеткова 1977: 14). Глагола говорења има пет пута мање у НФС него у КФС и они су у НФС по правилу стилски неутрални (Kočetkova 1977: 16). Глаголи говорења имају посебан задатак: да читаоца уведу у управни говор, што је, по једном мишљењу, и основна њихова функција (Tepljakova 1979: 132). У ту сврху, сматра Л. С. Тепљакова, више од осталих се употребљавају глаголи говорења: од 600 глагола којима започиње ауторски говор Ф. М. Достојевски 380 су глаголи говорења, а 280 глагола припада другим лексичко-семантичким групама („неговорним“). Један дио глагола говорења има експресивну вриједност, а други нема (однос је 230 : 280).

29. Лексичко-стилска слојевитост максимално долази до изражаја у КФС. Овај стил одликује ширина, слојевитост и колоритност лексичког система. Од свих маркираних ријечи у КФС на првоме мјесту се налази разговорна лексика, што и није необично с обзиром на чињеницу да једну десетину лексичког блага чини таква лексика (Denisov 1974: 85). Њу углавном садрже дијалошки склопови,

односно управни и неуправни говор. Број колоквијализама варира од дјела до дјела. Они су посебно фреквентни у прози. Рецимо, у приповијеци „На води“ Светозара Ћоровића користи се разнородна колоквијална лексика: *бућнути у воду*, *кидисати са цврчањем* (22), *мотљати* (22), *зазјавати по дрвљад'ма* (22), *раздрљити прса* (23), *ухавсити човјека* (23), *затурити капу на затиљак* (26), *преврнути очима* (26) – Antologija 1980: 22. Овакве лексеме ступају у синонимске односе с ријечима других стилских слојева. Тако, напоредо с неутралним глаголима *казати* и *рећи* на неколико мјеста се употребљава стилски јачи – колоквијализми: *брекну* Тодор (22), *дрекну* Тодор (23), *цикну* (25), *осиједе* жестоко (24), *окоси се* Тодор (24), *уплете се* Митар (25), *дочека* Тодор (25), *чу* се изнад воде (21), *викну* онај старији (22), опет *ће* овај старији (22), *узвикну* старији (22), *врисну* (24), *промуца* (24), *упаде* Митар (24), *шапну* (24), *прошапта* (25), *замуца* (26), *запита* (24). Слично је и с језиком и стилом Петра Кочића. У „Мрачајском проти“ он даје глаголе *околишити* (Antologija 1980: 27), *поднимити се* (28), *одбочити се* (29), *наврнути* (29), *звјерњати* (30), *кесерити се* (30), *пањкати* (30), *турити* (30), *сркати* (31), *клиснути* (31). Колоквијалне глаголе такође налазимо код Хамзе Хума (*кезити се* – 42, *фућукати* – 44; Antologija 1980), Исака Самоковлије (*пазаривати* – 65, *изићи*: може ли *изићи* фртаљ из меке? – 65, Antologija 1980), Ива Андрића (*шенлучити* – 73, *алакнути* – 75, *натурити* се за њим – 80, *потећи* – 80; Antologija 1980), Боривоја Јевтића (*смуцати се* – 111, *мувати у ребра* – 113; Antologija 1980), Звонимира Шубића (*ћерати* – Antologija 1980: 117), Хасана Кикића (*узаптити* – 126, *дохаберати* – 126, *халакнути* – 12, Antologija 1980), Новака Симића (*пексинити* – Antologija 1980: 132), Ахмеда Мурадбеговића (*тулити* – Antologija 1980: 152), Јакше Кучана (*укебати* – Antologija 1980: 155), Бранка Ћопића (*ударити* пречцем – Antologija 1980: 168, *помести*: *помете* нас – Antologija 1980: 163), Зија Диздаревића (*награисати* – Antologija 1980: 172, *понијети*: воће слабо *понесе* – Antologija 1980: 172, *локати* ракетину – Antologija 1980: 173, *дурати* – Antologija 1980: 173), Меше Селимовића (*шмркати* – Antologija 1980: 183) и др.

30. У поезији се нешто мање употребљавају колоквијализми, међутим, њиховим коришћењем и овдје се може постићи јак стилистички ефекат. Колико им је велика умјетничка снага и свјежина показују примјери Вука Крњевића (Августовско *се* сунце *кесери*

на глави; „Вјетрена ватра“), Миодрага Жалице (*Проскичала* су гола тијела грудима и ногама; „Хуни“), Мака Диздара (Гле како деру и *ждеру* њине вилне силе; „Радимља“), Владимира Черкеза (За облачним погледом Зјапе празни топови; „Човјекова пјесма“), Алексе Шантића (И *сеире* братски теферич у граду; „Из Бир-Хаџи-Бобине долафе“) итд. Међутим, поетска слобода може се злоупотријебити и поетски дискурс непотребно оптеретити вулгаризмима. Примјере овдје, из разумљивих разлога, не можемо наводити, али се они могу наћи у све већем броју. (Неке смо, рецимо, запазили у Lica 1971: 27.)

Дијалекатска лексика врло је препознатљиво обиљежје многих прозних дјела. Колики је удио глаголске дијалекатске лексике у КФС може се видјети из Анићевог списка кајкавских ријечи које је употријебио Анте Ковачић (Anić 1971: 102-126). Драгоцјене податке о томе даје истраживање Исмета Смаиловића „Језик Хасана Кикића“ (Smailović 1979). У њему се констатује велико лексичко богатство Кикићева опуса и широка употреба сочних и необичних народних ријечи. Многе од њих, истиче аутор, нису забиљежили ни најбољи рјечници или им нису дали цјеловито и тачно тумачење.

У текстовима који обрађују историјске теме у већем се броју појављује застарјела лексика – архаизми и историзми. Можда су најкарактеристичнији примјер „Сеобе“ Милоша Црњанског у којима налазимо читав спектар архаизама, настао као резултат стилизације језика времена у коме се одвијају догађаји: *И горкост душе твоје проиде. За долги твој живот тек твоји потомци обрести будут во ноћи благозрачну Деницу* (Crnjanski 1962, I: 128). *Њима је било објављено, још пре три године, да ће ландмилицијске, сербскије полки бити касировани* (Crnjanski 1962, II: 229). *Имјели смо надежду за ову годину* (Crnjanski 1962, II: 437). *Понављао је: „Но, капетан, не грустјите по прошлому!“* (Crnjanski 1962, II: 459). „*Что* ја вам *сказат* хоћу?“ (Crnjanski 1962, II: 468). Али, ако Трифун *раздрјати сја будет*, на мене, у Кијев, *ашче* господ Бог *кое* чудо не *сатвори* [...] (Crnjanski 1962, II: 2).

У поезији застарјелу лексику у израженијем броју налазимо код Мака Диздара, нпр. *згибох*, *мољу*, *скажите* и сл.

За КФС није типична терминолошка лексика – она се углавном користи у случајевима када се описују догађаји везани за научну, стручну и техничку дјелатност. То потврђује анализа М. Н. Ко-

жине: „[...] у уломцима од 50 хиљада случајно узетих ријечи из дјела М. А. Горког, А. Н. Толстоја, М. А. Шолохова, Л. М. Леонова, К. Г. Паустовског, М. М. Прившина, А. П. Чехова, Ф. М. Достојевског, Л. Н. Толстоја, И. С. Тургењева пронађено је свега 49 термина, и то опште познатих, а не с уским значењем [...] Чак и у такозваним производним романима (романима у којима се описују производни процеси; Б. Т.) број термина у односу на научни језик није велик, а њихов је састав такође другачији, он је 'одабран'. На примјер, у 'Сапутницима' В. Ф. Панове број термина износи око 50, при чему су већина од њих опште познате ријечи, у суштини у извјесној мјери детерминологизиране [...] У 'Истраживачима' Д. А. Грањина термина има више за 1,5–2 пута [...] У поезији В. В. Мајаковског или, на примјер, Р. И. Рождественског, који, по свој прилици, чешће од других пјесника прибјегавају коришћењу терминологије, углавном је иста слика: у једном тому 'Изабраних дјела' В. В. Мајаковског на 330 страна има 53 термина; у књизи Р. И. Рождественског 'Радијус кретања', чији сам назив претпоставља употребу терминологије, посљедњу чини 31 ријеч" (Kožina 1970: 145).

У КФС термини су изнуђени садржајем и тематиком те свако умјетничко дјело има своју терминологију (професионалну, стручну лексику). Тако у текстовима с ратном тематиком доминирају ријечи које се односе на ратовање, војну технику и војнички живот. Термини могу добити експресивну функцију ако се не дају у правом, већ у фигуративном значењу, односно ако се извлаче из своје функционалне сфере (гдје врше искључиво номинативну функцију) и уводе у сферу помјерених значења (када губе номинативну функцију и постају средство додатног стилистичког нијансирања, најчешће ради исмијавања, иронизирања, стварања комичног ефекта). Тако у судару основног и контекстуалног значења настаје експресија.

Професионализми представљају ријечи типичне за одређену струку, професију, специјалност и долазе у текстовима са стручном тематиком.

Сљедећи лексички слој – жаргонски активно се употребљава у различитим стиловима, прије свега у РФС и КФС. У књижевноумјетничким текстовима он добија изразиту конотативну вриједност.

Посебну врсту лексичког слоја чине нове ријечи или неологизми. За КФС су типични оказионални неологизми, који имају

функцију појачавања сликовитости и изражајности и представљају омиљено средство стварања осебујног и оригиналног стилског израза. Нпр.:

куд они *шестарим*,
са рујних лица штијем лобање коб

(Момчило Настасијевић: „Осама на тргу“)

Стилски слојеви нису у КФС изоловани једни од других, већ се, напротив, комбинују, укрштају, допуњују. Та разноврсност се, између осталог, види из списка ријечи употријебљених у дјелима Анта Ковачића, који садржи доста лексема различите стилске вриједности типа: *басрљати*, *цендрати*, *цмиљети*, *чапркнути*, *дочимити*, *(до)хромотати*, *допитати*, *друбољути*, *дундурити се*, *гвирити*, *хахуљати*, *хлунути*, *хрумити*, *искамусати*, *испентати*, (*иш*)*чепуњати*, *изудити*, *ижденути*, *кутрити*, *миљугити*, *начењупити се*, *нафицкати се*, *насмундурити се*, *очарапити*, *омухавати се*, *опернатити се*, *опухнути*, *оснути*, *патрити*, *прежуљ*(*ив*)*ати*, *прилизавати*, *пристранити се*, *прочепуњати*, *пролабортавати*, *пропентати*, *просапити*, *прошунтати*, *прудити*, *руљити*, *скомукати*, *слонити*, *сопотати*, *сразити се*, *стерати*, *стипати се*, *шкрунити*, *шквакати*, *шобоњати*, *штрбенцати*, *трнапити се*, *узјежити се*, *загундрати*, *загрости*, *запентасати*, *(за)зврљати*, *збаждати*, *згундати*, *злосрднути се*, *зурљати*, *жврголљити* (Anić 1971). У језику Јакова Игњатовића постоји висок проценат германизама (*камарати*, *луфтирати се*, *шлајхловати*), позајмљеница из мађарског језика (*долуписати*), турцизама (*даворити*), провинцијализама (*сиграти се*), архаизама (*возбудити*) и др. (Jerković 1973: 283-287). Језик Владике Данила садржи доста ријетке и необичне ријечи типа *жмакати*, *заминати се*, *јазвити се*, *прогнити*, *сити* (Mladenović 1973: 187-189). У Коларовим новелама запажа се мјешавина туђица (*аромати*, *кубурити*, *шалабазати*, *командирати*, *комендирати*), еуфемизама (*кврцнути*, *умочити се*, *дрварити* – 37), кованица (*усолидити се* – 38) и др. – Čupčić 1980: 25-32). И лексику Доситеја Обрадовића одликује разнородна лексика: црквенословенизми (Herta 1970: 286), русизми (229), сербокроатизми (246), турцизми (252), романизми (255), германизми (257), грецизми (259) и др.

Та разноврсност комбинација лексичких слојева односи се и на поезију.

31. **Морфолошка структура.** КФС има изражен глаголски карактер: наш корпус показује да су глаголски облици најчешћи у КФС, а најрјеђи у АФС. И у књижевним текстовима прва је именица, а други глагол. КФС се одликује високом фреквенцијом 3. лица једнине и множине, а такође 1. лица једнине. КФС у односу на друге Ф-стилове садржи највећи број личних глаголских облика (најмање има АФС). То се објашњава израженом глаголичношћу КФС, динамичношћу и преовлађујућом индивидуалном нотом (Kožina 1972: 251-266). Лични облици најчешће се сусрећу у драматургији (21,9%) – Jevstafjeva 1970: 84. У односу на НФС овај стил има два пута више облика за 3. лице, а у односу на АФС 3,5 (Kožina 1972: 260). Прво лице једнине и множине сусреће се у текстовима савремене поезије у 2,8% случајева, док у прилозима дневне штампе свега 0,8%, односно 2,5 пута је чешће (Kostić 1966: 139). У поезији се друго лице јавља у 1% случајева, док трећег лица има највише – 10%.

У КФС долази до широке интерверзије лица. Њен најчешћи облик је замјена првог лица једнине другим лицем једнине. Таквим поступком постиже се двоструки циљ: избјегава се прекомјерна употреба 1. лица а израз је упечатљивији. Глаголи у таквом значењу обично означавају радњу с дужим трајањем, не указују, дакле, на појединe процесе. Нпр.: Па, брате, вођен близу има кућа. Ето до куће Мандалове нема ни чејрек хода, па да донесемо [...] За по сахата и да *одеш* и да се *вратиш* (Светозар Ћоровић: „На води“: Antologija 1980: 28). – Човјеку ти дође некад некаква слутња. *Слутиш* а не знаш ни што *слутиш* [...] па се одједном збуде... а ти се *сјетиш* само да си некамо чудно слутио, јах! (Хасан Кикић: „Како су мушкетали Шахбаза“, Antologija 1980: 125). Понекад се замјеном првог лица трећим и увођењем именице врши деперсонализација: *Има прото* свега у својој кући; немој мислити да нема [...] (Петар Кочић: „Мрачајски прото“, Antologija 1980: 30).

У КФС преовладава употреба 3. лица једнине и множине. „Приповједач се тако дистанцира просторно, временски и доживљајно од предмета књижевне умјетнине желећи да постигне универзалност, ванвременско и временско узете заједно. Стога и честа појава безличних облика.“ (Delić 1970/71: 32).

Што се тиче ауторског „ми“, оно је више одлика НФС и ПФС (рецимо, на 45.000 ријечи књижевних текстова долази само 5 примје-

ра такве интерверзије – Kožina 1972: 260). Шта за ауторе књижевних текстова значи замјена 3. лица првим лицем, Осип Е. Мандељштам је изразио на овај начин: „Какво је само задовољство за приповједача прећи са трећег лица на прво! То је исто као кад се, након што се попије из мале и неприкладне чаше, човјек прене и махне руком, а затим право из чесме попије хладну свјежу воду“ (цит. према Vinokur 1979: 50). Од три књижевна рода (лирике, епике и драме) можда највеће конотативне вриједности поља персоналности долазе до изражаја у лирској поезији. У епској поезији пјесник је по страни, он директно не изражава емоције па се такав вид стваралаштва назива објективном поезијом. У драмској поезији пјесник је још више удаљен од свог објекта, он је ту ауторски максимално обезличен. Све то утиче како на број употреба појединих лица (посебно 1. и 2. лица) тако и на карактер интерверзија. Лирска се поезија одликује фреквентношћу 1. лица једнине и концентрацијом на вези „ја ↔ ти“, док епска има смањен број 1. и осјетно повећану употребу 3. лица. Комуникацијски канал „ја–ти“ чини језгро, основицу лирских љубавних пјесама, у којима се исказује једно од најјачих људских осјећања па долази до честе употребе првог лица. Многи су пјесници дали препознатљив печат таквом начину изражавања. Снага једне од најљепших љубавних пјесама добрим дијелом долази из поља персоналности. То је „Снове снивам“ Лазе Костића. Његово снажно лирско казивање одише свјежином, емоцијом и мајсторским поступком. Почетак је „убитачан“ – облици 1. лица једнине долазе у таласима:

Снове *снивам*, *снујем* снове,
снове *снујем* бисерове,
у сну *живим*, у сну *дишем*,
ал’ не могу их да *напишем*.
Снове *снивам*, снове *снујем*,
У слике бих да их *кујем*,
ал’ су санци полетарци,
не могу их да *прикујем*
срцу своме лаганоме.

Експресија пјесме написане „у једноме даху“ настаје на бази понављања првог лица, алитерације (**С**нове **с**нивам, **с**нујем **с**нове) и паронимске атракције (*снивати* – *сновати*). Затим се уводи друго лице:

Ал“ *наслони* на те снове
твоје груди бисерове,
две ледене бисер-капи:
ти би студен *смрзла* снове,
све те слике *следила би*.

32. Категорија вида има своје особености у КФС. Глаголи свршеног вида више су везани за овај стил, него, рецимо, за научни. Широко коришћење облика свршеног вида посебно карактерише умјетничку прозу „догађајног“ типа са оштром сижејном линијом. Стиховни говор даје предност глаголима несвршеног вида, што се може објаснити већом апстрактношћу и мањом „догађајношћу“ садржинске структуре поетских дјела. Да су глаголи свршеног вида фреквентнији у КФС, потврђује наша анализа Генкелових података о фреквенцији ријечи у роману Д. Н. Мамина-Сибирјака „Приваловски милиони“ (Genkel 1974) у коме смо нашли 45,2% глагола несвршеног вида, 54,5% глагола свршеног вида и 0,3% двовидских глагола. Истраживање М. Н. Кожине даје сличну слику: однос свршеног и несвршеног вида у КФС је 44,3% : 55,6% (+ двовидски глаголи 0,1), у АФС више преовладава несвршени вид (23,8% : 73% + 3,2%), а у НФС он максимално долази до изражаја (20,8% : 77,8% + 1,4%) – Kožina 1972: 240-251. Повећан проценат глагола свршеног вида у причама М. Н. Кожина не доводи у везу са жанром, већ са утицајем других фактора, на примјер сказа (Kožina 1970). Она констатује: „На први поглед у умјетничком језику, као веома конкретизираном, могао би се очекивати још већи број облика свршеног вида, међутим, то би било у супротности са природом руског говора и руског језика. Ствар је у томе да, очигледно, у свим врстама руског говора, као у свакидашњем, проценат облика свршеног вида не може сувише превладавати. Тако, наше анализе снимака дијалекатског говора, драматуршких дјела и дијалога у умјетничким дјелима показују да је саодношење видова овакав: у првом случају свршени вид даје 34%, а несвршени 54%; у другом (у умјетничком дјелу) свршени вид даје 46%, несвршени 54%. Осим тога, пораст броја (чак незнатан) облика свршеног вида у умјетничкој прози омета то што велик простор у њој заузима приповиједање које условљава коришћење приповједачког презента и приповједачког перфекта, што се у руском изражава глаголима несвршеног вида“ (Kožina 1970: 244-245). Стилску раслојеност поља аспектуалности Л. А. Серебрјакова тумачи овако: „Стило-

ви савременог руског језика, колико се може судити по резултатима појединачних експеримената, јасно су издиференцирани по квантитативној заступљености глагола несвршеног и свршеног вида. Висок удио глагола несвршеног вида оштро издваја граматичку структуру свих жанрова научног стила. На супротном полу по броју тих граматичких значења налази се стил умјетничке прозе, који чешће оперира облицима свршеног вида. Преовладавају значења 'несвршености' у новинарској публицистици и у поезији, али кад је у питању посљедња, потребни су, ради провјере, допунски подаци" (Serebrjakova 1970b: 225).

Од глагола свршеног вида у свим стиловима најчешће се реализује значење финалности. Иницијалност и једнократност карактеришу структуру умјетничког говора, при чему глагола са овим значењима има у прози готово два пута више, него у поезији (Serebrjakova 1974a: 6). Четири врсте глагола несвршеног вида на различит се начин појављују у КФС: **а)** глаголи који означавају радњу што се дешава пред очима читаоца (претежно карактеристични за КФС), **б)** глаголи чија се радња не подудара с периодом непосредног проматрања (у КФС дају 25% свих глагола несвршеног вида, у ПФС 76%, а у НФС 57%), **в)** глаголи који служе за опис особина материје (готово се не сусрећу у КФС и ПФС, али су типични за НФС), **г)** глаголи који се користе за опис природе и особина (најшешће долазе у КФС) – Serebrjakova 1970b.

33. Вријеме се може представити на два начина: 1) да се објективизира и покаже онаквим каквим доиста јесте, 2) да се субјективизира и изрази у трансформисаној форми. Умјетност је увијек бирала други пут. Стога се вријеме у умјетности и вријеме у стварности не подударају, тачније у умјетности вријеме није и не мора бити онаквим какво је у стварности (да је другачије, не би постојала умјетност, јер се она заснива на индивидуалном поимању и осмишљавању). Сваки догађај има своју временску димензију (почетак, трајање, крај), која у реалности никада не може бити нарушена јер је једна од основних поставки временске логике линеарност (Karavajev 1983: 90-94). У умјетничком начину изражавања, међутим, она се трансформише па оно што је крај може доћи на почетак, може, рецимо, садашњост да претходи прошлости. Сви временски планови (прошлост, будућност, садашњост) у КФС су изукрштани. Писац може да представи прошлост као савременост, и обрнуто. Он може да

огромни период од неколико стољећа сажме у најуже оквире (сјетимо се Толстојевог романа „Рат и мир“, „Дјела Артамонових“ Максима Горког и др.). Михајло Лалић, рецимо, у „Хајци“ описује догађаје који су се одиграли у неких 12 сати, радња романа „Злочин и казна“ Ф. М. Достојевског траје девет дана, „Идиота“ тринаест, а „Руђина“ И. С. Тургењева три мјесеца. Приповједач понекад примјењује ретроспекцију: јунаци из садашњости одлазе у прошлост, маштају о будућности. Вријеме се може убрзавати и успоравати, давати у цјелини или прекидати. Оно се може сликати у тијесној вези са историјским временом или одвојено од њега, затворено у себе, у различитим спојевима (Lihačov 1973). Временска димензија се приказује с различитим степеном прецизности, чак као календарско вријеме. Антологијски примјер је Пушкинова пјесма „К Чаадаеву“ у којој умјетничко вријеме прати природни циклус од 24 сата (Petrov 1974: 57). Фактичко вријеме увијек је шире од времена представљеног у дјелу. Приказано вријеме се „скраћује“ у односу на фактичко вријеме на рачун прекида. Стога сижејно и фабуларно вријеме нису подударни (Kuzmina 1974). Субјективни доживљај времена битна је карактеристика умјетничких дјела. С тим у вези Л. А. Герасименко издваја два типа романа: у једноме се примјењује хронолошки принцип великог епског романа (романи Л. Н. Толстоја, И. А. Гончарова и др.), у другоме је „чисто“, фактичко вријеме ограниченог трајања („Злочин и казна“ Ф. М. Достојевског) – Gerasimenko 1980: 52-53. Н. К. Геј запажа различиту усмјереност писаца: док је, рецимо, Ф. М. Достојевски сав концентрисан на садашње вријеме, дотле код И. А. Буњина вријеме добија метафорички, онтолошки смисао (Gej 1975: 216).

Временски планови се укрштају и због бинарне структуре умјетничког текста – монолошког и дијалошког говора, односно због тога што аутор говори у једној временској димензији, а јунак/јунаци у другој. Умјетничко дјело претпоставља двије временске равни – реалну и умјетничку. Ако књижевну комуникацију проматрамо са аспекта кодирања и декодирања, онда се запажа још једна димензија: у једноме времену се радња дешава, у другоме се умјетнички обликује, а у трећем перципира. У првој равни налази се јунак, у другој аутор, а у трећој читалац. Све то усложњава временске саодносе у КФС.

34. КФС одликује велика транспозитивност. То посебно долази до изражаја у описивању прошлих радњи. У КФС глаголски облици се употребљавају у правом и пренесеном значењу. Језик је

развио могућност да једно вријеме може долазити у значењу другог, јер би се негативно одразило на стилистичку раван ако би се временски планови везали искључиво за један облик. Овдје као да важи принцип солидарности: у стилистички оскудном морфолошком потенцијалу глаголски облици се међусобно испомажу. Транспозицијом глаголских облика постиже се и појачава љепота изражавања.

Битна разлика између КФС и осталих Ф-стилова састоји се у томе што се времена (временски облици, временска значења) у КФС више преплићу, укрштају, замјењују. НФС, ПФС и поготово АФС у том су смислу много статичнији, „непокретнији“. У књижевним текстовима одвија се својеврсна игра времена: час се даје један облик, час други, на једноме мјесту је право, а на другом пренесено значење, негдје долази до нагомилавања, негдје до потпуног изостављања граматичких ликова. Поље темпоралности КФС је врло сложено и шаролико. И то је оно што му даје љепоту и што га издваја у систему Ф-стилова. Упоређујући КФС и НФС М. Н. Кожина извлачи овакав закључак: „У цјелини може се говорити о специфичној тежњи функционалних значења временских облика глагола у контексту научног говора ка стварању нијансе квалификативности, ’обиљежајности’, а у умјетничком – ка дјелотворности, динамичности, заправо глаголичности. То и даје научном говору (заједно са другим средствима) карактер апстрактности, а умјетничком конкретности“ (Kožina 1972: 230-231). Битном нам се чини и констатација: „У вези са употребом временских облика глагола по стиловима запажа се веома примјетна разлика, која даје за право да се сматра како функционисање тих језичких елемената представља изванредно параметално обиљежје стила“ (Kožina 1972: 155). Л. А. Серебрјакова запажа суштинску разлику између поља темпоралности прозе и поезије у томе што (а) језик умјетничке прозе као основни временски фон има прошло вријеме (честост облика садашњег времена у односу на честост облика прошлог времена је 1:34) и што (б) у поезији постоји мијешање различитих временских планова, што је појам временске доминанте лишен конкретности и што је распон између садашњег и прошлог времена знатно смањен (1:1,7) – Serebrjakova 1974b: 11. Прошло вријеме од глагола свршеног вида, истиче овај аутор, најчешће се сусреће у умјетничкој прози, а најрјеђе у НФС и ПФС. Облици прошлог времена од глагола свршеног вида широко се користе само у умјетничкој прози (43,6%), а у другим типовима текстова њихов је број знатно

мањи, посебно у НФС (15,6%). Највећу концентрацију облика будућег времена од глагола свршеног вида Л. А. Серебрјакова налази у поезији. Констатујући да је за руску прозу XIX и XX вијека карактеристична висока фреквенција прошлог времена од глагола оба вида В. В. Јевстафјева истиче: „Поезију XX в. одликују временски облици садашњег, прошлог и будућег времена, а поезију XIX в. облици садашњег и прошлог времена те императива“ (Jevstafjeva 1970: 87). Као специфичност у пољу темпоралности А. М. Ломов наводи употребу времена у статичком и динамичном смислу (Lomov 1977: 86-87). Статичком начину одражавања стварности обично се прибјегава у дијалогу када је сабесједницима важно лоцирати радњу у времену. „Они у том случају могу да употребљавају било који временски облик, чији је избор диктиран једино тиме када се – у односу на тренутак говора – десио догађај што се спомиње“ (Lomov 1977: 86). Динамички начин одражавања стварности обично се користи у монолошком приповиједању са детаљизираном, мање-више, структуром, када се задатак говорног лица састоји у томе да се покаже како су се и којим редом развијале међусобно повезане радње које цјеловито чине неки догађај (Lomov 1977: 87). А. М. Ломов износи мишљење да је апсолутна употреба времена по своме карактеру неутрална, другим ријечима, не носи никакав стилски ефекат. Н. П. Шумарова тврди да се у описима природе будуће вријеме практично не сусреће, а да се значења садашњег времена разликују у дијалозима и у описима природе у томе што као полазна тачка у дијалогу служи тренутак говора, а у описима природе временски план дјела (Šumarova 1980: 75-76). Н. В. Сурова закључује да се временски облици глагола у уском значењу сусрећу релативно ријетко у текстовима какве су Чеховљеве приповијетке и да је много раширенија употреба временских глаголских облика у неправом значењу (Surova 1951: 124). Л. В. Суханова показује како смјена временских планова и коришћење различитих временских облика стварају промјене у ритму приповиједања (Suhanova 1970). Радови Firsova 1976, 1979, 1981, у којима је детаљно обрађен систем времена шпанског језика, потврђују да поље темпоралности испољава на стилистичком плану универзалне особине, особине карактеристичне за све језике или велик број језика.[4]

[4] О другим аспектима функционисања поља темпоралности у КФС в. Slaščeva 1967, Šmeljov 1960, Nelisov 1977, Potaškina 1977, Ardentov 1975, Petrov

35. Задржавањем четирју претериталних облика (перфекта, аориста, имперфекта и плусквамперфекта), које је већина других словенских језика изгубила, наш је језик на стилистичком плану доста добио. Као што знамо, један од фундаменталних појмова у стилистици је избор (тамо гдје има избора има и стилистике, гдје га нема нема ни стилистике). Богатство избора је важан стилистички критериј па нестанак било којег облика представља осиромашење стилистичког потенцијала. Стога, вјероватно, стилистичари са жаљењем прате нестајање из активне употребе аориста, имперфекта и плусквамперфекта. Али ово је и шири лингвистички проблем. Он је, тачније, један од најинтересантнијих, најсложенијих и најспорнијих макропроблема у контрастивној лингвистици. На питање шта је усавршавање – да ли (1) поједностављивање, унификација и економија или пак (2) богатство избора, редунданција стилистичари ће казати да је усавршавање оно што води јасном, прецизном и лијепом стилу. Основно је да иста мисао може изразити на различите начине.

36. У језику поезије и дневне штампе презент се јавља много чешће него остали глаголски облици – 14,5%, слиједи радни придјев 2,95%, инфинитив 1,05%, аорист 1,05%, императив 1,05%, трпни придјев 0,55%, футур 0,35%, прилог садашњи 0,25%, имперфект 0,15%, прилог прошли 0,035%. „Овај заједнички ред јављања основних глаголских категорија у језику дневне штампе и савремене поезије потпуно је идентичан с редом јављања који смо добили само на основи текстова савремене поезије. Презент по честости своје употребе, у оба језичка материјала, далеко је фреквентнији но сви остали облици. Презент сачињава 65,4% свих глаголских облика, и то у дневној штампи 63,5%, а у савременој поезији 67,3%, тако да он, својим облицима и својим функцијама, доминира у глаголском систему нашег језика.“ (Kostić 1966: 138). Тај закључак потврђује и циклус пјесама Васка Попе „Игре“: у њему је употријебљен 191 глаголски облик, од чега 175 облика презента, 11 перфекта, 1 прилог садашњи, 2 трпна придјева и 2 инфинитива (Jović 1975: 38). Наша анализа приповијетке „Кроз Маглу“ Петра Кочића такође потврђује доминацију презента: презент 50,3, аорист 17,9, перфект 13,0, инфинитив 7,1, прилог садашњи 3,25, императив 2,3, трпни придјев 1,95, футур I 1,95, имперфект 1,3, кондиционал 0,65, плусквамперфект 0,3. Међу-

1974, Kuzmina 1974, 1972.

тим, у приповијеци „Мустафа Маџар“ Ива Андрића садашње вријеме је мање заступљено: презент 33, аорист 28,2, перфект 25,1, трпни придјев 4,1, прилог садашњи 3,8, имперфект 1,4, инфинитив 1,1, императив 0,9, кондиционал 0,9, плусквамперфект 0,6, прилог прошли 0,5, футур II 0,4. Обрадом података Мића Делића о употреби глаголских облика у „Путу Алије Ђерзелеза“ Ива Андрића (Delić 1970/71) добили смо овакве саодносе: презент 44,9, аорист 24,7, придјев трпни 7,5, прилог садашњи 6,75, перфект 6,2, кондиционал 3,6, императив 2,1, футур I 1,3, придјев радни 1,3, плусквамперфект 0,65, прилог прошли 0,65, имперфект 0,3. Неке врсте садашњег времена снажно се вежу за КФС. Такав је приповједачки презент који се у строго научним, публицистичким и административним текстовима готово уопште не користи.

37. Транспозиција у пољу претериталности је најшира јер за изражавање прошле радње постоје четири примарна облика: перфект, аорист, имперфект и плусквамперфект. У КФС је најфреквентније прошло вријеме (по нашим прорачунима 68% од свих временских облика, у корпусу Kožina 1972 проценат је још већи – 85%, а код Golovina/Urambaševa 1967 на 361-450 облика прошлог времена долази 10-31 садашњег и 6-18 будућег времена). Разлог за доминацију прошлог времена лежи у природи самог умјетничког кода: КФС је примјетно окренут према прошлости јер се у њему углавном казује о нечему што се десило или се могло десити или, како каже М. Н. Кожина, предмет умјетничког приказивања су претежно догађаји који као да су се десили (Kožina 1972: 157). „Превладавање у њему облика прошлога времена као конкретнијих може такође бити објашњено тежњом ка максималној конкретности оног што се слика (пошто се овдје и уопштавање даје у сликовитој форми) и условљено је специфичношћу поетског мишљења. Ово се потврђује тиме што општи карактер говора и временски облици глагола који се анализирају овдје долазе у својим најконкретнијим значењима (то се тиче облика и садашњег, и прошлог, и будућег времена)“ – Kožina 1972: 157.

38. У КФС се веома често користи приповједачки презент. Наша анализа „Човјекове судбине“ М. А. Шолохова дала је, наизглед, зачуђујући податак: од 774 облика садашњег времена (што чини 23% свих глаголских облика) чак се 343 или 72,4% односи на приповједачки презент. То значи да је 2/3 облика садашњег времена подвргнуто транспозицији. Ову појаву није тешко објаснити. У већем

дијелу приповиједања главни јунак описује свој живот, а писац се појављује само на почетку и на крају дјела. Ради се о монологу једног човјека, човјека из народа, монолога датог у форми сказа. С друге стране, у нашем корпусу лирске поезије нисмо нашли ниједан примјер приповједачког презента. Зато њиме обилују народне пјесме и приповијетке. „Код неких новијих и најновијих писаца је, свакако, нешто ређи, под утицајем свакодневног пословног језика, у коме се све више за означавање прошлих радњи употребљава скоро искључиво перфекат. Ипак ће се ретко наћи који писац белетрист код кога се уопште неће срести овај облик. И обрнуто, у интелектуалном се стилу, сем у историјским делима, не наилази, или се изузетно ретко наиђе на њега. Он даље, није подједнако чест од несвршених и свршених глагола, него је уочљиво ређи од ових последњих, нарочито у новије време. А Вук га је, рекосмо, у својим списима, нарочито историјским, врло много употребљавао; знатно је ређи код наших класичних писаца после Вука, а још ређи код најновијих у језичким областима на истоку, где је аорист још у широкој употреби [...]“ (Stevanović 1975, II, 585). Приповједачки перфективни презент има четири значења – а) значење прошле уобичајене радње, б) значење радње која се понављала и смјењивала, в) аористно значење, г) значење тзв. сценског перфективног презента (употреба презента у ауторским примједбама, дидаскалијама драмских дјела) – Vojvodić 1989: 86, 94). Ево неколико примјера приповједачког презента од имперфективних глагола: Е видиш ти среће! Ја *хоћу* кући, а друштво не *да*. Шта си, веле, навалио, сједи још мало (Selimović 1970: 75). – Већ два дана Махмут не *долази*. Ни Мула Ибрахим (Selimović 1970: 89). – Био сам у кафани, загушљиво, све један на другоме *сједи*, због кише (Selimović 1970: 178). Приповједачки презент од перфективних глагола је прилично фреквентан у овоме дјелу. Нпр.: *Прићем*, кад – ти. И ниси пао од пића, пријатељу. Неко те је добро премлатио (Selimović 1970: 74). Те мало попиј, мало попричај, таман да *наиђем* на тебе (Selimović 1970: 75). – Већ два дана Махмут не *долази*. Ни Мула Ибрахим (Selimović 1970: 89).

39. Перфект се може замијенити аористом (*скочио сам* → *скочих*), имперфектом (*држао сам* → *држах*) и плусквамперфектом (*пјевао сам* → *пјевах*). Он се употребљава у значењу будућег времена (претпоставке, увјерености), нпр.: *Пропао си* ти и коњ, кажем ти; ако се лопови не стегну, *пропали смо* (Stevanović 1975: II: 626–627).

40. Аорист може да буде употријебљен у значењу перфекта, презента и футура. Он се ријетко користи за ознаку праве садашњости, нпр.: О *чули* ме (тј. *чујеш ли* ме), мој брате Стефане! (Maretić 1963: 621). Каткад се аорист даје за ознаку будућих догађаја, особито оних који се сматрају сигурним и који ће се готово сваки час десити (али се још нису догодили): Господе, избави нас, *изгибосмо*! [...] ја ћу узети једнога коња, па *одох* по свијету; [...] дижи, побратиме, *уједоше* ме пси (тј. још ме нијесу ујели, али ће ме за час ујести) – Maretić 1963: 621).[5] Овај облик има врло изражену стилематичност. У КФС аорист је важан елеменат умјетничког казивања, у РФС је рјеђи, у АФС се не употребљава, док га у строго публицистичким и научним текстовима готово не налазимо. Аорист углавном означава временски ограничену прошлу радњу коју је говорно лице запазило или доживјело. Општеупотребни карактер, својствен перфекту, није карактеристика аориста. „У језику књижевности сада означених области, у центрима где се развија хрватска књижевност и хрватски културни живот, нарочито у Загребу, где је тај живот најбујнији, аорист је упадљиво рђи и у језику белетристике. А то је, уосталом, и сасвим разумљиво и лако се објашњава познатим чињеницама. Аориста у језику хрватске књижевности, оне књижевности што се развијала до тридесетих година XIX столећа углавном на чакавском и кајкавском дијалекту, последња два века већ није било, јер у тим дијалектима, баш у томе времену, нестаје аориста из употребе [...] Живост у приповедању коју писци источних културних центара, рецимо, остварују честом употребом аориста у приказивању догађаја и ситуација из одређене прошлости, књижевници загребачког круга за постизање истог стилског ефекта чешће употребљавају перфективни презент, што наравно не значи да у истој функцији данашњи хрватски писци не употребљавају и облике аориста, као што и српски писци, поред аориста, употребљавају и перфективни презент“ (Stevanović 1967: 76-78). И поред ријетке употребе аориста у језику данашње књижевности, Михаило Стевановић сматра да се осјећање за значење овог облика у потпуности сачувало у књижевном језику, што се опет може релативизирати Маретићевим предвиђањем да ће

[5] О индикативној, релативној и модалној употреби аориста у роману „На Дрини ћуприја“ в. Petrović 1971, а о употреби аориста у романима Мирка Божића в. Bogdan 1977.

се из нашег језика изгубити аорист. Неједнака стилска вриједност аориста зависи и од тога је ли образован од имперфективних или перфективних глагола: аорист првога типа много је рјеђи, а другог експресивнији. Аорист имперфективних глагола је, по Стевановићевом мишљењу, у савременом књижевном језику толико риједак да постаје све необичнији, уколико се и наилази на њега. Он констатује да у народним умотворинама, посебно у пјесмама, гдје је употреба аориста и метрички условљена, овог облика има знатно више (Stevanović 1967: 79). Експресивност аориста перфективних глагола је изразитија од аориста имперфективних: „Али не треба тражити баш у томе неупоредиво чешћу употребу првог него другог, већ у његовој семантичко-синтаксичкој вредности. А у томе истом фактору је и животност аориста перфективних глагола неупоредиво снажнија и уопште довољно снажна да се о питању његова нестајања из српскохрватског језика, уколико су предвиђања ове врсте допуштена, уопште не може говорити, док је имперфективни аорист из језика најновијег времена скоро ишчезао тако да се у неким граматичким приручницима он и не спомиње [...]“ – Stevanović 1967: 79. Аорист се у КФС користи у функцији динамизирања текста, живости казивања и изразите експресивности: „Као граматичка категорија стилистички релевантна у српскохрватском језику, аорист у пишчеву језику добива и додатну контекстуалну вриједност. Тако ће се Самоковлија њиме обилато служити у описима динамичних радњи и уопште у приповиједању оних догађаја ’чија је жива динамика још за говорника непосредно присутна’.“ (Stefanović 1984: 79). Додаје се да је аорист најприкладнији претеритални и уопште глаголски облик за изражавање доживљене радње. Ево примјера из Селимовићеве „Тврђаве“: Душу му његову педерску, баш ме курвински *намагарчи* (Selimović 1970: 73). – *Постаде* ми јасно одједном, сјетим се шта ме снашло. Као онај паметни човјек, кад му *скидоше* гаће, *обалише* на земљу и *узеше* шибе, њему одмах *паде* на ум да ће га тући (Selimović 1970: 94)! – Али кад ми Махмут *рече* да ме дефтердар очекује прекосутра [...] ја се још једном *увјерих* да о животу не знам ништа (Selimović 1970: 105). – Она *пусти* у кућу свога љубавника и његовог оца, Ибрахима Пакру, *уведе* их у собу гдје је мирно спавао стари Мухаремага, отац и син га сложно *избодоше* ножевима [...] (Selimović 1970: 132). – [...] ону двојицу *одведоше* ко овце, што ли не *побјегоше*, бого мој [...] а Авдагу одједном *погоди* и несрећа и срећа, *изгуби* брата а *доби* толики иметак [...] (Selimović 1970: 139). [...] – Куд *се* не

спријатељи с каквим муфтијом, а не са мном (Selimović 1970: 188)! – *Дође* ми један трговац, њега сам смирио прексиноћ, вели [...] (Selimović 1970: 233). – Тако нас шљивар *удеси*, и још *признаде* да се онај трговац сам понудио да нас наведе на њега (Selimović 1970: 235). – Ја, снахо, *рекох*, чини ми се, да је он узео мени а не ја њему (Selimović 1970: 235). – Кад је Шехагин син навршио осамнаест година, *замоли* оца да га пусти у војску, у рат [...] (Selimović 1970: 237). – Власт *похвата* и *остале* бјегунце, и *затвори* у тврђаву [...] Младић *признаде* све и *прими* кривицу на себе [...] Он тада *каза* своје право име и *замоли* да обавијесте његова оца [...] (Selimović 1970: 238). – Он ти *устаде*, па полако, ама корак неће да пружи [...] *удари* га по десном, *удари* по лијевом образу, онако изамашке, грмаљ само клече, Осман *прије* другом, *ишакета* и *њега* [...] Онда једноме *нареди* да отвори врата, а обојица да се губе [...] и богами, *увукоше* вратове, *послушаше* га, као дјеца хоцу, и *клиснуше* у мрак. А он *се врати* у друштво [...] Тада Мухарем Пјево, одушевљен, *поручи* пјесму, и *хтједе* да плати, Осман само *издрељи* очи [...] па вели Пјеви [...] (Selimović 1970: 256-257). – Муселин не *издржа* дуго, *диже* се, лијепо се, додуше, *опрости*, и *клисну* први. Кадија *остаде* дуже, па *оде* и он, зелен (Selimović 1970: 272).

41. Имперфект, као и аорист, има значајан стилистички потенцијал и мјесто у приповиједању. У односу на претходни облик употреба му је још више сужена. „То ишчезавање, односно и евентуално и потпуно губљење његово, могућно је управо зато што он у својој основној служби означава напоредност односно истовременост радње у прошлости, има мање-више исту семантичко-синтаксичку вредност с релативним, одн., прецизно речено – приповедачким презентом“ (Stevanović 1967: 110). Битна карактеристика имперфекта јесте функционалностилска „једностраност“: он се, углавном, веже за КФС и РФС. „У практичном и једноставном обавјештавању нема потребе за значењским финесама које има или их је некоћ имао имперфект. Стога имперфект није изражајно средство разговорног, пословно-административног, у ужем смислу публицистичког и знанственог стила. У пословном и административном комуницирању имперфект је сасвим неумјестан. У разговорном стилу може се појавити само као нехотична или особна црта којега појединца и тада је јако стилски обиљежен. У знанственом стилу може доћи у цитатима и као осебујна стилска црта појединог писца. У полузнанственом стилу имперфект је могућ јер тај стил може имати и елементе књижев-

ноумјетничког стила. У публицистичким текстовима имперфект може наћи мјесто само у граничним врстама, гдје има наративности и поетичности (цртица, анегдота, фељтон, козерија, репортажа, интервју), хумореска, (ауто)биографска биљешка и сл.“ (Težak 1977-78: 52-53). Због своје ријеткости, синтаксичке, слоговне и гласовне структуре имперфект је, наставља Стјепко Тежак, изванредно изражајно средство у различитим приповједачким и поетским врстама па је стога чест у лирској и епској поезији те у приповједачкој прози (бајци, басни, приповијетки, новели, роману и др.). Имперфект се у КФС употребљава ради (1) избјегавања монотоније, (2) ритмичности и метрике, (3) звучности, (4) сажетости, прегнантности, (5) композиције (срочности, реда ријечи) и др. (Težak 1977-52: 53). У многим случајевима замјена имперфекта перфектом може довести до слабљења изражајности због нарушавања ритмичности, звучности и сликовитости. „Својим ритмом и једночланошћу имперфект дјелује одлучније и језгровитије од перфекта“ (Težak 1977–78: 45).

Имперфект је имао различиту употребу у појединим временским периодима (Stevanović 1967: 101–120, 1953/54: 39). Класични писци, истиче Михаило Стевановић, доста су често употребљавали овај облик, и то не само Петар Петровић Његош, Љубиша Митров Стјепан, Симо Матавуљ, Марко Миљанов и други који су рођени или су дуго живјели у крајевима гдје је осјећање за употребу имперфекта још и данас врло живо, већ и писци у чијим се срединама у њихово вријеме имперфект није много користио, или га уопште није било. У језику Матије Ненадовића и Вука Караџића имперфект је врло риједак. Овај облик, наставља Стевановић, био је у широкој употреби свих српских и хрватских писаца XIX вијека. Уколико се залази у XX стољеће, утолико се на имперфект све мање наилази (јер народне умотворевине престају бити искључивим језичким узорима новијих писаца).[6] Код данашњих писаца, завршава Стевановић, овај облик скоро и не налазимо, а врло је риједак и код оних у чијем се завичајном говору лијепо чува осјећање за његову семантику.

Употреба имперфекта у појединим књижевним текстовима има различите вриједности. Рецимо, у књижевном опусу Хасана Ки-

[6] То показују и конкретна истраживања, нпр. анализа употребе имперфекта у језику Борислава Радовића (Radovanović 1974).

кића он се ограничава на ауторов говор, док га нема у дијалозима (Smailović 1979: 90). У језику Петра П. Његоша има малу фреквенцију – забиљежена су свега 33 примјера (Ostojić 1976: 165). Риједак је у језику Стјепана Матијевића (Pavešić 1968: 438), Јакова Игњатовића (свега десетак примјера; Jerković 1973: 164), а веома чест код Доситеја Обрадовића (Kuna 1970: 147). У дјелима Исака Самоковлије нема га много и ограничен је на несвршене глаголе (Stefanović 1984: 82), врло често с нијансом архаичности, свечаности и узвишености (Stefanović 1983: 86). „За имперфектом Самоковлија посеже онда кад жели да евоцира одређену снажну и експресивну слику из прошлости 'у свој некадашњој актуелности'. Замјена перфектом глагола *бити*, што је на чисто синтаксичком плану могуће, довела би до губљења експресивности и упечатљивости слике" (Stefanović 1984: 85). Исак Самоковлија имперфект употребљава у различитим описима и, због могућности снажне евокације, приликом сликања различитих душевних стања и расположења (радости, мржње или љутње). Таква употреба, истиче Стефановић, причању даје живост, а код читаоца изазива утисак да догађај слика очевидац. Дијелови текста у којима се употребљава редовно су и најекспресивнији. „Отуда би свака супституција имперфекта презентом несвршених глагола, а поготово пуним перфектом, водила крајњем сиромашењу текста, једноличности и успоравању, па и губљењу динамике" (Stefanović 1984: 86).

42. Плусквамперфект је треће претерито вријеме које стилски обогаћује КФС. И у његовој употреби запажа се нешто слично аористу и имперфекту: данас се све рјеђе сусреће. Међутим, ипак је чешћи од имперфекта. Његова стилематичност не долази искључиво од тога што није фреквентан и што има само њему својствена граматичко-стилистичка значења него и због тога што постоје два облика – сложени и двоструко сложени (*бијах знао – био сам знао*), при чему је чешћи онај с перфектом од глагола *бити*. Осим могућности замјењивања у оквиру свога граматичког поља, плусквамперфект може улазити у синонимске склопове с перфектом и крњим перфектом (при чему је крњи перфект у тој функцији неупоредиво чешћи). И адјективизирани радни придјев може се понекад употријебити у значењу плусквамперфекта: А лице, *преплануло* од вјетрова, пробило је једва видљиво бљедило (као да је казано: А лице, које *је било преплануло* од вјетрова, пробило је једва видљиво бљедило) – Stevanović 1967: 131. Истраживање плусквамперфекта у „Роману о Лондону"

М. Црњанског показује да овај облик има релативно ниску фреквенцију у значењу глаголске радње симултане и постериорне према корелативној глаголској радњи или ситуацији (Radovanović 1975). Насупрот томе, он добија релативно високу фреквенцију у значењу антериорне глаголске радње, чиме се потврђује Стевановићево мишљење да плусквамперфект означава радњу која се извршила (врло ријетко што се вршила) у прошлости прије чега другог што је означено неким такође претериталним временом (Stevanović 1967: 121). Анализа Бранислава Остојића, Јована Јерковића, Херте Куне и других говоре о слабој употребној вриједности плусквамперфекта у језику писаца новијег и ранијег периода (Ostojić 1976: 173; Jerković 1973, 169; Kuna 1970: 155). Помоћу плусквамперфекта могу се вршити различита нијансирања умјетничког текста као што је архаизација (што се запажа у првом периоду стваралаштва Ива Андрића – Stanojčić 1967: 202). Он постепено нестаје из употребе, на што утиче и крњи перфект који има неупоредиво већу фреквенцију, посебно у приповиједању, експресивном казивању (Stevanović 1975, II: 670).

43. Крњи перфект, познат и по другим називима (краћи перфект, скраћени перфект, перфект без помоћног глагола и сл.), има изражен стилски потенцијал. То је претеритална форма која се употребљава без помоћног глагола *бити* и, уз бугарски и донекле словеначки, представља специфичност нашег језика. Његове стилистичке могућности су врло велике. Ирена Грицкат као један од три основна семантичка елемента овог облика, уз релативност и резултативност, истиче експресивност (Grickat 1953: 167, 203). Стилематичност крњег перфекта проистиче из сљедећег: „То је, сажето речено, изношење радње више у њеном статичном него динамичном аспекту, а затим значење скретања или заустављања пажње на вршењу или извршењу радње, са извесним истицањем њеног значења, али не и претериталности“ (Grickat 1953: 77). Његову семантику Ирена Грицкат фокусира у двије тачке: 1) прошла се радња приказује у њеном резултату, статично, као слика постигнута ранијом радњом, 2) у конструкцији са тим обликом присутан је моменат неповезаности са ранијим казивањем, присутна је новина, заустављеност причања и психолошки акценат. Тачније, крњи перфект у књижевном језику има двије стилистичке вриједности: а) изражавање статичности, одсликавање готових призора и б) наглашеност у исказивању глаголске радње (Grickat 1953: 197-198). Највише га употребљавају књижевници

родом из екавских и ијекавских области с новијим говорним типовима, при томе више ијекавци, него екавци (Grickat 1953: 201). Крњи перфект се бира када се изражава било експресивна било резултативна семантика, углавном без обзира на индикатив и релатив (Grickat 1953: 179). У зависним реченицама он се не употребљава осим у приповиједању и ради стварања експресије (Stevanović 1967: 68). Анализирајући крњи перфект у „Коренина" Добрице Ћосића Милутин Пајић констатује његову врло широку употребу (116 примјера на 292 стране) и запажа мијешање овог облика и перфекта (Pajić 1976). При томе крњи перфект се користи за опис природе, природних појава и тада има резултативно значење. Навешћемо неколико примјера: Хаџи Хусеин, звани Пишмиш, *запао* у дугове и склонио се у војску (Selimović 1970, 10). – Што *рекао* онај паметни човјек кад су га водили на вјешала (Selimović 1970: 23). – Ето му родни град, ето му завичај! Поваздан *гледао* сокаке, велиш? *Гледао* смрад, *гледао* своју и нашу невољу (Selimović1970: 40). – А можда је и грешка. *Чекали* другог, па *ударили* тебе, *погријешили* (Selimović 1970: 76). – Учинио је оно што је лакше, *отворио* чекмеџе, *избројио* новац, па *додао* више него што је био одредио (Selimović 1970: 145). – Ето, синоћ, ја *легао*, а оно *притисло*, видим, промијениће се вријеме [...] (Selimović 1970: 179). – Како *лагао*, човјече божји! (Selimović 1970: 182). – Око поноћи *дошли* некакви грмаљи, па хоће да покваре весеље [...] (Selimović 1970: 256).

44. У КФС, као и у другим Ф-стиловима, облици будућег времена се најмање користе (у нашем корпусу 6,3% у односу на 34% садашњег и 31% прошлог времена). У овом стилу до изражаја долази приповједачки футур, нпр. Мачвани се подигну и ударе на Љешницу, но прије него што *ће ударити* поизопијају се; Афис-апаш повуче са собом мноштво личина којима *ће* поглавице *везати*; Они се попну на једну велику планину откуда *ће видјети* (Stevanović 1975: II, 672). Футур II може имати различите транспозиције. „У зависности од значења и облика реченица у којима се употребљава и видског значења глаголске основе, футур II веома широко захвата линију временског тока: његове радње могу стварно припадати свима трима временским сферама" (Milošević 1970: 163). И даље: „Пошто се футур II креће у сфери временског релатива, гдје се облици више додирују и мијешају у употреби, нека његова значења могу да покривају и други облици: презент – перфективни и имперфективни, презент с проши-

реном основом (*могнем*, *могнеде* – Б. Т.), презент с префиксом **уз-** и перфекат.“

45. Што се тиче комбинација временских форми, постоји доста варијанти. Рецимо, приповједачки презент може да се преплиће с перфектом, аористом, имперфектом, плусквамперфектом, а такође се може наизмјенично употребљавати приповједачки презент од глагола несвршеног и свршеног вида. Уп.: А с Мејдана су војници *одлазили* у рат. И њих *прате* мајке, очеви, сестре, дјевојке. *Плачу* или *ћуте* убијено (Selimović 1970: 418), (б) аористом: Мене нешто *пресјече*, хоћу да *упитам*, да *кажем* шта било, да се *зачудим*, а не могу, само *кркљам* (Selimović 1970: 383).

46. Императив нема велику фреквенцију у КФС. У нашем корпусу, који репрезентује све ФС, он чини свега 5% глаголских облика (у КФС 3,3,%). Највише га има у РФС (13%). У поезији XIX вијека регистровано је 3,65% (Јевстафјева 1970: 86). Фреквенција императива различита је по лицима – рецимо, Кочићева приповијетка „Кроз маглу“ има 2,3% императива, а Андрићев „Пут Алије Ђерзелеза“ 2,1%. У „Мустафи Мађару“ нешто је мањи број – 0,9%. Облици множине много су чешћи од облика једнине. Друго лице се више користи од првог и трећег, које је најрјеђе. Неједнака употреба императива у умјетничким дјелима доводи се у везу с природом текстова: рецимо у „Деветом чуду на истоку“ Анђелка Вулетића императив се доста често користи (јер роман има дијалошки карактер), а у „Травничкој хроници“ Иве Андрића ријетко (Tanasić 1984: 25).

На транспозитивном плану заповједни начин улази у сферу претериталности и служи за изражавање радње која је трајала у прошлости, која се по навици вршила или која је имала уобичајено трајање (рјеђе означава свршену радњу). Пошто се употребљава у приповиједању, назива се приповједачким (наративним) императивом. Ево примјера из приповијетке Зија Диздаревића „Бркина прича о куги“: [...] народ нејмаде кад ни оно најпрече да ујагми од побјешњеле поплаве, него *ринтај* и *ради* око кајмеканове куће док хим вода до паса не дође (Antologija 1980: 172). – [...] довуче ти тај кајмекам заптије, а они *удри* по народу (Antologija 1980: 172). – Што год није отишло у солдачију, све је то к’о од невоље и не знајући шта би, ударило по ракији, па *пиј*, *онијај се*, све док неко не потегну каму (Antologija 1980: 172). Као што се види, трајање радње може се потенцирати употребом више императивних облика.

Приповједачким императивом постиже се живост казивања. Њиме се сликовитије описују догађаји. Битна особина приповједачког императива је доживљеност радње. С тим у вези Митар Пешикан пише: „Усмени народни приповедач прича прошле догађаје по чувењу старајући се о конкретној веродостојности: он се скоро никад неће толико унети у причање да представи недоживљене радње као доживљене. Писац напротив, по правилу слика догађаје као да их је лично доживео, као непосредни сведок не само радњи него и мисли и осећања. Ово је за писца одступање од конкретне веродостојности у интересу уметничке веродостојности. А текст који писац приписује својим личностима може бити дат у једном или другом стилу. Личности ипак говоре претежно у стилу усменог приповедача, што је природно и реалистички, јер се и у стварности тако говори“ (Pešikan 1956: 160).[7] Приповједачким императивом се истиче дужина трајања радње, али не и неограниченог карактера па би се стога могао лоцирати у сферу имперфективности. Међутим, између њега и имперфекта постоје разлике: „Насупрот имперфекту, којим се казује трајна радња схваћена статички, овим обликом се казује динамично схваћена трајна радња, трајна радња као једна етапа у неком организованом приповедању“ (Pešikan 1956: 153). Уп: Ја хоћу кући, а друштво не да. Шта си, веле, навалио, сједи још мало. Те мало *попиј*, мало *попричај*, таман да наиђем на тебе (Selimović 1970: 75). – Е, бели, што бијаше један, омален а брз, па нагô да бјежи, а ја се натурим за њим. Па, како ме је бог дао брза, *потеци*, те *потеци*, те *потеци* [...] (Antologija 1980: 80).

47. Употреба кондиционала (потенцијала, погодбеног начина) у КФС није велика, што илуструју подаци из приповијетке „Мустафа Маџар“ Ива Андрића и „Кроз маглу“ Петра Кочића: у првој смо нашли свега 0,9%, а у другој још мање – 0,6%. У КФС он се понекад користи за ознаку радње која се у прошлости више пута понављала или је текла по неком устаљеном редослиједу. Таква функција кондиционала има изразиту стилистичку вриједност и има посебан назив – претеритални кондиционал (потенцијал), приповједачки кондиционал, кондиционал као итеративни претерит (Musić 1896: 185), итеративни кондиционал (Katičić 1986: 68). Ево неколико примјера: [...] и што сам га, болесног пола пута носио, вукао, храбрио, кад *би пао* на кољена или *легао* на леђа, и непомично *зурио* у мутно

[7] Више о наративним облицима в. Radovanović 1970.

туђе небо, желећи да умре (Selimović 1970: 7). – Стотинама, хиљадама пута *пролазио би* познатим сокацима, и мислио како човјеку ништа није важније ни драже од завичаја (Selimović 1970: 39). – И опет је налазио крај узглавља, кад год *бих отворио* очи (Selimović 1970: 77). – А ја *бих* понекад *устао* само да проходам по соби, и опет легао (Selimović 1970: 91). – Зауставили смо се [...] кад *би* Махмутове ноге *почеле* да клецају (Selimović 1970: 114). – Кад *би* ме *уморило* узалудно очекивање [...] кад *би* ми *досадило* бесциљно ходање по граду, кад *би* ми разговори с људима *постали* незанимљиви [...] одлазио сам у стару библиотеку [...] (Selimović 1970: 154). – Понекад *би* ме готово *запрепастио* познавањем живота, филозофије, књижевности [...] (Selimović 1970: 155). – [...] љутила се ако *бих почистио* собу [...] (Selimović 1970: 171).

48. Партиципи нису посебно обиљежје КФС. Рецимо, у Кочићевој приповијеци „Кроз маглу“ и Андрићевој приповијеци „Мустафа Маџар“ нашли смо свега 1,95%, односно 4,1%. Ђорђе Костић је у корпусу састављеном од пјесама и новинских чланака регистровао 0,4% облика пасивног партиципа прошлог времена, од тога у поезији 0,5%, а у штампи 0,3% (Kostić 1966: 137). Нешто већу употребу има трпни придјев, нпр.: Остали *су поклани* (Selimović 1970: 7). – [...] кћи покојног Миће Бјелотрепића, хришћанина, *убијеног* руком непознатих и непронађених убица (Selimović 1970: 18). – А кад *су* опет *позвани* у рат [...] (Selimović 1970: 26). – Синоћ *је* имам *задављен* у тврђави са још двојицом сељака [...] (Selimović 1970: 29). – [...] зато што *су убијени* имам и два сељака из Жупче [...] (Selimović 1970: 25). – Као да *сам ударен* (Selimović 1970: 34). – *Одведен је* у тврђаву и задављен. (Selimović 1970: 39). – Твојој жени *је исплаћен* њен дио имања. (Selimović 1970: 43). – За казну *је пребијен* и *протјеран* из Сарајева. (Selimović 1970: 44). Стилистички потенцијал партиципа долази од ширине њиховог значења и могућности позиционог варирања, ступања у синонимске односе с једнокоријенским придјевима (партиципима се истиче радња, а придјевима квалификативност), корелативности и синонимичности активних и пасивних конструкција (Bagadžieva 1978, Nikitina 1961). Партиципи се такође одликују динамизмом – они се у књижевним дјелима адјективизирају и дезадјективизирају (Rubljova 1973).

49. Проценат инфинитива у КФС није велик. Тако у приповијеци Ива Андрића „Мустафа Маџар“ од 1.167 глаголских облика (немају се у виду прости и сложени, већ појединачни) свега је 1,03% инфи-

нитива (12 на 1.167 глаголских облика). У Кочићевој приповијеци „Кроз маглу“ нешто је већа цифра – 7,1%. Малу честост инфинитива запажа и Ђорђе Костић: 1,07% (у поезији 1,02%, а у дневној штампи 1,117%) – Kostić 1966: 138. Он закључује да врста текста нема значајнијег утицаја на фреквенцију инфинитива (Kostić 1966: 133). На смањену употребу доста утиче распрострањеност конструкције *да* + презент.

50. **Синтаксичка структура.** КФС одликују двије суштинске особине: (а) линијска организација реченице и њених дијелова у облику стилских фигура и (б) ритмизација и римовање у поетском начину изражавања. О првој особини биће више говора у наредном одјељку, а на другој ћемо се кратко задржати.

51. У поезији се ритмички организују најважније ријечи тако што се лоцирају на доминантна мјеста. Једна од таквих позиција је крај стиха.[8] Интенционалним понављањем гласова или гласовних склопова, лексема, група ријечи на крају стихова ради стварања експресивности настаје рима. Постоје различите врсте овакве организације: парна (aa-bb), непарна (a-ba-b), обгрљена (a-bb-a) итд. Ако се подудара један слог, имамо мушку риму, уколико се поклапају два слога настаје женска. Рима која има три идентична слога назива се дактилском, с потпуним гласовним подударањем правилном, а с дјелимичним неправилном. Издваја се такође акустичка рима (када се не римују наставци већ опште контуре ријечи), каламбурска и др.

У римовању свака се врста ријечи различито понаша. „Априорно се може претпоставити да поједине врсте ријечи имају неједнаке сроковне могућности због специфичности њихове лексичке и творбене структуре“ (Stehin 1970: 96). Пошто глагол и именица представљају стожере граматичког система, они и овдје имају доминантну функцију, јер покривају 74,2% риме – 57,9% именице и 16,3% глаголи, слиједе придјеви (10,15%, замјенице (8,8%) и прилози 6,85%. (Stehin 1970: 97). Томе у прилог иде и чињеница да се увијек тежи римовању семантички најширих ријечи (с циљем издвајања од осталих), а то су управо глаголи и именице,

Од свих врста риме у нашем је корпусу најчешћа непарна рима. Она може бити састављена од исте врсте ријечи или комбинације

[8] В. В. Мајаковски је, рецимо, на том мјесту увијек стављао најкарактеристичнију ријеч и римовао ју је, како сам каже, по сваку цијену.

различитих врста ријечи те у складу с тим разликујемо хомогену и хетерогену риму. Нпр. у хетерогеној рими користи се 1) глагол у инфинитиву и именица у номинативу:

Још једном само о да ми је *дићи*
Испод живота свет умрлих нада;
још једном само о да ми је *ићи*
Простором снова под видиком јада.

(Владислав Петковић Дис: „Утопљене душе“),

2) глагол у садашњем времену и именица у номинативу:

Што ми вене моја драга,
што ми бледи, што ми *клеца*?
што ми дркће моја снага,
што ми плаче, што ми *јеца*?

(Лаза Костић: „Што ми вене [...]“),

3) глагол у прошлом времену и прилог са именицом:

У хоризонт празан гледајући тада,
На ивици где *се* мрак и светлост *дели*,
Замрзнуће мирно суза задњег јада,
Јада што се никад, никад нисмо *срели*.

(Јован Дучић: „Чекање“),

4) само глагол у будућем времену:

Па кад сија јарко сунце
Верно *ћу* је *пратити*,
И за њом *ћу* са стидљивим
Оком свуда *следити* [...]

(Јован Суботић: „Жеља љубовника“).

5) глагол у императиву и именица у генитиву:

Пољуби ме, зачарај ме, *сведи*
сасуд срца до изливања;

обај душу, узми је, *изведи*,
да почине од пребивања

(Велимир Живојиновић Масука: „Туга“).

У хомогеној рими (у којој се римује искључиво једна врста ријечи) комбинације су врло различите, рецимо презент и партицип:

Идеја у неми камен *увајана*;
Вера сва у сузи што неће да капи;
Та заклетва што је у незнан час *дана*;
И највиши закон бола који вапи.

(Јован Дучић: „Ћутање“).

У оквиру хетерогене парне риме налазимо двије варијанте: a-a-b-b и b-b-a-a, нпр:

Ја каква је пуста! Тако ми имама,
Стид је не би било да је код султана!
Па још када шеће и плећима *креће* [...]
– Ни хоџин ми запис више помоћ *неће*!

(Алекса Шантић: „Емина“).

Ево примјера за хомогену парну риму:

Хладна киша пада. Студен вјетар *бије*.
Мрачни вео васиону *крије*.
Све у гробном миру мртви санак снива,
Ниједан се гласак гласу не одзива

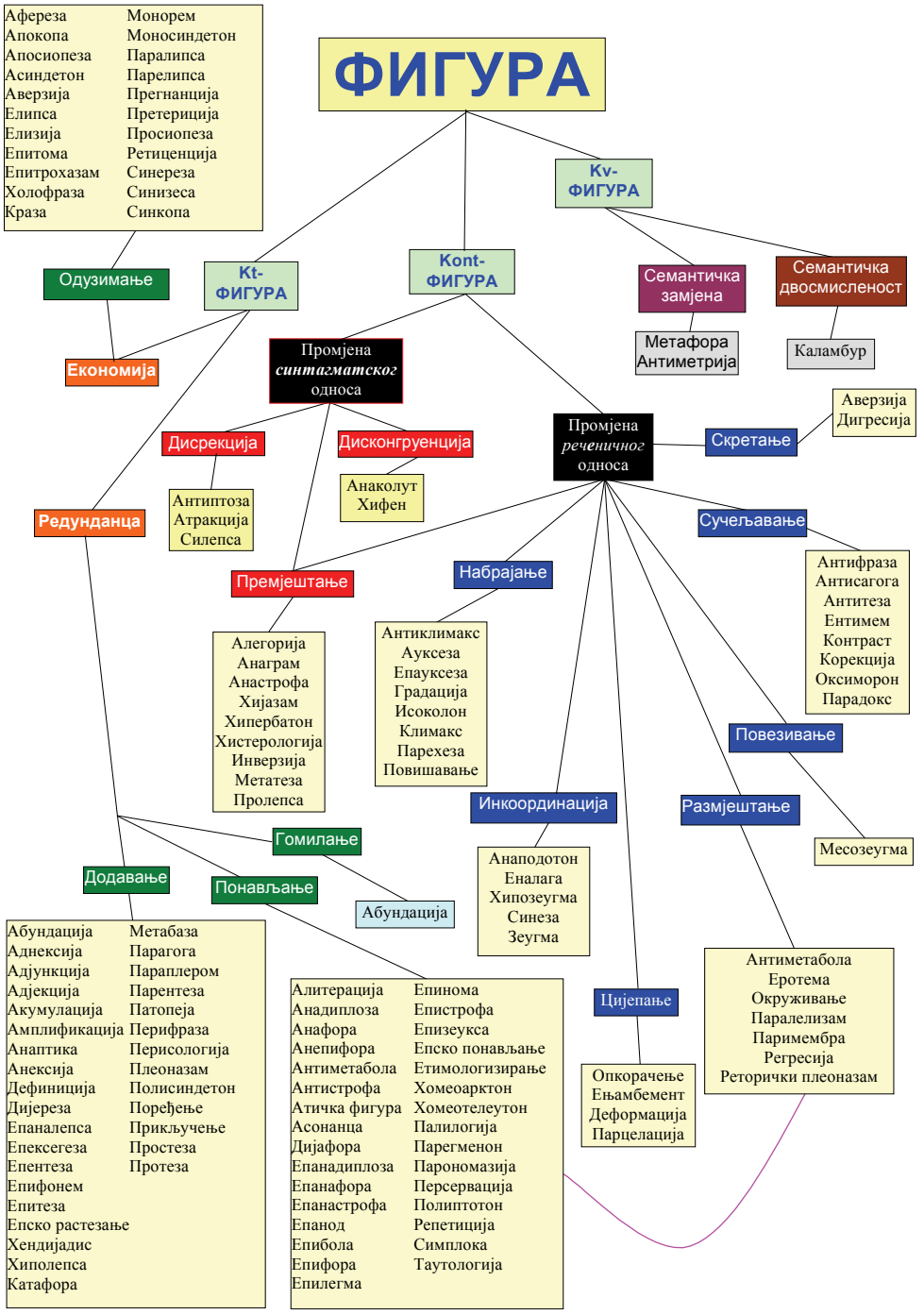
(Алекса Шантић: „Сестра“).

Хомогена обгрљена рима има сљедећу форму:

У шта год да се *преодјенем*,
чему год да се поклоним,
то само једном бићу прилазим
и само једном пошту *одајем*.

(Ранко Рисојевић: „Четрнаеста босанска елегија“).

52. **Сликовита и изражајна средства.** На плану организације естетских односа у КФС постоје двије доминанте: сликовита и изражајна средства. У ужем смислу прве се називају тропима, друге фигурама. У ширем смислу фигуре обједињује и једно и друго. Оне настају примјеном одређеног поступка и могу се свести на промјену квалитета (Kv), квантитета (Kt) и континуитета (Kont) те настају фигуре квалитета (Kv-фигуре), квантитета (Kt-фигуре) и континуитета (Kont-фигуре). У Kv-фигуре спадају тропи, Kt-фигуре чине фигуре додавања и фигуре одузимања, а у Конт-фигуре долазе фигуре засноване на промјени редосљеда и на премјештању.

ФИГУРА
Kv-ФИГУРА
Kt-ФИГУРА
Kont-ФИГУРА
Одузимање
Економија
Семантичка замјена
Семантичка двосмисленост
Метафора
Антиметрија
Каламбур
Промјена синтагматског односа
Промјена реченичног односа
Скретање
Аверзија
Дигресија
Дисрекција
Дисконгруенција
Антиптоза
Атракција
Силепса
Анаколут
Хифен
Редунданца
Сучељавање
Премјештање
Набрајање
Антифраза
Антисагога
Антитеза
Ентимем
Контраст
Корекција
Оксиморон
Парадокс
Повезивање
Размјештање
Инкоординација
Месозеугма
Гомилање
Додавање
Понављање
Абундација
Анаподотон
Еналага
Хипозеугма
Синеза
Зеугма
Цијепање
Опкорачење
Ењамбемент
Деформација
Парцелација
Антиметабола
Еротема
Окруживање
Паралелизам
Паримембра
Регресија
Реторички плеоназам
Афереза
Апокопа
Апосиопеза
Асиндетон
Аверзија
Елипса
Елизија
Епитома
Епитрохазам
Холофраза
Краза
Монорем
Моносиндетон
Паралипса
Парелипса
Прегнанција
Претерицција
Просиопеза
Ретиценција
Синереза
Синизеса
Синкопа
Алегорија
Анаграм
Анастрофа
Хијазам
Хипербатон
Хистерологија
Инверзија
Метатеза
Пролепса
Антиклимакс
Ауксеза
Епауксеза
Градација
Исоколон
Климакс
Парехеза
Повишавање
Абундација
Аднексија
Адјункција
Адјекција
Акумулација
Амплификација
Анаптика
Анексија
Дефиниција
Дијереза
Епаналепса
Епексегеза
Епентеза
Епифонем
Епитеза
Епско растезање
Хендијадис
Хиполепса
Катафора
Метабаза
Парагога
Параплером
Парентеза
Патопеја
Перифраза
Перисологија
Плеоназам
Полисиндетон
Поређење
Прикључење
Простеза
Протеза
Алитерација
Анадиплоза
Анафора
Анепифора
Антиметабола
Антистрофа
Атичка фигура
Асонанца
Дијафора
Епанадиплоза
Епанафора
Епанастрофа
Епанод
Епибола
Епифора
Епилегма
Епинома
Епистрофа
Епизеукса
Епско понављање
Етимологизирање
Хомеоарктон
Хомеотелеутон
Палилогија
Парегменон
Парономазија
Персервација
Полиптотон
Репетиција
Симплока
Таутологија

53. Ако се свјесно наруши уобичајено, устаљено уланчавање, односно ако се ријеч употријеби тамо гдје је не очекујемо или се нађе у неуобичајеним синтаксичким склоповима, настаје стилска фигура. Она представља необичан и вјештачки начин изражавања, промијењен израз, необично, неочекивано размјештање без промјене смисла. Помоћу ње исказ се структурира на тај начин да се формалном организацијом, без уношења измјена у садржај, ствара стилистички ефекат.

54. Постоји велик број фигура (око 250), које се на различит начин класификирају. Глобалне групације чине 1. реторичка/реторична/реторска фигура, 2. говорничка фигура, 3. стилистичка/стилска фигура, 4. естетска фигура, 5. фигура говора/говорна фигура/фигура дикције, 6. фигура језика/језичка фигура, 7. граматичка фигура, 8. мисаона фигура/фигура мисли и 9. фигура ријечи/троп. Фигуре се обично дијеле на двије основне групе – фигуре језика и фигуре умјетничког језика (Aristotel 1977, Aristotel 1989, Kvintilijan 1967, Zima 1988, Antične teorije 1937, Simeon 1969). Под фигурама језика подразумијевају се тропи и тзв. граматичке фигуре. Фигурама умјетничког језика традиционално се сматрају естетске, ноетичке (фигуре мисли) и фонетичке. У фигуре понављања и гомилања спада анафора (понављање ријечи на почетку исказа), епифора (понављање на крају исказа), анепифора (спој анафоре и епифоре), анадиплоза (понављање посљедње ријечи или више ријечи на крају једне и на почетку друге језичке цјелине), плеоназам (употреба ријечи које су смисаоно непотребне), таутологија (понављање реченог другим ријечима), перифраза (изражавање простог појма широм конструкцијом, употреба више ријечи које замјењују једну), епско понављање (понављање једног те истог описа), рефрен (понављање стиха или групе стихова у одређеним размацима). У фигуре конструкције или стилске фигуре долази елипса (изостављање ријечи у реченици), силепса (необично граматичко слагање), хијазам (укрштен редослед ријечи). Фигуре додавања, одузимања и премјештања обухватају **а)** фигуре које се базирају на плус-поступку – параплером (десемантизоване ријечи које не носе нову семантичку или граматичку информацију), епаналепса (употреба ријечи непотребних за изражавање смисла), полисиндетон (нагомилавање везника), епитет (придјевска ријеч за изражајно означавање главне ријечи), епексегеза (додатно објашњење уз неки реченички сегмент), **б)** фигуре засноване на минус-поступку (у ширем смислу брахилогија) – елипса (изостављање дијелова реченице), асиндетон (изостављање везника), прегнанција (одбацивање семантички „слабијих“ ријечи), силепса (веза предиката с више субјеката или с једним од њих), зеугма (конструкција у којој једна ријеч има двоструку функцију), **в)** фигуре засноване на премјештању ријечи – хипербатон (раздвајање синтаксички повезаних ријечи у реченици), паралелизам (понављање реченичких дијелова или читавих реченица), исоколон (слијед паралелно грађених реченица или двочланих реченичних дијелова), хистерологија (фигура којом се оно што треба

да слиједи ставља напријед), парентеза (уметање у реченицу оног што није важно и неопходно). У говорне фигуре или фигуре дикције обично се убрајају контракција (сажимање двају или тријy вокала у један), апереза (отпадање почетног гласа), апокопа (отпадање вокала на крају ријечи), синкопа (испадање вокала између сугласника). Етимолошке фигуре су протеза (појава сугласника на апсолутном почетку ријечи), епентеза (уметање), парагога (епентеза на крају ријечи ради лакшег изговора), апереза (отпадање почетног гласа ријечи под утицајем крајњег гласа претходне ријечи), апокопа (испадање крајњег гласа), елизија (испадање крајњег вокала ријечи у споју с почетним вокалом сљедеће ријечи), дијереза (испадање гласа или слога ради лакшег изговора), метатеза (премјештање гласова или слогова).

55. Стилска фигура представља начин потенцирања, појачавања и актуелизовања. Њоме се постиже свјежина, снага, увјерљивост, живост, изражајност, експресивност. Сви ти ефекти могу се свести на дјеловање, односно перлокуцију.

56. Стилска фигура представља посебну врсту естетског односа. Елементарни однос долази у форми једносмјерне везе удесно (**A** → **B**) или улијево (**A** ← **B**), као двосмјерне везе (**A** ↔ **B**), односно двосмјерне динамичке корелације (**A** ↔ **B**). Фигуре представљају форму **α**-корелације (односа на интралингвистичком нивоу), **β**-корелације (односа на екстралингвистичкој разини), **γ**-корелације (интралингвистичко-екстралингвистичке интеракције) и **π**-корелације (односа с паралингвистичким елементима). На интралингвистичком плану у центру фигуре је форма, од значења битно је пренесено, од категорија експлицитност и имплицитност, а од функција дјеловање. На екстралингвистичком плану фигура је усмјерена на човјека па се одликује изразитим атропоцентризмом.

57. У стилској фигури постоји велик број разнородних односа. Они могу бити парадигматски, синтагматски, просторни, временски, симетрични, асиметрични, хомогени, хетерогени итд. Фигура може представљати компатибилни однос, контрастни однос, опозициони однос, однос сличности, однос сусједства, двочлани однос, трочлани однос, однос успоређивања, однос дијела и цјелине и сл.

У фигури се укрштају и прожимају различити корелациони параметри: 1. аксиологичност, 2. димензионалност, 3. динамичност, 4. дисциплинарност, 5. доминантност, 6. експлицитност, 7. норма-

тивност, 8. хијерархизираност, 9. хомогеност, 10. комплексност, 11. контактност, 12. контрастност, 13. квантитативност, 14. модулативност, 15. облигаторност, 16. операционалност, 17. реалност, 18. сегментарност, 19. стратифицираност, 20. усмјереност, 21. зависност. Свака фигура представља спој ових корелационих параметара. Једни од њих су веома релевантни за корелативну суштину фигуре, други су мање важни, трећи још мање, а четврти нерелевантни. Стога се могу издвојити четири степена релевантности: високи, средњи, ниски и нулти. У високи степен релевантности спада димензионалност, у средњи контрастност и контактност, у ниски експлицитност, хомогеност, сегментарност и усмјереност, а у нулти аксиологичност, динамичност, дисциплинарност, комплексност, операционалност, реалност, стратифицираност, нормативност, облигаторност и зависност.

Субјективни, аксиолошки параметар лежи у основи важног, релевантног, фундаменталног, позитивног, негативног, примарног, секундарног, јасног, чистог... односа. За фигуру дати параметар није посебно битан, јер је присутан у свакој од њих (стога су у табели све фигуре маркиране знаком плуса).

У било којој фигури преовладава одређена просторна мјера па се издваја **(а)** парадигматски, вертикални, селективни, in absentia, конјунктивни, или – или, синкретички, системски, падежни, **(б)** синтагматски, хоризонтални, комбинаторни, in prasentia, линеарни, дисјунктивни, *и – и*, **(в)** просторни, временски, **(г)** симетрични, **(д)** централни, периферни, **(е)** позициони, **(ж)** пропорционални, **(з)** изоловани, **(и)** једнодимензионални, вишедимензионални, **ј)** фигуративни (троугласти, квадратни, сферни) однос. Димензионалност је један од суштинских корелационих параметара у свим фигурама. У већини од њих више је изражен синтагматски него парадигматски однос: од 112 анализираних фигура у 33 доминира парадигматски однос, а у 79 синтагматски. Тропи су претежно парадигматски, а фигуре (у ужем смислу) синтагматски феномени. Парадигматску доминанту имају алегорија, алузија, анафора, анаколут, антанаклаза, антифраза, антимерија, антиптоза, дистрибуција, епитет, еуфемизам, хетерокронон, хипалага, хипербола, хипокоризам, икон, иронија, каламбур, литота, метафора, метагога, металепса, метонимија, мимеза, ономатопеја, парабола, парафраза, паралипса, персонификација, поређење, репрезентација, синегдоха и словенско поређење. Синтагматска доминанта је заступљена у алитерацији, амплификацији, анадиплози, анаграму,

анаклази, анастрофи, анепифори, антиципацији, антиклимаксу, антиметаболи, антитези, антономазији, апофазији, апокопи, асонанци, атичкој фигури, атракцији, деформацији, еналаги, ентимему, епексегези, епентези, епифонему, епифори, етимолошкој фигури, етопеји, гомилању, градацији, хаплологији, хендијадису, хетераритмону, хифену, хијазму, хипербатону, хипофори, хипотипози, хипозеугми, хипозеукси, хистерологији, хомеокателектону, хомеоптотону, инкременту, интерјекцији, инверзији, катафори, катахрези, климаксу, контрасту, корекцији, месозеугми, метабази, метаболи, метаплазми, метатези, окруживању, оксиморону, палилогији, парадоксу, парагоги, паралелизму, паромеози, паромологији, перифрази, полиптотону, полисиндетону, прегнанцији, пролепси, простези, протази, протези, регресији, реторичком плеоназму, реторичком питању, схеми, силепси, симплохи, синкопи, укључењу, зеугми. Симетрични однос представља двочлани (бинарни) однос у коме није важна позиција чланова односа (антериорна или постериорна), јер они могу да мијењају мјеста без утицаја на истинитост/лажност суда. Симетрија подразумијева корелацију: ако се **A** налази у односу према **B**, онда се и **B** налази у истом односу према **A,** тј. R(**x**R**y**), гдје је **R** однос, а **x** и **y** његови чланови. Типичан примјер симетричног односа је паралелизам (*Да ме није од људи срамота, Да ми није од бога греота*, примјер из Simeon 1969). Неке фигуре долазе у форми огледала, рецимо антиметабола (*Плачућ пјева, пјевајући плаче*; Simeon, 1969). Посебну врсту чини хијазам – распоред у облику крста (*кад има новца, нема робе, кад има робе нема новца*).

Фигуре се могу разматрати са аспекта динамике, статике, активности или пасивности. Овај параметар има секундарни значај за спознавање корелационе природе фигуре. Будући да је тешко разграничити фигуралну статику и динамику, активност и пасивност, у табели се дају оба знака (плус и минус).

Пошто се фигурама бави реторика, стилистика, лингвистика, поетика, оне имају изразито мултидисциплинарни карактер те се, у складу с тим разликују реторичке фигуре, стилистичке/стилске фигуре, граматичке фигуре, поетске, пјесничке фигуре и сл. Овај параметар је значајан за интердисциплинарно разграничавање и класификовање фигура.

У стилској фигури све се своди на форму, значење, категорију и функцију те уз сваку од њих стоји знак плуса. Они генерирају два

основна односа: историдни и разнородни. Историдне односе ствара форма с формом, значење са значењем, категорија с категоријом, функција с функцијом. Разнородни односи настају у вези форме и значења, форме и категорије, форме и функције, значења и категорије, значења и функције, категорије и функције. У свим фигурама је заступљен овај параметар.

Однос у стилској фигури може бити експлицитни и имплицитни. Категорија експлицитности доминира у синтагматски оријентираним фигурама (нпр. амплификацији, антимерији, антонимазији итд.), а имплицитност у парадигматским (алегорији, алузији, епитету, етопеји, еуфемизму и др.).

Фигуре се могу посматрати са аспекта нормативности. Полазно разграничење долази у форми издвајања правилног и неправилног. Један од основних приступа у тумачењу фигура базира се на ставу да је свака фигура нека врста свјесног одступања од норме или нарушавање правилности. Ако се глобално каже да фигуре представљају одступање од норме, онда ће уз сваку од њих стајати знак минуса (знак да се норма нарушава). Међутим, неке од њих су толико ушле у употребу да представљају саставни дио општег система те се могу сматрати регуларним (дакле нормативним) средствима (са знаком плуса). Таква је нпр. зеугма.

Веома често се у фигурама може наћи оно што је таксономијски више или ниже. На овоме плану издвајају се класификациони, хиперонимијски, хипонимијски, родовски, видски, инваријантни, варијантни односи. Они највише долазе до изражаја у алузији (замјени врсте и рода) и антономазији (употреби заједничког имена умјесто личног и обрнуто).

У фигуративни однос могу ступати елементи једног или различитих система. При томе настају **(а)** хомогени, хетерогени, историдни, разнородни, (не)компатибилни, комплементарни, синонимијски, истозначни односи, **(б)** односи једнакости. Хомогени однос доминира у алитерацији, алузији, амплификацији, антиклимаксу, антимерији, антиметаболи, атичкој фигури, етимолошкој фигури, хомеоптотону, метаболи, паромеози, а хетерогени у алегорији, анаколуту, антитези, атракцији, еналаги, репрезентацији. За фигуру је посебно важан компатибилни однос – однос у коме се обим двају појмова потпуно или дјелимично подудара. Два компатибилна суда изража-

вају исту мисао различитим изразима. Један од њих може бити фигура, нпр. метафора: *Он* (**A**) *је* ***зец*** (**B**). – *Он* (**A**) *је плашљивац* (**B**). У инкомпатибилном односу обими појмова се уопште не подударају. Он долази у форми координације, искључивања, супротности и контрадикторности. У односу идентичности појмови се разликују по садржају, али им се обим подудара, дакле ради се о припадности једној те истој категорији. Идентичност је присутна у фигурама заснованим на синонимичности. У односу укрштања (пресијецања, прожимања: **A** ∩ **B** појмови **A** и **B** садрже заједничке елементе) обим имена се дјелимично подудара. Формално, однос укрштања се реализује у хијазму (*страх бијаше велик, малена нада*; Simeon, 1969).

Роман Јакобсон је издвајао двије врсте фигура – оне које се базирају на релацији сличности (метафора) и оне које настају на релацији граничности, сусједства (метонимија). У првој долази до изражаја семантичка сличност, а у другој синтаксичка блискост (Jakobson/Halle 1988: 71-72). Метафора настаје замјеном на оси селекције (парадигматска раван) и успостављањем везе по сличности, док је метонимија више оријентирана на осу комбинације (синтагматску раван) и настаје стварањем веза по граничности, сусједству. Селекција се базира на еквивалентности, сличности и разлици, синонимији и антонимији, а комбинација на близини, контакту и регулаторном структурирању сваке сукцесивности засноване на сличности, сродности (Jakobson 1966: 296). Потврду оправданости издвајања ове дихотомије Јакобсон налази у двојаком карактеру афазије: с једне стране, постоје поремећаји у повезивању по сличности, а с друге поремећаји у успостављању контакта (Jakobson 1966: 199). Метафора изостаје код поремећаја по сличности, а метонимија код поремећаја у остваривању контакта.[9] Селекција, заснована на уочавању сличности, представља прву фазу кодирања, а комбинација, заснована на

[9] „[...] полазећи од сауссуреовских синтагматских и парадигматских односа у језичним поставама, Роман Јакобсон сматра да се сва афазична обољења могу сврстати у два типа – било као поремећаји на синтагматској оси (код болесника који не владају комбинацијом ријечи) било као поремећаји на парадигматској оси (код болесника који не могу обављати селекцију ријечи); и поетска се употреба за њ своди на два поступка – метонимију и метафору – на ове двије оси. Након почетног одушевљења ове су теорије у пракси више-мање одбачене као сувише симплифициране, иако се мора признати да неке Јакобсонове поетске анализе далеко надмашују и саму његову теорију“ (Škiljan, 1985: 66–67).

реализацији контакта, чини почетну етапу декодирања. Јакобсонов став да сви језички знаци постоје у двије димензије – на оси истовремености и на оси сукцесивности – наслања се на Де Сосирово разликовање односа in absentia и in presentia.

У зависности од обима који се обухвата и комплексности везе у фигури издвајају се прости и сложени, једнообразни и разнообразни, системски и случајни, конкретни и апстрактни, глобални и основни односи. Овај параметар је заступљен у свим фигурама те стога није релевантан за разјашњење њихове естетске природе.

Чланови фигуре образују различите врсте контаката. На овој равни односи могу бити, прије свега, директни и индиректни. Први долази до изражаја у синтагматски оријентираним фигурама, а други у парадигматским, с тим што синтагматски однос може бити и директни и индиректни. Директни однос доминира у анадиплози, анепифори, антиклимаксу, антиметаболи, атичкој фигури, атракцији итд., а индиректни у алегорији, еуфемизму, метафори, хиперболи, ироније и др.

У интеракцију могу ступати чланови фигуре који су супротстављени једни другима, који изазивају конфликт, противурјечност. При томе настају **(а)** контрастни (антонимијски), опозициони, диференцијални, хомонимични, вишезначни, компаративни, контрарни односи, **(б)** односи противурјечности, супротности, искључивања. Контрастност је посебно изражена у алегорији, амплификацији, анаклази, анастрофи, антанаклази, антиципацији, антимерији, антиптози, атракцији, енелаги, ентимему, хипофори, хипозеугми, хомеокателектону, ироније, каламбуру, катахрези, контрасту, мимези, оксиморону, параболи, парадоксу, поређењу, регресији, реторичком питању, силепси и словенском поређењу. У односу контрарности (супротности) један од видова истог рода садржи обиљежја која други вид не само негира, него и замјењује другим који га искључује. Тиме што обим једног појма искључује обим другог не исцрпљује се обим рода. Нелогично је да исказ садржи оба члана јер настаје алогичност типа: *Петар је користан и штетан* (рему чине двије неспојиве пропозиције). Такав се однос изражава антонимима, а реализује у антитези, контрасту, парадоксу, оксиморону, словенском поређењу и др. Фигуру као однос контрадикторности чине два појма који представљају вид истог рода: један указује на нека својства, а други их негира, али их не замјењује другим обиљежјима. За разлику од контрар-

ности, овај однос потпуно исцрпљује обим рода. Контрадикторни искази не могу бити истовремено истинити и лажни, јер из истинитости једног произилази лажност другог, и обрнуто (*Она зна и не зна*.). Између њих не постоји трећи елеменат. Такав однос налазимо у антанаклази (употреби супротних ријечи у истом исказу типа *Није сваки човјек човјек*), апофазији (демантовању ранијег исказа: *Човјек је хумано биће. Не, то је лаж*), катахрези (споју противурјечних, неспојивих значења: *мирис звука*), оксиморону (*живи леш*). Однос компаративности долази до изражаја у метафори, компарацији и словенском поређењу. У основи фигуре понекад се налази атрибутивна веза. Такви односи могу бити акомпаративни (непоредбени) и компаративни (поредбени). Атрибутивни акомпаративни односи обухватају различите субјекте, различите предикате или пак различите и субјекте и предикате. Однос компаративности се тиче судова који, дјелимично или потпуно, садрже исту мисао. На тој основи настаје еквивалентност (идентичност), потчињеност и дјелимично подударање.

Фигура се може разматрати са гледишта броја чланова који ступају у међусобну везу. Постоје (а) једночлани, двочлани, вишечлани, групни, колективни, индивидуални, пуни односи, (б) односи обима, трајања. Минимални однос настаје у бинарној вези, максимални у поливалентној. Квантитативни однос (знак плуса) доминантан је у алитерацији, асонанци, амплификацији, анафори, антиклимаксу, антитези, атичкој фигури, епифори, епифонему, епитету, етимолошкој фигури, еуфемизму, гомилању, градацији, хендијадису, хипозеукси, литоти, палилогији, парагоги, паралипси, перифрази, полиптотону, полисиндетону, прегнанцији, простези, протези, синкопи и зеугми.

Односи у фигури се могу тумачити као реална појава или као појава на нивоу апстракције. Овај параметар прави основно разграничење између природног (конкретног) и модулативног односа (односа као апстрактне представе у схеми, моделу). Будући да су фигуре реалије, овај параметар није битан за утврђивање корелативне суштине фигура.

Оне могу имати различит степен обавезности те се може издвојити обавезни (облигаторни), необавезни (факултативни), узуални, оказионални, произвољни однос. Облигаторност је непосредно повезана с дисциплинарношћу јер се реализује у фигурама које се издвајају само у неким дисциплинама. У систему фигура ни за једну се не може рећи да су обавезне, стога уз сваку од њих стоји знак мину-

са. Можда би се требало оградити и казати да облигаторност није типична за стилску или реторичку фигуру, а да може бити присутна у граматичким фигурама.

Односи у фигури могу бити (не)реални, (не)реализовани, утврђени, обиљежени, објективни, субјективни, модални, апсолутни, релативни... Пошто фигуре представљају реални, могући, утврђени однос, уз сваку од њих стоји знак плуса. У дихотомији живо ↔ мртво важно мјесто припада метафори јер постоје тзв. мртве метафоре.

Фигура се може градити на вези (а) цјелине **А** и цјелине **В**, (б) дијела цјелине **А** и дијела цјелине **А**, (в) дијела цјелине **А** и дијела цјелине **В**, које дају (не)потпуне, цјеловите односе или пак односе дијела и цјелине. Овај параметар највише долази до израза у хетераритмону и синегдохи.

Сваки језички ниво (фонетски, фонолошки, лексички, морфолошки, синтаксички и др.) има свој систем односа и ствара одређену врсту фигура. Стратификациони односи могу бити хомогени и хетерогени. Хомогени однос налази се у већини фигура. Хетерогени однос је представљен у неким фонетичко-граматичким фигурама (протези, аферези, епетхези и др.) и појединим синтаксичко-граматичким фигурама (плеоназму, елипси, еналаги и др.).

Фигуре се често граде на двочланој корелацији. Њих одликује једносмјерност (**А**→ **В**, **В** → **А**) или двосмјерност (**А** ↔ **В**). Једносмјерност у десно (→) доминира у алитерацији, амплификацији, анадиплози, анепифори, анафори и гомилању. Једносмерност у лијево (←) преовладава у антиципацији, апофазији, катафори и пролепси. Двосмјерност (↔) одликује анаграм, антиметаболу, хипофору и регресију. Усмјереност на оно што није реализовано (знак ↑) карактеристична је за све парадигматски оријентиране фигуре. Усмјереност на јачање, потенцирање (↗) преовладава у градацији и климаксу, а на смањење (↘) у антиклимаксу. У фигурама такође постоје рефлексивни, транзитивни, транспозитивни и оријентациони односи. Транзитивност лежи у основи силогизма. У рефлексивном односу објекат је идентичан самоме себи, односно сваки члан односа налази се у истом односу према себи. Такви односи дају једнакост, истовременост, сличност. У фигурама понекад долази до нарушавања односа рефлексивности (*Живот је живот*).

За све фигуре, па и стилске, карактеристична је одређена мјера зависности. У фигурама постоји однос координације и однос суб-

ординације. У њима понекад долази до нарушавања координације, нпр. у анаколуту (*у нашега милостивог кума на руци му златан голуб гуче*), еналаги (њем. rufe *das* Mädchen, *sie* ist dort) и хетераритмону (*пролетјеше јато голубова*).[10] У односу субординације (потчињености) обим једног имена потпуно улази у обим другог, али га не исцрпљује (да га исцрпљује, онда би се добила идентичност), дакле квантитет је различит, а квалитет исти. Такав је однос рода (оно што је шире и што потчињава уже) и вида (оно што је уже и што се потчињава ширем), однос хиперонима и хипонима. У парадигматски оријентираним фигурама род и вид долазе као експлицитне и имплицитне категорије, нпр. у алузији типа *Он је Обломов* експлицирано је конкретно име, а имплицирано опће име (= *лијен човјек*). У фигури као субординацији најважнији аспекат је нарушавање потчињености.

58. Ако се језичка јединица понавља на почетку реченице, стиха, одломка и сл., добија се анафора. Таквим понављањем потенцира се значење датог исказа. Уп:

Вечерас ћемо за њих волети.
Било их је 28.
Било их је пет хиљада и 28.
Било их је више него што је икад у једној песми било љубави.
Сад би били очеви [...]

(Изет Сарајлић: „Рођени двадесет треће, стрељани четрдесет друге“)

Сличан поступак примијењен је у сљедећој пјесми:

Сиђи низ ово обамрло камење.
Сиђи, притајеног даха, до овог случајног борја.
Сиђи неутешна,
нека те само мртви шум твога тела прати.
Сиђи по моме трагу [...]

(Ристо Тошовић: „Море неутешно море“)

Анафора може долазити у форми понављања са дисконтинуитетом који прави зависна или уметнута реченица:

[10] Примјери су узети из Simeon 1969.

узалуд је будим
јер ће се пробудити друкчија и нова
узалуд је будим
јер њена уста неће моћи да јој кажу
узалуд је будим
ти знаш вода протиче али не каже ништа
узалуд је будим
треба обећати изгубљеном имену нечије лице у песку.

(Бранко Миљковић: „Узалуд је будим [...]“)

59. Понављања у епској народној поезији имају своје специфичности (Hunjak 1976: 76-78). Прво, најчешће се понављају облици помоћног глагола (Ако ме питаш ко *сам* и оклен *сам*). Друго, глаголи се удвајају ради супротстављања афирмације негацији (*Удри* гују, не *удри* сокола). Треће, удвајање глагола долази испред цезуре и на крају стиха (Мајке *немам*, а сестрице *немам*), на почетку стиха и иза цезуре (*Чујеш* ларму, *чујеш* ли топове?). Четврто, понекад понављања прелазе у шаблон (А Мујага *хаје* и не *хаје*). Посебну врсту понављање чини комбинација „именица + глагол“, „глагол + именица“ (Hunjak 1976: 115-118):

Земљи падај, старац Радивоје,
Земљи падај, пушци огањ дај [...]
Пијте вино, моји соколови!
Пијте вино, пропијте опанке!

Таква понављања могу образовати композициони спој:

Јанко вам је благо *оставио*,
Оставио благо и оружје [...]

У поезији се често примјењује паралелизам – употреба једнаких синтаксичких конструкција заснована на симетрији, паралелизму језичких јединица:

а) вертикалним низањем у средини стиха:

Она има руке од траве.
Она има глас од ветра и жита.
Она има око од кише.
Зашто сам измислио да се не вратим?

(Стеван Раичковић: „Повратак“)

б) вертикалним низањем више јединица:

ја ћу покушати да кажем муцајући
ја ћу покушати да кажем смејући се
ја ћу покушати да кажем вичући
неизоставно како било покушаћу

(Ристо Тошовић: „Недеља“)

ц) вертикалним цик-цак низањем:

Можда спава са очима изван сваког зла,
Изван ствари, илузија, изван живота,
И с њом спава, невиђена, њена лепота;
Можда живи и доћи ће после овог сна.
Можда спава са очима изван сваког зла.

(Владислав Петковић Дис: „Можда спава“)

Ако се ријеч употријеби на почетку и на крају синтаксичке или стиховне цјелине, настаје прстен: *Слутиш* а не знаш ни што *слутиш* (Хасан Кикић: „Како су мушкетали Шахбаза“; Antologija 1980: 125).

Стављањем ријечи на крај једне синтаксичке или стиховне цјелине и на почетак друге образује се анадиплоза или композициони спој.

Познала сам те кад се снег *топи*,
топи, и дува ветар млак.
Близина пролећа душу ми *опи*,
опи, па жудно удисах зрак.

(Десанка Максимовић: „Предосећања“)

Тек као бледе тишине да ходе
Снег *пада*, *пада* дан убог и цео
Снег, бео, бео,
Снег, бео, бео.

(Милован Видаковић: „Пада снег бео [...]“)

Уколико се свјесно (ради што изражајнијег казивања) дају ријечи супротнога значења на блиском растојању, добија се антитеза или контраст.

Све што год *почнеш свршила* у срећи!

(Велимир Рајић: „На дан њеног венчања“)

Контраст може настати употребом контекстуалних антонима (ријечи које само у датом контексту образују антонимски пар): Обноћ *греде*, а обдан *почива* [...] (Иван Мажуранић: „Смрт Смаил-аге Ченгића“). Врста контраста је оксиморон – спој двају неспојивих појмова: Ту нико *није умро* ко *је умро* [...] (Бранко Миљковић).

60. Једна од фигура је инверзија. Она се гради на промјени нормалног реда ријечи: Цвет *неки* ако где и видим, то је Жалосна јела, и пелен *горки* (Светозар Вујић: „Меланхолија“).

61. Ако се жели истаћи важност неког структурног елемента, примјењује се амплификација – објашњавање израза ради истицања значаја појма: Кочија је била *преврнута* и *изврнута* (Simeon 1969, I: 236). На бази хомонимичности ријечи настају дијафоре типа: О те *крши* (именица) зуб свој заман *крши* (глагол) – Simeon 1969, I: 236. Када се предикат веже за више субјеката, добија се силепса: Из Омера зелен бор *никао*, // Из Мериме /=никла/ зелена борика (Ибид). Свјесно понављање без измјене смисла води појави епаналепсе (*Дође* петак и *дође* растанак). Употреба глагола као додатно објашњење именице од које је образован води настанку епексегезе, која је честа у народној поезији (Извир *вода извирала*; Lirske pjesme 1952: 56; Ту су свати *ноћцу преноћили*; Lirske pjesme 1952: 109; Ко *птичица* сам *певала*, Сам сладке *сање сањала*; Lirske pjesme 1952: 138). Изостављањем везника између двију ријечи настаје асиндетон: (*Речено – извршено*, *Плаћено – продано*). Елизијом члана који је семантички слабији и који своју семантику преноси на јачи члан добија се прегнанција (*Хљеба*, *хљеба*, *господару*). Изостављању ријечи при набрајању настаје зеугма: Петар *је донио* ракију, Милан вино, а Андрија пиво.

62. У КФС, посебно у поетским текстовима, употребљавају се фонетске фигуре – алитерација (низање истих сугласника), нпр. **С**нове **с**нивам, **с**нујем **с**нове (Лаза Костић), уз **п**ут кашље уз **пу**т **п**уши уз **п**ут дише чисти зрак (Душко Трифуновић), асонанца (понављање самогласника), нпр. д**а** је сј**а**о ј**а**о сј**а**о **а**о сјао (Анђелко Вулетић: „Упитни облак“) и др.

63. У КФС, који има изражену естетску функцију и функцију дјеловања, тежиште се ставља на упечатљивом представљању

онога што се описује. За овај стил карактеристично је изражавање у облику сликовитих представа о предметима и појавама.[11] То се постиже посебним средствима међу којима централно мјесто заузимају тропи, под чиме подразумијевамо употребу ријечи у пренесеном значењу ради сликовитог казивања. У основи тропа налази се полисемички однос, однос у наговјештају, асоцијацији. Постојање двају планова значења – оног које је реализовано и оног које је асоцирано чини основу тропа.

64. У систему тропа централно мјесто заузима метафора. Она је заснована за вишезначности и има имплицитни карактер.[12]

Једну од израженијих лексичких група које се подвргавају метафоризацију су ријечи за ознаку кретања, посебно глаголи.

Подне на подне *легне*
загаситим ћутањем.
Небо *се слегне*.

(Велимир Живојиновић Масука: „Лето“)

Човјеково психофизичко стање често се даје кроз различите семантичке трансформације.

О, песме моје, јадна сирочади,
Децо мила мојих лета млади'!
Хтедох дугу да са неба свучем,
Дугом шарном да све вас обучем,
Да накитим сјајнијем звездама,
да обасјам сунчаним лучама [...]

(Бранко Радичевић: „Кад млидијах умрети“)

У опису природе оживљава се мртво, статика доводи у покрет.

Кад се *угаси сунце* и *тама на земљу сађе*
и *велом звезданим својим покрије бурни град*,

[11] Шире о томе в. Dremov 1961: 577.

[12] Полисемија је текстуални интеракцијски феномен, а тропи текстуално-асоцијативни. У полисемији и метафорици развијају се различите врсте семантичких односа: једни се формирају унутар текста, други настају на релацији текст ↔ читалац.

И *поља, и доље, горе; кад лахор ћарлија слађе*
Кроз опустели сад –

Ја сиђем усамљен у ноћ [...].

(Војислав Илић: „Кад се угаси сунце“)

Понашање човјека и његови поступци такође су погодни за метафоризацију.

Са позорја борци *тонуше* ко сени [...]
Кроз векове смо *крв* нештедно *лили* [...]

(Милутин Бојић: „Земља олује“)

У приказивању односа међу људима метафоризација има функцију кратког, једноставног, лаконичног и сликовитог изражавања. Метафоре везане за међуљудске физичке сукобе (до убијања) могу се градити на бази визуелних асоцијативних веза. Такве метафоре нарочито долазе до изражаја у описима заоштрених, конфликтних ситуација када и ријеч мора да добије на јачини.

Неко их стеже, а не видим ко је,
Ал чујем како шкрипе кврге гнусне,
Под силном стегом *прште кости моје*,
И крв из рана на махове пљусне.
Неко их стеже, а не видим ко је.

(Милан Ракић: „У кргама“)

Врло су подложни метафоризацији ријечи повезане са природним појавама као што је „ватра“. У Селимовићевој „Дјевојци црвене косе“ употријебљена је једна таква метафора: Изненадила га је и тада дјевојка, и њена љепота, и њена црвена коса што је *горјела* у сунчеву заласку, и јахачке панталоне у овој сиротињи, и све што је о њој чуо и знао (Antologija 1980: 185). И код Петра Кочића налазимо сличну метафору: У модрим, трњинастомодрим, уплаканим и мутним очима *тињала* је прикривена туга, помијешана с оном немирном, уздрхталом чежњом која се често вија у очима младе, планинске чељади („Кроз маглу“, Antologija 1980: 35). У приповијеци „Робијаш“ Ахмеда Мурадбеговића, након што се даје непосредно поређење с ватром (Осјећао сам како ме њезино тијело *пржи* као да сам ватру у рукама држао [...] Усне су ми се *палиле* као да сам сунце лу-

био), долази трочлана метафора на бази истих асоцијација: Све се у мени *пушило*, *изгарало*, *калило* [...] (Antologija 1980: 152). Често се врши поређење с водом: И тако хује и *протичу* весели, ведри, свијетли дани, дани са облацима и без облака, а за њима се нижу бурно немирне, слатке, прелатке ноћи (Петар Кочић: „Кроз маглу“; Antologija 1980, 35). – Изнад нас се стаде магла *комјешати* и све силније *шумити* (Ибид, 36). Доста има поређења с вјетром: У живот си требао отићи, међу људима бити и онда покушати живјети праведно. А ето, *пухнуло* је, и био си готов (Новак Симић: „Записи о Симеуновици и Ахмет Јусуфу“; Antologija 1980: 140).

Група зоологизама представља значајну метафоричку скупину КФС. Њима се сликовито изражавају различите особине човјека и природних појава: И онда *зарежи*: „Фабриканти, велики трговци, гросисти, картелисти – све сами голи лопови [...]“ (Исак Самоковлија: „Јеврејин који се суботом не моли богу“; Antologija 1980: 68). – Маџар само *фркће* и отхукује, а бег се распричао (Иво Андрић: „Мустафа Маџар“; Antologija 1980: 80). – Наши гину, а крштеног гада се *накотило*, краја му нема (Antologija 1980: 82). – Тек цијукне, тек *залаје*, док се не разгоропади [...] (Новак Симић: „Записи о Симеуновици и Ахмет Јусуфу“; Antologija 1980: 131). – Кажу да је кајмекам само ћутао иза свог зида, пушио, *лок'о* ракијетину и милов'о жене (Зија Диздаревић: „Бркина прича о куги“; Antologija 1980: 173). – Гласови су све опаснији. Из њих *режи* пријетња (Меша Селимовић: „Излет у живот“; Antologija 1980: 182).

Док се поређење са животињама често врши ради сликовитог представљања негативних људских особина, метафоре на бази поређења са биљкама обично указују на позитивне особине:

Високо над струјама хладним
Пролетње сенке *цветају* азуром,

(Аница Савић-Ребац: „Magia naturalis solstitium“)

Да ми је да сам у пределима оним,
Где су ми младост, сан и успомене,
Код негда својих да је да се склоним
С лепотом њеном што ко мирис *вене*.

(Владислав Петковић Дис: „Утопљене душе“)

Мени је било ко да пјесме ове
Сваки стих поста *пун бехар* у роси,
Па трепти, сјаје, и мени по коси
Просипа меке пахуљице нове [...]

(Алекса Шантић: „Претпразничко вече“)

Посебна врста метафора настаје на бази аудитивних асоцијација. У употреби таквих метафора прави је мајстор био Петар Кочић: Кобна је јесен на прагу, а зима се ледена примиче, па је тешко самотном чељадету зиму презимити, дугу, планинску зиму, кад оштра мећава бијесно *звижди* око смрзнутих јелових брвана малене зградице [...] (Antologija 1980: 32). – Коњ уједначено, па поносито, гипко језди у лаганом раванлуку, док неоклен из магле, као изненада, *јекну* пјесма [...] (Antologija 1980: 32). – Умиљато, обло, једно грло пригушено, забринуто *јеца* и дрхти кроз маглу, приближавајући се према мени (Antologija 1980: 32). – Узвици изумиру, вјетар се смирује, и ноћ, лагано *шумећи* око брвана, почиње уједначено дисати (Antologija 1980: 35).

Ирониja је сликовито средство помоћу којег се у споју буквалног и правога значења врши исмијавање, иронизирање. Нпр. у оваквом дијалогу: А куд си пошо, Џибиђу! – писну, као да га нешто уједе за срце, кад угледа Стевицу иза мојих леђа. – Је ли те посло куљави Џибо, да се мало, знаш, наврнеш код проте: да видиш је ли крепо? Ако није крепо, бива, да га упиташ кад ће, а? (Antologija 1980: 29).

Персонификацијом се преносе својства живог на неживу природу и апстрактне појмове. Њоме мртви предмети оживљавају – они се крећу, радују, веселе и пате: она посебно долази до изражаја у описима природе. Узвици *изумиру*, вјетар *се смирује*, и ноћ, лагано шумећи око брвана, *почиње уједначено дисати* (Петар Кочић: „Кроз маглу“; Antologija 1980: 35).

Метонимија представља бинарни спој. Она представља замјену једног појма другим на основу међусобне повезаности. Нпр.: *Солитери* ће поново упалити *светла* (Владимир Настић: „Котве“).

Поређење се често користи у готово свим врстама књижевних текстова. Оно се састоји у опонирању двију појава ради прецизирања једне од њих, због чега се даје копула типа *као*, *попут*, у *облику* и сл.: Било је то први пут послије годину дана, па и више, да је видио

жену која носи своју љепоту *као барјак* (Меша Селимовић: „Дјевојка црвене косе“; Antologija 1980: 185). – Сан на тераси бубрио је и растао *као свака воћка тога краја* и у то доба године, и све се више приближавао оном што једног дана мора доћи – својој пуној зрелости (Иво Андрић: „Летовање на југу“, Antologija 1980: 105). – [...] горопади се наредник и лупа објема шакетинама по вратима пред собом, дубоко увлачећи зрак у себе и фркћући *као стари мачак* (Јакша Кучан: „Војни бјегунац“; Antologija 1980: 158). Поређење може бити дато у низу: На тавану зашуми *као да се пресипа жито, зашабоња као кад се котрљају љељци, укрупња као ораси, загромада као бундева* (Новак Симић: „Запис о Симеуновици и Ахмет Јусуфу“; Antologija 1980: 133).

Перифраза представља изражавање појма аналитичким путем и састоји се у замјени једне ријечи изразом или склопом ријечи, чиме се постиже сликовитост казивања. Тако Иво Андрић пише: „*Поглед* му *је падао* на руке које су почивале на коленима“, да би у наредној реченици перифразу замијенио једном ријечју: „*Посматрао* је жиле, нокте, боре, нарочито оне које иду око зглавкова као двоструки ситно плетени ланчићи“ (Иво Андрић: „На сунчаној стражи“: Andrić 2002).

Синегдоха је троп заснован на саодносу једнине и множине, дијела и цјелине, вида и рода: Рецимо: „И муке је имао везир дока је савладао Радисава, јер је био јунак мимо људе, а није га била ни *пушка* ни *сабља*, нит’ је било *конопца* ни *ланца* којим се могао везати; све је кидао као конце“ (Andrić 2002).

Епитет чини ријеч или група ријечи која се додаје некој другој лексеми да се у њој нешто конкретније означи, да се истакне одређено својство: *Сребрна* магла диже се са грма. (Алекса Шантић: „Мраз“).

Алегоријом се помоћу конкретног лика (лисице, зеца и сл.) изражава апстрактна идеја (лукавство, плашљивост...). Њоме се замјеном појмова и супротним значењем ријечи у завијеном и изокренутом облику исмијавају људске мане и појаве у друштву тако што се једно казује а друго мисли: То је првак у грађанству. Млад човек, али много обећава. *У своје младо доба дочекао је да га је сам кмет већ три пута јахао* [...] (Радоје Домановић; Točanac 1973: 26).

65. Поетски дискурс је веома погодан за примјену најразличитијих поступака сликовитог изражавања. Томе посебно доприноси лаконичност поезије, њена краткоћа и компактност, што одговара метафорици чија је једна од основних особина економичност изражавања. Помоћу тропа може се у једној ријечи изразити оно за шта би била потребна читава реченица или стих. Све прозне врсте метафоре се у поезији такође појављују, понекад у израженијој форми. Уп.: Бол моја дотиче небо и *запламса* (Велимир Милошевић: „Пламен“), Љубављу *гори* небо и мрљају писци [...] (Абдулах Сидран: „Узевши кост и месо [...]“), Као пламен као шума која пева Лариса тако дивно *гориш запаљена* (Стеван Тонтић: „Лариса из моје собе“). Три ноћи и три дана из моје собе *бије јара* (Рајко Петров Ного: „Изван Наслова“). У поезији се метафора често гради на поређењу с водом: У полену патња мужјака *ври* (Абдулах Сидран: „Узевши кост и месо [...]“), Вјетар се умиљава и јара благост *лије* (Рајко Петров Ного: „Планина и почело“).

Поетска метафоризација заснива се и на поређењу с биљним и животињским свијетом. Асоцијација на биљку готово је увијек у позитивном смислу, док на животиње најчешће има негативну конотацију. У поређењу с биљкама доминирају антонимска значења ’цвјетати’ и ’венути’: У соби снег пада знаш ли Лариса и време из прошлости *цвета* ми у глави (Стеван Тонтић: „Лариса из моје собе“). Као у прози, и у поезији се метафоре граде од зоологизама: И још увијек *ржем* за њиховом изгубљеном прашином (Миодраг Жалица: „Хуни“), Док радник Христов на господара *сикће* (Стеван Тонтић: „Остави то [...]“). То живо вапно стила из кога *сикће* вријеме (Рајко Петров Ного: „Изван Наслова“).

Поетска метафора често настаје на бази поређења с различитим звуковима и шумовима: *Одзвања* подне, руше се сјенке, на сећији мирује књига. (Ранко Рисојевић: „Четрнаеста босанска елегија“).

Поезија даје упечатљиве слике природе и човјекова живота. У таквом начину изражавања метафора је толико омиљена да се добија утисак да нема пјесника који се њоме није служио. Пјесници као да се такмиче ко ће наћи љепшу, оригиналнију и „убитачнију“ метафору. Свјежина идеја и неконвенционалност, толико важне за метафорику, посебно долазе до изражаја у стиховима младих пјесника. Тако, код Вука Крњевића *људи закопавају вријеме*, код Влада Пуљића

влак *звиждуком из даљине бичује зору*, Владимир Павловић види како се *у капљицама зрцали напукнут свијет*, у соби Тонтићеве Ларисе *снијег пада*, а код Рајка Нога *снијег снова затрпава очи и уши*, док *вријеме пуцкета*. Са торња Веселка Короман *цури ливада*, а *друштво* Душка Трифуновића *једе његову тајну*. Овај посљедњи често стихове гради на игри ријечима, употребљавајући једну те исту лексему у два значења – правом и пренесеном: *Иде* тешка индустрија на бициклу *носи* хљеб и велико срце своје (Душко Трифуновић: „Чист зрак“).

Исконска тежња за поређењем природе са човјеком посебно долази до изражаја у поезији. У њој се помоћу персонификације мртви предмети оживљавају: *море буна* (Владимир Черкез), *снијег шапће* (Брато Павловић), *мала пећ и моје године око мене седе* (Брато Павловић), *сунце коље птице у ваздуху* (Драган Колунџија), *псују кише* (Миодраг Жалица), *болује фебруар од умрљаног вјетра* (Миодраг Жалица), *ноћ се мучи са градом* (Миодраг Жалица), *задах посрће по ходницима* (Вук Крњевић), *брдо се смије* (Владо Пуљић), *сан уједа* (Веселко Короман), *цвијеће се полако тресе кад се свлачи* (Веселко Короман), *млиница је поток опкорачила и чучи* (Владимир Настић), *ноћ пије* (Владимир Настић), *вјетрови се множе* (Владимир Павловић), *земља љуби небо* (Есад Екиновић), *јежи се жељезна прашина стиха* (Рајко Петров Ного), *смију се ластавице* (Рајко Петров Ного), *клека стијену сише* (Рајко Петров Ного), *вјетар се умиљава* (Рајко Петров Ного), *ноћи се поносе* (Велимир Милошевић) и сл.

Пјесничка ирониј важно је средство за изражавања унутрашњих погледа и преживљавања. Тако Душко Трифуновић, говорећи о брату који сваки дан „устаје у пет до пет и одлази на посао“, иронично поручује: *Идите сви на пут на море идите сви у авантуру мој брат ради данас гради за вас нову серију нову туру* [...] („Чист зрак“).

Поетска перифраза заснива се на замјени лексеме склопом ријечи. У поезији је изграђен читав систем таквих трансформација. Употреба неколико ријечи умјесто једне има за циљ стварање посебне експресије. Смисао за такво изражавање Ђорђе Балашевић лијепо је показао на почетку пјесме „Неки нови клинци“: *Мој деда већ дуго оре небеске њиве* [...].

Хиперболом се преувеличава интензитет, својство, особина:

Она ме гледну. У душу свесну
никад још такав не сину глед;
тим би, што из тог погледа кресну,
свих висина стопила лед [...]

(Лаза Костић: „Santa Maria della Salute“)

Цело је небо у њу стало,
Сенке јој као провалије;
И све је поље за њу мало,
И поток мрава из ње лије

(Јован Дучић: „Буква“)

Литотом се намјерно ублажава исказ да би се постигао јачи ефекат. Овај се троп још назива „претјеривањем надоље“.

Крај пута к мени, *атому скривеном*,
Да прињеш у те часове:
И ословиш ме правим именом.

(Јован Дучић: „Тајна“)

66. **Естетика.** Аутор било ког ФС заузима одговарајућу позицију, од којих су двије поларне: (а) максимално се води рачуна о језичком изразу, (б) на то се уопште на обраћа пажња. КФС настаје на првоме ставу, стога је овај стил богат, разноврстан, естетски дотјеран и узоран.

67. У умјетничком осмишљавању стварности у први план избија естетски однос и естетски доживљај свијета. Књижевник на свој начин прима, поима, трансформира и одражава реалност. Он пружа читаоцу задовољство, радост, даје могућност да се одушевљава и духовно обогаћује. На ФС-плану нема универзалних естетских норми, јер сваки стил има своју естетику, која је повезана са естетским нормама као правилима за обликовање лијепог и хармоничног текста, за добијање естетски савршеног текста.

Естетску информацију садржи сваки књижевни текст. Она води естетској спознаји, на основу ње настају естетски судови, естетске вриједности и естетска наслада. Естетска информација има хедонистичку функцију, што је, у суштини, типично само за КФС. Она је

усмјерена на то да књижевни текст изазове позитивну или негативну реакцију (насладу – гађење, одушевљење – гнушање, задовољство – осуду, радост – тугу и сл.).

68. Једна од важнијих категорија која долази до изражаја у КФС јесте естетско значење – „умјетнички опосредован тип значења корелативан са номинативно-деривационим, пренесеним (метафоричким и метонимијским) и традиционалним симболичким значењима која се одликују нарушавањем примарних лексичких веза ријечи што изазивају актуелизацију његових емоционално-експресивних могућности, 'порастом смисла' [...]“ (Doneckih 1982: 27). Естетско значење најчешће усложњава семантичку структуру ријечи допунским смисаоним асоцијацијама и емоцијама. Указујући на то да није једноставно разграничити стилистичка (експресивно-стилистичка) значења од лексичких и граматичких, Ј. А. Звегинцев истиче: „Обично се она (= стилистичка значења) тумаче у једноме низу, мада у ствари представљају сасвим различите појаве. Њихова најсуштинскија разлика састоји се у томе да су граматичка и лексичка значења увијек на овај или онај начин корелативна с појмовима или предметима (референтима). Говорећи језиком теорије информације, можемо рећи да она увијек носе семантичку информацију. Управо због тог својства она се, потчињавањем општој логици, преводе на други 'језик' (у широком смислу те ријечи). А што се тиче стилистичких значења, она као таква носе само естетску информацију. Естетска информација је повезана са каналом којим се она преноси [...] Естетска информација се из тих разлога не може превести, она се у најбољем случају може приближно пренијети, организовањем средства њеног преношења у другом 'језику' на другачији начин“ (Zvegincev 1967: 53-54).

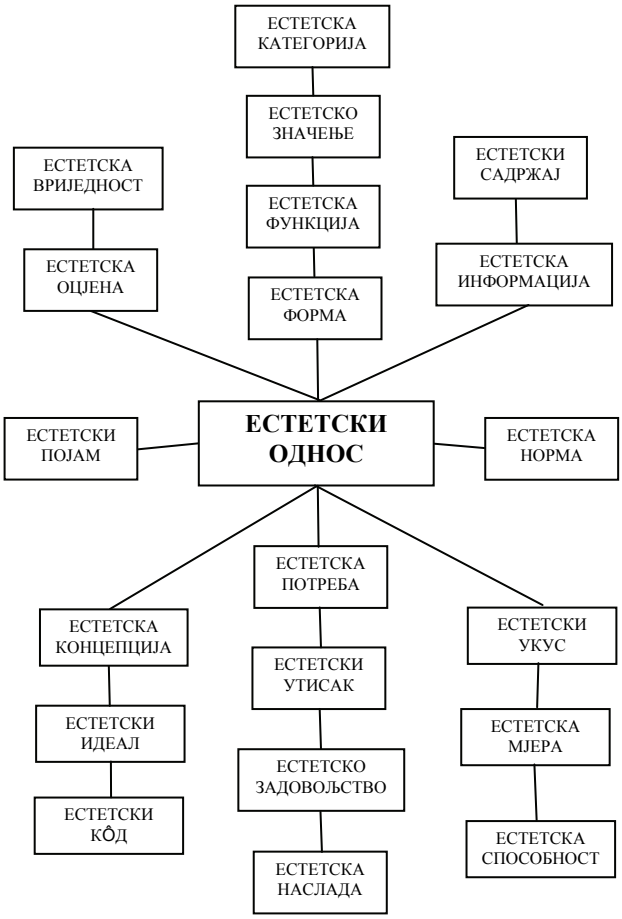
69. Основу свих естетских појмова и категорија чини однос. Тачније, они су увијек резултат естетског односа. Постоје два основа приступа естетском односу. Суштина првог гради се на поставци да су објекат естетског односа природна својства и својства стварности (природњачка концепција). У другом приступу као обавезна компонента долази друштво и друштвени односи (друштвена концепција). Ако бисмо давали најелементарнију дефиницију, казали бисмо да је естетски однос нереверзибилно и неутилитарно аксиологично привлачење или одбијање перципиране суштине/појаве. У естетици он се тумачи као духовна веза између субјекта и објекта

заснована на неинтересованој заинтересованости субјекта за објекат коју прати осјећање дубоке духовне насладе од општења са објектом (Rječnik estetike 1989: 244). Та се интеракција прецизира и на други начин: „Естетски однос је посебан однос човјека према стварности у току кога човјек разоткрива и налази мјеру цјеловитости предмета, појава и ситуација објективног свијета [...]“ (Kratki rječnik estetike 1983: 109). М. Г. Тофтул је написао читаву главу под насловом „Категоријално одређивање естетског односа“, али, нажалост, није дао и саму дефиницију (Toftul 1968: 29-57). Зато појам *естетско* он тумачи као однос: „Естетско је такав однос помоћу кога индивидуа, ступајући у директни контакт са очовјеченим свијетом, спознаје и доживљава, оцјењује сложени и противурјечни процес настајања човјека [...]“ (Toftul 1968: 26).[13] Познати естетичари Георг Хегел, Емануел Кант, Фридрих Шелинг, Теодор Адорно, Артур Шопенхауер, Бенедето Кроче, Умберто Еко и др. не тумаче издвојено естетски однос, већ у оквиру других питања.

70. Однос се налази у основи (а) естетске форме, значења, категорије и функције, (б) естетске оцјене и вриједности, (в) естетске информације, (г) естетског укуса, идеала и кода, (д) естетске потребе и насладе, (е) естетског утиска и задовољства, (ж) естетске концепције. Иако је естетски однос темељ свега естетског, у класичној естетици он се не налази на списку основних естетских категорија, какве су лијепо, комично, трагично, трагикомично, грациозно, величанствено, херојско, патетично и др.[14]

[13] Израз *естетски однос умјетности према стварности* снажно је потенцирао Н. Г. Чернишевски у докторској дисертацији одбрањеној 1855. године (Černiševski 1955).

[14] Више о естетским категоријама в. Adorno 1986, Croce 1991, Estetika 1989, Focht 1972, Gilbert/Kun 2000, Grlić 1974, Hegel 1973, Jakovljev 2000, Kant 1944, Petrović 2000, Savilova 1977, Šestakov 1973, Srednji 1974.

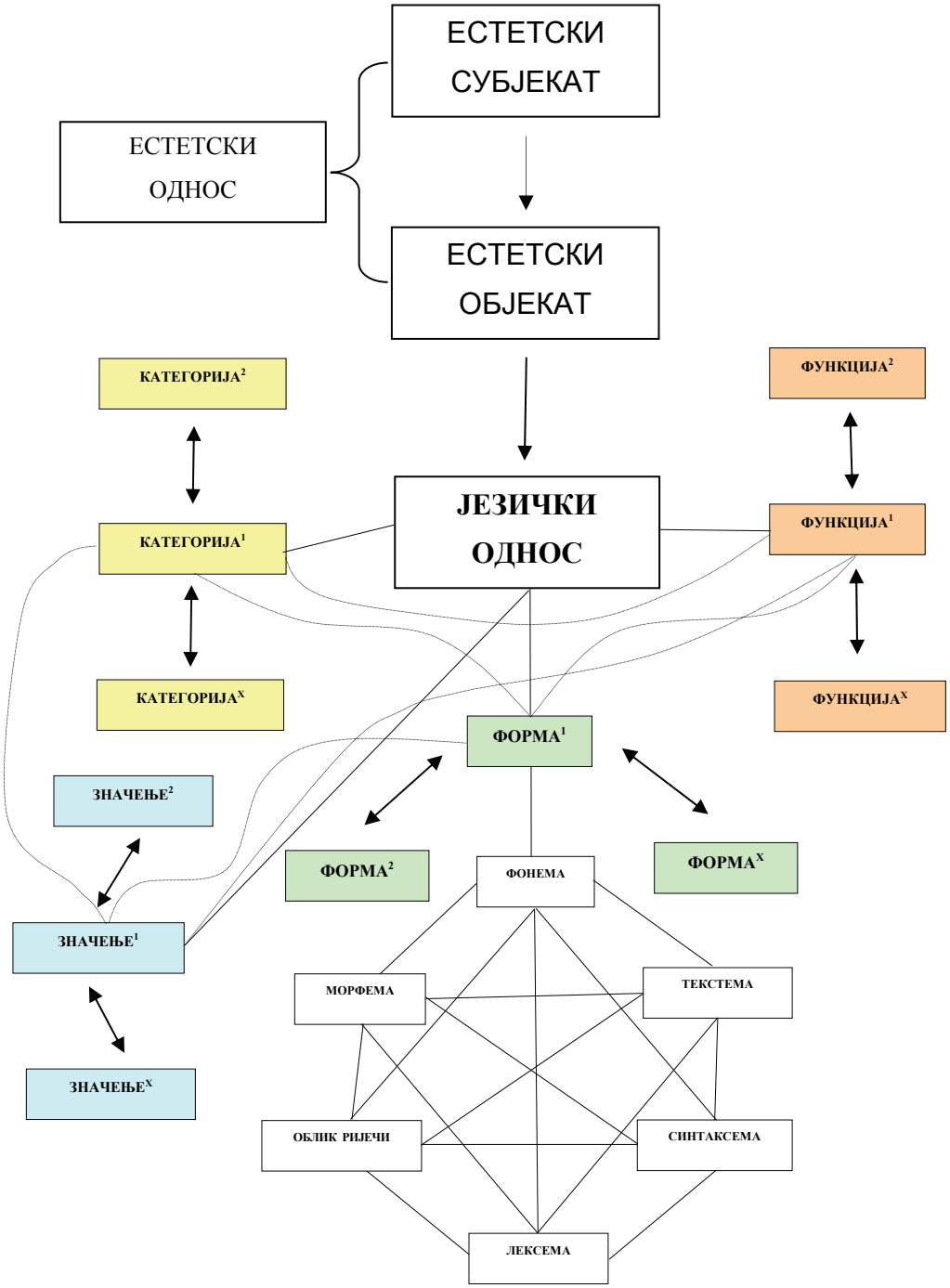
71. Из естетског односа настаје естетска информација. На основу ње даје се оцјена колико је исказ естетски уређен, колико је лијеп или ружан, хармоничан или дисхармоничан, савршен или недотјеран. Естетска информација чини основу за стварање естетских судова, изналажење естетске вриједности и добијање естетске насладе. Приступ естетској информацији може бити хедонистички и утилитарни. Естетски однос као хедонистички однос усмјерен је на естетску спознају и води естетском ужитку, а утилитарни приступ тежи објективној, научној спознаји. У првом случају у реципијенту настају реакције у облику насладе или гађења, одушевљења или гнушања, задовољства или негодовања, радости или патње... Хедонистички однос је повезан с једном од основних функција језика – дјеловањем (перлокуцијом) и због тога је заступљен само у одређе-

ним стиловима, конкретно у КФС, дјелимично у ПФС и РФС. Хедонистички однос може бити издиференциран онолико колико су издиференциране естетске категорије. Као његови носиоци долазе елементарне језичке јединице, али и шире текстуалне цјелине.

Естетска информација непосредно је повезана са естетским нормама као „општеприхваћеним принципима естетске активности, стваралаштва и перцепције, а такође обрасцима умјетничко-естетских вриједности у датом социјалном колективу и њиховој култури [...]“ (KSE 1983: 104). Сваки стил има своју естетску норму (у естетској информацији управо су и кодирани подаци о њој). На функционалностилском плану нема универзалних естетских норми. Градацију естетске вриједности текста једног стила не треба правити у поређењу с текстом/текстовима другог стила, већ у оквиру датога стила. Сувишно је истицати да у систему функционалних стилова максималну естетску вриједност има КФС. Међутим, његову естетику не можемо наметати естетици АФС. Стога молбу не оцјењујемо да ли је лијепа у односу на приповиједетку или новински прилог, већ у односу на другу молбу. Наш естетски однос се у вези с тим и диференцира: прије него што почнемо читати умјетнички текст ми смо оријентисани на ужитак; прије него што прионемо научном тексту ми се припремамо за другу врсту перципирања.[15]

72. Сваки естетски однос, па и у КФС, реализује се, реверзибилно или иреверзибилно, у квадрату доминанти који чини форма, значење, функција и категорија.

[15] Више о естетској информацији в. Moles 1958, Miko 1976.

ЕСТЕТСКИ СУБЈЕКАТ
ЕСТЕТСКИ ОДНОС
ЕСТЕТСКИ ОБЈЕКАТ
КАТЕГОРИЈА²
ФУНКЦИЈА²
ЈЕЗИЧКИ ОДНОС
КАТЕГОРИЈА¹
ФУНКЦИЈА¹
КАТЕГОРИЈАˣ
ФУНКЦИЈАˣ
ФОРМА¹
ЗНАЧЕЊЕ²
ФОРМА²
ФОНЕМА
ФОРМАˣ
ЗНАЧЕЊЕ¹
МОРФЕМА
ТЕКСТЕМА
ЗНАЧЕЊЕˣ
ОБЛИК РИЈЕЧИ
СИНТАКСЕМА
ЛЕКСЕМА

Естетски однос могу чинити хомогене доминанте (нпр. форма[1] ↔ форма[2], значење[1] ↔ значење[2]) и хетерогене доминанте (рецимо, форма[1] ↔ значење[2], категорија[2] ↔ функција[1]).[16]

73. Централни аспект естетског односа је веза субјекта и објекта. Ова интеракција је сложена и разноврсна, стога постоје различита тумачења. Међу њима издваја се приступ Леонида Столовича, који је изградио знаковни модел с циљем да открије узајамни однос између естетски перципираног предмета и личности која то ради (Stolovič 1999: 180-181). Елементарни естетски однос има формулу:

$$\mathbf{P} \overset{\pm}{\leftrightarrow} \mathbf{O}$$

Он представља интеракцију (1) естетски оцјењиваног предмета, појаве и (2) друштва. Ову формулу Л. Столович прецизира у четири фазе.

(1) Потенцира се објекат естетског односа:

$$(\mathbf{P} \overset{\pm}{\leftrightarrow} \mathbf{O}) \overset{\pm}{\Leftrightarrow} \mathbf{JAs},$$

гдје је **P** предмет, појава која подлијеже естетској оцјени, **O** друштво, друштвени односи, «↔» интеракција, «+» и «–» модалност интеракције, ⇔ интеракција која није чисто случајна у односу на друштвену праксу, а **Jas** личност као „представник друштва“.

(2) Истиче се елементарни чин естетског искуства:

$$[(\mathbf{P} \overset{\pm}{\leftrightarrow} \mathbf{O}) \overset{\pm}{\Leftrightarrow} \mathbf{JAs}] \rightarrow \mathbf{Ja}.$$

(3) Формализује се сумирано естетско искуство:

$$\sum\sum_{n}\{[(\mathbf{P} \overset{\pm}{\leftrightarrow} \mathbf{O}) \overset{\pm}{\Leftrightarrow} \mathbf{JAs}] \rightarrow \mathbf{Ja}\},$$

[16] У том односу настаје естетско значење (више в. Doneckih 1980), естетско значење појединих језичких јединица (нпр. глаголских синтагми; Svaričevska 1990), естетска функција (Mukařovský 1935, 1936, Eko 1977) и естетска категорија.

гдје је $\sum_n$ сума естетског искуства, $_n$ индекс који нумерише елементарне чинове естетског перципирања, $\sum$ знак сумирања оцјена на бази укуса.

(4) Сумира се естетски укус и даје општи модел естетске способности:

$$\sum\sum_n\{[(\mathbf{P} \overset{\pm}{\leftrightarrow} \mathbf{O}) \overset{\pm}{\Leftrightarrow} \mathbf{JAs}] \rightarrow \mathbf{Ja}\},$$

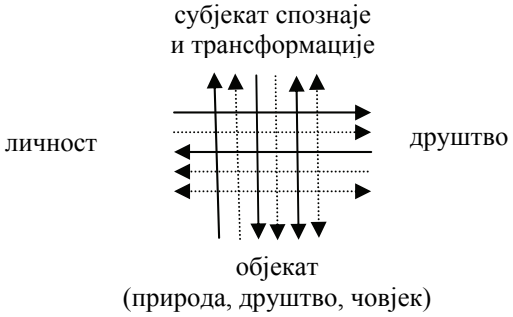
Коначна формула естетског односа изгледа овако:

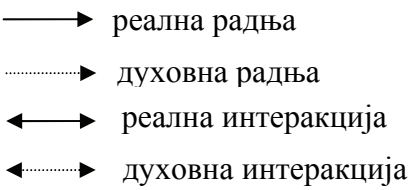
$$[(\mathbf{P} \overset{\pm}{\leftrightarrow} \mathbf{O}) \overset{\pm}{\Leftrightarrow} \mathbf{JAs}] \overset{\pm}{\rightarrow} \sum\sum_n \{[(\mathbf{P} \overset{\pm}{\leftrightarrow} \mathbf{O}) \Leftrightarrow \mathbf{JAs}] \rightarrow \mathbf{ja}\}$$

Столовић констатује да ствари нису добре или лоше саме по себи без довођења у везу са човјеком (Stolovič 1999: 183). Он на више мјеста истиче да вриједности саме по себи представљају субјекатско-објекатски однос и да су по природи 'теологичне'. Оне не карактеришу појаве, предмете ствари 'у себи', већ настају и разоткривају се у односу према субјекту те обухватају значења (за субјекат) тих појава, предмета, ствари. Међутим, оријентација вриједности на субјекат не чини од њих чисто субјективну појаву, не лишава их друштвено-историјске објективности, јер је практична интеракција субјекта и објекта објективни процес (Stolovič 1999: 186). Овај естетичар издваја трансформативни однос, у коме се из нечег материјалног стварају нови објекти, који задовољавају материјалне потребе људи. „Између субјекта и објекта постоји такође оцјењивачки однос, који је неопходан у процесу човјекове спознајне и трансформационе активности и који је својеврстан мост између спознаје и трансформације." (Stolovič 1999: 186-187). Значај такође има однос субјекта према другом субјекту.[17]

74. Узајамно преплитање различитих односа и активности у спознајном и трансформативном процесу „субјект ↔ објект" и у друштвено-психолошком систему „личност ↔ друштво" Л. Столовић графички представља на сљедећи начин (Stolovič 1999: 188):

[17] Столовић сматра да карактеристику личности као „свеукупности друштвених односа" треба допунити (Stolovič 1999: 187).

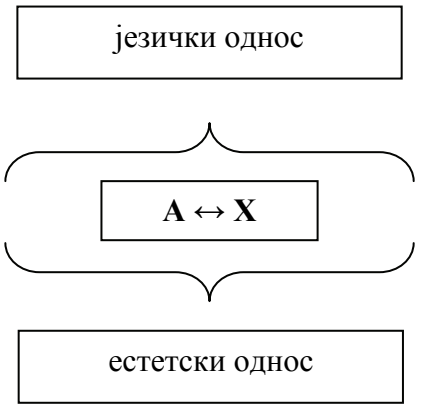
У овоме моделу постоје два типа односа – **(1)** једносмјерни: ОБЈЕКАТ → СУБЈЕКАТ – детерминација објекта од стране субјекта, СУБЈЕКАТ → ОБЈЕКАТ – трансформациони однос у току кога субјекат трансформише објективну реалност и ствара нове објекте, СУБЈЕКАТ → ОБЈЕКАТ – практична интеракција субјекта и објекта, ОБЈЕКАТ → СУБЈЕКАТ – спознајни однос објекта од стране субјекта (одраз објекта у свијести субјекта), СУБЈЕКАТ → ОБЈЕКАТ – вриједносно-оцјењивачки однос субјекта према објекту, ЛИЧНОСТ → ДРУШТВО – однос у коме личност управља друштвом или неким његовим дијелом, ДРУШТВО → ЛИЧНОСТ – обликовање од стране друштва личности у процесу социјализације личности или њеног васпитања; **(2)** двосмјерни: ЛИЧНОСТ ⇔ ДРУШТВО – вриједносно-оцјењивачки однос личности према друштву, ДРУШТВО ⇔ ЛИЧНОСТ – вриједносно-оцјењивачки однос друштва према личности, ЛИЧНОСТ ⇔ ДРУШТВО – комуникативна интеракција личности и друштва, СУБЈЕКАТ ⇔ ОБЈЕКАТ – духовно-практични однос субјекта и објекта.

75. Ми сматрамо да се језички однос као естетски однос може најједноставније представити на сљедећи начин:

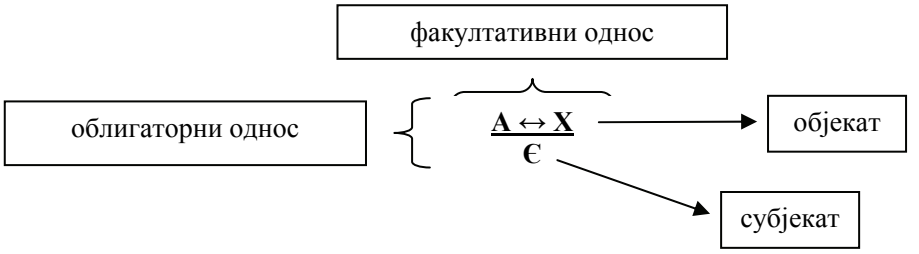
$$\left[\frac{A \leftrightarrow X}{\in}\right]$$

A, **X** – естетски објекат, **Є** – генератор (субјекат) естетског односа

У језичко-естетском односу постоји иреверзибилност субјекта и објекта. Та корелација се може овако представити:

У њој постоје облигаторне и факултативне везе. Облигаторну образује субјекат и објекат (пошто такав саодноc не може постојати без њих). Факултативна веза тиче се броја објеката. Естетски однос се састоји од двије константе (субјекта и објекта) и једне варијабле (нефиксираног броја објеката који ступају у естетски однос). За такву интеракцију треба имати најмање два објекта. Стога структура језичко-естетске корелације има форму:

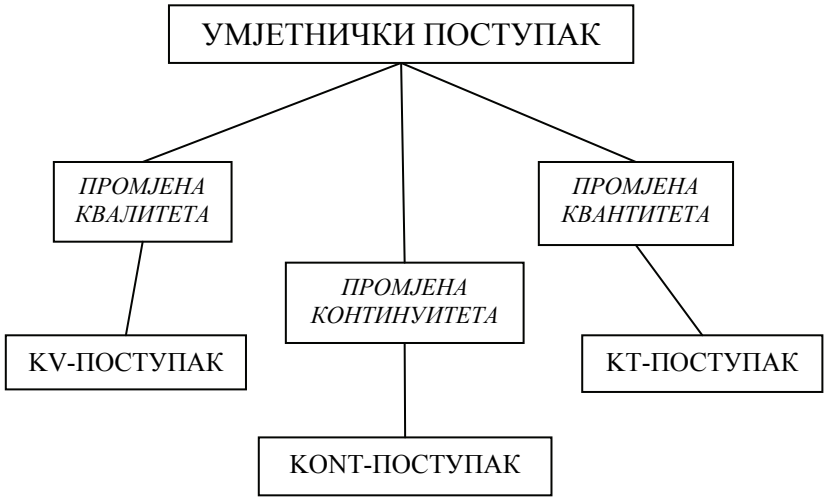
Општа формула језичког односа као естетског односа добија овакав изглед:

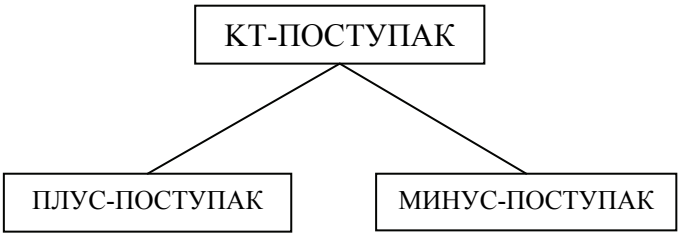
A, **X** – естетски објекти, **Є** – субјекат естетског односа, **Y** – естетичар

76. **Естетика умјетничког поступка.** Естетски субјекатско-објекатски однос у највише долази до изражаја у умјетничком поступку. Он представља средство (композиционо, стилистичко, гласовно, ритмичко и сл.) конкретизације, истицања и сл. овог или оног елемента приповиједања (стања јунака, описа, ауторовог говора и сл.) – Šklovski 1969: 294. У тумачењу овог појма Виктор Б. Шкловски је оставио дефиницију која је постала популарна: умјетнички поступак је поступак очуђавања ствари и поступак отежале форме (Šklovski 1969: 57). Представници руске формалне школе (Опојаза) називали су начине структурисања грађе у књижевним дјелима поступцима, а један од њих – Роман Јакобсон устврдио је да је поступак једини прави јунак поезије (Jakobson 1978: 57).

77. Естетски однос се налази у основи општих (глобалних) и ужих (специјализованих) умјетничких поступака. Општи су они који указују на глобалност операције, као што су актуелизација, дезаутоматизација, деформација (деформисање), деградација (деградирање), искривљавање, нарушавање, потенцирање. Ужи су, рецимо, супстанционални поступци и то: (1) плус-поступци, које дају редундантне облике, (2) минус-поступци, који воде стварању економичних, скраћених облика, и (3) пермутационо-супституитивни поступци, којима се ништа не додаје нити одузима, већ се врши премјештање, замјена елемената. Једни су засновани на промјени квалитета, други квантитета, а трећи континуитета па, у складу с тим, говоримо о K-поступцима (према првом слову предмета модификације). Постоје три врсте K-поступака: Kv-поступци (операције које воде промјени квалитета), Kt-поступци (операције које мијењају квантитет) и Kont-поступци (операције којим се преобликује континуитет), тачније оне настају додавањем или понављањем (per adiectionem), изостављањем (per detractionem), премјештањем (per mutationem), вјештачким распоређивањем (per ordinem) и сл.

Kt-поступци долазе у форми плус и минус поступака. Плуспоступци имају различите појавне облике и разнородне називе: адјекција, адјункција, агломерација, акумулација, амплификација, анексија, додавање, дуљење, дуплирање, експанзија, екстензија, гомилање, кумулација, нагомилавање, перинтеграција, подвостручавање, подвостручавање, појачавање, понављање, повећавање, припојење, продуживање, пролонгација, проширивање, раширење, растезање, редупликација, реприза, скупљање, удвајање, удвостручавање, уметање, уношење, увећавање, увеличавање...

Минус-поступци се такође одликују разноврсношћу реализација и номинација: абревијација, афереза, афеза, анаколуција, апсорпција, дефлексија, дезафиксација, дијереза, елипса, елизија, фузија, гаплологија, губљење, гутање, интеграција, испадање, избацивање, изостављање, кондензација, контракција, конвергенција, крађење, краза, одсијецање, омисија, отпадање, покраћивање, редукција, рестрикција, сажимање, скраћивање, слијевање, стапање, стезање, сужавање, умањивање итд. КФС плус-поступак је мање фреквентан

него минус-поступак. Разлог лежи у томе што нема толико могућности за проширивање елемента или сегмента умјетничког текста, поготово поетског, колико скраћивање. Оба су поступка (додавање или одузимање) ограничени тиме што свака деформација има своје границе. У суштини то значи да се форма може мијењати дотле док се може декодирати смисао. Мјера до које треба ићи у деструкцији релативан је појам. И ако у њој има ишта апсолутног, онда је то препознатљивост. Промјене у квалитету, квантитету и континуитету не смију замаглити семантички план: мора се сачувати могућност дешифровања смисла. Минус-поступак се примјењује захваљујући језичкој редунданцији. Пошто се у КФС може предвидјети оно што слиједи, могуће је реконструисати пропуштене елементе. Плус-поступак се, у односу на минус-поступак, лакше декодира.

Kont-поступци су мање издиференцирани: инверзија, метатеза, надокнада, надомјештавање, пермутација, преметање, премјештање, промјена слиједа, супституција, замјена, замјењивање и др.

78. За КФС умјетнички поступци су суштински феномени јер све што је у њима естетско, стилско, експресивно настаје операционим путем. Тачније, стилеми, стилске вриједности долазе као резултат одређених помјерања, одређеног нарушавања или структурисања (није без основа настала и једна од, и данас актуелних, дефиниција стила као одступања од норми).[18] Стога није необично што је умјетнички поступак назван главним јунаком књижевног текста (Р. Јакобсон).

79. Један од најважнијих глобалних умјетничких поступака је стилизација. Дати тачну и потпуну дефиницију овог појма није једноставно, али нема двоумљења око тога да се ради о опонашању (што је једна од основних особина естетског чина). Међутим, већ на питање „Какво опонашање?“ и „Опонашање чега?“ добијају се различити одговори и дају разнородне одреднице (намјерно, отворено, досљедно, сврсисходно, свјесно, потпуно, дјелимично, умјетничко...). Ми бисмо рекли да је стилизација умјетнички поступак којим се опонаша нека језичка реализација. Ријеч *умјетнички* садржи ка-

[18] У савременој стилистици постоје покушаји да се заснује стилистика одступања са основном поставком да стилистички ефекат долази као резултат трансформација, и да основу стила чини одступање од норме.

рактеристику „намјерног“ (умјетничко је дјело производ намјерног рада), „свјесног“ (књижевни текст није несвјесна творевина), „сврсисходног“ (КФС има своју сврху), „типичног“, „суштинског“. Лексеме *опонашање*, *имитација* могу да створе погрешне асоцијације и да подразумијевају подражавање нечега или некога због немоћи да се створи оригиналан језички израз, па се прибјегава нестваралачком односу према датом узору и долази до епигонства. Стилизација, међутим, нема ништа у себи од оног свакодневног копирања и имитирања (премда се њоме и копира, и имитира, и опонаша). Имитирање или копирање није увијек с оне стране умјетности, нити увијек „оштро стоји питање гдје пролази она невидљива црта која одваја оригиналну умјетност од имитације и копирања“ (Gej 1967: 20). Стилизација је средство оригиналне умјетности, којим се, поступком имитирања, дочаравају карактеристични елементи одређене језичке реализације. У овом умјетничком поступку наћи ћемо и стваралачку компоненту, и елеменат лијепог, и осјећање мјере – дакле, све оно што карактерише оригиналну умјетност. Једноставније казано: стилизација је имитација, али умјетничка. Стилизација садржи једну од основних естетских категорија – лијепо, она читаоцу пружа осјећај естетске насладе. Међутим, писац може прекорачити границу између умјетности и имитирања (неумјетности) ако пође путем обичног копирања неког узора. Ако пак постоји неукус, недостатак мјере или настаје незадовољство код читаоца, ако се назире „развође између умјетности и неумјетности“ (Gej 1967: 20), имамо посла са неуспјелом стилизацијом.

М. М. Бахтин стилизацију назива умјетничко-језичком појавом у којој ријеч има двојаки смјер: 1. ка предмету језика као обичној ријечи и 2. ка другој ријечи, туђем језику. „Ако је ауторова реч обрађена тако да се осети њена карактеристичност или типичност за одређено лице, за одређену социјалну ситуацију, за одређени уметнички манир, пред нама је већ стилизација: или обична стилизација, или стилизовано казивање лица које прича“ (Bahtin 1967: 258).

Стваралачка машта је битна особина стилизације. Умјетнички опонашати не значи буквално и дословно преносити одређени материјал без икакве обраде, трансформације. Стваралачко обликовање стилизационог објекта саставни је елеменат опонашања. Исто као што умјетност није копија стварности, тако и стилизација не може бити обично копирање (слично фотографисању). Њоме се реална

стварност (језичка реализација која се опонаша) трансформише у умјетничку реалност (језичка реализација створена опонашањем). Стилизацијом се никад не даје апсолутна истина, нити потпуна слика.[19] На основу ње настаје умјетничка истина о реалној истини. Она може бити умјетничка, а не натуралистичка или каква друга, само ако се базира на стваралачкој трансформацији објекта који се опонаша, јер „у умјетности нема друге могућности да се изрази било шта другачије него да се то умјетнички преобрази“ (Gej 1967: 351). Стога стваралачка машта има велики значај. Без ње би, рецимо, писци историјских романа били немоћни – тешко је замислити како би изгледало казивање искључиво старим језиком о збивањима из давно прохујалих вијекова. И зато је стваралачка машта, она „моћна полуга којом је човјек успио да преврне свијет“ (Gej 1967: 173), чврст и поуздан ослонац сваког умјетника. У вези с тиме чини се исправним и оправданим констатација: „Савршено је јасно да уметник не ствара ex nihilo, него преиначава, трансформише, преображава стварност помоћу стилизације. Стилизовати значи уносити људски ред у објективни свет и зато нема уметности без стила. Стилизација је избор из стварности који уметник подређује својој личној перспективи, која није приватна, већ, истовремено, и општељудска. Она је демијуршки акт којим се ствара нови свет не само за себе него и за људе. У свом роману ’Алтенбуршки ораси’ Андре Малро каже: «Шта је грчко акантус? Стилизована артачока. Стилизована значи хуманизована, такву какву би човек направио кад би био бог. Човек зна да свет није у људским размерама а хтео би да то буде. И кад га изграђује, изграђује га у тим размерама.» Стилизације у уметности увек мора да буде, од минимума у натурализму до максимума у апстрактној уметности. У стилизацији је, у ствари, присутна човекова тежња за хуманизовањем света, односно за стварањем једне нове реалности, којом он осмишљава и себе и амбијент у којем живи. У стилизацији се врши уметничко преламање стварности из кога произилази дисперзија многобројних схватања и стилова. Њоме се реалност преображава за рачун хуманог и стварају бескрајно различити односи између две

[19] „Уметнички модел никада не може да обухвати моделовани објекат у целини: увек неки његови аспекти остају неприказани (насликани цвет никада није што и стварни цвет)“ (Petković 1970: 13).

основне компоненте естетске реалности, објективне стварности и човековог сензибилитета. Оно што се обично зове класична уметност ближе је објективној, а модерна уметност – субјективној реалности. Али, у основи, оне су, упркос свим разликама, само наглашене стране осцилације једног истог људског погона за стварањем“ (Jeremić 1964: 15).

80. Због карактера стилова и природе овог умјетничког поступка стилизација је типично обиљежје само једног стила – КФС. Она није суштинска особина НФС, АФС, или ПФС из сљедећих разлога. Први има функцију објективног осмишљавања стварности, које тежи тачности и које је лишено емоционалности. Други је препун језичких клишеа и строго је уоквирен функцијом. У трећем су спојене двије функције – агитационо-пропагандно дјеловање и информисање, што даје мало могућности за опонашање. У РФС нема претходног размишљања и језичког обликовања, па ако долази до опонашања, ради се о пародирању или нечему сличном. Књижевноумјетничка стилизација се, напротив, одликује претходном припремом како на сигнификативном, тако и на формалном плану.

81. Сваки умјетнички поступак, па и стилизација, мора имати објекат на који се примјењује. У умјетности, уопштено речено, објекат је живот, стварност која умјетника окружује и која се, прерађена, обликована и естетски дотјерана, формира у дјело. Стилизациони поступак има другу стварност – језичку, она је остварење језичког система у пракси, било у говорној форми, било у писаној у облику КФС, АФС, ПФС или НФС, било да је стил појединца, слоја, класе, групе или неког другог дијела друштва, било да је стил епохе, периода, правца. Стилизација се веже за КФС, али као објекат може бити сваки ФС (најчешће РФС). Стога треба разликовати употребу стилизације у неком стилу и употребу стила у некој стилизацији.

Анализу стилизације у КФС не треба концентрисати само на објекат (опонашање објекта), премда је то основно. Цјеловито тумачење овог умјетничког поступка захтијева објашњење и ауторовог става, ауторове тачке гледишта. Без субјекатског елемента стилизација би се свела на научно преношење објекта, а она то није. Стилизација не тежи научној истини, њен је циљ – умјетничка истина. Стога она садржи субјекатски елеменат, који је са објекатским у односу као позитиван пол магнета у односу на негативни. И као што магнет

не може без оба пола, тако и стилизација није стилизација ако не постоји субјекат и објекат: „У оквирима умјетности преобразбе се одвијају дотле док се чува естетско поље између полова објекта и субјекта, који дозвољавају разне градације од вјеродостојне до симболичке слике. Али чим се узајамно дјеловање замјењује 'самодјеловањем', а дијалектичка супротност уступа мјесто једнолинијској активности, слика се или 'спљоштава', остаје беживотно копирање, мртва копија, или 'куља', избацује бујицу необуздане субјективности“ (Gej 1967: 181). То естетско поље између субјекта и објекта постоји и у стилизацији. Ако се оно наруши, може доћи до обичног подражавања, копирања или стварања потпуно субјективне творевине. То су двије крајности које се у стилизационом поступку морају избјећи. „Умјетник иде по невидљивој жици између објекта и субјекта, читаво вријеме ризикујући да се сруши, све дотле док не буде учињен посљедњи корак“ (Gej 1967: 181). Природа естетског поља субјекатско-објекатских односа, по овоме мишљењу, један је од најмање проучених односа умјетности према стварности.

82. Употребом стилизације не мијења се садржај поруке. Она у њега не уноси никакве измјене, већ само учвршћује, потенцира, боји и квалитетно обогаћује. В. Ј. Троицки је у праву када каже да је спорна, односно погрешна „неоспорна црта сваке стилизације“: јединство садржаја и форме, јер је стилизација појава на нивоу форме, њоме се не опонаша мишљење, него начин изражавања мишљења, па се не може говорити о таквом јединству (Troicki 1964). Вриједност и неопходност стилизације долази до изражаја у процесу претварања једне димензије (форме) у другу (садржај). Ова друга зависи од прве, тачније јачина прве појачава снагу друге. Стилизација као дио прве димензије задире у другу квалитетом представе коју читалац стиче на основу форме. Једна те иста мисао може бити изражена и стилизованим и нестилизованим језиком, али она остаје онаква каква јесте, само је у првом случају речена другачије, одјевена у стилизовано рухо и актуелизована.

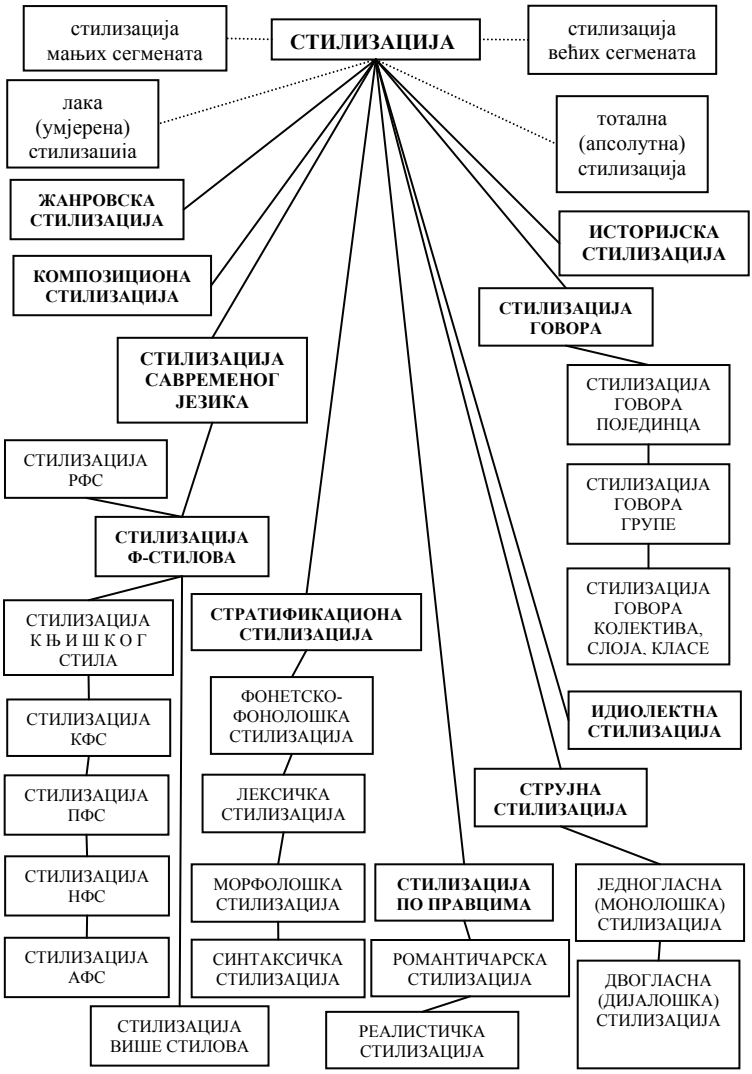
83. У зависности од тога да ли је стилизација употребљена или није, овисиће квалитет и јачина представе. Ово се можда најизразитије очитује у историјској стилизацији. Догађај који се описује савременим језичким средствима биће базиран на минимуму језичке поруке у том смислу што ће га писац стварати само путем језика свога времена, не употријебивши додатне могућности које му пружа је-

зик времена у којем се радња збивала. Међутим, писац има могућности да пружи додатну језичку информацију, која би појачала представе о самом садржају. Стилизација је средство помоћу кога се долази до убједљивијих слика и квалитетнијег језичког израза, а то је у овоме случају архаизација.

Да ли је стилизација иста у свакој својој конкретној примјени? Ако пођемо од тога да ниједно дјело, не само оно са стилизованим језиком, није, нити може бити исто, лако ћемо одговорити негативно. На разноврсност стилизационог поступка утичу многобројни фактори, а прије свега објекат опонашања, карактер књижевног дјела, вријеме писања, пишчев однос према језику, обим опонашања, књижевни правац, композиција дјела, жанр. Сваки од њих утиче да стилизација има свој лик и да буде препознатљива.

84. Постоје двије основне врсте стилизације: (а) она у којој је објекат опонашања савремени језик, језик времена у коме је дјело писано, и (б) она којом се опонаша језик који није савремени (то значи да у првоме случају дјело написано у XX вијеку има стилизовану језичку актуелизацију XX вијека, док се у другом дјелу из XX вијека опонаша језик из неког другог стољећа). Прву ћемо назвати стилизацијом савременог језика, другу историјском стилизацијом. Остали видови стилизационог поступка произилазе од ове двије. Тако у зависности од тога каква се језичка реализација опонаша разликујемо стилизацију појединих стилова (разговорних и књишких). Стилизационим поступком може се опонашати индивидуални или колективни стил, па ћемо то назвати стилизацијом говора појединца, групе, колектива, слоја, класе. Ако се опонашају елементи, сегменти и читави системи појединих спратова језичке структуре, добија се стратификациона стилизација (фонетско-фонолошка, лексичка, морфолошка, синтаксичка). Према томе да ли се опонашање своди на дијалошки говор или се оно прелијева и у монолошко казивање (ауторов језик) имаћемо једногласну (или дијалошку), односно двогласну (дијалошко-монолошку) стилизацију (може се говорити и о полифонијској стилизацији). Као што се дјела разликују по књижевним правцима, тако и стилизациони поступак може бити романтичарски, реалистички, надреалистички... Неки говоре о жанровској стилизацији (опонашању сказа, бајке, басне и сл.). Пошто је сваки писац свијет за себе, његова индивидуалност умногоме предодређује карактер стилизационог поступка па настају идиолектне стилизације. Напокон,

може се опонашати мало, умјерено, много, може се ићи у ову или ону крајност те стога стилизација може бити лака (умјерена) и тотална (апсолутна).

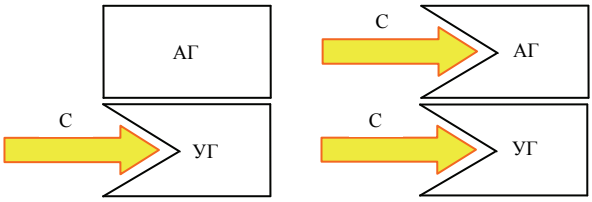

У књижевном дјелу постоје двије врсте ријечи које су објекат пишчеве обраде – његова сопствена и туђа ријеч, туђи говор. По Бахтиновом мишљењу у стилизацију улазе ријечи са двије смисаоне усмјерености: својом сопственом и ауторовом, с тим што се на туђу баца лака објектна слика (Bahtin 1967: 261). Ако је објектна ријеч

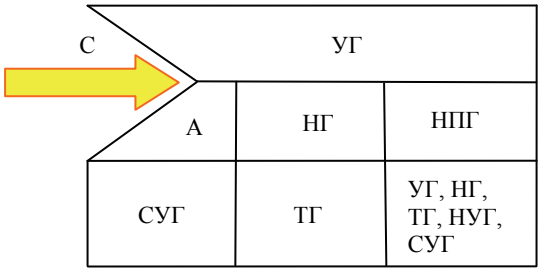
једногласна, стилизована је двогласна. Када се оне споје у једну цјелину, настају саодноси између говора писца и говора јунака. У стилизационом поступку приступ туђој ријечи веома је различит, почев од тога да се он уноси само у управни говор па до најразноврснијих облика продирања, инфилтрације туђег говора у „ауторов“ простор и настајања различитих склопова (управног говора, неправог управног говора, слободног управног говора, тематског говора). Због чега долази до продора туђе ријечи у ауторов говор? Писци овоме прибјегавају с циљем да приближе језички израз изразу својих јунака, да ублаже паралелизам између своје и туђе ријечи, да их „помире“ што је могуће више и да елиминишу начин казивања који би се базирао само на једном „гласу“. Они систем централне перспективе претварају у систем помјерене перспективе, стварају „извјесну перспективну удаљеност“. Наиме, у композицији прозног текста могу истовремено, али на различитим мјестима, постојати, коегзистирати, међусобно се смјењивати, преплитати, укрштати, настајати, прекидати се и нестајати различите тачке гледишта са којих се нешто изриче. Уп.: „Бујан и још неискусан, младић је брзо упао у сумњиве послове и дрске подвиге свога друштва и дошао у сукоб са законом. И не једанпут. Отац га је вадио неколико пута из затвора, користећи се својим угледом и својим познанствима са људима на положају, нарочито са управником целокупне полиције, старим и добрим школским другом. ’Је ли могуће да мој син обија куће, пљачка трговце и отима девојке?’ – питао се очајни отац. А стари искусни управник му је одговарао мирно али по истини. Да краде, не краде баш, ни трговце не вара, ни девојке не отима лично, али где год се ствари дешавају, можеш бити сигуран да ћеш и њега ту негде у близини наћи. А ако га овако оставимо, загазиће и сам у преступ. Него ваља тражити завремена неко решење. И управник градске полиције нашао је ’решење’, које је сматрао као једино могуће, дакле најбоље: да младића који је пошао злим путем узме у своју службу. И као што бива, од младог човека, који је био већ заузео своје место међу коцкарима и господским дангубама, постао је добар и ревностан стамболски полицајац“ (Иво Андрић: „Проклета авлија“: – Andrić 2002). Ако се све позиције са којих се казује стопе у једну, ауторову, добиће се централна перспектива, са које се све посматра и све описује; дадне ли се пак свакој (или некој) тачки гледишта своја језичка линија, настаће помјерена језичка перспектива, па ће у пишчевој тачки гледишта егзистирати позиције с којих говоре његови јунаци. На тој

се основи добија „изванредно сложен преплет односа између тачака гледишта на различитим равнима и са различитих равни“ и настаје језичка композиција књижевног дјела (Petković 1978: 23).

У зависности од тога да ли се све посматра с јединствене тачке гледишта, с те централне перспективе, или у пишчевом „мору“ постоје острва с којих гледају и зборе јунаци (да ли је говор личности преломљен у ауторовом), опонашање захвата управни говор (дијалог) или продире у „ауторов“ простор. Стилизација у управном говору и њена експанзија, односно „офанзива“ на пишчев језик[20], изгледа овако:

С – стилизација,
АГ – ауторов говор,
УГ – управни говор

С – стилизација,
АГ – ауторов говор,
УГ – управни говор
НГ – неуправни говор
НУГ – неправи управни говор
СУГ – слободни управни говор

[20] Израз В. Н. Волошинова (М. М. Бахтина) за туђи говор (Vološinov 1930: 120).

Ова схема показује да стилизација може бити једногласна и двогласна, а пошто АГ није јединствен, већ се састоји од четири врсте, неопходно је говорити о полифонијској стилизацији.

85. Стилизација није статична појава: на једном мјесту почиње, на другом се већ завршава, једном ће је имати само управни говор, други пут ауторов, трећи пут ће да клизи од неуправног говора, преко неправог управног па до слободног управног или тематског. У ствари она је као дио језичког система дјела статична, а као дио композиције динамична. Анализом стилизације само у језичком систему сужава се њена природа на једну од двије компоненте, елиминише се проучавање функционисања стилизације у датом контексту, она се посматра као стање, а не кретање, као мртва појава. „[...] истински предмет проучавања мора бити динамичан однос ових двију величина – говора који се преноси (’туђи’) и говора који преноси (’ауторски’). Они пак реално постоје, живе и формирају се само у том међусобном дјеловању, а не одвојено сами за себе“ (Vološinov 1930: 117).

Ако се стилизација посматра на нивоу живе ријечи, на нивоу конкретне употребе у тексту, у динамици, долазимо на руб лингвистике, тачније упловљавамо у воде металингвистике, у оном смислу у коме говори М. М. Бахтин, који ријеч „не посматра као апстрактну јединицу система, него као динамичну јединицу у циљу општења. А у конкретном чину општења (који подразумева две стране, увек је д и ј а л о г) основна јединица не може да буде ниједна граматичка категорија којом лингвистика оперише, него ће бити и с к а з : не укључује исказ само садржај који се комуницира, него укључује самога аутора, свеколику његову позицију с које говори, тачку гледишта с које се нешто изриче и самим тим нужно вреднује. Акт изрицања не тумачи се овде ни као лингвистички, па ни као чисто комуникативни акт, јер би то било његово изоловано и апстрактно тумачење, као кад бисмо говорили о зеленој боји уопште. А реално постоје само предмети са безброј других својстава [...]“ (Vološinov 1930: 18-19). И када анализира језик М. Ф. Достојевског, Михаил Бахтин има у виду „[...] језик у његовој конкретној и живој свеукупности, а не језик као специфичан предмет лингвистике добијен путем легитимног и неопходног одвајања од неких страна конкретног живота речи“ (Bahtin 1967: 252). Управо за М. М. Бахтина жива ријеч има прворазредни значај. И док су предмет лингвистичке

науке апстрактне јединице језичког система (од фонеме до реченице) металингвистички Бахтинов приступ језику укључује све позиције са којих се говори, што је истовремено кључни моменат за разумијевање композиције прозног текста онако како је тумачи Борис Успенски (Petković 1978: 20).

86. Један други умјетнички поступак се прилично разликује од претходног. Ако је стилизација оријентисана на квалитет, овај се тиче промјене квантитета и континуитета у форми супстанционалних модификација – метаплазми. Направити измјене овог типа значи додати или одузети, уметнути или избацити, раширити или збити, смањити или увећати, замијенити или пребацити или пак потпуно изоставити. Да би се говорило о трансформацији језичке материје без промјене њене видске припадности, што је суштина поступака који воде настанку метаплазми, неопходно је имати у виду примарни облик, односно еталона који се трансформише, и секундарни облик, односно облик који се добија трансформацијом. Први ћемо назвати еталоном, други метаплазмом. Почетни дио композите (*мета*-) указује на процес, на поступак који доводи до супстанционалне модификације, а завршни (-*плазма*) на оно што је настало. Пошто се метаплазма асоцијативно више веже за значење другог дијела композите, метаплазмом ћемо сматрати трансформисани облик еталона, а сам поступак означаваћемо као модификација, трансформација, деформација, структурно помјерање и сл. Пошто еталон подразумијева неки образац од кога се полази, односно претпоставља идеални или утврђени тип нечега, еталон је оно што је у језику општеприхваћено, друштвено верификовано, релативно стабилно и унифицирано. Овакав статус има језичка норма. Еталон је нормативна језичка јединица, односно јединица стандарднојезичког типа, док метаплазма представља облик нарушавања норме. Однос еталона (протоплазме) и његове модификације (метаплазме) може се довести у вези са односом норме и нарушавања норме. Структурна помјерања могу долазити као резултат непознавања или несхватања стандарднојезичке норме, што доводи до појаве облика као што су *’оћемо*, *заборави’*, *стан’те*, *дош’о* и сл. С друге стране, таквим промјенама може се тежити посебном ефекту, актуелизацији, односно заустављању реципијентове пажња с циљем да се створи утисак - и изазове реакција. Метаплазма на тај начин постаје врстом отежале форме (свако додавање или одузимање усложњава процес декодира-

ња информације). У дихотомији денотација ↔ конотација, немаркираност ↔ маркираност еталон је немаркирани, неутрални облик, а метаплазма маркирани, конотативни облик, облик који носи у себи допунску информацију. Метаплазме имају своју стилистику кодирања и стилистику декодирања. Пошиљалац метаформе уноси промјене које прималац мора дешифровати. Стилистика кодирања треба да дадне одговор на питање како протиче поступак припреме метаплазме, а стилистика декодирања мора да утврди како тече процес њеног перципирања.

87. У основи метаплазме налази се редунданција или економија. Да би се добила метаформа, примјењују се два поступка: један који води стварању редундантних облика, а други који води настајању редукованих облика. Редунданција, односно редукција формалне су природе, јер је у питању нарушавање сигналне, а не семантичке организације. У суштини ријеч је о плус и минус поступку. И један и други представљају врсту деструкције граматичке структуре те се могу означити као деформација, аномалија, структурно помјерање, дефектност, супстанционална модификација, опструкција итд. Метаплазма је, дакле, неоформа настала супстанционалном модификацијом еталона различитих језичких нивоа (фонетско-фонолошког, морфолошког и синтаксичког). Она означава мијењање формалне структуре еталона, тачније промјену његове линијске организације.

Однос редунданција ↔ метаплазма ↔ економија један је од суштинских у овоме поступку. Метаплазма се, на извјестан начин, налази у процијепу између тих двију тенденција – између закона економије снага (закона скраћивања) и закона хиперкарактеризације (закона редунданције). Метаплазме које настају на бази плус-поступка требало би да се налазе у сфери редунданције, јер се порука продужава (долази до настајања абундантних облика). Супротно, метаплазме засноване на минус-поступку везивале би се за економију, пошто се скраћује говорно саопштење. Међутим, овакво схватање метаплазме узима у обзир само један процес језичке комуникације, а то је кодирање. Структурисањем дуже поруке стварно долази до сувишности сигнала који преносе информацију, и обрнуто: организацијом краће поруке штеде се напори у обликовању информације. Али ако пређемо на терен декодирања, схватићемо да оно што је у шифрирању економично (редундантно), не мора бити у дешифрова-

њу. Свако скраћивање и проширивање еталона за примаоца ствара додатно оптерећење, поготово ако долази до онога што се назива отежалом формом. Према томе, овдје се мора имати у виду и позиција учесникâ говорне комуникације (пошиљаоца и примаоца).

88. У зависности од тога који се поступак примјењује, да ли плус- или минус-, разликујемо пристриктивну и рестриктивну метаплазму. Пристриктивне метаплазме настају на бази плус-поступка, који се примјењује у двије варијанте: анафорској и епифорској. Анафорски плус-поступак образује такву метаплазму у којој се почетку еталона додаје неки елеменат па настаје протеза. Ако не узимамо у обзир системске, већ само факултативне плус-поступке, имаћемо мало примјера. Рестриктивне метаплазме заснивају се на минус-поступку који доводи до изостављања неког структурног елемента. Таквом операцијом настаје супстанционална празнина. Међутим, она има значењски карактер. У зависности од степена деструкције празнине могу бити лаке и тешке: лаке су на фонолошком, а тешке на синтакстичком и текстуалном плану. Њихова појава ствара шум у комуникацијском каналу, који се у процесу декодирања мора превазићи. Оваква метаформа доводи до нарушавања предвидљивости. Наиме, „рупа“ се појављује као нешто неочекивано па се зато на њој фиксира примаочева пажња. Овдје се ради о нарушавању одређене сукцесивности сигнала, што доводи до појаве тзв. ефекта превареног очекивања. Деструкција овакве врсте не повећава семантичку информацију, она је може само смањивати, тачније отежавати њено примање, али зато ствара допунску информацију – стилистичку, тако да се може говорити да се супстанционални минус претвара у естетски плус: дефект води ефекту, а овај изазива афекат. Метаплазма појачава стилистичку информацију текста само уколико постоји свјесност - и сврсисходност њене примјене. Због неопходности декодирања (реконструкције елемената који не постоје) процес перципирања метаплазме се успорава и продужује. Све ово указује на то да метаплазма има површинску и дубинску структуру. У њеној формалној структури запажа се празнина, а на семантичкој равни дешифрује се елеменат који недостаје. Процес перципирања метаплазме управо се и састоји у томе да се међусобно повезују површинске и дубинске структуре. У том смислу метаплазма представља знак који се подразумијева и о коме Баји пише: „Знак се подразумијева ако механизам језика без помоћи говора омогућује (несвјесно) његову рекон-

струкцију на основу асоцијације са другим лингвистичким типом у коме тај знак има експлицитну форму и исто значење“ (Bally 1955: 175). Метаплазма може се назвати и имплицитном појавом. То је специфична врста актуелизације, посебна врста истицања и фокусирања.

89. У КФС ријечи се подвргавају различитим супстанционалним скраћивањима: а) фонолошком, б) морфолошком, в) синтаксичком скраћивању, г) текстуалном. Прва операција доводи до појаве фоноплазми, друга морфоплазми, трећа синтактоплазми, четврта текстоплазми.

90. Један од пјесника код којег се може наћи доста фоноплазми је Алекса Шантић. За њега је, рецимо, карактеристична метаплазматска замјеница *с’*: Мојим *с’* буди („У гају“), Као што *с’* у твојих груди Према твоме синку буди („Мати“), Из милости што *с’* развила („Пјесма“). Чак и најкраћи глаголски облик – копулу *је* Шантић подвргава деструкцији: Видјела би да *ј’* врелија Од сунашца што но сија („Мати“), Из љубави што *ј’* зачета („Пјесма“). У стиховима овог пјесника налазимо комбинацију метаплазматских и еталонских облика, и то у најужем контексту:

Гледао сам како мило
Свака своје зраке даје,
Ал’ сам *гледô* најрадије
Јато од њих што се сјаје [...]

(„Звијезда јато“)

Шантићеве ритмичко-интонационе преинаке често захватају инфинитив: Те још и ту *пјеват* можеш се [...], Та зар љубав може *сатрт* [...], Зар без наде може *живит* („Тица у затвору“), А ти трпиш, јер *трпит* знаш („Мору“), Слава нам се у вис попет („Љубимо се [...]“), Ох, како ћу *весô* сада Љубит мајку, оца мога („Повратак“); затим императив: О мени само не *збор’те* криво се [...] Ал’ *стан’те*, *стан’те* тичићи моји („Пратиља вјечности“), *Ход’те* ближе срцу моме („Повратак“), глаголски прилог: У страви дрхћу *гледећ* ти бој („Мору“), *Слушајућ* звуке вечерњег звона („Јесење вече“) итд. Који пут до промјене долази у основи и наставку: *Ц’јенит* треба оног тамо („Кога да поштујемо“).

И други се пјесници служе овим поступком – Војислав Илић (*снивô*, *очекивô*, Збогом! [...]; *слушајућ* – „Елегија“), Јован Дучић (*тражећ* – „Чекање“), Сима Пандуревић (*са’ранио* сам – „Траг

времена“), Вељко Петровић (*благујућ* – „На броду“; *кикоћућ* се, „Еротика“), Владислав Петковић Дис (*јављат* – „Поноћ мене“), Оскар Давичо (*држô*, *плаћô*, *скинô*, *послô*, *заволô* – „Хана“), Стеван Раичковић (*пошљи* – „Киша“), Скендер Куленовић (*зарасто* – „Говорење тврђаве“; *ницо* – „Над мртвом мајком својом“), Добрица Ћесарић (*њихо*, *ишо*, *дић* – „Из поезије“), Владимир Назор (*лебдећ* – „Галеб“), Силвије Страхимир Крањчевић (*дршћућ*, *став'* – „У жељи љубави“), Бранко Радичевић (*диг'о*, *им'о*, *б' им'о*, *глед'о*, *слуш'о* – „Ђачки растанак“ и „Кад млидијах умрети“), Ђура Јакшић (*претећ*, *презирућ*, *чекат* – „Отаџбина“; *вол'о* – „Отац и син“), Лаза Костић (*носит*, *спалит*, *тонут*, *трунут*, *вековат*, *страдо*, *покајо*, *чезно*, *клет*, *чезну'*, *стисну'*, *померит*, *засут* – „Santa Maria della salute“), Милан Ракић (*снив'о* – „Долап“), и др. Антун Бранко Шимић и Мак Диздар дају фоноплазму од истог глагола – *корацати*: не *кораца* мјесечина око твоје куће (Антун Бранко Шимић: „Повратак“), поново *корацам* (Мак Диздар: „Порука“). Као код Шантића, у поезији других пјесника постоје случајеви када се даје напоредо метаплазма и њен еталон: *Слуш'о* грома, *слушао* олују (Бранко Радичевић: „Кад млидијах умрети“).

У поезији су честе фонолошке трансформације перфекта мушког рода, када се сажима наставак **-о** и завршетак основе **-а**: *Легô*, – слушам његов пој („У гају“), *Отишô* си Фрушкој гори („Моме брату у даљини“), Ког сам некад блажен *снивô*... Сами господ *осмјехиво* („Мајци“). Нису ријетки случајеви истискивања самогласника у самој основи: Моје груди да *окр'јепи* („Снивао сам [...]“), Ал' мисли *вид'ле* нису („Снивао сам [...]“), Бог *разум'је* („Тица у затвору“), Мирисави лахор с горице му *сл'еће* над заспалим св'јетом („Остављена“), *Разл'јева* се миомир („Лаку ноћ!“), Који вјером крвцу кр'јепи („Бранкова душа“), А влажни вјетар *прел'еће* и блуди („Јесење вече“), У гроб ћу *пон'јети* то благо сред груди („Успаваћу цв'јетак успомена моји' [...]“). Као што се види, у свим примјерима се скраћује замјена јата (**ије → је**) или се рефлекс потпуно губи (*вид'ле*). Сугласници могу бити неритмични па се изостављају или замјењују неким другим: Све што имах ја ти *дадо* (из „Споменака“), Тамо се класје *нија* („Сеоце моје! “), Над главом му гавран *пр'ну* („Повратак“).

Специфичне фоноплазме налазимо у поезији Мака Диздара. Он је у већем дијелу стваралаштва био окренут прошлости и у многим случајевима то усмјерење подржавају ритмичко-интонационе преинаке са патином старине. Нпр.:

Асе лежит
Војник Горчин...

(„Горчин“)

У истој пјесми налазимо: *Жих А смрт дозивах*; *Бил сам У пет и пет војни*; *Згибох од чудне боли*; *Згибох од боли*. Сличан се поступак примјењује у Записима на двије воде:

Опростите ми
што ипак вас мољу
и братију и дружину и господу
до вратију мојих да дођу да ме не походу
мољу и куле и прије и стрине и невјесте
а ви ћете бити како сада јесам ја

и у „Запису о одласку“:

На свијету овом дуго ја жих
Бих осамдесет и осам љета на сијему свијету

91. У КФС исказ понекад постаје помјерен у том смислу што формално нестаје један од стожера граматичког система – глагол. Такав поступак називамо деглаголизацијом. Рецимо, сљедећа Селимовићева реченица не садржи ниједан глагол: *Влажни кровови, влажне тарабе, влажни сокаци, прохладан ваздух, модро небо, младо сунце* (Selimović 1970: 212). Пред нама је статична слика, радња укочена, пејзаж у коме се ништа не дешава. Овакву врсту супстанционалне модификације називамо синтактоплазмом. Оне представљају зероплазму јер се ради о нултом облицима на нивоу реченице. Таквим поступком стварају се различити стилски ефекти. Уп: *Идуће, треће и последње ноћи исто бдење, исти распоред, исто уплашено ослушкивање.* И поноћ је прошла (Andrić 1984/85: 77). – То би за њега значила немилост, а немилост је могућна сваког дана и часа, јер све ради да она дође, само он ради противно и брани се; *дакле он један против свих и свега* (Andrić 1984/85: 80). – *Рамазан, свечани мјесец поста:* дани су гладни и пусти, а ноћи од јела, шербета и прича (Kulenović 1984/85: 26). – Сви је гледамо. Шта је у очевом погледу? *Можда син бјегунац? Или кћи бјегуница?* (Kulenović 1984/85: 33). – Та ту би за младића, као што сам ја, могло бити масла! *Од старе коке масна чорба* (Simić 1984/85: 136). – Дан је био бистар. *Небо хладно и ведро.* Снијег ишаран траговима, јер је стока

газила свуда [...] (Sijarić 1984/85: 27). – „Шта имам да гледам? *Ништа. Празно небо*“ – вели Џека у себи [...] (Sijarić 1984/85: 27). Доминантна позиција глагола у систему врста ријечи и његова, заједно са именицама, централна улога у граматичком систему, уз велики семантички, граматички и стилистички потенцијал дају посебну вриједност овоме умјетничком поступку. Такво нарушавања језичке структуре изгледа једноставно: потребно је само глагол изоставити. Међутим, томе мора претходити припрема, односно размишљање о томе како уланчити нулти елеменат, како ту граматичку „црну рупу“ повезати са остатком поетске цјелине а да се порука декодира. Деглаголизација доводи до недореченост поруке, појачава се асоцијативност и захтијева напор код примаоца јер се језички израз усложњава, перцепција се изводи из аутоматизма (што је В. Б. Шкловски посебно истицао када је говорио о умјетничком поступку), текст добија на неконвенционалности, оригиналности и свјежини.

92. Екстремни облик таквог умјетничког поступка представља текстуална деглаголизација. Она је више заступљена у прози, јер се у прозним текстовима примјењује само у оним мањег обима. У поезији је толико раширена да се може издвојити посебна врста – безглаголска поезија. У њој се најчешће ради о рефлексији, размишљању, описима природе. Такви стихови представљају израз трагања за новим, оригиналним поетским формама, која се понекад завршавају радикалним пјесничким експериментима. Навешћемо неколико примјера.

Сударперспективе
Ред људи
Ред ракета
Птица у простору

(Душан Матић: „Пет плавих мрља“)

Камен изнад камена.
Ни кућу од њега
ни у кућу с њим.

Камен испод камена.
Ни у ријечи с њим
ни ријечи од њега.

(Дара Секулић: „Бакије“)

јуче па тачка
данас па двотачка
сутра па три тачке

(Анђелко Вулетић: „Интерпункција“)

Зрно до зрна – погача.
Длака до длаке – реп.
Камен до камена – палача.
Сто епиграма – еп.

(Густав Крклец: „У стилу пословице“)

Велики мајстор у писању безглаголске поезије био је А. А. Фет (1820–1892). Он је истовремено утемељитељ овог умјетничког поступка јер је први руски пјесник којем је успјело да напише пјесму без иједног глагола (Благој 1973: 352). У ствари, можда је и прије њега било деглаголизираних пјесама, али нико није тако надахнуто, свјеже и оригинално састављао безглаголске стихове. Његове су пјесме и данас непревазиђени образац овог поступка. Међутим, када се 1850. године појавила Фетова најчувенија безглаголска пјесма „Шапутање, плашљиво дисање“, био је то велики изазов тадашњој естетици књижевног текста.[21] А. А. Фет је написао још три безглаголске пјесме. У њима је лијепо описан руски пејзаж и умјетнички снажно изражен вјечни пјеснички мотив – љубав.

93. У вријеме тражења нових форми умјетничког изражавања крајем XIX и почетком XX стољећа деглаголизацију примјењује низ пјесника. Она је посебно одговарала имажинистима који су истицали да је једини прави метод изражавања живота изражавање кроз слику и ритмику слике. Вођа имажиниста Вадим Г. Шершењевич је тврдио: „Глагол је главни диригент граматичког оркестра. Он је палица етимологије. Исто онако као што је предикат палица синтаксе [...] Отуд имажинизам, као културтрегерство карактера, неминов-

[21] Не дијелимо мишљење А. Н. Толстоја који је, због важности глагола и соцреалистичких канона, негативно оцијенио ову пјесму: „Ја те стихове не волим. Они су сентиментални. То су декадентни стихови. Глаголи су изостављени. Њих ваља у својој машти реконструисати. Наша уобразиља даје баналне глаголе. Када би он узео било који глагол, глагол који је необично суптилан, који преноси шушањ лишћа, који је из јуна пред буру, кад би он употријебио глагол, онда би замирисала права олуја“ (Tolstoj 1949: 501).

но треба да мултиплицира именицу на рачун глагола. Именица је оно суштаствено што је ослобођено граматике, или уколико је то немогуће, оно што води рат против граматике; то је главни материјал поетског стваралаштва. Именица је продукт из кога се прави песма. Глагол није чак ни жалосна неопходност, већ је просто болест нашег говора, слепо црево поезије [...] Глагол је тврди знак граматике: нужан је само понегде, али и у тим случајевима може се без њега“ (Poezija 1975: 225-226). У тражењу нове поетске легуре имажинисти одбацују глаголе и пишу стихове који се, по мишљењу самог В. Шершењевича, могу с једнаким успјехом читати од почетка према крају (према Ježov/Šamurin 1972: XXXII). Такве пјесме подсјећају на каталог слика, календар и глосар те није случајно што је В. Шершењевич једну од својих безглаголских пјесама назвао „Каталогом слика. Деглаголизацију примјењују и остали имажинисти, нпр. А. Б. Маријенгоф. Она се може наћи код представника других пјесничких школа и праваца из тога периода, нпр. код футуриста, симболиста и др. Овим се поступком такође служе пјесници из међуратног и послијератног периода. У нашој поезији деглаголизација се углавном примјењује након Другог свјетског рата. Њу посебно често примјењују млади, неафирмисани пјесници, пјесници жељни експериментисања. Познати књижевни стваоци ријетко су се приклањали оваквом начину изражавања па појава деглаголизације у њиховој поезији више изгледа као одступање од правила него као закономјерност. Безглаголску поезију одликује тематска суженост – углавном се ради о рефлексији, опису пејзажа, мртве природе и љубави. Изостављање глагола је повезано с простором пјесме: оне су кратке, често врло кратке (по два-три стиха), што ствара утисак прегнантности и лаконичности. Својствена им је велика асоцијативност. Одсуство глагола ствара статичност, чак и када умјесто њега стоји глаголска именица, која није у стању да искаже пуну динамику радње. Једна пјесма посебно скреће на себе пажњу. То је „Љубав“ Велимира Живојиновића Масуке. Она подсјећа на Фетову „Шапутање, плашљиво дисање“ па можемо претпостављати да је настала под утицајем стихова руског пјесника.

Љубав, о љубав! – Песма у свануће: –
птица на грани; цвркут врх брегова;
магла са срца, магла са цветова;
и росе са лишћа дах и ишчезнуће!

Љубав, о љубав! – Незнано гануће!
Речи без речи: повијена грана;
заљуљан листак; осмех води бачен;
поглед пут неба и небом озрачен;
и ћутљив корак до на крај свих дана!..
Љубав, о љубав! – Однесена брана;
пролећа, јутра, свих незнања бдење;
ћутање које упијањем поста
воде, потом мостом, неба изнад моста;
и тихог смеха вечно сновиђење...
И тихог смеха цветање и мрење!..

У неким случајевима запажа се тенденција да се деглаголизацијом разбију устаљени калупи у изражавању, да се одбаци традиција. Уп.:

У камен,
у пепео,
жалосну врбу
птицу ругалицу
вука самотњак
дим
зрно росе.

(Тамара Ђедовић: „Клетва“)

94. Посебно питање представља декодирање умјетничких метаплазми. Што се иде даље од фоноплазми ка текстоплазмама, налажење ретроплазми (декодираног смисла) постаје све сложеније. Рецимо, у фоноплазми *дош'о* лако је реконструисати пропуштени елеменат (фонему /а/). Свако повећање деструкције води отежавању декодирања. Реално све врсте метаплазми, изузев зероплазми, могу дати ретроплазме идентичне еталону. Као илустрацију процеса декодирања метаплазми, његове релевантности и сложености навешћемо монодраму Јосипа Пејаковића „Он мени нема Босне“. Смисаони и стилистички набој овога драмскога текста налази се у зероплазми лоцираној између ријечи *мени* и *нема*. „Рупа“ у *Он мени нема Босне* наизглед има ограничен број ретроплазми. Међутим, ако се задржимо на најреалнијим асоцијацијама, добија се око 150 варијанти: **1)** глагол у форми презента (*каже*, *говори*, *збори*, *мрмља*, *лупа*, *прича*, *доказује*, *указује*, *објашњава*, *прецизира*, *тумачи*), аориста (*рече*, *про-*

вали, *одвали*), крњег футура (*ће*), перфекта (*је рекао*...), конструкције са *да* или како (*каже да ако*..., *да каже*...); **2)** два глагола (*усуђује се рећи*, *усуђује се да рекне*, *да се усуди рећи*, *може рећи*, *смије рећи*); **3)** спој глагол + именица (*прича причу*), **4)** спој двају глагола и именице (*усуђује се рећи /да рекне*, *казати.../*); **5)** именица (*/шупљу/ причу)*; **6)** глаголски узвик (*буб*, *трас*); **7)** адвербијали (*тако и тако*, *јасно*, *залуд /је све/*, *врло озбиљно*, *готово сугестивно*, *у шали*, *пола у шали пола у збиљи*, *тек онако*, *из ведра неба*, *из чиста мира*, *изнебуха*, *из пакости*, *од бијеса*, *из зезанције*, *из свег гласа*, *као заинат*, *баш заинат*, *узгред*, *успут*, *шапатом*, *без дилеме*, *без икаква повода*, *мало-мало па*, *пред свима*, *у четири ока*, *касно увече*, *тек што изађосмо*, *нисам се ни пробудио*...); **8)** обраћање – а) у вокативну (*синко*, *брате*, *јаране*, *друже*, *господине*, *фрајеру*, *будало*, *мангупе*, *Перо*, *Мујо*, *Босанац*, *Бошњо*, *дечко*, *друшкане*, *брате*, *буразеру*, *младићу*, *стари*, *матори*, *цобра*); б) у форми коментара (*да се ми разумијемо*, *да не буде заблуде*, *да не буде нејасноће*, *шта би хтио*, *како да ти кажем*, *не тугуј*, *не жали*, *помири се /са чињеницом/*, *смири се*, *схвати /већ једном/*, *чиста ствар*, *јасна ствар*, *нема ту шта да се прича /да се каже/*, *нећемо даље*, *шта се ту може*, *шта хоћеш*, *шта ћеш*, *шта можеш учинити*, *шта ти ја могу*, *не требамо се препирати*, *не треба се свађати*, *не треба дискутовати*, *нема дискусије*), б) у форми псовке (*мајку ти*, *да ти... мајку*, *да ти оца...*, *мајку му*...); **9)** реторичко обраћање (*шта се има ту причати*, *шта да ти причам*, *шта да се каже*, *шта се може*, *шта ћеш*); **10)** узвик (*Здраво*! – *Готово је*! *Готово*! – *Ћао*! *Адио*! *Гуд-бај*! *Ауфидерзен*!); **11)** поштапалице, уметнуте ријечи, паразитске ријечи (*овај*, *бре*, *болан*, *чоче*, *асти госпу*, *кај*, *– елем*, *ко бива*); **12)** управни говор (*овако каже*, *овако ће ти /мени/*, *овим ће /ти/ ријечима*); **13)** уметнута реченица (*да нас нико не чује*, *нека сви чују*, *нека се зна*, *како га није стид /срамота/*, *како има образа*, *нећеш вјеровати*, *ко да сам ја луд /блесав*, *глуп/*, *као да ја не разумијем*, *да ме нањути*, *да ми напакости*, *да ми стави до знања*, *да ме понизи*); **14)** коментар (*какав је кретен /мангуп*, *будала*, *фрајер/*, *баш је будала*, *е јес' кретен*, *е будале*, *ја будале*, *забога будале*, *да ти стане памет*, *да ме нањути*, *да мени просипа памет /фолове/*, *дотле је дошло*, *ради зезанције*, *замисли*); **15)** заклињање (*дјеце ми*, *господа ми бога јединог*, *алаха ми*, *дина ми*, *дабогда умро ако лажем*); **16)** у форми жеље (*да само чујеш*) итд. Реалност ових варијаната провјерили смо у разговору са аутором монодраме. За њега сва су наведена рјешења у принципу могућа, али

приликом писања монодраме није имао у виду конкретну ретроплазму, мада је основном духу текста најближа (1) *ће*, (2) *да рекне* и (3) *смије рећи*.

95. **Естетизација.** Једно од основних питања у естетском односу јесте естетска вриједност парадигматских и синтагматских корелација. Полисемичне, синонимичне, хомонимичне и антонимичне везе има имају велик стилистички потенцијал, врше естетску функцију и добијају значајно мјесто у КФС.

96. Полисемични однос има сљедећу естетску структуру:

$$\frac{Y^1 \leftrightarrow Y^2 \leftrightarrow Y^x}{\underline{A}}$$

E

Y – денотат, **A** – језичка јединица (лингвема), **E** – субјекат естетског односа

Објекат естетизације је једна језичка јединица (**A**) која има више референата ($\mathbf{Y^1 \leftrightarrow Y^2 \leftrightarrow Y^x}$). Естетизација је ограничена на **A**, али се естетски однос ствара промјеном усмјерења: ако се у неестетском чину **A** односи на $\mathbf{Y^1}$, у процесу естетизације $\mathbf{Y^1}$ служи као мост за прави оријентир Y^x. Полисемија омогућује да се избјегне једна од најизраженијих антиестетских појава: непотребно понављање. Најизразитији облик естетизације полисемичног односа је метафора: у њој се помоћу **A** изражава $\mathbf{Y^1}$ преко $\mathbf{Y^x}$. Нпр.: *море бунца* (Владимир Черкез), *снијег шапће* (Брато Павловић), *псују кише* (Миодраг Жалица), *брдо се смије* (Владо Пуљић), *смију се ластавице* (Рајко Петров Ного), *сан уједа* (Веселко Короман), *ноћ пије* (Владимир Настић).

У парадигматском полисемичном односу асоцијативно се саодносе значења $\mathbf{Y^1 \leftrightarrow Y^2 \leftrightarrow Y^x}$. Такве случајеве имамо када се право и пренесено значење не реализују истовремено, већ сукцесивно на различитим мјестима. До такве везе може се доћи само аналитичким путем. Уп.: **(1)** „*Јецајући,* погледа ме дубоким, тужним погледом [...]“ – (Петар Кочић: „Кроз маглу“ – Antologija 1980: 35. **(2)** „Дува студен вјетар, оштра, ледена измаглица бије и гризе по образима, око бркова и косе хвата се мекано, бјеличасто иње, а пјесма се све више и више приближује, боно, сјетно *јецајући* [...] (Ибид, с. 3). У синтагматском

полисемичном односу експлицира се једно значење, а имплицира друго. Нпр.: „Није вотка ракија, мада ноћас *удара.*“ (Момчило Бајагић Бајага: „Руски воз“).

У КФС ријечи обично имају двојну улогу: једна је видљива, друга скривена. Вишезначност доводи до једне од суштинских појава у КФС – пренесене употребе ријечи и сликовитог приповиједања. Саоднос између једнозначних или вишезначних ријечи у књижевном тексту зависи од опште умјетничке замисли и природе самога текста. Јасно је да се он мора састојати и од моносемичних и од полисемичних лексема, а каква ће бити њихова интеракција највише зависи од величине дјела: вјероватноћа појаве једне ријечи у неколико значења већа је уколико се ради о ширем тексту, с тим што семантичко шаренило не може досљедно пратити пораст употребе ријечи. Што се текст повећава, аутор је све више приморан да понавља лексеме истога значења.

Полисемија представља једно од основних обиљежја КФС. Слобода којом аутори књижевних текстова располажу приликом избора језичких средстава омогућује им да се служе свим семантичким потенцијалом језика. Тако у приповијеци „Кроз маглу“ Петар Кочић употребљава право и пренесено значење глагола *јецати*: *Јецајући*, погледа ме дубоким, тужним погледом [...] – Antologija 1980: 35. Дува студен вјетар, оштра, ледена измаглица бије и гризе по образима, око бркова и косе хвата се мекано, бјеличасто иње, а пјесма се све више и више приближује, боно, сјетно *јецајући* [...] (Antologija 1980: 33). Новак Симић у приповијеци „Истина о Наварићу“ у једном одломку даје исту лексему у два значења: У Наварићу јасно је *шикнула* оног дана, кад су пред неколико година одвезли кантинерову Босу у болницу [...] Само су два модра пламена сјала; два *шикнула* слапа окупана плаветнила (Antologija 1980: 141). Сличан поступак се примјењује у „Бркиној причи о куги“ Зија Диздаревића: [...] па те од накве стољетне чамотиње и јада спопане жеља да неког удариш, звизнеш ножем, је л’ да те нестане. Знаш, брате, какве су ове наше кише [...] Хеле, *ударише* кише и поплавише све живо [...] (Antologija 1980: 171-172). [...] и не знајући шта би, *ударило* по ракији, па пиј, опијај се [...] (Antologija 1980: 173). Нешто касније овај се глагол поново даје: [...] сви запјењени и прашњави а из чела к'ô да ће хим *киша ударити* (Antologija 1980: 174). Дара Секулић на полисемији гради сљедеће стихове:

Твоје су усне жедне тихих додира
подло те силоваше и руке ти отежаше
Сви су те *имали* а ти никог ниси *имала*

(„Ave Marija“)

У КФС се мијешају два основна значења – примарно (право, денотативно/сигнификативно, интенционално) и секундарно (пренесено, деривационо, стилистичко, конотативно, експресивно, емотивно, - естетско). Стилистичко значење настаје као резултат посредног начина изражавања, посебном употребом језичких јединица. Оно представља облик емоционалног и аксиолошког односа, сликовитог изражавања и експресивности. Стога стилистичко значење представља кључни појам стилистике (Vinokur 1987: 31). На његовој основи настаје експресија, изражајност, стилистички ефекат. У основи стилистичког значења налази се емотивно (емоционално, афективно) значење – „специфично језичко изражавање оцјене означеног помоћу стилистички маркираних лексичких јединица, односно помоћу јединица које нису стилистички неутралне“ (SRJ 1987: 20). „Емотивно значење има прагматички карактер као однос говорног лица према ријечима и ономе што оне означавају, и то однос који је везан за језичку праксу, а такође одговарајуће дјеловање таквих ријечи на људе. У лексици такве врсте односи се вежу за ријечи са конотацијом, односно допунским садржајем ријечи, његовим успутним нијансама које се ’наносе’ на семантику ријечи и изражавају разнородне емоционално-експресивне карактеристике“ (SRJ 1987: 20-21). Емотивно значење у ужем смислу представља начин изражавања емоција путем узвика и емоционалне лексике (Aznaurova 1973), а у ширем долази као значење у чијој се семној структури налази сема емотивности одређеног ранга, односно као значење у коме је на неки начин представљен (изражен или означен) емотивни смисао који може бити потпуно идентичан лексичком значењу ријечи (као код узвика), може бити конотативан или може улазити у логичко-предметни дио значења (Babenko 1989: 16).

97. Синонимични однос је естетски структурисан на сљедећи начин:

$$\frac{Y}{\underline{A \leftrightarrow B \leftrightarrow X}}$$

E

Y – денотат, **A**, **B**, **X** – језичке јединице (лингвеме)

Објекат естетизације су више језичких јединица (**A** ↔ **B** ↔ **X**) које имају идентичан (или готово идентичан) денотат **Y**. Овај однос даје највише простора за естетизацију. У њој се утврђује естетска вриједност **A** у односу на **B** и(ли) **X**. Естетизација може долазити на парадигматском и синтагматском плану. На парадигматском нивоу асоцијативно се доводе у везу **A** ↔ **B** ↔ **X** и истиче њихова естетска вриједност. Нпр. за појам ’умријети/умирати’ постоји око 50 синонима од којих се сваки естетизира (естетски процјењује) на тај начин што се доводи у везу са другим (**A** ↔ **B** ↔ **X**).[22] У синтагматском синонимском односу долази до реализације двају или више синонима (**A** ↔ **B** ↔ **X**) па се они естетски валоризују у међусобној вези типа

Румене пруге *се гасе* (**A**) –
И *бледи* (**B**) месечев зрак.

(Војислав Илић: „Вече“)

98. Са естетиком синонимског односа је повезана редунданција. КФС има максималну позитивну и минималну негативну редунданцију. Непотребна понављања су у КФС најмање могућа и елиминишу се или неутралишу употребом, прије свега, синонима. У њему се појављују све могуће врсте синонима, прије свега неутрални синоними и стилски обојени синоними. Ови посљедњи имају различиту маркираност – могу припадати активном или пасивном слоју (архаизми, историзми, неологизми), слоју с ограниченом сфером употребе (дијалектизми, жаргонизми, професионализми, канцеларизми), могу имати књишки, колоквијални, вулгаран и др. карактер.

[22] То су: *умријети*, *умирати*, *мрети*, *преминути*, *премињавати*, *престати се*, *престављати се*, *издахнути*, *издисати*, *пресвиснути*, *свиснути*, *упокојити се*, *упокојавати се*, *скончати*, *скончавати*, *починути*, *смирити се*, *угасити се*, *пијехнути*, *угинути*, *свршити*, *завршити*, *заковрнути се*, *заковртати*, *охладити се*, *скапати*, *заглавити*, *заглављивати*, *одапети*, *одапињати*, *трсити*, *тршавати*, *смрћи се*, *сложити се*, *цифити*, *липсати*, *липсавати*, *црћи*, *цркавати*, *крепати*, *искеречити се*, *скикнути*, *омрцинити се*, *мањкати*, *мањкавати*; *пући срце*, *преселити се у вјечност*, *отићи на други свијет* (*на истину*, *Богу на истину*, *у непеле*), *склопити очи*, *склапати очи*, *освојити тама*, *опростити се свијета*, *прекрстити руке*, *затворити очи, свести очи*, *изгубити живот*, *уснути вјечни сан*, *подлећи* (*ранама*), *оставити душу*, *отегнути папке*, *успјети у господу*, *разлити се мрак*, *тама покрити очи*, *растати се са животом*, *бацити поткове*, *доћи конац живота*, *застаклити очима* и сл. (Lalević 1974: 820–821).

Умјетнички текст је отворен за све синониме који постоје у датом језику, што је и основно обиљежје језичке разноврсности КФС. Сви остали ФС уносе већа или мања ограничења.

Помоћу синонимије ствара се једно од основних обиљежја сваког лијепог и узорног стила – разноврсност казивања, изражавање мисли на различите начине. Ако ишта постоји што се негативно одражава на естетику стила, на љепоту изражавања, онда је то монотонија, једноличност, стереотипност. То је, уосталом, оно што се најлакше уочава у усменој и, поготово, писменој комуникацији. Ове негативне особине резултат су двију слабости: (1) понављања ријечи, израза, облика и конструкција и (2) сиромаштва рјечника. Једноличност израза може се елиминисати ако се избјегава непотребно понављање и ако се максимално користи лексичко благо језика. Основно средство за стварање разноврсности јесте синонимизација – увођење у исказ ријечи истог или сличног значења а различитог звучања. У систему Ф-стилова синонимијом се највише користе аутори КФС. Када је у питању разноврсност, велики умјетници знају бити максималисти и постављати захтјеве готово нереалне, као што је, рецимо, савјет да се у једном тексту исте ријечи не понове на седам страна. Ипак и она има ограничене могућности: језик није у стању да створи бескрајан број синонима.

99. КФС пружа велике могућности за широку и разноврсну синонимизацију. С једне стране, он је засићен неутралним синонимима, а с друге садржи синониме који припадају: активном или пасивном слоју (архаизме, историзме, неологизме), слоју с ограниченом сфером употребе (дијалектизме, жаргонизме, професионализме, канцеларизме) или пак имају књишки или колоквијални карактер. Књижевни текст може садржавати све синониме који постоје у језику, што представља и основно обиљежје синонимије КФС. Уп.: Видите, за свога вам сина могу *рећи*: он спада у мудре. Ја то *кажем*, његов отац (Исак Самоковлија: „Јеврејин који се суботом моли богу“; Antologija 1980: 479). – *Држи* га, махнит је! – Убиј чој’ка! – Рсуз! – *Фатај*, не дирај! (Иво Андрић.: „Мустафа Маџар“; Antologija 1980: 82). – [...] а ледине не *зборе* [...] Ја ћу ти сад све по реду *казивати* [...] (Зијо Диздаревић: „Бркина прича о куги“; Antologija 1980: 171). Петар Кочић је један од оних писаца који је волио употребљавати синониме: [...] кад се човјеку, од страха и *студени*, у жилама крв *леди*, а у костима срж *смрзава* (Antologija 1980: 32). Колико је овај приповједач водио рачуна о разноликости показује

сљедећи примјер: у приповијеци „Кроз свјетлост“ три пута се понавља ријеч *прољеће* испред које увијек даје други глагол: [...] и као да *лагано шуми*: прољеће, прољеће! (Antologija 1980: 37). [...] и као да *се разлијежу* дрхтави, заносни одјеци: прољеће, прољеће! (Antologija 1980:, 39). [...] као да *заједно са њим јецају*: прољеће, прољеће (Antologija 1980: 40). Посебно је интересантан случај када синонимски пар образују различите врсте ријечи: Кобна *је* јесен *на прагу*, а зима *се* ледена *примиче* („Кроз маглу“, Antologija 1980: 32).

100. Функционисање синонима у КФС заснива се на неколико поступака који воде настајању дистантне, парне, акумулативне и градационе синонимије. Дистантна синонимија представља употребу синонима на растојању (од једне или више ријечи). Такав поступак може се базирати на коришћењу ријечи исте или различите стилске вриједности. У први случај спадају ови примјери: У тој невеселој *соби* проводи Госпођица већи део свога времена, јер је то једина *просторија* која се греје. (Иво Андрић: „Госпођица“: Andrić 2002). Парна синонимизација долази у форми допуне, прецизирања или потенцирања значења и стилистичког набоја првог глагола. Њоме се постиже већа прецизност и јача изражајност. Елементи пара међусобно се допуњују и прожимају. Овај поступак вуче коријене из народног стваралаштва. У синонимском пару ријечи могу бити директно наслоњени једна на другу или се спајати различитим везницима. Један од оних који је посебно волио да примјењује овај поступак био је Петар Кочић. Он даје парне синониме у директном контакту – Само пјесма и даље *јеца*, *цвили* [...] (Antologija 1980: 33). – Жив, ватрен, одсјечен разговор и мек, уједначен топот коњски некако је чудновато одјекивао кроз маглу, и све се више одмицао, док сасвим не *изумрије*, *умукну* (Antologija 1980: 34). – Зар тако брзо *мину*, *прохуја* ноћ! Сад *се изгуби*, *нестане* га, па се опет поврати [...] (Antologija 1980: 36). Понекад Кочић спаја парне синониме везником: *Ломе се* и *крше* јеле и смрчине под тешким, скореним иње̄м (Antologija 1980: 35). – Све *прође* и *мину* (Antologija 1980: 37). – Са пландишта *ричу* и *бучу* бакови, долигају говедари [...] (Antologija 1980: 38-39). – Умиљати ведри гласови *дрхћу* и *трепере* [...] Жеже и *пали* узаврела врућина [...] (Antologija 1980: 39). Парну синонимизацију често примјењују и други аутори: Дугачке, танке боце и црвене руже на столу *отезале се* и *дужиле* у бескрај (Хамза Хумо, Antologija 1980: 39). – *Кикоћу*, *смију се* (Исак Самоковлија, Antologija 1980: 65). – Муштерије се *погађају*, *цјењкају* (Исак Самоковлија,

Antologija 1980: 65). – [...] него *ринтај* и *ради* око кајмекове куће [...] (Зијо Диздаревић, Antologija 1980: 173). Акумулативном синонимијом нагомилавају се ријечи истог или сличног значења. Овај поступак служи за карактеризирање јунака, описе природе и догађаја. Низањем сличних атрибута или пак компарацијом настаје амплификација (појачавање израза, његовог значења и изражајности). Уланчавање синонима може имати и другачију форму – у непрекинутоме ланцу: Јецајући, погледа ме дубоким тужним погледом, погледом који *моли*, *преклиње*, *тужи* [...] (Петар Кочић, Antologija 1980: 35). Градациона синонимија заснива се на низању глагола којима се појачава или смањује интензитет радње: [...] још *стрепи*, *дршће*, *гори* срце моје [...] (Вељко Петровић: „Еротика“).

101. За разлику од прозе, у поезији је синонимија омеђена обимом поетских структура (што је простор мањи, мање су и могућности за синонимизацију). Стога у пјесмама који пут не налазимо ниједан синоним, али зато нема ни поновљених ријечи. Док је вјероватноћа за непостојање синонима у прозним дјелима веома мала, у поезији је то чест случај. Рецимо у сљедећој пјесми нисмо нашли ниједан синоним:

Љерко, срце моје, ти си лутка мала,
Па не слутиш смисла жалосних сонета:
Кестенови пред кућом духу твом су мета,
Још је десет карневала до твог бала.

Ти се чудиш душо. Смијат си се стала
Овој лудој причи. Твоја душа света
Још не снива, како зборе љета.
Гледаш ме ко грле. Мислиш – то је шала,

Ал ће доћи вече, кад ћеш, ко Елвира,
Дон Хуана сита и лажних кавалира,
Сјетити се сјетно њежне ове строфе.

Моје ће ти име шашнут моја муза,
А у модром оку јецати ће суза
Ко за мртвим кловном иза катастрофе.

(Антун Густав Матош: „Дјевојци умјесто играчака“)

Ограничени поетски простор сужава употребу синонима. Да би се постигла шира синонимија, мора постојати и шири простор, а то омогућују само већа пјесничка дјела, нпр. романи у стиховима. Међутим, узак простор не смета пјесницима да понекад и читаву пјесму заснују на синонимији. Уп.:

И *износи* га на двориште,
Изгурај га на двориште,
Истреси га на двориште,
Избаци га на двориште.

И *закључај* излазна врата.
Чврсто *затворите* излазна врата.
Брзо *замандалите* врата!
На све браве *закључајте* врата!

(Antologija 1977, књ. II: 445–447.)

Што се тиче синонимских поступака, они се примјењују слично као и у прози. Највише примјера нашли смо за први поступак – употребу двају или више синонима у блиском сусједству.

И кад опет *изби*: стопала се расу
Задње мртво лишће. Мир је на све стране.
Док поново *куцну*: тихо у том часу
Једно гнездо паде високо са гране.

(Јован Дучић: „Сат“)

Ал’ је прешло време преко твоје главе,
Изнемогло тело, *малаксале* моћи [...]

(Милан Ракић: „Долап“)

И *цврчи* цврчак на чвору црне смрче
[...] И *пјева* [...]

(Владимир Назор: „Цврчак“)

У „Горском вијенцу“ Вук Мандушић збори:

дивне ли га очи *оплакаше*,
дивна ли га уста *ожалише*!

Таквим поступком потенцирају се различита значења. Лаза се Костић, рецимо, пита: Што ми *вене* моја драга, што ми *бледи*,

што ми клеца? („Што ми вене [...]“). У „Santa Maria della Salute“ исти пјесник каже: *Помрача* сунце, вечита студ, *гаснуше* звезде, рај у плач бризну [...] Код Милете Јакшића *Горе* корали, *сија се* бисерје („Ноћ“), а Стеван Луковац говори: *Скрхала* си му поуздање, *разорила* си му наде [...] (13. јануар 1901). Милан Ракић се у „Жељи“ прво обраћа Богу: Боже, дај да *умрем* у јесење дане, затим додаје *Оставићу живот*, невољу и беду, да би завршио: И *склопићу очи* занавек. Код Васка Попе у првим стиховима двију сусједних строфа синонимично је *није* и *нема*: Очију твојих да *није*... Смеха твога да *нема*... („Далеко у нама“). Раде Драинац овако говори својој дјевојци: Марија! Под нама *гори* земља! Небо *пламти* више нас! („Љубав, Марија“). У пјесми „Руке Велимира“ Живојиновића Масуке каже се: [...] причала је шта у теби *ври*: цела, сочна, топла, слатка тама *кључала* је њоме [...]

У поезији се могу појавити синоними (кореференцијалне ријечи) који припадају различитим врстама ријечи. Њих, рецимо, налазимо у пјесми „Santa Maria della Salute“:

Она ме *гледну*. У души свесну
никад још такав не сину *глед*;
тим би, што из тог погледа кресну,
свих васиона стопила лед [...]

Алекса Шантић глагол *заспати* замјењује изразима:

Немој драга, да те *сан опхрва*,
И да *склопиш очи* на душеку меком!

(„Прољеће“)

Ево још неколико примјера: По чашицу слатку *дотакне* и *дирне* И, напојен срећом, губи се и тоне [...] (Алекса Шантић: „Прољеће“), [...] Румене пруге се *гасе* – И *бледи* месечев зрак [...] (Војислав Илић: „Вече“), Сву тишину *изгна*, *прогна* [...] *Ходим*, *бродим* по свих страна [...] *Иштем*, *просим* свуд забави (М. Витковић: „Љубови“), Цветак *вене* и *умире* [...], (Васа Живковић: „О прстену“), А ти *стрепи*, *дршћи* и са мном изгори. (Алекса Шантић: „Чекање“), [...] и *горим*, *пламтим* са љубави жеђи [...] (Вељко Петровић: „Еротика“), *Посматрам*, *гледам*: моје време тече [...] (Владислав Петковић Дис: „Предграђе тишине“).

102. Хомонимични однос има сљедећу естетску структуру:

$$\frac{Y \leftrightarrow Z \leftrightarrow X}{\underline{A}}$$

E

Y, **Z**, **X** – денотати, **A** – језичка јединица (лингвема)

Објекат естетизације је једна ријеч која има више хетерогених значења, генетски неповезаних (у неким случајевима ради се о различитим врстама ријечи). Свјесно довођење у везу двију или више ријечи истог звучања, а различита значења ствара посебан утисак. На хомонимском односу понекад се структурира рима. Уп.:

Из снега је изашла врата *слика*,
Из снега зоре красно деве лице,
А ружа хитро, умиљато *слика*
Дивне затим њојзи усничице;
Па како дивно стајала је *слика*,
Кад ружа доби затим злаћенице!

(Бранко Радичевић: „Туга и опомена“)

Неки, попут А. Н. Гвоздева и А. А. Реформатског, истичу да су хомоними „болесне ријечи“, „аномалије“, „слабост или кварење језика“ и да њиховом појавом долази до неугодног неразликовања онога што се мора разликовати. Други сматрају да је овакав став погрешан и да би он био исправан само у случају да језик представља математички систем: да једно звучање има једно значење, да једна ријеч има једно значење (Mihajlov 1968). „Али језик се формира другачије, он има своју специфику: у језику ријеч-знак има одређено значење само у контексту. [...] стога језик обично не доживљава посебне неугодности због постојања хомонима јер контекст с пуном одређеношћу наводи слушаоца или читаоца на правилно разумијевање. Контекст, говорна ситуација обично их у потпуности ’чине безопасним’, елиминишу могућу двосмисленост“ (Mihajlov 1968: 267). Стога језик елиминише хомониме тамо гдје су незгодни, гдје стварају двосмисленост, а гдје не сметају остају као природна и закономјерна појава. „[...] хомоними понекад долазе као својеврсно подводно камење које може да не привуче пажњу оног ко говори или пише и, пошто нису примијећени од аутора, могу да створе ове или оне тешкоће у разумијевању реченог или написаног. То се дешава у

оним случајевима када ауторова мисао не добија довољно прецизан израз, при чему се користе лексичка и граматичка средства у потпуном складу са нормама језика. Али се конструкција у стилистичком смислу сматра дефектном јер је двосмислена, потпуно изражава нежељене асоцијације“ (Mihajlov 1968: 265).

103. Свјесно довођење у везу двију или више ријечи истог звучања, а различита значења води стварању посебног утиска. Такав поступак понекад долази у облику ефекта превареног очекивања. Под овим појмом подразумијевамо један од основних принципа дјеловања стилистичких средстава. Ради се о томе да је наш говор организован у томе смислу да увијек постоји оно што је речено и оно што претходи реченом. Тачније, оним што кажемо, истовремено, припремамо оно што ћемо рећи. У декодирању језичке поруке прималац увијек нешто очекује, он предвиђа, претпоставља. Међутим, ако се та предвидљивост наруши, долази до онога што се назива ефектом превареног (изневјереног) очекивања. У савременој стилистици овај је принцип разрадио М. Рифатер. Са аспекта теорије информације он се може означити као уношење сметњи, инкорпорирање додатних кодова у комуникацијски канал.

104. На бази таквог односа гради се каламбур – игра ријечи у коју се укључују не само хомоними него и полисеми, антоними, пароними и др. Рецимо, Душко Трифуновић овако почиње пјесму Поплава:

> *Пукла равница* а *пукла брана* па нема о што
> да удари вал [...]

У пјесми „Амеба“ исти пјесник каже:

> Прво *се дигли магла*
> онда *се дигла хајка*

Понекад се у избору хомонимског пара пјесници подударају. Такав је случај са Петром Петровићем Његошем и Маком Диздаром: Над њом звјезде ројевима брилијантна кола *воде*, под њом капље ројевима задижу се ројне *воде* [...] (Петар П. Његош: „Ноћ скупља вијека“), Све даље је *воде* преко мутне *воде* (Мак Диздар: „Косара“). Који пут се употребљава само једна хомонимична ријеч: ја гледам како се амебе *паре* у мом свету [...] (Душко Трифуновић: „Амеба“). О значењу игре ријечима писао је Зденко Шкреб, наводећи низ при-

мјера из поезије А. Старчевића, А. Матоша, Ј. Полића, М. Полића и др. (Škreb 1949). Као илустрацију он даје Матошеве стихове: Уздишући: *воле*, драги *волићу*. Воли мене, *воле*, и вола *волићу*. (Škreb 1949: 140).

105. Хомонимима су блиски пароними – ријечи слична звучања (начина писања) а различита значења. Попут хомонимије, паронимија може давати двојне стилистичке резултате: стилистичке вредноте и стилистичке грешке. У првом случају настаје парономазија или аноминација, у другом хетерофемија. Парономазија је карактеристична за КФС и обично се користи ради појачавања комичности, односно грађења каламбура. Најчешће долази у форми паронимске риме, која чини основу ритмичке организације стиха (Jevgrafova 1973: 57). Неки аутори парономазију означавају као стилски поступак (Ј. А. Бељчиков), други као стилску фигуру (Д. Е. Розенталь), а трећи као говорну фигуру (Srpskorhvatski 1972). У новијој литератури користи се израз паронимска атракција. Суштина овог поступка састоји се у сљедећем. Прво, то је игра ријечи блиских по звучању. Друго, ради се о умјетничком поступку који се примјењује углавном у поезији. Треће, у питању је употреба ријечи које образују оказионалне смисаоне везе и стварају одређене поетске асоцијације. Четврто, ријеч је о случајним корелацијама које се издижу на ниво поетске семантике. Парономазија (паронимска атракција) обично долази у оквиру паронимске риме типа:

Кад оштра стена у облаке *задре*,
и бљуну блатни бујичини беси,
сва вода с брда тад у њега *надре*,
а он је гута – и спасава веси.

(Вељко Петровић: „Понор“)

И све што је постојало *икад*,
Своју сенку све што имаћаше,
Све што више јавити се *никад*,
Никад неће – к мени дохођаше.

(Владислав Петковић Дис: „Нирвана“)

Поступци који се примјењују у поезији су различити. Уп.:

Кад би мене моћна сила
Лаким саном *створила*,

И волшебства тајна врата
Жељи ми *отворила* [...]

(Јован Суботић: „Жеља љубавника“)

У црном дугом свиленом плашту
по свету *блудим*.
И свуд куд стигнем шапатом *будим*
болан осмех, сузе и машту.

(Милош Црњански: „Срп на небу“)

Таутолошку паронимију налазимо у љубавним народним пјесмама.

а) *Гора гори*, а бисер говори.
Злато трепти, бисер проговара [...]
б) *Срдо* моја, не *срди* се на ме!
Јер ако се ја расрдим на те,
сва нас Босна помирит не може,
ни сва Босна, ни Ерцеговина!

У једној од њих каже се:

Све високе гране *поломише*
гледајући на врху планине
где два брата лова *половише*
Уловише срну и кошуту [...]

106. Антонимични однос је овако естетски конфигуриран:

$$\frac{Y \leftrightarrow Z}{A \leftrightarrow B}$$

E

Y, **X** – денотати, **A**, **B** – језичке јединице (лингвеме)

Дати однос има изразито бинаран карактер – у њему се естетизује један објекат у односу на други (**A** ↔ **B**). У парадигматском антонимијском односу процјењује се естетска вриједност нереализованог **A** и нереализованог **B**, рецимо ријечи *црно* у односу на ријеч *бијело*. Синтагматски антонимијски однос игра важну улогу у стварању естетских вриједности КФС. Једна од таквих корелација долази у форми неутралне антонимије, којом се супротстављају **A** и **B** без стварања посебне експресивности. Ради се, дакле, о обичној номинацији па се може назвати неинтенционалном антонимијом. Понекад

се појављује у оквиру тројног низања у коме двије посљедње ријечи чине опозицију: Мали бијели облаци путовали су небом, *застирали* и *откривали* звијезде (Исак Самоковлија; Antologija 1976: 72). – [...] због ње људи су се били са женама, *растављали* и *састављали* тек кад она ишчезне (Боривоје Јевтић; Antologija 1976: 112). Антоними могу бити растављени већом или мањом групом ријечи: [...] нарасте Босна и дође под саму кућу, *однесе* им баштени плот, а *нанесе* неке туђе плотове [...] (Иво Андрић, Antologija 1976: 86). Друга је стилематска антонимија, која се свјесно даје с циљем да се постигне одређен ефекат. Тако се добија стилска фигура (контраст, антитеза, оксиморон). Нпр.: „Све што год *почнеш свршила* у срећи!“ (Велимир Рајић: „На дан њеног венчања“). Контраст се потенцира ако се антонимијски пар распореди на доминантна мјеста у стиху – а) на почетак и крај, чиме се добија антитезни композициони прстен: *Синови* прате ме и *кћери* (Момчило Настасијевић: „Речи из осаме“), б) у средину, када настаје контраст анадиплозног типа: Све што год *почнеш свршила* у срећи! (Велимир Рајић: „На дан њеног венчања“), в) на крају: О, склопи очи, *не говори*, *ћути*. [...] (Милан Ракић: „Искрена песма“). Наведени примјери имају асиндетски карактер. Антоними се, међутим, често доводе у опозицију помоћу везника: Сунце *зађе*, **а** мјесец *изађе* (Иван Мажуранић: „Смрт Смаил-аге Ченгића“). – Све што је живот *сијо* и смрт *жела* [...] (Иван Горан Ковачић: „Јама“). Контраст може настати у оквиру интенционалног понављања: И кад сунце *залази*, и кад *се* [...] *рађа* [...] (Петар Кочић, Antologija 1976: 37). На контрасту је заснована завршна мисао Милоша Црњанског у „Сеобама“: *Нема смрти – има сеоба*.

Контекстуалну антонимију образују ријечи које у лексичком систему не творе антонимијски пар и које ступају у антонимијску везу само у датом контексту: И *звиждим* пет-шест миља, а пет-шест *грцам* у плачу. (Густав Крклец: „Писмо“), Ће је зрно клицу *заметнуло* онде нека и плодом *почине*. (Петар П. Његош: „Горски вијенац“), *Обноћ* ***греде***, а *обдан* ***почива*** [...] (Иван Мажуранић: „Смрт Смаил-аге Ченгића“). Контекстуални антоними могу се примјењивати анафорски или епифорски: *Дође* тихо и нечујно и *изгуби се* исто тако [...] (Хамза Хумо, Antologija 1976: 42.)

„Парадоксална“ антонимија (тачније антонимијски парадокс) настаје уколико се доведу у опозицију двије неспојиве појаве. Тако се ствара оксиморон. Он је близак метафори, јер и она понекад садржи

парадокс (спојивост неспојивих појмова). Уп.: *тишина говори* (Р. Тошовић: „Тренутак“), чује *се вењење ружа* (Хамид Диздар: „Падају сјене“), *мртав се будим* (Велимир Милошевић: „Море“), *певаше тишина* (Јован Дучић: „Ћутање“), *тишина збори* (Јован Дучић: „Ћутање“).

Постоје случајеви када се не ради о антонимијском пару састављеном од истоврсних ријечи: Како је тешко *живјети* у *смрти*! (Ристо Тошовић: „Споменик“), И да *слушам* тишину и *мртве* славује (Владислав Петковић Дис: „Глад мира“), *Смрт* још само невидљива *живи* [...] (Антун Бранко Шимић: „Мртва љубав“), Ту нико *није* умро ко *је умро* (Бранко Миљковић).

За разлику од претходних видова антонимије, које подразумијевају употребу ријечи са супротним значењем у најужем контексту (реченици, стиху и сл.), текстуална антонимија се односи на појаву антонима у ширем тексту. Пошто се у таквим случајевима ради о неекспресивној употреби (јер се не може говори о експресивности ријечи употријебљених на ширем одстојању), ова појава није битна за КФС.

За народне пјесме је карактеристична словенска антитеза (као облик негативне антитезе). Она обично долази у форми: (1) Да ли је ово **А** (2), Ово није **А** (3), Ово је **В**. Најшечће се словенска антитеза реализује као питање. У њој се набраја неколико међусобно различитих предмета од којих сваки има нешто заједничко с предметом с којим се врши упоређивање (Simeon 1969, II: 422):

Што се бијели у гори зеленој,
Ил’ су снијези, ил’ су лабудови.
Да су снијези, већ би окопњели,
Лабудови, већ би полетјели,
Нит су снијези, нит су лабудови,
Већ је шатор аге Хасанаге.

(„Хасанагиница“)

Да антонимија може долазити у функцији синонимизације, показује сљедећи примјер: Зар и зато *умрети* и нигде ништа више не *живети*! (Растко Петровић: „Са светлим пољупцем на уснама“). Дакле, ако се испред једног од глагола употријеби негација, антонимија се претвара у синонимију: *умријети – живјети → умријети – не живјети*.

Антонимија највише долази до изражаја у КФС. У њему налазимо све горе поменуте врсте антонимије. Маркантност ове појаве посебно долази до изражаја у поезији.

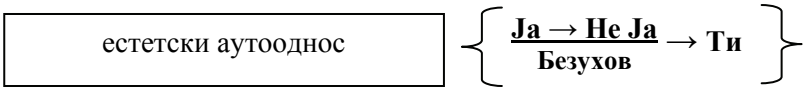
107. Естетски однос у КФС увијек претпоставља, поред естетског објекта, естетски субјект. Постоји пет врста субјеката естетског односа (hom estheticusa): естетор, естетист, естета, естетичар и естетизатор. Естетор је субјект који полази од свога индивидуалног естетског кода и генерише е с т е т о р с к и о д н о с **(а)**. Он размишља овако: *Ја доводим у везу* **А**, **В**... **Х** *и у складу са својим естетским кодом стварам естетски однос између њих.* Естетор, на примјер, говори: *Како сам лијепо спојио црвено и жуто!* Естетист је субјекат који перципира објекат полазећи не од властитог, већ општег (колективног) естетског кода и производи е с т е т и с т и ч к и о д н о с **(б)**. Његова су размишљања: *На основу колективног естетског кода доводим у везу* ***А, В****... **Х** и налазим између њих естетски однос*. Типична је тврдња естетисте: *Слажем се да црвено и црно иду заједно.* Естетизатор је сваки субјекат који естетски перципира објекат и ствара е с т е т и з а т о р с к и о д н о с (**в**). То може бити естетор и естетист. Естетичар не генерише естетски однос, него разматра објекат са аспекта естетике и аналитичким путем налази е с т е т и ч к и о д н о с **(г)**. Он размишља: *Између* **А**, **В**... **Х** *постоји естетски однос који се може протумачити на сљедећи начин*... Његов исказ може да гласи: *Црвено и бијело стварају хармонију*. Естета је онај који тежи естетском савршенству, који има развијено естетско осјећање и укус. За илустрацију можемо узети било коју групу људи, рецимо један колектив. Сви су његови чланови естетори, јер полазећи од свога индивидуалног кода, бирају одговарајућу одјећу, обућу, украсе и сл. Неки од њих понекад прихватају савјет из околине (мајке/оца, жене/мужа, сестре/брата...) и, у складу са њиховим, а не сопственим кодом, облаче се те постају естетисти. У тој групи људи ријетко ће се наћи стручњак који се професионално бави естетиком, тј. естетичар. Према томе, сви су естетори и естетизатори, неки су естетисти, а вјероватно нико није естетичар.

108. Интересантни су случајеви стварања естетског односа у односу на самога себе. Добар примјер је Пјер Безухов из Толстојевог „Рата и мира“. Он се обраћа Наташи Ростовој: „*Када не бих био ја, а најљепши и најбољи човјек на свијету, и када бих био*

слободан, ја бих истог тренутка на кољенима молио руку и љубав вашу“ (Толстој 2000). Ако структуру естетског аутоодноса представимо на овај начин:

онда ће Безуховљев аутооднос имати сљедећи изглед:

109. Издвајање више типова естетског субјекта – естетизатора битно је за спознавање естетске природе КФС, јер у стилистици и науци о књижевности постоје естете, естетори, естетисти и естетизатори. С друге стране, у лингвистици се издвајају естетолингвисти – они који проучавају и тумаче језичке јединице као носиоце естетског. Тако естетосемантичари објашњавају семантику ријечи за изражавање естетских односа, појмова и категорија. Њихов естетизаторски однос има формулу:

$$\frac{l^1 \leftrightarrow l^2 \leftrightarrow l^x}{A \leftrightarrow B \leftrightarrow X} \quad \mathrm{L}$$

$$\mathrm{E}$$

l – јединице (лингвеме), **A**, **B**... **X** – денотати, **E** – естетизатор, L – естетолингвист

У естетском валоризовању КФС ситуација је оваква: **(1)** естетори су велика већина писаца, пјесника, драматурга јер пишу према својој естетској концепцији, док је **(2)** естетиста (оних који стварају у складу са естетском концепцијом других) много мање. У овом другом случају настају епигони. До епигонства долази ако књижевни стваралац тежи да пише као неко други, који му је узор, често недостижни. При томе аутор се некритички односи према стилу-узору, он га не преноси стваралачки, већ механички примјењује. Епигони се често површински и плитко користе стилизацијом те она постаје оружје против таквих писаца баш због тога што није била стваралачка, умјетничка (Troicki 1964: 167). У тим се случајевима ради о оби-

чном копирању, подражавању, које Д. С. Лихачов назива нестилизованим подражавањем (Lihačov 1972).[23] **(3)** Књижевни естета је онај аутор који текст жели довести до перфекције, савршенства. Они постављају, себи и другима, максималистичке захтјеве. **(4)** Естетизатор је читалац или слушалац који ствара естетски однос на основу естетског односа инкодираног у КФС. **(5)** Естетичар може бити (а) стручњак за естетику, (б) стручњак за поједине врсте умјетничког изражавања. У другом случају издвајају се књижевни естетичари, који анализирају и налазе естетске вриједности умјетничког дјела.

110. Позиција естетора и естетисте игра важну улогу у стилистици књижевног текста.[24] То се посебно односи на тумачење поетских могућности језичких јединица. Овдје долази до контрадикторних ставова. Ево како се сучељавају различите естетске позиције: „У раду А. А. Реформатског 'Преглед фонологије, морфонологије и морфологије' изречен је доста оштар и, по нашем мишљењу, необјективни став о поетским могућностима замјеница: «Замјенице су прикладне и прагматичне, али у њима нема 'нијанси боја' праве живе ријечи, оне не могу уза се имати епитет за ближе означавање (ми запажамо сасвим супротне случајеве употребе у дјелима Аненског – Н. Т.). […] Замјенице нису конструктори, нису инжињери, већ су прије 'чистачи', 'брисачи', 'филтери отпадних вода'. Без њих се не може, али оне не пале ватру мисли, оне не повређују осјећања! Њих треба поштовати за користан рад, за њихов пословни приступ говору, за њихову незавршену номинативност.»“ (Реформатский 1979: 69). Сазнања у анализи лирских дјела Инокентија Аненског демантују ово „неправедно гледиште“ јер указују на поетске функције замјеница не само као „живих“ у структури лирске поруке, него и као „конструктора“ посебног поетског свијета (Tomanova 2002: 10).

---

[23] Такво опонашање, истиче он, било је широко распрострањено и развијено у старој руској књижевности с краја XIX и почетка XX вијека, па као примјер наводи Задоншчину, мало дјело створено баш у то доба, које представља нестилизовано подражавање „Слова о Игоревом походу“.

[24] Треба додати и говорну културу, у којој се користе естетски критерији за израду препорука у облику ортографских, ортоепских, лексичких, граматичких и др. правила. У таквом приступу доминантну позицију би требало да има онај ко полази од општег, колективног естетског кода, тј. естетист. Али, нажалост, често главни судија није естетист, већ естетор.

111. Процјењивање естетског објекта од стране језичког или књижевног естетизатора обично се своди на проглашавање нечега за позитивно или негативно. Уп.: „Појам милозвучности повезан је [...] са естетском оцјеном гласова говора. Још у антично доба сматран је као непријатан, немилозвучан глас ’сигма’, чије понављање у говору није стимулисано, стога су антички пјесници избјегавали употребу ријечи са ’сигмом’. Емоционални однос према гласовима говора карактеристичан је и за руске пјеснике, који су тежили «сладкогласию», љепоти звучања говора. «... Какво *ы*? Какво *ща, ший, щий, щи, при, тры? О, варвари*!» – кликтао је К. Н. Бањушков. У ново, совјетско доба В. В. Мајаковски је, на примјер, иступао против «гладкосочинительства», штитио је оштре, грубе гласове: «Постоје још лијепа слова: *эр, ша, ща*!» […] О умјетничкој неједнакој вриједности различитих гласова говоре и прозаици, истичући немилозвучност шуштавих и пискавих гласова. М. Горки је савјетовао младим писцима да избјегавају шуштаве спојеве *вши, вши, вшу, ща, щей,* да не понављају шуштаве и пискаве гласове ако нису ономатопејског карактера [...]“ (према Golub 1986: 268-269). Овдје је дошао до изражаја естеторски однос (субјективно перципирање гласова). „Међутим, истраживања извршена посљедњих година указују на то да је спознавање емоционалне обојености гласова једнако код говорника на истом језику. Нама изгледају немилозвучни, рецимо, партиципи *тащащийся, скрежещущий, морщащийся, тщащийся, нянчащий, облик суперталитва придјева мощнейший* и сл. Ми настојимо да не употребљавамо облике као што су *тощайший* (од *тощий), тщедушнейший итд.* Насупрот томе, ’музикални’ гласови – самогласници, сонанти, звучни сугласници (који у односу на ’безгласне’, односно шумне безвучне чине 74,5%) – дају говору пјевљивост, љепоту звучања. Сонанти у руском језику често почињу ријеч или се налазе испред акцентованог самогласника (*роза*, *рано, море, милый, лодка, лебедь, нега, новый, нива* и сл.), детерминишући звучање говора“ (Golub 1986: 268-69). Лингвистички и књижевни естетизатори проучавају језички однос као естетски однос, по правилу, имплицитно у оквиру истраживања конкретних језичких феномена као естетских. Тако се анализира естетика језика (Mukařovský 1940), естетика језичког израза (Miko 1966), естетика језика и говора (Nikolajeva 1979), естетске специфичности врста ријечи (Bezubov 1975), реализација естетских могућности придјева (Doneckih 1980), естетска функција пјесничког језика (Lebedeva 1973), примјена естетских критерија на функционалне стилове (Razinkina 1985), естетско значење глаголских синтагми

(Svaričevska 1990), естетска функција вулгаризама (Životić 1982), умјетнички поступак као средство реализације естетске функције језика (Nekrasova 1987) и сл.

112. Када се говори о тумачењу естетске суштине КФС, треба истаћи да постоји пет типова истраживача језичких односа (корелатора) и пет типова субјеката естетског односа (естетизатора). Они се условно могу назвати „унитаристи“, „биполарци“, „триколорци“, „падобранци“, „рониоци“ и „ванземаљци“. „Унитаристи“ своде све постојеће на једно, рецимо у тумачењу естетских односа у КФС концентришу се само на категорију естетског (или лијепог). Естетор је у извјесном смислу „унитариста“, пошто има само један оријентир – властити естетски кôд, нарочито у случајевима када се придржава пароле „Естетски идеал је мој идеал.“ „Биполарци“ налазе и(ли) издвајају двочлане односе. Такви су углавом естетисти, будући да размишљају у опозицијама типа “лијепо“ – „ружно“, „добро“ – „лоше“. „Триколорци“ виде у језику само три „боје“. Тако естетичар размишља у троуглу: естетски објекат – властити естетски кôд – туђи естетски кôд. За „падобранца“ језички однос је сплет различитих перспектива (Tošović 2001) па и естетски однос има исти карактер. „Рониоци“ разликују површинске и дубинске структуре, али (попут Ноама Чомског) избјегавају да задиру у естетске односе. „Ванземаљци“ посматрају језик као огромни и непрегледни космос односа. Естетски односи су за њих велика васиона. Постоји такође пет начина моделовања естетских вриједности КФС: конструкција, реконструкција, деструкција, проскрипција и дескрипција. Првим се ствара модел естетског односа, другим се врши модификација постојећих естетских схема, трећи представља негирање, критиковање старих рјешења и(ли) предлагање нових, четврти тежи да пропише неки естетски еталон као обавезни, док пети има за циљ да опише постојеће стање. Естетска конструкција је најмање заступљена, реконструкција се понекад примјењује, деструкција је ријетко присутна (рецимо код Б. Крочеа), проскрипција је типична за тумачење естетске вриједности КФС као неког узора, еталона, прије свега, у оквиру говорне структуре и нормативне лингвистике, док је дескрипција најраширенија.

113. Ако доведемо у везу језички и естетски однос у КФС, добићемо четири основне варијанте истинитости: 1. сви језички односи су естетски односи (**A** ↔ **B** ↔ **X** = **e**), 2. сви језички односи нису естетски односи (**A** ↔ **B** ↔ **X** ≠ **e**), 3. неки језички односи су естетски односи

(не **A** ↔ **B,** већ **B** ↔ **C** = **e**), 4. неки језички односи нису естетски односи (**A** ↔ **B** = **e,** али **B** ↔ **C** ≠ **e**). Три су од њих реалне корелације, тачније потенцијалне, могуће (1, 2 и 3). Не постоји контрадикција између 3 ↔ 4, док су противурјечни 1 ↔ 2, 1 ↔ 3, 1 ↔ 4 и 2 ↔ 4. Естетика КФС најбоље презентира реалност и нереалност ових веза.

114. Естетски однос у сваком стилу па и у КФС подразумијева три аспекта: денотативни, сигнификативни и формални. У естетизацији денотативног односа постоје једноставни случајеви типа „*Марија* (**A**) *је* ***лијепа***.“. Терм **A** постаје предмет естетског односа на основу асоцијативне (парадигматске) везе с другим термом (термима), односно објекат **A** је естетизиран на основу скривеног, имплицитног поређења са другим објектима (**B**, **C**... **X**). У реченици „*Марија* (**A**) *има* ***лијепе очи*** (**a**).“ естетско се затвара у **A**, али се у њему фокусира однос дио (**a**) ↔ цјелина (**A**) и прво естетизира. И овдје естетски однос обухвата парадигматику, пошто се **a** асоцијативно доводи у везу са неким **b**, **c**... **x** (позитивне, негативне или неутралне вриједности). У реченици „*Марија* (**A**) *има* ***лијепу*** *сукњу* (**B**).“ естетизација обухвата однос „предмет **A** ↔ обиљежје предмета **B** који је у вези са њим“. Ако кажемо „*Марија* (**A**) *има* ***њежан пољубац*** (**C**).“, добија се нови тип објекта, будући да естетизација подразумијева експлицирани објекат **A** и имплицирани објекат **C** – онај ко се љуби са **A**, који чини пресупозицију. У реченици „*Марија* (**A**) *има* ***лијепу сестру*** (**B**).“ у објекатском односу налазе се два члана: **A** и **B**. Објекат **B** се не естетизује директно, већ преко **A**. За разлику од претходних случајева, естетизација као да прескаче први терм (**A**). У примјеру „***Како се само*** *Марија* (**A**) ***љуби*** *са Петром* (**C**)!“ експлицирана су два објекта (**A** и **C**), који се налазе у рефлексивном односу, али је комуникативни и естетски фокус на **A**. Сви ови реченични обрасци могу се наћи у књижевним текстовима.

115. **Моделовање.** Појам модела је доста вишезначан. Као полазиште за анализу било кога језичког модела па и КФС може се узети став да је то схема конструисања језичких елемената (Losev 1968: 21), односно апстрактна конструкција (Revzin 1962: 9). Моделирати књижевни текст значи претварати га у неки апстрактни код.[25]

[25] Више о формалним моделима природних језика в. Ivanov/Šaumjan 1961: 224.

Постоје најразличитији модели језичких и стилистичких односа. За КФС битна су два типа, које ћемо назвати простим и сложеним. Простим моделом се представља објекат на најједноставнији начин – у облику схеме, цртежа, табеле и сл. Сложени модел се даје у форми комплексних алгоритама.[26]

Модели КФС највећим дијелом имају интердисциплинарни карактер, јер у њима долази до прожимања и преплитања стилистике, теорије информација, структурне лингвистике, структурне поетике итд. Условно, постоји седам типова модела: теоријскоинформацијски, математичко-статистички, структурнолингвистички, структурнопоетски, семиотички, текстуалнолингвистички и интрастилистички. Моделовање од 1 до 6 појављује се онда када долази до интердисциплинарног подударања објекта моделовања при чему тај објекат (у овом случају стилистички феномен) може бити (а) за обје науке основни предмет истраживања, (б) за једну науку примарни, а за другу секундарни, (в) за једну науку главни, а за другу ефемерни. Моделовање под бројем 7 води изради интрадисциплинарних модела. Моделовање које се заснива на формализацији објекта који је у нестилистичној дисциплини секундаран или ефемеран води стварању модела на нивоу нуспродукта, нечег успутног. Интердисциплинарни модели разликују се у методу и објекту: метод је нестилистички, а објекат стилистички. Интрадисциплинарни модели подударају се у методу и објекту: оба су стилистички. Објекат интердисциплинарног моделовања може бити: (1) монодисциплинарни, односно искључиво стилистички, (2) бидисциплинарни, и то: а) више стилистички, мање дате дисциплине, б) мање стилистички, више дате дисциплине. Искључује се трећа могућност: да објекат не буде стилистички. Ову подјелу не треба схватити као стриктно разграничавање појединих типова моделовања прије свега због тога што се дисциплине које дају овакве формализације налазе у сложеним и разгранатим интеракцијским везама са великим међусобним преплитањем, прожимањем па и подударањем (можда је најбољи примјер семиотика и структурна поетика).

[26] О моделовању као научном истраживању в. Glinski i dr. 1965. О моделовању језика в.: Ahmanova i dr. 1961, Apresjan 1966, Ivanov/Šaumjan 1961, Kasevič 1977, LiMRP 1984, Losev 1968, Marsus 1967, Piotrovski 1978, Rasporov 1976, Revzin 1962, 1967, 1977, 1978, Zasorina 1974.

116. Теоријокоинформацијским моделовањем називамо апстрактну идеализацију неког стилистичког објекта на бази основних поставки теорије информације и уз коришћење њеног формалног апарата. Моделовање у оквиру теорије информације односи се на типове информације коју носе поједини стилови, односно на њен квантитет и квалитет. Једно од централних питања у овоме приступу јесте колика се количина информације преноси одређеним каналом везе, у датом случају колику количину информација преноси КФС. За стилистику књижевног текста најинтересантнији је покушај моделовања естетске информације, што је у теорији информације један од најтежих проблема. Ова релативно млада дисциплина развила је неколико праваца који су дали различите погледе и на оно што непосредно интересује стилистику.[27]

117. Под математичко-статистичким моделовањем подразумијевамо стварање квантитативних модела на бази математичких законитости и статистичких операција и показатеља. Теоретске оквире за овај тип налазимо код низа стилистичара, између осталог код П. Гироа и Ј. Мистрика.[28] Од радова у којима се разра-

[27] К. Шенон, оснивач теорије информације, створио је правац који се може назвати математичким и који је још увијек доминантан (Channon 1963). Он полази од поставке да се свака информација може математички мјерити. Међутим, при томе се занемарује њен семантички и прагматички аспект, у први план се истиче синтактички, апсолутно се запостављају значење информације, њена вриједност и корисност. Овакав приступ за стилистику није продуктиван, јер води закључивању да сваки текст исте дужине носи једнаку количину. Један од оригиналних погледа у оквиру трећег приступа дао је А. Мол. Он прихвата неке основне Шенонове принципе (нпр. да је мјера количине мјера неодређености поруке и њене непредвидљивости) и развија модел који је за стилистику књижевног текста врло интересантан. Мол. разликује двије врсте информације – семантичку и естетску. Вриједност поруке повезана је са (1) неочекиваношћу, (2) непредвидљивошћу и (3) оригиналношћу. Полазећи од тога, мјера количине информације своди се на мјеру непредвидивости и неодређености (Moles. 1958).

[28] Овај посљедњи је објавио посебан рад о математичко-статистичким методима у стилистици (Mistrík 1967). Мистрик издваја три типа математичке формализације стилистичких феномена: дистрибуцију лексичких јединица, дистрибуцију морфо-синтаксичких категорија и мјерење дужине ријечи и реченица. У првом типу он предлаже шест параметара за израчунавање: 1. индекс дистрибуције лексичких јединица у тексту, 2. индекс итерације (понављања слова у затвореном тексту), 3. индекс искључивости (специфичности лексике – ријечи које су само једном употријебљене), 4. индекс густине текста (код П. Гироа концентрације), 5.

ћују математичко-статистички модели стилистичких феномена неки се посебно издвајају.[29]

118. Структурнолингвистичким моделовањем стилистичких феномена називамо израду формалних модела стилистичких појмова и категорија у оквиру структурне лингвистике или уз помоћ њеног формалног апарата. Конкретно се имају у виду она истраживања природних језика која, са тачке гледишта њихове трансформације у апстрактне кодове, воде стварању формалних модела стилистичких феномена. Сруктурна лингвистика разликује три основна типа језичких структура: бинарне структуре, дистрибутивне структуре и трансформационе структуре (Šaumjan 1960) па би се у складу с тим стуктурнолингвистички модели могли разврстати на бинарне, дистрибутивне (анализа окружења) и трансформационе (анализа односа). За схватање ове симбиозе (стилистике и структурне лингвистике) могу бити корисни радови попут „Лингвистичка теорија и структурна лингвистика“ (Taylor 1980).

Посебно занимање побуђује трансформационо-генеративни модел. За то има неколико разлога. Прво, због природе трансформационо-генеративне граматике (ТГГ) и стилистике ради се, наизглед, о споју неспојивог. Друго, у трансформатионо-генеративном моделовању за стилистику је интересантна теорија употребе, односно теорија коришћења језика. Треће, стилистика и овај структурални правац имају неколико подударних елемената: избор, граматичност, трансформацију, правило. Посебно их зближава избор (који је један од најактуелнијих и у стилистици и у ТГГ) и трансформација (у ТГГ стилистичке трансформације разматрају се на

индекс обима рјечника, 6. индекс просјечне дужине интервала у коме се појављују ријечи. В. Н. Головин полази од хипотезе да су језички елементи потчињени статистичким законитостима: „Статистички закони управљају многим појавама живота, природе и друштва; између осталог, они управљају функционисањем и развојем многих елемената и категорија језика“ (Golovin 1970: 13). Ти закони често се називају вјероватносним или вјероватносно-статистичким. Он истиче да се увођењем термина *диференцијална стилистичка вјероватноћа*, *неутрална стилска вјероватноћа* добија могућност за довољно објективан, строг и поуздан опис стилова и стилскотворбених особина различитих језичких јединица и категорија.

[29] Kaufman 1966, Kraus 1974, Perebojnos 1974, Kondratov 1963, Šajkevič 1968, VSS 1974.

нивоу факултативних). Четврто, за стилистику је веома интересантно тумачење стила у ТГГ као одступању од норме. Битно их међутим, раздваја то што ТГГ, бар за сада, готово све што је стилистичко смјешта на периферију. Најновији наговјештаји да се ТГГ све више окреће периферији, а не центру (будући да је за центар нађен цјеловит приступ), даје реалну претпоставку да ће се ТГГ више окренути стилистичким феноменима. За сада, нажалост, ТГГ није посебно обогатила стилистику. Сва досадашња истраживања стила на овој основи показала су да ТГГ није најбољи модел за стилистичке описе. У критичким примједбама оних који су се бавили овим питањима посебно се истиче да такви стилистички модели не задовољавају основне захтјеве (Hirsch 1972). Примјенљивост трансформационо-генеративне граматике на проблеме стила је секундарне природе и условљена је тиме што се, како у стилистици тако и у генеративној граматици, разматрају једне те исте појаве (граматичност, прихватљивост, сложеност исказа) – Thorne 1965, 1970. Једна од примамљивих страна ТГГ је разрада строгог и експлицитног метода истраживања синонимије (раширена је дефиниција стила као различитих начина изражавања једног те истог садржаја). Данас се наде везују за могућности које се откривају у семантици (Traugott 1973), премда се изражава сумња у то да ће рјешење проблема стила бити повезано са проблемом синонимије. Плодотворност стилистичких истраживања датог правца је у томе што коришћење граматичке теорије у стилистици може послужити као провјера ваљаности ове теорије (Teleman 1975), с друге стране, ради емпиријске поузданости ТГГ она мора бити допуњена стилистичком компонентом (Jacobson 1967). Пошто се, изгледа, ради о ћорсокаку, рјешење се тражи у генеративној семантици за коју се сматра да је једини ТГГ-модел на основу кога се може дефинисати стил као значење. По том мишљењу, само је ова дисциплина у стању да објасни оно што је битно и за стилистику: однос између структуре и умјесности употребе језичког исказа.

119. Ако пођемо од појединих Ф-стилова, запажамо интересантну ситуацију: највише покушаја моделовања долази тамо гдје је најтеже – у представљању КФС. Пошто је то најсложенија и најслојевитија стилска формација, њу је најтеже формализирати. Међутим, чињеница да је тај стил комплексан конструкт који про-

учава више научних дисциплина (теорија књижевности, поетика, стилистика и др.), ствара повољну ситуацију за израду читавог низа интердисциплинарних модела књижевноумјетничког начина изражавања.

120. Структурнопоетско моделовање стилистичких феномена представља тип који као објекат апстрактног представљања има поетски текст и који се примјењује у структурној (структуралној) поетици. Овај приступ садржи једно ограничење: њега интересује само КФС. Структурна поетика представља правац у науци о књижевности који тежи строгоћи и прецизности описа и која тежи моделовању књижевног дјела (ЕК 1975, II: 412). Она посматра умјетнички текст као саопштење које кодира аутор и декодира читалац и у коме као кôд служи другостепени систем, поетски језик. Моделовање адекватности садржаја и израза представља централни задатак структурне поетике. Њене теоретске поставке разрадио је Ј. М. Лотман, посебно у књизи „Предавања из структуралне поетике“ (Lotman 1994). Он истиче двије ствари: (а) структурални метод, прије свега, изучава значење, семантику књижевности, фолклора, мита, (б) истинско проучавање умјетничког дјела могуће је само кад се дјелу прилази као јединственој, вишепланској, функционалној структури. Овај приступ наговијештен је радовима Ј. Н. Тињанова, Г. Л. Гуковског и В. Ј. Пропа, повезан са традицијом руске науке о стиху (Андреј Бели, В. Ј. Брјусов, Б. В. Томашевски, С. М. Бонди, Л. И. Тимофејев, М. Штокман и др). Структурну поетику, према ријечима Цветана Тодорова, не интересују реална, него могућа књижевна дјела – њу занима оно апстрактно својство које представља диференцијално обиљежје књижевне чињенице – својство литерарности. Њу интересује израда теорије структуре и функционисања књижевног текста. Објекат такве поетике није мноштво емпиријских фактора (књижевних дјела), већ нека апстрактна структура (књижевност) – Тодоров 1998. У структурној поетици значајни су појмови информације и ентропије. У оквиру овог правца било је низ покушаја математичког моделовања тропа и изражајних средстава.

121. Један од формалних облика представљања КФС у оквиру математичке поетике разрадио је С. Макрус (Marcus 1974). Суштина његовог приступа своди се на то да пјеснички језик заузима средишње мјесто у хијерархији начина изражавања у чијем се горњем дијелу налази музички језик, а у доњем научни (Marcus

1974: 24). Занимљиво је да Соломон Маркус инсистира на томе да опозицију морају чинити не обичан и пјеснички језик, него научни и пјеснички. У поетском говору свака фраза има бескрајан скуп смисаоних значења, а у научном постоји само један смисао. Маркус сматра да научни језик, а поготово његов највиши облик – математички језик има изразито логичку и дискретну, стереотипну и стандардизирану структуру те је природно да баш он буде полазна тачка, тј. да се у поређењу са њим проучава пјеснички језик. „Научни језик као чисто денотативни језик (у свом идеалном облику) може се узети као основа за поређење у процењивању конотација“ (Marcus 1974: 126). Овај теоретичар истиче да је структура научног језика дубоко математичка, док структура свакодневног језика остаје стално под утицајем великог броја емпиријских, ванлогичких чинилаца. Због значаја ове интеракције Маркус читаво једно поглавље (четврто) посвећује математичком моделовању супротности између пјесничког и научног језика (Marcus 1974: 91-124).

122. Под семиотичким моделовањем стилистичких феномена подразумијевамо стварање знаковних модела стилистичких појава, процеса и категорија. Теоретске принципе семиотичке стилистике покушао је да разради М. Е. Бланшер (Blanchard 1980: 299). Његови принципи граде се на општој поставци о томе да текстови нису увијек прича с почетком и крајем. Традиционалне интерпретације текста игноришу оне сегменте текста који представљају описивање (дескрипцију, description), а не приповиједање (нарацију, narration). Стога семиотички модели приповиједања не могу служити као основа за израду теорије описивања. Њен централни проблем своди се на дефинисање неприповједачких знакова у било коме дискурсу. Семиостилистичка истраживања М. Е. Бланшер проматра као процес. Он уводи појам макроконтекста и микроконтекста. Као критерије семиостилистичке анализе узима одступање (deviation), конвергенцију и редунданцију.

Пионир семиотичког проучавања „малих форми“ био је В. Ј. Проп (Prop 1984б, 1986). Он истиче као основни структурни принцип сукцесивност тзв. „функција“ неког фиксираног рјечника који садржи 31 елеменат. Као примјере функција наводи одвајање (*отлучка*), забрану, нарушавање, превару, штеточинство, посредништво и др. Све функције нису присутне у свакој бајки, али им је редослед строго одређен, зато њихова комбинаторика потпуно може бити дата у

формализованом моделу. Тај је рад назначио пут формалног проучавања сижеа.[30]

123. Под текстуалнолингвистичким моделовањем стилистичких феномена подразумијевамо израду метајезика (или симболичког апарата) текстуалне лингвистике за формализацију стилистичких појава у тексту. У текстуалној лингвистици примјењују се четири основна модела: 1. модел вертикалног генерирања граматичке оријентације, 2. модел вертикалног генерирања догађајне оријентације, 3. модел хоризонталног генерирања граматичке оријентације, 4. модел хоризонталног генерирања догађајне оријентације (Novo 1981: 39). Пошто текстуална лингвистика настоји наћи законитости карактеристичне за све типове текстова (а оне одражавају опште црте свих текстова као што су: 1. линијска сукцесивност реченица, 2. лијева и десна граница, 3. релативна завршеност и 4. повезаност), јасно је да је текстуално-лингвистичко моделовање значајно за стилистику, пошто је она изразито текстуална дисциплина: објекат стилистичких истраживања је текст, или, како рече Јурij Љукшин, стил је само тамо гдје је текст (Ljukšin 1978: 455). Мноштво текстова, наставља он, обједињених неким општим обиљежјима служи као основа за моделовање апстрактног, типског текста. Типски, апстрактни текст представља на тај начин функционалностилистички језик у чистом виду и долази као полазна јединица стилистичког система. Стил је, истиче Љушкин, феномен текста и, према томе, његова се дефиниција мора базирати на карактеристикама које припадају тексту. „Типски текст је основна јединица стилистичког система“ (Ибид, 459). Објекат у коме се моделира-

[30] Један од модела разрадио је Г. Л. Пермјаков. Тај модел омогућује да се представи свака пословица и изрека у виду веома општег исказа, нпр.: 1) ако ствар посједује једну особину, она посједује и другу, симболима изражено: P (x) → Q (x; примјери: *Лошадь никогда не может стать ослом*, 2) ако постоји појава X, постоји појава Y; у симболима X → Y, нпр. *Молния сверкнула – быть грому*. 3) ако нека ствар x зависи од друге ствари y, и y посједује особину P, онда x посједује својство P, симболима: (y → x) & P (V) → P (x), нпр. *Какова змея, таковы и змееныши*. 4) ако ствар x посједује неку (позитивну) особину P, а ствар y не посједује такву особину, онда је x боље од y, симболима: P (x) & P (y) → (x > y) – гдје је > однос „боље“, нпр. *Сегодняшнее лицо лучше завтрашней курицы*. (О паремиолошким експериментима Г. Пермјакова в. Krikman 1995.)

ју стилистичке појаве је везани текст – заокружена сукцесивност реченица међусобно повезаних по смислу у оквиру ауторове опште замисли (NLT 1981: 6).

124. Под стилистичким моделовањем подразумијевамо компактну симболичку представу структуре стилистичких појава помоћу формалног апарата саме стилистике, искључиво или у највећој мјери. Л. И. Барањикова и М. Б. Борисова истичу три таква модела: 1. синтетички (семантичко-стилистички), који се базира на историјској конкретности анализе текста и повезаности важних компоненти облика, 2. структурни (дистрибутивни) 3. статистички (Baranikova/Borisova 1982: 19). Чисто стилистички је начин представљања функционалностилске диференцијације језика. Он је дао неколико основних типова модела. У нашој књизи изнијели смо своје виђење овог проблема (ФС-диференцијацију смо приказали у облику ФС-полиедра, комплексних схема и низа схематских приказа). Један од најновијих покушаја јесте моделовање „провидности" стила прозе чији су аутори В. М. Петров, В. С. Каменски и С. Н. Шепелева (Petrov i dr. 1976).[31] Сличан подухват налазимо у раду О проучавању метафоре на експерименталној основи (Stepančenko 1960).

125. Формални модели естетских односа у КФС могу се свести на пет основних фигура: троугао, падобран, дрво, конус и сферу. Троугао је једна од најчешћих фигура и у језику и у естетици. Рецимо, њега чини естетско ↔ субјекат ↔ објекат. Падобран је систем перспектива. Он презентира спој естетске перспективе и других погледа као једне интегралне цјелине – пројекционала (о њему в. Тошовић 2001). Дрво је начин формализације помоћу које се моделирају различити односи, прије свега површинско-дубински. Међутим, један други модел скреће на себе посебну пажњу – конусно предста-

[31] Овај модел долази у свјетлу савремених модела функционисања естетских објеката и механизама психичке дјелатности реципијента. Под појмом „провидност" текста аутори подразумијевају неку карактеристику која се при преласку од елемента ка елементу мијења у правцу супротном промјени степена конкретности (једнозначности) асоцијација које се јављају код читаоца (Петров и др. 1976: 298). Ако, рецимо неки елеменат **А** заузима у простору семантичких диференцијалних обиљежја датог читаоца „волумен" **Va**, а други елеменат **В** – мањи волумен: **Vb** < **Va**, – онда је „провидност" **Ta** првог елемента већа од „провидности" **Tv** другог елемента: **Ta** > **Tb** (Petrov i dr. 1976: 298).

вљање естетских вриједности КФС. Конус долази као облик сужавања неких феномена у једну тачку. У естетици конусирање се завршава издвајањем доминантне категорије (нпр. лијепог). Постоји осам конусних процедура: категоризација, концептуализација, функционализација, идентификација, полисемантизација, квантификација, концентрација и финализација. Категоризацијом се језичке јединице своде на елементарне онтолошке (филозофско-логичке) категорије. У концептуализацији проналазе се концепти у потрази за примитивима. Функционализација је усмјерена на утврђивање општег функционалног оптерећења језичких јединица и издвајање глобалних функција. У идентификацији се језичке јединице континуирано каналишу на све ужи круг идентификатора – јединица са најопштијим обиљежјима. Полисемантизација има за циљ стварање конусне структуре вишезначности. Квантификација је усмјерена на тражење најфреквентније језичке јединице. У концентрацији се врши конусно збијање језичких јединица у семантичке легуре и интегративе (интеграционе цјелине). Финализација тежи да нађе посљедњу, коначну јединицу, јединицу од које све почиње или којом се све завршава (више о томе в. Tošović 2002). Све ове процедуре на различите начине дотичу и(ли) обухватају естетику односа. Већина од њих тежи да издвоји доминанту. Постоји, по нашем мишљењу, три основна типа доминанти: реалне (онтолошке, денотативне), концептуалне (појмовне, гносеолошке, сигнификативне) и формалне (изражајне, номинативне). У складу с тим могу се издвојити реално-естетске, концептуално-естетске и формално-естетске доминанте. Примјер финализације (када се тежи издвојити финални, завршни, посљедњи елеменат) представља проглашавање ријечи године (позитивне, добре ријечи) или антиријечи године (лоше, негативне ријечи), дечениje, стољећа и сл. У основи такве процедуре налази се естетизација, коју прате други аксиолошки приступи (социолошки, психолошки, политички, утилитарни и сл.).[32]

[32] Тако Америчко дијалектолошко друштво редовно региструје нове ријечи и изразе који улазе у амерички енглески језик, а затим проглашавају ријеч године, ријеч вијека и сл. С друге стране, Друштво њемачког језика (Gesellschaft für deutsche Sprache) врши избор ријечи и израза који су у одређеном временском периоду имали необичан одјек у друштву (естетски однос је и овдје присутан). Од 1991. у Њемачкој се проглашава и антиријеч, „неријеч“, најлошија ријеч године (das Unwort des Jahres). У другим земљама постоје покушаји мање-више индивидуалног карактера.

126. Од свих врста формализације посебан значај за анализу естетике језичког односа у КФС има сфера. Та је геометријска фигура идеална за формализацију било које врсте будући да (а) обухвата све везе без изузетка, (б) све саодносе представља равноправно. Појам сфере добија у посљедње вријеме све већи значај. Томе је посебно допринио В. И. Вернадски, који је издвојио два типа сфера и створио учење о биосфери и ноосфери (Vernadski 2002). Он је писао: „У конфигурацији Земље издвајају се површина наше планете, њена *биосфера*, њена спољашња област која је омеђава од космичке средине“ (Vernadski 2002: 32). Ноосфери он прилази у анализи научног погледа и научне мисли као планетарне појаве те истиче: „Под утицајем научне мисли и људског рада биосфера прелази у ново стање – у *ноосферу*“ (Vernadski 2002: 252). Учење В. И. Вернадског имало је одјека и у филологији. Тако је Ј. М. Лотман увео 1984. године појам *семиосфера* за ознаку семиотичког простора, његову структурну разнородност и унутрашњу разноврсност. А. Ф. Лосев говори о *сфери смислова* (Losev 2000а, 200б). Л. Долежел гради схему комуникативне мреже језика, која се састоји од спознајне, директивне, естетске и контактне сфере (Doležel 1965). Д. С. Лихачов ствара 1993. године појам *концептосфера руског језика* (Lihačov 1997: 280-287). Он пише: „Термин ’концептосфера’ уводим по типу термина В. И. Вернадског: ноосфера, биосфера и сл. Појам концептосфере је посебно важан тамо гдје помаже да се схвати зашто језик није једноставно начин комуницирања, него неки концентрат културе – културе нације и оваплоћење у различитим ријечима све до појединца“ (Lihačov 1997: 287). Леонид Столович, по узору на В. И. Вернадског и Ј. М. Лотмана, уводи појам *аксиосфере* за ознаку свијета вриједности у било ком његовом значењу. Термином *аксиосфера* Столович назива читаво подручје вредносног односа човјека према свијету (Stolovič 1999: 105). Он при томе истиче да се у радовима низа мислилаца *сфера* сусреће као имплицитни појам: Е. Кант говори о *идеалу свеопштег царства циљева самих по себи* (*разумних бића*). Н. Хартман има у виду *битак вриједности као идеалног*, К. Попер пише о *трећем свијету*, Н. Лоски издваја *битак вриједности заснован на Богу и Царству*, Ф. Шилер се користи изразом *свијет људске слободе у појави*. Овај списак назива и тумачења аксиосфера, сматра Л. Столович, могао би се наставити, али аксиосфера обухвата вриједности у њиховом објективном постојању, истиче онтолошки аспект вриједносног односа и тежи да ограничи вриједносну појаву од не-

вриједносне (Stolovič 1999: 92). „Очигледно да и у атмосфери, и у биосфери, и у ноосфери, и у семиосфери није све у вриједносном смислу релевантно. Истовремено, појам аксиосфере не води [...] потпуној аутономности свијета вриједности. Овај појам може послужити за одређивање везе сфера вриједности са другим сферама битка, између осталог и нарочито – са сфером културе“ (Stolovič 1999: 106). Леонид Столович закључује да интеракција специфично различитих сфера не представља „крути погранични режим“, већ подразумијева узајамно прожимање, дијалектичку интеракцију, јединство супротности. „Биосфера не може постојати без атмосфере. Човјек припада и биосфери, и ноосфери – сфери Ума. Семиосфера је неопходни услов за функционисање ноосфере. Без аксиосфере човјечанство такође није у стању да постоји, као биосфера без атмосфере“ (Stolovič 1999: 106).

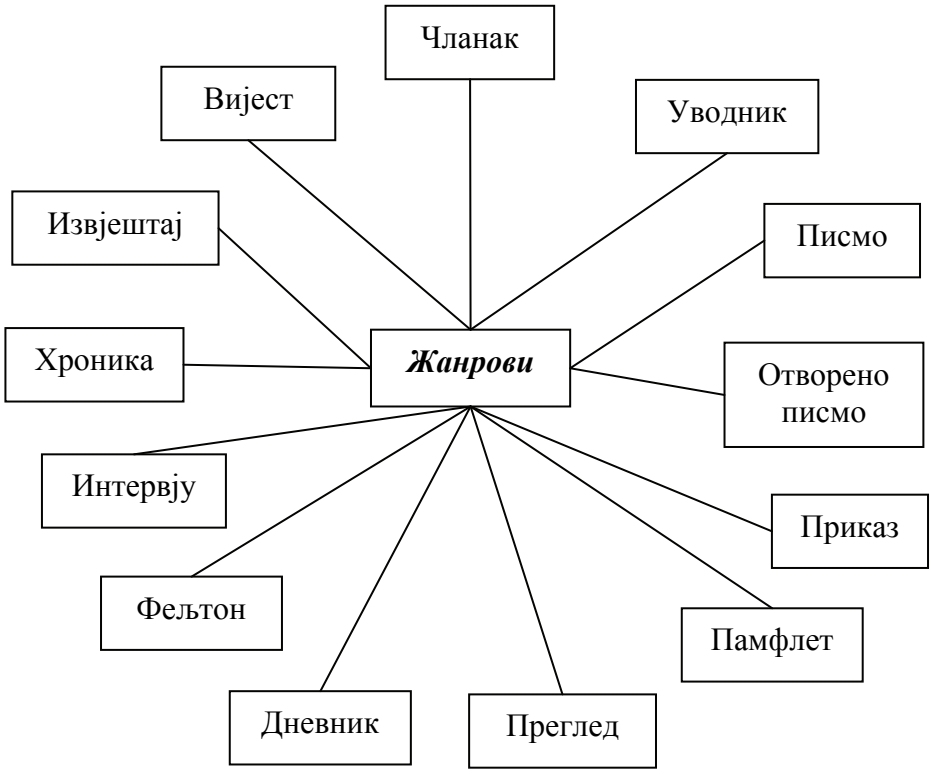
Четврто поглавље

ПУБЛИЦИСТИЧКИ СТИЛ

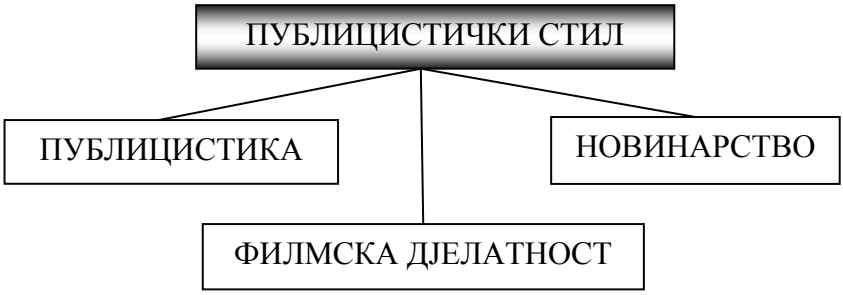
0. Публицистика је врста активности која прати и анализира актуелне појаве и проблеме свакодневног живота у конкретним социјалним условима (друштвено-политичким, економским, идеолошким, културним, образовним и др.). Као снажно средство агитације и пропаганде она битно утиче на формирање јавног мњења, погледа на свијет, активност друштвених организација, институција и појединаца. Ова врста људске активности иде у корак с догађајима, прати их, анализира и извлачи закључке. У њој долази до отворене или прикривене индоктринације на политичком, идеолошком, религиозном... плану. Публицистика често представља продужену руку дневне политике, друштвено-политичких органа и организација, дјелује, мање или више, под њиховим израженим притиском и налази се на удару цензуре и аутоцензуре. Понекад долази до деградације основне намјене ове дјелатности: да истинито одсликава актуелна збивања, да их непристрасно анализира, да доноси аргументоване закључке, да предвиђа, наговјештава и прогнозира даљи развој догађаја. У циљу објективног одсликавања реалности примјењује се емпиријски метод (посматрање, сакупљање података анкетирањем, интервјуисањем, а затим аналитичко осмишљавање). Постоје различите врсте публицистике: информативна, аналитичка, сатиричка, полемичка, дискусиона, књижевноумјетничка и сл. Према оријентацији издваја се политичка, економска, морално-етичка, филозофска, књижевна и др.

1. Публицистика захтијева одговарајући стил изражавања. Због чињенице да је информација која се пласира намијењена широком кругу прималаца, стил треба да у доступној, разумљивој форми презентира садржај. У неким случајевима неопходно је увјерити примаоца у истинитост и важност поруке, односно на њега емоционално утицати па се примјењују средства дјеловања као што су тропи и стилске фигуре. Такав израз није монолитан нити се његов аутор може свести на једну димензију: публицист је и политичар, и истраживач, и умјетник (понекад преовладава једно, али често постоје различите оријентације).

2. У оквиру публицистике постоји велик број жанрова – писмених (новинска информација, чланак, коментар, преглед, писмо, памфлет, полемика и сл.) и усмених (јавни наступ, говор, реферат, разговор). Публицистичка дјелатност се презентира у монографским дјелима, у периодици, у позоришту, на радију и телевизији, у кинематографији.

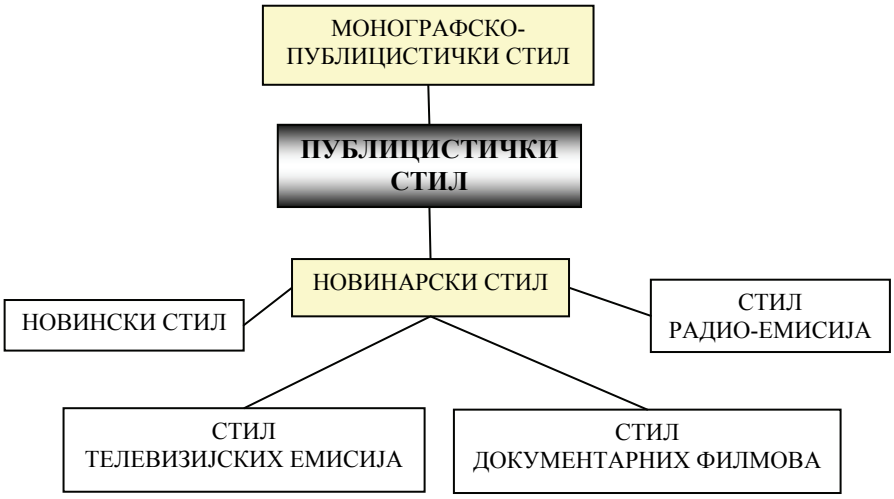

3. Облици жанровске разноврсности, ширина тематике и специфичног начина изражавања доводе до стварања различитих назива овог ФС, али му ФС највише одговара назив публицистички стил. У ширем смислу ПФС је језички израз публицистике, у ужем новинарства (средстава јавног информисања). Он се такође користи у документарним филмовима.

4. ПФС заузима особено мјесто у систему Ф-стилова. Ту специфичност потенцира 1) писмена и усмена форма реализације, 2) жанровска разноврсност, 3) информацијска разнородност, 4) изукрштаност семантичке, стилистичке, стандарднојезичке, стилске, социјалне и територијалне информације, 5) знаковна усложњеност, 6) кодна комбинаторика, 7) порозност граница, 8) екстралингвистичка заснованост, 9) функционална издиференцираност, 10) парадигматска и синтагматска структурираност, 11) ауторска обојеност и 12) комуникацијска поливалентност.

5. ПФС се диференцира на два основна вида: новинарски и монографско-публицистички. У оквиру првог издваја се новинарски и новински (под)стил. Прве представља језички израз новинара и оних који се баве новинарством, а други начин писања у новинама и часописима. Овај посљедњи улази у састав медијског квадрата, који још чини стил радио-емисија (врста језика која се реализује на радију), стил телевизијских емисија (форма изражавања на телевизији) и стил документарних филмова.

6. Постоје и друге класификације. Неки разликују само неумјетничке и умјетничке подстилове, али се зато прве даље рашчлањују на званично-информативни, незванично-информативни, информативно-пословни, информативно-експресивни, свечано-декларативни, новинско-научни и уопштавајуће-декларативни подстил (Vasiljeva 1982: 25-27).

7. Постоји неколико врста периодике: новине (лист, гласило), часопис, магазин, билтен (информативни), дајџест, преглед, зборник итд. Неке од њих издаје појединац, друге колектив (државни орган, друштвено-политичка организација, научно-наставна установа, привредна јединица и сл.). Једна гласила су оријентисана на ширег читаоца (дневне новине, политички часописи), друга на ужег (часописи за омладину, жене или мушкарце, пољопривреднике, тинејџере, љубитеље аутомобила, дјечији недјељници, хумористички часописи, компјутерски часописи, хаику часописи, новине и часописи за огласе и сл.).[1] Постоји цивилна и војна периодика, профано и са-

[1] Неки часописи имају оригиналне називе: „Бре“ („онлајн магазин за писмене у издању Agencije L“; http://www.bre.co.yu), „Чешач мозга“ (On-line магазин; http://solair.eunet.yu), „Ју Мама“ (интернет-издање и сајт магазина „Мама“ намијењен родитељима (www.yumama.com), „Кишобран“ („најзападније српске новине“ (http://yuwestsite.com/kisobran), „Ошишани Јеж“ („најстарији хумористичко-сатирични лист у овом делу Европе“, http://www.jez.co.yu).

крално новинарство. У активности мас-медија важну функцију играју агенције (*Танјуг*, *Бета*, *Ројтер* и сл.). Један дио гласила се, због самосталне уређивачке политике, назива независним.[2] Постоје приватна, државна и друштвена гласила.[3] У посљедње вријеме велики значај и популарност добијају интернет (онлајн) издања. Она се структуришу у складу с глобалном информативном мрежом и компјутерском техником. Неки листови и часописи имају шири карактер (интернационални, међудржавни, државни), други ужи (локални). Поједина гласила излазе сваки дан (дневни листови), друга недјељно (већина часописа), трећа полугодишње или годишње (зборници). Постоје малотиражна и високотиражна гласила.[4] Све ове врсте периодичних издања имају специфичности у начину изражавања.

8. Основа ПФС је стандардни језик. Свјесна одступања од књижевне норме су у „ортодоксним“ текстовима ограничена због тога што највећи дио прилога има искључиво референцијалну функцију. У информативним па и у аналитичким текстовима јача свјесна одступања представљају нарушавања стилских норми датог ФС. Међутим књижевнопублицистички прилози то дозвољавају. С друге стране, несвјесна одступања могу се појавити у свакој врсти ПФС. Она настају када се не води рачуна о језичкоме изразу или се пак довољно

---

[2] Оцјену о независности даје читалачки аудиторij или сам издавач. У првом случају ради се о спољном аксиолошком приступу (корисници, најчешће незванично дају квалификацију или пак гласило слови као такво). У другом случају оцјена долази изнутра – издавач или редакција експлицирају независност па, рецимо, уз „Монитор“ стоји „црногорски независни недјељник“ (http://-www.monitor.cg.yu), „Булевар“ – „независни војвођански недељник, конципиран као регионални информативно политички магазин који се бави специфичним регионалним темама уважавајући мултиетнички карактер покрајине“ (http://www.bulevar.co.yu), „Графити“ – „црногорски независни сатирични мјесечник“ (http://www.cafemontenegro.cg.yu/grafiti/). Нека гласила у самом називу имају ову одредницу, нпр. „Независне новине“ (http://www.nezavisne.com), „Независни дневни лист “ (http://www.frvest), „Независни“ („војвођнски грађански лист“, http://www.nezavisni.co.yu/). Поједина периодична издања самосталност истичу на други начин: „Слободна новина за слободне људе“ („Слободна Шумадија“).

[3] Једно од приватних је „Глас недеље“ (приватни београдски недјељник – http://www.glas-nedelje.co.yu).

[4] У појединим земљама тиражи достижу милионске вриједности. Тако је једнократни тираж совјетских новина износио 170 милиона примјерака, а годишњи 4 милијарде (Švec 1979: 5).

не познаје стандарднојезичка норма. То могу бити језичке (правописне, лексичко-семантичке, граматичке) и стилске грешке, с којима се свакодневно сусрећемо у језику средстава масовног информисања. Приликом структурисања ПФС јак утицај испољавају спољњи фактори, од којих је најизраженији брзина којом се припремају новинарски прилози. Новинар често има толико времена да обрати пажњу на садржај, а лектор који пут уопште не погледа текст. Због кратких временских рокова долази до граматичких, правописних и стилских грешака.

9. **Разноврсност**. Као и други функционални стилови, ПФС има основни и допунски начин реализације. Писмени облик је карактеристичан за штампу, усмени за радио, а усмено-писмени за телевизију и документарну кинематографију. У ПФС је заступљена монолошка и дијалошка форма, односно једносмјерна и двосмјерна комуникација. Симплексна веза је представљена у информативним жанровима, а дуплексна у интервјуима, разговорима, анкетама и сл. ПФС опслужује профану и сакралну публицистику и у своме окриљу развија вјерски и свјетовни стил изражавања. Будући да ПФС има широк аудиторијум, различите стручне и професионалне оријентације, он се преплиће са стручним језицима. У сивој зони коју образује ПФС са другим Ф-стиловима налазе се међустилови као што је епистоларни, мемоарски, рекламни, ораторски, есејистички, сценаристички. Најизраженија интеракцијска повезаност постоји између ПФС и рекламног међустила, који стоји на граници између АФС и ПФС.

10. Основна функција ПФС је информативна (њу потенцира назив медија у којима се реализује: *средства масовног информисања*). Она се појављује у свим подстиловима и жанровима. Друга је перлокутивна, тачније агитационо-пропагандна, која посебно долази до изражаја у политичким коментарима и анализама. Обје су саставни дио комуникативне функције. Поједини подстилови и жанрови имају посебне подфункције. Једна од њих је „разонодна“ (Vasiljeva 1982: 26), која се реализује у лаким, угодним текстовима за читање (рецимо послије ручка, пред спавање, преко викенда, на годишњем одмору и сл.), у радио-емисијама за добро расположење, на телевизијским контакт-емисијама и у квизовима.

Битна је карактеристика сваког публицистичког текста актуелност: он мора да одражава дати тренутак, дато стање. Друга битна особина је скретање пажње на оно о чему се саопштава: читаоца

треба заинтересовати за садржај поруке. Треће произилази из претходне: да би се постигла популарност, повећао тираж, привукла пажња примјењује се сензационалистички метод пласирања информације: дâ се, рецимо, наслов који ће бити провокативан, који ће шокирати. Стога се у новинарским круговима често каже да није новост када пас уједе човјека, већ када човјек уједе пса. Новинари траже сензације, теже сензационалистичком изражавању. У те сврхе користе се сликовита и експресивна средства (тропи и фигуре). Понекад долази до директног обраћања читаоцу, постављања сугестивних и(ли) провокативних питања. Почетни и ударни облик таквог изражавања су бомбастични наслови (поднаслови, међунаслови) с необичним и (често) парадоксалним садржајем. Рецимо: *Три дана сам је мртву миловао и љубио* (Nikolić 2001), *Џемс Бонд је био Србин* (Bond 2002), *Мрави појели гласачке спискове* (Mravi 2002), *„Дозволе“ у гаћама* (Dozvole 2002). Као четврту особину можемо истаћи оперативност. Она је посебно важна за дневне листове, који морају брзо реаговати (што се негативно одражава на језички израз, јер се смањује могућност боље језичке и стилске обраде материјала).

11. Информацијска разуђеност. У ПФС се основна пажња посвећује семантичкој информацији. Психолошка информација је маргинализована, јер је субјективизација минимална, а објективизација максимална. Психолошку информацију је тешко запазити у информативним жанровима. ПФС се рађа на одређеној емоционалној основи и долази као резултат неког емоционалног стања и става. Информативни жанрови потпуно су неемоционални, у аналитичким донекле је присутна таква нота (нпр. у критичким освртима), док је у књижевнопублицистичким изражена. Физиолошка информација није релевантна за ПФС, али чињеница да текст припада неком од полова представља интерес за анализу женске штампе, која се у низу елемената разликује од остале штампе (у садржају, начину обликовања језичког материјала и сл.). Супротност стилу женске штампе је начин изражавања „мушких“ часописа, посебно порнографског карактера. У ПФС је смањено присуство социјалне информације (информације о томе да аутор припада неком друштвеном слоју, некој класи или социјалној групи). Исто се односи и на територијалну информацију, чији су типични носиоци варијантски поларизована и дијалекатски издиференцирана језичка средства. Што се тиче информације о пошиљаоцу, директну информацију садрже само неки међустилови (епистоларни), подстило-

ви (књижевнопублицистички, прије свега полемика) и жанрови (отворено писмо, писма читалаца). ПФС на различит начин и у различитој мјери садржи информацију о односу пошиљаоца и примаоца. Новинар у процесу комуницирања, у принципу, не жели да улази у унутарњи свијет примаоца, не жели да му даје умјетничку истину (како то ради књижевник) нити настоји да га увлачи у свијет апстракције (што чини научник), већ му је циљ да саопшти о ономе што се збива. Међутим, и овдје се не може без дјеловања, тако карактеристичног за КФС и тако различитог од умјетничког. Новинарска информација увијек иза себе има одређен фон, увијек је плод неког става, ове или оне уређивачке или неке друге политике. Она је, у суштини, тенденциозна (по извору, начину пласирања, обиму, карактеру, размјештају). Њоме се агитује, пропагира, врши индоктринација. Новинарска информација понекад је, из тих разлога, свјесна дезинформација. Зато је искусан реципијент прима с резервом, сумња у њу. Таква опрезност је разумљива: новинарска истина је израз одређеног погледа, одређеног монопола и одређеног (често веома суптилног) дјеловања. У декодирању ПФС значајну улогу игра априорна информација. На овоме плану постоји велико шаренило јер, с једне стране, за обичне информације није потребна посебна пресупозиција, а с друге, сложени коментари захтијевају познавање материје о којој се говори.

12. ПФС одликује специфични канал за преношење информације. У њему долази до нормалних и ненормалних сметњи, какве су бука, временска оскудица и сл. Неки каналски шумови стални су пратилац ПФС. Рецимо, новинарски текстови се често припремају у кратким роковима и под стресом (томе доприноси и радна норма: мора се написати одређен број прилога у одређеном периоду).

13. Аутор већине публицистичких текстова је појединац. Колективни аутор појављује се у рјеђим случајевима: када се ради о заједничком јављању (скупштински извјештаји, спортске репортаже и др.) или уколико се износи став редакције (уводник, редакцијски коментар, редакцијско писмо). Природи ПФС не одговара затворен информацијски процес. Средства јавног информисања (штампа, радио, телевизија) у цјелини су окренута масовном реципијенту.[5] Новинари

[5] Нека гласила имају милионски тираж, док је број слушалаца радиоемисија и гледалаца телевизије још већи.

настоје да читаоци, слушаоци и(ли) гледаоци са што мање напора и у што краћем времену добију и декодирају информацију. Зато су овоме стилу неопходни, у извјесној мјери, клишеи (поготово у информативним жанровима). Стандардизација представља неминовност у оним жанровима од којих се тражи јасна и прецизна информација. Устаљеним изразима реципијент се навикава на одређен начин пласирања информације, који се понавља сваки час, сваки дан, у сваком броју, у свакој емисији. Једнообразно преношење информације доводи до максималног степена аутоматизма, што и јесте циљ шаблонизације и унификације (они се примјењују ради економије времена и брзине реаговања). Стога се не могу сматрати недостатком и баластом ПФС, иако који пут добијају екстремне димензије. Ако бисмо тражили основне разлоге за унификацију (смањивање разнородности текстова исте функционалне намјене) и стандардизацију (утврђивање и примјена правила за обликовање текстова ради економичности), рекли бисмо да је то скраћивање времена за декодирање, тачност и поузданост. „Стандард је неопходан стога што је немогуће за сваки случај (наравно, уопште није потребно, штавише, то би отежало или чак омело могућност нормалног узајамног разумијевања носилаца језика!) проналазити неопходна средства за изражавање [...]“ (Kostomarov 1971: 181). За значајан дио ПФС карактеристична је употреба стандардизираних, клишираних језичких средстава типа *како су нам рекли*, *како јављају*, (Bujica 2002), *наш фоторепортер затекао се* (Dama 2002) и сл.

14. Кôдно преплитање. ПФС долази у форми једноставне или сложене кодне комбинације. У њему се укршта природни језички кôд и невербални кôд (ванјезички систем знакова). Типичан примјер сложеног кода представљају вијести на телевизији: оне се писмено припремају, а онда усмено емитују уз подршку писаног текста и визуелног материјала. Природнојезичка бинарна кодна комбинација је посебно карактеристична за информативне, документарне и забавне ТВ жанрове, чија природа омогућује смјену фонемске и словне абецеде. Кодно пребацивање веома је присутно у информативним емисијама, у којима писани текст долази као илустрација онога што се усмено саопштава. Комбинација језичког и нејезичког кода примјењује се у оним публицистичким текстовима у којима први није довољан. Због чињенице да он не може адекватно сам да преноси информацију, уносе се нејезичка средства – ванјезички функционални појачивачи. Они служе за допуњавање, прецизирање и појачавање информације. Њима се

истиче хитност, важност, неопходност, неуобичајеност, оригиналност, опасност и сл. У систему појачивача посебно се издвајају фотографија, карикатура, цртеж, виђета, оквир и графичка обрада слова.

Фотографија је основно средство визуелног праћења словне информације. Њен је задатак да привуче пажњу, конкретизује текстуалну информацију и разбије просторну монотонију. Тако се сљедећем примјеру прво даје наслов необичног садржаја (*Судар коњских снага*), затим слиједи слика, испод које долази објашњење (Sudar 2002):

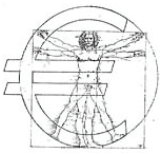
СУДАР КОЊСКИХ СНАГА

Ужице – „Југо“ ужичких регистрационих ознака и коњска запрега сударили су се прексиноћ на углу Улице Николе Пашића и Омладинске у центру града. На срећу повређених није било, а у судару „коњских снага“ материјална штета процењена - је на 25.000 динара

Схеме, скице, цртежи, табеле, спискови се радо користе у аналитичким жанровима. Графички знаци су важно средство сигнализације у новинама и на телевизији. Ево како је то урађено у чланку о

увођењу евра, у прилогу којим се потенцира вриједност и значај нове валуте за домаће и страно тржиште (Odbrojavanje 2001):

За годину дана марку ће, и код нас, заменити заједничка европска валута. Прогнозе су оптимистичне: евро је, изашавши из прошлогодишње кризе, досегао вредност од 0,95 долара и могао би ускоро да премаши долар. Утеха сиромашнијима: бржи раст са евром него са марком.

Карикатура се обично веже за текстове политичког карактера и долази као замјена слике. Вриједност јој је у томе што се редуковањем сигналне информације пажња усмјерава на типичну особину. Она даје лаконичну и упечатљиву поруку па се лако запажа и добро памти. Карикатура се посебно често примјењује у сатиричким и хумористичким прилозима. Ево како је 1950. године Зуко Џумхур представио у „Политици“ суштину Стаљинових погледа.

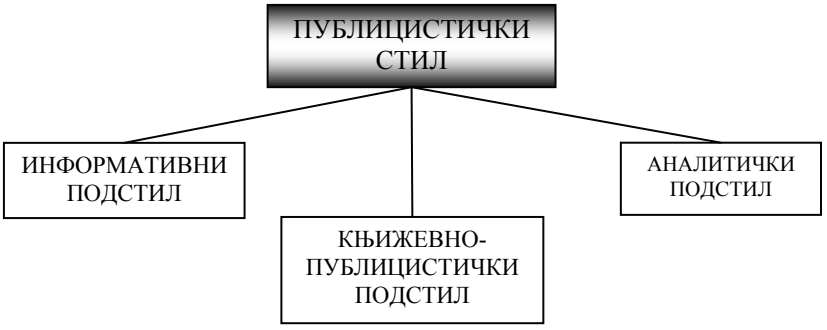

У ПФС значајну улогу има графичка обрада слова (величина, нацрт и боја). Рецимо, величином слова диференцирају се поједини сегменти новинског текста: наслов гласила – наслов рубрике – наслов прилога – наднаслов текста – поднаслов у тексту – међунаслов поднаслов итд. Често долази до комбинације нормалних, косих и масних слова, чиме се постиже бржа селекција и избор информације. У новинама имена и презимена се по правилу истичу масним словима. У насловима је омиљена боја црвена и плава.

15. Телевизија има сложен семиотички кôд састављен од природнојезичког, звуковног и сликовног кода. На њој се мање користи пи-

сани текст, а више живи говор, мање има читања, а више спонтаног изражавања. Тако долази до споја језичких, звуковних и сликовних сигнала, што посебно долази до изражаја у информативним емисијама. Језички израз на радију је једноставнији јер нема визуелну компоненту.

16. Према начину обраде и презентирања материјала издваја се пет подстилова: **а)** информативни (чланак, краћа информација, шира информација, хроника, преглед писања штампе, саопштење, интервју, извјештај и сл.), **б)** аналитички (уводник, коментар, критички чланак, осврт, приказ, рецензија итд.), **в)** књижевнопублицистички (репортажа, фељтон, памфлет и др.), **г)** енигматски (укрштенице, ребуси и друге енигме) и **д)** стриповни (стрипови). У информативним жанровима доминира описивање, у аналитичким се преплиће описивање и расуђивање, у књижевнопублицистичким долази до изражаја приповиједање, а енигматски је у функцији дешифровања и попуњавања тражене и(ли) неопходне информације.

Помоћу информативног подстила (начина изражавања с високим степеном официјелности) пружају се информације о актуелним збивањима. Њихов је основни задатак да у јасном и кратком облику саопште информацију о неком догађају. Овај подстил је по сувоћи и неекспресивности далек од КФС, а близак НФС и АФС. Он има стандардну структуру и обично је састављен од конкретизирајућег и допуњавајућег дијела, односно садржи три сегмента: шта се, гдје се и како се нешто десило. У неким случајевима (рецимо, у агенцијским вијестима) једна реченица долази као сложена синтаксичка цјелина и чини један пасус. У информативним текстовима појављује се обиље фактографског материјала.

Уводни дио обично одговара на питање *Гдје*? и *Када*?, а завршни на *Шта*? (које може бити проширено питањем *Зашто*?, *С којим*

циљем?, *У вези с чиме*?). Извор информације даје се на почетку или на крају. У циљу економичности интродуктиву реченицу с предикатом замјењује номинативна реченица, која садржи три елемента: мјесто (често истакнуто масним словима), вријеме, извор: „**БУДИМПЕШТА**, 18. августа (Танјуг)“ – Dunavski talas 2002. Затим долази реченица којом се преноси основна информација: „На свом горњем току кроз Мађарску Дунав је јутрос почео да опада, а водени талас се приближио Будимпешти, саопштио је на Радио Кошуту портпарол Државне управе за борбу против катастрофа Тибор Добшон (Добсон).“ Овакви текстови често се настављају парафразирањем неке изјаве, става, мишљења: „*Према речима Добшона*, низводно од мађарског главног града не прети опасност од поплава, јер река ту улази у широку равницу и успорава ток.“ Затим слиједи сопствено запажање: „Најкритичније је тренутно на подручју између Естергома и Будимпеште, где и даље важи трећи, највиши степен приправности.“ Цитирање може да слиједи одмах иза података о мјесту, времену и извору: „**НОВИ САД**, 18. августа (Танјуг) – *Према најави републичког министра за саобраћај Марије Рашете-Вукосављевић*, у наредне две године у реконструкцију око 850 километара путева у Србији биће уложено око пола милијарде евра“ (Pola milijarde 2002). Реченице с квантитативним подацима даље се прецизирају: „Новац за реконструкцију саобраћајница у Србији, које повезују Европу с Блиским истоком, обезбеђен је иностраним кредитима уз повољне услове, а америчка Агенција за развој и трговину је ресорном републичком министарству и Дирекцији за путеве дала бесповратну новчану помоћ од пола милиона долара.“

У информативном подстилу обилно се користи номенклатурна лексика (географски називи, патроними, званични називи функција и титула) типа *Београд*, *Сарајево*, *Париз*, – *Винстон Черчил*, *Џон Кенеди*, – *генерални секретар Организације уједињених нација*, *ректор*, *професор*, *директор*, *управник* и сл.). За овај стил карактеристичне су скраћенице (ОУН, ММФ, САД, ДОС и сл.).

У ПФС се понекад инкорпорирају сегменти или читави текстови АФС (коминикеи, званична саопштења, изјаве за јавност, конференције за штампу, који се специјално припремају за средства масовног информисања). Типично саопштење почиње податком о мјесту и времену: „Београд, 14. 08. 2000“ (Saopštenje 2000). Слиједи наслов написан великим масним словима и издвојен у посебан ред:

САОПШТЕЊЕ. Затим долази информација о околностима у којима је настао дати текст, с тим што се прво даје информација о **а)** органу, тијелу или установи која га је сачинила, времену и **б)** мјесто писања („На састанку Демократске опозиције Србије, одржаном 14. августа 2000. године у просторијама Савеза за промене председници странака, коалиција и покрета ДОС-а“), да би прелазак на централни дио саопштења био извршен предикатским дијелом који се завршава двотачком (*одлучили су да:*). Ако се ради о комплексом проблему, суштина саопштења се даје сегментарно у нумерисаним пасусима:

> 1. кампања Демократске опозиције Србије почне у петак, 1. септембра 2000. године свечаним преузимањем обавеза и прихватањем изборне политичке платформе кандидата Демократске опозиције Србије за предстојеће изборе
>
> 2. Централни изборни штаб формира изборне штабове ДОС-а у свим изборним јединицама у Србији
>
> 3. Акција прикупљања милион потписа за председничког кандидата ДОС-а Војислава Коштуницу почне данас
>
> 4. Демократска опозиција Србије има активан став према изласку на изборе у Црној Гори

На крају долази информација о аутору: „Демократска опозиција Србије“.

У интродуктивној реченици изјаве за штампу или јавност појединца понекад се указује на повод или разлог за појаву датог текста: „Поводом полемике изазване у јавности око митинга странака демократске опозиције заказаног за 14. април 2000 године, у име Савеза за промене желим да изјавим следеће: [...]“ (Batić 2000). У наставку долази суштина изјаве: „СЗП ће са своје стране учинити све да митинг 14. априла максимално успе и да означи почетак новог пута на политичкој сцени, на чијем ће крају бити слободна и демократска Србија.“

17. Други подстил – аналитички има за циљ да представи, оцијени, прокоментарише неку појаву те се одликује благом формом изражајности и сликовитости. Новинарске анализе су, међутим, веома различите – од сухопарних па до стилски упечатљивих. Ево како

почиње један такав текст посвећен привредним тешкоћама у Јужној Америци: „Економска криза, која је недавно потресла Аргентину, пренела се на Уругвај, а потом на Бразил. Сад је страх од банкрота банака захватио Боливију, најсиромашнију земљу јужноамеричког континента, која и иначе стално грца у сопственим кризама, па јој увезене дођу као сувишна и неправедна казна божија“ (Spasavanje 2002). Слиједи дио у коме се користи разнородна и експресивна лексика, односно сликовита средства: **(1)** „У Сједињеним Државама [...] криза је [...] најпре изазвала гнев [...], потом *чешање по глави* и, најзад, одлуку о селективној помоћи [...]“, – **(2)** „Тада постоје два приоритета: спасавају се животи оних *рањеника* који ће се најпре опоравити и оспособити за даљу борбу и оних чија улога може да буде значајнија за успешно ратовање. Бразил је на јужноамеричком континенту комбинација обе такве врсте *пацијената*.“, – **(3)** „Што се тиче друге две земље, чија је криза претходила бразилској, једна од њих је добила *шаргарепу*, а друга претњу *штапом* и обећање *шаргарепе*.“ У аналитичким текстовима често се користе уметнуте реченице и конструкције констатирајућег карактера: **(а)** „А САД, *као што је познато*, не воле левичаре на власти у свом комшилуку.“, – **(б)** „Кризу су, *као и у Аргентини и Уругвају*, поред осталог проузроковале и продубиле убрзане економске реформе на којима инсистирају ММФ, Светска банка и САД.“, – **(в)** „Како земља, *са тим обезвређеним реалом*, и даље увози 80 одсто потребног жита, порасла је цена хлеба.“, **(г)** „Већ сам поглед на мапу довољан је за утисак да се ради о кризи региона, јер се Бразил и Аргентина, две највеће земље на континенту, граниче међу собом, али и са Уругвајем и Боливијом.“ Често се умећу антропоними: „Један од њих, *Инасио Лула да Силва*, добија френетичне аплаузе на митинзима кад критикује садашњу власт [...]. Ни овај подстил не може без шаблонизираних израза типа *у јеку кампање*, *што се тиче* и сл.

Аналитички подстил је близак научном начину изражавања, али се одликује мекшом и редукованом аргументацијом, назначеним претпоставкама („*довољан је утисак* да се ради о кризи региона; *могло би се рећи* да криза већ потреса, непосредно или посредно, Јужну Америку у целини“), непотпуним цитирањем **(а)** без наводника („Пол О’ Нил, амерички министар финансија, најпре *је рекао* да неће бити финансијске помоћи за Бразил, Аргентину и Уругвај“ – „економски аналитичар Би-Би-Сија *упоредио је* потез америчког мини-

стра финансија са хитном одлуком војног хирурга у ратним условима“), **(б)** с наводницима: „Уругвај је од стране америчког министра финансија похваљен за *’здраву економску политику’*“), изостављањем библиографских података. Што је аргументација блага разлог није у недостатку жеље да се појава објективно до краја сагледа, већ, прије свега, у масовном реципијенту који није ни спреман, ни вољан, ни жељан да добије дуг, сложен и компликован аналитички текст. Осим тога, новински текст не даје много простора за ширу аргументацију, образлагање и доказивање. Стога, умјесто потпуног аналитичког сагледавања, тежи се убједљивости. Недостатак строге научне аргументације не смета масовном читаоцу, он то не примјећује нити очекује. Из тих разлога друга битна особина научног текста – сагледавање узрочно-посљедичних односа овдје мање долази до изражаја. То се односи и на логично уланчавање информације. Оно што аналитички подстил приближава научном стилу – јачи степен терминологичности и већа употреба уско стручне лексике удаљава га од информативног подстила (у коме преовладава опште разумљива терминологија), а поготово књижевнопублицистичког (у коме је терминологија потпуно на периферији). С друге стране, он има више него информативни подстил особина књижевнопублицистичког, прије свега емоционалност и експресивност. Тиме се, међутим, разликује од строго научног подстила. Разлог је у томе што се таквим текстовима аутор не обраћа стручњацима за дату област, него свим потенцијалним читаоцима па се у циљу изазивања интересовања, лакшег и упечатљивијег разумијевања смањује научност, а појачава експресивност, али не толико да прилог прерасте у књижевноумјетнички. Аналитички подстил је далек од строгог научног и уџбеничког подстила, а врло близак научно-популарном. Основно што их зближава јесте популаризација науке. При томе долази до толиког прожимања двају подстилова различитих функционалних стилова да је понекад тешко утврдити да ли се ради о аналитичком подстилу ПФС или научно-популарном подстилу НФС. Тежину разграничења оптерећује чињеница да се оба реализују у готово истој периодици – специјализованим часописима посвећеним ужим областима (екологији, освајању космоса, коришћењу енергије, економским питањима и сл.). Међутим, популаризација коју врши новинар и научник се разликује: први мора да се издигне изнад свог просјечног знања и знања масовног читаоца, а други је принуђен да се спусти с научних висина на ниво масовног читаоца, слушаоца и гледаоца. Обједињује их једно –

ограниченост: новинар је „универзални незналица“ (по правилу, познаје све помало, али ништа темељно), а научник „специјализовани незналица“ (у принципу је стручњак само за једну област). Кад је у питању масовни конзумент, новинар му је ближи, јер је професионално на њега упућен, док је научник даљи будући да му није типични саговорник и да му се само у неким ситуацијама обраћа. За аналитички подстил идеално рјешење је обједињавање једног и другог, што се често дешава у новинама, на радију и телевизији. До тога обично долази када је неопходно стручно прокоментарисати неки научни проблем (отопљавање климе, помрачење сунца, раст инфлације, опадање наталитета, реформа правописа и сл.). Један од најпогоднијих жанрова за такву новинарско-научну симбиозу је интервју. У њему новинар започиње комуникацију, ствара оквире и креира стратегију анализирања. С друге стране, научник даје суштински дио информације и представља главног учесника комуникативног чина. Тако долази до споја науке и публицистике, до компромиса научног осмишљавања и новинарског представљања, до приближавања и неутрализирања ортодоксних особина двају ФС па настаје мјешанац – стил који није ни чисти ПФС ни чисти НФС.

18. Сличну ситуацију имамо у књижевнопублицистичком подстилу, који се појављује у репортажама, путописима, фељтонима и сл. (малим литерарним формама с високим степеном језичке индивидуализације). Сличност је у томе што се и овдје новинар приближава аутору другог ФС, овог пута КФС. Овдје се новинар издиже изнад журналистичког изражавања и улази у воде естетског осмишљавања догађаја и појава, чиме долази на раван прозних писаца. У тој функцији може да се нађе сам књижевник, али и он мора да напусти уобичајене висине и да се прилагоди масовном читаоцу. Рецимо, репортажа може да почне реченицом која је неуобичајена за информативни и аналитички жанр – ускличном реченицом: *Како је само досадно у подморници!* (Petrović 2000). Репортажа се може наставити дужом и сложеном реченицом којом се износе властита осјећања, оцјене, размишљања, коментари и у којој долази до преплитања дијалога и монолога, номинације и апелације, првог лица једнине (неприкривеног „ја“ као знака нечег непосредно доживљеног) и првог лица множине: „На отвореном мору, пошто смо дуго пловили стојећи на уској палуби, заправо крову, горњем делу или како се већ зове то на чему може да се стоји на подморници пре него што зарони…

негде тамо, рекли су нам: ’Изволите, господо!’, и ми смо се кроз отвор, ужи од оног који води у шахтове, спустили низ металне пречаге у П913, заузели места на уским клупама, командант је издавао команде, чланови посаде су их понављали као јасан одјек, и само се то чуло, онда смо причали… мала је то подморница, и кад се неко од посаде померао метар напред или назад: ’добро је, остани ту’, или: ’још мало ка крми’: провлачио се између наших колена, па смо после опет причали, и ја сам једном питао команданта, опрезно, да се не увреди и помисли да мислим да су спори и неувежбани кад све то толико траје… питао сам: ’Господине капетане фрегате, колико траје припрема за зароњавање… мислим, кад ћемо ми…?’ (Petrović 2000). Слиједи дијалог без навођења учесника: „Ми смо већ на дну.“ – „Мислите, заронили смо?“ – „И легли на дно.“ У репортажи се користе сликовита средства па се *подморница* назива *клацкалицом* („Такву *клацкалицу* капетан фрегате Ненад Болмановић, наш командант, заповедник П913 спустио је на морско дно тако да нисмо осетили.“). Као и почетак, крај је експресивно обојен: „Данас је Свети Никола, заштитник путника по води, ваљда и о подморничарима брине… Па нек се сете он и људи, а Бог шта да…“ За репортаже је карактеристично да често имају необичне наслове типа *Ред пршуте, ред сланине*... (Tmušić 2001), *„Кондом балет“ без граница* (Mihajlović 2001).

19. Енигматски подстил има трафаренту структуру с номинативним јединицама у основним граматичким облицима (номинативу и инфинитиву) и готово без синтаксе. Словни кôд се појављује у једном дијелу таквог система.

20. У стриповима се монолошка (ауторова) линија даје у графичком коду, а дијалошка (говор јунака) у словном, што значи да овај стил има функцију преношења дијалога и обично долази изнад цртежа.

21. **Лексичка структура.** ПФС одликује особена полисемија, синонимија, антонимија, хомонимија и паронимија. Избор лексичких средстава је, у односу на КФС, доста ограничен и мање разнолик.

22. Публицистичка полисемија варира од жанра до жанра и много је мање изражена од књижевноумјетничке. Вишезначност тражи ширину, што јој (за разлику од КФС), не пружа ПФС. Новинарски текстови су релативно мали и они траже јасан, прецизан из-

раз, израз без двосмислености. Информативни жанрови пружају најмању могућност за полисемантизацију. Они посједују висок степен унификације и шаблонизације. Стога се полисемија своди на најмању мјеру. Аналитички прилози су дужи и језички разноврснији, али не толико да би ова лексичка појава била више заступљена. Најбогатију вишезначност имају књижевнопублицистички подстил (репортаже, фељтони, путописи и сл.). Лексема која највише одражава основну тему обично представља моносемичну јединицу. Таква је, рецимо, ријеч *поплава* у извјештајима током августа 2002. године о огромним падавинама и њиховим катастрофалним посљедицама. Рецимо, један од наслова градио се на полисемији: „Поплава *однела* милијарде“ (Poplava 2002). Вишезначност посебно долази до изражаја у сатиричним и хумористичким жанровима. У њима се, између осталог, примјењује поступак заснован на конфронтацији различитих значења. Уп.: *Доктор прима – и шаком и капом*! (Mehmedbašić 1981: 55). Понекад се ради о коријенској полисемији типа ***набац**ивати* – ***бац**ити се*: „Боју *набацује* на једном сплаву, а када јој постане вруће, *баци се* у таласе“ (Dama 2002).

23. По употреби синонима издваја се књижевнопублицистички подстил (репортаже, фељтони и сл.). У осталим подстиловима (информативним и аналитичким) синонимизација је доста ограничена: употреба архаизама, колоквијализама готово да је искључена, прије свега због тога што ови подстилови имају основну функцију да информишу, а не да дјелују (ако и постоји перлокуција, она је у форми агитације и пропаганде). Због такве ограничености и новинарске пасивности у естетизацији израза понављања су честа, нпр. **(1)** „Експлозивна направа *пронађена је* јутрос испред главног седишта фабрике аутомобила ʻФијатʼ у Милану, а још једна слична бомба *пронађена је* и испред седишта“ (Pronađena bomba 2002), – **(2)** „Зајечарско село Шљивар већ дуже нема *стрелца*, док су у појединим местима *стрелци* радио-станицама били обавештени о *невремену* два сата раније, али кад је *невреме* почело, нису деловали [...] *Према* његовим речима, ракетама се не може гађати *према* границама, али су то углавном брдовити крајеви, на којима и нема усева“ (Strelci 2002). Који пут долази до контактног понављања: „У селу Горње Стопање у Општини Лесковац убијена је лисица код које је Национални институт за ветерину добио позитивне налазе на *бесниło*. *Бесниło* је узроковано 12. августа ове године, а Министарство пољопривреде и во-

допривреде је донело решење с мерама за спречавање даљег ширења ове заразне болести“ (Besna lisica 2002). Иако припрема краћих вијести не захтијева много времена, у њима се превише не тежи разноврсности. Рецимо: „Министар за приватизацију Србије Александар Влаховић *изјавио је* да је у плану да инвестициони тендер за ’Беопетрол’ буде објављен крајем септембра или почетком октобра. Влаховић *је изјавио* данашњем ’Гласу јавности’ да је приватизација померена док се не измени Уредба о промету нафте и нафтних деривата, тако да за купца ’Беопетрола’ буде атрактиван улазак на ово тржиште, а да истовремено не буде угрожена стабилност постигнута увођењем те уредбе и не буде подстакнут шверц“ (Tender 2002).

Међутим, у доста случајева настоји се избјећи непотребно понављање. Рецимо, у једном чланку констатује се да је предсједник *изјавио*, затим да *је истакао*, а потом *оцијенио*, да би на крају *рекао* (исцрпивши могућност даље синонимизације, новинар посљедњи синоним употребљава још три пута) – Reforme 1982. Понекад се у једној синтагми члан **А** понавља, а члан **В** синонимизира, нпр. „Постоје *слаба* (**А**) *места* (**В**) у систему одбране од поплава. *Слабе* (**А**) *тачке* (**В**) су, на пример, објекти на насипу, прелази, цевоводи“ (Slabe tačke 2002). Има доста примјера када аутор успјешно елиминише ову стилску грешку (добар новинар увијек настоји да избјегне монотонију, да се љепше и сликовитије изражава). Рецимо, у уводној реченици једног прилога употребљава се у истом значењу *убити* и *лишити живота*: „Здравко Дрвар (50), незапослени инжењер, *убио је* јуче супругу Љубицу Дрвар док је спавала, затим покушао да *лиши живота* кћери Дубравку (19) и Ану (17), да би се на крају обесио“ (Ubio suprugu 2002). Долази варирање именицама *супруга* и *жена*: „Како се незванично сазнаје од истражних органа који су спровели увиђај у кући у Улици цара Душана 35а, Здравко је *супрузи*, иначе непокретној *жени*, нанео повреде главе чврстим предметом, а она је, и поред указане медицинске неге, преминула у београдском Ургентном центру.“ Слиједи именица *напад* и глагол *устремити се*: „Након *напада* на жену, Здравко *се устремио* на кћери и повредио их истим предметом, претпоставља се оклагијом.“ Затим се констатује да је једна кћерка *задобила повреде*, а друга *повређена*: „Дубравка *је задобила* теже телесне *повреде* које нису опасне по живот, док *је* Ана *повређена* лакше, али је ипак задржана у кикиндској болници.“ Хроникалне информације и извјештаји у којима се на малом простору нешто на-

браја посебно траже разноврсност. Таблоиди његују начин писања. Њима се потенцира краткоћа и информативност. Овако је, рецимо, 80-их година описан љетни одмор и активност популарних личности: Мија Алексић *се одмара* у Водицама код Шибеника. Тереза Кесовија и даље *крстари* Јадраном [...] Миро Унгар *проба* специјалитете Пореча. Звонко Шпишић је са породицом у Башкој на отоку Крку. Елвира Воћа са супругом Стјепаном Михаљинцем *забавља* пријатеље на Пагу. Душан Џамоња игра шаха у Врсару. Ева Рас *побрала симпатије* у Дому омладине у Београду. Ћазим Садиковић, Нецад Есадовић и 'Елан' *пјевали* бригадирима у Мостару. Милан Шобић *тренира глас* на турнеји по Босни [...] Драго Диклић *је* у Поречу. Иван Хетрих у Делницама. Фадил Тоскић *одушевио* Македонце на својој турнеји [...] Марио Фанели *упражњава вечерње шетње* са сином и супругом у Масленици. Миља Вујановић за ране зоре *вози бицикл* око Хотела 'Југославија' у Београду, Вељко Губерина *је* у хотелу 'Рисњак' у Делницама, *одмара се* од Зенице и припрема за Добој. (Gdje su 1982: 1).

24. У ПФС преовладава стилски неутрална антонимија. Рецимо: „Међу првих десет Белгијанка Ким Клајстерс *назадовала* је за једно место, док је њена земљакиња Жистин Енан *напредовала* за једну позицију" (Peta na svetu 2002). Контраст који настаје у споју ријечи супротних значења служи као средство за потенцирања садржаја прилога. Уп.: „Кише *долазе* – штедња *остаје*" (Oslobođenje 1981). Експресивна антонимија великим се дијелом реализује у насловима – сегменту новинарског текста који има велику улогу у привлачењу читаочеве пажње и указивању на основни садржај прилога: „Храна *јефтинија*, живот *скупљи*" (Vuković 2002), „Бујица *начела*, лед *дотукао*" (Bujica 2002). Посебно је интересантна графичка антонимија, која настаје увођењем заграда у ткиво ријечи: „Ми *(ни)смо* на страни жене" (Književna reč 1981: 24). У насловима понекад долазе контекстуални антоними: „Један *снима*, остали *купују*" (Oslobođenje 1991: 4).

25. Употребом хомонима и паронима настаје игра ријечима типа: „*Бране* ће једва да нас *одбране*" (Mirković 2002), – Он је *радио* и *зарадио* за радио; На *коси* коса *коси*; *Утопила* се *утопија* (Mladenov 1980: 188). Појавом нежељене паронимије долази до знатне промјене смисла. „Особито су опасни такви 'парониими' у озбиљним, званичним или политичким текстовима [...]" (Mladenov 1980: 189).

До друге врсте двосмислености долази у реченицама чији се поједини дијелови могу односити и на антериорни и на постериорни исказ: „Они које суша претходно није угрозила *последњих дана* трпе страховите ударе летњих поплава и незапамћеног невремена“ (Bujica 2002).

26. Лексичко-стилска слојевитост ПФС је жанровски детерминисана и ограничена. У информативним жанровима стилски обојене лексеме (колоквијални, жаргонски, архаични, дијалекатски и сл.) спадају у потпуно неспецифичне јединице. У текстовима таквог типа готово да постоје само два лексичка слоја – неутрални и терминолошки. Основни дио посљедњег слоја чини друштвено-политичка терминологија типа *политика*, *партија*, *држава*, *друштво*, *парламент*, *установа* и сл. Информативни жанрови толико су стандардизирани да се за сваки од њих веже одређена семантичка и тематска група, изрази и клишеи типа *изјавио је*; *истиче се*; *како пише*; *издато је саопштење*; *каже се у саопштењу*; *јавља агенција*; *наводи се; сазнаје се* (Oslobođenje 1982: 4, 5, 16). Аналитички жанрови имају веће могућности за појаву стилски маркираних ријечи, међутим, ни они не представљају типично обиљежје таквих текстова. Тачније, све зависи од тога какав тон има анализа: да ли је оштар, умјерен, помирљив, неутралан и сл. У свакодневним анализама међународних, унутрашњих, привредних, културних и других догађаја преовладава умјереност и долази до покојег „искакања“ из устаљеног начина казивања, рецимо: „Сада је сасвим сигурно само то да је академски сликар Бранко Шотра знао о чему је ријеч. Два дана прије откривања сумњиве биљке, он је *због* у Лондон [...]“ (Janić 1981: 12). Стилски маркирана лексика се обично појављују у коментарима који се одликују оштрином, поготово ако се уноси емотивна нота или израз добија стилски тоналитет (високопарност, ироничност, комичност и сл.).

27. Поједини актуелни коментари могу бити препуни колоквијализама. Уп.: „Само у спорту *фркнуло* је 700 милијарди динара [...]; Клупски моћници *вуцарају* десетке тисућа долара по џеповима [...]; *банче* са суцима и контролорима [...]; да једног дана дочекају 28. рођендан и *стругну у свијет*; знаност је *кубурила* [...]“ (Tendžera 1982: 20-21). Оштрином језика и употребом разнородне лексике одликује се стил писања многих новинара и публициста. Рецимо: „ [...] Љевица [...] није била у стању избацити из себе [...] све оно што се кроз силно вријеме са свих страна *шљегло* и сабрало уз власт и око казана [...] око којег се *накотио накот пришпапских лешинара*, *лезиљебовића* и

дворске *камариле*, која пасе и пасе, брсти и брсти, глође и глође“ (Babić 1991: 14). Један од типичних примјера је стил изражавања Тање Торбарине. Он се одликује оригиналношћу, неконвенционалношћу и стилском разноврсношћу. Уп.: „Ја сам хуманист. И зато ме јако брине ди ће одсад живит Стипе Шувар. Најбоље му је да *мазне* неки *авијон*. И лети около. Можда му се нека далека земљица смилује. И у њој не смије живит ниједан хрватски човјек, српски човек, црногорски човијек, македонски човек и словенски чловек, јер би Шувар у том случају лоше прошао. Постоји и могућност да Шувар стално лебди негде у балону. Так се издигне изнад проблема у земљи које је лично *закуво*. А мало је *фалило* да у задњи час опет *заковрне* своје мишљење па да га узмемо на дохрану у Хрватској“ (Torbarina 1990: 314-315). Стил ове новинарке је изразито асоцијативан и често прожет еротичношћу. Нпр.: „Ако се буде мислило другачије, то је подривање ауторитета највишег органа. То значи да мале органе мош зезат и у њих сумњат, а у велике органе никако. Велики орган је у интересу државе. А мали није. Ако углед великог органа опадне, испада да си ти сам крив. А велики орган не“ (Torbarina 1990: 231). Ауторица понекад употребљава ријечи које „не приличе“ жени (Torbarina 1990: 305, четврти ред).

28. У оштрим, раскринкавајућим текстовима настоји се употријебити што „убитачнија“ ријеч. То нарочито долази до изражаја у полемици. Њен је циљ обично двострук: (1) поразити, раскринкати противника и (2) убиједити читаоца у исправност својих ставова.[6] Пошто се у основи полемике налази конфликт, избор ријечи је у функцији тог сукоба, што значи да ће се бирати стилски јаче, упечатљивије ријечи. Тај избор толико је широк да се понекад чини да нема израза који се не би могао употријебити (укључујући и оне највулгарније). Ево примјера: „Петровић пише лоше, *шкрабара* без шарма и *шкрабета* без оне мисаоне концентрације; – у толикој су га мери распаметиле; – они не воле да *кашшаре*; – како би се после могао правдати што га је камџија, мислећи да је рага, која одбија да *дркља* терет којим је претоварена; – то признање ме је усхитило; – он *окида* по три писма месечно; – док је писмописац из СФРЈ *шкрабуцао*; – из неспособности да *кресне* своју истину; – зар би се иначе толики острвљивали на Шувара; – *стриптизнути*, тако рећи, и стављe-

6 Више о овоме жанру в. Tošović 1988b.

ни голи пред читаоце; – не *молестирајући* при том нашу штампу; – покушавао да *исцепа* Шувара; – шта је та десница да *окине* и *надрља*; – говором који се цилита“ (Davičo 1981: 8-11).

29. У књижевнопублицистичким текстовима лексичка слојевитост највише долази до изражаја. Њихови аутори настоје што љепше, сугестивније и упечатљивије изразити мисао па се избору поклања велика пажња. Употреба разнородне лексике је карактеристична за стил репортаже, нпр.: „Домаћин Дане Билић *донио је своју сиједу главу* у ливањски суд [...]; а дората нека води себи*, дабогда му стекао крила*, ко Шарац Краљевића Марка... У часу када *је планула* пушка, цестом је пролазио аутобус [...] (Gotovac 1981: 6). Широку палитру стилски обојених ријечи типа *опањкати*, *пишкити*, *торњати се*, *дрекнути*, *устукнути*, *запалацати* и др. даје репортажа Комшијска љубав (Nedeljković 1981: 11).

30. На овоме плану један жанр изазива пажњу – то је дневник. У најширем смислу ради се о хронолошком биљежењу догађаја који су се десили или се дешавају. Дневнички записи могу долазити као жанр АФС (званично регистровање догађаја), жанр НФС (научно записивање промјена приликом експериментисања), жанр КФС (умјетничко биљежење реалних или измишљених догађаја) и жанр ПФС (незванично хронолошко регистровање). Публицистички дневник се разликује од административног неофицијелношћу, од научног субјективношћу, а од књижевног благом естетичношћу. Такав текст није службени документ намијењен строго одређеном кориснику (АФС), није попис експерименталних радњи за научну анализу (НФС), није дневник писца с високим умјетничким нивоом (КФС), нити су интимне забиљешке младог човјека.[7] То је, у ствари, сукцесивно нотирање нечег што се појединцу дешавало као типично, необично, важно и(ли) поучно.

Један од најбољих примјера је Дневник исељеника (Dnevnik 2000). Стил овог текста одликује се изразитом емоционалношћу па стога обилује експресивном лексиком, понекад најниже тоналности (вулгаризмима). Он има 13 пасуса, од којих сваки почиње датумом. По садржају и тону излагања може се подијелити на пет цјелина.

[7] Овдје не узимамо у обзир телевизијски и радио дневник.

Први дио (пет пасуса) назвали бисмо еуфоричним: аутор је одушевљен Канадом, срећан је и пун оптимизма.

> 12. АВГУСТ: Уселили смо се у нашу нову кућу у Канади. Тако сам узбуђен. Овде је тако лијепо. Планине су прекрасне. Једва чекам да их видим прекривене снијегом.
>
> 14.ОКТОБАР: Канада. То је најљепша земља на свијету. Лишће је попримило све оне дивне нијансе жуте и наранџасте боје. Возио сам кроз природу и видио пар јелена. Тако су грациозни, то су најљепше животиње на свијету. Ово мора да је рај. Волим Канаду.
>
> 11. НОВЕМБАР: Дан сјећања (канадски државни празник). Лов на јелене ће почети ускоро. Не могу да замислим да неко може убити тако дивну животињу. Надам се да ће ускоро снијег. Тако је дивно.
>
> 2. ДЕЦЕМБАР: Ноћас је пао први снијег. Устао сам и видио све покривено бијелим покривачем. Изгледа као најљепша разгледница. Изашли смо напоље, очистили степениште и прилазни пут, а онда се грудвали (ја побједио). Кад је прошла грталица, морали смо поново да очистимо капију. Која дивна земља. Волим Канаду.

Завршни пасус овог дијела носи благу упозоравајућу ноту, али његова посљедња реченица опет враћа у претходно расположење.

> 12. ДЕЦЕМБАР: Ноћас опет снијег. Опет прошла грталица и затрпала капију. Овдје је заиста прекрасно.

Други дио је врло кратак (један пасус). Он прави прелаз на ново стање па га можемо назвати отрежњавајућим. У њему и почиње да се јавља експресивна лексика.

> 19. ДЕЦЕМБАР: Ноћас опет снијег. Нисам могао извести ауто да идем на посао. Овде је заиста дивно, само сам мало уморан од лопатања. Опет *јебена* грталица.

У трећем дијелу долази до потпуног пада расположења, излива негативних емоција и појачане употребе „ружне“ лексике. Стога ћемо га назвати констернирајућим.

> 22. ДЕЦЕМБАР: Ово бијело *говно* опет падало цијелу ноћ. Добио жуљеве од лопатања и леђа ме боле. Овај *мајмун* са грталицом као да се крије иза ћошка и само чека да ја очистим испред капије. *Шупак*.
>
> 25. ДЕЦЕМБАР: Сретан *јебени* и *усрани* Божић. Још мало *усраног* снијега. Ако ми икад падне шака овај *педер* што вози грталицу, уби-

ћу га. *Матер им јебем*, што не посипају више соли по цести па да се прије отопи.

Четврти дио има емоционални ниво претходног, али уз ноту мирења са ситуацијом па се може означити као резигнирајући.

27. ДЕЦЕМБАР: Ноћас опет снијег. Не излазим већ три дана, сем што чистим снијег кад год прође грталица. Не могу нигдје ићи, ауто се заглавио у брду снијега испред капије, а и хладно је. Кажу да ће ноћас пасти нових 30 центиметара тих *гована*.

28. ДЕЦЕМБАР: Прогноза је била лоша. Било је пола метра. Ако овако настави неће се отопити до љета. Грталица се заглавила и тај *шупак* дошао код мене да тражи лопату. Рекао сам му да сам већ сломио шест лопата, чистећи та *говна* са врата, што их је он *набио* и замало да сам му је сломио од главу.

4. ЈАНУАР: Најзад изашао из куће. Отишао до продавнице да купим нешто хране и кад сам се вратио ударио колима јелена. 3000 долара штете на колима. Те *јебене* немани требају бити убијене. Свугдје их има. Што их ловци не побише јесенас...

3. МАЈ: Одвезао кола код механичара. Невјероватно колико су зарђала од *јебене* соли што је посипају свуда.

Посљедњи, пети има епилошки карактер јер даје излаз из ситуације са којом се аутор није могао помирити.

28. МАЈ: Селим на Флориду. Не могу замислити како неко нормалан може живјети у тој *јебеној* Канади.

31. Жаргонска лексика и шатровачки говор су углавном ограничени на књижевнопублицистички подстил. Они имају више шанси да се појаве на радију и телевизији због тога што се ради претежно о говорној комуникацији. Један такав случај се овако описује: „Водитељ контакт-емисије на III каналу ТВ СА довео је као госта популарног сарајевског глумца млађе генерације [...]. Слушалац који се јавио да постави питање, поздравио га је на сљедећи начин: *Воздра, Ђуро, ша маи*?, да би му он одговорио: *Воздра, маине штани*!“ (Šito 1991: 2-3). Ако би се тражио примјер у коме је жаргон највише дошао до изражаја, опредијелили бисмо се за хумористичку емисију „Топ листа надреалиста“ Телевизије Сарајево (1989–1992). Она је имала реалистичке теме, а надреалистичку реализацију. При томе се тако снажно мијешао жаргон са урбаним говором да је тешко било одредити шта припада једном, а шта другом. На жаргону се градила

читава серија, он јој је давао шарм и популарност. У њој су коришћени изрази типа *копрчити се* (Немој ми *се копрчит'*), *контати* (Знаш' што сам те *контô* питат'?), *хандити* (Ш'та је ба? и мене је то *хандило* = ухватило у леђима) и сл. Често је долазило до транспозиције врста ријечи (Бриш'и, *ш'етња*! = одлази одавде), деглаголизације (Ајде, *ноге*! = одлази) и сл. Нежаргонске ријечи подвргаване су супстанционалним модификацијама типа *ка'е* (*ка'е* да је Мађарица), *ж'ивили*, *ж'ивит'* (Ж'ивит' не могу), *пуш'ит'* (нема пића, нема *пуш'ит'*), *распуцô* (Јој, овај се *распуцô*), *осовах* (Ја *осовах*, смета ли?), *рас'туз'ио* (Ш'то си се ба рас'туз'ио?), *пуш'ит'* (Немој пуш'ит'). Аналитички начин изражавања је замјењиван синтетичким (елиптичним): Јој не могу од *с'еге* (= говорити); Јој разлике, молим вас, *драстичне* разлике; Нема *пића*, нема пус'ења (= не може се, забрањено је пити, пушити); Немој ми *приче*, немој *ш'упље приче.*

32. Што се тиче фразеологије, она се често доводи до руба клишеа.

33. **Морфолошка структура**. РФС се одликује именским карактером: док је, рецимо, у КФС однос између глагола и именица 20% : 23%, дотле је у ПФС знатно у корист именица – 16% : 33% (Zasorina 1977). На смањену употребну вриједност глагола утичу аналитички и информативни жанрови, у којима изразито доминира именица. Многобројни подаци указују на то да је број глагола у ПФС много мањи него у КФС. „Најмногобројнију групу чине именице (43,43% од броја облика), друго мјесто заузимају глаголи (22,48%), а треће придјеви." (Zasorina 1966). То што у новинама расте удио именица на рачун глагола вјероватно је повезано са обиљем елемената говорног језика, дијалошких склопова у умјетничкој прози, која у већој мјери има глагола, пошто они садрже широке стилистичке могућности (Solganik 1971: 68). Неподударности у употреби ове врсте ријечи стварају и структурне цјелине у оквиру двају стилова. Код КФС то су, у првом реду, дијалошки и монолошки склопови, а код ПФС наслови, поднаслови, рубрике и сл. У ПФС знатно је смањена употреба личних глаголских облика (према нашем истраживању они су испод просјека од 75% – свега 66%) при чему се готово углавном ради о 3. лицу (у нашем корпусу чак 88%, од тога 61% у једнини и 27% у множини). Краће информације обједињене у мањим рубрикама готово искључиво садрже 3. лице. Оне имају монолошки карактер, чиме се елиминише могућност употребе 1. и 2. лица те раз-

личитих врста обраћања па се може говорити о обезличавању као битној карактеристици, посебно хроникалних жанрова. У информативном подстилу ПФС, као и у дијелу аналитичког подстила, готово да не постоји интерверзија лица. Међутим, једна долази до изражаја – ауторско „ми“. Њиме се исказује ауторова скромност. Пошто се не ради о захтјеву на нивоу норме, новинар сам одређује да ли ће говорити у 1. лицу једнине или у 1. лицу множине. Оба се начина користе, што зависи од аутора, медија, врсте гласила, жанра, садржаја итд. Прво лице једнине се много чешће сусреће у публицистици него у умјетничкој литератури, што се овако објашњава: „Главна је пак разлика у томе што ’ја’ репортаже, фељтона, чланка итд. није стилизација, није ауторова маска, него, по правилу, стварно ауторово ’ја’, то и јесте прави аутор, који има могућност да директно и отворено изрази свој однос према информацији која се саопштава. Томе такође доприноси документарност догађаја што се описују, чији је свједок или чак учесник био аутор [...]“ (Barlas 1978: 97). Публицистичка дјела обично имају ауторов језички план, а ако се и даје управни говор, истиче Л. Г. Барлас, он се не мијеша са ауторовим говором па су елементи неправог управног говора веома ријетки.

34. Будући да је публицистика, односно информисање, добрим дијелом, окренута збивањима у најближој прошлости, разумљива је појачана употреба облика прошлога времена. У кратким вијестима, рецимо, преовладава перфект („Врх воденог таласа Дунава ноћас *је прошао* кроз Будимпешту и *доспео* у средњи део тока ове реке у Мађарској“ – Na Đerdapu 2002), али се понекад замјењују обликом пасива или комбинује са њим. Нпр.: „НОВИ САД – Поднета је кривична пријава против Марине Цвркушић (42), адвоката из Сомбора, због сумње да је фалсификовала саобраћајне исправе. Како *је* у понедељак *саопштио* СУП Нови Сад, приликом рутинске контроле саобраћаја на улазу у Врбас, 16. августа, у пртљажнику ’голфа’ сомборске регистрације којим је Цвркушићева *управљала*, пронађена су три пара црногорских регистарских таблица и писаћа машина. Цвркушићева *је* у доњем вешу *сакрила* пет саобраћајних дозвола, бланко оверених печатом, и четири картона за међународну вожњу. Претресом њене куће у Сомбору пронађена су још три пара таблица са црногорског регистрационог подручја и 12 бланко оверених картона за међународну вожњу“ (Dozvole 2002). Од специфичности треба истаћи тзв. репортерско садашње вријеме. Оно је често у радио-преноси-

ма спортских такмичења („Наше лијево крило *продире* по средини терена и *набацује* лопту високо према голу.“). За ПФС је карактеристична употреба облика садашњег вријеме за ознаку радње општег карактера, радње без везаности за поједине временске сегменте (прошлост, будућност, садашњост). Нпр., „Социјални дијалог *је* увек јефтинији од конфликта и то добро *знају* сва три партнера која *учествују* у њему: и држава и послодавац и синдикати“ (Šerer 2002).

Синтаксичка структура. За ПФС је типична логичка сукцесивност изражавања, појачана употреба пасивних конструкција у информативним жанровима, употреба појмовних (фактографско-појмовних) синтагми и спојева (*извјештај генералног секретара*) у циљу сажимања информације, вишечлане синтагме (које понекад садрже и више од 40 ријечи; Vasiljeva 1982: 33), логичка апозиција која се изолује ако добија логичко-предикативно значење, декомпоновани предикат (*узети учешће*, *одржати побједу*), постпозиција фактографског предиката (на позив... *допутовао је*...). У књижевнопублицистичким текстовима радо се користи парцелација. У информативним жанровима доминира проста реченица, а ако се појави сложена, она нема много зависних реченица. У књижевнопублицистичким текстовима честе су номинативне реченице, којим се зауставља пажња: „*Двориште института. Зеленило и јад.* Старица у похабаној одећи седи на трави. Покрај ње ’пртљаг’ умотан у мараму и две поцепане торбе“ (Oni 2002). За ПФС је карактеристичан обичан ред ријечи. Доста се користе уводне и уметнуте конструкције („У Бриселу се та спремност данас објашњава не само солидарношћу са погођеним земљама, већ и жељом да се, *макар и на једном овако трагичном примеру*, покаже намера ЕУ да једног дана реализује изузетно амбициозан пројекат о уједињеној Европи.“ (Posle samita 2002).

Пето поглавље

НАУЧНИ СТИЛ

0. Наука је врста људске дјелатности усмјерена на објективно сагледавање стварности. Она тежи да открије законитости у природи, да објасни и предвиди појаве и процесе који се дешавају те да систематизује знања о њима. За разлику од умјетничког одраза стварности, ова дјелатност тежи деперсонализираном и објективном сагледавању појава. Тако настају два веома различита начина изражавања – КФС и НФС. И док је КФС заснован на сликовитом представљању, НФС се базира на појмовном мишљењу. У креирању КФС долази до изражаја емоционална и естетска компонента, а у НФС интелектуална. Али у оба случаја ради се о спознајном односу.

1. Објект научног промишљања, анализирања, осмишљавања и изражавања је органска и неорганска природа, човјек и социјум. НФС се налази у служби трију глобалних научних подсистема – природних (математика, механика, физика, хемија, биологија итд.), друштвених (филозофија, социологија, логика, психологија, лингвистика и др.) и техничких (електротехника, биотехника и сл.). Научне дисциплине ступају у међусобни однос по принципу координације и субординације. Једне примјењују индуктивни метод (појединачно → опште), друге дедуктивни (опште → појединачно). У неким долази до изражаја емпиријско описивање, у другим теоретско разматрање или практично представљање. На природу НФС утиче карактер научног испитивања: апстрактност (математика) или конкретност (астрономија). Према основној оријентацији издвајају се фундаментална и примијењена истраживања (нпр. електродинамика и квантна механика су фундаменталне дисциплине, док су све техничке науке примијењене). Израз научно-технички стил, који се често сусреће, одражава на извјестан начин ту дихотомију. Фундаментална наука је усмјерена на откривање законитости и повезаности базних природних, друштвених и људских феномена, а примијењена на практичну реализацију резултата проучавања. Истраживања фундаменталног карактера захтијевају веома осмишљен и строг начин изражавања. Језички израз практичних истраживања је предодређен претварањем у живот научних сазнања и комбинацијом теорије и праксе. Научни

приступ може имати емпиријски карактер (откривање чињеница посматрањем и експериментисањем) и теоријски (стварање апстрактних модела и конструкција у циљу типолошког представљања и тумачења). У емпиријском приступу примјењују се анализа и синтеза, индукција и дедукција, мјерење и поређење. Теоретска разматрања долазе у форми квалитативне и квантитативне анализе. Основни поступци теоријског погледа су изношење хипотеза, уопштавање, закључивање, моделовање и експериментисање. Категоријални апарат науке чине појмови као што су систем, структура, елемент, функција, модел, вјероватноћа, информација, теорија, учење и сл. Једни од њих имају општи карактер (сусрећу се у свим научним областима), а други уско стручни.

2. Разноврсност. НФС се одликује разноврсношћу подстилова и жанрова.[1] Према степену научности издвајају се три подстила: строго научни (академски), научно-уџбенички и научно-популарни. У објашњењу разлике између њих обично се истиче да је аутор строго научног подстила стручњак који се обраћа стручњаку, аутор научно-уџбеничког стручњак који се обраћа будућем стручњаку, а научно-популарног стручњак који се обраћа ономе који није специјалиста за конкретну област.

Типични представник НФС је строго научни подстил. Он је намијењен ограниченом броју реципијената – професионалцима за дато подручје. Такви су математички текстови типа: „За скуп *G* ка-

[1] Језички израз који покрива научну дјелатност има различите називе: *научни стил*, *научно-технички стил*, *научни језик*, *језик науке*, *научни израз*, *стил научних радова*, *стил научне* (*научно-техничке*) *литературе* итд.

жемо да је група ако је на њему задана операција множења која сваком пару елемената *a* и *b* придружује елемент којег означавамо с *ab*. При том операција множења мора бити асоцијативна, тј. мора вриједити *(ab)c=a(bc)* за све елементе *a*, *b* и *c* из скупа *G*, мора имати неутрални елемент *e* за којег вриједи *ae=ea=a* за сваки елемент *a*, те на крају, за сваки елемент *a* мора постојати њему инверзан елемент *a'* такав да је *aa'=a'a=e*“ (Primc 1997). Добар узорак строго научног стила представља Ајнштајнова теорија релативитета састављена од два главна дијела: специјалне теорије релативности и опште теорије релативности.

„Мекша“ форма – научно-уџбенички подстил се оријентише на оне који су укључени у средњошколски и високошколски систем образовања и који се непрофесионално занимају за научне проблеме. Научност се у њима дозира према узрасту: једна се даје у приручницима за основну школу, друга за средњу, а трећа за факултет. Основни принцип научно-уџбеничког стила је „непознато објашњавати кроз познато“. Стога се често примјењује индуктивни метод (иде се од конкретног ка апстрактном), посебно у уџбеницима за нижи узраст. Рецимо, у „Граматици српскохрватског језика за VII разред основне школе“ субјекат се објашњава на тај начин што се прво дају реченички обрасци, а онда долази тумачење (при томе се читав исказ максимално сегментира, а важнији појмови истичу масним словима или спационирањем):

У реченицама:

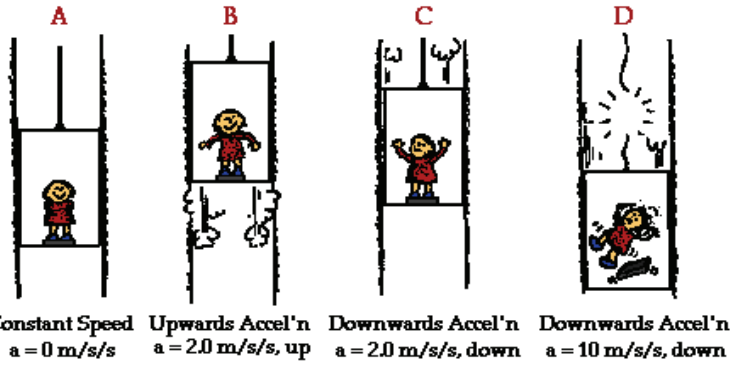
Више субјеката Мирко, Митхат и Иван прегледају своје задатке. – Мирко, Митхат и Иван прегледају и упоређују своје задатке.

– можемо видјети да више субјеката врши истовремено исту радњу (у првој реченици) или да више субјеката истовремено врши више радњи (у другој реченици). За такве реченице кажемо да имају више субјеката (Vuković 1966: 12).

У објашњавају истог појма у граматици за старији ураст (средњу школу) примјењује се сложенији стил изражавања: „СУБЈЕКАТ именује носиоца ситуације означене реченицом, а по свом саставу је именица (уп. пр. 13 и 16) или именичка заменица (лична или нелична) или именичка синтагма (уп. пр. 15) у номинативу“ (Stanojčić/Popović 1992: 188).

Научно-популарни подстил има најшири круг потенцијалних корисника. Он се примјењује у популаризацији научних феномена и истраживања, у изради биографија научника, опису открића и сл. У односу на строго научни стил одликује се појачаном употребом експресивних средстава, која се дају у циљу сликовитог представљања. „[...] експресивност (изражајност) и емоционалност излагања у уџбеничкој литератури (уџбенику) има статус потчињеног обиљежја. Специфичност тог обиљежја састоји се сљедећем: емоционалност и експресивност излагања, прво, служи углавном за преношење ауторовог субјективно-оцјењивачког односа према предметима и појавама које се описују. Друго, у зависности од прагматичке оријентације уџбеничког текста дато обиљежје добија мање-више јасно изражен аксиолошки карактер“ (Rogava 1989: 60). У научно-популарном стилу даје се доста примјера и илустративни (графички) материјал. Ево како се поједностављено и уз помоћ визуелне илустрације објашњава један од централних постулата Ајнштајнове теорије – принцип еквивалентности:

> Када се неки путник налази у лифту, ако лифт крене навише он има осећај као да га нешто додатно притиска према поду, ако носи неки терет, терет постаје тежи. Путнику се чини да су и он и терет отежали, а што је убрзање лифта веће терет ће постајати тежи.

> И обрнуто, кад лифт убрзава наниже све у њему постаје лакше. У специјалном случају, ако би лифт наниже убрзавао убрзањем које предмети имају када слободно падају на Земљу предмети у лифту не би уопште имали тежину. Када би се лифт ка Земљи кретао са још већим убрзањем, сваки предмет који би се у њему нашао био би притиснут уз плафон лифта (треба напоменути да се ови ефекти

дешавају само кад лифт убрзава, успорава, када се он креће константном брзином ови ефекти се не дешавају) – Miloševi ć 2002.

3. Основна функција НФС је саопштавање. Оријентација на емоционално дјеловање није изражена, нити је онако какво је књижевноумјетничко (естетско) и публицистичко (агитација и пропаганда). НФС је готово у потпуности лишен емоционалности, често је сухопаран и неизражајан. Експресивност је сведена на минималну мјеру. Научни израз се одликује логичношћу, апстрактношћу, објективношћу, прецизношћу, нормативношћу, херметичношћу, терминологичношћу, строгим избором лексичког материјала и монолошким казивањем.[2] Овај стил се гради на стандарднојезичком изразу и на избору ограничених језичких средстава. У изради низа научних текстова примјењују се стандарди. Њима се утврђују основне техничке величине, назив и употреба мјерних јединица, а такође скраћеница и сл.

4. **Научна подручја и медији.** На карактер НФС битно утичу научна подручја и научни медији.[3] Постоје два глобална подручја – научно-истраживачко (објективна анализа реалности) и научно-техничко (све што је везано за проналажење, проучавање и описивање уређаја, помагала, механизама и технологије, нпр. израда техничке документације, припрема упутстава, регистрација патената, при-

[2] Типичну особину ФС неки називају стилском цртом. Тако Е. Г. Ризел издваја опозиционе црте као што су компактност – расплинутост, јасноћа – неразговијетност, сликовитост – недостатак сликовитости, емоционалност – неемоционалност, статика – динамичност, субјективност – објективност сликања, званичност – неусиљеност (Riesel 1961: 103). Други говоре о поступцима. Ј. С. Тројанска на неадекватан начин употребљава овај појам у тумачењу НФС, подразумијевајући под њим и што јесте и што није поступак (Trojanska 1975). Од девет врста „стилистичких поступака“ три су прави поступци (активирање читаочеве пажње, експлицитност, преузимање стандарда научног излагања), а пет чине оно што Е. Г. Ризел назива стилском цртом („књишкост“ изражавања, емоционална и субјективно-оцјењивачка неутралност, уопштеност излагања, једнозначност, економичност излагања) – Trojanska 1982: 76. У ранијем објављеном раду списак „техничко-стилистичких“ поступака научног говора је мањи и другачији: рашчлањивање, комуникативна јасноћа, активирање читаочеве пажње, уопштеност излагања, експлицитност, сувоћа, терминологичност (Trojanska 1975: 40). Сви се ови поступци, по ауторовом мишљењу, налазе у служби основног задатка – јасноће излагања.

[3] Под појмом медија подразумијевамо средину у којој нешто постоји, дјелује.

према каталога и сл.). Научно-истраживачко подручје покрива строго научни, научно-уџбенички и научно-популарни подстил. Технички жанрови развијају два подстила – техничко-информативни (упутства) и техничко-пословни (извјештаји, писма) па су веома блиски административним жанровима информативног и пословног карактера. У медију долази до комуникације између (а) научника и научника, (б) научника и будућег научника и (в) научника и ненаучника. Та се интеракција реализује у писменим и усменим медијима.

5. Писмени медиј представља основни облик НФС и састављен је од четири дијела: монографског, периодичног, едукативног и информативног. Монографски медиј чине посебна научна издања типа монографије, књиге, приручника, уџбеника, скрипата, брошуре и сл. Периодични медиј је простор у коме се повремено презентирају научна достигнућа (лист, часопис, зборник, билтен и др.). У њему се објављују научни радови у облику чланака, приказа, рецензија, прегледа, осврта, полемике, дискусије итд. Едукативни медиј обухвата све писмене облике научног рада у школи, на факултету, академији и сл. (реферат, матурски рад, семинарски рад, дипломски рад, стручни рад, магистарски рад, докторски рад). Семинарски и дипломски радови пишу се по унифицираном обрасцу. Да би се стекло научно звање магистра и доктора, припрема се и брани магистарски и докторски рад. У оба случаја постоје правила која се тичу обима и начина анализирања и презентирања грађе. Информативни медиј чине научни извјештаји, забиљешке, писма, дневници, библиографије, анотације, лексикографска издања (енциклопедије, рјечници, лексикони) и сл.

Писмени медиј отвара простор за различиту организацију текстова, њихову унификацију и стандардизацију. Суштина унификације у монографском медију своди се на то да свака његова врста има устаљену форму и структуру. Тако монографија садржи сљедеће цјелине: 1. приступни (насловна страна, страна са подацима о издавачу, тиражу, заштити ауторских права, каталогизацији), 2. интродуктивни („Увод“, „Уводне напомене“, „Предговор“, „Умјесто предговора“), 3. аналитички (централни дио), 4. финални („Закључак“, „Закључне напомене“, „Умјесто закључка“, „Завршна ријеч“), 5. библиографски (списак литературе и извора), 6. регистарски (предметни и именски регистар), 7. анексни (прилози у форми схема, табела, цртежа, слика, компакт дискова, музичких касета и сл.),

8. сумирајући (резимеи на страном језику), 9. абревијатурни (списак скраћеница) и 10. прегледни (садржај). Композиционо, као и већина текстова који припадају строго научном подстилу, монографија има двије линије излагања: основну и попратну. Основна линија презентира главни садржај, а попратна мање важне, успутне информације. Основна је подијељена на главе, поглавља и пасусе, а попратна долази у форми издвојених дијелова (датих у посебним пасусима мањим словима или другом врстом писма). Велики дио попратне информације реализује се у фуснотама и напоменама. Излагање у обје линије представља комбинацију „своја“ и „туђег“: аутор износи властито мишљење, а затим се позива на став других тако да се појављује час једно час друго. На том поступку настаје једна од најтипичнијих особина научног текста – цитатност: укључивање туђег мишљења у сопствено. НФС је развио низ поступака којим се преплићу двије линије. Цитирање може долазити у облику управног и неуправног говора. У првом случају досљедно се, без икакве измјене и додавања, преноси туђе мишљење па се у ту сврху користе наводници. У другом се туђи став, оцјена, позиција даје селективно, обрађено, преформулисано уз очување основног смисла. Такав поступак најављују приједлошко-именски спојеви (*по мишљењу*, *према ријечима*), прилошко-глаголски спојеви (*како сматра*, *како /се/ тврди*), глаголи (*истиче*, *констатује*, *потенцира*, *објашњава*, *закључује*, *сматра*, *тврди*), глаголско-именски спојеви (*износи мишљење*, *истиче приједлог*, *извлачи закључак*, *долази до закључка*). Они, међутим, могу заузимати и медијалну или пак финалну позицију (при томе се одмах не експлицира да се ради о туђем мишљењу, већ се то чини у средини или на крају). Исказ (реченица, пасус) који преноси друга мишљења обично се завршава заградама у којима се даје извор информације. По правилу она се редукује на три елемента: презиме, годину и страницу, нпр: *(Петровић: 1960: 15)*. Потпуни подаци дају се у списку литературе на крају монографије. Ако нема честог цитирања, односно ако литература није велика, приликом првог навођења у фусноти или напомени долазе комплетни подаци, а даље се користи ознака *Ибид* или *Исто* са бројем странице (*Ибид, с. 36*). Ове двије ознаке користе се и у основном тексту уколико се извор више пута понавља. Цјеловити библиографски подаци углавном се дају у списку литературе и имају устаљену структуру.

Различите социокултурне средине изградиле су различите библиографске стандарде (англоамерички, њемачки, француски, руски, српски/хрватски и др.). Оправдано је настојање аутора да се у истом тексту избјегне, колико је могуће, мијешање стандарда, а ако већ мора да дође до тога, треба да буде у што блажој форми. Основно што се на овоме плану тражи јесте унифицирано цитирање и навођење библиографских података – од прве до посљедње странице. За израду списка литературе утврђује се одговарајући редосљед, рецимо: 1. репрезентативни дио (дио који у анализи замјењује, односно представља комплетну библиографску јединицу и који најчешће садржи презиме аутора и годину (нпр. *Петровић 1960*); ако се ради о дјелу са колективним аутором, узима се читав наслов или његов дио, елеменат, нпр. пуни репрезентант *(Филозофске основе научне теорије 2002: 34)* или пак редуковани *(Филозофске основе 2002:34)*[4]; овај се дио завршава интерпункцијским знаком, најчешће двотачком, 2. персонални дио (подаци о аутору, при чему се може презиме и име одвојити зарезом, а на крају ставити тачка или двотачка (*Петровић, Петар*.), 3. номинациони дио (пуни назив монографије), 4. издавачки (мјесто и издавач, нпр. *Београд: 2002*), 5. квантитативни дио (број страна), који је у неким стандарднима (њемачком и енглеском) факултативан, а у другим (нашем и руском) облигаторан. Структура библиографских података о књигама које имају колективног аутора разликују се од претходног случаја у томе што иза репрезентативног дијела долази пуни наслов (рецимо *Увод у лингвистику*), а иза тога слиједи информација о главном уреднику, руководиоцу ауторског тима и сл. (тај дио обично почиње изразом *Главни уредник* или скраћено *Гл. уредник*). Прва три дијела (репрезентативни, персонални и номинациони) чине једну цјелину па се одвајају од наредних, и то различито у појединим стандардима, најчешће двотачком (:), хоризонталном цртом (–), двоструким косим цртама (//) и латинским *In* са двотачком (*In:*). При навођењу радова објављених у периодици иза таквих ознака долази пуни наслов периодичног издања (рецимо, *Јужнословенски филолог*), затим мјесто, годиште, број, посљедња и задња страна (испред којих стоји ознака *С*., *Стр*., *с*. или

[4] Понекад се у репрезентативни дио колективног издања извлачи издавач, (главни) уредник и сл.

стр.). При навођењу интернет издања структура остаје иста, с тим што се, кад није могуће утврдити мјесто, вријеме и мјесто издавања (сајтовања), као и позицију у тексту, издавачки и квантитативни дио своде на web-адресу.

Периодични медији садрже текстове различитих аутора, што прави суштинску разлику у односу на индивидуално-монографске. Издања што се периодично појављују одликује веће стилско шаренило, различит начин анализирања и разнородни композициони поступци.

Образовни медији имају своју унификацију и стандардизацију. Да би се едуканту (ученику, студенту) олакшала израда научног рада (матурског, семинарског, дипломског, специјалистичког, магистарског, докторског), елиминисало непотребно лутање и експериментисање, едукатор (ментор) или установа утврђују квантитативне и квалитативне оквире (број примјерака, број страна, композицију, начин излагања, степен формализације, библиографску обраду и сл.).

Текстови који настају у информативним медијима долазе као самостална издања (рецимо, библиографски приручници) или у оквиру других медија (нпр. у монографском у форми пописа литературе).

6. Усмени медиј се дијели на три групе: манифестациони, едукативни и радио-телевизијски.

Манифестациони медиј представља форму окупљања научника у циљу преношења и размјене информације. У таквој функцији налази се конгрес, конференција, симпозијум, колоквијум, савјетовање, округли сто и др. На њима се даје уводна ријеч, подноси реферат, саопштење или пак води дискусија. Презентација се састоји од усменог излагања уз коришћење аудио-визуелне технике (магнетофона, графоскопа, пројектора) и компјутерске опреме. Важан елеменат презентације је материјал припремљен на фолијама, писмени прилог у облику хендаута, а у посљедње вријеме све више добија на значају компјутерска подршка. Хендаут служи за очигледније, рационалније и упечатљивије представљање грађе. Његов типични узорак садржи пет дијелова: легитимациони (у коме се дају основни подаци о аутору као што је титула, име и презиме, радно мјесто, поштанска адреса, телефон, телефакс, e-mail), локациони

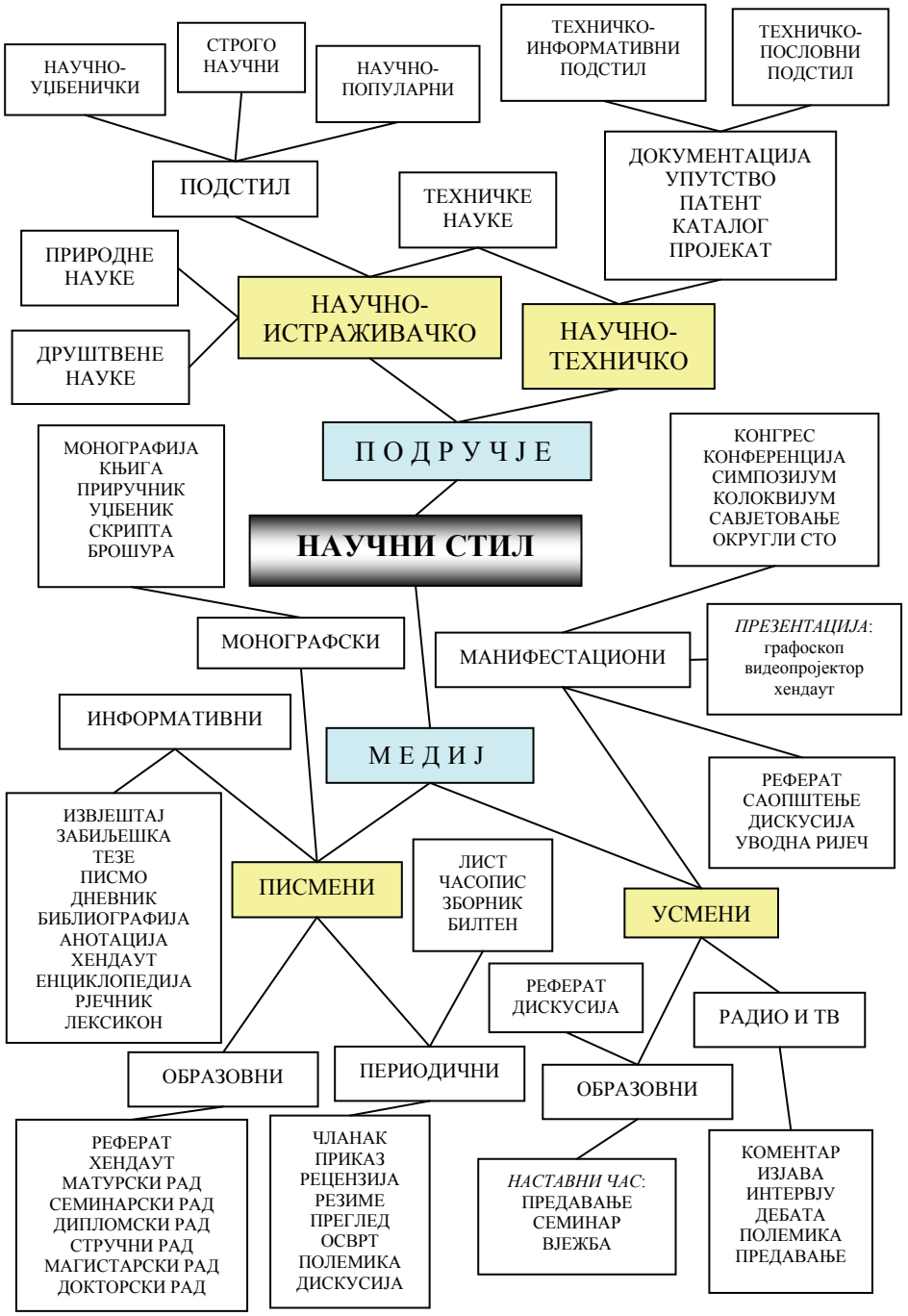
(мјесто и датум), номинациони (наслов излагања), илустративни (основи дио, у коме долази оно што се усменим путем слабо или никако не може представити, што прави уштеду у времену и што позитивно дјелује на усвајање информације и изазивање пажње; у њему се наводе примјери, прилажу илустрације, износе главне тезе и сл.) и библиографски (представља се основна литература). Посебну вриједност има компјутерска презентација, у којој се умјесто графоскопа користи видео-пројектор. Њена предност је у томе што излагач може у току излагања, у зависности од ситуације, мијењати ток излагања (убацивати, скраћивати, премјештати, замјењивати материјал), што је увијек окренут према аудиторију, што може много квалитетније поднијети излагање јер истовремено има на располагању визуелну, звуковну и словну подршку.[5] Таква мултимедијална презентација захтијева од научника дужу припрему, али је излагање ефективније и резултативније.[6]

Едукативни медиј служи за образовање новог научног кадра и долази у форми наставног часа (школског, факултетског) – предавања, семинара, вјежбе, консултације итд. У њему се примјењује реферисање, дебатирање и сл. И у овоме медију мултимедијална презентација добија све већи значај. Важну улогу у едукативном процесу игра хендаут (који из различитих позиција припрема и едукатор и едукант: први у објашњавању наставне грађе, други у обучавању за научни рад).

Радио-телевизијски медиј отвара простор за научника да дâ изјаву, интервју, коментар, да учествује у дебати, дискусији, полемици, да одржи предавање и уопште изнесе мишљење.

[5] Постоје компјутерски програми искључиво намијењени за израду свих врста презентација (нпр. Power Point, Corel Presentation).

[6] Мултимедијална презентација уз коришћење хендаута примјењује се не само у НФС, већ и у другим Ф-стиловима.

НАУЧНО-УЏБЕНИЧКИ
СТРОГО НАУЧНИ
НАУЧНО-ПОПУЛАРНИ
ТЕХНИЧКО-ИНФОРМАТИВНИ ПОДСТИЛ
ТЕХНИЧКО-ПОСЛОВНИ ПОДСТИЛ
ПОДСТИЛ
ДОКУМЕНТАЦИЈА
УПУТСТВО
ПАТЕНТ
КАТАЛОГ
ПРОЈЕКАТ
ТЕХНИЧКЕ НАУКЕ
ПРИРОДНЕ НАУКЕ
ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ
НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКО
НАУЧНО-ТЕХНИЧКО
П О Д Р У Ч Ј Е
МОНОГРАФИЈА
КЊИГА
ПРИРУЧНИК
УЏБЕНИК
СКРИПТА
БРОШУРА
НАУЧНИ СТИЛ
КОНГРЕС
КОНФЕРЕНЦИЈА
СИМПОЗИЈУМ
КОЛОКВИЈУМ
САВЈЕТОВАЊЕ
ОКРУГЛИ СТО
МОНОГРАФСКИ
МАНИФЕСТАЦИОНИ
ПРЕЗЕНТАЦИЈА:
графоскоп
видеопројектор
хендаут
ИНФОРМАТИВНИ
М Е Д И Ј
РЕФЕРАТ
САОПШТЕЊЕ
ДИСКУСИЈА
УВОДНА РИЈЕЧ
ИЗВЈЕШТАЈ
ЗАБИЉЕШКА
ТЕЗЕ
ПИСМО
ДНЕВНИК
БИБЛИОГРАФИЈА
АНОТАЦИЈА
ХЕНДАУТ
ЕНЦИКЛОПЕДИЈА
РЈЕЧНИК
ЛЕКСИКОН
ПИСМЕНИ
ЛИСТ
ЧАСОПИС
ЗБОРНИК
БИЛТЕН
УСМЕНИ
РЕФЕРАТ
ДИСКУСИЈА
РАДИО И ТВ
ОБРАЗОВНИ
ПЕРИОДИЧНИ
ОБРАЗОВНИ
РЕФЕРАТ
ХЕНДАУТ
МАТУРСКИ РАД
СЕМИНАРСКИ РАД
ДИПЛОМСКИ РАД
СТРУЧНИ РАД
МАГИСТАРСКИ РАД
ДОКТОРСКИ РАД
ЧЛАНАК
ПРИКАЗ
РЕЦЕНЗИЈА
РЕЗИМЕ
ПРЕГЛЕД
ОСВРТ
ПОЛЕМИКА
ДИСКУСИЈА
НАСТАВНИ ЧАС:
ПРЕДАВАЊЕ
СЕМИНАР
ВЈЕЖБА
КОМЕНТАР
ИЗЈАВА
ИНТЕРВЈУ
ДЕБАТА
ПОЛЕМИКА
ПРЕДАВАЊЕ

7. Стил научника. Научни текст је творевина појединца, групе, колектива па се у њему испољава таленат, образовање, ерудиција, начин размишљања, закључивања и аргументовања. Будући да постоје научници разнородне вокације и оријентације, тешко је дати свеобухватну типологију такве врсте стваралаца. Једно од рјешења је таксономијско издвајање аутора научних радова по образовању, методологији, интеракцијском сагледавању, стваралачком ритму, захвату, финализацији и резултативности. На основу ових критерија научници се могу груписати у макротаксоне: едукатор/едукант, креатор, корелатор, ритмизатор, фокусатор, рефлектор и промотор. Сваки од њих има специфичности у начину изражавања.

Едукатор је стручно оспособљено лице које је у стању да самостално истражује и да преноси научно знање другима (да их едукује). Он дјелује као истраживач у некој научној области, предавач (наставник) у сфери образовања и истраживач-предавач у научно-наставној дјелатности. Постоје три професионалне функције едукатора: истраживачка, наставна/наставничка и менторска. У једном случају се реализује истраживачка (у научним институтима), у другој наставна/наставничка (припрема научног кадра), а у трећем се обједињује једно и друго. Посљедњи случај долази до изражаја у високошколским установама. Као потврда научне (научно-образовне, научно-стручне) оспособљености добија се одговарајуће звање, али је успјешан научни рад могућ и без њега. Научника без звања обично називамо само стручњаком (специјалистом). Овај се израз употребљава и у општем значењу за ознаку познаваоца одређене области. Звање може бити научно, наставно/наставничко, истраживачко и академијско. Научно звање се добија завршетком постдипломског студија (магистар) и одбраном докторске дисертације (доктор наука). Наставна/наставничка звања се стичу на високошколским установама и имају хијерерхизирану структуру (асистент, предавач, доцент, ванредни професор, редовни професор). Истраживачка звања дају институти (научни сарадник, виши научни сарадник и сл.). Академијска звања додјељује највиша научна установа – академија наука. Постоје три нивоа: дописни члан, редовни члан и почасни члан.

Вриједност и карактер едукаторског стила не прати хијерархију звања: не може се рећи да је стил редовног професора бољи од стила асистента, али се може претпоставити да су знање и искуство важне претпоставке за квалитет научне обраде и њеног језичког уобличавања.

Едукант је особа која се припрема, образује за научни рад. То може бити ученик, студент, постдипломац, докторант. Едукант уз савјете, подршку и контролу едукатора (ментора) пише научни текст (реферат, хендаут, – матурски, семинарски и дипломски рад, – магистарску радњу и докторску дисертацију). Едукантни стил се налази у процесу обликовања, изграђивања и усавршавања. Почетни научни радови (школски реферати, матурски рад) одликују се елементарном научношћу, а завршни (магистарске радње и докторске дисертације) максималном.

Креатор је научник који се одликује особеним научним методом и резултатом. Он може бити конструктор (онај који ствара нову теорију, налази законитост и предлаже нови научни модел), реконструктор (онај који модифицира постојећу теорију, учење, модел), деструктор (онај који негира и, понекад, разара други научни модел), дескриптор (онај који описује објект истраживања), проскриптор (онај који прописује). У нашој науци нема много конструктора. То су, рецимо, у електроници Никола Тесла, у радио-техници Михаило Пупин, у лингвистици Александар Белић. Реконструктора има више. Један од њих је Михаило Стевановић, који је модификовао Белићеву теорију о синтаксичком индикативу и релативу. Деструктор означава и позитиван и негативан критички став према неком научном моделу, теорији, законитости. У првом случају аргументовано се побија и одбацује нека теорија. У другом она се критизерски негира. У оба случаја настаје полемички текст, с тим што деструктивна негација понекад долази у облику памфлета. Критизерство нерijетко настаје из конјунктурних побуда, а често има политичку позадину (научно политиканство). Постоје ситуације када неуспјешни научници на тај начин лијече фрустрације, научну неспособност и завист према онима који су оригиналнији, продуктивнији и резултативнији. У циљу сопствене рекламе они „ударају“ на потврђене ауторитете, несумњиве лидере и постају нарцисоидни научници.[7] Пошто је деструкција заоштрен однос, стил излагања има форму полемике, понекад памфлета.

Корелатор је научник чија је основна оријентација довођење у везу појмова и категорија, посматрање научног објекта из више углова и издвајање доминанти. На овом плану постоје „монархисти“ (научници који све своде на једно), „биполарци“ (они који се концен-

[7] То је, рецимо, дошло до изражаја у сукобима на српској лингвистичкој сцени крајем прошлог стољећа.

тришу на бинарне доносе), „триколорци“ (који појаве фокусирају у троугао), „падобранци“ (који предмет анализе посматрају са разних позиција, обједињавају више перспектива и стварају својеврсни падобран) и „ванземаљци“ (који у свему налазе космичке односе, научни објекат доводе у везу с хаосом и поретком; стога је за такво осмишљавање неопходно „надземаљско“ тумачење и изражавање). Типичан примјер „монархиста“ су монофункционалисти. Најизразитији представник биполараца је Роман Јакобсон. Приличан број научника спада у категорију „триколораца“ (нпр. семиотичари). „Падобранци“ су синтаксичари-корелативци, а „ванземаљци“ лингвисти-корелационисти. Стил биполараца се гради на опозицијама па се у њему користе корелацијски симболи (**A** – **B**, **A** → **B**, **A** ←**B**, **A** ↔ **B** и сл.) и линијска бинарна графика. Код триколораца је почетни, па и основни, облик формализације троугао, а код ванземаљаца сфера.

Ритмизатор је научник који има специфичну динамику рада. На овоме плану издвајају се „спринтери“ и „маратонци“. Први дјелују на кратке стазе и у невеликом временском периоду постижу максимум (рецимо, Ноам Чомски), а други „трче маратон“ – дуго прикупљају грађу, врше анализу и обично у поодмаклим годинама достижу врхунац (Павле Ивић, Н. И. Толстој, В. В. Виноградов).

Фокусатор тежи сагледавању ствари на микро или макро плану. У првом случају предмет истраживања се рашчлањује на све мањи и мањи број елемената, а у другом се иде у супротном правцу – врши се глобализација. Прве ћемо назвати атомизаторима, друге глобализаторима. У лингвистици атомизатори су семантичари који ријеч цијепају на што је могуће већи број значења (Ј. Д. Апресјан), док је најтипичнији представник глобализатора Ана Вежбицка. Атомизатори више размишљају у конкретним, а глобализатори у општим категоријама.

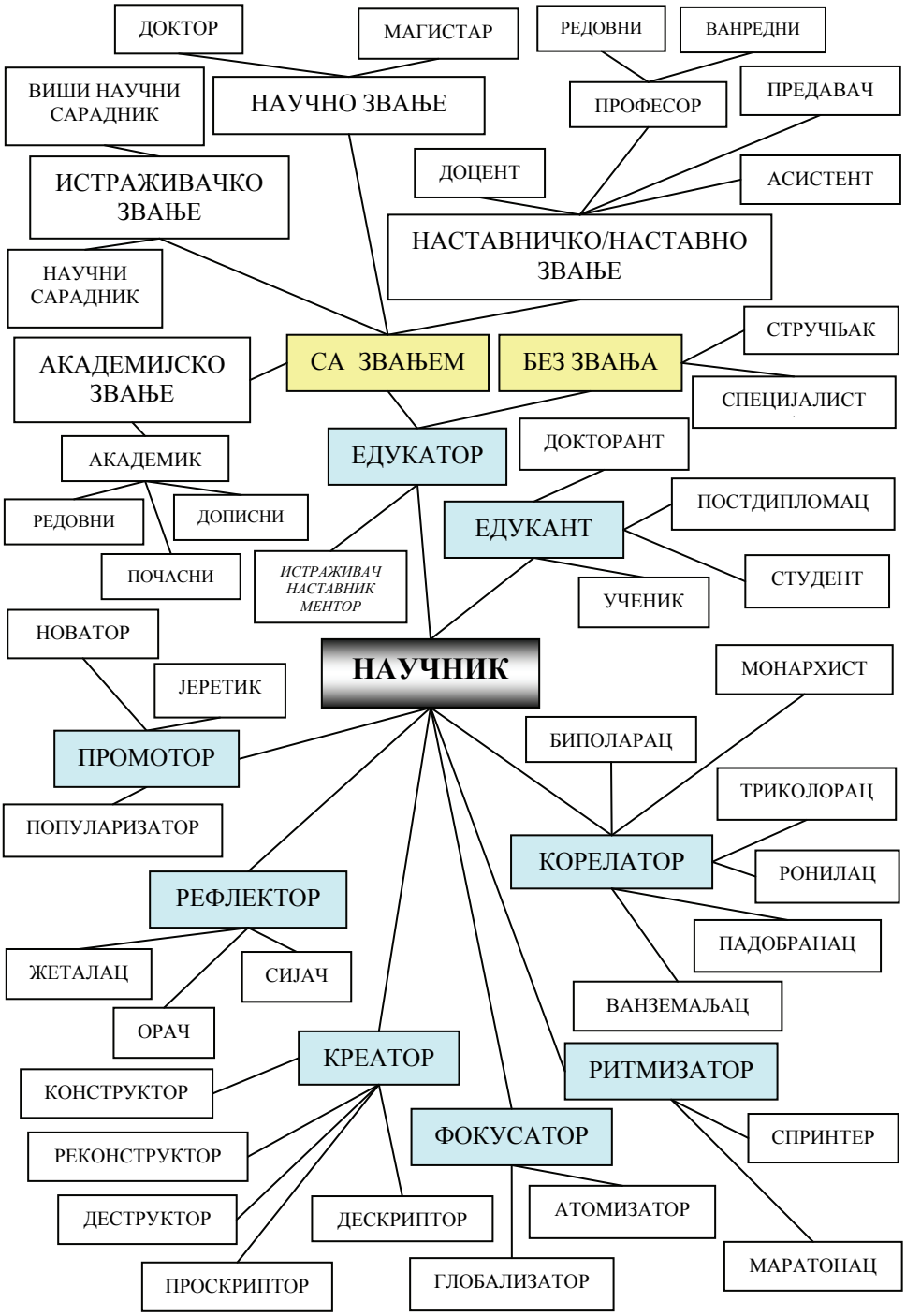
Фокусирање може да иде у другом правцу – квантитативном. Наиме, постоје „мајстори“ малих научних форми, који могу да напишу само невелики рад, и креатори „научних романа“, који су у стању да „трче на дуже стазе“. Први су обично „спринтери“, а други „маратонци“. Из прве групе долази већи број оних који не могу да стекну научно звање магистра или доктора наука. По начину излагања постоје „чеховци“ (чеховски тип) и „толстојевци“ (толстојевски тип). Једни се изражавају кратко, компактно, лаконично, другима је неопходан шири простор (рецимо, Александар Флакер и Митар Пешикан теже сажетости и кохерентности, а Милосав Бабовић и Михаило Стевановић иду у епске ши-

рине). Неки имају сложен, али промишљен начин изражавања (Мирко Пети), а други једноставан и разумљив (Богдан Терзић).

Још један тип научника настаје фокусирањем – смјели и малодушни. Први налазе храбрости да уђу у опасне воде, да крећу путем спорним и тешким и да извлаче необичне закључке. „Малодушни“ тип нема снаге да нешто започне или пак заврши. Примјер смјелог научника је Ана Вежбицка с прекомјерним уопштавањима у оквиру теорије lingua mentalis, а примјер малодушности је уралска глаголска група, која је у широкој семантичкој идентификацији глагола стала на пола пута.

Рефлектор је научник чији резултати (а) предодређују, оплођују друге или (б) сами постају предодређени, оплођени од стране других. Једни су генератори идеја („сијачи“), други, свјесно или несвјесно, не доводе истраживање до краја и тако припремају терен за оне који долазе („орачи“), а трећи налазе начина да заврше недоречену теорију, нађу прави научни назив, доведу до краја анализу („жетеоци“). Типични сијач је Роман Јакобсон, који је готово у сваком раду истицао нове идеје, налазио необичне случајеве и формулисао њихова тумачења, али ниједну идеју није преточио у ширу научну теорију. Добар примјер орача представља Аугуст Мусић, који је извршио широку и темељну анализу временских глаголских облика (обавио је „дубоко орање“), али им није дао праве називе. То је урадио „жетелац“ – Александар Белић. Он се послужио анализом А. Мусића, и категорије које овај није до краја осмислио нити адекватно именовао преточио у цјеловиту теорију са одговарајућим терминима – синтаксичким индикативом, релативом и модусом.

Промотор је научник који налази, ствара нешто ново (новатор), понекад сувише оригинално, необично и парадоксално (јеретик) или пак популарише научна истраживања и резултате (популаризатор). Новатори нису чести (јеретици још мање) и долазе, претежно, као аутори великих научних открића. Такав је Никола Тесла. Јеретичар је био Никола Коперник, који се успротивио важећем учењу да се сунце окреће око земље. На стилском плану, најмање је научника који пишу „фосбери-стилом“ (потпуно новим, револуционарним, на први поглед парадоксалним, али веома ефикасним), што је и разумљиво: у стилистици је тешко наћи неки изузетно нови начин изражавања. Популаризатора има доста у свакој научној области. Рецимо, у лингвистици то је Милан Шипка, аутор низа успјешних радова научно-популарног карактера (занимљиве граматике и сл.).

ДОКТОР
МАГИСТАР
РЕДОВНИ
ВАНРЕДНИ
ВИШИ НАУЧНИ САРАДНИК
НАУЧНО ЗВАЊЕ
ПРОФЕСОР
ПРЕДАВАЧ
ИСТРАЖИВАЧКО ЗВАЊЕ
ДОЦЕНТ
АСИСТЕНТ
НАСТАВНИЧКО/НАСТАВНО ЗВАЊЕ
НАУЧНИ САРАДНИК
СТРУЧЊАК
АКАДЕМИЈСКО ЗВАЊЕ
СА ЗВАЊЕМ
БЕЗ ЗВАЊА
СПЕЦИЈАЛИСТ
АКАДЕМИК
ЕДУКАТОР
ДОКТОРАНТ
ПОСТДИПЛОМАЦ
РЕДОВНИ
ДОПИСНИ
ЕДУКАНТ
ПОЧАСНИ
ИСТРАЖИВАЧ НАСТАВНИК МЕНТОР
СТУДЕНТ
УЧЕНИК
НОВАТОР
НАУЧНИК
МОНАРХИСТ
ЈЕРЕТИК
БИПОЛАРАЦ
ПРОМОТОР
ТРИКОЛОРАЦ
ПОПУЛАРИЗАТОР
КОРЕЛАТОР
РОНИЛАЦ
РЕФЛЕКТОР
ПАДОБРАНАЦ
ЖЕТАЛАЦ
СИЈАЧ
ВАНЗЕМАЉАЦ
ОРАЧ
КРЕАТОР
РИТМИЗАТОР
КОНСТРУКТОР
ФОКУСАТОР
СПРИНТЕР
РЕКОНСТРУКТОР
ДЕСТРУКТОР
ДЕСКРИПТОР
АТОМИЗАТОР
ПРОСКРИПТОР
ГЛОБАЛИЗАТОР
МАРАТОНАЦ

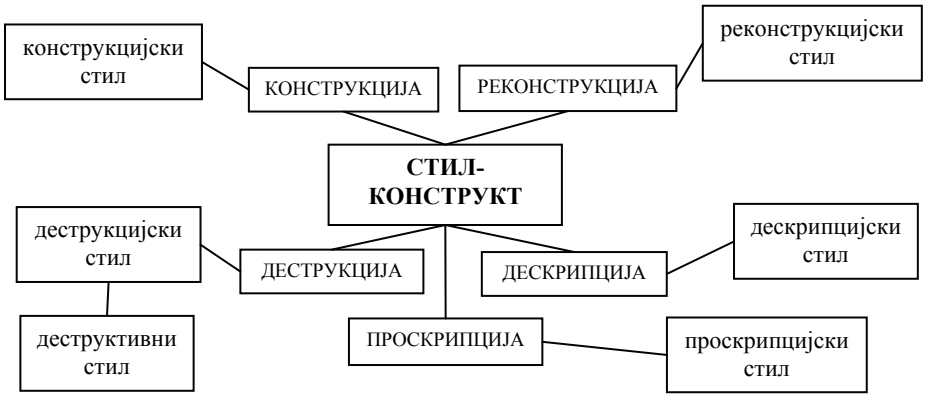
8. Постоје и другачија рјешења у типолошком одређивању научника. Рецимо: „Прихваћено је мишљење да научнике треба дијелити на романтичаре и класичаре. Први су генератори идеја, надахнути стваралоци и маштаоци. Други су сакупљачи и уопштавачи чињеница, творци фундаменталних дјела. [...] Научници-романтичари испољавају свој таленат у младим годинама. На примјер, прекомјерно слављени физичар Алберт Ајнштајн је до тридесетогодишњег узраста створио фотонску теорију свјетлости, теорију о Брауновом кретању, теорију релативитета (на основу трансформације К. Лоренца). У наредних 45 година он није имао значајнијих открића, ако се не узме у обзир утемељење нових дисциплина или комплексних учења [...] У младим годинама бљесак озарења доживљавају многи мислиоци. Ово се не односи само на пјеснике, већ и на математичаре, физичаре. У природним наукама то се не дешава. Оне захтијевају, између осталог, велику ерудицију и способност синтетизовања најразличитијих идеја и чињеница. Ето зашто је генијално учење о биосфери и ноосфери настало у свијести Вернадског када му је било већ око шездесет година“ (Balandin 2002: 5-6). Т. М. Николајева даје класификацију научника према два критерија: 1. методу који се примјењује (научном погледу), 2. објекту истраживања (свеукупности анализираних чињеница), а у оба случаја у опозицији старо ↔ ново (Nikolajeva 1990). Први тип она назива „старо о старом“. Такви научници презентирају достигнућа других у књигама прегледног карактера. „Они су обично суздржано поштовани и не одвећ цитирани, радо се предлажу за чланове научних савјета, комисија за оцјену магистарских и докторских дисертација, за рецензенте и сл.“ (Nikolajeva 1990: 188). Други тип има ознаку „старо о новом“. Такви истраживачи по правилу примјењују провјерени метод на нешто сасвим ново. Они увијек имају велике претходнике и чине највећи дио академске науке. Одликује их велика ерудиција. Трећи тип је добио одредницу „ново о старом“. Ту спада мало научника који преузимају на себе задатак неадекватан резултатима, задатак да погледају другим очима на нешто веома давно и добро описано, на чињенице које изгледају антологијски познате. У оваквом приступу новина је стварно новина, стога он настаје путем продора, озарења. Овај тип Т. М. Николајева назива моцартовским. Четврти се квалификује као „ново о новом“. Овдје спадају они који износе нове идеје, на бази новог или необичног материјала. Њих често не разумију, не цијене, понекад једноставно не слушају. Из те групе израстају предводници нових праваца са

сјајном научном будућношћу или, обрнуто, непризнати и амбициозни „новатори-неуспјешници“.

9. Ако се научни рад разматра са аспекта метода који се примјењује, може се издвојити конструкција, реконструкција, деструкција, проскрипција и дескрипција. Првим се настоји створити нешто ново, другим се врши модификација постојећег, трећи представља негирање старих рјешења и(ли) предлагање нових, четврти тежи да пропише, док пети има за циљ да опише.[8] Сваки од њих даје одговарајућу форму научног израза. Она може бити искључиво словна или у облику формализованог система. Што се тиче конструкције, постоји изражена разлика између друштвених наука (каква је филозофија) и природних (рецимо, физике). Конструкцијски стил првих гради се претежно или искључиво на словном коду, а других претежно или искључиво на симболичком и садржи различите знаковне системе (формуле, схеме, дијаграме, карте, планове, симболе, цртеже). Реконструкција подразумијева преинаку претходног приступа те такође садржи невербална средства и њихове комбинације. Реконструкцијски стил се не разликује много од претходног. Деструкција представља супротност конструкцији (не ствара се, већ разара). Деструкцијски стил одражава критички став, негирајући позицију, рас-

[8] Научна теорија је скуп правила која повезују квантитет и квантитет објеката из модела са посматрањима која се врше у реалном свијету (Милошевић 2002). Ако тај модел предвиди да ће се нешто догодити, велика је вјероватноћа да ће се то стварно десити. „Овакав модел, односно теорија, тј. закон, постоји само у мислима научника и нигде друго. ’Њутнови закони’ нису записани у неком универзалном приручнику, и не постоји полиција која би ’јурила’ оне који не би поштовали ове законе. Свака теорија је на свом почетку нека мала идеја проистекла из неких закључака које на изглед одговарају правом стању ствари у природи, али она није довољно проверена нити је о њој ’размишљао’ довољан број људи, или једноставно није познато како она може да се провери у стварном свету. Ако извесно време теорија не буде ’оборена’ експерименталним доказима, све више и више научника се упознаје са њом, ако велики број научника ту теорију сматра истинитом, они почињу да је називају законом. Добра теорија, или закон, морају бити у могућности да свет опишу онакав какав заправо јесте. Добра теорија такође мора да предвиди могућности када се она неће у потпуности слагати са посматрањима. Сваки пут када се резултати неког експеримента слажу са предвиђањем теорије она остаје. Али ако се појаве резултати неког експеримента какве теорија не предвиђа теорија се или прерађује или потпуно одбацује“ (Милошевић 2002).

кринкавајући оријентацију па се одликује већом разноврсношћу начина и средстава изражавања, експресивношћу и, понекад, емоционалношћу. Његова негативна форма долази у облику деструктивног стила. Дескрипција и проскрипција нису, у принципу, оријентисане на формализацију па се максимално испољава природнојезички кôд. Дескрипцијски стил има презентациони карактер: њиме се представљају погледи других, даје се опис постојећих теорија, износе властити погледи, али се не представљају нови модели. Проскрипцијски стил је близак законодавно-правном подстилу АФС. Задатак му је да презентује оно што се прописује, стандардизује, унифицира, уједначује. Типичан примјер прописивачког текста је правопис. Уп.: „На крају сваке реченице у којој се износи нека завршена мисао ставља се тачка; иза упитних реченица пишемо упитник; а иза реченица, као и иза мањих говорних јединица, које се изговарају подигнутим гласом – узвичник. Када дословно наводимо туђе ријечи, обиљежавамо их наводницима, а споредна објашњења стављамо у заграде“ (Pravopis 1960: 92).

10. Лексичка структура. За НФС је карактеристична строга селекција језичке грађе: највећи дио експресивно-емоционалне лексике никад се не употријеби. У научним текстовима су „[…] потпуно искључени глаголи који истовремено изражавају номинацију акта говорења и његову карактеристику, глаголи који изражавају однос говорника према сабесједнику (сабесједницима), велики дио глагола побуђивања и многи други толико карактеристични за КФС“ (Kočetkova 1977: 16). Може се сматрати, наставља Т. В. Кочеткова, да научном стилу нису својствени глаголи говорења у њиховом основном значењу. „Ако је у књижевноумјетничком стилу равномјеран распоред глагола говорења у корпусу, онда су у научном стилу глаголи говорења

већином карактеристични за текстове из филологије (106) и биологије (105). У техничким текстовима знатно је мање глагола говорења: хемијским 67, физичким 45, математичким 34“ (Kočetkova 1977: 20). Према употреби ових глагола НФС заузима посљедње мјесто (Kočetkova 1977: 21). С друге стране, НФС обилује терминима.

11. Полисемија у НФС нема ширину као у КФС будући да основни лексички фонд науке чине термини (ако не рачунамо неутрални слој), познати по својој моносемичности. Од духа овога стила далек је језички израз који се може двоструко схватити. Пошто научни начин изражавања није усмјерен на форму, већ на садржај, у овоме коду језичка се средства не истичу посебном експресивношћу.[9] НФС тежи прецизности чак и по цијену вишеструког понављања исте ријечи у истоме значењу. „Научни говор није толико усмјерен на увођење нових глагола, колико на вишеструко понављање једних те истих. Усљед тога фреквенција употребе појединих глагола веома је висока, а општи глаголски фонд мален по обиму“ (Mitrofanova 1975: 81). Ријечи се често понављају, али готово увијек у истоме значењу. Истраживања научног језика указују на то да се у њему појављује мален број значења, при чему се, по правилу, не ради о основним значењима (Senkevič 1976: 54). Колико је слаба вишезначност показује наша анализа дијела књиге написане строго научним стилом: 59% лексема не улази у вишезначне односе из простог разлога што су једанпут употријебљене (Budagov 1977). Ријечи с највећом фреквенцијом постају у овоме стилу семантички огољене и сведене на једно или два значења. У ширим текстуалним цјелинама долази до већег семантичког пражњена, али не у оној мјери у којој се то дешава у КФС. За овај стил је карактеристична научна метафора. Она представља супротност најтипичнијем слоју НФС – терминима. Позиција им је битно различита: док су термини облигаторне јединице НФС, метафоре су факултативне појаве. Њихова најважнија особина је недовршеност и хипотетичност (Petrov 1985: 198). „Намјена таквих метафора је навођење истраживача на још непознате сличности

[9] Што се иде од строго научног према научно-популарном подстилу повећава се вјероватноћа употребе експресивних средстава. Разлог је у томе што текстови за образовање и популарисање науке захтијевају да се аутор приближи реципијенту, да га заинтересује и што сликовитије представи проблем па долази до веће употребе изражајних и сликовитих средстава, прије свега тропа и фигура.

и аналогије. Управо незавршеност и хипотетичност метафора ствара потребу за њихово увођење у циљу указивање на она фундаментална својства реалности која још предстоји издвојити. Дакле, ако су метафоре неопходне због своје способности да омогуће неко ново 'виђење', онда такозвани буквални језик изгледа сувише ограничен јер то виђење не може обезбиједити. Управо могућност формирања нових идеја, између осталог нових научних појмова, спада, по нашем мишљењу, у детерминирајуће одреднице научних метафора" (Petrov 1985: 198-199). У научним текстовима поједине појаве добијају сликовита имена, нпр. у теорији хаоса познат је *ефекат лептира*, у физици *ефекат тунела* итд. У физици елементарних честица примјењује се персонификација (преношење људских особина на природне феномене) па се честице *рађају* и *умиру*, оне, као и човјек, имају *мјесто рођења* и *вријеме смрти*, оне *се ослобађају* и сл.

12. Синонимију НФС предодређују сљедећи фактори: 1) мала вјероватноћа појаве ријечи различитих стилских вриједности, 2) неминовност понављања, 3) ограничена могућност полисемантизације, 4) доминанта улога термина и њихова слаба синонимичност. У НФС најчешће се употребљавају стилски немаркирани синоними. Овоме стилу није својствена експресивна лексика (дијалектизми, жаргонизми, вулгаризми и сл.), а ако се и појави, долази као неспецифични слој. Због свега тога научна синонимија се одликује једнообразношћу. Ево како се у једном тексту употребљавају ријечи *могуће је* и *може*: „Ту особину добијених полимера *могуће је* искористити за добијање оптичких жица од којих би се даље правили сензори или други светлосни уређаји за одређену таласну дужину светлости. Поред примене у оптичкој електроници, ланци микрокуглица *могу* да *се* користе и за израду магнетских премаза. Уградњом магнетних честица у унутрашњост микросфера *могуће је* направити нову врсту тврдих дискова и других уређаја за складиштење података тако што се основ диска једноставно премаже филмом намагнетисаних ланаца полимера" (Lanci 2002). Базни принципи овога ФС захтијевају да се, без уношења емоција (које највише доводе до појаве експресивних синонима), мисао искаже јасно, прецизно и логично. Те захтјеве прати настојање да се информација на лијеп начин пренесе и да се постигне колика-толика разноврсност. Ограничена могућност одбира ријечи различитих стилских вриједности, слаба полисемантизација и не одвећ строги захтјеви за примјену синонимизације доводе до гомилања

истих ријечи. У НФС неминовна су понављања, поготово ако се ради о лексичком слоју доминантном у НФС – терминима. Стога се исте лексеме појављују и у најужем контексту. Међутим, у НФС који пут долази до свјесног нагомилавања у циљу потенцирања. Ево како се објашњава појам црне рупе: „Црна рупа је један од могућих звездиних 'остатака' – екстремно закривљена област простор-времена из кога се, према класичној физици, ништа, чак ни светлост, не може отиснути због изузетно велике силе теже, односно гравитације. *Можда* је то празан простор, *можда* је то права рупа у свемиру, а *можда* је она место које је отсечено од остатка свемира, а *можда* ни саме црне рупе, у ствари, не постоје [...]“ (Crne rupe 2002). Понекад се синонимизацији подвргава један елеменат синтагме, а други понавља. Уп.: „*Према мишљењу научника*, археолошко откриће изгледа као карта дела територије савремене Башкирије. *По мишљењу специјалиста* такав одраз могао се добити само применом аерокосмичког снимања“ (Tajanstvena karta: 2002). Синонимија у научно-популарном подстилу је „мекша“, разноврснија и једноставнија од оне у строго научном и научно-уџбеничком подстилу. Будући да је оријентисан на широки круг читалаца, таквим се поступком на популаран и приступачан начин објашњавају и најсложенија питања. Аутори настоје што једноставније изложити научну информацију па стога синонимија постаје израженија.

13. Антонимија долази у функцији супротстављања појмова, нпр.: „Код просторне експанзије су, за разлику од експлозије, потпуно равноправне све тачке (дела) запремине односно 'простора', јер се у сваком његовом делићу делића одвија кретање од '*унутра'* према '*ван*' [...]“ (Marjanović 2002). „Та, још недовољно истражена, небеска назови тела позната су по томе што у себе увлаче све што се налази у њиховој околини укључујући и светлост, а оно што једном у њих *уђе* нема могућност да икада више *изађе* [...] Уместо да делује *привлачно* антигравитација или негативна енергија делује *одбојно*“ (Fizika putovanja 2002).

14. Ако се не води довољно рачуна о начину изражавања, и у НФС се може појавити амфиболија. Међутим, она је доста ријетка.

15. Морфолошка структура. У научним текстовима аутор настоји да се објективно постави наспрам објекта истраживања, настоји да се дистанцира од онога што говори, да не уноси субјективну

ноту па долази до толиког обезличавања израза да се категорија лица фактички своди на једну форму – 2. лице. Персоналост је веома ослабљена, неодређена и више него што је уобичајено апстрактна (Kožina 1977: 165). У овоме стилу практично се уопште не употребљава 2. лице („као најконкретније“). Апстрактност научног мишљења тражи и одговарајући језички израз, а у пољу персоналности као најпогодније показује се 3. лице. Употреба 1. лица једнине је врло скромна, као и 1. лица множине (које често има помјерено значење). Позиција аутора изражава се помоћу 1. лица једнине и множине. Правила кад ће се употријебити једно, а када друго нису чврста. У једном случају користи се 1. лице једнине („*Ја сам* од увиђавних људи *чуо* против ове теорије [...]“ – Kant 1976: 62), у другом 1. лице множине („Није *нам* била намера да то стање ствари буде још овде доказано [...]“ – Hegel 1970, I: 5). Ауторским „ми“ потенцира се скромност и објективност казивања. У овоме стилу 1. лице множине веома често губи конкретно значење и прелази у сферу апстрактности и уопштавања. Обезличавање је доведено до максимума и тиме што се ријетко употребљава 1. лице једнине и што се 3. лице врло често даје у неодређено-личном значењу.

Оно што НФС посебно одликује јесте изразит именски карактер: однос именица и глагола је 43% – 14% (Denisov i dr. 1978: 317). Именице и придјеви чине готово половину лексике (Aleksejev/Rogova 1982: 44). Именски карактер појачава велика употреба глаголских именица (*одржавање*, *стварање*, *укључивање*, *повезивање*, *претварање*, *уношење* и сл.). У научним текстовима има чак више приједлога него глагола. На различит саодноc врста ријечи у НФС и КФС утиче то што се КФС одликује конкретношћу, а научни апстрактношћу, први је отворен за све стилске слојеве језика, други је крајње терминологизиран. У умјетничким текстовима преовладава динамика, у научним статика; један одише субјективизмом, други објективизмом.

У категорији рода запажа се појачана употреба средњег рода због тога што је апстрактнији од мушког и женског: док у језику има 15-17% средњег рода у НФС је 29-30% (Kožin i dr. 1982: 97). Чести су именски приједлози и везници типа *у вези са*, *у односу на*, *у складу са* и сл. Од падежа на првом мјесту је генитив, при чему генитив у споју са именом апсолутно преовладава у односу на спој са глаголом: 83% : 17% (Kožina 1974: 72).

У научним текстовима долази до десемантизације глагола, који се претварају у обичне везивне карике без посебног значења. Глаголи типа *бити* (*јесам)*, *представљати*, *чинити* и др. подвргавају се семантичкој неутрализацији и прерастају у безбојне копуле. Нпр.: **(а)** „Типична кишна капљица *је* округла и зато је њен ефекат са сунчевим светлом симетричан, јер оса која иде кроз центар капљице *је* и правац проласка зрака“ (Duga 2002), – **(б)** „[...] а идеја названа је Einstein-Rosenov most и *представља* црну рупу која је повезана са својом сликом у огледалу“ (Duga 2002), – **(в)** „Те додатне димензије *чине* теорију струна изузетно сложеном“ (Tino 2002).

Глаголи свршеног вида као конкретнији више су везани за КФС, а глаголи несвршеног за НФС. Висок степен глагола несвршеног вида оштро издваја граматичку структуру НФС; на супротном полу налази се КФС у коме се чешће сусрећу глаголи свршеног вида (Serebrjakova 1974b: 6). У КФС проценат свршеног вида два пута је већи него у НФС, а проценат несвршеног вида је за 20% мањи него у НФС.

У односу на КФС и ПФС, који су више усмјерени ка прошлости, НФС је оријентисан на садашњост: облици садашњег времена у НФС су представљени са 69%, а у КФС са 11% (Vasiljeva 1976: 119). Проценат глагола садашњег времена је три пута већи од процента облика прошлог времена (подаци М. Н. Кожине и О. Д. Митрофанове). Од специфичности треба истаћи употребу садашњег времена у ванвременском значењу, значењу времена у најширем смислу (неки чак тврде да садашње вријеме у НФС готово потпуно има такав карактер; Kožina 1979c). То се може објаснити тиме што се у НФС анализирају стална обиљежја, особине и процеси. Уп.: „Појам просторне експанзије, *подразумева* четвородимензионално кретање ’пресликано’ у нас тродимензионални свет, и *морамо* га строго разликовати од појма класичне експанзије, као што је то нпр. експлозија, где *се* честице *крећу* на све стране одједном, али је то у ствари сума коначног броја обичних праволинијских кретања, где сви вектори брзине појединих елемената објекта који експандира, *имају* исту исходишну тачку. Код просторне експанзије су, за разлику од експлозије, потпуно равноправне све тачке (дела) запремине односно ’простора’, јер се у сваком његовом делићу делића *одвија* кретање од ’унутра’ према ’ван’, при чему увек *постоји* бесконачно много бесконачно малих тачака код којих *се* унутар сваке од њих, сукцесивно са процесом

'бујања' *јавља* још бесконачно много таквих бесконачно малих тачака" (Marjanović 2002).

Прошло вријеме се много мање употребљава него у КФС и ПФС. Само у неким видовима научне дјелатности (историографији, биографијама, описима извршених експеримената и сл.) оно има већу фреквенцију. Облици прошлог времена су различито заступљени у појединим научним областима: биологији 12,3%, хемији 11%, физици 8%, математици 3,5% (Senkevič 1976: 118). Што се тиче форми будућег времена, оне нису сувише фреквентне. Чешће се сусрећу у математичким радовима, и то у рачунским операцијама. У употреби футурских облика запажа се блиска семантичка веза са императивом (побуда да се изврши радња) и садашњим временом (радња је између садашњег и будућег времена, али преовладава значење започете радње). Такво будуће вријеме се користи за лакши прелаз са једне мисаоне цјелине на другу.

Транспозиција временских облика своди се на најмању могућу мјеру.

Употреба императива не прелази 1%, што је готово занемарљиво и што је неке истраживаче навело на закључак како ови облици практично не постоје у НФС (Vasiljeva 1976: 118). Нешто израженије присуство ових облика налазимо у научно-уџбеничком подстилу, а понајвише у формулацијама задатака. Нпр.: „*Израчунајмо* кофакторе матрице A [...]" (Zadaci 2002a, бр. 2). Отуд је и једна од специфичности овог стила инклузивни императив, који се подудара са облицима 1. лица множине садашњег, односно будућег времена (па стога није једноставно извршити разграничење између њих – тек се у контексту види какво је значење). У НФС инклузивни императив има двије основне функције: 1) подстицање уопштеног саговорника (аудиторијума) на заједничко вршење радње у жељеном правцу, 2) изражавање спремности аутора за вршење радње заједно са читаоцима (Stojanović 1989: 128). Овакве синтаксичке конструкције, истиче А. Стојановић, представљају начин зближавања аутора са читаоцима и покушај стимулисања њихове пажње. Инклузивни императив се веже за жанрове научно-техничке литературе, а најфреквентнији је у школским уџбеницима математике и физике. Императив се понекад у математичким текстовима замјењује инфинитивом, нпр.: „Уместо сваке звездице *написати* једну цифру тако да одузимање ***** –

**** = *** буде исправно, ако се умањеник, умањилац и разлика читају с лева на десно једнако као и с десна на лево. [...] *Дешифровати* множење: *4* × 15 = 3*9*.“ (Zadaci 2002b).

16. **Синтаксичка структура.** Строго научни стил настаје на бази сложеног и компликованог мишљење па је и реченица комплексна и вишечлана. Стога су за овакав начин изражавања типичне сложене реченице. Међу њима доминира зависна реченица, прије свега атрибутска (због анализе својстава, обиљежја) и узрочно-посљедична. Често се користе реченице за прецизирање. Величина пасуса креће се од 3-4 до 7-8 реченице (Aleksejev/Rogov 1987: 48). Ево како се гради једна сложена (формално и садржајно) реченица: „Према томе, у основи физикотеолошког доказа лежи комсолошки доказ, а основ овога космолошког доказа чини онтолошки доказ о егзистенцији једнога прабића као највишег бића, и пошто осим ова три пута ниједан више није отворен спекулативноме уму, то је онтолошки доказ, који се састоји из све самих чистих појмова ума, једино могућ доказ, ако је уопште могућ неки доказ за један став који је тако високо изнад сваке искуствене употребе разума“ (Kant 1976: 385).

17. На нивоу текста КФС одликује цјеловитост, повезаност, логичност, прецизност, дијалогичност и хипотетичност (SNT 1998: 13).

Шесто поглавље

АДМИНИСТРАТИВНИ СТИЛ

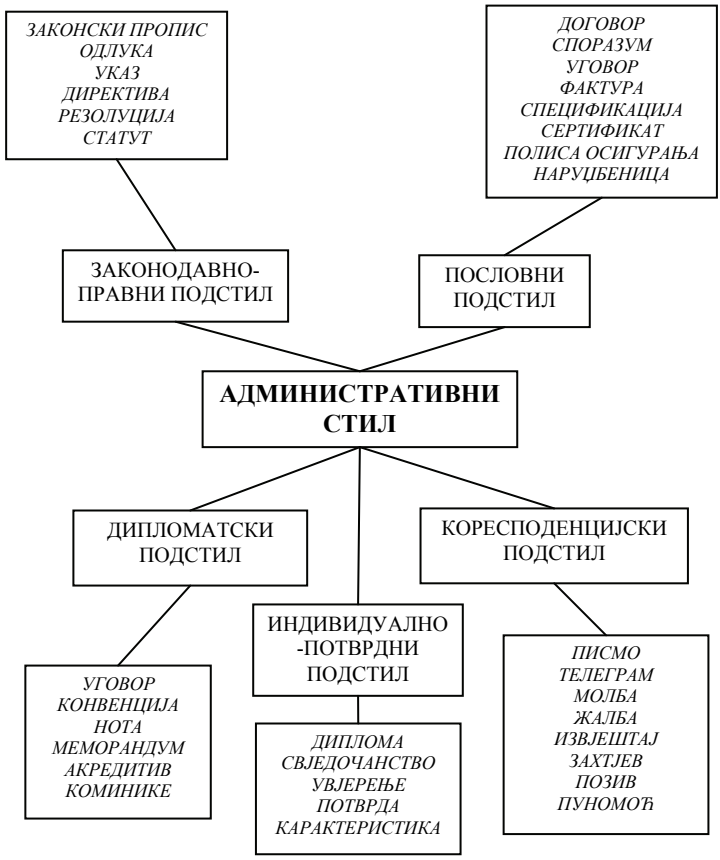
0. У систему Ф-стилова поларне позиције заузимају КФС и АФС. Естетска функција, ширина и разноврсност првог кода и стандардизираност и неекспресивност другог основне су њихове диференцијалне особине. АФС покрива (а) правну и законодавну дјелатност и (б) писану комуникацију појединаца, тијела, органа и установа државних и друштвених субјеката те се одликује великом жанровском разноврсношћу.[1] Општеприхваћену класификацију АФС тешко је предложити, али у њему постоји неколико (под)стилова: 1. законодавно-правни (језички израз законских прописа, одлука, указа, директива, резолуција, статута итд.), 2. пословни (стил договора, споразума, уговора, фактура, спецификација, сертификата, полиса осигурања, наруџбеница и сл.), 3. дипломатски (језик међународних уговора, конвенција, нота, меморандума, акредитива, коминикеа и др.), 4. индивидуално-потврдни (стил диплома, свједочанстава, увјерења, потврда, карактеристика и сл.), 5. кореспонденцијски (језик писама, телеграма, молби, жалби, извјештаја, захтјева, позива, пуномоћи...) и др. Иако се АФС углавном веже за писану комуникацију и монолошко излагање, један његов дио се реализује усменим путем у облику монолога (јавни наступи као што су политички говори, судски спорови и сл.) и у дијалошкој форми (кроз пословне разговоре, преговоре и контакте, дипломатске сусрете, јавне наступе и сл.). Усмене форме АФС представљају облик комуницирања између (а) појединца и појединца, (б) појединца и колектива и (в) колектива и колектива, тј. реализују се у интерперсоналном и групном контакту. Такав однос може бити директни (рецимо, у преговорима) и индиректни (као посредник ступа техничко средство – телефон, пејџер, компјутер, факс и сл.), може се реализовати на блиском растојању (рецимо, у сали за састанке) или на даљини (такве су интернет конференције).[2] Оно чиме се разликују усмене форме АФС од РФС је официјелност.

---

[1] То потврђује и Кратак рјечник видова и врста докумената (KSVD 1974).

[2] О научним основама типологије нормативно-правних докумената в. Polenina/Siljčenko 1987.

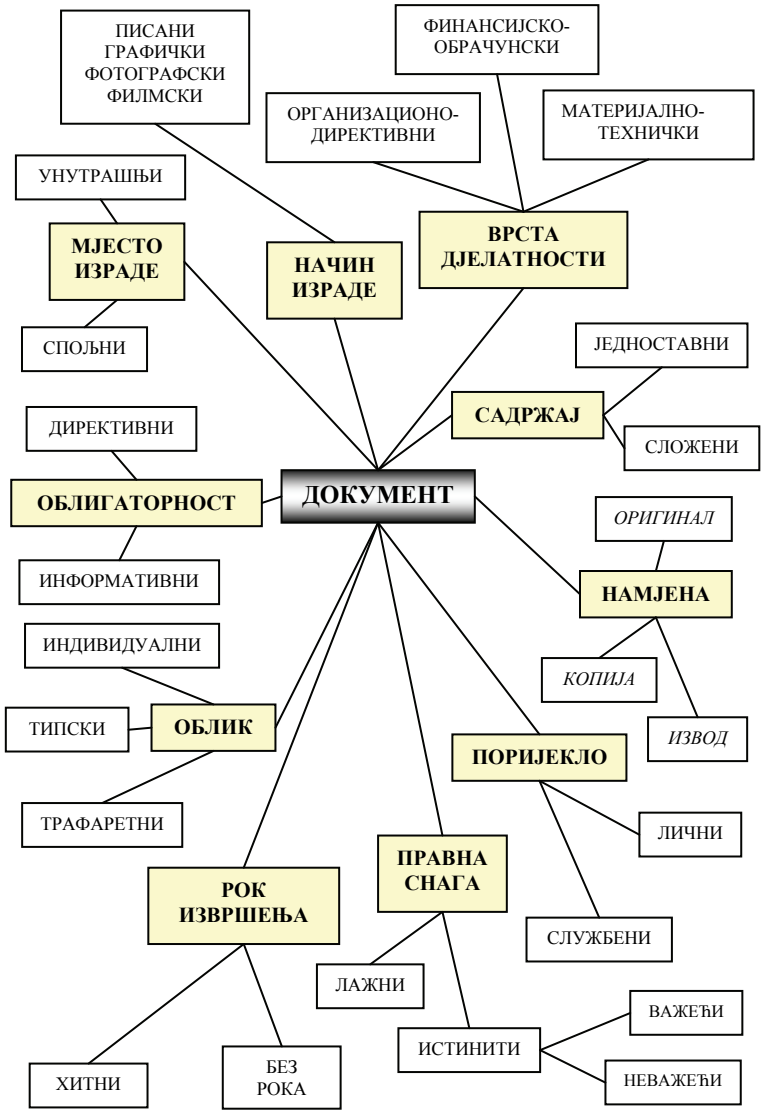
1. Основна функција АФС је саопштавање, али он може да врши и друге функције: „Традиционално се административно-пословни језик доводи само у везу са комуникативно-информативном функцијом језика – функцијом саопштавања. Стварно у жанровима позива, огласа доминира функција саопштавања. У другим жанровима реализује се и функција дјеловања, на примјер у жанровима закона, указа, наредби [...] и функција општења, која преовладава у жанровима пословне кореспонденције, договорима“ (Loginova 1975: 7). Ова стилска формација толико је стандардизирана, клишира да се поједини видови могу попуњавати као укрштеница. Међутим, иако је језичка унификација негативно обиљежје, она је неизбјежна и неопходна за овакав вид комуникације.

2. **Документ.** Централна врста текста која се сусреће у АФС је документ. Он представља средство регистровања информације о

чињеницама, догађајима, појавама објективне стварности и човјечије мисаоне активности (Belov/Belov 1981: 4). Документе производе различите врсте људске дјелатности, а прије свега административна, друштвено-политичка, економска, производна и финансијска. Сваки документ мора да испуњава два услова: (а) да је припремљен по одређеном обрасцу, често према неком стандарду, (б) да га издаје компетентни орган, службено или овлаштено лице. Постоји велик број разнородних докумената, који се класификирају према основним обиљежјима. Једна таква типологија гради се на једанаест критерија (Belov/Belov 1981: 6-11). **/1/** Према начину и з р а д е разликују се писани (рукописни и штампани), графички (цртежи, схеме, планови, карте, графика, цртежи и сл.), фотодокументи (слике) и филмски документи (филмови). Писани документи (рукописни и штампани) чине 95% свих докумената. **/2/** Према в р с т и д ј е л а т н о с т и издвајају се три врсте: организационо-директивни (документи везани за управљање и производну активност), финансијско-обрачунски (документи који настају у рачуноводству и финансијским тијелима) и документи из области снабдијевања и свакодневног живота (припремају се у органима који се баве материјално-техничким пословањем и пласирањем робе). **/3/** Према м ј е с т у и з р а д е постоје унутрашњи и спољњи документи (унутрашњи настају у датој установи или предузећу, а спољни на другом мјесту). **/4/ /5/** По с а д р ж а ј у документи се дијеле на једноставне и сложене (први се тичу једнога питања, други обухватају низ проблема). **/6/** По о б л и к у документи могу бити индивидуални, трафаретни и типски. Индивидуални документ има специфичности у садржају. У трафаретним документима један дио је унапријед припремљен, а други се додаје у конкретној ситуацији. Типски документи се стварају за установе и предузећа историдне дјелатности. Трафаретне и типске документе одликује то што се могу умножавати, што их доносе овлаштени органи и што су облигаторни. **/7/** Према р о к у и з в р ш е њ а документи могу бити хитни и без рокова. Први захтијевају извршење у одређеном периоду (рецимо, за телеграме даје се 24 сата, за преписку три до пет дана), док други не предвиђају никакве временске оквире реализације. **/8/** По п о р и ј е к л у издвајају се службени и лични документи. **/9/** По н а м ј е н и се диференцира оригинал, копија, извод и дупликат. Оригинал је документ припремљен први пут, потписан и на одговарајући начин обликован. Копија је поновна реконструкција, потпуна и вјерна имитација оригинала печатом овјерена и потписа-

на. Извод је дио који се издваја из ширег материјала, затим потписује и печатом потврђује. **/10/** Према правној снази разликују су истинити и лажни документи. Први издају овлаштена лица уз поштовање свих прописа, док садржај или дио садржаја других не одговара стварном документу. Стога су само први важећи. **/11/** По обли гаторности постоје директивни и информативни документи.

3. Стандардизација и унификација. Ако је суштинска особина умјетничког текста естетска компонента, научног објективност, препознатљива карактеристика административног је стандардизација и унификација. Стандардизација подразумијева примјену јединствених норми приликом састављања докумената, а унификација једнообразну израду са максималним бројем заједничких елемената. Ова се два поступка примјењују у циљу рационализације процеса израде докумената, њиховог свођење на разумну мјеру, те ради што једноставније, брже и ефективније комуникације. Стандардизација и унификација највише долазе до изражаја у пројектној, статистичкој, финансијској, књиговодственој и технолошкој документацији.

Постоје двије врсте стандардизације: она која се примјењује у самом тексту и она која долази као врста законодавно-правне дјелатности. Прву ћемо назвати текстуалном, другу регулативном. Текстуална стандардизација представља суштински поступак у креирању АФС (оно што је за КФС умјетнички поступак). Регулативна стандардизација ствара законске оквире за типизирано припремање докумената. Тако је 1996. године донесен југословенски закон о стандардизацији. Њиме се уређује израда и примјена стандарда, техничких и других прописа, утврђује усаглашеност процеса, производа и услуга с техничким и другим прописима, односно стандардима, одређује начин декларисања, означавања и паковања производа, као и надзор над спровођењем овог закона (SL 1996, 30). Исте године Заступнички дом Сабора Републике Хрватске донио је Закон о нормизацији. У њему се истиче: „Овим се Законом уређују састав нормизације, темељни захтјеви за производе, процесе и услуге, састав оцјењивања сукладности, исправе које морају имати производи у промету, доношење прописа за проведбу овога Закона те надзор над његовом примјеном“ (NN 1996, чл. 1). Тај закон даје дефиницију норме: „Норма је исправа намијењена опћој и опетованој упораби којом се одређују правила, одреднице или значајке производа, процеса и услуга ради постизања најповољније разине уређености, ако овим Законом није друкчије прописано“ (члан 2). Израда документације на руском језику регулише се Јединственим системом административног дјеловања (Единая система делопроизводства – ЕГСД), који утврђује влада Русије. Њиме се формулишу јединствени захтјеви и препоруке за припрему докумената, њихово манипулисање, контролу коришћења и сортирање.

Регулативну стандардизацију спроводе специјализиране интернационалне и домаће организације. У групи првих издваја се Међународна организација за стандардизацију ISO, органи Уједињених нација задужени за ту област, Европски комитет за стандардизацију CEN и др. Национална организација за стандардизацију у СРЈ је Савезни завод за стандардизацију (основан 1946. године под именом Савезна комисија за стандардизацију, затим преименован у Југословенски завод за стандардизацију). Он доноси стандарде, упутства, техничке препоруке и друга документа идентична са међународним стандардима, европским стандардима и стандардима развијених земаља. Југословенски стандарди обухватају различите области: рударство, геологију, металургију, машинство, електроенергетику, електронику и телекомуникације, информациону технологију, хемију и хемијске технологије, физику, грађевинарство, саобраћај, возила и механизацију, пољопривреду, шумарство, здравство, прехрамбену и дрвну индустрију, безбедност, заштиту животне средине, системе менаџмента, квалитет и заштиту животне средине, банкарство, трговину, финансијске и административне дјелатности, опште и заједничке величине, документалистику и друге сродне области.[3] Оно што је у СРЈ Савезни завод за стандардизацију у Хрватској је Државни завод за нормизацију и мјеритељство.

4. Под стандардом се подразумијева документ у којем се утврђују правила, смјернице или карактеристике за одређене активности или њихове резултате ради остваривања оптималног реда у одређеној области (SL 1996, 30). Примјена стандарда није обавезна, осим ако нису предвиђена техничким или другим прописом. Њима се утврђују сљедећи аспекти: 1) намјена и својства процеса, производа и услуга; 2) захтјеви у погледу типизације и унификације дијелова техничких сложених производа; 3) техничко-технолошки услови, захтјеви и поступци за производњу производа, извођење радова и вршење услуга; 4) методе и поступци обезбеђења квалитета процеса, производа и услуга и животне средине; 5) услови, методе и поступци за контролисање и испитивање процеса, производа или услуга; 6) методе и поступци оспособљавања лица за оцјену система квалитета и система заштите животне средине и услови које та лица треба да ис-

[3] У периоду од 1946. године до 31. децембра 1999. године Завод је донио 13248 стандарда (http://www.jus.org.yu/ljpis.htm).

пуњавају; 7) једнообразни термини, дефиниције, симболи, знаци, кодови, ознаке, боје, величине и јединице који се користе у производњи производа и вршењу услуга; 8) захтјеви који се односе на руковање, транспорт, складиштење, чување, употребу, амбалажу, паковање, обиљежавање, декларисање, обраду, дораду и прераду производа (SL 1996, 30).

Постоје наднационални и национални стандардни. У прве спадају међународни стандарди ISO/IEC, европски стандарди EN и др. Свака земља (у неким случајевима група држава) ствара национални стандард са одговарајућим називом, нпр. Југославија ЈУС, Хрватска HRN, Њемачка и Аустрија DIN, Енглеска BS, Француска NF, Русија ГОСТ итд. У овоме посљедњем стандарду постоји дио који утврђује типску структуру формулара и различитих административних докумената – одлука, наредби, записника, упутстава, аката, службених писама и др. (ГОСТ 6.38-72). Руским стандардом је дефинисан појам ’документ’ (ГОСТ 16487-70). Постоји државни стандард административних докумената по коме се сви документи дијеле на организационе (одредбе, статути, упутства, прописи), наредбодавне (наредбе, одлуке, рјешења) и информативне (записници, потврде, акта, писма, свједочанства) – ГОСТ 6.38-72 и 6.39-72. Стандард под бројем 6.39-72 предвиђа двије врсте образаца: за писма и општи. Њиме се такође утврђује глобална структура службеног документа. У њему се издваја 26 сегмената: 1. државни грб, 2. амблем организације, 3. информација о владиним наградама, 4. кодови, 5. назив министарства или управе, 6. назив организације, 7. назив дијела организације, 8. адреса, 9. знак доношења, 10. одлука, 11. поштански број, поштанска адреса и телефон, телефакс, број рачуна у банци, 12. информација о врсти документа, 13. датум, 14. индекс, 15. индекс и датум улазног документа, 16. мјесто израде или издања, 17. знак контроле, 18. наслов текста, 19. текст, 20. информација о прилогу, 21. потпис, 22. знак одобравања, 23. информација о копији/копијама, 24. визирање (овјеравање), 25. информација о извршењу, 26. информација о датуму добијања (Belov/Belov 1981: 12-13). Сви документи морају имати величину усклађену са савезним стандардном за формат папира (ГОСТ 9327-60). Сам материјал за израду папира има свој стандард (ГОСТ 3331-55). За копије се препоручује папир стандарда ГОСТ 7374-55. Руским стандардом се утврђује и врста траке за писаће машине (ГОСТ 6048-67). Њемачке норме (DIN-Norm, скраћеница од

„Das ist Norm“) доноси Комитет за норме (Normenausschuß, скр. DNA). DNA има задатак да регулишу терминологију, употребу сложеница, суфикса и суфиксоида типа *-los*, *-frei, -arm,* абецедно набрајање и сл.

Документ обично садржи два основна дијела – у првом се говори о разлозима израде, а други даје главни садржај (закључак, приједлог, молба, мишљење и сл.). Неки сегменти документа могу бити стални, други варијабилни. Први долазе као резултат трафаретизације (унификације). Трафаретни дио је типски сегмент текста који се унапријед припрема (штампа) на формулару, а варијабилни се попуњава руком, на писаћој машини, компјутеру и сл. „Степен трафаретизације може бити различит и обухватати читав документ, његов дио или само пасус, реченицу. Трафаретизација олакшава документовање и примање информације. Психолози тврде да се стандардна фраза перципира девет пута брже него обична. Типски текстови омогућују да аутор документа уштеди 50-75% времена. И то уз гаранцију да ништа неће бити пропуштено“ (Belov/Belov 1981: 25). Документ има стандардне сегменте – рубрике, које се дијеле на обавезне и необавезне. У њему се тачно зна како ће се који дио попуњавати (нпр. датум, назив установе, адреса). Текст документа има наслов у коме се укратко износи садржај. Наслов долази на одређеном мјесту, рецимо с лијеве стране и испод уводне информације (мјеста, датума, броја и сл.). Често се на крају даје прилог. Документи садржи доста скраћеница.

Највећи степен стандардизације и унификације има формулар. Њиховом употребом убрзава се процес припреме, преношења, примања и декодирања информације. Примјена формулара се сматра исплативом ако се употријеби најмање 200 пута годишње (Belov/Belov 1981: 17).

5. Лексичка структура. АФС одликује сиромашан избор лексике. Никаква или слаба емоционалност, неекспресивност и изражена шаблонизација не дају широке могућности за употребу ријечи различитих стилских слојева. У типичним представницима овог стила (административно-правним документима) фактички постоје само двије врсте лексике: општеупотребна и терминолошка. За коришћење колоквијализама морају постојати одређени разлози, рецимо када се жели изразити ауторов став (Rahmanin 1973: 47). Што се тиче за-

старјеле лексике, она је пожељна онолико колико и колоквијална. Међутим, и архаизми се понекад могу наћи. „Данас се ријетко сусрећу документи који садрже старословенизме, архаизме, али се и сада који пут употребљавају такве застарјеле ријечи [...] Постоји знатан број старих језичких клишеа“ (Livšic 1969: 98).

6. Вишезначност у АФС је врло слабо заступљена. Рецимо, у Закону о царинској тарифи веома често се употребљава ријеч *роба*, али увијек у истом значењу (Zakon 2001).

7. Могућност синонимизације је доста ограничена и сведена на неутралну и терминолошку лексику па се у њему најчешће употребљавају стилски немаркирани синоними. Стога су понављања неминовна и честа. Она највише долазе до изражаја у рубрицизираним текстовима. АФС је огољена, једнообразна и, што је посебно карактеристично, шаблонизирана стилска формација (одређена врста текста тражи и одређену врсту синонима). Рецимо, велики Пословник о раду Скупштине Србије (седамдесетак страна) има веома мало синонима, а изузетно много понављања (нпр. у опису задатака одбора, датих у члановима 45-68, стално долази *одбор разматра*). Сви синоними имају неутралну стилску вриједност, рецимо **(а)** *приликом* и *у току* (чл. 38 и 39), **(б)** *уколико* се не постигне међусобни договор (чл. 89), *ако* жели да учествује у претресу (чл. 92). У неким административним документима синонимија се потпуно губи.

8. Антонимија у АФС има неутралан карактер. Уп: „Пре приступања избору потпредседника Народне скупштине, Народна скупштина одлучује да ли ће се гласати *тајно* или *јавно*“ (Poslovnik 2001, чл. 19).

9. **Морфолошка структура.** АФС има изразито именски карактер: у односу на КФС у њему је двоструко мање глагола него именица, чак више и од НФС (Barlas 1978b: 83). Овај стил одликује велика обезличеност: од свих Ф-стилова он има најмање личних глаголских облика. У њему се готово уопште не употребљава 1. и 2. лице. Деперсонализацији доприноси честа употреба 3. лица у неодређено-личноме значењу, која даје чак 24% опште употребе (НФС 10%, КФС 2,8%; Kožina 1977: 84). Међутим, жанровска разноликост АФС толико је велика да се могу наћи и текстови с већим бројем других лица. Имамо, прије свега, потврде, увјерења, свједоџбе, дипломе, карактеристике, записнике, огласе, рачуне, правила, наредбе, декрете,

указе, закључке, полисе осигурања и сл. Молба се, рецимо, одликује појачаном фреквенцијом 1. лица једнине (ако је ријеч о појединцу) или множине (уколико се ради о више особа). Пошто овај жанр увијек подразумијева примаоца, јасно је да се често користи 2. лице. С друге стране, пуномоћ обично почиње 1. лицем. Слично је и с разним потврдама, извјештајима. За аутобиографију је карактеристично изостављање замјенице уз лични глаголски облик. У упутствима, опет, доминира 2. лице множине, а у пословној кореспонденцији појачану фреквенцију има 1. лице множине. Административни текстови (популарно *папири*) показује примјетно шаренило у пољу персоналности.

Садашње вријеме је далеко најфреквентнији глаголски облик: док се у КФС његова употреба своди на 11%, у АФС она достиже 79% (у НФС 69%) – Kožina 1972c: 156. Садашње вријеме има јаче изражену прописивачку функцију. Облици будућег времена се ријетко користе, обично с модалним и условним значењем (модалним се изражава морање, прописивање, неопходност и сл.).

Позиција императива у АФС повезана је са волунтативним карактером овог стила (Loginova 1975: 13). Она варира од жанра до жанра. Императив има изразиту фреквенцију у документима директивног типа. У преписци се такође сусреће, при чему долази до неједнаке дистрибуције личних облика – 1. лице се више веже за приватну преписку, а 3. лице за пословну (Livšic 1969: 101). Императив је посебно чест у паролама.

10. Синтаксичка структура. У АФС преовладавају просте реченице. Функцију реченице понекад преузимају изрази и конструкције, тачније кондензоване синтагме. Нпр. умјесто реченице *Уколико се стране договоре* [...] може се рећи *Према договору* [...]. Ред ријечи је устаљен и традиционалан: чланови реченице имају своје уобичајено мјесто. Рецимо, неконгруентни атрибут долази иза ријечи која се ближе објашњава (сагласност *Савјета директора*). Доста се често у функцији спона користе уводне ријечи: *према томе*, *на тај начин*, *дакле*, *с једне стране*, *с друге стране*.

11. Стил споразума, договора и уговора (ДСУ). Договор је основни извор обавезности те се дио облигационог права који проучава такву врсту докумената назива договорним или теоријом договора (Đurović 1992). У ширем смислу договор подразумијева свако

усклађивање воље двају или више субјеката с циљем да се створи, измијени или прекине одређени правни однос. ДСУ могу бити једнострани (када једна страна добија обавезу на нешто, а друга право, рецимо **А** мора нешто да уради, а **В** има право да тражи остварење тога) и билатерални (**А** и **В** добијају и права и обавезе), повољни (и **А** и **В** имају корист) и неповољни (једна страна трпи штету), формални (облик је суштински елеменат договора), реални (предвиђа се предаја ствари која је предмет договора) и консезуални (не захтијева никакву форму, осим обичне сагласности), комутативни (у моменту закључивања познат је обим, ниво и однос страна) и алеаторни (нису познати ти подаци) – Đurović 1992: 50-68. Постоје ДСУ о куповини/продаји, замјени, испоруци, поклањању, позајмљивању, изнајмљивању итд.

У текстовима ДСУ долази до високог степена унификације. Њен највиши облик реализује се у типским ДСУ. Обавезни елементи сваког ДСУ је наслов, датум и мјесто склапања, назив потписница/потписника, правна адреса, потпис и печат. ДСУ имају уводни, централни и завршни дио. Увод може бити прилично дуг и долазити у облику конструкције с глаголским прилогом. Рецимо, Дејтонски споразум отвара сегмент у коме се понавља овај граматички облик: „Република Босна и Херцеговина, Република Хрватска и Савезна Република Југославија (стране) *Препознајући* потребу за свеобухватним рјешењем да се оконча трагични сукоб у региону, *желећи* да допринесу овој сврси и промовишу трајни мир и стабилност, *потврђујући* своје опредјељење за договорене основне принципе објављене 8. септембра 1995, даље договорене основне принципе објављене 26. септембра 1995. и споразуме о прекиду ватре од 14. септембра и 5. октобра 1995. *Примајући* к знању споразум од 29. августа 1995. који овлашћује делегацију Савезне Републике Југославије да у име Републике Српске потпише дијелове мировног плана који се тиче Републике Српске, уз обавезу да имплементира споразум који је донесен стриктно и посљедично, Слажу се као што слиједи [...] (Mirovni sporazum 1995). За ДСУ је карактеристично избјегавање пуних назива потписница/потписника (јер се они дају на крају или на почетку), а умјесто конкретне номинације користи се ријеч *страна*/*стране*. Нпр. „*Стране* ће спроводити своје односе у складу са принципима изложеним у Повељи Уједињених нација, као и у Хелсиншком завршном акту и другим документима Организације за безбједност и сарадњу у

Европи. Посебно, *стране* ће у потпуности поштовати суверену једнакост једна друге, рјешаваће спорна питања мирним средствима и уздржаће се од било каквих акција, путем пријетње или употребе силе или на било који други начин, против територијалног интегритета или политичке независности Босне и Херцеговине или било које друге државе“ (Mirovni sporazum 1995, чл. 1).

Комерцијални уговори обично почињу указивањем на партнера (нпр. ПОСЛОВНО УДРУЖЕЊЕ АГЕНЦИЈА И ПРЕДУЗЕЋА „ЛЕГЕС“). Слиједи назив документа: УГОВОР О ОСНИВАЊУ ПОСЛОВНОГ УДРУЖЕЊА. Затим се наводи податак о мјесту и времену склапања уговора: *Београд, септембар 2001. године*. Наставак чине уводне напомене општег типа: *На основу члана 419. Закона о предузећима оснивачи: 1. Предузеће за пружање услуга и промет „Sel co“ д.о.о. Београд, Студентска 39, 2. Предузеће за обуку возача „Сушић“ д.о.о. Београд, Радничка 26, 3. „B.S.T.“ Предузеће за пружање услуга и промет д.о.о. Београд, Булевар Лењина 201/17, 4. „ДИП“ Предузеће за производњу, услуге и спољнотрговински промет д.о.о. Београд, Париске комуне 14*. Послије тога долази шаблонизирани предикатски израз са временским адвербијалом: *закључују дана 27. 9. 2001. године.* Придјев *следећи* најављује наслов издвојен у посебном реду: УГОВОР О ОСНИВАЊУ ПОСЛОВНОГ УДРУЖЕЊА. Уговори често садрже уводне, основне и главне одредбе.

12. Директивни стил. Овај стил се реализује у одлукама, уредбама, рјешењима, упутствима, циркуларним писмима и сл. Ти документи имају административни карактер и представљају форму једносмјерог, иреверзибилног односа јер се ради о начину реализације воље надређених органа, тијела и појединаца у односу на подређене. Однос субординације суштинску утиче на стил ових докумената. Њима се наређује, прописује, утврђује и одређује.

Директивни стил посебно долази до изражаја у одлукама и рјешењима. То су административна акта државних установа, предузећа, фирми, друштвено-политичких организација и сл. Једни се тичу појединца/појединаца, други немају персонални карактер и односе се на дјелатност (пословање, производњу итд.). Одлука обично почиње позивањем на закон: *На основу члана 11. став 2. Закона о систему друштвене контроле цена („Службени лист СФРЈ“, бр. 84/89 и „Службени лист СРЈ“, бр. 32/93), а у вези са чланом 8. Закона о роб-*

ним резервама („Службени лист СФРЈ“, бр. 58/89 и „Службени лист СРЈ“, бр. 16/93 и 32/94). Слиједи назив органа, тијела или појединца (*Савезна влада*) и предикат *доноси*. У наредном реду долази назив документа, обично написан великим словима и у акузативу: ОДЛУКУ О ЗАШТИТНОЈ ЦЕНИ ПШЕНИЦЕ РОДА 2001. ГОДИНЕ. Суштина одлуке исказује се глаголима прописивачког карактера типа **(а)** *утврђивати* – „Предузећима, задругама и другим правним лицима која производе пшеницу, као и предузетницима и индивидуалним пољопривредницима који производе пшеницу (у даљем тексту: произвођачи), за пшеницу рода 2001. године *утврђују се* заштитне цене, и то [...]“, **(б)** *важити* – „Цене из тачке 1. ове одлуке *важе* за испоруке франко: вагон утоварна станица произвођача – магацин железничка станица произвођача – магацин млина у месту произвођача по избору купца.“ На крају долазе обавезни сегменти сваког документа директивног типа: адреса, датум, потпис и печат.

Уредба има сличну структуру, с тим што је често дужа и са ширим уводом. Рецимо, Уредба о продаји капитала и имовине јавним тендером садржи уводне одредбе од неколико чланова. Ево како изгледа члан 1: „Овом уредбом уређује се поступак и начин продаје друштвеног и државног капитала односно имовине у субјекту приватизације методом јавног тендера (у даљем тексту: тендер) према утврђеном поступку, условима и критеријумима, у којем се понуде јавно отварају, оцењују, прихватају или одбацују. Друштвени или државни капитал односно имовина (у даљем тексту: капитал) из става 1. овог члана изражава се у номиналном износу и у проценту учешћа тог капитала у укупној вредности капитала субјекта приватизације“ (Uredba 2002). У њима се, као и у ДСУ ради економичности и унифицираности скраћују називи: „Тендер организује и спроводи *Агенција за приватизацију* (у даљем тексту: *Агенција*) у складу са законом и овом уредбом. *Агенција* може, на основу посебног тендера или по позиву, ангажовати саветнике за обављање послова и пружање помоћи у организацији тендера и избору најбољег понуђача“ (члан 2).

Стил рјешења не разликује се много од стила одлука. Он такође почиње општим дијелом типа *На основу члана 60. став 1. тачка 6. Статута предузећа (пречишћени текст)* (*„Службени лист општине Суботица“ број 6/2002) и члана 2. став 1. тачка 6. Одлуке о Извршном одбору Скупштине општине Суботица („Службени лист*

општине Суботица“ број 21/92, 7/93, 29/99, 5/2000 и 45/2000), податком о томе ко доноси рјешење (*Извршни одбор Скупштине општине Суботица*) и када (*на седници одржаној дана 8. 3. 2002. године*), а завршава се глаголом *доноси* (Rešenje 2002). Слиједи пуни назив: РЕШЕЊЕ О ИМЕНОВАЊУ ВРШИОЦА ДУЖНОСТИ ДИРЕКТОРА ЈАВНОГ ПРЕДУЗЕЋА „СУБОТИЧКА ТОПЛАНА“ СУБОТИЦА. Основни садржај се разбија на поједине тачке (између сваког пасуса долази бројка – арапска или римска). Ако се ради о персоналном рјешењу, даје се податак о ономе на кога се односи, обично великим словима (ХОРВАЦКИ ГРГО), затим долази главни садржај (*именује се за вршиоца дужности директора Јавног предузећа „Суботичка топлана“ Суботица, почев од 9. 3. 2002. године, до именовања директора Јавног предузећа, а најдуже годину дана од дана именовања*). Рјешење, по правилу, садржи напомену о правној снази (*Ово Решење ступа на снагу даном доношења с тим да ће се исто поднети Скупштини општине на потврду на првом наредном заседању*) и доступности (*Ово Решење ће се објавити у „Службеном листу општине Суботица“*). Завршни дио с пуним подацима о ономе ко доноси рјешење и има хијерархизирану структуру: **(а)** *Република Србија* **(б)** *Аутономна Покрајина Војводина* **(в)** *Општина Суботица* (д) *ИЗВРШНИ ОДБОР*. Слиједи број (*II-022-9/2002*). Долази податак о времену (*Дана: 8. 3. 2002. године*) и мјесту (*С у б о т и ц а*). Иза тога налази се информација о званичном лицу које доноси рјешење (ПРЕДСЕДНИК ИЗВРШНОГ ОДБОРА), његово име и презиме (*Имре Керн*) и, евентуално, титула зарезом одвојена од презимена (*dipl. ing. tehn.*). Посљедње што се даје јесте потпис с печатом.

13. Стил законодавно-правних докумената. Типични представник овога подстила су статути друштвено-политичких организација, политичких партија и удружења. Они садрже три дијела: уводни дио (одредбе, напомене), централни дио и завршни. У уводу се обично говори о предмету статута, циљевима дате организације, основним начелима организовања и дјеловања, представљању и заступању, називу, сједишту, печату и знаку. Слиједи сегмент о чланству и учлањењу, правима, дужностима и одговорности чланова, престанку чланства и почасним члановима. Затим долазе одредбе о начину организовања (хијерархијском, територијалном и персоналном) и органима (њиховој надлежности, задацима, овлаштењима и саставу). Иза њих дају се чланови о материјалном пословању и оп-

штим актима. Посљедњи дио чине прелазне и завршне одредбе. У њима се говори о доношењу статута, његовом ступању на снагу и престанку важења. Стил изражавања одликује се сувоћом, прецизности и једнообразности. Често се користе изрази типични за законодавно-правну дјелатност, нпр. *на основу*, *у року од* [...], *имају право*, *уређује се*, *заснива се*, *спроводе*, *разматрају*, *одлучују*.[4] Доста се користи глаголска именица (*учлањење*, *организовање*, *дјеловање*, *повезивање*, *представљање*, *заступање*, *одбијање*, *приступање*, *иступање*, *брисање*, *искључење*). За овај стил је типично низање глагола на почетку појединих сегмената: „Члан Странке дужан је да: 1. *заступа* и *остварује* програмска начела и политичке ставове Странке; 2. *помаже* рад, *чува* и *унапређује* углед Странке; 3. *поштује* Статут и одлуке органа Странке; 4. *залаже се* у изборној кампањи за успех Странке на изборима; 5. *плаћа* чланарину. 6. *испуњава* и остале обавезе у складу са Статутом и општим актима Странке“ (чл. 9). Нагомилавање глагола може бити још израженије: „Главни одбор: 1. *утврђује* политику Странке; 2. *доноси* изборни програм Странке и *одлучује* о учешћу на изборима на свим нивоима; 3. *одлучује* о изборним коалицијама на свим нивоима; 4. *одлучује* о удруживању у савез организација и о учлањивању у међународне организације; 5. *одлучује* о учешћу Странке у Савезној и Републичкој влади 6. *разматра* и *усваја* извештај Председника Странке о раду Странке између две седнице Главног одбора; 7. *доноси* финансијски план Странке, на предлог Председништва; 8. *располаже* непокретном имовином Странке; 9. *усваја* извештај Надзорног одбора о контроли финансијског пословања; 10. *усваја* извештај Извршног одбора; 11. на предлог Председника Странке, Председништва Странке или 10 одсто чланова Главног одбора *бира* и *разрешава* председника Извршног одбора Странке, секретара Странке и директора Фонда ’Љуба Давидовић’; 12. *образује* сталне и повремене комисије са одређеним задацима; 13. *верификује* мандат и престанак мандата својих чланова; 14. *сазива* редовну и ванредну скупштину; 15. *оснива* фондове, предузећа и друга правна лица у складу са законом; 16. *доноси* Пословник и друге опште акте Странке из своје надлежности; 17. *обавља* и друге послове у складу са овим Статутом и општим актима Странке“ (Чл. 21). Понављање ријечи је понекад изнуђено, али често и непотребно.

[4] Примјере смо узели из Статута Демократске странке (Statut 1995).

У сљедећем примјеру могло се избјећи: „*Скупштина* је највиши орган одлучивања у Странци. *Скупштина* може бити редовна и ванредна“ (Чл. 16). Изнуђено понављање долази у случајевима када је замјена немогућа или она може довести до непрецизности, извртања смисла. Рецимо: „Скупштину чине: 1. чланови Председништва Странке; 2. *председници* градских и општинских одбора; 3. изабрани представници општинских огранака у сразмери коју утврди Главни одбор; 4. савезни, републички и покрајински посланици, функционери које бира Скупштина СРЈ, Народна скупштина Републике Србије и Скупштине аутономних покрајина. 5. *потпредседници* покрајинских одбора, *председници* покрајинских извршних одбора, *председници* и *потпредседници* окружних одбора, потпредседници градских одбора, *председници* градских извршних одбора, секретар Странке. 6. *председници* и чланови Статутарне комисије и Надзорног одбора; 7. делегати Демократске омладине у броју који, пре Скупштине, утврди Главни одбор Демократске странке; 8. *председник* и *потпредседници* Демократске омладине; 9. *председници* ресорних одбора и директор Фонда ’Љуба Давидовић’; 10. чланови сталног састава Главног одбора; 11. *председник* и *потпредседник* Извршног одбора; 12. *председници* и *потпредседници* скупштина градова и општина и *председници* извршних одбора градова и општина“ (Чл. 18).

У статуту се радо користи декомпоновани предикат типа *доноси одлуку* (умјесто *одлучује*), ријечи дају у паровима – најчешће глаголским (*разматра* и *усваја*, *бира* и *разрешава*, *доноси* и *утврђује*, *доноси* и *одлучује*, *распушта* и *именује*, *представља* и *заступа*, *сазива* и *председава*, *предлаже* и *стара се*, *заседа* и *одлучује*, *образује* и *припрема*, *заступа* и *брани*), рјеђе именским (*избор* и *разрешење*, *кандидовање* и *избор*, *организација* и *органи*) и придјевским (одговара *политички* и *дисциплински*). У неким случајевима се примјењује трочлано низање глагола (*прати*, *анализира* и *усклађује*, – *помаже* рад, *чува* и *унапређује* углед Странке) и именица (заслуге у области *успостављања*, *развоја* и *промовисања* демократије), мање четворочлано набрајање (*надлежност*, *састав*, *избор* и *опозив* органа). Понекад долази до нагомилавања облика генитива (питања *организације* и *деловања* локалних *органа Странке*, – *питања организовања* и *деловања* окружних *организација* и њиховог *представљања*). У статуту се користе изрази типични за књишки начин изражавања (*сагласно* новом Закону, *имаће снагу* статутарне одредбе). У

сложеним реченицама долази до понављања везника: „Статутарна комисија припрема преднацрт Статута *који* упућује на расправу свим органима у Странци, *која* траје најмање 15 дана“ (Чл. 55). У овоме типу текста има доста уметнутих конструкција типа „Након спроведене расправе у органима Странке, *на основу пристиглих примедби*, Статутарна комисија сачињава нацрт Статута који доставља Главном одбору на разматрање“ (Чл. 55). У једном случају може се употријебити глагол (*ступа* на снагу), а у другом именица (*ступањем* на снагу). Поред понављања лексема долази до понављања израза и конструкција: „На одлуку о одбијању учлањења кандидат може поднети приговор Извршном одбору *у року од* 15 дана од пријема одлуке. Сваки члан Странке може оспорити пријем у чланство у *року од* 6 месеци од дана учлањења подношењем приговора Извршном одбору “ (Чл. 7). Каткад се иста ријеч у једној реченици употребљава у два различита граматичка облика: Члан Странке има право да: 1. *бира* по истеку 6 месеци и *буде биран* [...]“ (Чл. 8). У неким случајевима блиска значења се доводе у везу лексемом *односно*: на чијој територији чланови Странке имају *пребивалиште*, односно *боравиште*. Приликом набрајања користе се бројке (некад је цифра већа од двадесет).

По стилу изражавања статуту је близак пословник. То се види, рецимо, ако се упореди статут наведене политичке партије са пословником скупштине у којој она дјелује[5] којим се уређује организација и рад парламента те начин остваривања права и дужности народних посланика.

14. Стил персоналних докумената. У такве текстове спадају дипломе, увјерења, потврде, пуномоћи, овлаштења и сл. Они имају два или више комуникатора и експлицираног адресата. Рецимо, пуномоћ представља текст који садржи три експлицирана комуникатора (1. оног ко даје пуномоћ, 2. оног ко се овлашћује, 3. оног ко је овјерава, потврђује) и једног неексплицираног (оног коме се предаје пуномоћ ради остварења одређеног циља). Пошто се ради о веома унифицираном начину излагања, за поједине случајеве припремају се обрасци, као што је овај:

[5] Имамо у виду Пословник Народне скупштине Србије.

GENERALNA PUNOMOĆ

Kojom ja _____ djevojački _____
rođen–a _____ godine u _____, općina _____,
od oca _____ i majke _____, djevojački _____,
sada izbjeglica u SRJ sa boravištem na adresi _____ broj izbjegličke iskaznice _____, izdate u SUP-u _____

opunomoćujem

_____ rođen–a _____
godine u _____, općina _____, JMBG _____, sa prebivalištem na adresi _____
imatelj osobne iskaznice broj _____ izdane u MUP-u _____,

DA ME MOŽE ZASTUPATI U SVIM PRAVNIM STVARIMA PRED SVIM SUDOVIMA I ORGANIMA REPUBLIKE HRVATSKE

U _____, dana _____ 2001. godine.

Punomoć dao-la

_____

Općinski sud u _____
ovim se potvrđuje da je _____ iz _____
koji ima izbjegličku-prognaničku legitimaciju br. _____
izdatu u SUP-u _____,
u ovom Sudu punomoć svojeručno potpisao.
Taksa za ovjeru u iznosu od _____ dinara je poništena u Sudu.
Općinski sud u _____ O V. br. _____ / 2001.
Datum_____
Potpis službene osobe
M.P.

Као што се види, први дио пуномоћи садржи податке о ономе који је даје, други о ономе коме се даје, а трећи о ономе ко потврђује законску ваљаност. Сваки сегмент захтијева одговарајућу структуру.

Једна друга врста текста садржи имплицитни адресат – то је биографија. Она има устаљену структуру, што показује биографија Ива Андрића (Biografija 2002). Она почиње податком о имену и презимену те времену рођења: *Иво Андрић рођен је у Травнику 9. октобра 1892. године*. Затим слиједи информација о ближој родбини: *Ње-*

гови родитељи живели су у Сарајеву, а у Травнику је рођен јер је његова мајка у тренутку порођаја била у посети рођацима. Долазе подаци из младалачког доба и школовања: *Већ као двогодишњак, остаје без оца, а мајка га даје очевој сестри у Вишеграду на чување, због немаштине која је у то време завладала. Овај град имао је велики утицај на његово будуће стваралаштво, а у њему је завршио и основну школу*. *У Сарајево се враћа 1903. године и уписује Велику гимназију.* Ако је настављено школовање, дају се и ти подаци: *Факултет је уписао у Загребу, затим слушао предавања историје, филозофије и књижевности у Бечу, да би га завршио у Кракову*. У овом дијелу бирају се догађаји значајни за даљи живот и активност: *Године 1914. долази у домовину, чувши за сарајевски атентат, где одмах бива ухапшен од стране аустроугарских власти. По изласку из затвора, иде у Загреб на лечење, пошто је имао наследну плућну болест.* Други дио биографије тиче се радне активности: *Андрић своју дипломатску каријеру започиње 1919. године, када почиње да ради у Министарству вера у Београду. Већ следеће године, почиње са радом при посланству у Ватикану, а 1923. године постаје вицеконзул у Грацу, где је уписао и докторске студије и докторирао тезом Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине.* Слиједе подаци о чланству у организацијама, удружењима, установама, тијелима, органима и сл.: *Године 1926. постао је члан САНУ у Београду, а 1930. године почео да ради као секретар у представништву Краљевине Југославије при Друштву народа.* Ова се информација понекад уплиће у опис каријере да би се указало на успјехе, стечени ниво, престиж и сл. Послије тога наставља се представљање радне активности: *Већ 1937. године, постао је помоћник министра иностраних послова Краљевине Југославије. Врхунац дипломатске каријере доживео је 1939. године, када је постао опуномоћени министар и изванредни посланик Краљевине Југославије у Берлину. Улагао је максимум напора за добробит Југославије у то време, али Рајх на то није обраћао пажњу и бомбардовао је Београд. Иво Андрић се тада враћа у окупирани Београд.* Обично послије тога дају се подаци о породичном стању: *У 66. години венчава се са својом дугогодишњом љубављу, Милицом Бабић, костимографом Народног позоришта у Београду*. Посебно значајни дио биографије је информација о признањима, наградама и сл.: *Године 1961. добија Нобелову награду. Беседом „О причи и причању“ захвалио се на признању, а целокупни износ награде поклонио је библиотекарском фонду у Босни и Херцего-*

вини. Нобелова награда била је резултат његовог богатог стваралаштва: „На Дрини ћуприја“, „Проклета авлија“, „Прича о кмету Симану“, „Травничка хроника“, „Госпођица“, „Мост на Жепи“, „Ех Понто“ и много других препознатљивих назива – само су део његовог укупног стваралаштва. Његова дела превођена су на више од 30 језика. Ако је важно, дају се подаци о здравственом стању: *Здравље га постепено издаје седамдесетих година и свет 1975. године остаје без једног великог стваралаца на српском језику.* Као што се види, биографија је увијек у трећем лицу једнине и представља покушај објективног описа живота и рада једне личности. Овај жанр даје на ограниченом простору велик број чињеница, фактографског материјала. Стил изражавања је неутралан па је употреба изражајних и сликовитих средстава врло ријетка.

Понекад се ријеч *биографија* употребљава у значењу ’аутобиографија’. Као примјер навешћемо аутобиографију неурохирурга Бранка Ђуровића:

АУТОБИОГРАФИЈА

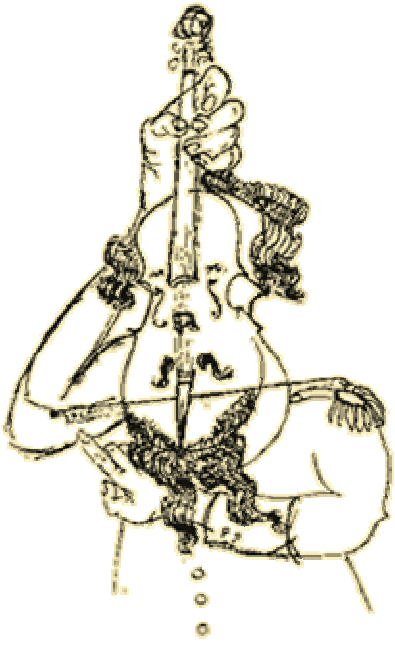
> Рођен је 31.8.1957.год. у Нишу. Први разред основне школе завршио је у Слатини код Чачка, а преосталих седам у Загребу. Гимназију је завршио у Београду. Медицински факултет уписао 1976. год. а завршио 1. 4. 1982. са просечном оценом 9,39. Као један од пет најбољих студената своје генерације награђен је факултетском наградом, поводом дана факултета. За време студија био је демонстратор на више предмета. Једну годину из анатомије, једну из патоанатомије и једну из фармакологије. Радни однос је засновао 3. 9. 1984. год. као клинички лекар из неурохирургије, а положио специјалистички испит 23. 2. 1990. год. са одличним успехом [...] (Đurović 2002)

Међутим, ми под биографијом подразумијевамо опис у трећем лицу, а под аутобиографијом излагање у првоме лицу. У складу с тим је аутобиографија Владете Јеротића, која овако почиње: *Рођен сам у Београду, у чиновничкој породици, августа 1924. године* (Jerotić 2002). Постоје специфичне врсте аутобиографија. Такву је написао Милорад Павић. У њој се преплићу елементи АФС и КФС, а илустрована у истом духу аутопортретом (Pavić 2002).

Ја сам писац већ две стотине година. Далеке 1766. један Павић је објавио у Будиму своју збирку песама и отада се сматрамо списатељском породицом.

Рођен сам 1929. на обали једне од четири рајске реке у 8 и 30 часова изјутра у знаку Ваге (подзнак Шкорпија), по астечком хороскопу Змија.

Први пут сам бомбардован када ми је било 12 година. Други пут када ми је било 15 година. Између та два бомбардовања заљубио сам се први пут и под немачком окупацијом принудно научио немачки. Тада сам крадом научио и енглески од једног господина који је пушио миришљави дуван за лулу. У исто време први пут сам заборавио француски (после сам га заборављао још два пута). Најзад, у једној штенари, где сам се нашао бежећи од англо-америчког бомбардовања, један руски царски официр емигрант почео је да ми даје часове руског из књига песама Фета и Тјутчева. Друге руске књиге није имао. Данас мислим да је учење језика било врста претварања у различите опчињујуће животиње.

М. Павић, аутопортрет

Волео сам два Јована – Јована Дамаскина и Јована Златоустог (Хризостома).

Много више љубави сам остварио у својим књигама него у свом животу. Са једним изузетком који још траје. Ноћ ми се у сну слатко лепила за оба образа.

До 1984. био сам најнечитанији писац у својој земљи, а од те године надаље најчитанији.

Написао сам роман у виду речника, други у облику укрштених речи, трећи у виду клепсидре и четврти у виду приручника за гатање картама тарот. Трудио сам се да што мање сметам тим романима. Сматрам да је роман као рак; живи од својих метастаза и њима се храни.

Како време протиче, ја сам све мање писац својих књига и све више писац оних будућих, које по свој прилици неће никада бити написане.

На моје запрепашћење књиге су ми до сада преведене 73 пута на разне језике. Укратко, ја немам биографију. Имам само библиографију.

Критичари у Француској и Шпанији забележили су да сам први писац 21. века, а живео сам у 20. веку, када се морала доказивати невиност, а не кривица.

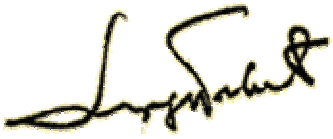
Знао сам да не треба додиривати живе руком којом сам у сну дотакао мртваца.

Највећа разочарања у животу донеле су ми победе. Победе се не исплате.

Нисам никога убио. Али, мене су убили. Много пре смрти. За моје књиге било би боље да им је аутор неки Турчин или Немац. Био сам најпознатији писац најомраженијег народа на свету – српског народа.

XXI век за мене је почео пре времена, 1999. године, трећим бомбардовањем, када су НАТО авиони бацили бомбе на Београд и Србију. Река на којој живим, Дунав, отада није више пловна.

Мислим да ме је Бог обасуо бескрајном милошћу подаривши ми радост писања, али ме је истом мером казнио можда баш због те радости.

Павићева аутобиографија има оквир и садржај АФС, а начин изражавања КФС. Њоме се доиста дају аутобиографски подаци, али на начин који није типичан за овај жанр. У датоме тексту долази до колизије шаблона, унификације и стандардизације АФС, с једне стране, и слободе изражавања КФС, с друге. Оно што одступа од класичног обрасца аутобиографије лако се може декодирати ако се она стави у контекст једног конкурса, рецимо, за попуну радног мјеста уредника радија или професора факултета. Овако срочена аутобиографија ријетко ће се појавити у пријавама на конкурс, али зато неће бити необична у презентирању живота и рада у умјетничким круговима. То потврђује аутобиографија другог умјетника – сликара Саве Стојкова, која се такође налази изван канона овог административног жанра (Stojkov 2002). Ево једног њеног дијела:

Рођен сам на периферији Сомбора једног прохладног мартовског дана када природа почиње да се буди а снег још увек по увалама копни и натапа моју богату и црну бачку земљу.

У кући мога оца Владимира Стојкова и мајке Милице, тај 29. март (1925. године) био је најсрећнији и најзначајнији дан. Под топлим кровом сиромашне кућице зачуо се плач првенчета сина. Радости и среће није било краја. Мој деда који ми је касније о свему томе надугачко причао, имао је ваљан разлог да се са пријатељима добро провесели.

Дани детињства су протицали као и већини мојих вршњака у игри по пољима и чувању стоке. Био сам тихо и стидљиво дете. На мене никада нису викали нити ме тукли због несташлука и непослушности. Слободне тренутке сам проводио у природи. Она је за мене тајанствена чудесна лепотица која је постала и остала моја највећа инспирација.

Равна Бачка и моја сомборска периферија испуњена оранicама, кукурузиштима и житиштима, пашњацима и шумарцима, што све заједно нуди доживљај изванредног склада, оставили су у мојој дечјој машти неизбрисив траг. Много пута сам лутао пољима док ми је ветар мрсио косу и повијао стабљике житног мора. Често сам лежећи у трави, гледао како цветови златастих сунцокрета поздрављају сунце, или беле папирјасте облаке који плове над равницом стварајући најчудније фигуре.

15. Кореспондецијски стил. Овај стил се користи у пословним писмима, телеграмима, молбама, жалбама, захтјевима и сл. Најтипичнији представник је званично (пословно) писмо. Оно има сљедећу структуру: 1. сегмент о пошиљаоцу (назив установе + адреса ± телефон ± телефакс ± e-mail), 2. сегмент о примаоцу (звање ± титула ± дужност ± занимање + име и презиме ± адреса ± телефон ± e-mail), 3. апелативни дио (*Поштовани* [...], *Цијењени* [...], *Уважени*, *Драги* [...] итд.), 4. уводни дио, 5. основни дио, 6. устаљене формулације типа *Срдачан поздрав!*, *Примите изразе искреног поштовања.* и сл. 7. сегмент о аутору (звање ± титула ± дужност ± занимање + име и презиме) с потписом и печатом. Ове конститутивне цјелине, са одговарајућим обимом, варијацијама и распоредом, садрже све врсте званичних писама. Ево једног примјера:

МСЦ

МЕЂУНАРОДНИ СЛАВИСТИЧКИ ЦЕНТАР
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
СТУДЕНТСКИ ТРГ 3
11000 БЕОГРАД
ЈУГОСЛАВИЈА

CENTRE INTERNATIONAL D'ETUDES SLAVES
FACULTE DE PHILOLOGIE
STUDENTSKI TRG 3
11000 BELGRADE
YOUGOSLAVIE

mscfil@yahoo.com

Prof. dr Branko Tošović

Poštovani kolega,

Dostavljamo Vam program rada 32. međunarodnog naučnog sastanka slavista u Vukove dane.

Kako je početak rada Sastanka predviđen za 11. septembar pre podne, mi Vas očekujemo prethodnog dana u popodnevnim časovima. Molimo Vas da nam, po mogućstvu, odmah javite tačno vreme dolaska, da bismo blagovremeno izvršili hotelske i druge rezervacije.

U Beogradu ćete biti smešteni u hotelu "Royal", ul. Kralja Petra br. 56. Kancelarija Međunarodnog slavističkog centra nalazi se u zgradi Filološkog fakulteta, Studentski trg 3, te Vas molimo da se po dolasku prijavite.

Očekujemo da referat koji ćete podneti na Sastanku bude pripremljen za štampu, kako bismo ga uvrstili u Zbornik koji će se štampati nakon završetka rada.

Sa željama za Vaš prijatan put do Beograda, primite izraze iskrenog poštovanja.

Sekretar MSC-a
Dragutin Milenković, prof.

Upravnik MSC-a
prof. dr Zlata Bojović

Tel./fax: 00381-11-187-662

Телеграм представља најсажетији начин изражавања, не само у оквиру АФС. Сигнална информација се у њему своди на најмању могућу мјеру. При томе се изостављају граматичке ријечи, помоћни глаголски облици и сл. Он се користи и приватној и званичној пре-

писци. Неки телеграми су постали познати у историји. Појава једног од њих овако се описује: „У уторак, 28. јула 1914. године, овде је стигла званична објава рата Србији од Аустроугарске, на начин јединствен у дипломатским односима – путем телеграма. Потписао га је Бертхолд, тадашњи министар иностраних послова Аустроугарске, а стигао је у зграду тачно у 12.30 сати. Примио га је секретар Министарства, Шаимовић, који га је одмах однео председнику Пашићу, смештеном у сали на првом спрату, изнад улаза. Текст телеграма, који је иначе био на француском језику, гласи: *'Краљевска влада Србије није на задовољавајући начин одговорила на ноту датирану 23. јулом 1914. коју јој је предао аустријски посланик у Београду. Зато Царско-Краљевска влада налази да је принуђена да се ослони на силу оружја, ради очувања својих права и интереса. Аустроугарска сматра да се од овог тренутка налази у рату са Србијом'"* (Telegram 2002).

Седмо поглавље

РАЗГОВОРНИ СТИЛ

0. Разговорни стил је функционални стил који (а) одликује незванични, неусиљени, спонтани, претежно усмени и дијалошки начин изражавања, (б) за који не постоје могућности веће припреме, (в) који се реализује у директном или индиректном контакту, у близини или на растојању и (г) у коме саговорници **А**, **В**... **Х** истовремено или сукцесивно шаљу и примају поруке. Природна сфера овог стила је свакодневно комуницирање, приватни разговор, неусиљено ћаскање. Због најкарактеристичније особине – усменог начина изражавања РФС стоји у опозицији према претежно књишким Ф-стиловима (КФС, ПФС, НФС и АФС). Ниједан други ФС нема тако изражену комуникативну функцију. РФС готово у потпуности има дијалошки карактер, а ако монолог и постоји, „[...] он се у суштини разликује од монолога књишког језика и по дужини и углавном по томе што је увијек упућен сабесједнику који је присутан, који на овај или онај начин реагује гестовима, мимиком, понекад прекидањем сабесједника“ (Kločkova 1969: 93). Овај се стил разликује и мјестом настајања: док до појаве других Ф-стилова најчешће долази у затвореном простору, говор се одвија свугдје гдје се човјек налази. Аутоматизам и спонтаност карактеристични за овај стил спречавају претходну мисаону и језичку припрему тако да комуникација тече неусиљено, а саговорници обично не знају како ће тећи и на чему ће се завршити. РФС непосредно одражава животну стварност и тематски је ограничен онолико колико је ограничено свакодневно општење. Нема теме која се у разговору не може дотаћи, што овоме стилу даје велику ширину. Разговор понекад тече у мирном тону, у равномјерном, монотоном дијалогу, али зна да добије заоштрену, појачану емоционалност. У обликовању РФС не постоје табуи у односу на коришћење језичких средстава. Комуникатори су различити по социјалном статусу, старосној доби, културно-образовном нивоу, интелектуалним могућностима, моралним, националним, вјерским и другим назорима и сл. Усмену комуникацију потпомажу невербал-

на средства, прије свега мимика, гестови и супрасегменталија (ритам, пауза, интонација, акценат и сл.).

1. Усмена форма језика има различите појавне облике и називе: *говор*, *усмени говор*, *свакодневни говор*, *живи говор*, *усмени језик*, *разговорни језик*, *колоквијални језик*/*говор*, *говорни језик*, *усмени/говорни начин изражавања*, *говорна комуникација*, *стил изражавању у говору/говорној комуникацији, субстандард*, *субстандардни језички израз* и сл.[1] Разговорни стил се разликује од њих тиме што (1) означава једну од пет врста функционалностилске диференцијације и (2) што се веже за стилистику. Остали изрази имају на обје равни другачији карактер, понекад без терминолошке прецизности. Ријеч *говор* се користи у два значења: 1. за ознаку било које форме реализације језика, усмене и писмене (у дихотомији језик ↔ говор), 2. за именовање само усмене форме изражавања (у опозицији писмени/писани језик ↔ усмени говор/језик). Термини *разговорни стил* и *разговорни језик* (*усмени говор*) нису исто: први означава начин изражавања који има незваничан, неприпремљен и неусиљен карактер, а други обухвата било који облик усменог изражавања и покрива говорне форме осталих Ф-стилова – КФС (радио-драму, усмену причу, анегдоту), НФС (научну дискусију), ПФС (јавно предавање, наступ на састанку), АФС (пословне преговоре, иступ на суду). Чим долази до званичности, РФС прелази у усмену форму неког ФС. С друге стране, РФС се реализује и писменим путем, прије свега у приватној преписци.

[1] Да би се представило и изучило све оно што означавају наведени изрази, покушава се засновати дисциплина искључиво говорне оријентације – колоквијалистика (Skrebnjev 1985), говорологија, наука о говору (Kožina 1965b).

2. Основне особине РФС су приватност (комуникација има лични карактер), фамилијарност/интимност (општење се одвија између блиских особа), неусиљеност (лежерно се комуницира), спонтаност (разговор тече сам од себе), скоковитост (прескаче се с теме на тему), непредвидљивост (почетак недовољно, слабо или никако наговјештава наставак, посебно крај), неочекиваност (долази до непредвидљиве реакције саговорника), конативност (говори се ради одржавања комуникације), иреверзибилност (казано се не враћа, коригује, мијења) ненормативност (нарушава се стандард), нешаблонизираност (нема клишеа), неприпремљеност (не постоји могућност за веће размишљање), кинетичност (час се говори лежећи, сједећи, стојећи, час ходајући, шетајући, возећи се), динамичност (пита се, одговара, реплицира), недореченост (мисао се понекад не доводи до краја), елиптичност (свјесно или несвјесно се изостављају елементи и сегменти исказа), некодификираност (нема норми за разговор у кухињи, на пијаци, у возу и сл.),[2] емоционалност (уносе се осјећања и психолошка преживљавања), експресивност

[2] Кодификација долази до изражаја у усменим формама других Ф-стилова. Слично бонтону, вербалну комуникацију регулише говорна етикеција, која препоручује шта и како говорити у одређеним ситуацијама. Она дјелимично захвата РФС, али је највећим дијелом усмјерена на званичну комуникацију. Овим питањима бави се култура говора/језика (говорна/језичка култура), реторика и стилистика.

(иде се на утисак), непотпуност (често се исказ не доводи до краја, избјегава одговор), ритмичност (општење се убрзава и успорава), комуникативна варијативност (један говори, други ћути па онда обрнуто).

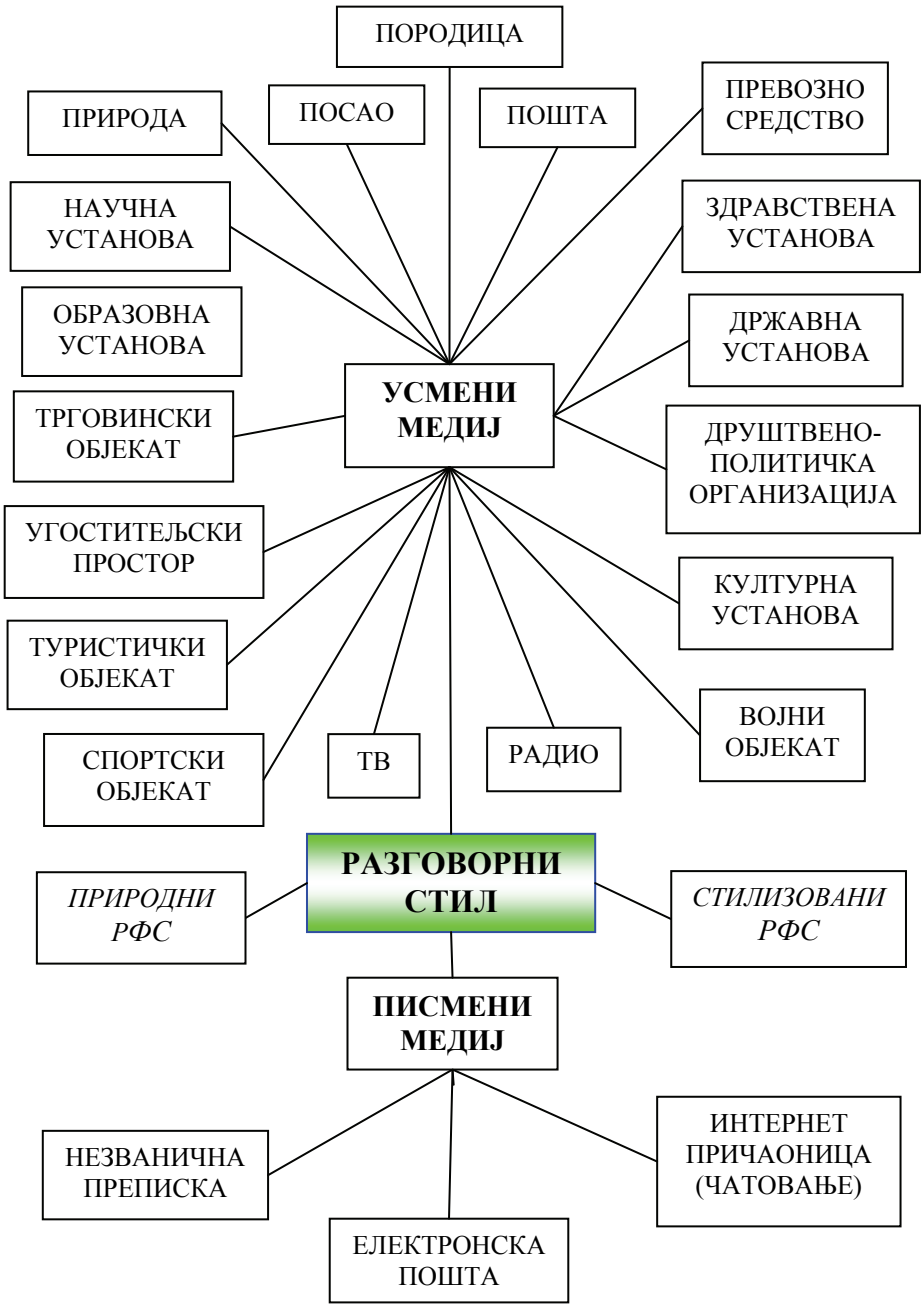
3. РФС егзистира као независни, полузависни и зависни комуникативни систем. Независност долази у ситуацијама које доводе до самосталности, неусиљености и спонтаности. Таква су, рецимо, породична ћаскања. Полузависност настаје у полузваничним разговорима, нпр. на послу. Зависност представља потпуну везаност РФС за други медиј, најчешће књижевноумјетнички (у дијалошком сегменту). У тим ситуацијама се не ради више о природном РФС, већ о обрађеном РФС. Незваничност суштински предодређује овај стил. Чим говорна реализација добије официјелан карактер, она губи карактер РФС.

4. У РФС се економише снагама и не улаже онолико напора у обликовању језичког израза колико у другим Ф-стиловима (по логици „Зашто се мучити око израза када се ћаска са блиским особама, које неће замјерити ако се нешто каже како не треба?“). Приликом обликовања РФС долази до цајтнота, који онемогућује да се довољно размисли, преформулише, консултују извори и сл. Говорно лице је присиљено да истовремено мисли и говори па понекад нема ни секунду за размишљање. У обликовању овог стила изостаје битна особина књишких форми Ф-стилова – могућност редиговања и лекторисања. Оно што се каже никада се не може повратити. Не каже се случајно: „Ријеч је као бачен камен – не враћа се.“ Једино рјешење је да се, ако се примијети грешка, слабост у изражавању, у наредном исказу направи исправка, прецизира или једноставно повуче казано. Такав поступак наговјештавају интродуктивни изрази типа *погријешио сам*, *– хтио сам другачије рећи*, *– имао сам у виду нешто друго*, *– нисам се добро изразио*, *– желио сам рећи* и др. Немогућност припреме доводи до „грубог рељефа“ стила изражавања.

5. За РФС је тешко везати појам жанра, али неформални и неусиљени разговори развијају доста врста. У њиховој се основи налази спацијалност (приватни круг, продавница, ресторан, хотел, кино, посао, пијаца, жељезничка станица, аеродром, пошта...), темпоралност (јутро, дан, вече, ноћ, зима, љето), лимитираност (неколико минута, пола сата, читав дан), интензивност (спорост, брзина), дијалогизираност (разговор са самим собом или са више особа), контактност (иста просторија, посредство технике или другог саговорника), интимност (љубавни састанак).

6. РФС долази као природни („сирови“) и као стилизовани (рефлектовани, одсликани, обрађени) начин изражавања. Природни је

сваки облик независног усменог комуницирања. Стилизовани се појављује као сегмент, елеменат других стилова – КФС (у жанровима као што су драме), ПФС (у стриповима, репортажама и сл.), АФС (у писмима, на јавним наступима), НФС (у научно-популарном подстилу).

7. На карактер РФС утичу говорни чинови (локуција, илукуција, перлокуција). У њему посебно долазе до изражаја елементарни искази као што су честитање, чуђење, хтијење, извињавање, (не)одобравање, обећавање, обраћање, одговарање, осуђивање, питање, подсјећање, поздрављање, радовање, реплицирање, савјетовање, тјешење, упознавање, захваљивање, жаљење и др.

8. Типични разговор има сљедеће дијелове: иницијални (апелативи, поздрави, изрази за успостављање контакта – *Добро јутро, Петре*! – *Добар дан*! – *Здраво*!), куртоазни (*Како сте*? – *Шта има*? – *Како је*?), централни (суштина разговора), финални (*Довиђења*! – *Видимо се*! – *Збогом*!). Централни дио може бити кратак и долазити у облику честитања, изражавања лијепих жеља поводом радосног догађаја (рођендана, свадбе, добијања посла), жаљења (због неуспјеха), саучешћа (у смртним случајевима). Међутим, веома често разговори трају прилично дуго.

9. Писмени облици РФС појављују се у незваничној преписци, приватној електронској пошти и у интернет причаоницама (чатовима).

Приватне e-mail поруке су кратке, лаконичне, прожете фамилијарношћу. Оне представљају спој писане кореспонденције која улази у састав АФС и усменог начина изражавања типичног за РФС. Будући да дио таквих порука представља форму неформалног комуницирања, користе све средства и поступци типични за РФС. Електронска пошта има доста слабости карактеристичних за овај стил (непотребна понављања, неповезаност, нелогичност, нејасноћа и сл.). У њима се не обраћа већа пажња правилности па су честе штампарске, правописне и граматичке грешке. Користе се разговорне ријечи, облици и конструкције. Слабо су заступљени синоними. Понекад се свјесно умећу жаргонизми. На синтаксичком плану има доста елиптичних реченица. Неке поруке садрже само номинативне реченице састављене од пар ријечи.

Evo adrese,
hvala puno.
(Име пошиљаоца).[3]

[3] Примјере наводимо из наше приватне електронске поште па стога не дајемо уобичајене податке о пошиљаоцу, датуму и мјесту.

Сажету реченицу имају текстови које долазе са e-mail листа и у којима се тражи савјет, нешто пита или моли за помоћ:

> Zna li neko gdje se moze naci besplatan program za generisanje .chm (ranije poznatih pod nazivom .hlp) datoteka pomoci za Windows? Ja sam nasao jedan program, ali je dosta skup (SKORO 200 USD).

У неким електронским писмима на почетку долази апелативни дио уобичајен за класичну преписку, али на крају изостају изрази поздрава:

> Dragi [име примаоца]
> Tek toliko da ti poželim dobar odmor i dobar rad. Meni se konačno otvorilo pisanje. Nisam znao koliko sam umoran.
> [Име пошиљаоца]

Међутим, ситуација може да буде и обрнута:

> Izasla je VI knjiga Slavistike. Sadrzaj Vam dostavljam u prilogu. Srdacan pozdrav / [Име пошиљаоца]

Већином се умјесто ћирилице користи латиница се изостављањем дијактритичких знакова. Наша се слова уопште не транскрибују или се дају на енглески начин.

> [Име]
>
> Uveliko radim na prelomu teksta, a ti se ne javljash.
>
> Kad stignesh javi se da znam.
>
> Hteo sam da pogledash redosled radova i josh neke stvari.
>
> Pozdrav,
>
> (Име пошиљаоца].

Ако је проблем сложени, долази опширнији текст. Он отвара простор за разговорну лексику:

> Prvo hvala svima koji su premetali po rečnicima i jezičkom osećaju, a i ha-ha-ha pojedincima koji su prevrtali po smislu za humor (biii-biiip). Ostala su otvorena pitanja oko obezmaščenosti (da, potpuno je jasno da je obezmašćenost tek vrsta bezmasnosti, ali ako nemate reč za nijansu, uvek ćete koristiti reč sa širim značenjem, samo što ostaje pitanje da li ova reč za ovu nijansu spada u hrvatski standard), infinitiva (btw, u građi postoji i bosanski primer "tamno plava zrnca pomažu odstraniti mrlje", što je hiperkorekcija prema srpskom textu na istom deterdžentu "tamno plava zrnca pomažu da se odstrane mrlje") i fantomskih ijekavizama (pojaviše se još "osmjeh" i "spriječavati")

A sada još "par" pitanja [...]

Kako vam se u hrvatskom čini bosnaizam "Rok upotrebe otisnut na PA-KIRANJU"?

Koliko sam skapirao, čovek sa Brodnjakom i Anićem je iz Belog Manastira. Da neko slučajno ne zna da li i gde ja mogu da ih nabavim u Bgdu?

Unapred hvala svima

10. РФС се користи у интернет причаоницама за „чатовање“. У њему се успоставља контакт, размјењује информација, помаже у разјашњењу питања, рјешавању проблема. Стил чатовања зависи од типа причаонице. У оним отвореног типа учесници се устручавају да користе некодификована језичка средства, док се у затвореним (прије свега, еротског карактера) употребљавају ријечи највулгарније врсте.

11. На неким чатовима одмах се даје информација о начину комуницирања и понашања. Ево једног примјера инсистирања на лијепом владању:

Običaj je, da se pri ulasku u sobu, pozdrave svi prisutni. Za vreme četa, trebalo bi da se ponašate kulturno, inače ćete biti odstranjeni od strane naših savesnih operatora. Svaki pokušaj ometanja drugih u chatu, psovanja, i bilo kog nekulturnog ponašanja biće odlučno sankcionisan. Ovaj kanal zvanično funkcionise na srpskom jeziku, ali privatno možete da pričate kako hoćete. Operatori vas neće ni izbacivati zbog onoga što govorite u privatnom razgovoru sa drugim korisnikom! Operatori imaju dužnost da čuvaju red i mir na kanalu i održe ga prijatnim mestom za chat. Sve korisnike, koji se nedolično ponašaju, treba opomenuti, a zatim i izbaciti. U slučaju konstantnog ometanja rada kanala, korisniku treba zabraniti pristup na određeno vreme (Affet 2002).

Ево једног примјера оваквог комуницирања, који почиње дужим монологом пуним разноразне лексике и са низом штампарских, ортографских, граматичких и стилских грашака:

Ne razumem ga njegova maca – Aug 31, 2002 00:10 (*.aol.com)

Cao, imam 17 godina i idem sa deckom dva meseca. Znam da nije to neko duze vreme, ali mi je jako stalo do njega, a tako milsim da je i njemu. Mi zivimo malo dalje jedno od drugog,i to me strasno izludjuje. Zelela bih da ga vidim, ljubim, osetim njegovo prisustrvo pored mene... Tako ga volim. On mene voli, ili bar tako kaze. Veceras smo pricali, preko com-a i posle sat vremena, mi je rekao da mora da ide sa drugom negde. Mi obicno pricamo satima i nisam navikla na tako kratak razgovor

sa njim. To me je jako povredilo. Naljutila sam se na njega, mada mu to nisam rekala, iako znam da ce da primeti. Neznam zasto, ali sam se osetila kao zrno prasine. Kao da mu je taj drug bitniji od mene. Nezam zasto mi je to uradio. Neznam sta da mu kazem sutra kad me pita sta mi je, sto cutim (Ne razumem 2002).

Слиједи кратак одговор са израженом разговорном нотом и слабостима сличним оним у претходном тексту.

123 - Aug 31, 2002 00:47 (*.aol.com)

Otkud znas zasto je otisao? Mozda je bilo nesto vazno. Cc.. nemoj da se ljutis bezveze.

Evo kako izlgeda jedan већи дијалог:

Dobro jutro Dragi
AnaBEL LI - Aug 31, 2002 02:39 (*.verat.net)

Dobro jutreo dragi
uvek si rado vidjen gost
jabuke i vono cekaju i res prepecen tost...

Kafica je na stolu odavno a i vreme je za ustajanja drustvo

Doboro jutro
draga kazem ti lepa si ko nog
zasto zuris kada patim bez milovanja tvog...:)

---

amorpfis - Aug 31, 2002 03:22 (*.t-ipconnect.de)

dobro jutro
...pa zar sam ja nesto propustila ili nasa anabeli ima nekog novog dragog
ooooooooooooo

AnaBel Li - Aug 31, 2002 03:41 (*.verat.net)

jos uvek je Amfi propust u pitanju a ja onako bunovna nisma bas pazila sta tipkamm:)))
Zevvv jos uvek se teglim u pidzamici sa cica macama:)))
i ispijam prvu jutranju kaficuuuu
mmmm sto volem miris kafe :)))
Os ti malko?

---

amorpfis - Aug 31, 2002 04:10 (*.t-ipconnect.de)

..lako je tebi kad si svu noc spavala
a ja tek spavacici oblacim

ali moze jedna kafica pre spavanja i kad ti je zana pri ruci mogla bi da pustis "dodirni mi kolene" nju posebno volim (Dobro jutro 2002)

Чатовање понекад почиње навођењем неке познате пјесме, популарних стихова или крилатице. Тако у сљедећем примјеру комуникацију отварају, без икаква коментара, „Мостарске кише“ Пера Зупца, да би услиједио дијалог:

Kalimero - Aug 30, 2002 11:12 (*.telstra.net)

vidi vidi ko jos ne pajki

***//* - Aug 31, 2002 09:26** (*.edu.au)

kali kako si mi ti
nema te nedostajes nekako

---

jedna svetlana... - Aug 31, 2002 09:29 (144.138.*)

Sjajan izbor! Pero Zubac je ovom pesmom zaduzio sve moje imenjakinje (Mostarske kiše 2002).

12. **Модификације.** ФРС одликују разнородне супстанционалне модификације. Једна од њих долази у форми скраћивања. Оно има различите називе: алокуција (редуковани говор), брахилогија (кратак и сажет начин изражавања, концизно изражавање), кондензација (згуснутост), пикнофразија (збијено казивање), елиптични говор итд. Примјер таквог скраћивања представља *највољети* (→ *највише вољети*), који је настао спајањем префикса *нај-* (за образовање компаратива придјева или прилога) и инфинитива *вољети*. Сажимање синтагме *највише вољети* долази из жеље да се скрати процес преношења поруке, што је општа особина РФС. Други случај представља интегрисање у једну лексему прилога *куда* и глаголског облика *ћемо*, при чему се први скраћује па настаје *кућемо*: „Крenусмо ми. Не знамо *кућемо*“ (Терavčević 1976). На сличан начин настаје *саш* ← *сада ћеш*: „*Саш* ћеш чут’“ (Терavčević 1976).

Скраћивања доводе до појаве брахилогијског[4] стила. Он представља сажет, кратак начин изражавања. У ужем смислу има се у ви-

[4] Ријеч *брахилогија* има значење ‘концизно, кратко изражавање’. Брахилогија се често појављује у идиоматским спојевима, у пословицама и изрекама, јер теже концизности (*Дуга коса, кратка памет*.).

ду економично изражавање па се користи и израз економични стил. Њиме се тежи да се са што мањим средствима и напором пренесе што више информације. Сваки језички ниво даје свој удио општој економичности изражавања – на фонетском плану једначење по звучности (захтијева мањи напор у изговору), у творби ријечи скраћенице и сложене ријечи, у морфологији синтетички облици, у синтакси елиптичне конструкције. Екстремни облик економичног стила је телеграфски, који се одликује употребом кратких и једноставних реченица, изостављањем појединих чланова реченице и граматичких ријечи. Такав стил је карактеристичан за језички израз у опасним, тешким и заоштреним ситуацијама (*Пожар*!), а такође у емајловању (слању електронских порука) и чатовању.

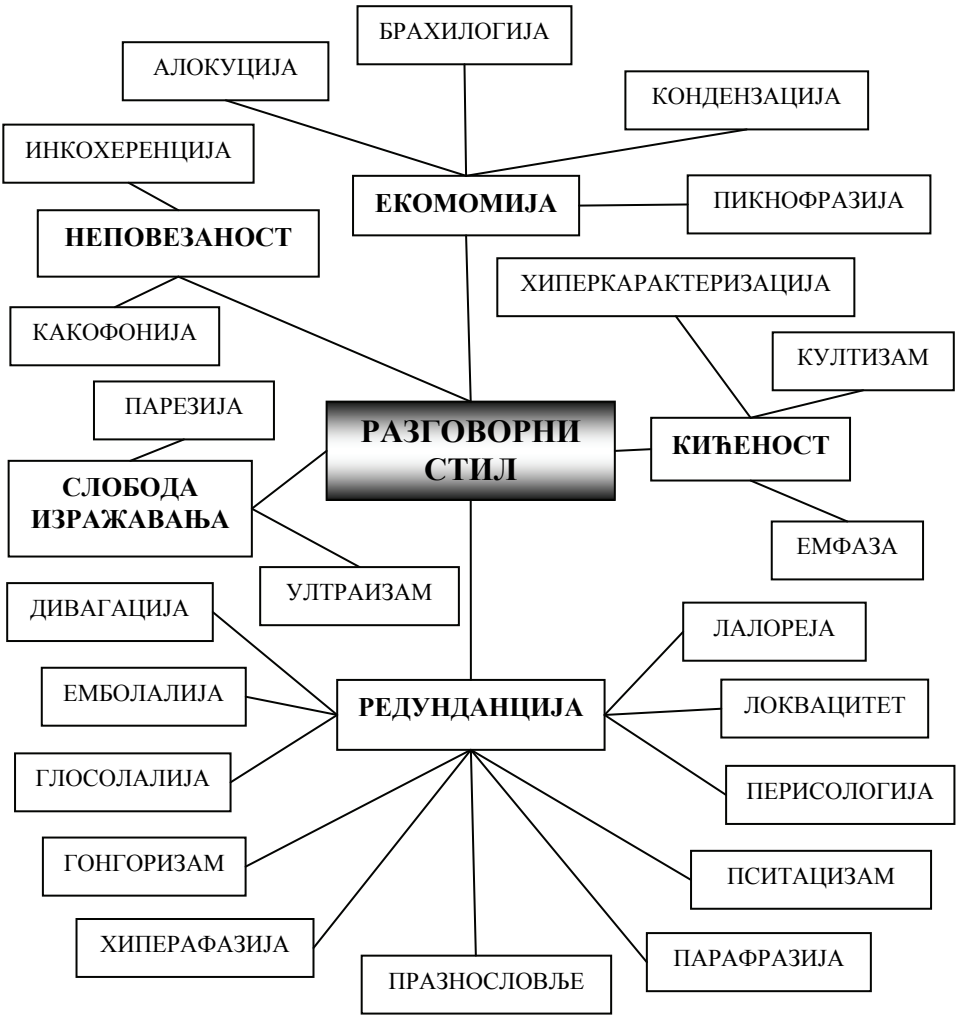
13. РФС садржи и супротну особину – о б и л н о с т , која такође има различите облике и називе: **(а)** редунданција (преобиље, опширност), перисологија (бујан израз), **(б)** глосолалија (говорљивост, брбљивост), лалореја (брбљање), хиперафазија (претјерана говорљивост), логореја (велика, ненормална говорљивост), **(в)** локвацитет (брбљање без разумијевања казаног), пситацизам (употреба ријечи без њихова разумијевања, неразумљива, механичка употреба језичких средстава), **(г)** гонгоризам (празан, надувен начин изражавања), дивагација (трабуњање, бунцање), емболалија (уметање бесмислених ријечи), парафразија (брзоплетост) и сл.

До проширења нормативних облика долази употребом постфикса типа **-дер** (*видидер*), **-дере** (*видере*), **-дерте** (*дођидерте*), **-дете** (*немојдете*). Нпр. „Им'о сам ја једно хиљаду динара, *ондак* богами голема је била 'иљадарка *ондак* била" (Терavčević 1976).

14. У РФС је више него у другим стиловима заступљено празнословље – „заразна" болест изражавања. Њу појачавају плеоназми (обрти који садрже једнозначне ријечи и изразе типа *мјесец мај*, десет *динара новца*, *веома огроман*), таутологија (понављања коријена типа *млади младић*, *– стари старац, – дуго* и *дуготрајно* ћутање), клишеи (*незаслужена клевета*), поштапалице и паразитске ријечи (*овај*, *дакле*, *каже*, *знаш*, *разумијеш*, *разумијеш ти мене*, *према томе*, *па*, *бре*, *чоче*, *болан*, *бона*, *асти госпу*, *кај* и сл.), непотребно и неоправдано проширивање. Празнословље је знак немарности, непромишљености и брзоплетости. Оно има своју супротност – сувишну краткоћу, која доводи до замагљивања смисла. Језички израз ко-

ји обилује плеонастичким, таутолошким и синонимичним изразима назива се абундантни стил.

15. У РФС се понекад појављује малапропизам (деформација ријечи и израза у језику необразованих људи) и паретимологија (народна, пучка етимологија) – погрешно извођење поријекла страних или неразумљивих ријечи типа *укопаџија* (асоцијативно повезивање са *укопати*) умјесто *окупаџија*.

У овоме стилу долази до изражаја парезија (слобода изражавања), која понекад прераста у ултраизам (претјерану слободу и необуздан начин комуницирања). Ако се без мјере и укуса користе изражајна средства, настаје емфаза (одвећ кићен говор, пун извјештачености), култизам (надувено изражавање), хиперкарактеризација (претјерано нагомилавања изражајних средстава), инкохеренција (неповезаност, збрканост, противурјечност), какофонија (незграпност).

16. У РФС се појављује и аграматизам (ненормални, патолошки облик говорне девијације). Он долази као резултат нарушавања психо-физиолошких процеса који граматички обликују говор на парадигматској и синтагматској равни. То може бити акатафазија (немогућност структурисања исказа у складу с граматичким правилима), анартрија или дизартрија (губитак способности изговарања гласова), афазија и парафазија (неправилна употреба лексема, збркан говор; стварање нових, искривљених ријечи), парафемија (замјењивање и мијешање лексичких јединица), парафонија, односно дјелимична афонија (поремећеност у стварању гласова), парафразија (замршен и збркан ред ријечи, брзоплетост) и др.

РФС више него друге стилове оптерећује хетерофемија (замјена ријечи слична звучања или начина писања типа „Дајте ми једну *повлаку*“, умјесто *павлаку*), односно амфиболија (двосмисленост, стилистичка грешка заснована на хомонимији, формалној, обликовној подударности: *Маче ујело куче. – Дијете јури прасе. – Буре квари сирће*. – Životić 1981: 89). Амплификација даје непотребну редунданцију (*Знам* да је то *знао*).

17. **Стандардизација.** У РФС долази до великог мијешања двају комплекса – стандарда и субстандарда. Књижевнојезички израз чини окосницу и овога стила, али се у њему максимално појављују све субстандардне врсте, прије свега, дијалект и социолект. Нормативност РФС је релативна и варијабилна особина: у једном случају он се гради у духу стандарднојезичких норми, у другом ништа од ње не остаје, а у трећем се мијеша нормативно и ненормативно.

Поједине врсте усменог изражавања погодују настајању разноразних одступања од књижевне норме. Несвјесно нарушавање се сусреће у свим Ф-стиловима, али му је вјероватноћа максимална у РФС. Ортоепске, лексичке, граматичке и стилистичке неправилности настају у испредиканом говору, „кухињском језику“ или „језику ку-

варица“ (језику пуном изобличених ријечи и граматичких неправилности), испреплетеном говору, тахилалији (прекомјерној говорљивости), тахифазији (брзом начину изражавања), агитолалији (прекомјерно брзом говорењу), парартрији (поремећеном, неповезаном исказу).

Свјесно одступање не даје увијек стилски ефекат: говорно лице не нарушава норму ради стварања изражајности, упечатљивости, већ из чисто комуникативних побуда. Нпр. људи из града прелазе у разговору са сељацима на њихов језички израз и употребљавају неправилне облике да се градским говором не би правили важним у њиховим очима. Дешава се, међутим, и обрнут процес – да сељак покушава говорити као грађанин, што често доводи до комичног ефекта. То, у суштини, јесте свјесно нарушавање, али оно не носи никакву информацију. Међутим, ако исто лице на тај начин разговара са особама с којима комуницира искључиво стандардним језиком, настаје стилска маркација.

У РФС је понекад присутно претјерано настојање да се говори коректно, у духу норми, што доводи до појаве хиперурбанизма.

18. Један од најчешћих субстандардних слојева су дијалектизми. Њихова појава уноси у РФС територијалну обојеност (једну херцеговачки говор, другу шумадијски и сл.).

19. У РФС добијају значајан простор социолекти, прије свега жаргон – језички израз социјалних слојева и групација који се језички разликује од уобичајеног начина комуницирања. У њему се најчешће употребљавају именице (типа *гениш* ’генијалац’, *драга* ’драгстор’, *крокодилка* ’ружна дјевојка’, *набацишка* ’удварање’, *ханзапластиканац* ’танго’ и др.) и глаголи (рецимо, *аблендовати* ’узвраћати погледом’, *апнути* ’наћи, зграбити, украсти, ухватити, затворити’, *апсолвирати* ’не досађивати, не сметати’, *аргументовати* се ’поднапити се’, *асфалтирати* ’ударити, оборити ударцем’, *бајати* ’лагати, обмањивати, бацати прашину у очи’, *балавити* ’празнословити, трабуњати, трућати, говорити глупости’, *балсамовати се* ’препити се, опити се’, *баронисати* ’правити се важан, преувеличавати, лагати’, *барунити* ’скривати се од потјере’, *бетонирати* ’оборити, пребити, нокаутирати’, *билијарити* ’картати се’, *биповати* ’пити пиво’, *бљештати* ’јурити’, *брзати* ’обљубљивати’, *брзити* ’наговарати, придобијати, удварати се’, *бријати* ’џепарити’, *бунарисати* ’исмијавати, вући за нос’, *бурљати* ’истраживати; џепарити, красти

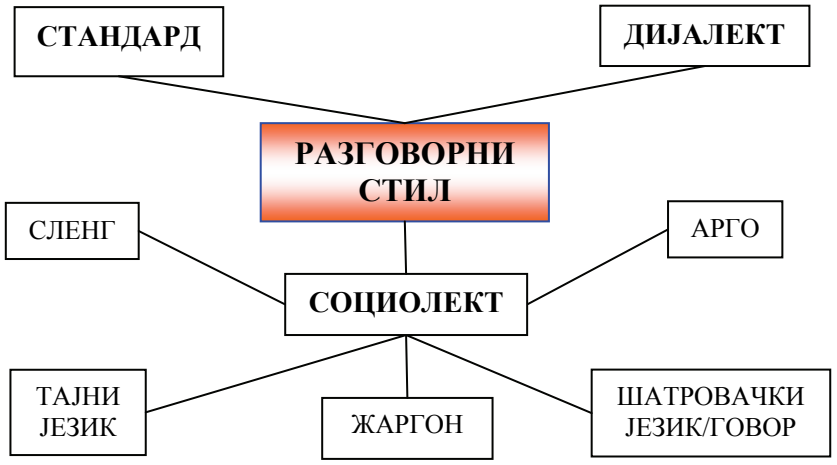
из џепова’) – Andrić 1976. РФС је једини ФС у коме жаргонизми нормално функционишу. Они дају различите семантичко-стилске вриједности: асоцијативност (*пљескавица* ’пљесак’, *пљескавица* ’шамар’), тајновитост (*она ради у пивари* ’дотична девојка има све услове да пере флаше ногама, будући да су јој толико танке’), амфиболичност, односно двострукост (*образовати се* – назив за основно сексуално образовање), пејоративност (музичар ’блесан’, кенгур ’*поштар*’), ироничност (*историја* ’хистерија’, *испустити сузу за Хитлера* ’мокрити’), бесмисленост (*рибе нису овце* ’дјевојке нису наивне’), звучност (*шушнути* ’побјећи са часа’, *мртва природа* – студентски израз за суву храну), контрастност (*мртав* ’лијеп’, *највећи* ’врло ружан’, хиперболичност (*Само му џипеле вире*! – израз за полтрона који се некоме сасвим „увукао под кожу“) – Andrić 1976: XIII-XV. Појава жаргона тамо гдје му није мјесто у супротности је са чистотом језичког израза. Употреба изван социјалног слоја који га ствара је стилски неукусна, неприродна, извјештачена и неоправдана.

20. Још један социолект долази у РФС – тајни језик. Он покрива криптолалију (тајну комуникацију), која настаје у делинквентским круговима, у општењу лица која су у сукобу с друштвеним нормама – лопова, скитница, проститутки, наркомана, алкохоличара (обично припадника најнижих социјалних слојева), а све у циљу изолације. Такав се језик користи да неупућени и непозвани не разумију о чему се говори. Овим се социолектом служи „било која специјална скупина [...] да би се одијелила од остале заједнице; најчешће је то који страни језик којим се служе појединци или скупине када не желе да их разумију други, који су присутни разговору [...]“ (Simeon 1969, II). Групе и појединци који се налазе у сукобу са законом, друштвеном заједницом изграђују језички израз који је непосредно у функцији њихове активности.[5] А пошто се она обично коси са зако-

[5] Овај се социолект понекад назива аргоом, при чему се има у виду (а) језик људи истог занимања, исте социјалне средине, нпр. дућански језик, (б) „[...] разговорни, колоквијални језик који је изван конвенционалне или стандардне употребе, а састоји се од кованица или ријечи с новим или проширеним значењем. Сланг настаје из тежње да се нађе свјеж, сликовит или хумористички израз (обично након неког времена застаријева). Тип који се употребљава у великој мјери, а настао је пучком адаптацијом и проширивањем не држећи се значења постојећих ријечи те ковањем нових ријечи, начињених без обзира на научне стандарде те лингвистичка начела и правила о творби ријечи“ (Simeon 1969, I).

ном, језик се разликује од уобичајеног. Основна особина свих тајних језика је неразумљивост.

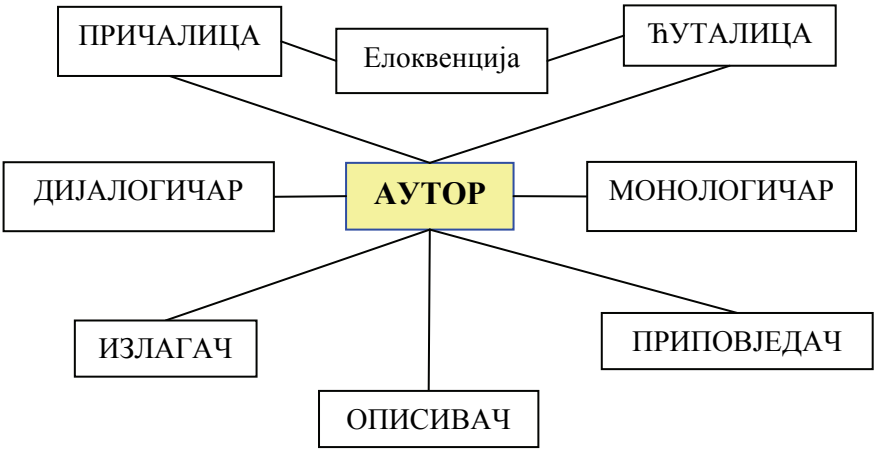
21. РФС садржи још један облик социјалне диференцијације – шатровачки говор. Он настаје свјесним изобличавањем, намјерним извртањем, преметањем структурних дијелова с циљем да се разумијевање ограничи само на оне којима је упућена порука.[6] Назив долази од ријечи *шатровац*, са значењем 'скитница или номад што живи под шатрама, чергама (нпр. цигани-чергаши), човјек који се сели из мјеста у мјесто, без сталног пребивалишта'. Шатровачки говор се формира спонтано, нехотичним, несвјесним искривљавањем домаћих ријечи (под утицајем других језика), а дијелом намјерним извртањем лексичких и морфолошких јединица, преметањем гласова и слогова те уношењем изобличених туђих ријечи да непозвани не би разумјели о чему се говори (Simeon 1969, II). Ево примјера: „Једног *нање дање* око *подње* на задњој *формиње платње бусање аутање* нањушим *тиње пање* са *гимње дуње томње* врање и са *широмње шење* окруженим *теноплење џомње узиње* уместо *кење трање*“ (Keno 1967: 94).

22. **Аутор.** Постоје двије основне врсте креатора РФС: дијалогичари и монологичари. Први граде РФС постављањем питања и давањем одговора, реакцијом и контрареакцијом, асерцијом и нега-

[6] Уопште сваки тип тајних језика садржи велик број супстанционалних модификација.

цијом. Други се испољавају у монологу или у комуникацији у којој готово искључиво долази до изражаја један комуникатор. Помоћу РФС се излаже, описује, приповиједа па постоје излагачи, описивачи и приповједачи.

На карактер ФРС утиче и то да ли неко воли да говори, је ли елоквентан и комуникативан (причалица) или је пак шркт на ријечи, повучен и затворен (ћуталица).

23. Стилском разноврсношћу одликује се начин излагања приповједача. У односу на дијалогичара, он је у предности у том смислу што добија више простора за исказ, што не долази до чешћег прекидања па мисао може боље развити и изразити. Такав говор има изграђену стратегију.

Постоје различити облици отпочињања приповиједања. На потицај да прича о своме животу приповједач може скромно почети: „Шта имам, бре, причати“ (Терavčević 1976).[7] А затим ће наставити: „Рођен сам 1910, тако кажу, а мени се чини да сам ја мало и прије рођен под Крстићем у Јажићима.“ Након суздржаног почетка, приповједач се окрављује, и што вријеме пролази, говор му постаје живљи и сочнији.

За прелаз са теме на тему користе се различити поступци. У једном долази упитна реченица: (1) „*Али шта се десило*? Био је

[7] Даље се наводе примјери из овога извора.

Ашимбег Јажић. То је наш бег био и Бећир Куртовић из Влахоља, и ’оџа из Отовља-Селман, и касније сам чуо гдје људи причају они су трчали и спасавали Србе што су живи били.“ (2) „*Е шта ће ти бит’ сад*?“ У другом се поставља питање са уопштеним обраћањем: „*И онда шта ти се дешава, мој брате*?“ Питање може бити појачано краћим изразом: „А шта се дешава сада да ти видиш?“ Прелаз понекад прави реченица типа „Да видиш белај сад.“

Приповједач обично туђе мишљење даје у неуправном говору, а рјеђе у управном: „А Богдо Лаловић диже руку, каже: ’Оче, оче, он не чита Вјеровање!’ ’А шта’ каже поп, ’света ти богородица, дођи ’вамо.’ Опали ми двадесет и пет по прстима длана.“

На саговорниково питање, приповједач директно одговара или пак даје увод: „Одакле су дјед и баба? – *Е овако.* Отац је мој рођен у Калиновику, а његов отац је рођен у Гацку, тамо има велико племе Тепавчевића.“ У другом случају приповједач понавља сабесједниково питање са промјеном замјенице: „Шта си јео? – *Шта сам јео*?“ У трећем изговара само потврдну ријечцу и наставља да одуговлачи са одговором: „Јел’ Обрен Ивковић био тамо? – *Јес’. Саш ти чут’*.“

Понекад долази до нагле промјене у казивању: „Одвела је у Павловића кућу и тако је она, *е онда се после родио Ђорђо и Манојло* и тако су они остали и тако се мој отац отале и оженио.“ Приповједач зна да изгуби концентрацију па му мисао побјегне или реченицу започне једним, а заврши другим: „Она је знала из свог руха, *али ја морам бити обучен како треба*.“ У неким случајевима наратор израз деперсонализира („*Зарадило се* пара.“), да би затим поново прешао на личну ноту: „Е богами *идем ја* у Београд тражит’ Срешкића.“

Приповједач дочарава слику сабесједнику упечатљивим метафорама: „ʻвако неко нешта рећи дјевојци, она кажи брату, он рођаку, па ту *је коље радило*, болан, то смо избјегавали“. Експресивност се постиже безглаголским реченицама: „Знао сам да отац има пара, им’о је он онда пет хиљада код себе. *И ми у Калиновик*.“ Поређења понекад долазе из народне поезије: „[...] имали смо онај нож на оним гајтанима на прсима што се носе морнарски. Оштро болан, мало кљакасто. Запет’ па распорит’ *к’о цара Мурата*.“ У изражавања негативног става према лицу мушког рода користи се средњи род: „То је онај Гавро Аврам што је код Кочовића вазда износио сметље, мео

хотел, ма јашта баксуз. Из чаршије *оно излазило није*.“ Приповједач зна да води са самим собом дијалог, рецимо као да нешто каже, а затим негира: „То је велики пријатељ мога оца, да ми да службу. *Јес' клинац*.“

У неким случајевима долази до споја стилски ниске и високе лексике, што ствара експресију: „*Фала*, ваше *височанство*!“ Синонимија није сувише заступљена: (1) „Он је дош'о у Калиновик и њему су казали шта се десило са мном и шта сам направио и мене су *искључили*, тада *избацили*, из школе.“ – (2) „Каже: види *сиротиња*, *фукара*, ђе ћеш, *нема ниђе ништа*.“ Понекад синоним долази у функцији прецизирања: „Она је имала једну сестру Савку, а оне су биле *сироте*. *Нису имале ни оца ни мајку*.“

Наратор се радо служи свим приповједачким временима. Тако се презент користи за уобичајену, чешћу радњу која се дешавала у прошлости: „Ма јесмо, био нам је добар учитељ. Најприје је био неки Јово Дрежина али тај ти двадесет и пет *спуца* по рукама ко од шале.“ Приповједачки футур ствара особену експресију: „*Биће* мени шеснест-седамнест година.“ (Терavčević 1976). Крњи перфект се користи у резултативном значењу: „Тако ми *отишли* у војску, *дошли* ми у војску [...]“ (Терavčević 1976). Наративни императив је омиљено приповједачко средство за ознаку прошле радње: (1) „*Носи*, *иди* на Каленића гувно, неко *купи* купуса, неком нешто *однеси*, *доби* банку, *доби* пет динара, доби петнаест динара, како је шта далеко. А по ноћи *чувај* онај алат, наопако.“ – (2) „Према Фочи били, имали су људи жита али он јок. *Продај* овцу за два товара храстова жира и *узми* један товар сувих дивљих крушака па *дођерај* онај жир па мене ојаду ради *кувај*, па ми оно *гули*, *туци*, од тога ʼљеб *кувај*, тако *једи*“ (Терavčević 1976). У приповиједању има доста наративних облика кондиционала („Увијек *би поручивао* да дођем да покојном Светозару понесем ʼљеба и сира и тако понешто што су они имали, давали су колико су имали и колико су могли“; Терavčević 1976). Аорист је такође чест: „Па, *рекох* покрали ме код Касиндола, шта ја знам“ (Терavčević 1976).

Реченица има понекад форму огледала: „Врати ме богами, богами ме врати.“ Приповједач се понекад колеба у констатацијама: „Који је то био разред? – *Други. Не трећи. Други, не богами трећи разред*.“

24. **Фонетска структура.** Од свих Ф-стилова фонетски план има највећи значај у РФС. У њему долази до изражаја супрасегментарност, односно посебну функцију и значај добија нагласак, интонација, пауза, ритам.

25. Постоје различити стилови изговора (званични, театрални, неутрални, нехајни, ниски итд.), али се РФС углавном одликује неутралним, опуштеним, мирним, јасним, тоном. Понекад долази до мијешања и прожимања стилова изговора. Уколико се говор превише убрзава, изговор постаје неразговијетан, слабо или никако разумљив. Поред кодификираног стила изговора постоје регионални стилови (нпр. београдски, новосадски, сарајевски).

26. У говору понекад долази до фонолошке неутрализације и неразликовања гласова. Најчешће се ради о пару [č] – [ć] и [dž] – [đ].

27. РФС одликују разнородне фонетске метаплазме: одузимање (*тица, ’наки*, *к’о*, *би’, бјеж’мо*, *’ођемо*, *заиск’о, заборавит’*, *јес’*, *нит’*; *’вамо*, *’вако*; *ов’лики*, *дош’о*, *пош’о*), додавање (*јопет*, *даклем*), сажимање (*ђе*), премјештање, замјењивање (*сафун*, *Инглез*), или њихово комбиновање (*овдјека*, *дољена*, *оклен*, *коно*).[8] Фонолошка скраћивања (елипсе) захватају све сегменте ријечи – почетак (афереза – *’ођемо*, *’ватам*), крај (апокопа – *заборавит’*, *јес’*, *закла’*), средину (синкопа: /а/ вокалска – *стан’те*, /б/ консонантска – *тре’нути*), слог (синереза – *чек’*). Таквој деструкцији су посебно подложни граматички облици као што су инфинитив, који губи постфикс **-и** (*заборавит’*) или сугласник у основи (*по’ватати*), презент, у коме се изоставља посљедњи самогласник (*јес’*), одбацује први сугласник (*‘ватам*), пропушта сугласник у средини основе (*по’вата*), перфект, у коме долази до губљења првог сугласника основе (*у’ватио*), испадања финалног самогласника основе (*дош’о*), изостављања самогласника у наставку (*прича’*), аорист, чији се наставак елизира (*задеси’*), императив, коме се редукује крајњи самогласник основе (*бјеж’мо*), први сугласник (*‘оди*), посљедњи самогласник (*стан’*), финални самогласник и сугласник (*чек’*) или посљедњи сугласник у ријечци *нека* и *хајде* (*нек’*, *хајд’*), кондиционал, у коме се одбацује наставак по-

[8] Неке су модификације познате као lapsus linguae (говорна погрешка, грешка у говору), парагога и сл.

моћног глагола (*би'*) или изоставља неки елеменат у оба дијела сложеног облика (*би' заиск'о*), футур, чији први сугласник нестаје (*'оћемо*). Оваква скраћивања носе допунску информацију о социјалном поријеклу говорног лица, његовом културно-образовном нивоу и степену познавања норми стандардног језика.

28. Ортоепске грешке долазе у облику параламбдацизма (погрешног изговора фонеме /l/), параротацизма (неправилног изговарања фонеме /r/, нпр. код дјеце *лука* умјесто *рука*), парасигматизма (неправилне артикулације фонема /s/ и /z/), тетизма (замјењивања неких сугласника сугласником /t/, нпр. *тота* умјесто *кока*), тепања итд.

29. **Лексичка структура.** Због тематске ширине, спонтаности и неусиљености у РФС се употребљавају ријечи различите стилске вриједности. На овоме плану постоји изразит контраст: конкретну говорну реализацију одликује лексичко сиромаштво, а укупну богатство. У овоме стилу има свега помало, а понајвише неутралне и разговорне лексике. Висок дио чини неутрална лексика, мало су или никако заступљени термини и књишка лексика, а веома су ријетки архаизми. Претежно се користе најфреквентније ријечи – именице *година*, *рука*, *земља*, *човјек*, *рад*, *дан*, придјеви и придјевске замјенице *велик*, *други*, *један*, *који*, *овај*, *мој*, *онај*, *свој*, *неки*, *наш*, *сваки*, *твој*, *његов*, *тај*, *сав*, *сам,* прилози, *како*, *тако*, *само*, *још*, *више*, глаголи *бити* (*јесам*), *хтјети*, *моћи*, *имати*, *знати*, *рећи*, *требати*, *видјети*, *морати*, именске замјенице *он*, *ја*, *ти*, *ви*, *ми*, приједлози *у*, *на*, *за*, *с*, *од*, *из*, *о*, *по*, *до*, *без*, везници *и*, *да*, *а*, *али*, *или*, *јер*, *кад*, *ако*, *шта*, ријечце *па*, *ни*, *ли*, *не* и др.

У неким случајевима долази до веће употребе снижене лексике са екстремним слојем – вулгаризмима. У разговору, посебно, заоштреном, избјегавају се еуфемизми па се умјесто *не говори истину* каже *лаже*, – *он је лажац*, *лажов*, *лажетина, – он петља* и сл. Кад се говорно лице устручава да ствар назове правим именом, користи се еуфемизам: „Пошаљем ја *њега у неку ствар*“ (Терavčević 1976). Да се не би ружна ријеч употријебила (из учтивости), исказ се понекад не доводи до краја: „Чији си син? – Тодора. – *Лажеш, да ми...*“ (Терavčević 1976). За наш РФС је карактеристична појачана употреба псовки. Што се културни и образовни ниво спушта, вјероватноћа њиховог појављивања се повећава. Овај слој има изразито негативну обојеност, али се не употребљава увијек за исказивање негативног

става, већ и позитивног. Рецимо, неки се поздрављању на тај начин што опсују. Псовке понекад долазе као облик подршке на јавним скуповима (након побједе опозиције клицало се Зорану Ђинђићу: „Зоране, могу ти...“). Честа је употреба колоквијално-суперлативне лексике: „Петар је *право* добар.“ – „Он је *супер*.“ У РФС се који пут појављују варваризми (ријечи, облици и конструкције настали под утицајем неког страног језика), рецимо, конструкција *за* + инфинитив: Молим један колач *за понијети* (Enciklopedijski leksikon 1972: 458). Понекад настају неологизми, а међу њима ријечи-метеорити – лексеме које живе само док траје конкретни разговор. Оне су створене за дати тренутак, а онда бивају заборављене.

РФС одликују поштапалице (паразитске ријечи, језички коров), које не носе семантичку информацију и којима се попуњава пауза, покушава добити вријеме за размишљање или се несвјесно појављују. Једна од најчешћих је *овај*: „То је било до 1918. године, кад је била капитулација Аустрије. Врло се добро сјећам кад су, *овај*, из Сарајева људи пролазили“ (Terapčević 1976). Друга је *знаш*: „И ја сам иш’о у школу више бос него обувен, *знаш*“ (Terapčević 1976). Постоји низ поштапалица територијално омеђених. Нпр. у БиХ се користи *болан*, *бона*: „Парамак, *болан*, онај цијепани у Машћу што се цијепа“ (Terapčević 1976). Доста поштапалица и фразеолошких спојева садржи ријеч *бог*, који не преносе нову информацију, већ потенцирају, појачавају казано: „Међутим, они су дигли тудика па *богами* јесу више од педесет људи. – Кад ујутро, *јадан ти бог*, горе Шивоље. – А *смео те бог*, шта уради ош’ ми кућу запалити. – Па да те *бог* сачува. – Пуца се из шуцкорских пушака *колико ти бог ’оће*. – Ако не знаш [...], добио си двадесет и пет по рукама. *Таман да си бог.* – Одмах сложио, *питај бога*, и они су њему дотрчали [...] – А оно, знаш, како ти је, на свадбу људи долазе поготово бегу, мој брате, у оно доба носе се канте масла, носе овнови, јањци, *бога оца* [...] – Цигани морали платити, *јадан ти бог*. – Онда до Капеша, *бога ти живога*, и у Сирову Гору. – Био је сомун динар и наспеш у њега уље и то ти је здраво друже, и то је храна *к’о бог.* – Аграрна банка, Хипотекарна банка *био бог отац*. – *Бога ти питај* којој банци знаној нису били дужни. – Орат’, копат’, балване сјеч’, балване гонит’, на пилани радит’, *нема ти бога другог*. – *Богме*, извјежб’о ме добро, и он био и још један Словенац. – Мислим се ја, сад ти *причај богу*. – *До зла бога* су их искоришћавали“ (Terapčević 1976).

30. У РФС синонимизација је слабо изражена па се ријечи доста понављају. Основни разлог је у томе што лице које говори нема довољно времена за размишљање (што је важан предуслов за синонимизацију), нити има могућности да исказ поправља, дотјерује, уљепшава. У говору, за разлику од писане комуникације, нема много времена за размишљање и обраћање пажње на начин изражавања па се синоними мање користе.

Морфолошка структура. У РФС је смањена употреба именица и придјева, а повећана глагола: док, рецимо, на сваких 1.000 ријечи у НФС долази 370 именица, у РФС их је само 130 (Sirotinjina 1983: 11). Изражена је употреба замјеница, посебно првог и другог лица. У РФС присутан је најхармоничнији однос личних форми. Карактеристично је чешће изостављање замјенице уз личне глаголске облике, смањено уопштавање и појачана конкретизација те мијешање лица у обраћању. Овај стил се одликује већом употребом 2. лица једнине – док други Ф-стилови немају више од 6% (КФС 6%, ПФС 2%, НФС 1, АФС 0%), у РФС је заступљено чак 18%. Слична је ситуација са 2. лицем множине: РФС има 13%, а остали мање од 3%. У систему функционалних стилова РФС заузима водећу позицију по употреби 1. лица једнине (25%) и множине (7%). С друге стране, у њему је 3. лице мање често.

31. У РФС се радо користе суфикси субјективне оцјене. Њима се истиче позитиван или негативан однос: (а) *мајчица*, *дјевојчурак*, (б) *ручетина*, *ждероња*, *блебетало*. Тако се од именица, глагола, придјева творе деминутиви и аугментативи – првим се исказује уљудност и интимност, фамилијарност, а другим осуда, незадовољство, гнушање и сл. Нпр. од придјева се образују именице типа *добричина*, *слабић*, *простачина*, *љенчуга*, од глагола *уображенко*, *шкрабало*. Таква творба каткад захвата лична имена и презимена (*Николетина, Маретина*). Разговорни деривациони модели служе за исказивање емоционално-експресивне оцјене – позитивне (*јуначина*, *мушкарчина*, *синчић*, *татић*) и негативне (*новинарчић*, *пискарало*, *бубалица*, *брбљивац*, *вјетропир*).

У РФС долази до веће употребе аориста, приповједачког презента и футура. За овај стил су карактеристични елиптични облици. Један од њих је крњи (краћи) перфект. Стилизовани РФС у дијалошким склоповима КФС доста садржи овај облик: „Нема ту несреће, пашо, хвала

Богу, него *полегла* зима лепо и како треба [...]“ (Andrić 1984/85: 123). Плусквамперфект, који се састоји од имперфекта помоћног глагола *бити* и глаголског придјева радног, даје много рјеђу елипсу. И код њега деструкција захвата помоћни глагол: „Богами *се* ја *био препао* да ти долазиш некаквим другим путем [...]“ (Ćorić 1984/85: 223). Футур I у својој структури има краћи облик презента од глагола *хтјети* и инфинитив. И један и други дио се могу изоставити: „Е баш *ћу* до њега, да видим шта ће бити“ (Ćorić 1984/85: 108). Кондиционал, састављен од облика аориста помоћног глагола *бити* и глаголског придјева радног, губи посљедњи облик: „О, боже мој, куд ли *би* човјек са својом главом?!“ (Ćorić 1984/85: 238). Пасивни глаголски облик, који се гради од облика помоћних глагола *јесам* и *бити* и глаголског придјева трпног, даје елипсу одбацивањем помоћног глагола: „Је си ли чуо – *рањен* командант!“ (Ćorić1984/85: 639). У РФС често долази до потпуног изостављања глагола, најчешће у идиомима: „Ко о чему, баба о уштипцима, па и ти о ракији“ (Simić 1984/85: 152).[9] Смањена је употреба партиципа. У сликовитом изражавању користе се глаголски узвици („А он *трас* по лицу!“ – „Мене нешто *буб* по глави.“). Често се појављују глаголске партикуле (*ево* долазим, – *ето* стиже, – *ето* тако живим).

32. **Синтакстичка структура.** РФС одликује једноставна синтакса, у којој преовладава проста реченица с великим бројем елиптичних израза и конструкција. Због немогућности већег размишљања долази до непрецизности у обликовању синтаксичких цјелина. То доводи до појаве необичних конструкција, честих пауза између дијелова реченице и самих реченица. У овом стилу је појачана употреба окамењених конструкција заснованих на свјесном понављању типа *што се мора мора се*, – *што је истина истина је*, – *то је тако и никако другачије*, – *кућа као кућа* и сл.

33. Интонација игра значајну улогу у актуелизацији, односно издвајању теме и реме. Једна се реченица може на више начина интонационо и комуникативно обликовати. Уп. *Петар је положио испит*. Ако се има у виду ко је положио испит, интонациони центар ће бити на ријечи *Петар*. Уколико је нова информација да је Петар *положио* испит, интонациони центар ће бити на глаголу. Када су у први план извлачи објекат, интонационо се издваја *испит*.

[9] Примјери су узети из обрађеног РФС – дијалошког дијела КФС.

34. **Сликовита средства**. РФС одликује честа употреба ријечи у пренесеном значењу („*Прочитао сам* те.“). РФС обилује метаформа разноразне врсте. Рецимо: „Немаш се чим пребацити у Калиновик да си бог. Те *распали пјешке*. – И ја отале *нагарим* колико сам жив на Гајића ливаду. – *Зап'о снијег до грла* мени. – И ја отале *спучим*, и дош'о ја у Фочу“ (Терavčević 1976). У говорној комуникацији се појављују различите форме преувеличавања или умањивања па се у те сврхе користи хипербола („*Хиљаду пута сам* му *поновио*, а он опет по своме.“) или литота („Кад је разговарао са директором, *био је маково зрно*.“). Честа је синегдоха („Ове година нам је *шљива* добро родила.“) и метонимија („Попио сам *чашу*.“ – „Појео сам један *тањир*.“). Радо се користе сликовита поређења: „Почеше џандари да се туку са нама, узе Ђуро па преко оних гелендера пред онај Леков дућан, разби оног управитеља испоставе *к'о питу*“ (Терavčević 1976).

35. **Невербална средства.** Велика подршка овом стилу долази од невербалних средстава, прије свега гестова и мимике.

ЗАКЉУЧАК

0. Стилистика као посебна научна дисциплина тек се почетком XX стољећа почела да интензивније развија и тек у њему је заузела мјесто које јој припада. Релативно кратак период самосталног постојања био јој је довољан да добије потребан замах и да достигне завидан ниво развијености. Посљедњих деценија XX вијека у стилистици се десила мала револуција: у њеном окриљу развило се неколико нових праваца, појавио се читав низ метода, настао је велик број теорија. Стилистика, што је значајно, дјелимично остаје на класичним позицијама и продубљује оно што је започето још у античко доба, а истовремено осавремењује приступ и методологију те се приближава научним гранама, лингвистичким и нелингвистичким, које су јој од користи, које са њом имају додирних тачака и са којима ступа у саодносе. То доводи до двоструког процеса – с једне стране, у самој стилистици јача дивергенција – истраживања се развијају у више праваца, а, с друге, интердисциплинарним повезивањем долази до конвергенције, до комплексног приступа истом објекту проучавања. И један и други правац створили су у другој половици прошлог стољећа својеврстан стилистички плурализам у форми оригиналних, осебујних, неконвенционалних и плодотворних начина анализирања стилистичке проблематике. Суштина преоријентације стилистике XX вијека састоји се у зближавању и повезивању са математиком, кибернетиком, теоријом информације, теоријом комуникације, семиотиком и низом лингвистичких метода и праваца (социолингвистиком, психолингвистиком, текстуалном лингвистиком, контрастивном лингвистиком, трансформационо-генеративном граматиком и др.). Из такве преоријентације настала је стилостатистика, стилистика одступања, семиотичка стилистика, текстуална стилистика, стилистика кодирања и декодирања, парадигматичка и синтагматичка стилистика, контрастивна стилистика итд. У томе систему модерних праваца, метода и струјања једно од централних мјеста заузела је функционална стилистика, која проучава употребу и функционисање језика у појединим областима људског живота. Њену је појаву наговијестио још Вилхелм Хумболт у првој половици XX стољећа, то је исто учинио Бодуен де Куртене на размеђу двају вијекова и Шарл Баји на почетку овога стољећа. Истинске темеље Ф-стилистици ударила је чехословачка и совјетска лингвистичка школа 30-тих и 40-тих година.

Оне су допринијеле да се у оквиру науке о стилу формира посебно учење – учење о функционалним стиловима – и да то учење постане доминантним у савременој стилистици.

1. Ф-стилови су екстралингвистички условљене системске реализације језика у одређеним областима дјелатности које имају специфичну интралингвистичку организацију, математичко-статистичку закономјерност, мању или већу традиционалност и историјску заснованост. Ако је стил у језику, језик у човјеку, а човјек у друштву, онда су језик, човјек и друштво суштински детерминанти Ф-стилова: језик са својим функцијама и могућностима, човјек са интелектуалним и психолошким особинама и друштво са разноврсним дјелатностима и односима. Сви они не долазе изоловано, већ дјелују системом интеракција: човјек ↔ друштво, човјек ↔ језик, језик ↔ друштво. Та ванјезичка конституенција представља предфазу ФС-диференцијације језика. На то се надовезује сам процес језичког уобличавања Ф-стилова, који тече у селекцији и комбинацији средстава. У уобличавању ФС настају црте заједничке за многе текстове. Откривање заједничких особина, њихова систематизација и класификација води изради типологије ФС-диференцијације језика. У нашој типологији разликујемо сљедеће категорије: функционалну интеграциону цјелину, функционалну врсту, функционалну међуврсту, функционалну подврсту и функционални жанр. Функционална интеграциона цјелина представља групу Ф-стилова који чине затворен скуп. Такву смо цјелину назвали ФС-комплексом (нпр., усмени и писмени комплекс). Основна категорија типологије је ФС**,** који је, уопште у Ф-стилистици, фундаменталан појам. Досадашња истраживања указују на то да је најоправданије и најсврсисходније разликовати пет Ф-стилова: КФС, ПФС, НФС, АФС и РФС. Трећи тип чине међустилови (они се налазе на граничном подручју између Ф-стилова, нпр. епистоларни, рекламни, ораторски стил), а четврти подстилови (дијелови Ф-стилова, нпр. новинарски подстил у оквиру ПФС). Најнижа степеница на ФС-љествици су жанрови.

2. Кроз готово читаву књигу провлачи се као црвена нит мисао о томе да је стил информација и да је информација стил. Први дио поставке значи да се стилом нешто саопштава, а други да се оно што се саопштава на одређен начин изражава. Рећи да иза било којег ФС стоји одређена врста информације готово да и нема толику тежину колико има одговор на питање о каквим се врстама информације

ради. Информација коју преносе Ф-стилови састављена је од семантичке информације и формалнојезичке информације. Прва је, најкраће речено, основни садржај поруке. Друга представља информацију форме о форми, о пошиљаоцу и примаоцу, информацијском процесу и комуникацијској мрежи. Што се више улази у дубину ФС-раслојавања језика, све се више залази у диференцијацију опште ФС-информације. Разнородност информације захтијева, на свој начин, разнородност преносног механизма. Тај се захтјев на овој равни реализује примјеном једноставних и сложених комбинација знакова, у којима се преплићу три врсте кодова: природнојезички кôд, вјештачки језички кôд и невербални кôд. Ако је стил искључиво састављен од једног кода, имаћемо, у смислу о коме говоримо, једноставан семиотички систем. У осталим случајевима биће сложен семиотички систем са сљедећим варијантама: комбинацијом природног и вјештачког језика, комбинацијом језичког и нејезичког кода, комбинацијом природног језика, вјештачког језика и ванјезичког система знакова. Поред информацијске разнородности и кодних комбинација трећи битан елеменат у тумачењу стила као информације је квантитет: ако је стил информација, онда је стил и одређена количина информације. Овдје је важно имати у виду чињеницу да количина информације која се шаље никада није једнака количини информације која се прима. Несклад између квантитета укодиране и квантитета искодиране информације је неминовност у језичкој комуникацији. Ф-стилови садрже онолику количину информације колику дозвољава капацитет физичког канала, који је за сваки ФС различит. Пошто су Ф-стилови коегзистенцијални системи, који нису конкурентни једни другим и који не улазе у међусобну борбу с циљем да једни друге истисну, није толико битно да ли је ентропија овог стила већа од оног (мада као податак може бити значајан у другим приступима и другим анализама) колико је важно утврдити носивост преносног механизма сваког Ф-стила да би се то трансмисионо средство максимално искористило, максимално оптеретило и максимално повећало. С тим у вези неопходно је истаћи да стилови настају и као резултат конфронтације двију врло јаких тенденција у језику – редунданције и економије. Првом се повећава поузданост преношења информације, другом се скраћује процес преношења информације. Настајање Ф-стилова представља, у извјесном смислу, вагање и усклађивање двију мјера – мјере штедљивости и мјере расипништва. Али у овај биполаран сукоб уклињују се још двије тенденције – тенденција која води разноврсности казивања и тенденција која води вишезначности.

То су само неки аспекти Ф-стилова о којима је било ријечи у овој књизи. Тиме што смо о њима говорили не значи да су други мање важни; прије ће бити да су ови били интересантнији за овако конципирану књигу. Ако је прво поглавље великим дијелом дошло као посљедица чињенице да је ово прва шира студија о Ф-стиловима на јужнословенском подручју и да је Ф-стилистика још увијек недовољно позната тој филолошкој средини, а такође недовољно присутна у њој, друго је поглавље настало из жеље да се размотри изразито непроучено питање, питање које се, мање-више, заобилази и у најразвијенијим стилистичким школама, какве су чешка, словачка и руска, а то је однос стил – информација, који долази из троугла стилистика – теорија информације – кибернетика. Поглавље о појединим Ф-стиловама (треће, четврто, пето, шесто и седмо) настало је из жеље да се општа информација о њима дата у првом и другом поглављу прошири, продуби и, што је најважније, поткријепи конкретним примјерима.

ЛИТЕРАТУРА[1]

Admoni/Siljman 1954: **Адмони, В. Г.; Сильман, Т. И.** Отбор языковых средств и вопросы стиля. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 4. – С. 93-100.

Adorno 1986: **Adorno, Theodor W.** Ästhetische Theorie / Hrsg.v. Gretel Adorno u. Rolf Tiedemann. – Frankfurt/M.: Suhrkamp. – 568 S. – Ruski prevod: Адорно, Теодор В. Эстетическая теория. – Москва: Республика. – 527 с.

Ahmanova 1966: **Ахманова, О. С.** Вопрос об общей и сплошной языковой языковой системе. – In: О методах и принципах лингвистического исследования. – Москва.

Ahmanova 1969a[2]: **Ахманова, О. С.** Словарь лингвистических терминов. – Москва: Советская Энциклопедия. – 608 с.

Ahmanova 1969b: **Ахманова, О. С.** Стилистика языка и стилистика речи. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва. – С. 22-23.

Ahmanova 1972: **Akhmanova, O.** (ed.). Linguostylistics. Theory and Method. – Москва: MGU. – Mouton, The Hague – Paris. – 1976.

Ahmanova i dr. 1961: **Ахманова, О. С.; Мельчук, И. А.; Падучева, Е. В., Фрумкина, Р. М.** О точных методах исследования языка. (О так называемой „математической лингвистике“.) – Москва: МГУ. – 162 с.

Ahmanova i dr. 1966: **Ахманова, О. С.; Натан, Л. Н.; Полторацкий, А. И.; Фатющенко, В. И.** О принципах и методах лингво-стилистического исследования. – Москва: МГУ. – 184 с.

Ahmanova/Panfilov 1963: **Ахманова, О. С.; Панфилов, В. З.** Экстралингвистические и внутрилингвистические факторы в функционировании и развитии языка. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 4. – С, 45-57.

Akulenko 1960: **Акуленко, В. В.** Функциональная стилистика и прикладная лингвистика. – In: Питання прикладної лінгвістики. – Чернівці. – С. 16-18.

---

[1] Списак обухвата најважније библиографске јединице о Ф-стиловима и ФС-диференцијацији језика. У попис су уврштени прилози који имају шире значење или се непосредно односе на проблеме који се разматрају. За ауторе из бивше Југославије наводи се презиме и пуно име (ако је познато), а за остале презиме и прво слово имена (руски аутори имају иницијале имена и патронима). Литература објављена у СР Југославији даје се, по правилу, на ћирилици, а у Хрватској и Босни и Херцеговини на латиници. Почетни дио библиографске јединице који се цитира наводи се у латиници.

Aleksejev 1982: **Алексеев, А. Я.** Стилистическая информация языкового знака. – НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 1. – С. 50-55.

Aleksejev/Rogova 1982: **Алексеев, В. А.; Рогова, К. А.** Практическая стилистика русского языка. – Москва: Высшая школа. – 144 с.

Alonso 1965: **Alonso, D.** Saggio di metodi e limiti stilistici. – Bologna: Il Mulino. – XX. – 395 s.

Alpatov 1983: **Алпатов, В. М.** Предисловие. – In: Языкознание в Японии. Отрывки из сочинений лингвистов, принадлежащих школе языкового существования.– Москва: Радуга: 1983. – С. 5-24.

Alvar 1976: **Alvar, M.** Lengua y sociedad. – Barcelona: Ed. Planeta. – 157 s.

Amosova 1951: **Амосова, Н. Н.** К проблеме языковых стилей в английском языке в связи с учением И. В. Сталина об общенародном характере языка. – In: Вестник ЛГУ. – № 5. – Ленинград.

Anđelić 1934: **Анђелић, Ђорђе.** Естетика. – Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д. – 168 с.

Andersson 1975: **Andersson, E.** Style, Optional Rules, and Contextual Conditioning. – In: Style and Text. – Stockholm. – Pp. 15-26.

Andrejev 1967a: **Андреев, Н. Д.** Статистико-комбинаторные методы в теоретическом и прикладном языковедении. – Ленинград.

Andrejev 1967b: **Андреев, Н. Д.** Статистико-комбинаторные методы в языковедении. – Ленинград.

Andrejev/Zinder 1963: **Андреев, Н. Д.; Зиндер Л. Р.** О понятиях речевого акта, речи, речевой вероятности и языка. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 15-21.

Andriescu 1958: **Andriescu, A.** Funcţia stilistică a izolărilor livresti în limba vorbită. – Bucureşti: Omagiu Iordan (cf. Mélanges). – S. 29-33.

Anić 1971: **Anić, Vladimir**. Jezik Ante Kovačića. – Zagreb: Školska knjiga. – 228 s.

Anikina 1974: **Аникина, А. В.** Стилистика частей речи. – Москва: МГУ. – 88 с.

Antoine 1959: **Antoine, G.** La stylistique française. Sa définition, ses buts, ses méthodes. – In: Revue de l'enseignement supérieur. – Paris. – 1. – P. 42-60.

Antoine 1961: **Antoine, G.** Pour une méthode d'analyse stylistique des images. – Paris: Langue et littérature.

Antoš 1972: **Antoš, Antica.** Osnove lingvističke stilistike. – Zagreb: Školska knjiga. – 159 s.

АР 1970: Актуальные проблемы культуры речи. – Москва: Наука. – 407 с.

Apresjan 1966: **Апресян, Ю. Д.** Идеи и методы современной структурной лингвистики (краткий очерк). – Москва: Просвещение. – 302 с.

Ardentov 1975: **Ардентов, Б. П.** Выражение времени в русском языке. – Куйбышев: Куйбышевский ун-т. – 131 с.

Aristotel 1977: **Aristotel**. Nauk o pjesničkom umijeću. – Zagreb: Teka. – 312 s.

Aristotel 1989: **Aristotel**. Retorika. – Zagreb: Naprijed. – 303 s.

Arnold 1969: **Арнольд, И. В.** Стилистика получателя речи или стилистика декодирования. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва. – С. 14-16.

Arnold 1972: **Арнольд, И. В.** Теоретические основы стилистики декодирования. – Уч. зап. ЛГПИ им А. И. Герцена. – Ленинград. – Т. 491 – С. 1-16.

Arnold 1973: **Арнольд, И. В.** Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). – Ленинград: Просвещение. – 303 с.

Arnold 1974: **Арнольд, И. В.** Стилистика декодирования. – Ленинград. ЛГПИ. – 76 с.

Arnold/Banikova 1972: **Арнольд, И. В.; Банникова, И. А.** Лингвистический и стилистический контекст. – In: Стиль и контекст. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 1-13.

Aronstein 1924: **Aronstein, Ph.** Englische Stilistik. – Leipzig – Berlin.

Arvatov 1923: **Арватов, Б. И.** Язык поэтический и язык практический. – In: Печать и революцияю – Москва. – Кн. 7. – С. 58-67.

Asmuth/Berg-Ehlers 1978[3]: **Asmuth, B.; Berg-Ehlers, L**. Stilistik. – Düsseldorf: Bertelsmann Universitätsverlag, 1978. – 178 S.

AT 1936: Античные теории языка и стиля. – Ленинград: ОГИЗ. – 343 с.

Atajan 1976: **Атаян, Э. Р.** Аспекты организации и функционирования языковой сферы. – Ереван: Ереванский ун-т. – 191 с.

Auburger 1981: **Auburger, L.** Funktionale Sprachvarianten. Metalinguistische Untersuchungen zu einer allgemeinen Theorie. – Wiesbaden: Steiner. – 243 S.

Avrorin 1975: **Аврорин, П. А.** Проблемы изучения функциональной стороны языка. – Ленинград: Наука. – 276 с.

Aznaurova 1969: **Азнаурова, Э. С.** Стилистическая функция как вторичная функция. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИЯ. – С. 10-12.

Aznaurova 1973a: **Азнаурова, Э. С.** К вопросу о природе стилистической функции языка. – In: Сб. научн. тр. МГПИИЯ им. М. Тореза. – Вып. 73. – Москва. – С. 7-13.

Aznaurova 1973b: **Азнаурова, Э. С.** Очерки по стилистике слова. – Ташкент: ФАН. – 405 с.

Aznaurova 1974: **Азнаурова, Э. С.** Слово как объект лингвистической стилистики. – АДД. – Москва: МГПИИЯ. – 37 с.

Babajceva 1967: **Бабайцева, В. В.** О выражении в языке взаимодействия между чувственной и абстрактной ступенями познания действительности. – Язык и мышление. – Москва.

Babenko 1979: **Бабенко, В. Н.** Язык и стиль дипломатических документов. – Москва: Моск. гос. ин-т междунар. отношений. – 133 с.

Babenko 1989: **Бабенко, Л. Г.** Лексические средства обозначения эмоций в русском языке. – Свердловск: Уральский ун-т. – 184 с.

Babić 1965: **Babić, Stjepan.** Jezik. – Zagreb: Panorama. – 322 s.

Babić 1981: **Babić, Stjepan.** Stilske odrednice u našim rječnicima. – In: Jezik. – Zagreb. – Br. 3. – S. 79-91.

Bagadžijeva 1978: **Багаджиева, Д. С.** О лексической соотносительности действительного и страдательного залога глаголов. – In: Сборник научных трудов Томского ПИ. – Томск. – Т. 255. – 104 с. – С. 41-47.

Bahtijarova 1965: **Бахтиярова, Н. С.** Об изучении стиля научной прозы. – In: Особенности языка научной литературы. – Москва.

Bahtin 1930[2]: **Бахтин, Михаил** (**Волошинов**). Марксизм и философия языка. Основные проблемы социологического метода в науке о языке. – Ленинград: Прибой. – 157 с. – Prevod: Бахтин, Михаил (Волошинов, В. Н.). Марксизам и филозофија језика. – Београд: Нолит. – 189 с.

Bahtin 1967: **Бахтин, Михаил.** Проблеми поетике Достојевског. – Београд: Нолит. – 359 с.

Bahtin 1976: **Бахтин, М. М.** Проблема текста: Опыт философского анализа. – In: Вопросы литературы. – Москва. – № 10. – С. 122-151.

Bahtin 1978: **Бахтин, М. М.** Проблема речевых жанров. – In: Литературная учеба, Москва. – № 1. – С. 200-219.

Bahtin 1979: **Бахтин, М. М.** Эстетика словесного творчества. – Москва: Искусство. – 423 с.

Bahtin 1989: **Бахтин, Михаил.** О роману. – Београд: Нолит. – 474 с.

Bahtizin 1975: **Бахтызин, А. М.** Женская речь. – In: Филологический сборник. – Алма-Ата. – Вып. XV-XVI. – С. 233-237.

Bailey/Burton 1968: **Bailey, W.; Burton, M.** English Stylistics. A Bibliography. – Cambridge: Mass. The MIT Press.

Balandin 2002: **Баландин, Рудольф.** Учение о биосфере, мечта о ноосфере. – In: В. И. Вернадский. Биосфера и ноосфера. – Москва: Рольф. – С. 5-30.

Bally 1905: **Bally, Ch.** Précis de stylistique. – Genève.

Bally 1910a: **Bally, Ch.** L'étude systématique des moyens d'expression. – Genève.

Bally 1910b: **Bally, Ch.** Linguistique générale et linguistique française. – Paris: Leroux.

Bally 1912a: **Bally, Ch.** Le langage et la vie. – Paris.

Bally 1912b: **Bally, Ch.** Stylistique et linguistique générale. – In: Archiv für Studium der neueren Sprachen. – S. 87-126.

Bally 19513: **Bally, Ch.** Traité de stylistique française. – Genève – Paris. – Ruski prevod: Балли, Ш. Французская стилистика. – Москва: Издат. иностранной лит-ры, 1961. – 394 с.

Bally 1955: **Балли, Ш.** Общая лингвистика и вопросы французского языка. – Москва: Изд-во иностр. лит-ры. – 416 с.

Baharov/Korjakin 1970: **Бахаров, В. А.; Корякин, Г. Н.** Корреспонденция и делопроизводство. – Москва: Экономика. – 207 с.

Baranik 1969: **Баранник, Д. Х.** Устный монолог. – Днепропетровск.

Baranik 1973: **Баранник, Д. Х.** Судебная разновидность публицистического стиля. – In: Вопросы прикладной лингвистики. – Днепропетровск. – Вып. 4. – С. 99-107.

Baranik 1982: **Баранник, Д. Х.** Стилеобразующая значимость элементов языковой системы. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики.– Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. И. Горького. – С. 92-97.

Baranikova 1965: **Баранникова, Л. И.** К вопросу о функционально-стилевых различиях в диалектной речи. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 2. – С. 143-160.

Baranikova 1973-1974: **Баранникова, Л. И.** К вопросу о развитии функционально-стилевого многообразия языка. – In: Вопросы стилистики, 1973. – Вып. 6. – С. 70-89. – 1974. – Вып. 7. – С. 60-73.

Baranikova/Borisova 1982: **Баранникова, Л. И.; Борисова, М. Б.** Учение о функциональных стилях и его связь с некоторыми из основных проблем языкознания. – In: Язык и общество. – Саратов: Саратовский ун-т. – Вып. 6. – С. 1-21.

Baranov/Karaulov 1991: **Баранов, А. Н.; Караулов, Ю. Н.** Русская политическая метафора. Материалы к словарю. – Москва: Институт русского языка АН СССР. – 193 с.

Barlas 1978a: **Барлас, Л. Г.** О соотношении информативности и коннотативности в тексте. – In: Проблемы грамматической семантики. – Ростов н/Д. – С. 67-73.

Barlas 1978b: **Барлас, Л. Г.** Русский язык. Стилистика. – Москва: Просвещение. – 256 с.

Barnet 1973: **Barnet, V.** Diferenciace národního jazyka a sociální komunikace – In: Говорните форми и словенските литературни јазици. – Скопје.

Barnet 1977: **Barnet, V.** Vztah komunikativní sféry a různotvarů jazyka v slovanských jazycích. – Slavia. – Praha. – Roč. 46. – S. 337-347.

Barnet 1984: **Барнет, В.** Моўныя і стылявия нормы і маўленчыя паводзіны. – In: Беларуская лінгвістыка. – Минск. – Вып. 26. – С. 21-28.

Bart 1979[2]: **Барт, Ролан.** Књижевност. – Београд: Нолит. – 358 с.

Bartenov/Batažkova 1983: **Бартенов, И. А.; Батажкова, В. Н.** Очерки истории архитектурных стилей. – Москва: Изобразительное искусство. – 384 с.

Bartha i dr. 1968: **Bartha, J. i dr.** Kis magyar stilisztika. – Budapest.

Barthes 1964: **Barthes, R.** Eléments de sémiologie. – Seuil. – Prevod: Барт, Ролан. Књижевност. Митологија. Семиологија. – Београд: Нолит, 1979. – С. 281-352.

Barthes 1970: **Barthes, R.** Le degré zéro de l'écriture. Suivi de Eléments de sémiologie. – Paris: Gonthier. 181 p.

Barthes 1973: **Barthes, R.** Analyse textuelle d'un coûte d'Edgar Poe. – In: Cl. Chabrole et autre. Sémiotique narrative et textuelle. – Paris. – Pp. 29-32. – Ruski prevod teoretskog dijela: Варт, Р. Текстовый анализ. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. Москва: Прогресс. – 1980. – С. 307-312.

Barucco 1979: **Barucco, P.** Eléments de stylistique. – Paris.

Baskakov 1977: **Баскаков, А. И.** Развитие функциональных стилей в современном турецком языке. – In: Социальная и функциональная дифференциация литературных языков. – Москва: Наука. – 343 с.

Bečka 1936a: **Bečka, J. V.** Novinářský jazyk. – In: Kultura doby. – Praha. – Roč. I. – Č. 1. – S. 24-28.

Bečka 1936b: **Bečka, J. V.** O úkolech funkční lingvistiky. – In: ČMF. – Praha. – XXV.

Bečka 1938: **Bečka, J. V.** Technika slohu. – Praha.

Bečka 1948: **Bečka J. V.** Úvod do české stylistiky. – Praha: Nakladatel ing. Rudolf Mikuta. – II. – 469 s.

Bečka 1960: **Bečka, J. V.** Základy kompozice jazykových projevů. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 118 s.

Bečka 1966: **Bečka, J. V.** Vybrané kapitoly z české stylistiky. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 241 s.

Bečka 1970: **Bečka, J. V.** Stylistická syntax a kompozice jazykového projevu. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 269 s.

Bečka 1973: **Bečka, J. V.** Jazyk a styl novin. – In: Novinář. – Praha. – 217 s.

Békési 1982: **Békési, I.** Szövegszerkezeti alapvizsgálatok (Magyar ujsághiranyag alapján). – Budapest: Akad. kiadó. – 245 s.

Bělič 1958: **Bělič, J.** Vznik hovorové češtiny a její poměr k češtině spisovné. – In: Československé přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě. – Praha: Nakl. ČSAV. – S. 59-71.

Bělič i dr. 1961: **Белич, Я.; Гавранек, Б.; Едличка, А.; Травничек, Ф.** К вопросу об „обиходно-разговорном“ чешском языке и его отношении к литературному чешскому языку. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 44-52.

Bělič, Havránek i dr. 1961: **Bělič, J.; Havránek, B.; Jedlička, A.; Trávníček, Fr.** K otázce obecné češtiny a jejího poměru k češtině spisovné. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 22. – S. 98-107.

Belić 1935: **Белић, Александар.** Стил и језик. – In: Наш језик. – Београд. – Св. 5. – С. 133-141.

Belić 1949: **Белић, Александар.** Из српскохрватске синонимике. – In: Наш језик, нова серија. – Београд. – (А) Књ. I. – Св. 7-8. – С. 263-277. – (Б) Књ. I. – Св. 9-10. – С. 355-364.

Belić 1951: **Белић, Александар.** Око нашег књижевног језика. Чланци, огледи и популарна предавања. – Београд: Српска књижевна задруга. – 350 с.

Belić 1984: **Белић, М.** Ка феноменологији стила. – In: Дело. – Београд. – Бр. 8-9. – С. 9-16.

Belić 2000: **Белић, Александар.** О различитим питањима савременог језика. / Изабрана дела: 13. – Београд: Завод за издавање уџбеника и наставна средства. – 691 с.

Beljajev 1969: **Беляев, В. Ф.** Из истории научной разработки основных категорий стилистики. – In: Некоторые вопросы английской филологии. – Челябинск. – Вып. 1. – С. 257-266.

Beljakin 1988: **Белякин, В. П.** Психологические аспекты художественного текста. – Москва: Изд-во МГУ. – 120 с.

Beljčikov 1969: **Бельчиков, Ю. А.** Лингвистический комментарий художественного и публицистического стиля. – In: Актуальные вопросы преподавания русского языка и литературы. – Москва. – С. 35-36.

Beljčikov 1975: **Бельчиков, Ю. А.** Стилистика. – Москва.

Beljčikov 1977a: **Бельчиков, Ю. А.** Актуальные проблемы функциональной стилистики русского литературного языка. – In: Русский язык за рубежом. – Москва. – № 1. – С. 74-77. – № 2. – С. 56-59.

Beljčikov 1977b: **Бельчиков, Ю. А.** Изучение стилистики русского языка в Советском Союзе. – In: Русская речь. – Москва. – № 6. – С. 3-10.

Bell 1976: **Bell, T. Roger.** Sociolinguistics. Goals, Approaches and Problems. – London: B. T. Batsford LTD. – Ruski prevod: Белл, Роджер Т. Социолингвистика. Цели, методы и проблемы. – Москва: Международные отношения. – 1980. – 318 с.

Bell 1982: **Bell, A.** The Style of News Language. – Journal of Communication. – Philadelphia. – Vol. 32. – 1. – Pp. 150-164.

Bell 1984: **Bell A.** Language Style as Audience Decing. – In: Lang. in Soc. – London. – Vol. 13. – 2. – Pp. 145-160.

Bellenger 1981: **Bellenger, L.** L'expression écrite. – Paris: PUF. – 127 pp.

Belov/Belov 1981[2]: **Белов, А. Н.; Белов, В. Н.** Корреспонденция и делопроизводство. – Москва: Легкая и пищевая промышленность. – 168 с.

Ben 1888: **Бэн, А.** Стилистика и теория устной и письменной речи. – Москва.

Benkő 1964: **Benkő, L.** A szavak stilisztikai értékeléséről. – Budapest: NyK. – 66. s.

Beresnev 1961: **Береснев, С. Д.** Что такое научный функционально-речевой стиль? – Иностранные языки в школе. – Москва. – № 6.

Beresnev 1981: **Береснев, С. Д.** О взаимоотношении субьязыков и функциональных стилей. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 6. – С. 53-59.

Berezina 1971: **Березина, В. Г.** К истории слов „публицист" и „публицистика". – In: Вестник ЛГУ. – Ленинград.

Beskrovni 1984: **Бескровный, В. М.** Очерк функциональных стилей языка хинди. – Москва: Наука. – 169 с.

Bežanišvili 1983: **Бежанишвили, Э. А.** Виды информации в научно-технических текстах. – In: Сборник научных трудов. – Москва: Моск. пед. ин-т иностр. яз. – Вып. 219. – С. 119-220.

Bezrukov 1979: **Безруков, В. И.** Информация и языковой знак. – In: Информация и языковой знак. – Тюмень: Тюменский гос. ун-т. – С. 17-36.

Bezubov 1975: **Беззубов, А. Н.** Стилистические и эстетические особенности частей речи в поэзии Алексея Кольцова. – In: Вестник ЛГУ. – Ленинград. – Вып. 2. – С. 114-120.

Bibler 1975: **Библер, В. С.** Мышление как творчество. Введение в логику мысленного диалога. – Москва.

Bičanić 1978: **Bičanić, S.** Raznolikost jezika i njegova upotreba. – In: Pitanja. – Zagreb. – X. – Br. 4. – S. 65-71.

Bičkov/Bičkov 2001: **Бычков, В. В.; Бычков О. В.** Эстетика – In: Новая Философская Энциклопедия. – Т. 4. – Москва. – С. 456-466.

Biler 1960: **Бюлер, К.** Теория языка (извлечения из раздела „Принципы изучения языка"). – In: Звегинцев В. А. История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях. Часть II. – Москва: Госучпедгиз. – С. 21-26.

Bilimovič 1973: **Билимович, Н. П.** К теории стилевой дифференциации языка в современной лингвистике. – In: Труды Самаркандского ун-та. – Вып. 243. – С. 79-88.

Bione 1936: **Bione, C.** Stilistica (e metrica latina). – Bologna.

Bistrikova 1980: **Быстрикова, Н. Ф.** К вопросу о роли экстралингвистических факторов в формировании стилей и их разновидностей. – In: Семантика и грамматика языковых единиц. – Москва: Ун-т дружбы народов им. П. Лумумбы. – С. 108-115.

Biti 1997: **Biti, Vladimir.** Pojmovnik suvremene književne teorije. – Zagreb: Matica hrvatska. – 479 s.

Blagoj 1973: **Благой, Д.** От Кантемира до наших дней. – Москва: Художественная литература. – Т. 2. – 463 с.

Blanchard 1980: **Blanchard, M. E.** Description: Sign, Self, Desire. – The Hague etc.: Mouton. – VI. – 299 n.

Blau 1978: **Blau, A. B.** Stil und Abweichungen. Einige syntaktisch-stilistische Merkmale in den Dichtungen D. v. Liliencrons, G. Trakls und I. Bachmanns. – Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. – X. – 223 S.

Blauberg/Judin 1973: **Блауберг, И. В.; Юдин, Э.** Становление и сущность системного подхода. – Москва: Наука.

Blaushard 1980: **Blaushard, M. E.** Description: Sign, Self, Desire. – The Hague etc.: Mouton. – VI. – 299 pp.

Blažanović 1997: **Blažanović, Stjepan.** Rječnik hrvatskog književnog nazivlja. – Zagreb: Rački d. o. o. – 360 s.

Bljagoz 1968: **Блягоз, З. У.** О количественной стилевой дифференциации глаголов перемещения в современном русском литературном языке. – In: Научные труды Краснодарского ПИ. – Краснодар: 1968. – Вып. 81. – С. 156-174.

Bloomfield 1968: **Блумфилд, Л.** Язык. – Москва: Прогресс. – 607 с.

Boduen de Kurtene 1963: **Бодуен де Куртенэ, И. А.** Избранные труды по языкознанию. В 2-х томах. – АН СССР. – Москва. – Т. I: 384 с. – Т. II: 391 с.

Bogdan 1977: **Bogdan, Zlata.** Aorist u romanima Mirka Božića. – Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. – 148 s.

Boguševič 1980: **Богушевич, Д. Г.** Некоторые выводы из тезиса о коммуникативной функции языка. – In: Романское и германское языкознание. – Минск. – Вып. 10. – С. 8-13.

Boguslavski 1968: **Богуславский, В. М.** О некоторых особенностях языка газеты. – In: Русский язык за рубежом. – Москва. – № 4. — С. 80-83.

Boguslavski 1969: **Богуславский, В. М.** К вопросу о классификации языковых штампов. – In: Русский язык в школе. – Москва. – № 2. – С. 74-78.

Bojadžijev 1981: **Бояджиев, Ж.** Език и общество. – София.

Bolinger 1980: **Bolinger, D.** Language – the Loaded Weapon. The Use and Abuse of Language Today. – London – New York: Longman. – X. – 214 pp.

Bondaletov 1974: **Бондалетов, В. Д.** Социальные диалекты и их классификация. – In: Всесоюзн. научи. конф. по теоретич. вопросам языкознания. – Москва: АН СССР. – С. 3-4.

Bondaletov 1982: **Бондалетов, В. Д.** Стилистическая структура языка и структура современной стилистики. – In: Основные понятия лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. И. Горького. – С. 53-60.

Bordelios 1962: **Bordelios, I.** Perspectiva de la stilistica. – Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires.

Borev 1978: **Борев, Ю.** Природата на смил.– In: Литературна мисъл. – София. – Кн. 4.

Borev/Kovalenko 1986: **Борев, В. Ю.; Коваленко, А. В.** Культура и массовая комуникация. – Москва: Наука. – 303 с.

Boršova/Bahmutova 1974: **Боршова, М. Б.; Бахмутова, Н. И.** Новое в стилистике. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 8. – С. 152-161.

Brandes 1971: **Брандес, М. П.** Стилистический анализ. – Москва: Высшая школа. – 190 с.

Brandes 1983: **Брандес, М. П.** Стилистика немецкого языка. – Москва: Высшая школа. – 271 с.

Brezinski 1969: **Брезински, С. С.** Езикова култура. Въпроси на българската практическа стилистика. – София: Наука и изкуство. – 131 с.

Brezinski 1976: **Брезински, С. С.** Журналистическа стилистика. – София: Наука и изкуство.

Breznik 1982: **Breznik, Anton.** Jezikoslovne razprave. – Ljubljana: Slovenska matica. – 459 s.

Brillouin 1956: **Brillouin, L.** Science and Information Theory. – New York, Academic Press inc – Publichers, 1956. – Ruski prevod: Бриллюэн, Л. Наука и теория информации. – Москва: Госиздат физико-математической литературы, 1960. – 392 с.

Bruneau 1936: **Bruneau, Ch.** Questions de grammaire française et de stylistique. – Paris: Tournier.

Bruneau 1951a: **Bruneau, Ch.** La stylistique. – Romance Philology. – Paris. – T. 6.

Bruneau 1951b: **Bruneau, Ch.** Les théories de la stylistique. – In: Romance Philology. – Paris. – T. 5.

Budagov 1954: **Будагов, Р. А.** К вопросу о языковых стилях. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 54-67.

Budagov 1965[2]: **Будагов, Р. А.** Введение в науку о языке. – Москва: Просвещение. – 492 с.

Budagov 1967: **Будагов, Р. А.** Литературные языки и языковые стили. – Москва: Высшая школа. – 346 с.

Budagov 1974: **Будагов, Р. А.** Человек и его язык. – Москва: МГУ. – 262 с.

Budagov 1977: **Будагов, Р. А.** Что такое развитие и совершенствование языка? – Москва: Наука. – 264 с. – Prevod: Budagov, R. A. Razvitak i usavršavanje jezika. – Sarajevo: Svjetlost, 1981. – 264 s.

Budagov 1979: **Будагов, Р. А.** Литературные языки и языковые стили. – In: Проблемы лингвостилистики. – Москва. – С. 5-31.

Budovičová 1963: **Budovičová, V.** Otázky slovenskej štylistiky a krásna literatúra. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 28. – S. 44-51.

Buhtijarova 1965: **Бухтиярова, Н. С.** Об изучении стиля научной прозы. – In: Особенности языка научной литературы. – Москва: Наука.

Bujnák/Menšík 1934: **Bujnák, P.; Menšík, J.** Slovenská poetika. – Praha.

Bukovska 1969: **Буковская, М. В.** Вопросы стилистики в Пражской лингвистической школе. – In: Некоторые вопросы английской филологии. – Челябинск. – Вып. 1. – С. 141-151.

Bulahov 1979: **Булахов, М. Г.** Основные вопросы сопоставительной стилистики русского и белорусского языков. – Минск: Изд-во БГУ им. В. И. Ленина. – 40 с.

Bulahovski 1931: **Булаховский, Л. А.** Стилістичні засоби моей. –Лекції з основ мовознавства. – Київ.

Buligina 1946: **Булыгина, Т. В.** Пражская лингвистическая школа. – In: Основные направления структурализма. – Москва. – С. 115-122.

Bureau 1976: **Bureau, C.** Linguistique fonctionnelle et stylistique objective. – In: Le Linguiste. – Paris: PUF. – 16.

Burger/Imhasly 1978: **Burger, H.; Imhasly, B.** Formen sprachlicher Kommunikation. Eine Einführung. – München: Kösel-Verl. – 127 S.

Burton/Michaels 1972: **Burton, D. M.; Michaels, E. I.** The Style Function. – The Hague – Paris: Poetics. – 5. – Pp. 124-137.

Butler 1984: **Бутлер, Д.** Лексіка польскіх функциональных стыляу у светле частотного аналізу. – In: Беларуская лінгвістыка. – Минск. – Вып. 26. – С. 13-20.

Calvo 1980: **Calvo, R. L.** Introducción al estudio del lenguaje administrativo. – Madrid.

Câmara 1953[2]**: Câmara, J. M. J.** Contribuição à estilística portuguêsa. – Rio de Janeiro.

Câmara 1967**: Câmara, J. M. J.** Para uma estilística estrutural. – In: Lengua, lit., folklore. – Lisabonne.– S. 291-299.

Carstensen 1970: **Carstensen, B.** Stil und Norm. Zur Situation der linguistischen Stilistik. – In: Zeitschrift für Dialektologie. – 37. – 257. – P. 257-279.

Cater 1983: **Cater, J. P.** Electronically Spekaing: Computer spech Ceneration. – Indanapolis: Howard W. Sams. – Ruski prevod: Кейтер Дж. Компьютеры – синтезаторы речи. – Москва: Мир, 1985. – 237 с.

Catherine 1968[8]: **Catherine, R.** Le style administratif. –Paris.

Cazacu 1964: **Cazacu, B.** Langue parlée, langue écrite, styl ora! – In: Revue romaine de linguistique. – Bucureşti. – 9. – 397 s.

Cerovac 1964: **Cerovac, M.** Poslovni jezik. – Zagreb: Informator. – 231 s.

Channon 1963: **Шеннон, К.** Работы по теории информации и кибернетике. – Москва: Издательство иностранной литературы. – 829 с.

Chapman 1973: **Chapman, R.** Linguistics and Literature. An Introduction to Literary Stylistics. – London: Arnold. – VIII. – 119 pp.

Cherry 1965: **Cherry, C.** On Human Communication. – Cambridge, Massachusetts and London: The MIT Press. – Ruski prevod: Черри, К. Человек и информация. Критика и обзор. – Москва: Связь, 1972. – 368 с.

Chloupek 1968: **Chloupek, J.** Pověry o češtině. – Brno: Blok. – 115 s.

Chloupek 1969: **Chloupek, J.** O sociální a územní rozrůzněnosti čestiny. – In: Naše řeč. – Praha. – 52. – S. 141-153.

Chloupek 1974: **Chloupek, J.** Knížka o češtině. – Praha: Odeon. – 322 s.

Cikocki 1976: **Цікоцкі, М. Я.** Стылістыка белоруской мовы. – Минск.

Cipin 1959: **Цыпин, С. И.** К вопросу о социально-речевых стилях. – In: Уч. зап. Усть-Каменогорск. пед. ин-та. – Усть-Каменогорск: Вып. 2. – С. 172-197.

Colson 1975: **Colson, J.** Contribution to the Description of Style. – In: Folia Linguistica. – The Hague. – T. 7. – 3/4. – Pp. 339-356.

Cook 1975: **Cook, W. A.** Stylistics: Measuring Style Complexity. – In: Georgetown University Working Papers on Languages and Linguistics. – Washington D.C. – 11. – Pp. 106-20.

Coquet 1967: **Coquet, J. C.** L'objet stylistique. – Paris: FM. – 35. – P. 53-67.

Corcoran 1979: **Corcoran, P. E.** Political Language and Rhetoric. – Austin: University of Texas Press. – XVII. – 216 pp.

Coteanu 1962: **Coteanu, J.** Structura stilistică a limbii.– In: LbR. – Bucureşti. – XI. – S. 357-365.

Coteanu 1967: **Coteanu, J.** Posibililafea si limitele formalizării în stilisticâ. – In: PLG. – Bucureşti. – 5. – S. 169-172.

Coteanu 1970: **Coteanu, J.** Idiostilul. – In: Sitemele limbi. – Bucureşti. – S. 35-49.

Coteanu 1972: **Coteanu, J.** Reflecţi asupra stisticii funkţionale. – In: Studii de limbă literară şi filologie. – Bucureşti. – 2. – S. 125-143.

Coteanu 1973: **Coteanu, J.** Stilistica funktionala a limbii române. – Bucureşti.

Cressot 1959[4]: **Cressot, M.** Le style et ses techniques. –Paris.

Croce 1991: **Croce, Benedetto.** Estetika kao znanost izraza i opća lingvistika. Teorija i historija. – Zagreb: Globus. – 427 s.

Croce/Vossler 1955: **Croce, B.; Vossler, K.** Briefwechsel. – Berlin – Frankfurt/M: Suchrkamp. – 410 S.

Crystal/Davy 1969: **Crystal, D.; Davy, D.** Investigating English Style. – London and Harlow: Longmans, Green and Co. Ltd. – Ruski prevod III glave: Кристаль, Д.; Дейви, Д. Стилистический анализ. – In: Новое в лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 148-171.

Cuřín/Novotný 1974: **Cuřín, F.; Novotný, J.** Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 106 s.

Cvelić 1981/81: **Cvelić, M.** Razlozi proučavanja međuodnosa općeg jezika i stručnih jezika. – In: Zbornik radova Ekonomskog fakulteta. – Split. – V. – Br. 5-6. – S. 47-60.

Cvetanović 2001[3]: **Цветановић, Владимир.** Основе културе говора и реторике. – Београд: Војноиздавачки завод. – 167 с.

Czaplejewicz 1973: **Czaplejewicz, E.** Poetyka adresata. – In: Poetyka i stylistyka słowiańska. – Wrocław etc. – S. 305-312.

Čakovska 1979: **Чаковская, М. С.** Методология и методика анализа различных регистров речи. – In: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ. – С. 54-55.

Čakovska 1986: **Чаковская, М. С.** Текст как сообщение и воздействие. На материале английского языка. – Москва: Высшая школа. – 128 с.

Čale 1973: **Čale, Frano.** Od stilema do stila. – Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske. – 257 s.

Čarkić 1992: **Чаркић, Ж. Милосав.** Фоника стиха. – Београд: Научна књига. – 349 с.

Čarkić 1995: **Чаркић, Ж. Милосав.** Фоностилистика стиха. – Београд: Научна књига. – 249 с.

Čarkić 2001: **Чаркић, Ж. Милосав.** Појмовник риме (са примерима из српске поезије). – Београд – Бањалука: Институт за српски језик САНУ, Филозофски факултет. – 280 с.

Čarkić 2002: **Чаркић, Ж. Милосав.** Увод у стилистику – Београд: Научна књига. – 289 с.

Čechová a dr. 1997: **Čechová, Marie; Chloupek, Jan, Krčmová, Marie, Minářova, Eva.** Stylistika současné češtiny. – Praha: ISV – nakladatelství. – 282 s.

Čeredničenko 1962: **Чередниченко, И. Г.** Нариси з загальної стилистики сучасної українсъкої мови. – Киев: Рад. школа. – 495 с.

Čeremisin 1979: **Черемисин, П. Г.** Русская стилистика. – Москва: Просвещение. – 76 с.

Čerepahov 1959: **Черепахов, М. С.** О приметах газетных жанров. – In: Вестник МГУ. Серия Журналистики. – Москва. – № 1.

Čerepahov 1973[2]: **Черепахов, М. С.** Проблемы теории публицистики. – Москва.

Černiševski 1955: **Чернышевский, Н. Г.** Эстетическое отношение искусства к действительности. – Москва: Изд-во художественной лит-ры. – 223 с.

Černuhina 1983: **Чернухина, И. Я.** Текст как объект стилистики. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 40-43.

Černuhina 1984: **Чернухина, И. Я.** Элементы организации художественного прозаического текста. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та. – 111 с.

Čižik-Polejko 1961: **Чижик-Полейко, А. И.** Стилистика русского языка. – Воронеж.

Čizmarov 1982: **Чизмаров, Д.** Стилистика на българския книжовен език. – София.

Čović 1981: **Човић, Бранимир**. Облици приповедања у уметничкој књижевности. – In: Зборник за славистику Матице српске. – Нови Сад. – Бр. 20. – С. 77-110.

Čović 1989: **Човић, Бранимир.** Поетска лексика. – Нови Сад: Филозофски факултет, Институт за стране језике и књижевност. – 195 с.

Čubelić 1968: **Čubelić, Tvrtko.** Kategorije usmenosti i pisanosti kao primarni i konstitutivni principi u jezičkim i književnim realizacijama. – In: Radovi Zavoda za slavensku filologiju. – Zagreb. – Sv. 10. – S. 55-68.

Čupčić 1980: **Čupčić, Marica**. Stilematika Kolarove proze. Jezička podloga humora. – Zagreb: Liber. – 84 s.

Ćorac 1974a: **Ћорац, Милорад**. Лингвостилистичка истраживања. – Приштина: Јединство. – 445 с.

Ćorac 1974b: **Ћорац, Милорад**. Стилистика српскохрватског књижевног језика. – Београд: Научна књига. – 291 с.

Ćorac 1982: **Ћорац, Милорад.** Метафорски лингвостилеми. – Београд: Привредно-финансијски завод. – 475 с.

Dabić 1978: **Dabić, Bogdan.** Praška lingvistička škola i njeno učenje o književnom jeziku. – In: Treći program Radio Sarajeva. – Sarajevo. – Januar – mart. – S. 178-184.

Dakić 1956: **Дакић, В.** Нас богослужбени језик. – In: Весник Удружења православног свештенства ФНРЈ. – 15. VII 1956. – VIII. – С. 170.

Damjanović 1984: **Дамјановић, М.** Велики стил или с оне стране стила. – In: Београд: Дело. – Бр. 8-9. – С. 72-78.

Daneš a kol. 1957[2]: **Daneš, Fr.; Doležel, L.; Hausenblas, K.; Váhala Fr.** Kapitoly z praktické stylistiky. – Praha: Orbis. – 133 s.

Daneš, Hála i dr. 1954: **Daneš, F.; Hála, B.; Jedlička, A.; Romportl, M.** O mluveném slově. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 121 s.

Delić 1970/71: Стилско-граматичке вредноте глаголских облика у „Путу Алије Ђерзелеза“ Иве Андрића. – In: Прилог настави српскохрватског језика и књижевности. – Нови Сад. – Књ. II. – Бр. 2. – С. 23-35.

Dellon 1976: **Dellon, G. L.** Literary Transformations and Poetic Word Order. – In: Poetics. – Amsterdam. – Vol. 5. – 1. – Pp. 1-22.

Deloffre 1970: **Deloffre, F.** Stylistique et poétique française. – Paris.

Demetrius 1999: **Demetrius, Phalereus.** O stilu. – Zagreb: ArTresor naklada, 1999. – 283 s.

Demidova 1979: **Демидова, А. К.** Лингвостилистический анализ международных документов. – Москва: Московский гос. ин-т международных отношений. – 90 с.

Demidova 1983: **Демидова, А. К.** Учебное пособие по лингвостилистическому анализу международных документов. – Москва: Московский гос. ин-т международных отношений. – 99 с.

Denisov 1969: **Денисов, П. Н.** О некоторых общих аспектах изучения языков науки. – In: Современные проблемы терминологии в науке и технике. Москва. – С. 62-90.

Denisov 1974: **Денисов, П. Н.** Очерки по русской лексикологии и учебной лексикографии. – Москва: МГУ. – 256 с.

Denisov i dr. 1978: **Денисов, П. Н.; Морковкин, В. В.; Сафьян, Ю. А.** Комплексный частотный словарь русской научной и технической лексики. – Москва: Русский язык. – 408 с.

Derbyshire 1971: **Derbyshire, A. E.** A Grammar of Style. – London: Andre Deutsch.

Derjagin 1978: **Дерягин, В. Я.** Беседы о русской стилистике. – Москва: Знание. – 96 с.

Dešerijev 1968: **Дешериев, Ю. Д.** Проблема функционального развития языков и задачи социолингвистики. – In: Язык и общество. – Москва: Наука. – С. 55-81.

Desnicka 1972: **Десницкая, А. В.** К вопросу о языковых отношениях в родовом обществе. – In: Энгельс и языкознание. Москва. – С. 158-188.

Deutschbein 1932: **Deutschbein, M.** Neue englische Stilistik. – Leipzig.

Devkin 1965: **Девкин, В. Д.** Besonderheiten der deutschen Umgangssprache (Особенности немецкой разговорной речи). – Москва: Международные отношения. – 318 с.

Devoto 1950: **Devoto, D.** Studi di stilistica. – Firenze: Le Monnier.

Dijalektika 1985: Диалектика процесса познания / Под редакцией Алексеева М. Н. и Коршунова А. М. – Москва: Издательство МГУ. – 367 с.

Dimitrijević 1962: **Димитријевић, Радмило.** Основи теорије писмености. – Београд: Савремена школа. – 281 с.

Diskuse 1941: Diskuse o stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 7. – S. 28-37, 61-72, 191-202.

DKUD 1978: Документ, књижевност и уметничко дело. – In: Књижевност. – Београд: 1978. – Бр. 9. – С. 1529-1544.

Dmitrijevska 1981: **Дмитриевская, И. В.** Научный текст: опыт систематического исследования. – Иванов: Ивановский гос. ун-т. – 244.

Dobrušin/Hurgin 1961: **Добрушин, Р.; Хургин, Я. И.** Вопросы теории информации. – In: Кибернетику на службу коммунизму. – Москва – Ленинград. – С. 71-80.

Doležel 1954: **Doležel, L.** K obecné problematice jazykového stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 15. – Č. 3. – S. 97-105.

Doležel 1955a: **Doležel, L.** Pracovní porada o otázkách stylistiky. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 16. – Č. 1. – S. 56-64.

Doležel 1955b: **Doležel, L.** Rozbor uměleckého stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 90-96.

Doležel 1956: **Doležel, L.** Pražská škola a statistická teorie básnického jazyka. – In: Československá literatura. – Praha. – XIII. – S 101-113.

Doležel 1960: **Doležel, L.** O stylu moderní české prózy. Výstavba textu. – Praha: Nakl. ČSAV. – 219 s.

Doležel 1962: **Doležel, L.** Jazykové typy současné české prózy. – In: Slavica Pragensia IV, Philologica 3. – Praha. – S. 655-662.

Doležel 1964: **Долежел, Л.** Вероятностный подход к теории художественного стиля. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 19-29.

Doležel 1965: **Doležel, L.** Model stylistické složky jazykového kódování. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 26. – S. 223-234.

Doležel/Hausenblas 1961: **Doležel, L.; Hausenblas, K.** О соотношении поэтики и стилистики. – In: Poetika – Poetyka – Поэтика. – Warszawa. – Prevod: Долежал, Л.; Хаусенблас, К. О односу између поетике и стилистике. – In: Књижевна реч. – Београд: 1975. – V. – Br. 4.

Dolinjin 1972: **Долинин, К. А.** Об одном возможном подходе к анализу прозаического текста. – In: Уч. зап. ЛГПИ им. А. И. Герцена: Стилистика романо-германских языков. – Ленинград. – Т. 491. – С. 31-50.

Dolinjin 1978: **Долинин, К. А.** Стилистика французского языка. – Москва: Просвещение. – 344 с.

Dolinjin 1982: **Долинин, К. А.** Стиль в общесемиотической перспективе и границы стилистического в языке. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 71-78.

Dolinjin 1986: **Долинин, К. А.** Интерпретация текста (французский язык). – Москва: Просвещение. – 288 с.

Domašnev i dr. 1983: **Домашнев, А. И.; Шишкина, И. П.; Гончарова, Е. А.** Интерпретация художественного текста. – Москва: Просвещение. – 192 с.

Doneckih 1980: **Донецких, Л. И.** Реализация эстетических возможностей имен прилагательных в тексте художественных произведений. – Кишинев: Штиинца. – 160 с.

Doneckih 1982: **Донецких, Л. И.** Эстетические функции слова. – Кишинев: Штиинца. – 154 с.

Dremov 1961: **Дремов, Ан.** Художественный образ. – Москва: Советский писатель. – 406 с.

Dridze 1984: **Дридзе, Т. М.** Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семиосоциопсихологии. – Москва: Наука. – 268 с.

Dubsky 1970: **Dubsky, J.** Introduction a la estilistica de la lengua. – Santiago de Cuba.

Dubsky 1971: **Dubsky, J.** Funkční stylistika a cizojazyčná výuka. – In: Zborník materiálov katedier jazykov pri Obchodnej fakulte. – Bratislava: Vysoká škola ekonomická. – S. 40-45.

Dubsky 1972: **Dubsky, J.** The Prague conception functional style. – The Prague School of linguistics and language teaching / Ed. by V. Fried. – In: Leanguage and Language Learning. – London: Oxford UP. – 27. – Pp. 112-127.

Dudnik 1982: **Дудник, Л. В.** Экстралингвистическая обусловленность вариативности речи. – АКД. – Москва. – 19 с.

Dular 1971/72: **Dular, Janez.** O slovenskem časnikarskem jeziku. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – XXVII. – 5. – S. 153-159.

Dular 1974a: **Dular, Janez.** Zvrstnost slovenskega jezika. – In: Slovenski jezik, literatura in kultura. – Ljubljana. – S. 69-74.

Dular 1974b: **Dular, Janez.** Zvrstnost slovenskega publicističnega jeziku. – In: X. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Predavanja. – Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakltete. – S. 41-52.

Dvinjaninova 1979: **Двинянинова, Г. С.** К проблеме языкового стиля в контрастивной лингвистике. – In: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ.

Đorđević 1974: **Ђордевић, Бранивој.** Српскохрватски позоришни језик. – Београд: Универзитет уметности. – 267 с.

Đorđević 1987: **Ђорђевић, Милан.** Математичка лингвистика и песништво. – Београд: Младост, 1987. – 212 с.

Đurović 1992: **Ђуровић, Радомир, Стакић Будимир.** Приручник за закључивање спољнотрговинских уговора са огледним примерима уговора. – Бео-

град: Експортпрес. – Prevod: Джурович, Р. Руководство по заключению внешнеторговых контрактов. – Москва: Российское право, 1992. – 415 с.

Džankarova 1980: **Джанкарова, Е. В.** Книга об организации текста в разных стилях. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 15. – С. 154-158.

Ealy 1981: **Eealy, S. D.** Communication, Speech, and Politics. Habermas a Polit. Analysis. – Washington: University Press of America. – X. – 245 pp.

Ehjenbaum 1972: **Ехјенбаум, Борис.** Књижевност. – Београд: Нолит. – 283 с.

EiP 1979: Эволюция и предыстория русского языкового стиля. – Горький: Горьк. гос. ун-т. – 111 с.

EK 1975: Энциклопедия кибернетики. В 2-х томах. – Киев. Главная редакция Украинской советской энциклопедии. – Т. 1: 607 с. – Т. 2 : 623 с.

Eko 1977: **Еко, Умберто и др.** Естетика и теорија информације. – Београд: Просвета. – 283 с.

Ellis/Ure 1969: **Ellis, J.; Ure, J. N.** Language Varieties: Register. – Oxford: Encyclopedia of Linguistics, Information and Control. – 251 pp.

Enciklopedijski leksikon 1972: Српскохрватски језик. Енциклопедијски лексикон / Редактори и уредници Пецо Асим и Станојчић Живојин. – Београд: Интерпрес. – 604 с.

Enkvist 1964: **Enkvist, N. E.** On Defining Style. – In: Linguistics and Style. – London. – Pp. 3-56.

Enkvist 1971: **Enkvist, N. E.** On the Place of Style in Some Linguistic Theories. – In: Literary Style. A Symposium / Ed. by S. Chatman. – New York: Oxford U.P. – 427 pp.

Enkvist 1972: **Enkvist, Nils E.** Linguistik und Stil. – Heidelberg. – 97 S.

Enkvist 1973: **Enkvist, N. E.** Linguistic Stylistics. – The Hague: Mouton. – 179 pp. – Ruski prevod IV glave: Энквист, Н. Э. Параметры контекста. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: 1980, Прогресс. – С. 254-270.

Enkvist et al. 1964: **Enkvist, N. E.; Spencer J.; Gregory W.** Linguistics and Style. – London: Oxford University Press. – Njemački prevod: Enkvist, Nils Erik: Spencer, John: Gregory, Michael. Linguistik und Stil. – Heidelberg: Quelle & Meyer, 1972 . – 97 S.

Erlich 1981[3]: **Erlich V.** The Russian Formalism. History – Doctrine. – New Haven: Yale UP. – 311 pp.

Ervin-Trip 1975: **Эрвин-Трипп, С. М.** Язык. Тема. Слушатель. Анализ взаимодействия. – In: Новое в лингвистике. Социолингвистика. – Москва: Прогресс. – Вып. 7.

Ervin-Tripp 1968: **Ervin-Tripp, Susan M.** An Analysis of the Interaction of Language, Topic and Listener. – In: Readings in the Sociology of Language / J. A. Fichman (ed.). – The Hague: Mouton, – Pp. 192-211. – Ruski prevod: Эрвин-Трипп, С. Язык. Тема. Слушатель. Анализ взаимодействия. – In: Новое в лингвистике. – Вып. 7: Социолингвистика. – Москва: Прогресс, 1975. – С. 336-362.

Essays 1981: Essays in Modern Stylistics / Ed. D. C. Freeman. – London – New York: Methuen. – 416 pp.

Estetika 1989: Эстетика. Словарь / Под общ. ред. Беляева А. А., Новиковой Л. И., Толстых В. И. – Москва: Изд-во политической лит-ры. – 447 с.

Etkin 1966: **Эткин, М. И.** Коммуникативный и экспрессивный фактор в развитии функционального стиля. – In: Материалы Всесоюзной конференции по общему языкознанию. Основные проблемы эволюции языка. – Самарканд: Фан. – Ч. II. – С. 254-256.

Everyday 1979: Everyday Language. Studies in Ethnomethodology / Ed. by Psathas G. – New York: Halsted (Irvington). – 299 pp.

Fajenova 1979: **Фаенова, М. О.** Функциональный стиль в обучении иностранным языкам в языковом вузе. – In: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ. – С. 52-53.

Fajenova 1979: **Фаеноза, М. О.** Функциональный стиль в обучении иностранным языкам в языковом вузе. – In: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ. – С. 52-53.

Faska 1984: **Фаска, Г.** Стыль як выражэние моўнакамунікатывной адэкватносці. – In: Беларуская лингвістыка. – Минск. – Вып. 26. – С. 36-4.

Faulseit/Kühn 1969[6]: **Faulseit, D.; Kühn, G.** Stilistische Mittel und Möglichkeiten der deutschen Sprache. – Leipzig: Bibliographisches Institut. – 286 S.

Feler 1984: **Феллер, М. Д.** Стиль и знак. Стиль как способ изображения действительности. – Львов: Вища школа. – 167 с.

Fetisova 1972: **Фетисова, А. В.** Некоторые количественно-качественные характеристики публицистического стиля. – In: Научн. труды Курского пед. ин-та. – Курск. – Т. 8. – С. 34-40.

FH 1985: Функциональная характеристика конституэнтов текста. – Тюмень: Тюменский гос. ун-т. – 105 с.

Filin 1968: **Филин, Ф. П.** Об изучении общественных функции языка. – Известия АН СССР, Серия литературы и языка. – Москва. – Т. 27. – Вып. 4. – С. 281-290.

Filipec 1955: **Filipec, J.** Rozbor odborného stylu a jeho vnitřní diferenciace. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 37-52.

Filkova 1969: **Филкова, П.** Стилистични промени в лексиката на българския език през последните десетилетия. – In: Български език. – София. – 19. – С. 4-5.

Findra 1974: **Findra, J.** Individuálna tvorba a vývin funkčného štyla. – In: Jazykovedné štúdie 12. Peciarov zbornik. – Bratislava. – S. 315-326.

Findra 1978a: **Findra, J.** Autor – rozprávač – adresát. – In: Kultúra slova. – Praha. – 12.

Findra 1978b: **Findra, J.** Text a kontext. – In: Kultúra slova. – Praha. – 12.

Findra a kol. 1979: **Findra, J.; Gombala, E.; Plintovič, I.** Slovník literárnovedných terminov. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Findra a kol. 1983: **Findra, J. i dr.** Slovenský jazyk a sloh. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 434 s.

Finka 1962: **Finka, Božidar.** Čakavske stilističke studije. – In: Filologija. – Zagreb. – Br. 3. – S. 49-52.

Finka 1964-65: **Finka, Božidar.** Utvrđivanje kvantitativnih odnosa u hrvatskosrpskom jeziku. – In: Jezik. – Zagreb. – XI. – Br. 3: s. 86-89. – Br. 4: s. 111-117.

Firsova 1976: **Фирсова, Н. М.** Стилистика испанского глагола. – Москва. – 146 с.

Firsova 1979: **Фирсова, Н. М.** Стилистика временных форм испанского глагола. АДД. – Москва. – 34 с.

Firsova 1984: **Фирсова, Н. М.** Грамматическая стилистика современного испанского языка. Имя существительное. Глагол. – Москва: Высшая школа. – 272 с.

Firsova 1981: **Фирсова, Н. М.** Введение в грамматическую стилистику современного испанского языка. – Москва: Высшая школа. – 160 с.

FiS 1984: Функциональные и социальные разновидности русского литературного языка XVIII в. – In: Сб. научных трудов. – Ленинград: Наука. –159 с.

FJ: Функционирование языка в различных типах текста / Гл. редактор Кожина М. Н. – Пермь: Пермский ун-т. – 159 с.

Fjodorov 1954: **Федоров, А. В.** В защиту некоторых понятий стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 65-73.

Fjodorov 1963: **Федоров, А. В.** Язык и стиль художественного произведения. – Москва – Ленинград.

Fjodorov 1971: **Федоров, А. В.** Очерки общей и сопоставительной стилистики. – Москва: Высшая школа. – 195 с.

Fjodorov 1981a: **Федоров, А. В.** Индивидуальный стиль речи ученого (из наблюдений над языком трудов Л. В. Щербы). – In: Теория языка, методы его исследования и преподавания. К 100-летию со дня рождения Л. В. Щербы. – Ленинград. – С. 272-277.

Fjodorov 1981b: **Федоров, А. В.** Некоторые лексико-семантические факторы смысловой многоплановости художественной речи. – In: Русский язык. Проблемы художественной речи, лексикологии и лексикографии. – Москва. – С. 71-82.

Flaker 1976: **Flaker, Aleksandar.** Stilske formacije. – Zagreb: Liber. – 359 s.

Fleischer 1969: **Fleischer, W.** Zur funktionalistischen Differenzierung der deutschen Schriftsprache. – In: Sprachpflege. – Berlin. – 18. – S. 225-230.

Fleischer 1970: **Fleischer, W.** Grundfragen der Stilklassifikation unter funktionellem Aspekt. – Erfurt-Mühlhausen: Pädagogische Hochschule „Dr. Th. Neubauer". – 7. – 2. – S. 23-28.

Fleischer/Michel 1975: **Fleischer, W.; Michel, G.** Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. – Leipzig: Bibliographisches Institut. – 394 S. – Ruski prevod II glave: Михель, Г. Основы теории стиля. – Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 271-296.

FO 1985: Философские основы научной теории / Отв. редакторы Целищев В. В., Карпович В. Н. – Новосибирск: Наука. – 289 с.

Focht 1972: **Focht, Ivan.** Uvod u estetiku. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1972. – 254 s.

Fodor 1980: **Fodor, E.** Elemente de stilistică a limbii ruse. – Bucureşti: Univ. din Buc. – 210 S.

Fónagy 1962: **Fónagy, I.** O informacji stylistycznej. – In: PamL. – LIII. – 4. – S. 507-525.

Fowler 1972: **Fowler, R.** Style and the Concept of Deep Structure. – In: Journal of Literary Semantics. – The Hague – Paris. – 1. – Pp. 5-24.

FR 1988: Функциональные разновидности речи в коммуникативном аспекте / Гл. редактор Кожина М. Н. – Пермь: Пермский ун-т. – 168 с.

François 1980: **François, F.** Analyse linguistique, normes et différentiations socioculturelles. – In : Langages. – 59 pp.

Frangeš 1959: **Frangeš, Ivo.** Stilističke studije. – Zagreb: Naprijed. – 301 s.

Frejdental: **Фрейденталь, Х.** Язык логики. – Москва: Наука. – 135 с.

Frey 1980: **Frey, E.** Text und Stilrezeption. Empirische Grundlagenstudien zur Stilistik. – Königstein: Ts. Athenäum. – 198 S.

Fridrih 1984: **Фридрих, С. А.** К вопросу об унификации стилистических категорий. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 6. – С. 38-42.

FS 1972[3]: Философский словарь. – Москва: Политиздат. – 496 с.

FS 1974: Функциональный стиль общенаучного языка и методы его исследования / Под редакцией Ахмановой О. С. и Глушко М. М. – Москва: МГУ. – 180 с.

FS 1980: Функциональный стиль научной прозы. Проблемы лингвистики и методики преподавания / Отв. редактор Цвиллинг М. Я. – Москва: Наука. – 286 с.

FS 1982: Функциональные стили и преподавание иностранных языков. – Москва: Наука. – 359 с.

FS 1985: Функциональные стили. Лингвометодические аспекты. – Москва: Наука. – 239 с.

FSJ 1985: Функциональная стратификация языка. – Москва: Наука. – 240 с.

Fucks 1965: **Fucks, Wilhelm; Lauter, Josef W.** Mathematische Analyse des literarischen Stils. – In: Mathematik und Dichtung. Versuche zur Frage einer exakten Literaturwissenschaft / Kreuzer-Helmut (ed.), Gunzenhauser-Rul (ed.). – Munich: Nymphenburger. – S. 107-122

Gabrić-Bagarić 1984/1985: **Gabrić-Bagarić, Darija**. Jezik Bartolda Kašića. – Sarajevo: Institut za jezik i književnost. – Posebna izdanja. – 5. – 238 s.

Gajda 1982: **Gajda, S.** Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym. – Warszawa – Wrocław. – 188 S.

Galjperin 1954: **Гальперин, И. Р.** Речевые стили и стилистические средства языка. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 4. – С. 76-86.

Galjperin 1958: **Гальперин, И. Р.** Очерки по стилистике английского языка. – Москва: Изд. лит-ры на иностр. яз. – 459 с.

Galjperin 1965: **Гальперин, И. Р.** К проблеме дифференциации стилей речи. – Проблемы современной филологии. – Москва.

Galjperin 1967: **Гальперин, И. Р.** Является ли стилистика уровнем языка? – In: Проблемы языкознания. – Москва: Наука. – 1967. – С. 198-202.

Galjperin 1969: **Гальперин, И. Р.** Общие проблемы стилистики. – Научн. конф. Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 37-40.

Galjperin 1973: **Гальперин, И. Р.** О поняти „стиль“ и „стилистика“. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 14-26.

Galjperin 1980: **Гальперин, И. Р.** Проблемы лингвостилистики. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс. – С. 5-34.

Galjperin 1981: **Гальперин, И. Р.** Текст как объект лингвистического исследования. – Москва: Наука. – 139 с.

Galkin 1984: **Галкин, С. И.** Оформление газеты и журнала: от элемента к системе. – Москва: МГУ. – 152 с.

Galperin 1968: **Galperin, I. R.** An Essay in Stylistic Analysis. – Moscow: Higher School Publ. House.

Galperin 1971a: **Galperin, I. R.** An Experimenl in Superlinear Anafysis. – Language and Style. – In: Сборник учебных материалов по курсу стилистика английского языка. – Москва: МГПИИЯ. – 1975. – С. 110-137.

Galperin 1971b: **Galperin, I. R.** Some Principal Issues af Style and Stylistics as Viewed by Russian Linguistists. – In: Style. – Vol. 5. – № l. – P. 10-13.

Galperin 1975: **Galperin, I. R.** On the Concepts „Styde“ and „Stylistics“. – In: Сборник учебн. мат. по курсу стилистика английского языка для студентов IV курса. – Москва: МГПИИЯ. – С. 6-32.

Garavelli 1979: **Garavelli, B. M.** A Mined Area of Linguistic Study of Texts. – In: Text vs. sentence Basic Questions of Text Linguistics / Ed. by Petöfi I. – Hamburg. – 2. – Pp. 405-413.

Gauthier 1970: **Gauthier, M.** A propos de stylistiques. – In: Langue française. – Paris. – 8.

Gej 1967: **Гей, Н. К.** Искусство слова. О художественности литературы. – Москва: Наука. – 364 с.

Gej 1974: **Гей, Н. К.** Время и пространство в структуре произведения. – In: Контекст: 1974. – Москва: Наука. – С. 213-228.

Gej 1975: **Гей, Н. К.** Художественность литературы. Поэтика, стиль. – Москва: Наука. – 471 с.

Geler 1979: **Геллер, Э. С.** Семантическая основа образности научного стиля. (На материале научных работ по физике). – In: Вопросы лексической и фразеологической семантики. – Ростов н/Д. – С. 20-26.

Georgin 1951: **Georgin, R.** Les secrets du style. Un inventaire précis des moyens d’expression. – Paris: Les Editions sociales françaises.

Georgin 1954: **Georgin, R.** Le langage de l’administration et des affaires. – Paris: Les Editions`sociales françaises.

Georgin 1963: **Georgin, R.** L’inflation du style. – Paris: Les Editions sociales françaises.

Gerasimenko 1980: **Герасименко, Л. А.** Время как жанрообразующий факт и его воплощение в романах Тургенева. – In: Жанр (эволюция и специфика). – Кишинев: Штиинца. – 154 с. – С. 50-58.

Gerasimov 1972: **Герасимов, И. Г.** Научное исследование. – Москва.

Gerasimov/Romaško 1983: **Герасимов, В, И.; Ромашко, С. А.** Прагматика устного общения. – In: Звучащий текст. – Москва. – С. 173-217.

Gethmann-Siefert 1995: **Gethmann-Siefert, Annemarie.** Einführung in die Ästhetik. – München: Fink. – 298 S.

GF 1973: Говорните форми и словенските литературни јазици. – Скопје: МАНУ.

GI 1989: Грамматические исследования. Функционально-стилистический аспект: Суперсегментарная фонетика. Морфологическая семантика / Отв. редактор Шмелев Д. Н. – Москва: Наука. – 287 с.

Giblert/Kun 2000: **Гильберт, К. Э.; Кун Г.** История эстетики. – Санкт-Петербург: Алетейя и др. – 653 с.

Giles/Poweslani 1975: **Giles, H.; Powesland, P.** Speech Style and Social Evaluation. – London: Academic Press. – VIII. – 218 pp.

Giljen 1976: **Гиљен, Клаудио.** Књижевност као систем. Огледи о теорији књижевне историје. – Београд: Нолит. – 453 с.

Gläser 1974: **Gläser, R.** Die Kategorie „Funktionalstil“ in soziolinguistischer Sicht. – In: Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Berlin. – Bd 27. – H. 6. – S. 487-496.

Gläser 1976: **Gläser, R.** Die Stilkategorie „Register“ in soziolinguistischer Sicht. – In: Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Berlin. – Bd 29. – H. 3. – S. 234-243.

Gläser 1979: **Gläser, R.** Fachstile des Englischen. – Leipzig: Enzyklopädie. – 208 S.

Glinski i dr. 1965: **Глинский, Б. А.; Грязнов, Б. С.; Никитин, Е. П.** Моделирование как метод научного исследования. – Москва: МГУ. – 248 с.

Glovacki-Bernardi 1991: **Glovacki-Bernardi, Zrinka**. Prilog tipologiji naslova. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.

Glušak 1980: **Глушак, Т. С.** Аспекты лингвостилистической проблематики в современном языкознании. – In: Романское и германское языкознание. – Минск. – Вып. 10. – С. 3-8.

Glušak/Skiba 1972: **Глушак, Т. С.; Скиба, Л. А.** К вопросу определения дифференциальных признаков функциональных стилей современного немецкого языка. – In: Теория и практика описания разговорной речи. – Горький.

Gluško 1977: **Глушко, М. М.** Синтактика, семантика и прагматика научного текста. – Москва: МГУ. – 208 с.

Gnedenko 1969: **Гнеденко, Б. Г.** Диалог в математике. – Москва.

Golovin 1965: **Головин, Б. Н.** О качествах хорошей речи. – In: Русский язык в школе. – Москва. – № 1.

Golovin 1966: **Головин, Б. Н.** Из курса лекций по лингвистической стилистике. – Горький.

Golovin 1967: **Головин, Б. Н.** К вопросу о вероятностно-статистическом понимании стилей языка и стилей речи. – In: Прикладная математика и кибернетика. – Горький. – С. 512-530.

Golovin 1968: **Головин, Б. Н.** О стилях языка и их изучении. – In: Русский язык в школе. – Москва. – № 4. – С. 11-19.

Golovin 1969: **Головин, Б. Н.** Вопросы социальной дифференциации языка. – In: Вопросы социальной лингвистики. – Ленинград: Наука. – С. 343-354.

Golovin 1970: **Головин, Б. Н.** Язык и статистика. – Москва: Просвещение. – 190 с.

Golovin 1978: **Головин, Б. Н.** Язык художественной литературы в системе языковых стилей современного русского литературного языка. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 14. – С. 113-121.

Golovin 1980: **Головин, Б. Н.** Основы культуры речи. – Москва: Высшая школа. – 335 с.

Golovin/Urambašev 1967: **Головин, Б. Н.; Урамбашев, И. В.** О статистических признаках стилевой дифференциации глагольных форм современного русского литературного языка. – In: Прикладная математика и кибернетика. – Горький. – С. 501-512.

Golub 1986[2]: **Голуб, И. Б.** Стилистика современного русского языка. – Москва: Высшая школа. – 336 с.

Gorbunov 1959: **Горбунов, П. И.** Деловые бумаги. – Москва.

Gorbunov 1978: **Горбунов, А. П.** Поэтика публицистического текста. – Москва: МГУ. – 64 с.

Gorelov 1974: **Горелов, И. Н.** Проблема функционального базиса речи в онтогенезе. – Челябинск: Челябинский пед. ин-т. – 116 с.

Gorelov 1979: **Горелов, В. И.** Стилистика современного китайского языка. – Москва: Просвещение. – 192 с.

Gorelov 1984: **Горелов, И. Н.** Стилистика и социолингвистика. – In: Семантико-стилистические особенности функционирования единиц языка. – Челябинск. – С. 2-11.

Gorjanc 1998: **Gorjanc, Vojko.** Besediloslovni vidiki slovenskega znanstvenega jezika. Magistarsko delo. – Ljubljana: Filozofska fakulteta. – 134 s.

Gornung 1965: **Горнунг, Б. В.** Несколько соображений о понятии стиля и задачах стилистики. – In: Проблемы современной филологии. – Москва.

Gorohov 1975: **Горохов, В. М.** Закономерности публицистического творчества. – Москва.

Got i dr. 1984: **Готт, В. С.; Семенюк, Э. П.; Урсул, А. Д.** Категории современной науки (становление и развитие). – Москва: Мысль. – 268 с.

Granger 1968: **Granger, G.** Essai d'une philosophie du style. – Paris.

Granovska 1971: **Грановская, Л. М.** Стилистика современного русского литературного языка. – Баку: Азербайджанский пед. институт. – 95 с.

Granunont 1950: **Grammont, M.** Essai de psychologie linguistique. Style et poésie. – Paris: Delagrave.

Graubner 1973: **Graubner, H.** Stilistik. Grundzüge der Literatur- und Sprachwissenschaft / Hrsg. von H. Arnold. – München: dtv. – Bd l. – S. 164-187.

Grjaznjin 1983: **Грязнин, И.** Текст права (Опыт методологического анализа конкурирующих теорий). – Таллин: Раамат. – 187 с.

Gregory 1967: **Gregory, M.** Aspects of Varieties Differentiation. – In: Journal of Linguistics. – 3. – Pp. 177-198.

Grickat 1953: **Грицкат, Ирена**. О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама. – In: Радови Одељења литературе и језика САН. Гласник САН. – Београд. – V. – Бр. 1. – С. 130-145.

Grigorjev 1975: **Григорьев, В. П.** Жанр как категория языковой стилистики. – In: XXVIII Герценовские чтения: Иностранные языки. – Ленинград. – С. 122-124.

Grigorjev 1979: **Григорьев, В. П.** Поэтика слова. – Москва: Наука. – 343 с.

Grinjuk 1983: **Гринюк, Г. А.** Виды научно-технических текстов. – In: Проблемы текстуальной лингвистики. – Киев. – С. 98-103.

Grlić 1974: **Grlić, Stanko.** Estetika. Povijestr filozofskih problema, – Zagreb: Naprijed. – 279 s.

Grosman 1971/72: **Grosman, M.** Možnosti razločevanja med leposlovnim jezikom in drugim rabami jezika. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – 1-2. – S. 1-10.

Grundsatzfragen 1975: Grundsatzfragen der Funktionalstilistik. – In: Sprache der Gegenwart. – In: Schriften des Instituts für deutsche Sprache. – Mannheim. – 35. – S. 36-53.

Guberina 1951: **Guberina, Petar.** Kako se može definirati stilistika sa stanovništva jedinstva jezičkog izraza. – In: Republika. – Zagreb. – VII. – Br. 11. – S. 774-777.

Guberina 1952: **Guberina, Petar.** Zvuk i pokret u jeziku. – Zagreb: Matica hrvatska. – 222 s.

Guberina 1955: **Guberina, Petar.** Stilistički i stilografski postupci: naučna i literarna analiza. – In: Pogledi. – Zagreb. – S. 167-172.

Gudelj 1975[2] **Гудељ, Петар.** Шта говоре метафоре. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – 95 с.

Guhman 1977: **Гухман, М. М.** Соотношение социальной дифференциации и других типов варьирования литературного языка. – In: Социальная и функциональная дифференциация литературных языков. – Москва: Наука. – 343 с.

Guiraud 1959: **Guiraud, Pierre.** Problèmes et méthodes de la statique linguistique. – Dordrecht. – Ruski prevod: Гиро, П. Проблемы и методы статистической лингвистики. – In: Общее языкознание. Хрестоматия. Вышэйшая школа. – Минск: 1976. – С. 44-63.

Guiraud 1964a: **Guiraud, Pierre.** La stylistique. – Paris:– Prevod: Giro, P. Stilistika. – Sarajevo: Veselin Masleša. – 92 s.

Guiraud 1964b: **Guiraud, Pierre**. Stilistika. – Sarajevo: Veselin Masleša. – 93 s.

Guiraud 1965: **Guiraud, Pierre.** Le français populaire. – Soll. „Que sais-je“. – Paris.

Guiraud 1969: **Guiraud, Pierre.** Essais de stylistique. – Première partie. – Paris. – Ruski prevod II glave: Гиро, П. Разделы и направления стилистики и их проблематика. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Прогресс, Москва, 1980. – С. 23-47.

Guiraud 1971: **Guiraud, Pierre.** La sémiologie. – Paris: Presses universitaires de France. – Prevod: Giro, P. Semiologija. – Beograd: BIGZ, 1975. – 114 s.

Guiraud/Kuentz 1970: **Guiraud, P.; Kuentz, P.** La stylistique. – Paris.

Gvenadze 1981: **Гвенаазе, М. А.** Лингвистическая типология текста и классификация газетных жанров. – Известия АН ГССР, Серия языка и лит-ры. – Тбилиси. – № 4. – С. 84-98.

Gvišiani 1986: **Гвишиани, Н. Б.** Язык научного общения (вопросы методологии). – Москва: Высшая школа. – 280 с.

Gvozdev 1965[3]: **Гвоздев, А. Н.** Очерки по стилистике русского языка. – Москва: Просвещение. – 408 с.

GŽ 1971: Газетные жанры. – Москва.

Hadžiefendić 1991: **Hadžiefendić, Remzija**. Problemi jezičke hiperbole u polemikama. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.

Hafner 1980-81: **Hafner, S.** O problemu funkcijskih zvrsti slovenskega ljudskega jezika. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – XXVI. – 2. – S. 54-61.

Hajrudinova 1997: **Хайрудинова, Г. А.** Эстетические функции грамматического рода существительных. – Казань: http://www.kcn.ru/tat_ru/ science/news/lingv_97/n172.htm.

Haldarova 1983: **Халдарова С. М.** К вопросу о функциональных стилях речи. – In: Русский язык как иностранный. – Ташкент. – С. 61-64.

Haler 1943: **Haler, Albert.** Doživljaj ljepote. – Zagreb: Matica Hrvatska. – 296 s.

Halliday 1971: **Halliday, M. A. K.** Linguistic Function and Literary Style. – In: An Inquiry into the Language of William Golding's „The Inheritors". Literary Style: A. Symposium / Ed. Seymour Chatman. – London – New York: Oxford University Press. – Pp. 330-368. – Ruski prevod (skraćena verzija): Хэллидей, М. А. К. Лингвистическая функция и литературный стиль. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 116-147.

Halliday et al. 1964: **Halliday, M. A. K. et al.** The Linguistic Sciences and Language Teaching. – London: Longman.

Halliday et al. 1973: **Halliday, M. A. K.; Mcintosh A.; Strevens P.** The Users and Uses of Language. – In: Varieties of Presentday English / Bailey R. W., Robinson I. L. eds. – London – New York.

Hankiss 1972: **Hankiss, E.** Meaning as a Source of Aesthetic Experience. – In: Semiotics. – The Hague. – Vol. 6. – 3. – Pp. 201-211.

Hardy 1969: **Hardy, A.** Théorie et méthode stylistique de M. Riffaterre. – In: Langue française. – Paris. – 3.

Hartung 1970: **Hartung, W.** Marxistische Sprachpragmatik als Hintergrund für die Erklärung stilistischer Phänomene. – In: Wissenschaftliche Zeitschrift der Pädagogischen Hochschule / Dr. Theodor Neubauer. – Erfurt – Mühlhausen. – Gesellschaftliche Reihe. – 7. – S. 67-71.

Harweg 1972: **Harweg, R.** Stilistik und Textgrammatik. – In: Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik. – Frankfurt/M. – Jg. 2. – H. 5. – S. 71-81. – Ruski prevod: Харвег, Р. Стилистика и грамматика текста. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 212-226.

Harweg 1973: **Harweg, R.** Text Grammar and Literary Text, Remarks on a Grammatical Science of Literature. – In: Poetics. – Amsterdam. – 9. – Pp. 65-91.

Harwood 1980: **Harwood, R.** The Language of Screenwriting. – In: The State of the Language / Ed. by Michaels Leonard; Ricks Christopher. – Berkeley: U of California P. – Pp. 290-296.

Hasan 1975a: **Hasan, R.** Code, Register and Social Dialect. – In: Class, Codes and Control. Applied Studies Forwards a Sociology of Language / Ed. by B. Bernstein. – London – Boston. – Vol. 2. – Pp. 253-292.

Hasan 1975b: **Hasan, R.** The Place of Stylistics in the Study of Verbal Art. – In: Style and Text. – Stockholm: Sprakforlaget Skriptor. – Pp. 49-62.

Hatzfeld 1958: **Hatzfeld, H.** Recent Italian Stylistic Theory and Stylistic Criticism. – In: Studia Philologica et Literaria. In honorem Leo Spitzer. – Bern. – Pp. 227-243.

Hausenblas 1955a: **Hausenblas, K.** K základním pojmům jazykové stylistiky. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 1-15.

Hausenblas 1955b: **Hausenblas, K.** Porada o jazykové stylistice. – In: Věstník Československé akademie věd. – Praha. – Roč. 64. – 1-2. – S. 72-77.

Hausenblas 1961: **Hausenblas, K.** О соотношении поэтики и стилистики. – In: Poetics. – Warszawa.

Hausenblas 1962a: **Hausenblas, K.** Styky jazykových projevů a rozvrstvení jazyka. – K diskusi o obecné a hovorové češtině. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 3. – S. 189-201.

Hausenblas 1962b: **Hausenblas, K.** Aktuální problémy lingvisticky a literárněvědně orientované stylistiky. – In: Československá rusistika. – Praha. – 3. – S. 163-166.

Hausenblas 1963: **Hausenblas, K.** Základní okruhy stylistické problematiky. – In: Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii. – Praha. – S. 287-293.

Hausenblas 1967: **Гаузенблас, К.** К уточнению понятия „стиль“ и к вопросу об объеме стилистического исследования. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 69-75.

Hausenblas 1968: **Hausenblas, K.** Výstavba slovesných komunikátů a slylistika. – In: Československé přednášky pro VI mezinárodní sjezd slavistů v Praze. – Praha: Academia. – S. 343-347.

Hausenblas 1970: **Hausenblas, K.** Práce Viléma Mathesia o stylu a česká stylistika v uplynulém čtvrtstoletí. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 31. – S. 194-206.

Hausenblas 1971: **Hausenblas, K.** Stile der sprachlichen Äußerungen und die Sprachschichtung. – In: Stilistik und Soziolinguistik / Hrsg. von E. Beneš und I. Vachek. – Berlin (West).

Hausenblas 1971: **Hausenblas, K.** Výstavba jazykových projevů a styl. – Praha: Universita Karlova. – 184 s.

Hausenblas 1972a: **Hausenblas, K.** Učební styl v soustavě stylů funkčních. – In: Naše řeč. – Praha. – 2-3. – S. 150-158.

Hausenblas 1972b: **Hausenblas, K.** Explicitnost a implicitnost jazykového vyjadřování. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – XXXIII. – 2. –. S. 98-105.

Hausenblas 1973a: **Hausenblas, K.** Komplexní a simp1exní styly. – In: Poetyka i stylistika słowiańska / Red. Skwarczyńska. – Wrocław etc. – S. 39-46.

Hausenblas 1973b: **Hausenblas, K.** Utváření stylu v textu. – In: Československé přednášky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě: Literatura – folklór – historie. – Praha: Academia. – S. 217-225.

Hausenblas 1973c: **Hausenblas, K.** Vysoký – střední – nízký styl a diferenciace stylů dnes. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 85-91.

Hausenblas 1978: **Гаузенблас, К.** О характеристике и классификации речевых произведений. – In: Новое в зарубеженой лингвистике. – Вып. VIII: Социолингвистика. – Москва: Прогресс. – С. 66-75.

Hausenblas 1983: **Гаузенблаз, К.** Проблема соотношения языка и стиля в чешской лингвистике первой половины XX века. – In: Сопоставительное изучение русского языка с чешским и другими славянскими языками. – Москва: Издательство Московского ун-та. – С. 288-300.

Havránek 1932: **Havránek, B.** K stylové difernciaci spisovného jazyka. – In: Spisovná čeština. – Praha. – Takođe: Časopis pro moderní filologii. – Praha. 1942. – Studie o spisovném jazyce. – Praha: 1963.

Havránek 1936[2]: **Havranek, B.** Vývoj spisovného jazyka českého. – In: Československá vlastivěda. – Praha.

Havránek 1942: **Havránek, B.** K funkčnímu rozvrstvení spisovného jazyka. – In: Časopis pro moderní filologii. – Praha. – 28.

Havránek 1963a: **Havránek, B.** Funkce spisovného jazyka. – In: Havránek Bohuslav. Studie o spisovném jazyce. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – S. 11-18.

Havránek 1963b: **Havránek, B.** Studie o spisovném jazyce. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – 371 s.

Havránek 1963c: **Havránek, B.** Stylistika. – In: Havránek B. Studie o spisovném jazyce. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – S. 77-80.

Havránek 1963d: **Havránek, B.** Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. – In: Havránek B. Studie o spisovném jazyce. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – S. 30-59.

Havránek 1967: **Гавранек, Б.** О функциональном расслоении литературного языка. – In: Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс. – С. 432-443.

Havránek 1969: **Havránek, B.** Teorie spisovného jazyka. – In; Naše řeč. – Praha. – 52. – S. 65-77.

Havránek 1970: **Havránek, B.** Principi Praške lingvističke škole. – In. Zbornik za filologiju i lingvistiku. – Novi Sad. – XIII/1. – S. 7-18.

Havránek 1978: **Havránek, B.** Opšta problematika književnog jezika i njegova funkcija. – In: Treći program Radio Sarajeva. – Sarajevo. – Januar-mart. – S. 185-206.

Havránek/Jedlička 1960: **Havránek, B.; Jedlička, A.** Česká mluvnice. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 487 s.

Hegel 1973-1975: **Hegel, Georg Wilhelm Friedrich.** Werke. Neu ed. Ausg. d. Werke v. 1832. – 1845. – (a) Bd 13. Vorlesungen über die Ästhetik 1. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1973. – 545 S. – (b) Bd 14. Vorlesungen über die Ästhetik 2. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1974. – 461 S. – (c) Bd 15. Vorlesungen über die Ästhetik 3. – Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1975. – 577 S. – Prevod: Хегел, Георг Вилхелм Фридрих. Естетика. I-III. – Београд: Култура, 1970. – I: 301 с. – II: 313 с. – III: 721 с. – Ruski prevod: Гегель, Георг Вильгельм Фридрих. Эстетика. В четырех томах. – Москва: Искусство, 1968. – Т. 1: 312 с. – Т. 2: 326 с. – Т. 3: 621 с. – Т. 4: 676 с.

Heider 1971: **Heider, E. R.** Style and Accuracy of Verbal Communications Within and Between Social Classes. – In: Journal of Personality and Social Psychology. – Wash. – Vol. 18. – 1. – Pp. 33-47.

Heinemann 1974: **Heinemann, W.** Zur Klassifizierung Stilzügen. – In: Linguistische Arbeitsberichte. Mitteilungsblatt der Sektion TAS der Karl-Marx-Universität. – Leipzig. – 10.– S. 57-61.

Hendricks 1969: **Hendricks, W. O.** Three Models for the Description of Poetry. – In: Journal of Linguistics. – London. – Vol. 6. – 1. – Pp. 1-22.

Hendricks 1975: **Hendricks, W. O.** Style and the Structure of Literary Discourse. – In: Style and Text. – Stockholm: Sprakforlaget Skriptor. – Pp. 63-74.

Hendricks 1976: **Hendricks, W. O.** Grammars of Style and Styles of Grammar. – Amsterdam: North-Holland. – 252 pp. – Ruski prevod III glave: Хендрикс, В. О. Стиль и лингвистика текста. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 172-211.

Henry 1972: **Henry, A.** La stylistique littéraire. Essai de redéfinition – In: Le Français Moderne. – Paris. – T. 40. – 1.

Hess-Lüttich 1977: **Hess-Lüttich, E. W. B.** Texttheorie und Soziolinguistik. Eine pragmatische Synthese. Entwürfe zur Anwendung linguistische Literaturanalyse. – Bonn: Phil. Diss. – 676 S.

High 1969: **High, G.** Style and Stylistics. – London – New York.

Hill 1961: **Hill, A.** Grammaticaly. – In: World. – New York. –Vol. 17. – 1. – Pp. 1-10.

Hill 1976: **Hill, A.** Constituent and Pattern in Poetry. – Austin – London: University of Texas Press. – XIV. – 157 pp.

Hirsch 1972: **Hirsch, D. H.** Linguistic Structure and Literar Meaning. – In: Journal of Literary Semantics. – The Hague – Paris. – No l. – Pp. 88-88.

Hirsch 1972: **Hirsch, D. H.** Linguistic Structure and Literary Meaning. – In: Journal of Literary Semantics. – The Hague – Paris. – 1. – Pp. 80-88.

Hjelmslev 1943: **Hjelmslev, L.** Omkring sprogteoriens grundlaeggelse. Kopenhagen. – Prevod: Hjelmslev, L. Prolegomena teoriji jezika. – Zagreb: Biblioteka Teka, 1980. – 141 s.

Hjelmslev 1980: **Hjelmslev, Louis.** Prolegomena teoriji jezika. – Zagreb: Biblioteka Teka, GZH, 1980. – 141 s.

HK 1986: Художественная коммуникация и семиотика / Отв. редактор Борев Ю. Б. – Москва: Наука. – 231 с.

Hodura 1954: **Hodura, Kv.** O slohu. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 115 s.

Hoffmann 1974: **Hoffmann, L.** K vertikálnímu rozvrstvení odborných jazyků – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 35. – Č. 2. – S. 107-112.

Hoffmanová 1997: **Hoffmannová, Jana.** Stylistika a… – Praha: Trizonia. – 200 s.

Holopova/Lebedeva 1995: **Холопова, Т. И., Лебедева, М. М.** Протокол и этикет для деловых людей. – Москва: Анкил – Инфра-М. – 366 с.

Holý 1963: **Holý, J.** O termínoch *sloh* a *štýl*. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 28. – S. 101-108.

Holý 1968: **Holý, J.** Štylistika pre pedagogické fakulty. – Bratislava.

Horálek 1955: **Horálek, K.** Styl umělecké literatury. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 16. – Č. 1. – S. 87-90.

Horálek 1965: **Horálek, K.** Sprachfunktion und funktionelle Stilistik. – In: Linguistics. – 14. – S. 14-22.

Horálek 1967: **Horálek, K.** Filosofie jazyka. – Praha: Universita Karlova. – 158 s.

Horálek 1972: **Horálek, K.** Jazyk jako systém a norma. – In: Naše řeč. – Praha. – 2-3. – S. 65-68.

Horálek 1973: **Horálek, K.** Spisovný jazyk a jeho funkce – In: Naše řeč. – Praha. – 56.

Horálek 1977: **Horálek, K.** Teorie jazykových funkcí a stylistika. – In: Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića. Radovi ANUBiH, knj. 34, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 6. – Sarajevo. – S. 141-147

Horálek 1978: **Горалек, К.** Функции языка в речи. – In: Языкознание в Чехословакии. – Москва: Прогресс. – С. 30-35.

Horecký 1957: **Horecký, J.** Jazyk v novinách. – Bratislava: Novinársky študijný ústav. – 153 s.

Horecký 1957: **Horecký, J.** Terminológia v odbornom štýle. – In: Naša veda. – Praha. – 4. – S. 450-452.

Horecký/Racová 1979: **Horecký, J.; Racová, A.** Slovník jazykovedných termínov. – Bratislava. – 203 s.

Hovanska 1984: **Хованская, З. И.** Стилистика французского языка. – Москва: Высшая школа. – 344 с.

Hronek 1972: **Hronek, J.** Obecná čeština. – Praha: Universita Karlova. – 160 s.

Hudson 1980: **Hudson, R. A.** Sociolinguistics. – Cambridge ets.: Rochelle. – 250 pp.

Humboldt 1930-1935: **Humboldt, W. V.** Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengengeschlechts. – In: Wilhelm von Humboldts Gesammelte Schriften / Hrsg. von Albert Leitzmann. – VII (1907). [Rad nastao izmedu 1930. i 1935. godine] – Ruski prevod: Гумбольдт, Вильгельм фон. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества. – В: Гумбольдт, Вильгельм фон. Избранные труды по языкознанию. – Москва: Прогресс, 1984. – С. 37-300.

Hunjak 1976: **Hunjak, Đurđica**. Oblici ponavljanja u epskoj narodnoj poeziji. – Sarajevo: Institut za jezik i književnost, Odjeljenje za književnost. – Knj. 1. – 176 s.

Ignjatović 1984: **Игњатовић, П.** Неколико напомена о стилу. – In: Дело. – Београд. – Бр. 8-9. – С. 1-8.

Ihlenburg 1970: **Ihlenburg, K. H.** Stilnorm und praktische Stillehre. – In: Sprachpflege. – 19. – H. 9. – S. 178-181.

IiP 1988: Искусствознание и психология художественного творчества / Отв. редакторы Зись А. Я., Ярошевский М. Г. – Москва: Наука. – 352 с.

IL 1982: Изучение лексических и грамматических единиц в аспекте функциональной стилистики. – Москва: УДН. – 147 с.

Iljaš 1976: **Ильяш, М. И.** Стилистические нормы современного русского языка. – Сегед: Сегедский ун-т. – 121 с.

Iljinska 1954: **Ильинская, И. С.** О языковых и неязыковых стилистических средствах. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 84-89.

Iljinski 1927: **Ильинский, И.** Язык закона. – In: Советское строительство. – Москва. – С. 8-9.

Informacija 1979: Информация и языковой знак. – Тюмень: Тюменский гос. ун-т. – 122 с.

Inić 1984: **Инић, С.** Говорите ли политички? Есеј из социологије политичког језика. – Београд: Истраживачко-издавачки центар ССО Србије. – 164 с.

Iordan 1944: **Iordan, I.** Stilistica limbii române. – Bucureşti.

Iordan 1962: **Iordan, I.** Lingvistica romanică. Evoluţie, curente, metode. – Bucureşti: Editura Academiei Republicii populare Romîne. – Ruski prevod: Йордан, Й. Романское языкознание. Историческое развитие, течения, методы. – Москва: Прогресс, 1971. – 619 с.

Irgarden 2000: **Иргарден, Роман.** Поетика: теорија уметничке књижевности. – Београд: И. Ћокић. – 133 с.

IS 1979: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ. – 61 с.

Isakova 1999: **Исакова, Л. Д.** Функциональный стиль в типологическом преломлении. – Москва: Московский лицей. – 120 с.

Isserlin 1970: **Иссерлин, Е. М.** Официально-деловой стиль. – Москва: Моск. полиграфический ин-т. – 41 с.

Ivančikova 1983: **Иванчикова, Е. А.** О дифференциации жанровых форм. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 10-15.

Ivanov/Šaumjan 1961: **Иванов, В. В.; Шаумян, С. К.** Лингвистические проблемы кибернетики и структурная лингвистика. – In: Кибернетику на службу коммунизма. – Москва – Ленинград. – Том 1. – С. 218-234.

Ivanova 1972: **Иванова, Г. М.** Художественная речь как особая форма коммуникации и информации. – In: Стиль и контекст. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 29-37.

Ivanová-Šalingová 1962: **Ivanová-Šalingová, M.** Ku klasifikácii štýlov spisovného jazyka. – In: Slavica Pragensia IV. Philologica 3. Acta Universitatis Carolinae. – Praha: Universita Karlova. – S. 617-622.

Ivanová-Šalingová 1963a: **Ivanová-Šalingová, M.** Hovorový štýl súčasnej spisovnej slovenčiny. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 28. – S. 17-32.

Ivanová-Šalingová 1963b: **Ivanová-Šalingová, M.** Štýlové rozvrstvenie súčasnej spisovnej slovenčiny. – In: Jazykovedné štúdie. Spisovný jazyk. – Bratislava. – VII. – S. 117-150.

Ivanová-Šalingová 1965: **Ivanová-Šalingová, M.** Štylistika. – Bratislava: Obzor. – 230 s.

Ivanová-Šalingová 1970: **Ivanová-Šalingová, M.** Expresívny príznak. – In: Jazykovedný čas. – Brno. – 2. – S. 154-171.

Ivanová-Šalingová 1971: **Ivanová-Šalingová, M.** Teória textu a teória štylistiky. – In: Slovenská literatúra. – Bratislava. – 3. – S 289-300.

Ivas 1988: **Ivas, Ivan.** Ideologija u govoru. – Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo. – 267 s.

Iveković 1981: **Ивековић, Р.** Индија је нијема жена. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 88-105.

Ivić 1986: **Ivić, Milka**. Jedan prilog problematici metafore. – In: Filologija. – Zagreb: JAZU, Razred za filološke znanosti. – 14. – S. 123-127.

Izing 1970: **Изинг, Г.** Проблема типологии языковых подсистем. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 60-65.

Jaglom/Jaglom 1973: **Яглом, А. М.; Яглом, И. М.** Вероятность и информация. – Москва: Наука. – 315 с.

Jakobson 1967: **Jacobson, R.** Lingiuistics and Poetics. – In: Essays on the Language of Literature. – New-York. – Pp. 296-322. – Prevod: Јакобсон, Роман. Лингвистика и поетика. – Београд: Нолит, 1966. – 327 с.

Jakobson 1970: **Якобсон, Р. О.** Человек и язык. – Москва.

Jakobson 1978: **Јакобсон, Роман.** Огледи из поетике. – Београд: Просвета. – 397 с.

Jakobson 1985: **Якобсон, Р. О.** Избранные работы. – Москва: Прогресс. – 455 с.

Jakobson/Halle 1988: **Jakobson, Roman; Halle, Morris**. Temelji jezika. – Zagreb: Globus. – 109 s.

Jakušin 1979: **Якушин, Б. В.** „Семантический треугольник“ в парадигмах Г. Фреге. Ф. де Соссюра в свете коммуникативно-кибернетического подхода. – In: Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – Москва. – Т. 38. – С. 219-228.

Jakovljev 2000: **Яковлев, Е. Г.** Эстетика. – Москва. – 464 с.

Jakubinski 1923: **Якубинский, Л. П.** О диалогической речи. – In: Русская речь. – Петроград: Фонетический ин-т практического изучения языка. – С. 96-194.

Jakubinski 1986: **Якубинский, Л. П.** Избранные работы. Язык и его функционирование. – Москва: Наука. – 207 с.

Janakijev 1965: **Янакиев, М.** Записки по стилистика на българския език. – София.

Janakijev 1977: **Янакиев, М.** Стилистиката и езиковото обучение. – София.

Janakijev/Ivanov 1971: **Янакиев, М.; Иванов, О.** Стилистика на българския език. – София.

Janoušek 1968: **Janoušek, J.** Sociální komunikace. – Praha: Svoboda. – 172 s.

Jarceva 1960: **Ярцева, В. Н.** Развитие национального литературного английского языка. – In: Вопросы формирования и развития национальных языков. Москва.

Jarceva 1974: **Ярцева, В. Н.** Функционально-стилистическая система литературного языка и ее соотношение с территориальными диалектами. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 3 (81), 17. – С. 45-55.

Jarceva 1977: **Ярцева, В. Н.** Соотносительность региональных и социальных вариантов языка в плане стиля и нормы. – In: Социальная и функциональная дифференциация литературных языков. – Москва: Наука. – С. 12-26.

Jarošenko 1976: **Ярошенко, В. Н.** Информационные жанры радиожурналистики. – Москва.

JaŠ 1965: Jazyk a štýl modernej prózy. – Bratislava: Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied. – 177 s.

JaŠ 1982: Jazyk a štýl publicistiky. – Bratislava.

JaU 1966: Jazyk a umelecké dielo. – Bratislava.

Jedlička 1954: **Jedlička, A.** Nové sovětské práce o otázkách stylu a stylistiky. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 15. – S. 66-72.

Jedlička 1963: **Jedlička, A.** K stylovému rozvrstvení dnešní spisovné češtiny. – In: Jazykovědné studie. – Praha. – 7. – S. 134-143.

Jedlička 1964: **Jedlička, A.** Zur Prager Theorie der Schriftsprache. – In: Travaux Linguistiques de Prague. – Praha: Nakl. ČSAV. – 1. – S. 47-58. – Ruski prevod: Едличка, А. О пражской теории литературного языка. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 544-556.

Jedlička 1968: **Jedlička, A.** Studium současných spisovných jazyků slovanských a problematika variantnosti normy. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 28. – S. 113-124.

Jedlička 1970: **Jedlička, A.** Poznámky k stylistické problematice a terminologii. – In: Filologické studie. Sborník Pedagogické fakulty University Karlovy v Praze. – Praha. – II. – S. 125-131.

Jedlička 1971: **Jedlička A.** Praška škola i problematika standardnih jezika, osobito slavenskíh. – In: Zadarska revija. – Zadar. – 20.

Jedlička 1972a: **Jedlička, A.** Spisovná výslovnost a její stylová diferenciace. – In: Slavica Pragensia. – Praha. – XII. – S. 219-228.

Jedlička 1972b: **Jedlička, A.** Problematika ispitivanja savremenog jezika i jezička kultura. – In: Radovi Odjeljenja društvenih nauka ANUBiH. – Sarajevo. – Br. 14.

Jedlička 1972c: **Jedlička, A.** Aktuální problémy spisovného jazyka v nových zahraničních pracích. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 33. – Č. 1. – S. 25-37.

Jedlička 1973a: **Jedlička, A.** Dynamika současného spisovného jazyka a jeho stylová diferenciace. – In: Československé přednášky pro VII. mezin. sjezd slavistů ve Varšavě. – Praha: Academia. – S. 211-221.

Jedlička 1973b: **Jedlička, A.** Jazyk literatury a typy jeho orientace. – In: Poetyka i stylistyka słowiaństva. – Wrocław etc. – S. 129-136.

Jedlička 1973c: **Jedlička, A.** Problematika mluveného jazyka v poměru k jazyku psanému. – In: Говорните форми и словенските литературни јазици. – Скопје.

Jedlička 1974: **Jedlička, A.** Jazyk korespondence jako pramen studia spisovného a literárního jazyka. – In: Zb. filoz. fakulty Univerzity Komenského, Philologica. – Bratislava. – S. 23-24.

Jedlička 1975: **Jedlička, A.** Problematika regionální, sociální a stylové diferenciace spisovných jazyků. – In: Славянска лингвистична терминология 2. – София.

Jedlička 1978a: **Jedlička, A.** Die Schriftsprache in der heutigen Kommunikation. – Leipzig: Enzyklopädie. – 218 S.

Jedlička 1978b[2]: **Jedlička, A.** Spisovný jazyk v současné komunikaci. – Praha: Universita Karlova. – 227 s.

Jedlička 1978c: **Jedlička, A.** Zróznicowanie stylowe języka literackiego – In: Przegląd Humanistyczny. – Warszawa. – 1978/2. – 22. – S. 221-131.

Jedlička 1979: **Jedlička, J.** Nauka o slohu. – Praha.

Jedlička 1980: **Jedlička, A.** K systému a systematice funkčnich stylů. – In: Jazykovedné štúdie. – Bratislava. – 15. – S. 107-113.

Jedlička 1981: **Jedlička, A.** Problematika funkční stylové diferenciace spisovného jazyka. – In: Přednášky z průběhu letní školy slovanských studií. – Praha. – 22. – S. 34-46.

Jedlička 1982: **Jedlička, A.** Typy norem jazykové komunikace. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 43. – Č. 4. – S. 272-281.

Jedlička 1984: **Едлічка, А.** Паняцце і сістэматыка функцыональных стыляў. – In: Белоруская лінгвістыка. – Минск: АН БССР. – Вып. 26. – С. 4-12.

Jedlička/Formánová 1970: **Jedlička, A.; Formánová, V.** Základy české stylistiky. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 226 s.

Jefimov 1961[2]: **Ефимов, А. И.** Стилистика художественной речи. – Москва: МГУ. – 519 с.

Jefimov 1963: **Ефимов, А. И.** Задачи сравнительной стилистики восточнославянских языков. – Москва: МГУ. – 25.

Jefimov 1969: **Ефимов, А. И.** Стилистика русского языка. – Москва: Просвещение. – 262 с.

Jefimov 1971[3]: **Ефимов, А. И.** История русского литературного языка. – Москва: Высшая школа. – 295 с.

Jefimov 1982: **Ефимов, И. С.** Типология художественных текстов и их филологический анализ. – АКД. – Москва. – 23 с.

Jefremov 1956: **Ефремов, А. Ф.** Стили языка. – In: Новая Волга. – Саратов. – Кн. 24. – С. 251-259.

Jelínek 1954: **Jelínek, M.** Naše a sovětské stylistické práce a jejich metody. – In: Sovětská jazykověda. – Praha. – Roč. 4. – Č. 4. – S. 332.

Jelínek 1954: **Jelínek, M.** O jazykovém slohu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 15. – Č. 3. – S. 118-121.

Jelínek 1955: **Jelínek, M.** Odborný styl. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 25-37.

Jelínek 1957: **Jelínek, M.** O jazyce a stylu novin. – Praha: Rudé Právo. – 182 s.

Jelínek 1963: **Jelínek, M.** Míšení funkčních stylů v soudobé umělecké próze slovanských národů. – In: Československé přednášky pro V. Mezinárodní sjezd slavistů v Sofii. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – S. 295-302.

Jelínek 1965: **Jelínek, M.** Definice pojmu „jazykový styl". – In: Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university. – Brno. – 14. – S. 43-53.

Jelínek 1966: **Jelínek, M.** Postavení hovorového stylu mezi styly funkčními. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 27. – Č. 2. – S. 105-118.

Jelínek 1967: **Jelínek, M.** K charakteristice funkčního stylu uměleckého. – In: Česká literatura. – Praha. – 15.

Jelínek 1969: **Jelínek, M.** Stylové rozpětí současné spisovné čestiny. – In: Naše řeč. – Praha. – 52. – 2-3. – S. 111-126.

Jelínek 1972: **Jelínek, M.** Zdařilý pokus o přístupnou syntézu výkladu stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 43-47.

Jemeljanceva 1979: **Емельянцева, Л. П.** Языковые и стилистические средства информационных жанров газет, радио и телевидения. – АКД. – Ташкент: Ташкентский гос. ун-т. – 16 с.

Jeremić 1964: **Јеремић, Драган.** Класична и модерна уметност. – In: Политика. – Београд. – 16. фебруар. – С. 15.

Jerković 1973: **Јерковић, Јован**. Језик Јакова Игњатовића. – Нови Сад: Матица српска – Књижевно одељење. – 326 с.

Jerković 1983: **Јерковић, Јован**. Употреба претерита у Јакшићевој прози. – In: Научни скуп слависта у Вукове дане. – Београд. – XII/1. – С. 21-26.

Jespersen 2002: **Есперсен, О.** Философия грамматики. – Москва: Изд-во иностранной литературы. – 404 с.

Jevgrafova 1973: **Евграфова, А. А.** Стилистическое использование паронимии разных типов. – In: Исследования по русскому и украинскому языкам. – Днепропетровск: Днепропетровский ун-т. – 114 с. – С. 51-57.

Jevstafjeva 1970: **Евстафьева, В. В**. Формы глагола и стилистика. (Статистический анализ распределения глагольных форм в разных стилях русского литературного языка XIX-XX вв.). – In: Вісник Київського університету: Серия филол. – Київ. – № 12. – С. 83-87.

Ježov/Šamurin 1972: **Ежов, И. С.; Шамурин, Е. И.** Русская поэзия XX века. – München: Wilhelm Fink Verlag. – Vol. 6. – 671 S.

JiS 1962: Език и стил на българските писатели. I. – София. – 429 с.

JiS 1980: Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды. – Москва.

JiS 1983: Язык и стиль научного изложения. Лингвометодические исследования. – Москва: Наука. – 272 с.

JiS 1991: Jezik i stil sredstava informisanja / Urednik Branko Tošović. – Sarajevo: Svjetlost. – 165 s.

JN 1984: Языковая норма и функциональные стили. – Вильнюс: Вильнюский гос. ун-т. – 58 с.

JNL 1975: Язык научной литературы /Отв. редактор Пигальская М. К. – Москва: Наука. – 264 с.

Jogan/Pogorelec 1975-76: **Jogan, S.; Pogorelec, Breda.** O slovenščini v javni rabi. – In: Jezik in slovstvo. – XXI. – Ljubljana. – 3. – S. 82-85.

Josselson 1953 (1966): Подсчет слов и частотный анализ грамматических категорий русского литературного языка. – In: Автоматизация в лингвистике. – Москва – Ленинград: Наука, 1966. – С. 105-131.

Jović 1959a: **Јовић, Душан**. О перфекту без помоћног глагола у говорима долине реке Раче. – In: Годишњак Филозофског факултета. – Нови Сад:. – Књ. IV. – С. 217-227.

Jović 1959b: **Јовић, Душан**. О имперфекту у говорима околине Врњачке Бање. – In: Зборник за филологију и лингвистику. – Нови Сад. – II.

Jović 1975a: **Јовић, Душан.** Лингвостилистичке анализе. – Београд: Друштво за српскохрватски језик и књижевност СРС. – 217 с.

Jović 1975b: **Јовић, Душан.** Основни принципи лингвостилистичких описа. – In: Живи језици. – Београд. – Бр. 1-4. – С. 107-116.

Jović 1979b: **Јовић, Душан.** Лингвостилистика као примењена лингвистика. – In: Годишњак Савеза друштава за примењену лингвистику Југославије. – Београд. – Бр. 3. – С. 33-37.

Jović 1980: **Јовић, Душан.** О поетској функцији језика. – In: Књижевна критика. – Београд. – XI. – Бр. 4. – С. 5-17.

Jović 1983: **Јовић, Душан**. Језик Борисава Станковића и књижевна норма. – Ниш: Градина. – XVIII. – 8. – С. 82-89.

Jović 1985: **Јовић, Душан.** Језички систем и поетска граматика. – Београд: БИГЗ – Јединство. – 157 с.

Jović/Stanisavljević 1977: **Јовић, Душан; Станисављевић, Вукашин.** Језик и говорна култура. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – 141 с.

JP 1978: Языковая практика и теория языка. – Москва: МГУ. – Вып. 2. – 204 с.

JS 1974: Единная государственная система делопроизводства. Основные положения. – Москва.

JŠBiH 1981: Jezik štampe u Bosni i Hercegovini do 1918. godine / Odg. ur. Karadža-Garić Mevlida. – Sarajevo: Institut za jezik i književnost (1984). – 307 s.

JSC 1984: Язык для специальных целей как объект функциональной стилистики. – Сыктывкар: Сыктывк. ГУ, Пермский ун-т. – 143 с.

JuDS 1976: Језик у друштвеној средини. – Нови Сад: СДПЈ. – 208 с.

JuSK 1983: Језик у савременој комуникацији. Пракса и проблеми. – Београд: Центар за марксизам Универзитета у Београду. – 266 с.

Kadnár 1983: **Kadnár, E.** Novinárska publicistika. II. – Bratislava.

Kajzer 1973: **Кајзер, Волфганг.** Језичко уметничко дело. – Београд: Српска књижевна задруга. – 533 с.

Kalajić 1984: **Калајић, Д.** Теорија функционалне класификације стила. – In: Дело. – Београд. – Бр. 8-9. – С. 17-43.

Kalenić 1966: **Kalenić, V.** O jeziku strokovnega in umelnostnega besedila. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – S. 226-232.

Kalenić 1971-72: **Kalenić, Vatroslav.** Lingvostilističko proučavanje hrvatskoga jezika. – In: Jezik. – Zagreb. – XIX. – Br. 2-3. – S. 65-80.

Kalmykova 1974: **Калмыкова, Е. И.** О динамике метафоры в научном стиле. – In: НДВШ. Филологические науки. – Москва. – № 2. – С. 83-88.

Kalođera 1979: **Kalođera, Damir.** Jezik i spol. – In: Godišnjak SDPLJ. – Beograd. – Br. 3. – S. 109-114.

Kalođera 1981: **Kalođera, Damir.** O jeziku i spolu. – In: Delo. – Beograd. – Br. 4. – S. 37-52.

Kant 1944[9]: **Kant, Immanuel.** Kritik der praktischen Vernunft / Hrsg. von Karl Vorländer. – Hamburg: Meiner. – XLVII. – 200 S. – Prevod: Кант, Имануел. Критика чистог ума. – Београд: БИГЗ, 1976[3]. – 562 с. – Ruski prevod: Кант, И. Основы метафизики нравственности. – Москва: Мысль, 1976. – 1472 с.

Kaplun 1985: **Каплун, А. И.** Стиль и архитектура. – Москва: Стройиздат. – 232 с.

Karavajev 1983: **Караваев, Э. Ф.** Основания временной логики. – Ленинград: ЛГУ. – 176 с.

Karevska 1981: **Каревская, Н. М.** Ситуация как фактор дифференциации типов устной речи. По материалам советской лингвистической литературы. – In: Лингвостилистические особенности научного текста. Москва: Наука.

Kasevič 1977: **Касевич, В. Б.** Элементы общей лингвистики. – Москва: Наука. – 183 с.

Kašić 1968: **Кашић, Јован.** Језик Милована Видаковића. – Нови Сад: Научно дело. – 166 с.

Kasparanski 1960: **Каспаранский, Р. Р.** О соотношении нормы и стиля. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 51-54.

Kasparanski 1974: **Каспаранский, Р. Р.** Норма и стиль. – In: Теория и практика лингвистического описания разговорной речи. – Горький: Горьк. ПИИЯ. – Вып. 5. – С. 68-84.

Kassai 1980: **Kassai, G.** Vers une stylistique fonctionnelle. – In: Linguistique. – Paris. – 16. – 12. – P. 133-140.

Katalinić-Udovičić 1979: **Katalinić-Udovičić, P.** Naučni funkcionalni stil. – In: Strani jezici. – Zagreb. – VIII. – Br. 1-2. – S. 74-82.

Katičić 1986: **Katičić, Radoslav.** Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku. – Zagreb: JAZU. – 510 s.

Katz 1964: **Katz, J. J.** Semi-sentences. – In: The Structure of Language. – New York: Englewood Cliffs. – Pp. 400-416.

Katz 1972: **Katz, J. J.** Semantic Theory. – New York: Harper and Row. – 464 pp.

Katz/Postal 1964: **Katz, J. J.; Postal, P.** M. An Integrated Theory of Linguistic Descriptions. – Cambridge (Mass): MIT Press. – 178 pp.

Kaufman 1966: **Кауфман, С. И.** Количественный анализ общеязыковых категорий, определяющих качественные особенности стиля. – In: Уч. зап. Коломенского пед. ин-та. Вопросы романско-германского языкознания. – С. 34-45.

Kaufman 1970: **Кауфман, С. И.** Из курса лекций по статистической стилистике. – Москва. – 319 с.

Kaurus 1980: **Каурус, А. А.** Стылістыка беларускай мовы. – Минск: Народна асвета. – 191 с.

Kazarinova 1985: **Казаринова, В. И.** Красота, вкус, экономика. – Москва: Экономика. – 240.

Kedrov 1985: **Кедров, Б. М.** Классификация наук. Прогноз К. Маркса о науке будущего. – Москва: Мысль. – 543 с.

Kenba 1971: **Кенба, Л. Н.** Место эпистолярного стиля в системе функциональных стилей. – In: Известия АН Азерб. ССР. – Баку. – № 3-4. – С. 94-99.

Keno 1999: **Кено, Рејмон.** Стилске вежбе. – Београд: Рад. – 127 с.

Kerkhoff 1962: **Kerkhoff, E. L.** Kleine deutsche Stilistik. – Bern – München: France Verlag. – 119 S.

Kerstiens 1970: **Kerstiens, L.** Das werbende Sprechen. – In: Zeitschrift für deutsche Sprache. – Bd 26. – H. 3. – S. 29-141.

KFI 1983: Коммуникативно-функциональное исследование языковых явлений. – Куйбышев.

Kim 1965: **Kim, Den Ha.** Opšti karakter „funkcionalnog stila". – In: Čoson óhan. – Phjenjan. – 3. – S. 6-13 (na korejskom jeziku).

Kiseleva 1981: **Киселева, Р. А.** Системная интерпретация художественного текста с применением принципов стилистики декодирования. – In: Интерпретация художественного текста в языковом вузе. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 28-35.

Kjerkegor 1998: **Кьеркегор, Сёрен.** Наслаждение и долг. – Ростов н/Д: Феникс. – 416 с.

Klaus 1964: **Klaus, G.** Die Macht des Wortes. Ein erkenntnistheoretisch-pragmatisches Traktat. – Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften. – 198 S. – Ruski prevod: Клаус, Г. Сила слова. Гносеологический и прагматический аспект языка. – Москва: 1967. – Českі prevod: Klaus G. Sila slova. – Praha, 1975.

KLE 1962-1978: Краткая литературная энциклопедия. В 9-ти томах. – Москва: Советская энциклопедия.

Klein 1965: **Klein, S.** Control of Style with a Generative Grammar. – In: Language. – Baltimore. – Vol. 41. – 4. – Pp. 619-631.

Klein 1974: **Klein, W.** Variation in der Sprache. – Kronberg (Ts.).

Klemensiewicz 1961: **Klemensiewicz, Z.** W kręgu języka literackiego i artystycznego. – Warszawa.

Klemensiewicz 1969: **Klemensiewicz, Z.** Ze studiów nad. językem i stylem. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe. – 323 s.

Klibanova 1975: **Клибанова, Е. Е.** К вопросу о теоретических основах стилистики декодирования художественных текстов. – In: Проблемы обучения чтению литературы на иностранном языке. – Москва. – С. 180-192.

Klin/Kloch 1979: **Klin, E.; Koch, H.** Übungsbuch zur deutschen Stilistik. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. – 142 S.

Kljujev 1974: **Клюев, Е. В.** О новых работах по стилистике в аспекте прагматики. – In: Сборник докладов и сообщений. – Калинин: Калининиский гос. ун-т, Лингвистическое общество. – Т. 4. – С. 300-319.

Kločkova 1969: **Клочкова, Э. А.** О распределении классов слов в живой разговорной речи. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 3. – С. 91-98.

Kniagininowa 1963: **Kniagininowa, M.** Struktury opisowe – znamienna cecha stylu dzennikarskiego. – In: Język polski. – Warszawa. – 43. – 148.

Kniagininowa/Pisarek 1966: **Kniagininowa, M.; Pisarek, W.** Język informacji prasowej. – Kraków.

Knížka 1961: Knížka o jazyce a stylu soudobé české literatury. – Praha.

Kočetkova 1977: **Кочеткова Т. В.** Глаголы говорения в художественном и научном стилях. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 13. – С. 3-23.

Kochan 1971: **Kochan, Hg. von D. C.** Stilistik und Soziolinguistik. – In: Berichte und Untersuchungen aus der Arbeitsgemeinschaft für Linguistik und Didaktik der deutschen Sprache und Literatur. – Berlin. – Serie A. Berichte. – l.

Kohtev 1968: **Кохтев, Н. Н.** Клише и газетная речь. – In: Вестник МГУ. Серия II: Журналистика. – Москва. – № 3.

Kojen 1996: **Којен, Леон.** Студије о српском стиху. – Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића. – 383 с.

Kokorev 1979: **Кокорев, В. И.** Унификация документов управления. – Москва: Экономика. – 184 с.

Kolarič 1956: **Kolarič, R.** Leposlovni jezik in strokovni jeziki. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – II. – 3. – S. 118-120.

Kolesov 1964: **Колосов, И. В.** Жанры советской периодической печати. – Москва.

Koljadenko 1978: **Коляденко, Г. С.** Стилистика научной речи и основы научно-технической терминологии. – Москва: Ин-т повышения квалиф. информ. работников. – 60 с.

Kolmogorov 1956: **Колмогоров, А. Н.** Теория передачи информации. – Москва: АН СССР. – 33 с.

Kolmogorov 1965: **Колмогоров, А. Н.** Три подхода к определению понятия „количество информации“. – In: Проблема передачи информации. – Москва. – Т. I. – Вып. 1.

Kolmogorov 1969: **Колмогоров, А. Н.** К логическим основам теории информации и теории вероятностей. – In: Проблема передачи информации. – Москва: – Т. 5. – Вып. 3.

Kolšanski 1965: **Колшанский, Г. В.** Логика и структура языка. – Москва: Высшая школа. – 239 с.

Kolšanski 1969: **Колшанский, Г. В.** Лингвистические основы анализа языкового стиля. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ . – С. 65-69.

Kolšanski 1975: **Колшанский, Г. В.** Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. – Москва: Наука. – 231 с.

Kolšanski 1979: **Колшанский, Г. В.** Проблемы коммуникативной лингвистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 51-62.

Kolšanski 1980: **Колшанский, Г. В.** Контекстная семантика. – Москва: Наука. – 149 с.

Kolšanski 1990: **Колшанский, Г. В.** Объективная картина мира в познании и языке. – Москва: Наука. – 108 с.

Koltunova 2002: **Колтунова, М. В.** Язык и деловое общение. Нормы, риторика, этикет. – Москва: Экономическая литература. – 288 с.

Kon 2001: **Кон, Жан.** Естетика комуникације. – Београд: Clio. – 125 с.

Kondrašov 1979: **Кондрашов, Н. А.** История лингвистичепских учений. – Москва: Просвещение. – 223 с.

Kondratov 1963: **Кондратов, А. М.** Статистика типов русской рифмы. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 96-106.

Koneski 1982: **Конески, Блаже.** Граматика на мекедонскиот литературен јазик. Дел I и II. – Скопје: Култура. – 552 с.

Konovalova 1962: **Коновалова, Г.** О некоторых вопросах стилистики. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – № 1. – С.

Konstantinović 1969: **Константиновић, Зоран.** Феноменолошки приступ књижевном делу. – Београд: Просвета. – 309 с.

Konstantinović 1984: **Константиновић, Зоран.** Увод у упоредно проучавање књижевности. – Београд: Српска књижевна задруга. – 233 с.

Kontra 1981: **Kontra, M.** A nyelvek közötti kölcsönzés néhány kérdéséről, különös tekintettel, ‚elangohsodó" orvosi nyelvünkre – Budapest: Akad. kiadó. – 65 s.

Kořínek 1936: **Kořínek, J. M.** Einige Betrachtungen über Sprache und Sprechen. – In: Travaux du Cercle linguistique de Prague. – Prague: Études dédiées au quatrième congrès de linguistes. – 6. – S. 23-29. – Ruski prevod: Коржинек, Й. М. К вопросу о языке и речи. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 317-324.

Kořínek 1941: **Kořínek, J. M.** O jazykovém stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 7. – S. 28-37.

Korošec 1974: **Korošec, Tomo.** Razslojenost slovenskega besedišča. – In: Slovenski jezik, literatura in kultura. – Ljubljana: Filozofska fakulteta. – S. 75-90.

Korošec 1976: **Korošec, Tomo.** Poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila. Disertacija. – Ljubljana. – 514 s.

Korošec 1998: **Korošec, Tomo.** Stilistika slovenskega poročevalstva. – Ljubljana: Kmečki glas. – 381 s.

Korubin 1969-1976: **Корубин, Благоја.** Јазикот наш денешен. Книга I и II. – Скопје. – I кн.: 173 с. – II кн.: 344 с.

Korubin 1971: **Корубин, Благоја.** Македонскиот литературен јазик и неговите норми во јавниот живот. – In: Литературен збор. – Скопје. – XVIII. – I. – С. 67-84.

Korubin 1981: **Корубин, Благоја.** Литературнојазичната норма и јазикот на јавната комуникација. – In: Јазикот во јавната комуникација. – Скопје. – С. 8-12.

Kosor 1979[2]: **Kosor, Karlo.** Bilješke o jeziku suvremenih hrvatskih pisaca. – Split: Knjižnica „Marija“. – 112 s.

Kostić 1966: **Kostić, Đorđe.** Čestost javljanja gramatičkih kategorija i oblika u srpskohrvatskom jeziku. – In: Radovi ANUBiH. – Sarajevo. – XXX/10. – S. 93-144.

Kostina 1981: **Костина, С. Г.** Экстралингвистические основы устной формы научной речи. – In: Актуальные проблемы филологии. – Москва. – С. 148-168.

Kostomarov 1960: **Костомаров, В. Г.** Культура речи и стиль. – Москва: Высшая школа при ЦК КПСС.

Kostomarov 1965a: **Костомаров, В. Г.** О разграничении терминов „устный“ и „разговорный“, „письменный“ и „книжный“. – In: Проблемы современной филологии. – Москва.

Kostomarov 1965b: **Костомаров, В. Г.** Разговорная речь: определение и роль в преподавании. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва: № 1.

Kostomarov 1966: **Костомаров, В. Г.** К итогам дискуссии о разговорной речи. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – № 6. – С. 12-17.

Kostomarov 1969a: **Костомаров, В. Г.** „Газетный стиль“ как функциональный стиль. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Моска: МГПИИЯ. – С. 69-71.

Kostomarov 1969b: **Костомаров, В. Г.** Некоторые особенности языка печати как средства массовой коммуникации. – АКД. – Москва.

Kostomarov 1970: **Костомаров, В. Г.** Тезисы возможной концепции функциональных стилей. – In: Из опыта преподавания русского языка нерусским. – Москва. – Вып. 5. – С. 116-132.

Kostomarov 1971: **Костомаров, В. Г.** Русский язык на газетной полосе. – Москва: МГУ. – 267 с.

Kostomarov 1978: **Костомаров, В. Г.** Причины и характер прогресса русского языка в наши дни. – In: Вестник АН СССР. – Москва. – № 10.

Kovač 2001: **Kovač, Zvonko.** Poredbena i/li interkulturna povijest književnosti. – Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. – 355 s.

Kovačević 1998: **Ковачевић, Милош.** Стилске фигуре и књижевни текст. – Београд: Требник. – 215 с.

Kovačević 2000[3]: **Ковачевић, Милош.** Стилистика и граматика стилских фигура. – Крагујевац: Кантакузин. – 387 с.

Kovačević/Badurina 2001: **Kovačević, Marina; Badurina, Lada.** Raslojavanje jezične stvarnosti. – Rijeka: Izdavački centar Rijeka. – 230 s.

Kovalj 1970: **Коваль, А. П.** Структура научного текста. Научный стиль современого украинского языка. – АДД. – Киев: КГУ. – 44 с.

Koževnikova 1971: **Кожевникова, Н. А.** Отражение функциональных стилей в современной литературе. – In: Вопросы языка современной русской литературы. – Москва: Наука. – 222-300.

Koževniková 1972: **Koževniková, K.** Pokus o komplexní rozbor stylu. – In: Slavica Pragensia 14. – Praha: Universitas Carolina. – S. 115-129.

Koževniková 1979: **Koževniková, K.** Problematika porovnávací stylistiky. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 4. – S. 303-314.

Kožin 1982a: **Кожин, А. Н.** О границах стилистики русского языка. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 3-11.

Kožin 1982b: **Кожин, А. Н.** О предмете стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 68-74.

Kožin i dr. 1982: **Кожин, А. Н.; Крылова, О. А.; Одинцов, В. В.** Функциональные типы русской речи. – Москва: Высшая школа. – 223 с.

Kožina 1961: **Кожина, М. Н.** Стилистика и некоторые ее категории (к постановке вопроса). – Пермь: Пермский ун-т. – 23 с.

Kožina 1962a: **Кожина, М. Н.** О понятии стиля и месте языка художественной литературы среди функциональных стилей. – Пермь: Пермское книжное издательство. – 62 с.

Kožina 1962b: **Кожина, М. Н.** О предмете практической стилистики и смежных дисциплин. (К вопросу о стилистических ошибках и речевых недочетах). – In: Уч. зап. Пермского ун-та. – Пермь. – Т. 22. – Вып. 1. – С. 151-163.

Kožina 1965a: **Кожина, М. Н.** О понятии речевой конкретизации в функциональной стилистике. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 160. – С. 35-42.

Kožina 1965b: **Кожина, М. Н.** О стилистическом изучении речи и речевом функциональном стиле. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 160. – С. 3-34.

Kožina 1966a: **Кожина, М. Н.** К проблеме развития функциональных стилей. – In: Основные проблемы эволюции языка. Материалы Всесоюзн. конф. по общему языкознанию. – Самарканд: Фан. – Ч. II. – С. 246-251.

Kožina 1966b: **Кожина, М. Н.** Об одной функционально-стилистической закономерности научной речи. – In: Уч зап. Пермского гос. ун-та: Иследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 160. – С. 151-160.

Kožina 1966c: **Кожина, М. Н.** О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики. – Пермь: Пермский ун-т. – 213 с.

Kožina 1968: **Кожина, М. Н.** К основаниям функциональной стилистики. – Пермь: Пермский ун-т. – 252 с.

Kožina 1969a: **Кожина, М. Н.** О речевой структуре функционального стиля и методах его изучения. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 59-62.

Kožina 1969b: **Кожина, М. Н.** О функциональной направленности при изучении стилистики. – In: Русский язык в школе. – Москва. – № 5. – С. 3-9.

Kožina 1970a: **Кожина, М. Н.** Из наблюдений над стилистическо-статистической структурой научного стиля речи в связи с некоторыми экстралингвистическими факторами (на материале времен глагола). – In: Уч. зап. Пермского ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 2. – С. 41-61

Kožina 1970b: **Кожина, М. Н.** Некоторые замечания о применении статистики в функциональной стилистике (к постановке вопроса). – In: Уч. зап. Пермского ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 2. – С. 33-40.

Kožina 1970c: **Кожина, М. Н.** О речеведческом аспекте лингвистических исследований и речевой системности функционального стиля. – In: Уч. зап. Пермского ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 2. – С. 3-32.

Kožina 1970d: **Кожина, М. Н.** О соотношении художественной речи с другими функциональными стилями. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 2. – С. 113-149.

Kožina 1970e: **Кожина, М. Н.** Проблема специфики и системности функциональных стилей речи. – АДД. – Москва: МГУ, Факультет журналистики. – 40 с.

Kožina 1971a: **Кожина, М. Н.** К проблеме экспрессивности научной речи. – In: Уч. зап. Пермского ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 3. – № 244. – С. 25-41.

Kožina 1971b: **Кожина, М. Н.** Некоторые замечания по вопросу классификации функциональных стилей. – In: Ученые зап. Пермского гос. ун-та. – Вып. 244. – С. 99-112. – Isto: Ученые зап. Пермского гос. ун-та: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 3. – С. 99-112.

Kožina 1971c: **Кожина, М. Н.** О функционально-стилистических нормах речи. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 3. – С. 42-51.

Kožina 1972a: **Кожина, М. Н.** До основ функциональной стилистики. – In: Теоретические проблемы лингвистической стилистики. – Киев: Наукова думка. – С. 138-147.

Kožina 1972b: **Кожина, М. Н.** О некоторых чехословацких работ последних лет по стилистике. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 4. – С. 138-147.

Kožina 1972c: **Кожина, М. Н.** О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими. – Пермь: Пермский ун-т. – 395 с.

Kožina 1974a: **Кожина, М. Н.** О закономерных связях функционирования языковых средств с экстралингвистическими основаниями стилей. – In: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 4. – С. 71-82.

Kožina 1974b: **Кожина, М. Н.** Стилистические проблемы теории речевой коммуникации. – In: Основы теории речевой деятельности. – Москва: Наука. – С. 274-285.

Kožina 1977: **Кожина, М. Н.** Сопоставительное изучение научного стиля и некоторые тенденции его развития в период научно-технической революции. – In: Язык и стиль научной литературы. – Москва. – С. 3-25.

Kožina 1978: **Кожина, М. Н.** К вопросу об эволюции стиля научной прозы в период научно-технической революции. – In: Функциональные стили речи в синхронном и диахроническом аспектах. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 3-14.

Kožina 1979a: **Кожина, М. Н.** О некоторых вопросах диахронической стилистики. – In: Лингвостилистические исследования научной речи. – Москва: Наука. – С. 12-36.

Kožina 1979b: **Кожина, М. Н.** О некоторых стилистических исследованиях последних лет в Чехословакии и ГДР. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 114-127.

Kožina 1979c: **Кожина, М. Н.** О языке научной литературы (вместо рецензии). – In: Специфика и эволюция функциональных стилей. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – С. 85-98.

Kožina 1979d: **Кожина, М. Н.** Соотношение стилистики и лингвистики текста. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 5. – С. 62-68.

Kožina 1979e: **Кожина, М. Н.** Стилистика в соотношении с лингвистикой текста. – In: Теория и практика преподавания русского языка и литературы. Роль преподавателя в процессе обучения. – Москва. – С. 213-222.

Kožina 1980: **Кожина, М. Н.** Об отношении стилистики и лингвистики текста. – In: Функциональный стиль научной прозы. – Москва. – С. 3-17.

Kožina 1981: **Кожина, М. Н.** Диалогичность письменной научной речи. Методические указания. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – 16 с.

Kožina 1982a: **Кожина, М. Н.** О некоторых актуальных проблемах функциональной стилистики (в аспекте преподавания русского языка). – In: Современное состояние и основные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы. V Межд. конгресс МАПРЯЛ. Докл. сов. делегации. – Москва: Русский язык. – С. 156-170.

Kožina 1982b: **Кожина, М. Н.** Язык и стиль в функциональном аспекте (к определению предмета и структуры стилистики). – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 15-34.

Kožina 1983a: **Кожина, М. Н.** О соотношении некоторых стилистических понятий и категорий с функционально-стилистическими категориями. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 15-24.

Kožina 1983b[2]: **Кожина, М. Н.** Стилистика русского языка. – Москва: Просвещение. – 223 с.

Kožina 1986: **Кожина, М. Н.** О диалогичности письменной научной речи. – Пермь: Пермский ун-т. – 91 с.

Kožina 1990: **Кожина, М. Н.** „Branko Tošović. Funkcionalni stilovi, Sarajevo, 1999“. – НДВШ, Филологические науки. – Москва: 1990. – № 2. – С. 112-114.

Kožina/Kapustina 1979: **Кожина, М. Н.; Капустина, Н. М.** Эволюция употребления двух семантических групп глаголов в русских научных текстах. – In: Специфика и эволюция функциональных стилей. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 3-12.

Kozlova 1972: **Козлова, М. С.** Философия и язык. – Москва: Мысль.

Kožmín 1967: **Kožmín, Z.** Umění stylu. – Praha.

Krahl/Kurz 1970: **Krahl, S.; Kurz, J.** Kleines Wörterbuch der Stilkunde. – Leipzig: Bibliographisches Institut. – 141 S.

Krasnjanski 1972: **Краснянский, В. В.** Стилистика художественной речи. (Повествовательная речь). – Москва: МГУ. – 35 с.

Kraus 1966: **Kraus, J.** Kvantitativní rozbor stylu pracovních návodů. – In: Naše řeč. – Praha. – 49.

Kraus 1969: **Kraus, J.** K statistickému rozboru publicistického stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 30. – S. 371-379.

Kraus 1971: **Kraus, J.** K sociolingvistickým prvkům ve funkční stylistice. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 32. – S. 271-278.

Kraus 1974: **Краус, И. К.** квантитативным социолингвистическим моделям в теории языка и стиля. – In: Вопросы статистической стилистики. – Киев: Наукова думка. – С. 202-216.

Kraus 1977: **Kraus, J.** Úvod do stylistiky pro informační pracovníky. – Metodický leták. – Praha: ÚVTEI. Č. 119. – 68 s.

Kraus/Vasak 1967: **Kraus, J.; Vasak P.** Попытка количественной типологии текстов. – In: Praque Studies in Mathematical Linguistics. – Praha. – 2. – Pp. 77-88.

Krikman 1995: **Крикман, А.** Паремиологические эксперименты Г. Л. Пермякова. – In: Малые формы фольклора. – Москва. – С. 338-371.

Krilova 1975: **Крылова, О. А.** Пособие по лингвистическог стилистике. – Москва: УДН. – 91 с.

Krilova 1979: **Крылова, О. А.** Основы функциональной стилистики русского языка. – Москва: Русский язык. – 224.

Křístek 1972: **Křístek, V.** K otázce funkčního rozpětí odborného stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 33. – Č. 2. – S. 173-178.

Križman 1977: **Križman, M.** Jezik, slog, literatura. – In: Dialogi. – Maribor. – XIII. – 9. – S. 544-555; 594-604.

Kroeber 1963: **Kroeber, A. L.** Style and Civilization. – Los Angeles.

Krutecki 1986[2]: **Крутецкий, В. А.** Психология. – Москва: Просвещение. – 336 с.

KSE 1983: Краткий словарь по эстетике. – Москва: Просвещение. – 223 с.

KSVD 1974: Краткий словарь видов и разновидностей документов. – Москва: ВНИИ документирования и архивного дела. – С. 17-24.

Kudis 1975: **Кудис, С. П.** О стилеформирующих функциональных факторах. – In: Беларуская лінгвістыка. – Минск. – Вып. 7. – С. 10-13.

Kultura 1969: Kultura českého jazyka / Red. Jedlička A.; Daneš F. a Jelínek M. – Liberec: Severočeské nakl. – 157 s.

Kumahova/Kumahov 1978: **Кумахова, З. Ю.; Кумахов, М. А.** К проблеме классификации функциональных стилей в языках различнхых типов. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 3-17.

Kumahova/Kumahov 1979: **Кумахова, З. Ю.; Кумахов, М. А.** Развитие функциональных стилей адыгских языков. – Москва.

Kuna 1970: **Herta, Kuna**. Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića. – In: Djela ANUBiH: Odjeljenje društvenih nauka. – Sarajevo. – Knj. X-XXXVI /21. – 287 s.

Kurkowska/Skorupka 1959: **Kurkowska, H.; Skorupka, S.** Stylistyka polska. Zarys. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe. – 400 s.

KuS 1981: Kommunikation und Sprachvariation / Von einem Autorenkollektiv unter der Leitung von Hartung W. u. Sconfeld H. – Berlin: Akad. Verlag. – 471 S.

Kutina 1964: **Кутина, Л. Л.** Формирование языка русской науки. – Москва – Ленинград.

Kuzmina 1971: **Кузьмина, Е. С.** Предикативный характер языка науки. – АКД. – Москва.

Kuzmina 1972: **Кузьмина, Ю. А.** К вопросу о языковых средствах создания художественного времени. – In: Вопросы языка и его истории. – Томск: Томский ун-т. – 163 с. – С. 70-76.

Kuzmina 1974: **Кузьмина, Ю. А.** К вопросу о стилистическом использовании категории времени. – In: Теоретические и методические проблемы грамматики и стилистики русского языка. – Барнаул: Барнаул ПИ. – 225 с. – С. 196-205.

Kuznec/Skrebnjev 1960: **Кузнец, М. Д.; Скребнев, Ю. М**. Стилистика английского языка. – Ленинград: Учпедгиз. – 173 с.

Kvintilijan 1967: **Kvintilijan, Marko Fabije.** Obrazovanje govornika. Odabrane strane. – Sarajevo: Veselin Masleša. – 553 s.

La stylistique 1969: La stylistique. – In: Langue française. – Paris. – 3.

Ladenko 1973: **Ладенко, И. С.** Интеллектуальные системы и логика. – Новосибирск: Наука. – 172 с.

Lajonz 1978: **Лайонз, Дж.** Введение в теоретическую линвгистику. – Москва: Прогресс.

Lalević 1974: **Лалевић, С. Миодраг**. Синоними и сродне речи српскохрватскога језика. – Београд: Култура – Свезнање. – 1111 с.

Lam 1990: **Ламм, Л. М.** Интерпретация научного текста в аспекте фактора „субъект речи". – Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та. – 218 с.

Lamser 1969: **Lamser, V.** Komunikace a společnost. – Praha.

Lapa 1945**: Lapa, R.** Estilistica de la linguaportuguesa. – Lisabonne.

Laplatte 1950: **Laplatte, C.** Notes sur le style administratif et le style policier. – In: Le Français moderne. – Paris. – 3. – 217.

Laptev 1929: **Лаптев, А.** Язык закона. – In: Власть Советов. – Москва. – № 52.

Lapteva 1967: **Лаптева, О. А.** Изучение русской разговорной речи в отечественном языкознании последних лет. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 129-139.

Lapteva 1974a: **Лаптева, О. А.** Синтаксис типизированных предикативных конструкции устно-разговорной разновидности современного русского литературного языка. – АДД. – Москва.

Lapteva 1974b: **Лаптева, О. А.** Устно-разговорная разновидность современного русского литературного языка н другие его компоненты. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 7, 8, 9.

Lapteva 1978: **Лаптева, О. А.** Современная русская публичная речь и теория стиля. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 18-38.

Lapteva 1979: **Лаптева, О. А.** Русский разговорный синтаксис. – Москва.

Lapteva 1980: **Лаптева, О. А.** Функциональные разновидности современного русского литературного языка и подготовка преподавателей русского языки как иностранного в университетах. – In: Теория и практика преподавания русского языка и литературы. – Москва. – С. 149-158.

Lapteva 1983: **Лаптева, О. А.** Общелитературные и специфические элементы при определении статуса устной публичной литературной речи. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – С. 33-40.

Larin 1923: **Ларин, Б. А.** О разновидностях художественной речи. Семантические этюды. – Русская речь. – Петербург. – Вып. 1.

Laufer 1957: **Лауфер, А. П.** Корреспонденция и делопроизводство. – Москва. – 167 с.

Lazarevič 1972: **Лазаревич, Э. А.** О стиле популярного изложения. – In: Вестник МГУ, серия II: Журналистика. – Москва. – № 5.

Lazarevič 1978: **Лазаревич, Э. А.** Искусство популяризации науки. – Москва.

Le Hir 1965: **Le Hir, Y.** Analyses stylistiques. – Paris.

Le Hir 1972: **Le Hir, Yves.** Styles. – Paris.

Lebedeva 1972: **Лебедева, Н. В.** Формы и стили речи. – In: Русская речь. – Москва. – № 5. – С. 58-62.

Lebedeva 1973: **Лебедева, Н. В.** Об эстетической функции и лингвистических основах поэтической речи. – In: Проблемы грамматики и стилистики английского языка. – Москва: МГПИ им. В. И. Ленина. – С. 58-68.

Legrand 1939: **Legrand, E.** Méthode de stylistique française. – Paris.

Leontjev 1968: **Леонтьев, А. А.** Общественные функции языка и их функциональные эквиваленты. – Язык и общество. – Москва: Наука. – С. 99-110.

Leontjev 1969: **Леонтьев, А. А.** Понятие „стиль речи“ и „стиль языка“ в ряду других понятий лингвистики речи. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 83-85.

Leontjev 1974: **Леонтьев, А. А.** Функции и формы речи. – In: Основы теории речевой деятельности. – Москва: Наука. – С. 241-254.

Lešić 1971: **Lešić, Zdenko.** Jezik i književno djelo. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika. – 322 s.

Lešić 1974: **Lešić, Zdenko.** Pojam „izbora“ kao instrument analize stila. – In: Izraz. – Sarajevo. – XV, knj. XXIX. – Br. 1. – S. 18-29.

Leskis 1965: **Лесскис, Г. А.** К вопросу о грамматических различиях научной и художественной прозы (на материале русской прозы 60-х гг. XIX в.). – In: Уч. зап. Тартуского ун-та. – Вып. 181.

Leskis 1969: **Лесскис, Г. А.** О дифференциации стилей и о функции языка в художественном тексте. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 80-83.

Leskis 1973: **Лесскис, Г. А.** Функциональная дифференциация стилей. – In: Сб. научн. тр. МГПИ иностр. яз. – Москва. – Вып. 73. – С. 201-206.

Levasseur 1969: **Levasseur, A.** Style et stylistique. – In: La linguistique. Guide alphabétique. – Paris.

Levin 1954: **Левин, В. Д.** О некоторых вопросах стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 74-83.

Levin 1963: **Levin, S. R.** Devotion – Statistical and Determinate in Poetic Language. – In: Lingua. – Dordrecht. – Vol. 12. – 3. – S. 276-290.

Levin 1965: **Levin, S. R.** Internal and External Deviation in Poetry – In: Word. – New York. – Vol. 21. – 2. – S. 225-237.

Levin 1969: **Левин, Ю. А.** Русская метафора: синтез, семантика, трансформация. – In: Ученые записки Тартуского ун-та. Труды по знаковым системам. – Тарту. – Вып. 236. – IV. – С. 290-305.

Levicki 1971: **Левитский, В. В.** Лингвистатистическое описание лексики научной речи. – АКД. – Москва. – 22 с.

Levicki 1982: **Левитский, О. В.** Уровень „подъязыка“ в аспекте функциональной стилистики (иерархии понятий в системном представлении научной речи). – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 102-107.

Levý 1971: **Levý, J.** Bude literární věda exaktní vědou? – Praha: Československý spisovatel. – Ruski prevod: Левый, И. Теория информации и литературный процесс. – Структурализм: за и против. – Москва: Прогресс, 1975. – С. 277-308.

Lihačov 1972: **Лихачов, Д. С.** Поетика старе руске књижевности. – Београд: Српска књижевна задруга.

Lihačov 1973: **Лихачев, Д. С.** Несколько мыслей о „неточности“ искусства и стилистических направлениях. – In: Philologica: Исследования по языку и литературе. – Ленинград: Наука. – С. 394-400.

Lihačov 1997: **Лихачев, Д. С.** Концепты русской культуры. – In: От теории словесности к структуре текста / Под ред. Нерознака В. П. – Москва: Academia. – С. 280-287.

LiMRP 1984: Лингвистика и методы речевого поведения. – Ленинград: ЛГУ. – 184 с.

Lincbah 1916: **Линцбах, Я.** Принципы философского языка. – Петербург: Новое время. – 228 с.

LINR 1979: Лингвостилистические исследования научной речи / Отв. редактор Цвиллинг М. Я. – Москва: Наука. – 264 с.

Lisakova 1983: **Лысакова, И. П.** Социолингвистический анализ газеты. – Ленинград: ЛГУ. – 65 с.

Lišvic 1969: **Лишвиц, Я. З.** Язык и стиль служебных документов. – In: Москва: Советские архивы. – № 6. – С. 97-101.

LONT 1981: Лингвостилистические особенности научного текста / Отв. редактор Цвиллинг М. Я. – Москва: Наука. – 180 с.

Locke 1957: **Locke, W. N.** Scientific French. A Concise Description of the Structural Elements of Scientific and Technical French. – New York.

Lodge 1981: **Lodge, David**. Metafora i metonimija. – In: Izraz. – Sarajevo. – Br. 11-12. – S. 585-598.

Loginova 1975: **Логинова, К. А.** Деловая речь и ее стилистические изменения в советскую эпоху. – Москва: Ин-т русского языка. – 25 с.

Lomonosov 1986: **Ломоносов, М. В.** Избранные произведения. Том 2: История. Филология. Поэзия. – Москва: Наука. – 496 с.

Lomov 1977: **Ломов, А. М.** Временная система русского глагола и ее особенности. – In: Школьная научная грамматика. – Воронеж: Воронежский ун-т. – 131 с. – С. 84-93.

Losev 1968: **Лосев, А. В.** Введение в общую теорию моделей. – Москва: МГПИ им. В. И. Ленина. – 294 с.

Losev 2000a: **Лосев, А. Ф.** История античной эстетики. Итоги тысячелетнего развития. В 2 кн. – Харьков – Москва: Фолио – АТС. – Кн. 1: 832 с. – Кн. 2: 688 с.

Losev 2000b: **Лосев, А. Ф.** История античной эстетики. Поздний эллинизм. – Харьков: Фолио, Москва: АТС. – 960 с.

Lotman 1970: **Лотман, Ю. М.** Структура художественного текста. – Искусство, Москва. – 384 с. – Prevod: Лотман Ј. М. Структура уметничког текста. – Београд: Нолит, 1976. – 398 с.

Lotman 1972: **Лотман, Ю. М.** Анализ художественного текста. – Москва: Просвещение. – 271 с.

Lotman 1973: **Лотман, Јурij**. Граматичка понављања у песничком тексту. – In: Трећи програм Радио-Београда. – Београд. – Бр. 18. – С. 287-294.

Lotman 1994: **Лотман, Ю. М.** Лекции по структуральной поэтике (Введение, теория стиха). – In: Н. М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа. – Москва: Гнозис. – С. 11-263. – Prevod: Lotman J. M. Predavanja iz strukturalne poetike (uvod, teorija stiha). – Sarajevo: Svjetlost, 1970. – 289 с.

Lucas 1955: **Lucas, F. L.** Style. – London.

Lukač 1980: **Лукач, Ђерђ.** Особеност естетског. – Београд: Нолит. – 890 с.

Lukin 1999: **Лукин, В. А.** Художественный текст. – Москва: Ось-89. – 192 с.

Lukjanova 1980: **Лукьянова, Н. А.** О термине *экспрессив* и о функциях экспрессивов русского языка. – In: Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Новосибирск. – Вып. 9. – С. 3-22.

Luković 1996: **Луковић, Милош.** Специјални стилови. – In: Српски језик на крају века / Редактор Радовановић Милорад. – Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник. – С. 143-157.

Luzina 1983: **Лузина, Л. Г.** Стилистические теории и коммуникация. Обзор. – In: Семиотика. Коммуникация. Стиль. – Москва: ИНИОН. – С. 163-187.

Luzina 1988: **Лузина, Л. Г.** Лингвистическая теория и стилистика. – In: Проблемы современного зарубежного языкознания (80-ые годы). – Москва: ИНИОН. – С. 128-148.

Luzina/Streljcova 1979: **Лузина, Л. Г.; Стрельцова, Г. Д.** Современные направления в стилистике. Научн.-аналит. обзор. – Москва: ИНИОН АН СССР. – 45 с.

Ljapunova 1975: **Ляпунова, В. Е.** Частное письмо как жанр русского литературного языка. (На материале писем А. П. Чехова). – In: Исследования языка художественных произведений. – Куйбышев. – С. 33-37.

Ljubenović 1983: **Љубеновић, Крста Б.** Прилози из семантике и семантостилистике српскохрватског језика (са вежбама). – Горњи Милановац: Дечје новине. – 219 с.

Ljukšin 1978: **Люкшин, Юрий.** О функциональных типах текстов. – In: Slavia Orientalis. – Warszawa. – 27. – S. 455-459.

Majevski 1979: **Маевский, Н. Н.** Особенности научно-популярного стиля. – АКД. – Ростов н/Д. – 25 с.

Makovski 1976: **Маковский, М. М.** Соотношение индивидуальных и социальных факторов в языке. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 40-54.

Malblanc 1968: **Malblanc, A**. Stylistique comparée du français et de l'allemand. – Paris.

Maljcev 1974: **Мальцев, И. Ф.** Содержание и особенности курса стилистики. – In: Место и специфика теоретических дисциплин в программах языкового вуза. – Москва. – С. 80-82.

Mamalga 1980: **Мамальга, А. И.** О стиле средств массовой информации и пропаганды в современном русском языке. – In: Русское языкознание. – Киев. – Вып. 1. – С. 32-41.

Marcus 1970: **Marcus, S.** Two Poles of the Human Language. – In: Rev. roum. de linguistique. – Bucureşti. – 3: pp. 187-198. – 4: pp. 309-316.

Marcus 1974: **Marcus, S.** Poetica matematică. – Bucureşti: Ed. Ac. Rep. Soc. Romania. – Prevod: Маркус, С. Математичка поетика. – Београд: Нолит, 1974. – 373 с.

Maretić 1899: **Maretić, Tomo.** Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. – Zagreb: Štampa i naklada Knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch). – 702 s.

Maretić 1963[3]: **Maretić, Tomo**. Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika. – Zagreb, Matica hrvatska. – 690 s.

Marić 1982: **Марић, Ратка**. Идеолошки говор масс медија. – In: Језик у савременој комуникацији. – Београд. – С. 88-95.

Marinković/Nikolić 1999: **Маринковић, Јаворка; Николић, Видан.** Облици изражавања и стилистика. – Врање: Учитељски факултет. – 248 с.

Markjevič 1974: **Маркјевич, Хенрик.** Наука о књижевности. – Београд: Нолит. – 338 с.

Marko 1960: **Marko, M.** Základné otázky novinových žánrov. – Praha: Novinářský stud. ústav. – 152 s.

Markov 1966: **Марков, Ю.** Некоторые аспекты разговорной речи с точки зрения лексической статистики. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – № 5. – С. 21-28.

Markus 1974: **Маркус, Соломон.** Математичка поетика. – Београд: Нолит. – 373 с.

Marouzeau 1923: **Marouzeau, J.** Language affective et langage intellectuel. – In: Journal de psychologie. – Paris. – P. 560-578.

Marouzeau 1927: **Marouzeau, J.** Les tâches de la stylistique. – In: Symbolae grammaticae in honorem I. Rozwadowski. – Crocaviae. – P. 47-51.

Marouzeau 1935: **Marouzeau, J.** Traité de stylistique appliquée au latin. – Paris.

Marouzeau 1941[3]: **Marouzeau, J.** Stylistique française. – Paris.

Marouzeau 1950: **Marouzeau, J.** Aspects du français. – Paris: Masson.

Marouzeau 1951[3]: **Marouzeau, J**. Lexique de la terminologie linguistique. Français, allemand, anglais, italien. – Paris. – Ruski prevod: Марузо, Ж. Словарь лингвистических терминов. – Москва: Издат. иностранной лит-ры, 1960. – 436 с.

Marouzeau 1959[4]: **Mareuzeau, J.** Précis de stylistique française. – Paris.

Marsus 1967: **Marcus, S.** Algebraic Linguistics; Analytical Models. – New York – London. – Ruski prevod: Маркус, С. Теоретико-множественные модели языков. – Москва: Наука, 1970. – 332 с.

Martine 1963: **Мартине, А.** Основы общей лингвистики. – In: Новое в лингвистике. – Вып. III. – Москва: Изд-во иностранной литературы. – С. 347-566.

Martine 1973: **Martine, A.** Jezik i funkcija. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.

Martines 1975: **Martines, J. A.** Propiedades del lenguaje poetica. – La Cruz: Oviedo. – 601 s.

Masjukevič 1968: **Масюкевич, А. Н.** Очерки по стилистике современного украинского литературного языка. – АКД. – Киев. – 22 с.

Maslova 1997: **Маслова, В. А.** Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста. – Минск: Вышэйшая школа. – 156 с.

Mathesius 1941: **Mathesius, V.** Cesty k jasnému výkladu slohovému. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 7. – S. 197-202.

Mathesius 1966: **Mathesius, V.** Řeč a sloh. – Československý spisovatel. – Praha. 103 s. – Ruski prevod: Матезиус, В. Язык и стиль. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 444-523.

Mathesius 1970: **Mathesius, V.** O potenciálnosti jevů jazykových. – In: U základů pražské jazykovědné školy. Praha: Academia. – Sv. 1. – 81 s. – Ruski prevod: Матезиус, В. О потенциальности языковых явлений. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 42-69.

Mathesius 1973: **Matezius, V.** O zahtjevu stabilnosti u književnom jeziku. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – Br. 1-2. – S. 7-20.

Mathesius 1976: **Матезиус, В.** Функциональная лингвистика. – In: Общее языкознание. Хрестоматия. – Минск: Вышейшая школа. – С. 64-78.

Matulina-Jerak 1991: **Matulina-Jerak, Željka**. Poslovice u novinskom tekstu. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.

Matvejeva 1968: **Матвеева, Г. Г.** Актуализация прагматического аспекта научного текста. – Ростов н/Д: Ростовский ун-т. – 131 с.

Matvejeva 1981: **Матвеева, Е. М.** Прагматика научного текста. На материале русского и немецкого языков. – Ростов н/Д: Ростовский ун-т. – 220 с.

Mayor 1977: **Mayor, S. J.** Comunicatión y lenguaje. – La Magdalena: Santander. – 59 s.

Mazur 1970: **Mazur, M.** Jakościowa teoria informacji. – Widawnictwa naukowo-techniczne, Warszawa, 1970. – Ruski prevod: Мазур, М. Качественная теория информации. – Москва: Мир, 1974. – 239 с.

McLain 1977: **McLain, R.** The Problem of Style: Another Case in Fuzzy Grammar. – In: Lang. and Style. – Carbondale. – Vol. 10. – 1. – Pp. 52-65.

Medvedev 1976: **Медведев, П. Н.** Формални метод у науци о књижевности. Критички увод у социолошку поетику. – Београд: Нолит. – 269 с.

Medvedeva 1979: **Медведева, С. Ю.** Проблемы стилистики. Аспекты лингвистической теории метафоры. Научно-аналитический обзор. – Москва: ИНИОН АН СССР. – 27 с.

Melihova 1997: **Мелихова, Н. В.** Этика и практика делового разговора по телефону. – Москва: НВИ – Тезаурус. – 64 с.

Melikjan 1977: **Меликян, Н. А.** Описание статистической структуры телеграфных текстов. – In: Вестник общественных наук АН Армянской ССР. – Ереван. – № 9. – С. 51-61.

Melikjan 1979: **Меликян, Н. А.** Частотный микрословарь подъязыка телеграмм. – In: Структурный анализ текста. – Ереван. – С. 97-116.

Meljnik 1969: **Мельник, В.** Возможности сопоставительного анализа функциональных стилей (на материале именных словосочетаний художественного и публицистического стилей). – In: Актуальные вопросы преподавания русского языка и литературы. – Москва. – С. 228-229.

Meščerski 1967: **Мещерский, Н. А.** К разграничению „литературный язык“ и „язык художественной литературы“. – In: Уч. зап. Карельского пед. ин-та. – Петрозаводск. – Т. XVII.

Messing 1971: **Messing, G. M.** The Impact of Transformational Grammar upon Stylistics and Literary Analysis. – In: Linguistics. – The Hague. – 66. – Pp. 56-74.

Meyer 1913[2]: **Meyer, R. M.** Deutsche Stilistik. – München.

MEŽ 1982: Malá encyklopedie žurnalistiky. – Bratislava. – 570 s.

МіČ 1977: Мова і час. Развиток функц. стилі в сучас. укр. літ. movi. – Киев: Наукова думка. – 237 с.

Michel 1969: **Michel, G.** Stilnormen grammatischer Mittel. – Berlin: Humboldt-Universität. – 275 S.

Michel 1970: **Michel, G.** Zum Stilbegriff in der neueren Linguistik. – In: Wissenschaftliche Zeitschrift der Pädagogischen Hochschule Dr. Theodor Neubauer. – Erfurt – Mühlhausen: Gesellschaftliche Reihe. – 7. Jg.

Michel 1972[2]: **Michel, G.** (Hrsg.) Einführung in die Methodik der Stiluntersuchung. – Berlin.

Michel 1980: **Michel, G.** Sprachliche Existenzformen und Funktionalstile. Überlegungen zur stilistischen Differenzierung der Umgangssprache. – In: Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Bd 33. – H. l. – S. 75-79.

Mičirin 1973: **Мичирин, В. Н.** Язык как система категории отображения. – Кишинев: Штиинца. – 237 с.

Middleton 1975[6]: **Middleton, M. J.** The Problem of Style. – London.

Mihailović 1981: **Михаиловић, Љубомир.** Појам и одлике стручног језика. – In: Живи језици. – Београд. – XXIII. – Бр. 1-4. – С. 10-15.

Mihajlov 1961: **Михайлов, М. М.** О языке публичных выступлений. – Чебоксары: Чувашское гос. издат-во.

Mihajlov 1968: **Михайлов, М. М.** Стилистика русской речи. – Чебоксары: Чувашское гос. книжное издат-во. – 370 с.

Mihălă 1981: **Mihălă, E.** Stilistica funtionala şi taxonomia textelor. – In: Studii şi Cercetări Linguistice. – Bucureşti. – 32. – 1. – S. 37-42.

Mihalkovič 1986: **Михалкович, В. И.** Изобразительный язык средств массовой коммуникации. – Москва: Наука. – 223 с.

Mihejeva 1978: **Михеева, Н. С.** Некоторые характеристики учебного математического текста. – In: Общение: теоретические и прагматические проблемы. – Москва. – С. 49-55.

Mihnevič 1986: **Михневич, А. Е.** Ораторское искусство лектора. Хрестоматия. – Москва: Знание. – 256 с.

Miko 1960[2]: **Miko, F.** Sloh. Skriptá. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 135 s.

Miko 1966: **Miko, F.** Z problémov estetiky jazyka. – In: Slovenské pohľady. – Bratislava. – 82. – Č. 9. – S. 23-30.

Miko 1969: **Miko, F.** Estetika výrazu. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 292 s.

Miko 1970: **Miko, F.** Text a šlýl. – Bratislava: Smena. – 188 s.

Miko 1973a: **Miko, F.** Odsek, téma, štýl. – In: Segmenty a kontext. – Bratislava. – S. 25-30.

Miko 1973b: **Miko, F.** Стилистика и теория перевода специального текста. – In: Slavica Slovaca: Bratislava. – Roč. 8. – Č. 3. – S. 264-274.

Miko 1973c: **Miko, F.** Veta v štruktúre štýlu v slovenčine. – Bratislava: Studia Academica Slovaca. – 2. – 117 s.

Miko 1976a: **Miko, F.** K povahe estetickej informácie. – In: Slovenská literatúra. – Bratislava. – 23. – Č. 3. – S. 263-278.

Miko 1976b: **Miko, F.** Literárne vzdelanie, informácia a redundancia. – In: Literárne vzdelanie. Štúdie. – Martin: Matica slovenská. – S. 11-20.

Miko 1976c: **Miko, F.** Štylistika a redundancia. – In: Studia Academica Slovaca. – Bratislava: Alfa. – 5. – S. 239-256.

Miko 1976d: **Miko, F.** Štýlové konfrontácie. – Bratislava: Slovenský spisovateľ. – 347 s.

Miko 1976e: **Miko, F.** Výrazové kategórie štýlu. – In: Pojmoslovie literárnej komunikácie. Pedagogická fakulta. – Nitra. – S. 67-76.

Miko 1980: **Miko, F.** Stil kao semiotičko-komunikacijski proces. – In: Književna reč. – Beograd. – 9 (25. 10). – Br. 153. – S. 8.

Miko 1981: **Miko, F.** Stil i informacija. II. – In: Književna reč. – Beograd. – 10 (25. 1). – Br. 159. – S. 8.

Miko 1982a: **Miko, F.** Semioticko-komunikačný model štýlu a textu. – In: Miko F. Hodnoty a literárny proces. – Bratislava: Tatran. – S. 34-58.

Miko 1982b: **Miko, F.** Semiotický aspekt textu. – In: O interpretácii umeleckého textu. 7. Zborník štúdií Vedeckovýskumného pracoviska literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty v Nitre. – Nitra.

Miko 1985: **Miko, F.** Verš v recepcii poézie. – Nitra: Pedagogická fakulta. – 131 s.

Miko i dr. 1976: **Miko, F.; Zajac, P.; Popovič, A.; Kopál, J.; Liba, P.** Štýl – komunikácia – dielo. – In: Slavica Slovaca. – Bratislava. – 11. – S. 124-134.

Milanović 1981: **Милановић, Ђурђа.** Језик женске штампе. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 66–82.

Miler/Svift 1981: **Милер, К.; Свифт, К.** Семантича поларизација. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 53-65.

Miletić 1938: **Милетић, М.** Наш административни језик. – In: Наш језик. – Београд. – Св. 9-10. – С. 268-269.

Milic 1967: **Milic, L. T.** (ed.). Style and Stylistics. An Analytical Bibliography. – New York: The Free Press.

Milory 1980: **Milroy, L.** Language and Social Networks. – Oxford: Blackwell. – XII. – 218 pp.

Milosavljević 2000: **Милосављевић, Петар.** Логос и парадигма. – Београд: Требник. – 196 с.

Milošević 1970: **Milošević, Ksenija**. Futur II i sinonimski oblici u savremenom srpskohrvatskom jeziku. – Sarajevo: ANUBiH. – (1971) . – 194 s.

Milovanova 1976: **Милованова, Н. Я.** Наблюдения над некоторыми средствами экспрессивности научной речи (На материале произведений акад. В. В. Виноградова). – In: Уч. зап. Пермского ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 5. – С. 140-150.

Mindeli 1980: **Миндели, Е. И.** Системный анализ лексики научного текста. – In: Вопросы методики и лингвистики. – Москва. – С. 28-30.

Minović 1982: **Minović, Milovije.** Srpskohrvatski jezik. IV. – Sarajevo: Svjetlost. – 190 s.

Miodek 1983: **Miodek, I.** Kultura języka w teorii i practice. – Wrocław: Wydawnictwo Uniw. Wrocławskiego. – 98 s.

Mišajeva 1961: **Мишаева, М. Д.** О некоторых структурно-стилевых особенностях современной публицистики. – In: Вопросы языкознания. К 80-летию А. М. Лукьяненко. – Ульяновск. – С. 233-241.

Mišajeva 1978: **Мишаева, М. Д.** Экспрессивно-функциональная характеристика публицистического стиля. – In: Вопросы стилистики русского языка. – Ульяновск. – С. 3-52.

Mišković 1969: **Мишковић, Лазар**. Словенска антитеза и њена језичко-стилска функција. – In: Настава и васпитање. – Београд. – XVIII (IV). – Бр. 3. – С. 325-332.

Mistrík 1964: **Mistrík, J.** K otázke štylov, postupov a útvarov v systematike štylistiky. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – Roč. 29. – Č. 3. – S. 144-151.

Mistrík 1965: **Mistrík, J.** Slovenská štylistika. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 312 s.

Mistrík 1967: **Мистрик, И.** Математико-статистические методы в стилистике. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 42-52

Mistrík 1968: **Mistrík, J.** Kompozícia jazykového prejavu. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 172s.

Mistrík 1970: **Mistrík, J.** Štylistika slovenského jazyka. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 422 s.

Mistrík 1972a: **Mistrík, J.** Štylistická diferenciácia v slovenčine. – In: Studia Academica Slovaca. – Bratislava: Alfa. – I.

Mistrík 1972b: **Mistrík, J.** Šlylistika proti štylistike. – In: Kultúra slova. – Bratislava. – 6. – S. 200-202.

Mistrík 1973a: **Mistrík, J.** Junktúra vo vecnom a umeleckom texte. – In: Poetyka i stylistyka słowianska. – Wrocław etc. – S. 259-263.

Mistrík 1973b: **Mistrík, J.** Štýl nominálny a verbálny. Kapitolky zo štylistiky (16). – In: Kultura slova. – Bratislava. – 6. – S. 207-209.

Mistrík 1973c: **Mistrík, J.** Tendencie v súčasnej teórii štylistiky. – In: Kultúra slova. – Bratislava. – 7.

Mistrík 1974: **Mistrík, J.** Esejistický štýl. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 39.

Mistrík 1977: **Mistrík, J.** Kapitolky zo štylistiky. – Bratislava: Obzor. – 244 s.

Mistrík 1997: **Mistrík, J.** Štylistika. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 600 s.

Mitrofanova 1973: **Митрофанова, О. Д.** Язык научно-технической литературы. – Москва: Изд-во МГУ. – 147 с.

Mitrofanova 1975a: **Митрофанова, О. Д.** Глагол в научной речи. – In: Русский язык в школе. – Москва. – № 2. – С. 80-86.

Mitrofanova 1975b: **Митрофанова, О. Д.** Язык научно-технической литературы как функционально-стилевое единство. – АДД. – Москва: МГПИ им. В. И. Ленина. – 55 с.

Mitrofanova 1985[2]: **Митрофанова, О. Д.** Научный стиль речи. Проблемы обучения. – Москва: Русский язык. – 128 с.

Mitrofanova/Akišina 1982: **Митрофанова, О. Д.; Акишина, Т. Е.** Учебная лекция как зона влияния научной и разговорной речи. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 79-82.

Mitrović 1976: **Митровић, Живан**. Из новинарске праксе. – Београд: Савет за васпитање и бригу о деци СР Србије. – 253 с.

Mladenov 1980: **Младенов, Марин.** Новинарска стилистика. – Београд: Научна књига. – 287 с.

Mladenov 1983: **Младенов, Марин**. Савремени српскохрватски језик са стилистиком. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – 109 с.

Mladenov 1987: **Младенов, Марин**. Метафора у језику јавног информисања. – Београд: Култура. – С. 186-193.

Mladenović 1973: **Младеновић, Александар**. Језик Владике Данила. – Београд: Матица српска – Књижевно одељење. – 198 с.

Molčanov 1960: **Молчанов, С.** Деловые бумаги. – Москва: Майкоп.

Moles 1958: **Moles, A.** Theorie de l'information et preception estetique. – Paris: Flammarion. – Ruski prevod: Моль, А. Теория информации и эстетическое восприятие. – Москва: Мир, 1966. – 351 с.

Molhova 1977: **Molhova, I.** Is there a Stylistic Structural Level in Language? – In: Балканско езикознание. – София. – Т. 20. – № 3. – С. 13-19.

Moren/Teterevnikova 1960: **Морен, М. К.; Тетеревникова, Н. Н.** Стилистика современного французского языка. – Ленинград: Учпедгиз. – Drugo izdanje: Москва: Высшая школа. – 1970. – 262 с. (na francuskom jeziku).

Morohovski 1969: **Мороховский, А. Н.** Экспликация некоторых исходных понятий стилистики в терминах структурной лингвистики. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 93-95.

Morohovski 1981: **Мороховский, А. Н.** Некоторые основные понятия стилистики и лингвистики текста. – In: Лингвистика текста и методика преподавания иностранных языков. – Киев. – С. 6-13.

Morozova 1964: **Morozova, N. Marja.** O poredbenoj stilističkoj analizi. In: Umjetnost riječi. – Zagreb. – Br. 1. – S. 47-54.

Morpurgo-Taljabue 1968: **Морпурго-Таљабуе, Гвидо.** Савремена естетика. Преглед. – Београд: Нолит. – 570 с.

Moskov 1974: **Москов, М.** Български език и стил. Ръководство за стилизиране. – София: Наука и изкуство. – 279 с.

MPISMK 1985: Методологические проблемы изучения средств массовой коммуникации. – Москва: Наука. – 198 с.

Mučnik 1973: **Мучник, Б. С.** Письменная передача мысли. – Алма-Ата: Мектеп. – 188 с.

Mučnik 1985: **Мучник, Б. С.** Человек и текст. Основы культуры письменной речи. – Москва: Книга. – 252 с.

Mukaramov 1977: **Мукаррамов, М.** К вопросу о классификации функциональных стилей. – In: Сборник научных трудов. – Ташкент: Ташкентский пед. ин-т. – С. 3-10.

Mukařovský 1935: **Mukařovský, J.** Estetická funkce a estetická norma jako sociální fakt. – Praha, 1935. – Prevod: **Мукаржовски, J.** Естетичка функција као социјална чињеница. – Београд: Арс. – С. 79-85. (Prevod 1 glave). – Такође prevedeno na engleski, francuski, njemački, poljski, italijanski, rumunski, japanski, španski i dr.

Mukařovský 1936: **Mukařovský, J.** Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty. – Praha: F. Borový. – 88 s. – Ruski prevod: Мукаржовский, Я. Эстетическая функция, норма и ценность как социальные факты. – In: Труды по знаковым системам. – Тарту: Тартуский ун-т, 1975. – VII. – С. 243-295.

Mukařovský 1940: **Mukařovský, J.** Estetika jazyka. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – 6. – S. 1-27. – Engleski prevod: Mukařovský, J. The aesthetics of language. – A Prague school reader on aesthetics. Literary structure and style. Washington: Georgetown University Press, 1964. – Pp. 31-61. – Prevod:

Mukaržovski, J. Естетика језика. – In: Мукаржовски J. Структура песничког језика. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – С. 7-47. – Takode prevedeno na njemački i rumunski.

Mukařovský 1948[2]: **Mukařovský, J.** Kapitoly z české poetiky. – Praha: Svoboda. – 350 s.

Mukařovský 1966: **Mukařovský, J.** Studie z estetiky. – Praha: Odeon. – 375 s.

Mukařovský 1973: **Мукаржовски, J.** Поетско именовање и естетска функција језика. – In: Трећи програм Радио Београда. – Београд. – Лето. – С. 173-180.

Mukařovský 1973b: **Мукаржовски, J.** Прилог семантици поетске слике. – In: Трећи програм Радио Београда. – Београд. – Лето. – С. 231-238.

Mukařovský 1982: **Mukařovský, J.** Jazyk spisovný a jazyk básnický. – Studie z poetiky. – Praha: Odeon. – S. 34-54. – Ruski prevod: Мукаржовский, Я. Литературный язык и поэтический язык. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 406-431. – Prevod: Mukaržovski, J. Književni jezik i pjesnički jezik. – Izraz. – Sarajevo, 1976. – Br. 2. – S. 216-237.

Mukařovský 1986: **Мукаржовски, J.** Структура песничког језика. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – 190 с.

Mukařovský 1987: **Мукаржовски, Јан.** Структура, функција, знак, вредност. Огледи из естетике и поетике. – Београд: Нолит. – 405 с.

Mukařovský 1999: **Mukařovský, Jan.** Književne strukture, norme i vrijednosti. – Zagreb: Matica hrvatska. – 147 s.

Munen 1981: **Мунен, Жорж.** Лингвистика и филозофија. – Београд: БИГЗ. – 268 с.

Munteanu 1972: **Munteanu, S.** Styl şi expresivitate poetică. – Bucureşti: Ed. ştiintifică. – 279 s.

Murat 1957: **Мурат, В. П.** Об основных проблемах стилистики. – Москва: МГУ. – 43 с.

Murrey/Middleton 1925: **Murrey, J.; Middleton, J.** The Problem of Style. – Oxford.

Murry 1961: **Murry, J. M.** The Problem of Style. – London.

Musić 1896: **Musić, August.** Kondicional u hrvatskom jeziku. – In: Rad JAZU: Razredi filologijsko-historijski i filosofijsko-juridički- Zagreb. – Knjiga CXXVII, XLV. – S. 141-209.

Nagelj 1968: **Нагель, Э.** Функционализм в общественных науках. – In: Информационный бюллетень № 6. Серия: Переводы, рефераты. Структурно-функциональный анализ в современной социологии. Вып. 1 (продолжение). – Москва. – 2.

Najer 1981: **Наер, В. Л.** К описанию функционально-стилевой системы современного английского языка. Вопросы дифференциации и интеграции. – In: Лингвостилистические особенности научного текста. – Москва: Наука. – С. 3-12.

Najer 1985: **Наер, В. Л.** Уровни языковой вариативности и место функциональных стилей. – In: Научная литература: язык, стиль, жанры. – Москва: Наука. – С. 3-15.

Nasedkin 1967: **Наседкин, А. Д.** Язык как средство формирования мысли. – In: Язык и мышление. – Москва: Наука. – С. 65-73.

Nebeský 1982: **Nebeský, L.** O jazyce matematického textu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 43. – S. 88-92.

Nečajeva 1974: **Нечаева, О. А.** Функционально-смысловые типы речи. Описание, повествование, рассуждение. – Улан-Уде: Бурятское книжное издатво. – 260 с.

Neferova 1980: **Неферова Л. В.** Функциональная организация сверхфразовых единств в стиле научно-технической литературы. – In: Романские языки в социальном и географическом пространстве. – Калинин. – С. 104-113.

Nekrasova 1987: **Некрасова, Е. А.** Художественный прием как средство реализации эстетической функции языка. – In: Русский язык: Языковые значения в функциональном и эстетическом аспектах. Виноградовские чтения XIV-XV. – Москва: Наука. – С. 130-143.

Nelisov 1977: **Нелисов, Е. И.** Об историческом изменении грамматического отражения времени. – Научные труды Курского ПИ. – Курск. – Т. 179. – 158 с. – С. 82-93.

Neverova 1973: **Неверова, Н. В.** Служебные слова как диагностирующие показатели стилей современного русского литературного языка. – АКД. – Минск. – 19 с.

Ničeva 1959: **Ничева, К.** Стилитично разслоение на лексиката на съвременния български книжовен език. – In: Известия на ИБЕ. – София. – VI. – 99.

Nikitina 1961: **Никитина, С. Е.** К вопросу о синонимии действительного и страдательного оборотов. – In: Вопросы языкознания: К 80-летию А. М. Лукьяненко. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та. – С. 215-223.

Nikodinovski 1983: **Никодиновски, З.** Семиотика на говорната комуникација. – In: Разгледи. – Скопје. – XXV. – 4. – С. 481-491.

Nikolajeva 1979: **Николаева, В. В.** Эстетика языка и речи. – Ленинград: Знание. – 39 с.

Nikolajeva 1990: **Николаева, Т. М.** Опыт классификации ученых: метод – объект. – In: Вопросы кибернетики. Язык логики и логика языка. – Москва: АН СССР, Научный совет по комплексной проблеме „Кибернетика“. – С. 186-190.

Nisio 1983: **Нисио, Минору.** Язык японцев. – In: Языкознание в Японии. Отрывки из сочинений лингвистов, принадлежащих школе языкового существования. – Москва: Радуга: 1983. – С. 123-133.

NL 1985: Научная литература. Язык. Стиль. Жанры. – Москва: Наука. – 336 с.

NN 1996: Zakon o normizaciji. – In: Narovne novine. – Zagreb. – 10. 7. 1996. – Br. 55.

Norma 1969: Норма и социальная дифференциация языка. – Москва: Наука.

Nosenko 1981: **Носенко, Э. Л.** Эмоциональное состояние и речь. – Киев: Вища школа. – 195 с.

Nova kritika 1973: Нова критика / Избор текстова, предговор и белешке Христић Јован. – Београд: Нолит, 1973. – 481 с.

Novák 1966: **Novák, P.** K jednomu modelu stylistické složky jazykového kódování. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 27. – S. 29-40.

Novak 1972/73: **Novak, F.** Slovenski poslovni jezik. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – XVIII. – 5. – S. 172-179.

Novak 1980: **Novak, F.** Poslovni in uradovalni jezik. – Ljubljana.

Novaković 1872: **Новаковић, Стојан**. Језик и стил. – Београд: Штампарија Н. Стефановића. – 23 с.

Novgorodov 1975: **Новгородов, М. А.** К вопросу о принципах классификации стилей. – In: Научные труды Новосибирского пел. ин-та. – Новосибирск. – Вып. 119. – С. 77 – 81.

Novikov 1978: **Новиков, В.** Поэтика рецензии. – In: Литературное обозрение. – Москва. – № 7. – С. 18-24.

Novikov 1988: **Новиков, Л. А.** Художественный текст и его анализ. – Москва: Русский язык. – 301 с.

Novo 1981: Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистика текста. – Москва: Прогресс. – Вып. 8.

Novotný 1970: **Novotný, J.** K problematice základní stylové charakteristiky spisovných jazykových prostředků. – In: Naše řeč. – Praha. – 53. – S. 65-72.

Nowakowska 1977: **Nowakowska, N**. Language of Poetry and Generative Grammar. Toward generative poetics? – Poznań: Uniw. im. A. Mickiewicza. – 137 pp.

Nowottny 1962: **Nowottny, W.** The Language Poetic Use. – London: University of London, The Athlone Press.

Nurmela 1983: **Нурмела, Е.** Языковые проблемы законодательства в СССР. – In: Советское право. – Таллин. – № 1. – С. 38-40.

NŽ 1973: Novinářské žánry. I. – Praha: Knihovnička novináře.

O lingvostilistici 1950: О лингвостилистици проф. А. Белића. – In: Јужнословенски филолог. – Београд. – XVIII. – Бр. 1-4. – С. 1-37.

O'Donnell/Todel 1980: **O'Donnell, W. R.; Todel, L.** Variety in Contemporary English. – London etc.: Alien & Unwin. – 156 pp.

Obnorskaja 1972: **Обнорская, М. Е.** К проблеме нормы в языке и стиле. – In: Стиль и контекст. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 46-56.

Ocvirk 1952: **Ocvirk, A.** Izražna sredstva besedne umetnosti. – In: Obzornik. – Ljubljana. – VII. – 1. – S. 24-28.

Odincon 1980: **Одинцов, В. В.** Стилистика текста. – Москва: Наука. – 262 с.

Odincov 1979: **Одинцов, В. В.** Элементы художественного описания в судебной речи. – In: Очерки по стилистике художественной речи. – Москва. – С. 137-154.

Odincov 1981: **Одинцов, В. В.** Стилистика текста. – АКД. – Москва: Ин-т русского языка АН СССР. – С. 4-2.

Oestergren 1908**: Oestergren, O.** Stilistik. Sprakvetenskap. – Stockholm.

Ohman 1964: **Ohman, R.** Generative Grammars and the Conception of Literary Style. – In: Word. – New York. – Vol. 20. – 3. – Pp. 423-439.

OiČ 1986: Общие и частные проблемы функциональных стилей / Отв. редактор Цвиллинг М. Я. – Москва: Наука. – 216 с.

OIT 1981: Об интерпретации художественного текста. – Сб. ст. Кабинета литературной коммуникации и экспериментальной методики. – Братислава: Словацкое педагогическое изд-во. – 6. – 236 с.

Okál 1966: **Okál, M.** Latinska štýlistika. – Bratislava.

Oljški 1934: **Ольшки, Л.** История научной литературы на новых языках. – Москва.

OOI 1973: Об ораторском искусстве. – Москва.

OP 1954: Обзор полученных статей. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 80-87.

Opara 1974: **Opara, S.** Język a religijność. – In: Studia filozskie. – Warszawa. – 7. – S. 115-128.

OPiMLI 1966: О принципах и методах лингвостилистичсского исследования. – Москва: МГУ.

OpiP 1964-1966: О публицистике и публицистах. – Ленинград. – Вып. 1-2.

OPL 1982: Основные понятия лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – 169 с.

OPS 1956: O problemach stylistyki. – In: Zeszyty językoznawcze. – Warszawa. – 5. – 217.

Oraić-Tolić 1990: **Oraić-Tolić, Dubravka.** Teorija citatnosti. – Zagreb: Grafički zavod Hrvatske. – 235 s.

Orožen 1975: **Orožen, M.** Knjižna norma in umetniški jezik v časovnem razvoju. – In: Linguistica. – Ljubljana. – XV. – S. 115-132.

Osgood 1961: **Osgood, Ch. E.** Some Effects of Motivation on Style of Encoding. – In: Style in Language / Ed. by Thomas A. Sebeok. – New York – London.

Osnovi 1970: Основы технической эстетики. – Москва: Всесоюзный научн.-исслед. ин-т техн. эстетики. – 158 с.

OSNR 1971: Особенности стиля научной литературы. – Ленинград.

Ostojić 1976: **Остојић, Бранислав.** Језик Петра I. Петровића. – Титоград: Црногорска АНУ. – 302 с.

Ostojić 1976: **Остојић, Бранислав.** Синтаксичке функције потенцијала у језику „Горског вијенца“ П. П. Његоша и спјеву „Смрт Смаил-аге Ченгића“ И. Мажуранића. – In: Зборник радова Педагошке академије. – Никшић. – Бр. 5-6 (1975-1976). – С. 41-61.

OVP 1958: O vědeckém poznání soudobých jazyků / Věd. red. Dostál A. – Praha: Nakl. ČSAV. – 299 s.

OZ 1932: Obecné zásady pro kulturu jazyka. – In: Spisovná čestina a jazyková kultura. – Praha. – S. 245-258. – Ruski prevod: Общие принципы культуры языка. – In: Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 394-405.

PA 1983: Прагматические аспекты функционирования языка. – Барнаул: АГУ. – 186 с.

Padučeva 1973: **Падучева, Е. В.** Наименование объектов – проблема семантики и стилистики. – In: Сборник статей по вторичным моделирующим системам. – Тарту: Тартуский гос. ун-т. – С. 148-151.

Pahutkin 1973: **Пахуткин, П. И.** Функциональные особенности речевой образности в научном стиле. – АКД. – Москва. – 33 с.

Pajić 1976: **Пајић, Милутин**. Крађи перфект у роману „Корени“ Д. Ћосића. – Ниш: Градина. – XI. – Бр. 3. – С. 24-36.

Pak 1966: **Pak, Ensun.** Coson Munèheron (Korejska stilistika). – Phjenjan.

Palijevski 1965: **Палиевский, П. В.** Постановка проблемы стиля. – Теория литературы. – Москва. – Кн. 3.

Pandurević 1920: **Пандуревић, Сима.** Огледи из естетике и интегрална поезија. – Београд: Напредак, 1920. – 111 с.

Panfilov 1968: **Панфилов, А. К.** Лекции по функциональной стилистике русского языка. – Москва.

Panfilov 1972: **Панфилов, А. К.** Лекции по стилистике русского языка. – Москва: – Ч. I: 161 с. – Ч. II: 264 с.

Panfilov 1973: **Панфилов, А. К.** Стили языка и стили речи. (Из материалов по стилистике современного русского языка). – In: Сборник научн. тр. МГПИ иностр. языков. – Москва. – Вып. 73. – С. 218-223.

Panfilov 1974: **Панфилов, А. К.** История становления публицистического стиля современного русского языка. – АДД. – Москва. – 42 с.

Panov 1962: **Панов, М. В.** О развитии русского языка в советском обществе (К постановке проблемы). – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 3-16.

Panov 1970: **Панов, М. В.** О стилях произношения (в связи с общими проблемами стилистики). – In: Развитие современного русского языка. – Москва: Изд. АН СССР.

Panova 1980: **Панова, И. И.** Исследование специфических особенностей коммуникативной организации высказывания. На материале различных функциональных стилей русского языка. – АКД. – Москва: МГУ. – 20 с.

Paraholski 1982: **Парахолский, Б. А.** Стиль мышления. Философские аспекты стиля в сфере языка, культуры и познания. – Киев. – 179 с.

Patrušev 1978: **Патрушев, В. А.** Структурно-семантические различия письменной и устной речи. – АКД. – Москва. – 25 с.

Pauliny 1949: **Pauliny, E.** Dejiny spisovnej slovenčiny. – In Slovenská vlastiveda. – Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení. – V, die1. 1, zväzok (Literatúra a jazyk). – S. 325-428.

Pauliny 1955: **Pauliny, E.** O funkčném rozvrstvení spisovného jazyka. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 16. – Č. 1. – S. 17-24.

Pauliny 1960: **Pauliny, E.** Funkčné jazykové štýly a ich klasifikácia. – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole. – Bratislava. – 8. – S. 229-234.

Pauliny 1983: **Pauliny, E.** O jazyku a štýle slovenskej prózy. – Bratislava. – 282 s.

Pauliny/Ružička 1968[5]: **Pauliny, E.; Ružička, J.** Slovenská gramatika. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 583 s.

Pautinska 1973: **Паутинская, В. А.** Функциональные стили речи и язык художественной литературы. – In: Сборник научн. трудов МГПИ иностранных языков. – Москва. – Вып. 73. – С. 237-248.

Pavešić 1968: **Pavešić, Slavko**. Jezik Stjepana Matijevića. – In: Rasprave Instituta za jezik. – Zagreb: JAZU. – Knj. I. – 484 s.

Pavlović 1954: **Павловић, Миливој.** Стил и проблеми стилистике. – In: Књижевност и језик у школи. – Београд. – I. – Бр. 6. – С. 379-389.

Pavlović 1958: **Павловић, Миливој.** Основи проучавања језика и стила наших књижевника. – In: Јужнословенски филолог. – Београд. – XXIII. – С. 1-4. – С. 51-61.

Pavlović 1960: **Павловић, Миливој.** Проблеми стила. – Београд: Научна књига. – 140 с.

Pavlović 1969: **Павловић, Миливој.** Проблеми и принципи стилистике. – Београд: Завод за издавање уџбеника СРС. – 287 с.

Pazuhin 1963: **Пазухин, Р. В.** Учение Бюлера о функциях языка как попытка психологического решения лингвистических проблем. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 94-103.

Pazuhin 1979: **Пазухин, Р. В.** Язык, функция, коммуникация. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 42-50.

Peciar 1964: **Peciar, Š.** K štylistickým termínom *hovorový*/*ústny* – *písaný*/*písomý*. – In: Československý terminologický časopis. – Praha. – 3.

Peciar 1965: **Peciar, Š.** Jazykové prostriedky hovorového štýlu spisovnej slovenčiny. – In: Jazykovedné štúdie. – Bratislava. – 8 (p. č. 2559). – S. 42-70.

Pekelis 1982[3]: **Пекелис, В.** Кибернетическая смесь. – Москва: Знание. – 287 с.

Peleš 1989: **Peleš, Gajo**. Priča i značenje (semantika pripovjednog teksta). – Zagreb: Naprijed. – 325 s.

Perebejnos 1974: **Перебейнос, В. И.** Методы и уровни моделирования нулевого стиля. – In: Вопросы статистической стилистики. – Киев. – С. 16-17.

Perkner 1982: **Perkner, S.** Žánry rozhlasové žurnalistiky. – Praha: Univerzita Karlova. – 133 s.

Pešikan 1956: **Пешикан, Митар**. О неким специфичностима у употреби приповедачког императива. – In: Наш језик. (Нова серија). – Београд. – Год. VII. – Бр. 5-6. – С. 153-166.

Peškovski 1930: **Пешковский, А. М.** Вопросы методики родного языка, лингвистики и стилистики. – Москва – Ленинград.

Peškovski 1959: **Пешковский, А. М.** Роль грамматики при обучении стилю. – In: Пешковский А. М. Избранные труды. – Москва: Учпедгиз. – С. 147-156.

Petković 1970: **Petković, Novica.** Principi Lotmanove strukturalističke poetike. – Predgovor za knjigu J. Lotmana „Predavanja iz strukturalne poetike“. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika. – S. 3-30.

Petković 1972: **Petković, Novica.** Artikulacija pesme II. – Sarajevo: Svjetlost. – 236 s.

Petković 1975a: **Петковић, Новица.** Језик у књижевном делу (варијације на тему Опојаза). – Београд: Нолит. – 455 с.

Petković 1975b: **Петковић, Новица.** Од формализма ка семиотици. – Београд: БИГЗ – Јединство. – 343 с.

Petković 1978: **Петковић, Новица.** Проблеми композиције у семиотичкоме осветљењу Бориса Успенског. – Предговор књизи Б. А. Успенског „Поетика композиције. Семиотика иконе“. – Београд: Нолит. – 374 с.

Petravić 1939: **Петравић, Анте.** Класична метрика у хрватској и српској књижевности. – Београд: Луча, Библиотека Задруге професорског друштва, 1939. – 139 с.

Petriščeva 1972: **Петрищева, Е. Ф.** Стиль и стилистические средства. – In: Стилистические исследования. – Москва: Наука. – С. 107-174.

Petriščeva 1983: **Петрищева, Е. Ф.** Стилеобразующие факторы и стилистически окрашенная лексика. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 29-33.

Petrov 1974: **Петров, В. М.** Лексико-семантическое моделирование реального времени в поэзии. – In: Научные труды Омского ПИ. – Омск. – Вып. 89. – С. 52-59.

Petrov 1985: **Петров, В. В**. Научные метафоры: природа и механизм функционирования. – In: Философские основы научной терии. – Новосибирск: Наука. – С. 196-220.

Petrov i dr. 1978: **Петров, В. М.; Каменский, С. Н.; Шепелова, С. И.** „Прозначность“ стиля прозы: опыт экспериментального исследования восприятия. – In: Проблемы структурной лингвистики. 1976. – Москва: Наука. – С. 297-317.

Petrova 1977: **Петрова, Т. Н.** К вопросу об экстралингстических факторах выделения функциональных стилей. – Вопросы романо-германской и славянской филологии. – Минск: Минский ПИИЯ. – С. 150-160.

Petrović 1937: **Петровић, Љубомир.** Техника стила. Основни појмови. – Београд: Геца Кон Д. Д. – 189 с.

Petrović 1971: **Петровић, Раде**. О неким особинама претерита у роману „На Дрини ћуприја“. – In: Књижевност и језик. – Београд. – XVIII. – Бр. 3-4. – С. 88-94.

Petrović 2000[3]: **Петровић, Сретен.** Естетика. – Београд: Филолошки факултет, Народна књига. – 311 с.

Petrović 1972: **Петровић, Сретен.** Негативна естетика. Шелингово место у естетици немачког идеализма. – Ниш: Градина, 1972. – 280 с.

Petrović 1986: **Петровић, Светозар.** Облик и смисао. Списи о стиху. – Нови Сад: Матица српска. – 486 с.

Petrović 1989: **Petrović, Vladislava.** Novinski komentar u svetlu jezičkih procesa u novinama. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – Godina XVIII. – Br. 3. – S. 149-156.

Peukert 1977: **Peukert, H.** Positionen einer Linguostilistik. – Berlin: Akad.-Verlag. – 93 S.

PF 1984: Принципы функционирования языка в его речевых разновидностях. – Пермь.

PGŽ 1962: Проблемы газетных жанров. – Ленинград.

Piotrovska i dr. 1962: **Пиотровская, А. А.; Пиотровский, Р. Г. Разживин К. А.** Энтропия русского языка. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 115-130.

Piotrovski 1954: **Пиотровский, Р. Г.** О некоторых стилистических категориях. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 55-68.

Piotrovski 1960: **Пиотровский, Р. Г.** Очерки по стилистике французского языка. – Ленинград. – 173 с.

Piotrovski 1962: **Пиотровский, Р. Г.** О теоретико-информационных параметрах устной и письменной форм языка. – In: Проблемы структурной лингвистики. – Москва: ИНЯ АН СССР. – С. 43-59.

Piotrovski 1968: **Пиотровский, Р. Г.** Информационные измерения языка. – Ленинград: Наука. – 116 с.

Piotrovski 1978: **Пиотровский, Р. Г.** Инженерная лингвистика и теория языка. – Ленинград: Наука. – 112 с.

Piotrovski i dr. 1977: **Пиотровский, Р. Г.; Бекталь, К. Б.; Пиотровский, А. А.** Математическая лингвистика. – Москва: Высшая школа. – 383 с.

Pisanova 1997: **Писанова, Т. В.** Национально-культурные аспекты оценочной семантики: Эстетические и этические оценки. – Москва: ИКАР. – 320 с.

Pisarek 1969: **Pisarek, W.** Problematyka i metody badania języka w prasie. – In: Metody i technika badawcze w prasoznawstwie. – Warszawa. – T. l. – S. 201-222.

PJ 1982: Поэтический язык и речевая норма. – Челябинск.

PL 1979: Проблемы лингвостилистики. – Москва: МГПИ иностр. языков им. М. Тореса. – 90 с.

Platon 1982: **Платон.** Дијалози. – Београд: Глобус. – 229 с.

Pleščenko 2001: **Плещенко, Т. П.** Стилистика и культура речи. – Минск: ТетраСистемс. – 544 с.

Pleskačeva 1984: **Плескачева, М. О.** Отношение содержания высказывания к действительности в текстах разных функциональных стилях. – АКД. – Москва: МГПИИЯ. – 24 с.

PLK 1967: Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс. – 559 с.

PLS 1969: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – 175 с.

Poezija 1975: Поезија. – Београд: Нолит. – 583 с.

Pogorelec 1965: **Pogorelec, Breda.** Vprašanja govorjenega jezika. – In: Jezikovni pogovori. – Ljubljana. – S. 132-156.

Pogorelec 1979: **Pogorelec, Breda.** Slovenski knjižni jezik, zgodovina slovenskega knjižnega jezika in stilistika. – In: Anthropos. – Ljubljana. – 1-2. – S. 204-208.

Pogorelec 1981-82: **Pogorelec, Breda.** Zvrstna in slogovna razčlenjenost slovenskega knjižnega jezika v obdobjih pred Prešernom. – In: Македонски јазик. – Скопје. – S. 591-601.

Polanšćak 1952a: **Polanšćak, Antun.** Bufon i stil. – In: Hrvatsko kolo. – Zagreb. – V. – Br. 9-10. – S. 545-546.

Polanšćak 1952b: **Polanšćak, Antun.** Izraz i stil. – In: Hrvatsko kolo. – Zagreb. – V. – Br. 6. – S. 332-335.

Polenina/Siljčenko 1987: **Поленина, С. В.; Сильченко, Н. В.** Научные основы типологии нормативно-правовых документов. – Москва: Наука. – 152 с.

Poliščuk 1977: **Полищук, Г. Г.** Приемы научно-популярного изложения. – Москва: Знание. – 36.

Poliščuk i dr. 1977: **Полищук, Г. Г. и др.** Язык лекции в системе функциональных типов речи. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 13. – С. 53-69.

Polovina 1999: **Половина, Весна.** Семантика и текстлингвистика. – Београд: Чигоја штампа. – 245 с.

Poltoracki 1974: **Полторацкий, А. И.** Английская терминология лингвистической стилистики. – АКД. – Москва: МГУ. – 26 с.

Pomagalo 1985: Помогало по стилистика на българския книжовен език. – София: Наука и изкуство. – 240 с.

Popov 1975: **Попов, К. П.** Въпроси на езиковата стилистика. – София: Народна просвета. – 109 с.

Popov/Dankov 1981: **Попов, К. Г.; Данков, Е.** Стилистика и семиотика. – In: Годишник на Висшия педагогически институт в Шумен (Филол. фак.). – София. – Т. 5А. – С. 49-76.

Popovič 1983: **Popovič, A.** Komunikačné projekty literárnej vedy. – Nitra: Pedagogická fakulta. – 167 s.

Popovič 1966: **Попович, М.** В. О философском анализе языка науки. – Киев.

Popović 1959: **Поповић, Богдан.** Два огледа из теорије стила. – Нови Сад: Матица српска. – 195 с.

Popović/Stanojčić 1992[2]: Поповић, **Љубомир; Станојчић, Живојин.** Граматика српског језика. – Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Завод за издавање уџбеника. – 400 с.

Popović 2000: **Поповић, Људмила.** Епистоларни дискурс украјинског и српског језика. – Београд: Филолошки факултет. – 305 с.

Porena 1908: **Porena, M.** Dello stilo.

Porohovščikov 1910: **Пороховщиков, Т. С.** Искусство речи на суде. – Санкт Петербург.

Posavac 1986: Posavac**, Zlatko.** Estetika u Hrvata. Istraživanja i studije. – Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske. – 307 s.

Posavac 1986: **Posavac, Zlatko.** Estetika u Hrvata. Istraživanja i studije. – Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske. – 307 s.

Postovalova 1982: **Постовалова, В. И.** Язык и деятельность. Опыт интерпретации концепции В. Гумбольдта. – Москва: Наука. – 222 с.

Potapova 1981: **Потапова, Ж. Е.** Экстралингвистичсские факторы, влияющие на стиль и язык литературы для детей и юношества. – In: Вестник Харьковского ун-та. – Харьков. – № 200. – С. 72-77.

Potaškina 1977: **Поташкина, Ю. А.** О типах временной локализации событий и категориях абсолютного и относительного времени в русском языке. – In: Научные труды Курского ПИ. – Курск. – Т. 179. – 158 с. – С. 94-109.

Potebnja 1976: **Потебня, А. А.** Эстетика и поэтика. – Москва: Искусство. – 614 с.

Potocka 1974: **Потоцкая, Н. П.** Стилистика современного французского языка. Теоретический курс. – Москва: Высшая школа. – 247 с.

Prachár 1982: **Prachár, J.** Princípy a technika reklamy. – Bratislava: Alfa. – 242 s.

Prague school 1964a: A Prague school reader in linguistics. – Bloomintgon: Indiana univ. press. – 485 pp.

Prague school 1964b: A Prague School reader on esthetics, literary structure, and Style. – Selected and transl. from the original Cz. by Paul L. Garvin. – Washington: D. C.

Prague School Reader 1964: A Prague School Reader on Aesthetics, Literary Structure, and Style / Selected by Paul L. Garvin. – Washington: D.C.: Georgetown UP.

Pranjić 1961/1962: **Pranjić, Krunoslav.** Problemi proučavanja jezika i stila u suvremenih pisaca. – In: Jezik. – Zagreb. – Br. 3: s. 118-120. – Br. 4: s. 90-91.

Pranjić 1970: **Pranjić, Krunoslav.** Za komparativnu stilistiku. – In: Umjetnost riječi. – Zagreb. – 1-2. – S. 189-192.

Pranjić 1973: **Pranjić Krunoslav.** Lingvostilistika. – Treći program Radio Beograda. – Beograd. – Leto. – S. 253-268.

Pranjić 1985[3]: **Pranjić, Krunoslav.** Jezik i književno djelo. – Beograd: Nova prosveta. – 1985. – 251 s.

Pranjić 1991: **Pranjić, Krunoslav.** Jezikom i stilom kroza književnost. – Zagreb: Školska knjiga. – 265 s.

Pravopis 1960: Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom / Izradila Pravopisna komisija. – Zagreb – Novi Sad: Matica hrvatska – Matica srpska. – 885 s.

Predić 1951: **Предић, Светислав**. Вештина писања. – Београд: Ново поколење. – С. 31-32.

Privalova 1969: **Привалова, М. Н.** О типах и стилях литературного языка. – Вопросы теории истории языка. – Ленинград: ЛГУ. – С. 84-91.

Prjanišnikov 1974: **Прянишников, Е. А.** Допустимы ли в законодательном языке тропы. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та. Государство, право, законность. – Пермь. – Т. 303. – Вып. 5. – С. 73-78.

Prohorov 1968: **Прохоров, Е. П.** Публицистика в жизни общество. – Москва.

Prohorov 1973: **Прохоров, Е. П.** Публицист и действительность. – Москва.

Prop 1984: **Проп, В. Я.** Морфология сказки. – Ленинград: Изд-во ЛГУ. – 334 с.

Prop 1986: **Пропп, В. Я.** Исторические корни волшебной сказки**. –** Ленинград: Издво Ленинграского ун-та. – 365 с.

Przewodnik 1995: Przewodnik po stylistyce polskiej / Redaktor naukowy Stanisław Gajda. – Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej. – Opole. – 477 s.

PS 1975: Предмет семиотики. Теоретические и практические проблемы действия средств массовых коммуникаций. – Москва: МГУ. – 406 с.

Pumjanski 1974: **Пумянский, А. Л.** Информационная роль порядка слов в научной и технической литературе. – Москва: Наука. – 247 с.

Pumjanski 1984: **Пумянский, А. Л.** Фонетические закономерности научной и технической литературы. – Калинин: Калининский гос. ун-т. – 74 с.

PV 1980: Проблемы внутриструктурного и функционального описания языка.– In: Уч. зап. Тартуского гос. ун-та: Труды по русской и славянской филологии. – Тарту. – Т. XXXIII. – Вып. 524. – 169 с.

Queneau 1956[31]: **Queneau, R.** Exercices de style. – Paris: NRF, Gallimard. – Prevod: Keno, R. Stilske vežbe. – Beograd: Rad, 1977. – 133 s.

Quik 1982: **Quik, R.** Style and Communication in the English Language. – London: Arnold. – VIII. – 136 pp.

Radenković 1974: **Раденковић, Љубомир.** Лингвостилистика и структурализам у науци о књижевности и настави књижевности. – Београд: Научна књига. – 91 с.

Radman 1995: **Radman, Zdravko.** Metafore i mehanizmi mišljenja. – Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo. – 210 s.

Radojičić 1991: **Radojičić, Sofka**. Neželjeni efekti metaforičnog izraza. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.

Radovanović 1970: **Радовановић, Милорад**. О наративним глаголским облицима. – In: Прилози проучавању језика. – Нови Сад – Београд. – Бр. 5. – 322 с.

Radovanović 1974: **Радовановић, Милорад**. О неким функцијама аориста и имперфекта у језику Борислава Радовића. – In: Годишњак Филозофског факултета. – Нови Сад. – XVII/1. – С. 209-212.

Radovanović 1975: **Радовановић, Милорад**. Значења и функције плусквамперфекта у „Роману о Лондону“ Милоша Црњанског. – In: Годишњак Филозофског факултета. – Нови Сад. – XXIII/1. – С. 165-179.

Radovanović 1986: **Радовановић, Милорад.** Социолингвистика. – Нови Сад: Књижевна заједница –Дневник. – 305 с.

Rahmanin 1973: **Рахманин, Л. В.** Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов. – Москва: Высшая школа. – 272 с.

Rakitov 1971: **Ракитов, А. И.** Курс лекций по логике науки. – Москва: Высшая школа. – 176 с.

Rally 1926: **Rally, Ch.** Stylistique et linguistique générale. – Le langage et la vie. – Paris: Payot.

Rasi 1981: **Раси, Е.** Неке ријечи на језику хранитељке. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 83-87.

Rasporov 1976: **Распоров, И. П.** Методология u методика лингвистических исследований. (Методы синхронного изучения языка). – Воронеж: Воронежский ун-т. – 110 с.

Razinkina 1965: **Разинкина, Н. М.** О преломлении эмоциональных явлений в стиле научной прозы. – In: Особенности языка научной литературы. – Москва: Наука.

Razinkina 1972: **Разинкина, Н. М.** Стилистика английской научной речи. Элементы эмоционально-субъективной оценки. – Москва: Наука. – 168 с.

Razinkina 1978: **Разинкина, Н. М.** Развитие языка английской научной литературы. Лингвостилистические исследования. – Москва: Наука. – 211 с.

Razinkina 1982: **Разинкина, Н. М.** О понятии языковой нормы применительно к функциональному стилю. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 98-101.

Razinkina 1985: **Разипкина, Н. М.** О возможности приложения некоторых критериев эстетики к формулировке лингвистического понятия „функциональный стиль“. – In: Функциональный стиль: лингвометодические аспекты. – Москва: Наука. – С. 3-14.

Razinkina 1986: **Разинкина, Н. М.** Об устойчивости функционального стиля. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 4. – С. 114-119.

Read 1956: **Read, H.** English Prose Style. – London.

Registracija 1985: Регистрация актов гражданского состояния / Под редакцией Грачевой В. А. – Москва: Юридическая литература. – 176 с.

Rejman 1978: **Рейман, Е. А.** О значении слов в текстах разных функциональных стилей. – In: Стиль научной речи. – Москва. – С. 117-128.

Renčler 1995: **Ренчлер, И. и др.** Красота и мозг. Биологические аспекты эстетики. – Москва: Мир. – 335 с.

Rensky 1972: **Rensky M.** The Frequency of Word Classes as a Funktion of Style and Linguistic Structure. – In: The Prague School of Linguistics and Language Teaching. – London: Oxford University press. – Pp. 224-233.

Revzin 1962: **Ревзин, И. И.** Модели языка. – Москва: АН СССР. – 191 с.

Revzin 1967: **Ревзин, И. И.** Метод моделирования и типология славянских языков. – Москва: Наука. – 299 с.

Revzin 1970: **Revzin, I. O.** Generative grammars, stylistics and poetics. – In: Знак, язык, культура. – Hague – Paris. – С. 558-569.

Revzin 1977: **Ревзин, И. И.** Современная структурная лингвистика. Проблемы и методы. – Москва: Наука. – С. 202-246.

Revzin 1978: **Ревзин, И. И.** Структура языка как моделирующей системы. – Москва: Наука. – 287 с.

Revzina 1973: **Ревзина, О. Г.** „Грамматические ошибки“ Блока. – In: Сборник статей по вторичным моделирующим системам. – Тарту: Тартуский гос. ун-т. – С. 157-162.

Reznikova 1974: **Резникова, Н. М.** Сопоставление функционально-речевых систем как один из приемов изучения стиля научной прозы. – In: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 4.

RFS 1968: Развитие функциональных стилей современного русского языка / Редакторы Винокур Т. Г., Шмелев Д. Н. – Москва: Наука. – 231 с.

RGUR 1988: Разновидности городской устной речи / Отв. ред. Шмелев, Д. Н., Земская, Е. А. – Москва: Наука. – 260 с.

Richards 1966: **Richards, I. A.** Poetic Process and Literary Analysis. – In: Style in Language / Ed. Thomas A. Sibeok. – Cambridge: Mass. – Pp. 9-23. – Ruski prevod: Ричардс, И. А. Поэтическое творчество и литературный анализ. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс. – 1980. – С. 313-332.

Ricks 1980: **Ricks, C.** Clichés. – In: The State of the Language / Ed by Michaels a. Ricks C. – Berkeley etc. – Pp. 54-63.

Ricoeur 1981: **Ricoeur, Paul.** Živa metafora. – Zagreb: GHZ. – 378 s.

Ričvin 1975: **Рычвин, В. И.** Проблемы типологии иллюстративного материала. – In: Проблемы школьного учебника. – Москва.

Riđanović 1991: **Riđanović, Midhat**. Kada i zašto kršiti važeću standardnojezičku normu. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.

Riesel 1952: **Ризель, Э. Г.** Проблемы стиля в свете трудов И. В. Сталина по вопросам языкознания. – In: Иностранные языки в школе. – Москва. – № 2. – С. 12-21.

Riesel 1954: **Riesel, E.** Abriss der deutschen Stilistik. – Moskau: Verlag für fremdsprachige Literatur. – 403 S.

Riesel 1961: **Ризель, Э. Г.** Полярние стилевые черты и их языковые воплощения. – In: Иностранные языки в школе. – Москва. – № 3. – С. 95-110.

Riesel 1963: **Riesel, E.** Stilistik der deutschen Sprache. – Москва.

Riesel 1970: **Riesel, E.** Der Stil der deutschen Altagsrede. – Leipzig. Verlag Philipp Reclam jun. – 367 S.

Riesel 1973a: **Ризель, Э. Г.** Нарушение нормы – стилистическое средство – изменение нормы? – In: Лингвистика и методика в высшей школе. – Москва. – Вып. 5. – С. 74-82.

Riesel 1973b: **Ризель, Э . Г.** Стилистика и языковедческие нормы в свете науки об обществе. – In: Сборник научн. трудов. – Москва. – С. 72-81.

Riesel 1974: **Riesel E.** Theorie und Praxis der linguostilistischen Textinterpretation. – Moskau.

Riesel 1975: **Riesel, E.** Diskussion über das Problem „Stilzug“ erforderlich. – Sprachpflege. – Nr. 1-5.

Riesel 1980: **Ризель, Э. Г.** Стилистическое значение и коннотация. – Сб. научн. трудов МГПИИЯ. – Москва. – № 158. – С. 134-143.

Riesel/Schendels 1975: **Riesel, E.; Schendels, E.** Deutsche Stilistik. – Moskau.

Riffaterre 1958: **Riffaterre, M.** Réponse à Léo Spitzer: sur la méthode stylistique. – In: Modern Language Notes. – Paris. – LXXIII. – 6. – P. 474-480.

Riffaterre 1960: **Riffaterre, M.** Stylistic Context. – In: Word. – Vol. 16. – 3. – Pp. 207-218.

Riffaterre 1964: **Riffaterre, M.** The Stylistic Function. – In: International Congress of Linguistics, 9-th. Proceedings [...] – The Hague: Mouton. – Pp. 316-323.

Riffaterre 1967: **Riffaterre, M.** Criteria for Style Analysis. – In: Essays on the Language of Literature / Ed. by Seymour Chatman and Samuel Levin. – Boston – New York, Atlanta. – Ruski prevod: Риффатер, М. Критерии стилистического анализа. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс. – 1980. – С. 69-97.

Riffaterre 1971: **Riffaterre, M.** Essais de stylistique structurale. – Paris: Flammarion. – 364 p.

Riffaterre 1973: **Riffaterre, M.** Strukturelle Stilistik. – München: List. – 351 S.

Riffaterre 1979: **Riffaterre, M.** La production du texte. – Paris.

RiS 1984: Риторика и стиль. – Москва: МГУ. – 136 с.

RiŽ 1989: Разновидности и жанры научной прозы. Лингвостилистические особенности /Отв. редактор Цвиллинг М. Я. – Москва: Наука. – 181 с.

Rjazinjina 1990: **Рязанина, И. П.** Проблема коннотации в стилистике языка и речи. – In: Статус стилистики в современном языкознании / Отв. ред. Кожина М. Н. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – С. 142-144.

RKT 1985: Речник књижевних термина. – Београд: Нолит. – 896 с.

RNJ 1982: Развитие национальных языков в связи с их функционированием в сфере высшего образования. – Москва: Наука. – 263 с.

RNS 1994: Развитие научного стиля в аспекте функционирования языковых единиц различных уровней / Научн. редактор Кожина М. Н. – Пермь: Пермский ун-т. – Т. I, ч. 1: 304 с. – Т. II, ч. 2: 156 с.

Robinson 1980: **Robinson, I.** Parliamentary Expressions. – In: The State of the Language / Ed. by Michaels a. Ricks C. – Berkeley etc.: U of California P. – Pp. 64-75.

Roche 1971: **Roche, J.** Le style des candidats à la présidence de la République. Etude quantitative de stylistique. – Toulouse.

Roedel 1940: **Roedel, R.** Lingua ed elocuzione. Esercizi di stilistica italiana. – St. Gallen.

Rogava 1989: **Рогава, М. Д.** О некоторых языковых средствах выражения экспрессивности и эмоциональности в учебной литературе (на материале учебников гуманитарного профиля Великобритании и США). – In: Разновидности и жанры научной прозы. Лингвистические особенности. – Москва: Наука. –С. 59-69.

Rogošić 1979: **Rogošić, K.** Jezik struke. – In: Strani jezici. – Zagreb. – VIII. – Br. 1-2. – S. 83-86.

Rogova 1975: **Рогова, К. А.** Синтаксические особенности публицистической речи. – Ленинград: Изд-во ЛГУ. – 71 с.

Rogova 1976: **Рогова, К. А.** К вопросу о публицистическом стиле. – In: Проблемы журналистики. – Москва. – Вып. 8. – С. 90-91.

Rogova 1979: **Рогова, К. А.** Методы стилистического анализа публицистического стиля. – Методы исследования журналистики. – Ростов н/Д. – С. 147-152.

Ros 1981: **Рос, П.** Ријечи жена и језик жеље. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 29-36;

Rosandić/Silić 1979: **Rosandić, Dragutin; Silić, Josip.** Osnovi morfologije i morfostilislike hrvatskoga književnog jezika. – Zagreb: Školska knjiga. – 246 s.

Ross 1970[2]: **Ross, R. S.** Speech Communication. Fundamentals and Practice. – Prentice – New Jersey (Englewood): Hall, Inc. Cliffs. – 258 pp.

Rostand 1951: **Rostand, F.** Grammaire et affectivité. – Paris: J. Urin.

Roustan 1911[8]: **Roustan, M.** Précis d'explication française (méthodes et applications). – Paris.

Rozentalj 1974: **Розенталь, Д. Э.** Практическая стилистика русского языка. – Москва: Высшая школа.

Rozentalj/Solganik 1980: **Розенталь, Д. Э.; Солганик, Г. Я.** Наблюдения над языком и стилем современной газеты. – In: Вестник МГУ. Журналистика. – Москва. – № 3. – С. 36-43.

Rozentalj/Telenkova 1976[2]: **Розенталь, Д. Э.; Теленкова, М. А.** Словарь-справочник лингвистических терминов. – Москва: Просвещение. – 543 с.

RRR 1970: Русская разговорная речь / Председатель ред. коллегии Сиротинина О. Б. – Саратов. – 251 с.

RRR 1973: Русская разговорная речь. – Москва: Наука. – 485 с.

RR 1992: Русская разговорная речь в системе функциональных стилей современного русского литературного языка. Грамматика / Под ред. Сиротининой О. Б. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та. – 311 с.

RSS 1968: Развитие стилистических систем литературных языков народов СССР. – Ахшабад.

RT 1994: Разновидности текста в функционально-стилевом аспекте / Гл. редактор Кожина М. Н. – Пермь: Пермский ун-т. – 295 с.

Rubljova 1973: **Рублева, О. Л.** К проблеме изменения глагольного значения в художественном тексте. (Анализ семантики причастий в романе М. Горького „Жизнь Клима Самгина“). – In: Вестник ЛГУ. – Ленинград. – № 8. – С. 100-105.

Rudjakov 1972: **Рудяков, Н. А.** Основы стилистического анализа художественного произведения. – Кишинев: Штиинца. – 179 с.

Ruščak 1981: **Ruščak, F.** Pokus o vymedzenie epištolárneho štýlu. – In: Slovenská řeč. – Bratislava. – 46.

Rusinov 1972: **Русинов, Р.** Практическа стилистика. Просто изречение. – София: Народна просвета. – 167 с.

Russell 1975: **Russell, W. M.** Some Style Rules for a Transformational Grammar. – In: Linguistics. – The Hague – Paris. – 151. – Pp. 87-101.

Ruwet 1968: **Ruwet, N.** Limites de l'analyse linguistique eu poétique. – In: Languages. – Paris. – 12. – P. 56-62.

Ružička 1970: **Ružička, J.** Vývin odborného štýlu slovenčiny v 20. storočí. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 35.

Safonova 1979: **Сафонова, О. Е.** К вопросу о социальной обусловленности функционального стиля литературных языков донационального периода (на материале древнесаксонского языка). – In: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ. – С. 44-46.

Saha 1978: **Saha, P. K.** Style, Stylistic Transformations and In corporators. – In: Style. – Fayetterille. – Vol. 11. – 1. – Pp. 1-22.

Salimovski 1991: **Салимовский, В. А.** Семантический аспект употребления слова в функциональных стилях речи (на материале семантических групп глаголов). – Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та. – 136 с.

Samkrin 1962: **Самкрин, Р. М.** Проблемы стиля в современной зарубежной науке. – In: Филологические науки. – Москва. – № 3.

Sandell 1977: **Sandell, R.** Linguistic Style and Persuasion. – London: Acad. Press. – 329 pp.

Sanders 1973: **Sanders, W.** Linguistische Stiltheorie. Probleme, Prinzipien und moderne Perspektiven des Sprachstils. – Göttingen: Vandenhpeck a. Ruprecht. – 149 S.

Sanders 1977: **Sanders, W.** Linguistische Stilistik. Grundzüge der Stilanalyse sprachlicher Kommunikation. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. – 201 S.

Sanders 1995: **Sanders, Willy**. Stil und Stilistik. – Heidelberg: Groos. – 52 S.

Sandig 1978: **Sandig, B.** Stilistik. Sprachpragmatische Grundlegung der Stilbeschreibung. – Berlin – New York: Gruyter. – 201 S.

Sang 1982: **Санг, И.** Стилистика под широким углом зрения. – In: Looming. – Tallin. – 11. – 1 k. – С. 1557-1565 (na estonskom jeziku).

Saporta 1966: **Saporta, S.** The Application of Linguistics to the Study of Poetic Language. – In: Style in Language / Ed. Thomas A. Sebeok. – Cambridge, Massachusetts. – Pp. 82-93. – Ruski prevod: Сапорта, С. Применение лингвистики в изучении поэтического языка. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 98-115.

Savcova 1980: **Савцова, Н. И.** К вопросу о функциях языка и речи. – In: Ленинская теория отражения. – Свердловск. – Вып. 10. – С. 23-26.

Savilova 1977: **Савилова, Т. А.** Эстетические категории. – Киев – Одесса: Вища школа. – 102 с.

Savory 1953: **Savory, Th. H.** The Language of Science: Its Growth, Character, and Usage. – London.

Schaarschmidt 1973: **Schaarschmidt, G.** Stylistic Processes and the Grammatical Structure of Slavic Languages. – In: Poetyka i stylistika słowiańska / Red. Skwarczyńska. – Wrocław etc. – S. 347-353.

Scharnhorst 1981: **Scharnhorst, J.** Zum Wesen des Begriffs Funktionalstil / Prof. Dr. Elise Riesel zum 75. Geburtstag. – In: Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Berlin. – 34. – S. 305-314.

Schelling 1990: **Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph.** Philosophie der Kunst. – Unveränd. reprograf. Nachdr. d. aus d. hs. Nachlaß hrsg. Ausg. von 1859. – Darmstadt: Wiss. Buchges. – XII. – 414 S. – Ruski prevod: Шеллинг, Ф. В. Философия искусства. – Москва: Мысль, 1999. – 608 с.

Schneider 1959: **Schneider, W.** Stilistische deutsche Grammatik. Die Stilwerte der Wortarten, der Wortstellung und des Satzes. – Freiburg – Basel – Wien – Freiburg: Heider. – 521 S.

Schopenhauer 1985: **Schopenhauer, Arthur.** Philosophische Vorlesungen: aus dem handschriftlichen Nachlass / Hrsg. von Volker Sperling. – München [u.a.]. – 229 S. – Ruski prevod: Шопенгауэр, А. Сборник произведений. – Минск: Попурри, 1999. – 464 с.

Schwanitz 2000: **Schwanitz, Dietrich.** Teorija sistema i književnost. Nova paradigma. – Zagreb: Naklada MD. – 266 s.

SČJ 1970: Стилистическо-грамматические черты языка научной литературы. – Москва.

Sebeok 1960: **Sebeok, T.** (ed.). Style in Language. – Cambridge: MIT Press.

Sechehaye 1908: **Sechehaye, A.** La stylistique et la linguistique théorique. – Mélanges de linguistique offerts a M. Ferdinand de Saussure. – Paris: Champion.

Seidler 1953: **Seidler, H.** Allgemeine Stilistik. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. – 359 S.

Seiffert 1977: **Seiffert, H.** Stil heute. Eine Einführung in die Stilistik. – München: Hueber. – 242 S.

Seiffert 1977: **Seiffert, Helmut**: Stil heute: eine Einführung in die Stilistik. – München: Beck. – 242 S.

Sekulić 1974: **Секулић, В.** Језик књижевног и некњижевног текста. – In: Овдје. – Титоград. – VI. – Бр. 61. – С. 12.

Semenjuk 1971: **Семенюк, Н. Н.** Некоторые вопросы дифференциации языка в немецкой лингвистической литературе. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 5. – С. 82-91.

Semenjuk 1972: **Семенюк, Н. Н.** Из истории функционально-стилистических дифференциации немецкого литературного языка. – Москва.

Semenjuk 1974: **Семенюк, Н. Н.** Функционально-стилистическая дифференциация литературного языка как один из видов социологического варьирования (синхрония и диахрония). – In: Тез. докл. Всесоюзн. научн. конф. по теоретическим вопросам языкознания. – Москва: АН СССР. – С. 14-18.

Semenjuk 1977: **Semenjuk, N.** Stylistic and Funkcional Differentiation of Literary Languages as a Type of Sociolinguistic Variation (Sinchrony and Diachrony). – In: Theoretical Aspekt of Linguistics. – Moskau.

Semiotika 1983: Семиотика. – Москва: Радуга. – 636 с.

Senkevič 1967: **Сенкевич, М. П.** Научные стили. – Москва.

Senkevič 1976: **Сенкевич, М. П.** Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведении. – Москва: Высшая школа. – 263 с.

Serdobincev 1977: **Сердобинцев, Н. Я.** Текст и стиль. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 6. – С. 42-51.

Serdobincev 1982: **Сердобинцев, Н. Я.** Структура стиля и структура стилистики. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – С. 61-70.

Serebjakova 1970a: **Серебрякова, Л. А.** Категория залога в стилях современного русского языка. (Наблюдения с помощью статистической методики). – In: Ученые записки Горьковского ГУ. – Горький. – Вып. 114. – С. 227-245.

Serebrjakova 1970b: **Серебрякова, Л. А.** Об особенностях стилевого функционирования глагольной категории вида. – In: Ученые записки Горьковского ГУ. – Горький. – Вып. 114. – С. 213-226.

Serebrjakova 1974a: **Серебрякова, Л. А.** Функционирование глагольных категорий в современном русском литературном языке. (Опыт статистического анализа). АКД. – Горький. – 22 с.

Serebrjakova 1974b: **Серебрякова, Л. А.** О стилевой вариативности функционирования видо-временных форм современного русского языка (временная парадигма несовершенного вида). – In: Вопросы статистической стилистики. – Киев. – С. 109-125.

Sergejič 1998: **Сергеич, П.** Искусство речи на суде. – Москва – Тула: Аутограф. – 320 с.

Sgall 1960: **Сгал, П.** Обиходно-разговорный чешский язык. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 11-20.

SGŽ 1981: Стилистика газетных жанров. – Москва: МГУ. – 230 с.

Shaika 1982: **Shaika, E.** Language. The Social Mirror. – Rowley, Mass.: Newbury House. – XII. – 260 pp.

SI 1972: Стилистические исследования. На материале современного русского языка. – Москва.

SiE 1979: Специфика и эволюция функциональных стилей. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – 174 с.

SiF 1977: Социальная и функциональная дифференциация литературных языков. – Москва: Наука. – 343 с.

SiK 1972: Стиль и контекст. – Ленинград: ЛГПИ.

Silić 1967: **Silić, Josip.** O razgraničavanju gramatičkog i stilističkog plana jezika. – In: Književnost i jezik. – Beograd. – XV. – Br. 1-2. – S. 51-61.

Silić 1984: **Silić, Josip.** Od rečenice do teksta (teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva). – Zagreb: Sveučilišna naklada Liber. – 173 s.

Silić 1996a: **Silić, Josip.** Administrativni stil hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 4. – S. 349-358.

Silić 1996b: **Silić, Josip.** Polifunkcionalnost hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 1. – S. 244-247.

Silić 1997a: **Silić, Josip.** Književnoumjetnički (beletristički) stil hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 1. – S. 359-369.

Silić 1997b: **Silić, Josip.** Novinarski stil hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 3. – S. 495-513.

Silić 1997c: **Silić, Josip.** Znanstveni stil hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 2. – S. 397-415.

Silić 1998: **Silić, Josip.** Rečenica i funkcionalni stilovi hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 1. – S. 435-441.

Silić/Rosandić 1979[2]: **Silić, Josip; Rosandić, Dragutin**. Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika. – Zagreb: Školska knjiga. – 132 s.

Siljnicki 1981: **Сильницкий, Г. Г.** Стилистика декодирования и ее место в системе лингвистических дисциплин. – In: Интерпретация художественного

текста в языковом вузе. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 95-106.

Simeon 1969: **Simeon, Rikard.** Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva. I-II. – Zagreb Matica hrvatska. – Knj. I: 1010 s. – Knj. II: 927 s.

Simić 1974: **Симић, Радоје.** Лингвистички и стилистички аспекти селекције. – In: Књижевност и језик. – Београд. – XXI. – Бр. 4. – С. 23-35.

Simić 1996: **Симић, Радоје.** Увод у филозофију стила. – Београд: Универзитет. – 333 с.

Simić 2001[2]: **Симић, Радоје.** Општа стилистика. – Београд – Никшић: Јасен. – 305 с.

Siminov 1966: **Симинов, П. В.** Что такое эмоция? – Москва: Наука. – 93 с.

Sirkin 1965: **Сыркин, А. Я.** Об отдельных чертах научного и художественного текста. – Уч. зап. Тартуского гос. ун-та. – Тарту. – Вып. 181.

Sirotinina 1966: **Сиротинина, О. Б.** Русская разговорная речь (проблема определения понятия). – In: Теория и практика лингвистического описания русского языка. – Горький.

Sirotinina 1969: **Сиротинина, О. Б.** Разговорная речь и ее место в системе функциональных стилей русского языка. – In: Научн. конф. „Проблемы лингвистических стилей“. – Москва.

Sirotinina 1970: **Сиротинина, О. Б.** Первые итоги специального изучения разговорной речи. – In: Язык и общество. – Саратов: Саратовский ун-т. – Вып. 2.

Sirotinina 1974: **Сиротичина, О. Б.** Современная разговорная речь и ее особенности. – Москва: Просвещение. – 144 с.

Sirotinina 1977: **Сиротинина, О. Б.** В чем лексическое своебразие публицистического стиля? – In: Лексика. Терминология. Стили. Горький. – Вып. 6. – С. 100-102.

Sirotinina 1982: **Сиротиника, О. Б.** Стилистика как наука о функционировании языка. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 11-14.

Sirotinina 1983: **Сиротинина, О. Б.** Русская разговорная речь. – Москва: Просвещение. – 80 с.

Sirotinina i dr. 1964: **Сиротинина, О. Б. и др.** К вопросу об изменениях стилевой дифференциации языка. – In: Язык и общество. – Саратов: Саратовский ун-т.

Sirotinina i dr. 1969: **Сиротинина, О. Б. и др.** Изменения в языке научной прозы. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 3. – С. 37-55.

Sirotinina i dr. 1972: **Сиротинина, О. Б.; Столярова-Клочкова, Э. А.; Кормилицына, М. А.** О характере различий между функциональными стилями. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 4. – 85-94.

SiST 1973: Semiotyka i struktura tekstu. – Warszawa: Ossolineum.

Skalička 1937: **Skalička, V.** Promluva jako lingvistický pojem. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 3. – S. 163-166.

Skalička 1941: **Skalička,** V. Problémy stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč 7. – S. 191-197.

Skrebnjev 1973: **Скребнев, Ю. М.** Некоторые понятия стилистики в свете дихотомии „язык – речь“. – In: Сб. научн. трудов МГПИИЯ им. М. Тореза. – Москва. – Вып. 73. – С. 82-87.

Skrebnjev 1975: **Скребнев, Ю. М.** Очерк теории стилистики. – Горький: Горьк. ПИИЯ. – 175.

Skrebnjev 1978-1979: **Скребнев, Ю. М.** Семантика номинации и семиотика устной речи. – In: Уч. зап. Тартуского ун-та: Лингвистическая семантика и семиотика. I. 1978. – Тарту: 1979. – Вып. 442. – 481 с.

Skrebnjev 1985: **Скребнев, Ю. М.** Введение в коллоквиалистику. – Саратов: Саратовский университет. – 210 с.

SKS 1983: Семиотика. Коммуникация. Стиль. Сб. обзоров. – Москва: ИНИОН АН СССР. – 204 с.

Skubalanka 1961 (1962): **Skubalanka, T.** O pojęciach funkcji, kompozycji i wzorca w stylistyce. I. O pojęciu funkcji. – In: Spr. PAN. – IV. – 3. – S. 71-74.

Skubalanka 1984: **Skubalanka, T.** Historyczne stylistyka języka polskiego. Przekroje. – Wrocław etc.: Ossolineum. – 508 s.

Skubalanka 2000: **Skubalanka, Teresa.** Wprowadzenie do gramatyki stylistycznej języka polskiego. – Lublin: Widawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. – 239 s.

Skubic 1994/1995: **Skubic, Andrej.** Klasifikacija funkcijske zvrstnosti in pragmatična definicija funkcije. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – XL. – 5. – S. 155-168.

SL 1996: Закон о стандардизацији. – In: Службени лист СРЈ. – Београд. – Бр. 30/96.

SL: 1983: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – 155 с.

Slaščeva 1967: **Слащева, Л. Е.** Категория времени в художественном содержании. (На материале лирики М. Ю. Лермонтова). – In: Филологический сборник. – Москва. – Вып. 6-7. – С. 328-335.

Slavgorodska 1986: **Славгородская, Л. В.** Научный диалог (лингвистические проблемы). – Ленинград: Наука. –168 с.

Slepak 1982: **Слепак, Б. Я.** Некоторые теоретико-методологические предпосылки качественно-количественной концепции стиля. – In: Linguistika. – Тарту. – № 619. – С. 107-117.

Sljusareva 1979: **Слюсарева, Н. А.** Методологический аспект понятия функция языка. – In: Известия АН СССР, Серия литературы и языка. – Москва. – Т. 38. – № 2. – С. 136-144.

Slovák 1971: **Slovák, L.** Rozhlasové žurnalistické žánre. 1, 2. – Bratislava.

Smailović 1979: **Smailović, Ismet**. Jezik Hasana Kikića. – Banjaluka: Glas. – 205 s.

Smirnov 1977: **Смирнов, И. П.** Художественный смысл и эволюция поэтических систем. – Москва: Наука. – 203 с.

Smith 1975: **Smith, J. B.** Thematic Structure and Complexity. – In: Style Fayetteville. – AK. – Vol. 9. – Winter. – 1. – Pp. 32-54. – Ruski prevod: Смит, Дж. Б. Тематическая структура и тематическая сложность. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 333-355.

SMK 1983: Средства массовой коммуникации и современная художественная культура. – Москва: Искусство. – 311 с.

Smoljakova 1975: **Смолякова, С. С.** Из истории формирования и развития лингвостилистики в России. (По материалам крит. статей конца XVIII – первой половины XIX вв.). – АКД. – Самарканд: СГУ. – 25 с.

SNT 1998: Стилистика научного текста (общие параметры). Ч. I-II / Под ред. Кожиной М. Н. – Пермь: Изд-во Пермского ун-та. – Ч. I: 379 с. – Ч. II: 395 с.

Soboljeva/Superanska 1986: **Соболева, Т. А.; Суперанская, А. В.** Товарные знаки. – Москва: Наука. – 176 с.

Sociolinguistic 1982: Sociolinguistic Variation in Speech Communities / Ed. by Suranne Romaine. – London: Arnold. – VIII. – 179 pp.

Sokolov 1968: **Соколов, А. Н.** Теория стиля. – Москва: Искусство. – 223 с.

Sokolova 1981: **Соколова, Н. К.** Речевая системность функционального стиля и характер стилистических заданий. – In: Русский язык в науке и практике. – Воронеж. – С. 137-142.

Solar 1970: **Solar, Milivoj.** Stil i svijet književnog djela. – In: Umjetnost riječi. – Zagreb. – XIV. – Br. 1-2. – S. 217-226.

Solar 1990: **Solar, Milivoj.** Teorija književnosti. – Zagreb: Školska knjiga. – 279 s.

Solganik 1968: **Солганик, Г. Я.** О языке газеты. – Москва: МГУ. – 48 с.

Solganik 1971: **Солганик, Г. Я.** Количественные характеристики языка газеты. – In: Вестник МГУ, Журналистика. – Москва. – № 3. – С. 62-71.

Solganik 1976: **Солганик, Г. Я.** Системный анализ газетной лексики и источники ее формирования. – АДД. – Москва: МГУ. – 53 с.

Solganik 1980: **Солганик, Г. Я.** Общие особенности языка газеты. – In: Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды. – Москва. – С. 5-23.

Solganik 1982: **Солганик, Г. Я.** К проблеме классификации функциональных стилей на интралингвистической основе. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 43-52.

Solovjev 1977: **Соловьев, Н. В.** Разговорная речь в условиях официальной обстановки. (Словоупотребление юристов в ходе судебного следствия). – АКД. – Ленинград: Ин-т языкознания АН СССР. – 17 с.

Sornicola 1981: **Sornicola, R.** Sur parlato. – Bologna: Il Mulino. – 302 s.

Sorokin 1954: **Сорокин, Ю. С.** К вопросу об основных понятиях стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 68-82.

Sorokin i dr. 1979: **Сорокин, Ю. А.; Тарасов, Е. Ф.; Шахнарович, А. М.** Теоретические и прикладные проблемы речевого общения. – Москва: Наука. – 327 с.

Sowinski 1982: **Sowinski, Bernhard.** Deutsche Stilistik. – Frankfurt/M.: Fishcer. – 400 S.

Sowinski1991: **Sowinski, Bernhard.** Stilistik. – Stuttgart: Metzler. – 247 S.

Spagińska-Pruszak 1994: **Spagińska-Pruszak, Agnieszka.** Język emocji. – Gdańsk: Uniwersytet Gdański. – 192 s.

Spencer 1969: **Spencer, J.** Language Varieties: Stylistics. – Encyclopedia of Linguistics, Information and Control. – Oxford: Pergamon. – 259 pp.

Sperber 1955: **Sperber, H.** Expressive Aspects of Political Language. – In: On Expressive Language / Ed. by H. Verner. – Worcester.

Spiewok 1971: **Spiewok, W.** Stilistika na graničnom području između lingvistike i nauke o književnosti. – In: Umjetnost riječi. – Zagreb. – Br. 3. – S. 183-204.

Spitzer 1928: **Spitzer, L.** Stilstudien. Bd l-2. – München: Hueber.

Spitzer 1930: **Spitzer, L.** Meisterwerke der romanischen Sprachwissenschaft. – München.

Spitzer 1948: **Spitzer, L.** Linguistics and Literary History: Essays in Stylistics. – Princeton: Princeton UP.

Spitzer 1952: **Spitzer, L.** Les théories de la stylistique. – In: Le français moderne. – Paris. – 3. – P. 165-168.

Spitzer 1959: **Spitzer, L.** Romanische Literaturstudien. – Tübingen: Niemeyer. – 944 S.

Spoken 1982: Spoken and Written Language. Exploring Orality and Literacy / Ed. by Tannen D. – Norwood (N. Y.): Ablex. – XVIII. – 267 pp.

Sprachkommunikation 1972: Sprachkommunikation. Lehrbuch. – Berlin.

Sprachnormen 1979: Sprachnormen, Stil und Sprachkultur / Hrsg. von W. Fleischer. Berlin: Verlag der Wirtschaft. – 286 S.

SPS 1967: Статистичні параметри стилів. – Киев.

SR 1958: Судебные речи известных русских юристов. – Москва.

ŠR 1964: Štylistické rozbory umeleckých textov / Odborní redaktori Mistrík J. a Ružička J. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 238 s.

Srednji 1974: **Средний, Д. Д.** Основные эстетические категории. – Москва: Знание. – 112 с.

SRJ 1987: Современный русский язык: Теоретический курс. Ч. 2: Лексикология / Авторы Новиков Л. А., Иванов В. В., Кедайтене Е. И., Тихонов А. Н. – Москва: Русский язык. – 160 с.

SSMK 1973: Семиотика средств массовой коммуникации. – Москва: МГУ. – Ч. 1: 418 с. – Ч. 2: 399 с.

Stamać 1962: **Stamać, Ante.** Stilistička kritika i Leo Špicer. – In: Polet. – Zagreb. – IX. – Br. 6. – S. 309-311.

Stamać 1977: **Stamać, Ante.** Slikovno i pojmovno pjesništvo. – Zagreb: Liber. – 211 s.

Stamać 1983: **Stamać, Ante**. Teorija metafore. – Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost. – 191 s.

Staneva 2001: **Станева, Христина.** Стилистика на българския книжовен език. - Велико Търново: Абагар. – 519 с.

Stankiewics 1966: **Stankiewics, N.** Linguistics and the Study of Poetic Language. – In: Style in Language.

Stanojčić 1967: **Станојчић, Живојин С.** Језик и стил Ива Андрића (функције синонимских односа). – Београд: Филолошки факултет. – 330 с.

Stanojčić 1969: **Станојчић, Живојин С.** О наративним глаголским облицима. – In: Прилози проучавању језика. – Нови Сад. – Бр. 5.

Starý 1970: **Starý, S.** Práce o vývoji funkčních stylů současné ruštiny. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 2. – S. 154-158.

Status 1992: Статус стилистики в современной языкознании / Гл. редактор Кожина М. Н. – Пермь: Пермский ун-т. – 226 с.

Stefanović 1983: **Stefanović, Stefan**. Imperfekt u djelu Isaka Samokovlije. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – XII. – Br. 2. – S. 99-130.

Stefanović 1984: **Stefanović, Stevan**. Pripovjedačka funkcija aorista u književnom djelu Isaka Samokovlije. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – God. 13. – Br. 2. – S. 75-86.

Stehin 1970: **Стехин, Ю. К.** К вопросу об использовании различных частей речи русского языка в рифме. – In: Вопросы прикладной лингвистики. – Москва. – Вып. 2. – С. 96-98.

Stepančenko 1960: **Степанченко, И. И.** Об изучении метафоры на экспериментальной основе. – In: Вопросы лексической семантики. – Москва: Университет дружбы народов им. П. Лумумбы. – С. 96-112.

Stepanov 1966a: **Степанов, А. В.** Основные понятия стилистики. – Москва: МГУ.

Stepanov 1966b: **Степанов, А. В.** Проблемы стиля научно-популярной литературы.– In: Вопросы стилистики. – Москва.

Stepanov 1954: **Степанов, Г. В.** О художественном и научном стилях речи. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 4. – С. 87-92.

Stepanov 1976: **Степанов, Г. В.** Об особенностях языковой вариативности. – In: Теория языка. Англистика. Кельтология. – Москва: Наука.

Stepanov 1977: **Степанов, Г. В.** Социально-функциональная дифференциация литературного языка Испании в Латинской Америке. – In: Социальная и функциональная дифференциация литературных языков. – Москва: Наука. – С. 27-40.

Stepanov 1965: **Степанов, Ю. С.** Французская стилистика. – Москва: Высшая школа. – 355 с.

Stepanov 1971: **Степанов, Ю. С.** Семиотика. – Москва: Радуга. – 636 с.

Stepanov 1975a: **Степанов, Ю. С.** Методы и принципы современной лингвистики. – Москва: Наука. – 311 с.

Stepanov 1975b: **Степанов, Ю. С.** Основы общего языкознания. – Москва: Просвещение. – 271 с.

Stepanov 1977: **Степанов, Ю. С.** Стиль. – In: Болшьая советская энциклопедия. – Москва: Советская энциклопедия. – Т. 24, I. – С. 517.

Stepanov 1985: **Степанов, Ю. С.** В трехмерном пространстве языка. Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства. – Москва: Наука. – 335 с.

Steube 1974: **Steube, A.** Funktionalstilistische Differenzierung der Sprache. – In: Linguistische Arbeitsberichte – 10. – Leipzig. – S. 114-119.

Stevanović 1967: **Стевановић, Михаило.** Функције и значење глаголских времена. – Београд: Научна књига. – 174 с.

Stevanović 1975[3]: **Стевановић, Михаило.** Савремени српскохрватски језик - (Граматички систем и књижевнојезичка норма). Том I и II. – Београд: Научна књига. – Том I: 653 с. – Том II: 942 с.

Stich 1962: **Stich, A.** Sovětská diskuse o stylistice a její podněty pro naši lingvistickou a literární stylistiku. – In: Československá rusistika. – Praha. – VII. – S. 167-170.

Stich 1966: **Stich, A.** Novinářský jazyk a publicistický styl v letech 1945-1963. – In: Naše řeč. – Praha. – Roč. 48. – S. 144-153.

Stil 1981: Stil. Komponenten – Wirkungen. – In: Kongressberichte der 12. Jahrestagung der Gesellschaft für angewandte Linguistik, GAL e V. Maniuz. – Bd 1-2 / Von Kuhlwein W. u. Raasch. A. – Tübingen: Narr. – Bd l: 179 S. – Bd 2: 191 S.

Stilistika 1982: Стилистика художественной речи / Отв. редактор Кожин А. Н. – Москва: Наука. – 217 с.

Stojanović 1989: **Стојановић, Андреј**. Инклузивни императив у научном стилу руског и српскохрватског језика. – In: Јужнословенски филолог. – Београд. – XLV. – С. 127-136.

Stolac 1991: **Stolac, Diana**. Stvaralačka odstupanja od jezičke norme u publicističkom stilu. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.

Stoljarova 1972: **Столярова, Э. А**. Распределение и функционирование грамматических классов слов в русской разговорной речи. – Докт. дисс. – Саратов.

Stolovič 1962: **Столович, Л. Н.** Опыт построения модели эстетического отношения. – In: Ученые записки Тартуского государственного ун-та. Труды по философии. VI. – Тарту. – Вып. 124. – С. 124-144 с.

Stolovič 1982: **Столович, Л. Н.** Художественная деятельность как субъектно-объектное отношение. – In: Философские науки. – Москва. – № 2. – С. 99-106.

Stolovič 1983a: **Столович, Л. Н.** Суштина естетске вредности. – Београд: Графос. – 263 с.

Stolovič 1983b: **Столович, Л. Н.** Эстетическая и художественная ценность: сущность, специфика, соотношение. – Москва: Знание. – 64 с.

Stolovič 1999: **Столович, Л. Н.** Философия. Эстетика. Смех. – Санкт-Петербург, Тарту: Крипта. – 384 с.

Strevens 1964: **Strevens, P. D.** Varieties of English. – In: English Studies. – Nijmegen (Netherlands). – Vol. 45. – 1. – Pp. 20-30

Strohmeyer 1910: **Strohmeyer, F.** Der Stil der französischen Sprache. – Berlin.

Struktura 1985: Структура и функционирование поэтического текста. Очерки лингвистической поэтики / Отв. редактор Кожин А. Н. – Москва: Наука. – 223 с.

Style and Text 1975: Style and Text / Studies Presented to Nils Erik Enkvist. – Stockholm: Sprakforlaget Skriptor. – 441 pp.

Style in Language 1960: Style in Language. – New-York – London.

SuF 1959: Stil und Formprobleme in der Literatur / Hrsg. im Auftrag der F. I. L. L. M. von P. Böckmann. – Heidelberg.

Suhanova 1970: **Суханова, Л. В.** Наблюдения над употреблением видо-временных форм глагола в "Повести о жизни" К. Г. Паустовского. – In: Ученые записки Иван. ПИ. – Иваново. – Т. 84. – С. 3-15.

Suharev 1998: **Сухарев, В. А.** Мы говорим на разных языках. – Москва: Агентство „Фаир". – 416 с.

SULM 1973: Сучасна украньска литературна мова. Стилістика. – Киев.

SUR 1979: Семиотика устной речи. – In: Уч. зап. Тартуского гос. ун-та. Лингвистическая семантика и семиотика. – Тарту. – Вып. 481. – 175 с.

Surova 1951: **Сурова, Н. В.** Стилистические функции временных глагольных форм в повестях Чехова. – In: Наук. зап. Київськ. пед. ин-ту: Филол. серия. – Київ. – Т. 11. – № 3. – С. 111-127.

SuS 1971: Stilistik und Soziolinguistik. Beitrage der Pragerschule zur strukturellen Sprachbetrachtung und Spracherziehung / Beneš und Josef Vachek. – München: List. – 133 S.

Suska 1979: **Сусская, О. А.** Эффективность восприятия речевого сообщения в телевидении. – In: Исследование проблем речевого общения. – Москва. – С. 127-138.

Suško 1974: **Suško, Mario.** Stil kao verbalna napetost. – In: Forum. – Zagreb. – XIII, knj. XXVII. – Br. 3. – S. 522-535.

SV 1982: Стилистическое варьирование в разных функциональных стилях. – Москва: МГПИИЯ им. М. Тореза. – 264 с.

Svagelj 1979: **Švagelj, T.** O strokovnem jeziku. – In: Naši razgledi. – Ljubljana. – XXVIII. – 8. – S. 224-225.

Svaričevska 1990: **Сваричевская, Л. Ю.** Формирование эстетического значения глагольных словосочетаний в прозаическом тексте (на материале романа Р. Орлова „Альтист Данилов“). – In: In: Вісник Львівського університету, Серія філологічна: Мова і сучасність. – Львів. – Вип. 21. – С. 63-67.

Svetana 1976: **Светана, С. В.** Телевизионная речь. – Москва.

SVR 1976: Смысловое восприятие речевого сообщения в условиях массовой коммуникации. – Москва.

Szabo 1976: **Szabo, Z.** The Status of Stylistics in Text-Linguistics. – In: Rev. Roumaine de linguistique. – Bucureşti. – T. 21. – 1. – Pp. 117-120.

Szabo 1979: **Szabo, Z.** Within the Interdisciplinary Framework of Text-Linguistics. – In: Text vs. sentence Basic questions of Text Linguistics / Ed. by Petöfi J. – Hamburg. – 2. – Pp. 433-449.

Szabó 1983: **Szabó, Z.** A szövegpragmatmatika stilisztikai jelentösége – In: Magy. nyelvór. – Budapest. – Évf. 107. – Sz. 2. – S. 207-219.

Szathmári 1956: **Szathmári, I.** A magyar stilisztikai kutatás eredményei 1945 és 1956között. – In: MNy. – Budapest. – LII. – S. 512-525.

Szathmári 1983: **Szathmári, I.** A szovegstilisztika tárgyköreröl. – In: Magy. nyelvór. – Budapest. – Évf. 79. – Sz. 2. – S. 149-162.

Szathmóri 1961: **Szathmári, I.** A magyar stilisztika útja. – Budapest.

Šajkevič 1968: **Шайкевич, А. Я.** Опыт статистического выделения функциональных стилей. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 64-76.

Šakarjan 1976: **Шакарян, Г. Г.** Язык здравого смысла и язык науки. (Гносеологический анализ). – In: Методологические проблемы анализа языка. – Ереван: Ереванский ун-т. – С. 18-39.

Šalingová 1963: **Šalingová, M.** Hovorový štýl súčasnej slovenčiny. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 28. – S. 17-32.

Šamanajev 1954: **Шаманаев, П. И.** К вопросу о стилях японского литературного языка. – In: Труды ВИИЯ. – Москва. – № 5.

Šanski 1984: **Шанский, Н. М.** Лингвистический анализ художественного текста. – Ленинград: Просвещение. – 270 с.

Šarčević 1981: **Šarčević, Susan**. Prevođenje i funkcionalna stilistika. – In: Strani jezici. – Zagreb. – Br. 3. – S. 211-215.

Šaumjan 1960: **Шаумян, С. К.** Лингвистические проблемы кибернетики и структурная лингвистика. – In: Вопросы философии. – Москва. – № 9. – С. 120-131.

Ščerba 1957: **Щерба, Л. В.** Современный русский литературный язык. – In: Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку. – Москва: Учпедгиз. – С. 113-129.

Šenšel 1921: **Šenšel, Ľ.** Slovenská štylistika. – Liptovský Mikuláš.

Šestakov 1973: **Шестаков, В. П.** Гармония как эстетическая категория. Учение о гармонии в истории эстетической мысли. – Москва: Наука. – 256 с.

Šestova 1978: **Шестова, В. М.** Функционирование научного стиля в газете. – АКД. – Москва: МГУ. – 24 с.

Širjajev 1980: **Ширяев, Е. Н.** Устная публичная речь: разговорная или кодифицированная? – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 61-73.

Šito 1991: **Šito, Daria**. Upotreba sarajevskog supstandarda u masmedijima. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.

Škiljan 1975: **Škiljan, Dubravko.** Jezik i govor u procesu komunikacije. – In: Treći program Radio Beograda. – Beograd. – VII. – Br. 25. – S. 399-414.

Škiljan 1985: **Škiljan, Dubravko.** U pozadini znaka. – Zagreb: Školska knjiga. – 160 s.

Škiljan 1985[2]: **Škiljan, Dubravko**. Pogled u lingvistiku. – Zagreb: Školska knjiga. – 263 s.

Šklovski 1969: **Šklovski, Viktor.** Uskrsnuće riječi. – Zagreb: Stvarnost. – 186 s.

Šklovski 1983: **Шкловский, В. Б.** О теории прозы. – Москва: Советский писатель. – 383 с.

Škreb 1949: **Škreb, Zdenko**. Značenje igre riječima. – In: JAZU: Odjel za jezik i književnost. – Zagreb. – Knj. III. – 193 s.

Škreb 1954-55: **Škreb, Zdenko.** Prijelaz iz gramatike u stilistiku. – In: Jezik. – Zagreb. – Br. 4. – S. 97-101.

Škreb 1969[2]: **Škreb, Zdenko.** Osnovna stilska sredstva. – In: Uvod u književnost / Urednici Petre Fran i Škreb Zdenko. – Zagreb: Znanje. – S. 249-294.

Škreb/Stamać 1998[5]: **Škreb, Zdenko; Stamać, Ante.** Uvod u književnost. Teorija, metodoligija. – Zagreb: Globus, 1998. – 735 s.

Šluper 1972: **Шлюпер, Е. В.** Художественный образ в научно-популярной книге. – In: Книга. Исследования и материалы. Москва. – Вып. 23.

Šljak 1975: **Шляк, Э. А.** Некоторые обоснования научно-делового стиля в лингвистической литературе. – In: Русское языкознание. – Алма-Ата. – Вып. 3. – С. 56-60.

Šmeljov 1960: **Шмелев, Д. Н.** Абсолютное и относительное употребление форм времени русского языка. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – № 6. – С. 3-10.

Šmeljov 1975: **Шмелев, Д. Н.** О стилистической дифференциации литературного языка. – In: Русский язык в школе. – Москва. – С. 72-80.

Šmeljov 1977: **Шмелев, Д. Н.** Русский язык в его функциональных разновидностях. (К постановке проблемы). – Москва: Наука. – 168 с.

Šopenhauer 1982: **Шопенхауер, Артур**. О писању и стилу. – Београд: Ars longa V. B. – 87 с.

Španova 1977: **Шпанова, Э. М.** К вопросу о выделении телеграфного стиля. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 13. – С. 69-77.

Štylistika 1970: Štylistika slovenského jazyka. – Bratislava.

Šuljdašova 1980: **Шульдашова, Т. В.** К проблеме понятия „стилистическое значение“. – In: Проблемы лингвистического анализа текста. – Иркутск. – С. 43-51.

Šumarova 1980: **Шумарова, Н. П.** Стилистические особенности функционирования глагола. – In: Русский язык и литература в школах УССР. – Киев. – № 1. – С. 73-76.

Švec 1979: **Швец, А. В.** Публицистический стиль современного русского литературного языка (О некоторых особенностях синтаксического строя современной газетной речи и тенденциях ее развития). – Киев: Вища школа. – 127 с.

Tanasić 1984: **Tanasić, Sreto**. O imperativu u savremenom srpskohrvatskom jeziku. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – God. 13. – Br. 1. – S. 15-26.

Tannen 1982: **Tannen, D.** Oral and Literary Strategies in Spoken and Written Narratives. – In: Language. – Baltimore. – Vol. 58. – 1. – P. 1-21.

Tarasova 1964: **Тарасова, Е. Ф.** Вопросы описания и интерпретации функциональных стилей. – Москва.

Taritaš 1993[2]: **Taritaš, Milan.** Rječnik književne interpretacije. – Zagreb: Matica Hrvatska. – 234 s.

Taylor 1980: **Taylor, T. J.** Linguistic Theory and Structural Stylistics. – Oxford etc.: Pergamon press. – 109 pp.

TCL 1929: Travaux de Cercle Lingustique de Prague. I-VIII. – Jednota československých matematiků a fysiků.

Teleman 1975: **Teleman, U.** Style and Grammar. – In: Style and Text. – Stockholm: Sprakforlaget Skriptor. – Pp. 90-100.

Temesi 1980: **Temesi, M.** A magyar nyelvtudomány. Irányok és erdmények a felszabadulás óta. – Budapest: Gondolat. – 408 s.

Tepljakova 1979: **Теплякова, Л. С.** Глаголы говорения и их функциональные эквиваленты в авторских ремарках произведений Ф. М. Достоевского. – In: Специфика и эволюция функциональных стилей. – Пермь. – С. 132-135.

Tereskina 1981: **Терешкина, Р. К.** К вопросу об авторской речевой индивидуальности научных текстах. – In: Лингвистические особенности научного текста. Москва. – С. 103-112.

Ter-Minasova 1986: **Тер-Минасова, С. Г.** Синтагматика функциональных стилей и оптимализация преподавания иностранных языков. – Москва: МГУ. – 152 с.

Ter-Mkrtičian 1980: **Тер-Мкртичиан, С. А.** Равнозначность в научной речи: от дефиниции до полного текста. – In: Вопросы методики и лингвистики. – Москва. – С. 11-14.

Terracini 1966: **Terracini, B.** Analisi stilistica. Teoria, storia, problemi. – Milano.

Těšitelová a kol. 1985: **Těšitelová, M. a kol.** Kvantitativní charakteristiky současné češtiny. – In: Studie a práce lingvistické. Československá akademie věd. – Praha: Academia. – 19. – 249 s.

Težak 1977-78: **Težak, Stjepko.** Upotrebna vrijednost imperfekta u suvremenom hrvatskom književnom jeziku. – In: Jezik. – Zagreb. – XXV. – (A) Br. 1. – S. 2-13. – (B) 2. – S. 42-53.

Théses 1929: Théses. Travaux du Cercle linguistique de Prague. – Prague: Jednota československých matematiků a fysiků. – 1. – 244 s.– a) Prevod: Тезе Прашког лингвистичког круга. – Трећи програм Радио Београда. – Београд: 1975. – Пролеће. – С. 497-526. – Isto: Мукаржовски, Јан. Структура песничког језика. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1985. – С. 153-182. – b) Ruski prevod: Тезисы Пражского лингвистического кружка. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс. – 1967. – С. 497-526.

Thorne 1965: **Thorne, J.** Stylistics and Generative Grammars. – In: Journal of Linguistics. – London. – Vol. 1. – 1. – Pp. 49-59. – Isto: Linguistics and Literary Style. – New York etc. – Pp. 182-196.

Thorne 1971: **Thorne, J. P.** Generative Grammar and Stylistic Analysis. – In: New horizons in linguistics. Harmondsword. – Baltimore: Penguin. – Pp. 185-197.

Tikocki 1972: **Тикоцкий, М. Е.** Проблемы языка и стиля публицистических произведений. – АДД. – Минск.

Timofejev 1897: **Тимофеев, А. Г.** Речи сторон в уголовном процессе. – Санкт Петербург.

Timofejeva 1968: **Тимофеева, Т. А.** Изобразительные средства и их роль в научно-популярной литературе. Канд. дисс. – Саратов.

TN 1984: Типы научных и технических текстов и их лингвистические особенности. – Москва: Всесоюзный центр переводов. – 50 с.

Točanac 1960: **Точанац, Василије.** О стилу и стилским фигурама. – In: Књижевност и језик. – Београд. – VII. – Бр. 1. – С. 46-45.

Točanac 1973: **Точанац, Василије**. О говору и писању. – Нови Сад.

Todorov 1970: **Todorov, T.** Les études du style, bibliographie sélective. – In: Poétique. – Paris. – 2. – P. 224-232.

Todorov 1975: **Todorov, T.** Poétique. – Paris: Editions du Seuil. – Ruski prevod: Тодоров, Ц. Поэтика. – Структурализм: „за“ и „против“. Москва: Прогресс. – С. 37-113.

Todorov 1998: **Тодоров, Цветан.** Поетика. – Београд: Плато. – 68 с.

Todorov 1999: **Тодоров, Цветан.** Теория символа. – Москва: Дом интеллектуальной книги. – 384 с.

Todorov 2000: **Тодоров, Цветан.** Семиотика, реторика, стилистика. – София: ИК Сема – Р. Ш. – 134 с.

Toftul 1968: **Тофтул, М. Г.** Эстетическое отношение человека к действительности. – Черновцы: Черновицкий гос. ун-т. – 59 с.

Toftul 1970: **Тофтул, М. Г.** Система категориальных определений эстетического отношения и ее методологическая роль. – Черновцы: Черновицкий гос. ун-т. – 68 с.

Tokareva 1986: **Токарева, И. И.** О функционально-стилистическом аспекте художественной речи. – In: Стилистические исследования художественного текста. – Якутск. – С. 4-11.

Tokieda 1983: **Токиэда, Мотоки.** Современный язык и современное языковое существование. – In: Языкознание в Японии. Отрывки из сочинений лингвистов, принадлежащих школе языкового существования. – Москва: Радуга: 1983. – С. 111-122.

Tolstoj 1949: **Толстой, Алексей.** Полное собрание сочинений: Том 13 (статьи 1910-1941). – Москва: Государственное изд-во художеств. лит-ры.

Tomanova 2002: **Томанова, Н. М.** Поэтика местоимений в лирике Иннокентия Анненского. – In: Стил. – Бањалука. – Бр. 1.

Tomaševski 1956: **Томашевский, Б. В.** Стиль и язык. Филологические очерки. – Москва – Ленинград.

Tomaševski 1959: **Томашевский, Б. В.** Стилистика и стихосложение. – Ленинград: Госучпедгиз. – 535 с.

Tomiš 1975: **Tomiš, K.** O štýle slovenskej prózy. – Bratislava.

Toporišić 1960: **Toporišič, Jože.** Jezik slovenski (slovenački). – In: Enciklopedija Jugoslavije. – IV. – Zagreb. – 500 S.

Toporišić 1973: **Toporišič, Jože.** Položaj slovenskega pogovornega jezika med jezikovnim zvrstmi. – In: Говорните форми и словенските литературни јазици. – Скопје. – S. 123-126.

Toporišič 1975: **Toporišič, Jože.** Slovenski književni jezik. – Maribor: Obzorja. – Knj. I: 236 s. – Knj. II: 215 s. – Knj. III: 227 s.. – Knj. IV: 219 s.

Toporišić 1977a: **Toporišič, Jože.** O Urbančičevi jezikoslovni kulturi. – In: Slavistična revija. – Maribor. – Letn. XXX. – Št. 2-3. – S. 359-371.

Toporišić 1977b: **Toporišič, Jože.** Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika. – In: Slavistična revija. – Maribor. – Letnik XXV. – Št. 4. – S. 387-406.

Toporišić 1982: **Toporišič, Jože.** Moderni slovenski knjižni jezik. – In: Slavistična revija. – Maribor. – Letnik XXX. – Št. 4. – S. 436-461.

Toporišić 2000[4]: **Toporišič, Jože.** Slovenska slovnica. – Maribor: Založba Obzorja. – 923 s.

Tošović 1979: **Тошовић, Бранко.** Стилизација. – In: Књижевна историја. – Београд. – XII. – Бр. 45. – С. 91-127.

Tošović 1983: **Tošović, Branko.** Glagol kao konstituent književnoumjetničkog stila ruskoga jezika u poređenju sa srpskohrvatskim. Doktorska disertacija. – Sarajevo: Filozofski fakultet. – 806 s.

Tošović 1988a: **Tošović, Branko.** Funkcionalni stilovi. – Svjetlost. – Sarajevo. – 311 s. – P r i k a z i : **(1)** Hinrichs, U.: Russistik. Rusistika. – Berlin (West), 1989, 2, 107-111. **(2)** Raos, Marinko: Quorum. – Zagreb, 1989, 5/5-6. – S. 748-751. **(3)** Кожина, М. Н.: Филологические науки. – Москва: 1990, 2. – С. 112-114. **(4)** Кондрашов, Н. А.: Реферативный журнал АН СССР: Общественные науки за рубежом, серия 6 – Языкознание. – Москва: 1990, 1. – С. 162-165. **(5)** Пипер, Предраг: Јужнословенски филолог. – Београд: 1991, XLVII (1991). – С. 251-256.

Tošović 1988b: **Tošović, Branko**. Stil polemike Vuka Karadžića. – In: Književni jezik. – Sarajevo. –Br. 1. – S. 13-27.

Tošović 1990: **Тошовић, Бранко.** Сопоставительная функциональная стилистика русского и сербохорватского языков. Предмет, задачи, перспективы. – In: Slavist. – Sarajevo. – Br. 1. – S. 41-51.

Tošović 1993: **Тошовић, Бранко.** Оглагољеност функционалних стилова. – In: Јужнословенски филолог. – Београд. – XLIX. – С. 57-74.

Tošović 1994: **Тошовић, Бранко.** Глагольность функциональных стилей. – In: Русистика. – Москва. – № 2. – С. 48-68.

Tošović 1995: **Tošović, Branko.** Stilistika glagola. Stilistik der Verben. – Wuppertal: Lindenblatt. – 539 s. – P r i k a z i : **(1)** Танасић, Срето: Јужнословенски филолог. – Београд: 1996. – LII. – С. 220-223. **(2)** Ковачевић, Милош: Књижевност и језик. – Београд: 1996. – XLIV. – Бр. 1-2. – С. 147-149. **(3)** N. N. Book Notes – Stylistyka. – Opole (Polen): 1996. – V. – S. 462-467. **(4)** Сорокоумская, Л. В.: Реферативный журнал РАН: Общественные науки за рубежом, серия 6 – Языкознание. – Москва: 1996, 3. – С. 193-196. **(5)** Петровић, Владислава: Зборник Матице српске за филологију и лингистику. – Нови Сад: 1996. – XXXIX/1. **(6)** Маслова, А. Ю.: Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2: История, языкознание, литературоведение. – Санкт-Петербург: 1997. – С. 115-116.

Tošović 2001: **Tošović, Branko.** Korelaciona sintaksa. Projekcional. – Graz: Institut für Slawistik der Universität Graz. – 456 s.

Tošović 2002: **Тошович, Бранко.** Конусирование глагола. – In: Известия РАН: Серия литературы и языка. – Москва: 2003. – 19 с. (u štampi).

Traugott 1973: **Traugott, E. C.** Generative Semantics and Concept of Literary Discourse. – In: Journal of Literary Semantics. – The Hague – Paris. – No 2. – Pp. 5-22.

Traugott 1979: **Traugott, E. C.** „Style as Chameleon". Remarks on the Implications of Transformational Grammar and Generative Semantics for the Concept of Style. – In: Trends in Linguistics / Ed. by Mackey W. F., Ornstein J. – The Hague etc. – Pp. 127-135.

Trávníček 1953: **Trávníček, F.** O jazykovém slohu. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 71 s.

Trávníček 1958: **Trávníček, F.** Úvod do českého jazyka. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 112 s.

Trnka 1941: **Trnka, B.** K otázce stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 7. – S. 61-72.

Troicki 1964: **Троицкий, В. Ю.** Стилизация. – In: Слово и образ. – Москва: Просвещение. – С. 164-194.

Trojanska 1975: **Троянская, Е. С.** К вопросу о технико-стилистических приемах в научной речи. – In: Язык научной литературы. – Москва: Наука. – С. 27-86.

Trojanska 1976: **Троянская, Е. С.** К общей концепции понимания функциональных стилей. – Особенности стиля научного изложения. – Москва. – С. 23-82.

Trojanska 1978: **Троянская, Е. С.** К вопросу о лингвистических признаках функциональных стилей. – In: Стиль научной речи. – Москва: Наука. – С. 43-57.

Trojanska 1979: **Троянская, Е. С.** Актуальные проблемы исследования функциональных стилей. – In: Лингвостилистические исследования научной речи. – Москва: Наука. – С. 3-11.

Trojanska 1982: **Троянская, Е. С.** Лингвостилистическое исследование немецкой научной литературы. – Москва: Наука. – 312 с.

Tropi i figure 1999: Tropi i figure / Uredile Benčić Živa, Fališevac Dunja. – Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, 1995. – 599 s.

Trošina 1982: **Трошина, Н. Н.** Связность, цельность и нормативность поэтического текста. На материале немецкого языка и литературы. – In: Проблемы лингвистической поэтики. Сб. обзоров. – Москва: ИНИОН АН СССР. – С. 94-121.

Trošina 1983: **Трошина, Н. Н**. Семиотический аспект стилистической структуры поэтического текста. – In: Семиотика. Коммуникация. Стиль. – Москва: ИНИОН. – С. 10-36.

Trost 1955: **Trost, P.** K obecným otázkám stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 15-17.

TT 1985: Типология текста и типы научно-технических переводов. – Москва: Всесоюзный центр переводов. – 34 с.

Tumanjan 1985: **Туманян, Э. Г.** Язык как система социолингвистических систем. Синхронно-диахронические исследования. – Москва: Наука. – 247 с.

Turner 1973: **Turner, G. W.** Stylistics. – Harmondsworth, ed. Middlesex. – 256 pp.

Učonova 1973: **Учёнова, В. В.** Публицистика и политика. – Москва.

Uhlár 1950: **Uhlár, V.** O konverzačnom štýle slovenského spisovného jazyka. – In: Slovo a slovesný tvar. – Praha. – 4. – S. 9-16.

Ullmann 1953: **Ullmann, S.** Psychologie et stylistique. – In: Journal Psych. – Paris. – P. 133-156.

Ullmann 1966: **Ullmann, S.** Language and Style. – Oxford: Basil Blackwell.

Ullmann 1971: **Ullmann, S.** Stylistics and Semantics. – In: Literary Style. A Symposium / Ed. Seymour Chatman. – London – New York: Oxford University Press. – Pp. 132-152. – Ruski prevod: Ульман, С. Стилистика и семантика. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 227-254.

Urbančič 1961/1962: **Urbančič, Boris.** O kriterijih pravilnosti v knjižni slovenščini. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – Letnik VII. – Št. 2 (36-40). – S. 81-87.

Urbančič 1965: **Urbančič Boris.** O jezikovih stilih. – In: Jezikovni pogovori. – Ljubljana. – S. 221-227.

Urbančič 1972: **Urbančič, Boris.** O jezikovni kulturi. – Ljubljana: Cankarjeva založba. – 180 s.

Urbančič 1976: **Urbančič, Boris.** Knjižni jezik skozi prizmo praške šole. – In: Slavistična revija. – Maribor. – Letnik XXX. – Št. 2-3. – S. 308-313.

Ure 1966: **Ure, J. N.** The Theory of Register and Register in Language Teaching. – Essex.

Ure 1971: **Ure, J. N.** Lexical Density and Register Differentiation. – In: Applications of Linguistics. Selected Papers of the Second International Congress of Applied Linguistics – Cambridge 1969 / Perren-G.E.; Trim-J.L.M. – London: Cambridge U.P. – 498 pp.

Ušakov 1967: **Ушаков, А. А.** Очерки советской законодательной стилистики. – Пермь. – 205 с.

Ušakov 1983: **Ушаков, А. А.** О языке законов и законодательной стилистике. – In: Структура стилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 83-87.

Usov/Vaskin 1982: **Усов, В. В.; Васькин, Е. В.** Волшебный мир рекламы. – Москва: Московский рабочий. – 205 с.

Uspenski 1969: **Успенский, Б. А.** Семиотические проблемы стиля в лингвистическом освещении. – In: Уч. зап. Тартуского ун-та. Труды по знаковым системам. – Тарту. – Вып. 236. – № 4. – С. 487-501.

Uspenski 1970: **Успенский, Б. А.** Поэтика композиции. – In: Успенский, Б. А. Семиотика искусства. – Москва: Языки русской культуры. – С. 2-218. – Prevod: Успенски Б. А. Поетика композиције. Семиотика иконе. – Београд: Нолит, 1979. – 374 с.

Uspenski 1975: **Uspenski, B. A.** Semiotički problemi stila u lingvističkom osvetljenju. – In: Treći program Radio Sarajeva. – Sarajevo. – S. 301-315.

Uspenski 1979: **Успенски, Б. А.** Поетика композиције. Семиотика иконе. – Београд: Нолит. – 374 с.

Utěšený 1967: **Utěšený, S.** K metodice studia sociální stratifikace jazyka. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč 28. – S. 434-439.

UZP 1970: U základů pražské jazykovědné školy / K vyd. připravil Vachek J. – Praha: Academia. – 81 s.

VA 1973: Вопросы анализа специального текста. – Уфа. – Вып. 1.

Vachek 1962: **Vachek, J.** On the Interplay of External and Internal Factors in the Development of Language. – In: Lingua. – Praha. – 11. – Pp. 433-448.

Vachek 1963: **Vachek, J.** K otázce vlivu vnějších činitelů na vývoj jazykového systému. – In: Slavica Pragensia. – Praha. – 4. – S. 35-46.

Vachek 1964: **Вахек, И.** Лингвистический словарь Пражской школы. – Москва: Прогресс. – 350 с.

Vakurov 1960: **Вакуров, В. Н.** О языке радио и телевидения. – Москва.

Vakurov 1983: **Вакуров, В. Н.** Основы стилистики фразеологических единиц (на материале советского фельетона). – Москва: Изд-во МГУ. – 175 с.

Valgina/Senkevič 1977: **Валгина, Н. С.; Сенкевич, М. П.** Теория стилей русского языка. – Москва: Моск. полиграф. ин-т. – 75 с.

Valova 1984: **Валова, Н. Ю.** К проблеме мужской и женской реализации языка. – In: Взаимодействие языковых средств в речи. – Симферополь. – С. 13-18.

Vanikov 1984: **Ванников, Ю. В.** Начальная субкатегоризация научно-технических и официально-деловых текстов. К проблеме выделения функционального подстиля, речевого модуса и логической доминанты текста. – In: Семантика текста и проблемы перевода. – Москва. – С. 41-52.

Vartapetova 1980: **Вартапетова, С. С.** Структура и содержание курса стилистики. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – С. 40-44.

Vasić 1995: **Васић, Вера.** Новинарски рекламни оглас. Студија из контекстуалне лингвистике. – Нови Сад: LDI. – 326 с.

Vasiljeva 1966: **Васильева, А. Н.** Стилистический анализ языка художественного произведения. – Москва: Изд-во МГУ. – 255 с.

Vasiljeva 1967: **Васильева, А. Н.** Материалы для изучения разговорной речи. – Москва: МГУ. – 43 с.

Vasiljeva 1969: **Васильева, А. Н.** Глагол в разговорной речи (императив). – In: Русский язык за рубежом. – Москва. – № 1. – С. 39-44.

Vasiljeva 1972: **Васильева, А. Н.** Разговорная речь как функциональный стиль. – In: Проблема стилистики в преподавании русского языка как иностранного. – Москва: МГУ. – С. 7-18.

Vasiljeva 1973a: **Васильева, А. Н.** Основы учебного комплекса по стилистике русского языка для иностранных студентов. – In: Доклады советской делегации на II Конгрессе МАПРЯЛ. – Москва: МГУ. – С. 43-52.

Vasiljeva 1973b: **Васильева, А. Н.** Частицы разговорной речи. – Москва: Прогресс. – 255 с.

Vasiljeva 1975a: **Васильева, А. Н.** Некоторые вопросы описания языков на стилистическом уровне. – In: Вопросы методологии и методики описания русского языка в сопоставлении с родным. – Загреб. – С. 180-185.

Vasiljeva 1975b: **Васильева, А. Н.** Стилистическая структура газетной речи и методика работы с некоторыми типами газетных текстов. – In: Проблемы обучения чтению литературы на иностранном языке. Москва. – С. 113-134.

Vasiljeva 1976a: **Васильева, А. Н.** Курс лекций по стилистике русского языка: Общие понятия стилистики. Разговорно-обиходный стиль. – Москва: Русский язык. – 239 с.

Vasiljeva 1976b: **Васильева, А. Н.** Курс лекций по стилистике русского языка. Научный стиль речи. – Москва: Русский язык. – 192 с.

Vasiljeva 1976c: **Васильева, А. Н.** М. Шолохов. Судьба человека. (Опыт стилистического анализа). – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 11. – С. 3-22.

Vasiljeva 1977: **Васильева, А. Н.** Функциональная стилистика. Функциональный стиль. Разговорная речь. – Актуальные проблемы лексикологии, лексикографии и стилистики. – Пермь.

Vasiljeva 1978: **Васильева, А. Н.** Стилистика в преподавании русского языка как иностранного. – In: Русский язык для студентов-иностранцев. – Москва: Высшая школа. – Вып. 13. – С. 203-219.

Vasiljeva 1980: **Васильева, А. Н.** Художественная литература и стилистика. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 15. – С. 86-103.

Vasiljeva 1981: **Васильева, А. Н.** Функциональное направление в лингвостилистике и его значение в преподавании русского языка как иностранного. – АДД. – Москва: Ин-т русск. яз. им. А. С. Пушкина. – 56 с.

Vasiljeva 1982a: **Васильева, А. Н.** Газетно-публицистический стиль речи. – Москва: Русский язык. – 198 с.

Vasiljeva 1982b: **Васильева, А. Н.** Уровни стилистической абстракции и основные уровневые разделы функциональной стилистики. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 34-42.

Vasiljeva 1982c: **Васильева, Н. С.** К вопросу о языковом клише. – In: Язык и общество. – Саратов: Саратовский ун-т. – Вып. 6. – С. 159-163.

Vasiljeva 1983a: **Васильева, А. Н.** О формах существования функционально-стилистической системы. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. И. Горького. – С. 3-10.

Vasiljeva 1983b: **Васильева, А. Н.** Художественная речь. – Москва: Русский язык. – 256 с.

Vasiljevska i dr. 1969: **Василевская, Е. А.; Иссерлин, Е. И.; Сенкевич, М. Т.; Фомина, М. И.** Стили русского языка. – Москва.

Ved 1981: **Ved, Mehta.** Moji razgovori sa vodećim američkim lingvistima. – Sarajevo: Dijalog. – Br. 1. – S. 145-182.

Vededina 1978: **Ведедина, Л. Г.** Функциональное направление в современном зарубежном языкознании. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 74-84.

Vejhman 1958: **Вейхман, Г. А.** О стилистической классификации современного английского языка. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 4.

Veľas 1983: **Veľas, Š.** Novinárska publicistika. I. – Bratislava. – 230 s..

Velčić 1982-1983: **Velčić, Mirna**. O primjerima deformiranih poruka u tekstovima znanstvenog stila. – In: Suvremena lingvistika. – Zagreb. – Br. 23-24. – S. 27-29.

Velek/Ostin 1985[3]: **Велек, Рене; Ворен, Остин.** Теорија књижевности. – Београд: Нолит. – 432 с.

Velien 1981: **Велиен, В.** Лингвистика и феминизам. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 1-4.

Verhovski 1930: **Верховский, П. В.** Письменная деловая речь. Словарь, синтаксис, стиль. – Москва.

Vernadski 2002: **Вернадский, В. И.** Биосфера и ноосфера. – Москва: Рольф. – 576 с.

Veselov 1968: **Веселов, П. В.** Современное деловое письмо в промышленности. – Москва: Изд. Ком. стандартов. – 111 с.

Veselovski 1970: **Веселовский, А. Н.** Историческая поэтика. – The Hague usw.: Mouton. – 646 S.

Videnov 1982: **Виденов, Михаил.** Социолингвистика. Основни тезисы. Български социолингвистически проблеми. – София: Наука и изкуство. – 213 с.

Videnov 2000: Виденов**, Михаил.** Увод в социолингвистика. – София: (Михаил Виденов). – 322 с.

Vidoeski 1979: **Видоески, Божидар.** Развојот на македонската лингвистика на повоениот период. – In: Литературен збор. – Скопје. – XXVI. – 1. – С. 23-30.

Vidoeski 1984: **Видоески, Божидар.** Погледи врз развојот на македонската лингвистика. – In: Литературен збор. – Скопје. – Кн. 2. – С. 7-16.

Vidovič-Muha 1986: **Vidovič-Muha, Ada.** Tipološki pregled nekaterih vplivov na slovenski znanstveni jezik. — In: Slovenski jezik v znanosti. 1. – Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Vigotski 1996: **Выготский, Л. С.** Мышление и речь. – Москва – Ленинград: Лабиринт. – 416 с.

Vinay/Darbeinet 1958: **Vinay, J. P.; Darbeinet, J.** Stylistique comparée du français et de l'anglais. – Paris.

Vinogradov 1946: **Виноградов, В. В.** О задачах истории русского литературного языка преимущественно XVII–XIX веков. – In: Известия АН СССР, ОЛЯ. – Москва. – Вып. 3. – С. 223-238.

Vinogradov 1955a: **Виноградов, В. В.** Итоги обсуждения вопросов стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 60-87.

Vinogradov 1955b: **Виноградов, В. В.** О понятии „стиля языка“ (применительно к истории русского литературного языка). – In: Известия АН СССР. ОЛЯ. – Москва. – Вып. 4. – С. 305-320.

Vinogradov 1958: **Виноградов, В. В.** Лингвистические основы научной критики текста. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 3-23.

Vinogradov 1959: **Виноградов, В. В.** О языке художественных произведении. – Москва: Государственное изд-во художественной лит-ры. – 655 с.

Vinogradov 1961: **Виноградов, В. В.** Проблема авторства и теория стилей. – Москва: Государственное изд-во художественной лит-ры. – 614 с.

Vinogradov 1962: **Виноградов, В. В.** О теории поэтической речи. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 3-17.

Vinogradov 1963: **Виноградов, В. В.** Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – Москва. – 255 с. – Prevod: Vinogradov, V. V. Stilistika. Teorija poetskog jezika. Poetika. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1971. – 316 с.

Vinogradov 1971: **Виноградов, В. В.** О теории художественной речи. – Москва: Высшая школа. – 239 с.

Vinogradov/Kostomarov 1967: **Виноградов, В. В.; Костомаров, В. Г.** Теория советского языкознания и практика обучения русскому языку. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 9-12.

Vinogradov 1992: **Виноградов, Р. И.** Образцы нотариальных документов. – Москва: Российское право. – 160 с.

Vinogradova 1983: **Виноградова, В. Н.** Совмещение и взаимодействие разностилевых элементов в текстах. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – С. 24-29.

Vinokur 1925: **Винокур, Г. О.** Поэзия и наука. – In: Чет и нечет. – Москва. – С. 21-31.

Vinokur 1959: **Винокур, Г. О.** О задачах истории языка. – In: Винокур Г. О. Избранные работы по русскому языку. – Москва: Учпедгиз. – С. 207-228.

Vinokur 1966: **Винокур, Т. Г.** Некоторые особенности стилистической системы современного русского языка. – In: Руссскии язык в национальной школе. – Москва. – № 4.

Vinokur 1968: **Винокур, Т. Г.** Об изучении функциональных стилей русского языка советской эпохи (к постановке вопроса). – In: Развитие функциональных стилей современного русского языка. – Москва: Наука. – 231 с.

Vinokur 1972: **Винокур, Т. Г.** О содержании некоторых стилистических понятий. – In: Стилистические исследования (на материале современного русского языка). – Москва: Наука.

Vinokur 1974: **Винокур, Т. Г.** О социолингвистическом аспекте функционально-стилистических исследований. – In: Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания. – Москва. – С. 4-8.

Vinokur 1975: **Винокур, Т. Г.** Синонимия в функционально-стилистическом аспекте. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 54-65.

Vinokur 1980: **Винокур, Т. Г.** Закономерности стилистического использования языковых единиц. – АДД. – Москва: Ин-т русского языка АН СССР. – 55 с.

Vinukur 1979: **Винокур, Т. Г.** Первое лицо в драме и прозе М. Булгакова. – In: Очерки по стилистике художественной речи. – Москва: Наука. – С. 50-65.

Višnjakova 1967: **Вишнякова, Т. А.** Некоторые количественные характеристики русской разговорной речи. – АКД. Москва.

Višnjakova/Kosačeva 1969: **Вишнякова, Т. А.; Косачева, Л.** Место статистического метода в исследовании функциональных стилей. – In: Актуальные вопросы преподавания русского языка и литературы. – Москва: МГУ. – С. 79-80.

Vižlecov 1996: **Выжлецов, Г. П.** Аксиология культуры. – Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербургского ун-та. – 152 с.

Vlader 1974: **Владер, И. М.** Об экстралингвистическом аспекте сопоставления текстов. – In: Структурные свойства единиц различных уровней языка. – Ленинград: ЛГГТИ им. А. И. Герцена. – С. 98-110.

Vlašín a kol. 1984[2]: **Vlašín, Š. a kol.** Slovník literární teorie. – Praha: Čs. spisovatel. – 465 s.

Voćkić-Avdagić 1991: **Voćkić-Avdagić, Jelenka**. Ideološki jezik javnog informisanja. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.

Vojnov 1972: **Войнов, В. К.** Количественный анализ текста для описания индивидуального стиля. – АКД. – Киев: АН УССР. – 26 с.

Vojvodić 1989: **Војводић, Дојчил**. Транспозиција перфективног презента у руском и хрватскосрпском језику. – In: Зборник Матице српске за славистику. – Нови Сад. – Бр. 36. – С. 85-97.

Volf 2002: **Вольф, Е. М.** Функциональная семантика оценки. – Москва: Эдиториал УРСС. – 280 с.

Volninov 1969: **Волнинов, И. А.** К вопросу об определении понятия „стиль речи“. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИЯ. – С. 32-33.

Vološinov 1926: **Волошинов, В.** Слово в жизни и слово в поэзии. К вопросам социологической поэтики. – In: Звезда. – Москва. – № 6. – С. 244-267.

Vomperski 1970: **Вомперский, В. П.** Стилистическое учение М. В. Ломоносова и теория трех стилей. – Москва: МГУ. – 210 с.

Vorobjova 1978: **Воробьева, М. Б.** Влияние современной интеграции науки на научный язык и научную литературу. – In: Стиль научной речи. – Москва. – С. 23-36.

Voroncova 1976: **Воронцова, Л. М.** К вопросу о соотношении публицистического стиля и языка газеты. – In: Вопросы языка и литературы. – Москва. – Вып. 15. – С. 13-27.

Vossler 1900: **Vossler, K.** Poetische Theorien der Frührenaissance. – Berlin.

VS 1972: Вопросы стилистики в преподавании русского языка иностранцам / Под редакцией Васильевой А. Н. – Москва: Изд-во МГУ. – 150 с.

VSS 1974: Вопросы статистической стилистики. – Киев: Наукова думка. – 328 с.

Vučinić 1982: **Вучинић, Јово**. Особине и употреба глаголске именице у научно-популарној литератури на руском језику. – In: Споне. – Никшић. – Бр. 1-2. – С. 118-124.

Vuković 1962: **Vuković, Jovan.** Ka problemima stilislike. – In: Život. – Sarajevo. – XI. – Br. 3. – S. 111-122.

Vuković 1966a: **Vuković, Jovan.** Obrisi savremene nauke o jeziku u granicama stilistike. – In: Pitanja savremenog književnog jezika. – Sarajevo. – VI. – Br. 9. – S. 95-106.

Vuković 1966b: **Vuković, Jovan.** Gramatika srpskohrvatskog jezika za VII razred osnovne škole. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika. – 120 s.

Vuković 1972: **Vuković, Jovan.** Pristup kompleksnoj stilističkoj analizi srpskohrvatskoga stihovanog izraza. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – Br. 1-2. – S. 7-24.

Vuković 2000: **Вуковић, Ново.** Путевима стилистичке идеје. – Подгорица – Никшић: Универзитет Црне Горе – Јасен. – 235 с.

Vuletić 1971-72: **Vuletić, Branko.** Govor i stilistika. – In: Jezik. – Zagreb. – XIX. – Br. 4-5. – S. 140-144.

Vuletić 1976: **Vuletić, Branko.** Fonetika književnosti. – Zagreb: Liber. – 238 s.

Vuletić 1980 **Vuletić, Branko.** Gramatika govora. – Zagreb: GZH. – 163 s.

Vuletić 1986: **Vuletić, Branko.** Sintaksa krika. Govorna organizacija Krležine ratne lirike. – Rijeka: Izdavački centar Rijeka. – 172 s.

Vuletić 1988: **Vuletić, Branko.** Jezični znak, govorni jezik, pjesnički znak. – Osijek: Revija. – 288 s.

Welch 1966: **Welch, J.** Living Language. – London: John Wecch, Longmans, Green and co. – VI. – 201 pp.

Willmers 1980: **Wilmers, M. K.** The Language of Novel Reviewing. – In: The State of the Language / Ed. by Michaels a. Ricks C. – Berkeley etc.: U of California P. – Pp. 313-323.

Wittich 1979: **Wittich, U.** Texttypologie unter funktionalstilistischer Sicht. – In: Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Berlin. – 32. – 6. – S. 764-769.

Wright 1975: **Wright, G. H. von.** Objašnjenje i razumevanje. – Beograd: Nolit. – 274 s.

Zadornova 1984: **Задорнова, В. Я.** Восприятие и интерпретация художественного текста. – Москва: Высшая школа. – 152 с.

Zanjko 1973: **Занько, С. Ф.** Семиотическое содержание понятия о разговорном языке. – In: Ученые записки Горьковского ПИИЯ. – Горький. – Вып. 55. – С. 78-86.

Zarecka 1997: **Зарецкая, Е. Н.** Логика речи для менеджера. – Москва: Финпресс. – 352 с.

Zarev 1984: **Зарев, П.** Теория, психология и техника на стила. – София: Български писател. – 366 с.

Zasorina 1966: **Засорина, Л. Н.** Автоматизация и статистика в лексикографии. – In: Известия ЛГУ. – Ленинград. – С. 128-136.

Zasorina 1974: **Засорина, Л. Н.** Введение в структурную лингвистику. – Москва: Высшая школа. – 319 с.

Zasorina 1977: Частотный словарь русского языка / Под редакцией Засориной Л. Н. – Москва: Русский язык. – 936 с.

Zeman 1962: **Zeman, J.** Poznani a informace. Gnoseologické problemy kybernetiky. – Praha: Nakladatelství Československe akademie ved. – Ruski prevod: Земан, И. Познание и информация. Гносеологические проблемы кибернетики. – Москва: Прогресс, 1966. – 254 с.

Zemska i dr. 1981: **Земская, Е. А.; Китайгородска, М. В.; Ширяев Е. Н.** Русская разговорная речь. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис. – Москва: Наука, 276 с.

Zima 1988: **Zima, Luka**. Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom. – Zagreb: Globus. – 343 s.

Zimmer 1978: **Zimmer, R.** Stilanalyse. – Tübingen: Niemeier. – 105 S.

ZKO 1972: Z klasického období pražské školy 1925-1945. – Praha: Academia. – 75 s.

ZTSJ 1979: Z teórie spisovného jazyka. – Bratislava: Veda. – 222 s.

Zumthov 1971: **Zumthov, P.** Style and Expressive Register in Medieval Poetry. – In: Literary Style. A Symposium / Chatman-Seymour. – New York: Oxford University Press. – Pp. 277-281.

Zupa 1981: **Зупа, J.** Ново женско писмо. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 15-28.

Zvegincev 1960: **Звегинцев, В. А.** История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях. Часть II. – Москва: Госучпедгиз. – С. 21-26.

Zvegincev 1967: **Звегинцев, В. А.** Теоретическая и прикладная лингвистика. – Москва: Просвещение. – 338 с.

Zvegincev 1969: **Звегинцев, В. А.** Стилистика и семиотика. – In: Вопросы теории и истории языка. – Ленинград: ЛГУ. – С. 40-47.

Zvegincev 1971: **Звегинцев, В. А.** Стиль в лингвистике и литературоведении. – In: Проблемы теории и истории литературы. – Москва: 1971. – С. 41-18.

Zvereva 1983: **Зверева, Е. А.** Научная речь и модальность (система английского глагола). – Ленинград: Наука. – 158 с.

Žanr 1980: Жанр (эволюция и специфика) / Отв. редактор Миригин В. Н. – Кишинев: Штиинца. – 154 с.

Žanry 1959: Жанры советской газеты. – Москва. – 271 с.

Žanry 1997: Жанры речи / Отв. редактор Гольдин, В. Е. – Саратов: Колледж. – 212 с.

Žanry 1999: Жанры речи / Отв. редактор Гольдин, В. Е. – Саратов: Колледж. – 287 с.

Žarinov 2001: **Жаринов, В. М.** Эстетика. Раскрытие эстетической тайны. – Москва: Приор. – 80 с.

Žinkin 1927: **Жинкин, Н. И.** Проблема эстетических форм. – Художественная форма. – Москва.

Živković 1957: **Живковић, Драгиша.** Језик књижевног дела. – Београд: Рад. – 377 с.

Živković 1960: **Živković, Dragiša.** Stilistika kao nauka o jeziku i o književnosti. – In: Odjek. – Sarajevo. – Br. 5-6.

Živković 1962: **Živković, Dragiša.** Ka domišljanjima o stilistici. – In: Život. – Sarajevo. – XI. – S. 355-363.

Živković 1965[7]: **Živković, Dragiša.** Teorija književnosti sa teorijom pismenosti. – Beograd – Sarajevo: Naučna knjiga – Svjetlost. – 289 s.

Životić 1979: **Животић, Радомир.** Послератна репортажа и њене стилске одлике. – Горњи Милановац: Дечје новине. – 312 с.

Životić 1981: **Животић, Радомир**. Изражавање новинара. – Београд: Савремена администрација. – 304 с.

Životić 1982: **Животић, Радомир.** Вулгаризми у комуникативној и естетичкој функцији. – In: Језик у савременој комуникацији. – Београд. – С. 141-145.

Životić 1983: **Животић, Радомир**. О дефинисању стилистичке норме. – In: Књижевност и језик. – Београд. – XXX/1-2. – С. 39-41.

Životić 1986: **Životić, Miladin.** Aksiologija. – Zagreb: Naprijed. – 294 s.

Životić 1991: **Životić, Radomir**. Jezik i stil novinskih izveštaja (komparativna analiza). – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.

Žolkovski 1962: **Жолковский, А. К.** Об усилении. – In: Структурно-типологические исследования. – Москва. – С. 167-171.

Župerka 1983: **Župerka, K.** Lietuviu kalbos stilistika. – Vilnius. –142 с.

Žurbina 1969: **Журбина, Е. И.** Теория и практика художественно-публицистических жанров. – Москва.

Žurnalistika 1966: Žurnalistika. Jazyk a štýl / Zprac. Váhala F. a kol. – In: Sešity novináře. – Praha: Svaz čs. novinářů. – 1. – 144 s.

ИЗВОРИ

Affez 2002: Affez. Прва интерактивна причаоница сомборских средњошколаца. – Сомбор. – In: http://www.gimnazijaso.edu.yu/Chat/uvodna.html.

Andrić 1976: **Андрић, Драгослав**. Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза. – Београд: БИГЗ. – 475 с.

Andrić 1984/85a **Andrić, Ivo**. Na Drini ćuprija. – In: Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga. Knjiga 2. – Sarajevo: Svjetlost. – 407 s.

Andrić 1984/85b: **Andrić, Ivo.** Travnička hronika. – In: Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga, knjiga 3. – Sarajevo: Svjetlost. – 463 s.

Andrić 2002: **Андрић, Иво.** Из Андрићеве ризнице. – In: http://www.ivoandric.org.yu/html/nadriniandriceva_riznica.html. – Beograd.

Antologija 1976: Antologija bosanskohercegovačke poslijeratne poezije / Priredio Kordić Ivan. – In: Život. – Sarajevo. – Br. 7-8.

Antologija 1977: Антологија руске поезије: XVII-XX век / Избор, предговор и текстови о пјесницима Петров Александар. – Београд: Просвета. – Књ. I: 709 с. – Књ. II: 627 с.

Antologija 1980: Antologija bosanskohercegovačke pripovijetke XX stoljeća / Priredio Alić Džemalud. – In: Život. – Sarajevo. – Br. 7-8. – 396 s.

Babić 1991: **Babić, Goran.** Forsiranje Bosne. – In: Nedjelja. – Sarajevo. – 13. januar. – S. 14.

Batić 2000: Саопштење за јавност др Владана Батића. – In: Савез за промене. – Београд. – 4. април. – http://www.szp.org.yu/info/kzn/kzn20000404a.html.

Besna lisica 2002: Убијена бесна лисица. – In: Глас јавности. – Београд. – 16. август. – http://www.glas-javnosti.co.yu/danas/srpski/D02081501.shtml.

Biografija 2002: Биографија Иве Андрића. – In: Магазин Интернет Крстарице. – 19. јули. – http://www.krstarica.com/lat/magazin/biografije_poznatih/index.php?clanak=ivo.

Bond 2002: Џемс Бонд је био Србин. – In: Профил. – Београд. – Бр. 38. – http://www.profil.co.yu.

Bujica 2002: – Бујица начела, лед дотукао. – In: Вечерње новости. – Београд. – 16. август. – http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5216&rubrika=Ekonomija.

Crne rupe 2002: Црне рупе. – In: http://www.astronomija.co.yu/dubokisvemir/crne-rupe2/stajecr.htm.

Crnjanski 1962: **Црњански, Милош**. Сеобе. – Београд: Српска књижевна задруга.

Ćopić 1984/85: **Ћопић, Branko.** Prolom. – Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga, knjiga 7. – Sarajevo: Svjetlost. – 685 s.

Dama 2002: Дама остаје дама. – In: Вечерње новости. – Београд. – 16. август. – http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5216&rubrika=Ekonomija.

Davičo 1981: **Davičo, Oskar.** [Polemika sa Gajom Petrovićem]. – In: Svijet. – Sarajevo. – 3. mart. – S. 8-11.

Dnevnik 2000: Дневник исељеника. – In: Блиц недеље. – Београд. – 4. јуни. – С. 8.

Dobro jutro 2002: SerbianCafe.com. – Београд. – In: http://www4.serbiancafe.com/diskusije/mesg/37/005783356.shtml?2.

Dozvole 2002: „Дозволе“ у гаћама. – In: Вечерње новости. – Београд. – 19. август. – http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5327&rubrika=Svet.

Duga 2002: Дуга – небеска игла светла. – In: Танјугов е-магазин за науку и технику. – Београд. – 9. август. – In: http://www.znanje.co.yu/znanje/index1.php?oblast=priroda&grana=fizika&tekst=duga.html.

Dunavni talas 2002: Дунавски талас се ближи Будимпешти. – In: ТАНЈУГ. – Београд. – 18. август. – http://www.tanjug.co.yu.

Đurović 2002: **Ђуровић, Бранко.** – In: Др Бранко Ђуровић. Неурохирург. – http://www.drdjurovic.co.yu.

Fizika putovanja 2002: Физика путовања кроз време: – In: Танјугов е-магазин за науку и технику. – Београд. – 9. август 2002. –http://www.znanje.co.yu/znanje/index1.php?oblast=priroda&grana=svemir&tekst=vremeplov.html.

Gdje su 1982. – Gdje su, šta rade. – In: AS. – Sarajevo. – 20. avgust. – S. 1.

Gotovac 1981: **Gotovac, Slavko.** Ko je pucao u konja? – In: Oslobođenje. – Sarajevo. – 13. oktobar. – S. 6.

Janić 1981: **Janić, Žarko.** Vrtovi s okusom droge. – In: Svijet. – Sarajevo. – 7. decembar. – S. 12.

Jerotić 2002. **Јеротић, Владета.** Аутобиографија. – In: Пројекат Растко. – Београд. – http://www.arslibri.co.yu/autori/jerotic/vjerotic-autobiografija.html.

Karadžić 1988: **Караџић, Вук Стефановић.** Српске народне пјесме II. – In: Сабрана дела Вука Караџића, књига 5. – Београд: Просвета.

Književna reč 1981: Књижевна реч. – Београд. – 25. мај. – с. 24.

Kočić 2002: **Kočić, Petar.** Jazavac pred sudom. – In: Petar Kočić. Sabrana djela (integralno elektronsko izdanje). Projekat Rastko. – Banjaluka. – http://www.rastko.org.yu/rastko-bl/kocic/pkocic-jazavac_l.html.

Kulenović 1984/84: **Kulenović, Skender.** Ponornica. – In: Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga. Knjiga 6. – Sarajevo: Svjetlost. – 226 s.

Lanci 2002: Ланци за светлост. – In: http://www.znanje.co.yu/znanje/index1.php?oblast=priroda&grana=elektronika&tekst=polimer.html.

Lica 1971: Lica. – Sarajevo. – Maj-juni. – S. 27

Lirske pjesme 1952: Lirske narodne pjesme / Uredio Tvrtko Čubelić. – Zagreb: Školska knjiga. – 394 s.

Marjanović 2002a: **Марјановић, Г.** Нековнеционална физика примењена на модел вечно осцилујућег свемира. – In: http://www.beotel.yu/~gmarjanovic/srulzaeo.html.

Mehmedbašić 1981: **Mehmedbašić, Enver.** [Humoristički prilog]. – In: Svijet. – Sarajevo. – 7. decembar. – S. 55.

Mihajlović 2001: **Михајловић, Миладин.** „Кондом балет“ без граница. – 11. јануар. – In: http://blic.gates96.com/arhiva/2001-01-11/strane/reportaze.htm.

Milenić 2001: **Миленић, Жарко**. Линија раздвајања. Драма / Електронска верзија. – In: Пројекат Растко: – Београд: 2. јуни. –http://www.rastko.org.yu/drama/savremena/zmilenic-linija.html.

Milošević 2002: **Милошевић, Милан.** Ајнштајн за почетнике. – In: http://www.astronomija.co.yu/teorije/relativnost/teorije/opsta1.htm.

Mirković 2002: **Мирковић, З. Т.** Бране ће једва да нас одбране. – In: Вечерње новости. – Београд. – 16. avgust. – http://www.novosti.co.yu.

Mirovni sporazum 1995: Mirovni sporazum. – In: Vlada Republike Srpske. – http://www.vladars.net/lt/zakoni/dejton.html.

Mostarske kiše 2002: SerbianCafe.com. – Београд. – In: http://www4.serbiancafe.com/diskusije/mesg/37/005777102.shtml?4.

Mravi 2002: Мрави појели гласачке спискове. – In: Вечерње новости. – Београд. – 19. август. – http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5327&rubrika=Svet

Na Đerdapu 2002: На Ђердапу нема опасности од Дунава – In: ТАНЈУГ. – Београд. – 19. август. – http://www.tanjug.co.yu.

Nedeljković 1981: **Недељковић, Боро.** Комшијска љубав. – In: Политика. – Београд. – 20. децембар. – С. 11.

Ne razumem 2002: SerbianCafe.com. – Београд. – In: http://www4.serbiancafe.com/diskusije/mesg/37/005783356.shtml?2

Nikolić 2001: **Nikolić, Svetlana.** Tri noći sam je mrtvu milovao i ljubio. – In: EkstraMagazin.com. – Banjaluka. – Godina VII. – Br. 117. – 2. februar. – www.ekstramagazin.com.

Odbrojavanje 2001: Одбројавање за евро. – In: НИН. – Београд. – 11. јануар. – Бр. 2611. – http://www.nin.co.yu/&r=http://www.krstarica.com/lat/katalog/Mediji/Casopisi/.

Oni 2002: Они немају никога. – In: Вечерње новости. – Београд. – 19. август. – http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5327&rubrika=Svet.

Oslobođenje 1981: Oslobođenje. – Sarajevo. – 9. decembar.

Oslobođenje 1982: Oslobođenje. – Sarajevo. – 21. januar. – S. 4, 5, i 16.

Oslobođenje 1991: Oslobođenje. – Sarajevo. – 23. mart. – S. 4.

Pavić 2002: **Павић, Милорад.** Аутобиографија. – In: Милорад Павић: http://www.khazars.com/autobiografija.html

Pavlović 1973[3]: **Павловић, Миодраг.** Антологија српске поезије (XIII-XX век). – Београд: Српска књижевна задруга. – 298 с.

Peta na svetu 2002: Јелена Ђокић пета на свету. – In: Блиц. – Београд. – 29. јули. – http://www.blic.co.yu/.

Petrović 2000: **Петровић, М.** Човек ипак није риба. – In: Блиц. – Београд. – 20. децембар. – http://blic.gates96.com/arhiva/2000-12-20/strane/reportaze.htm.

Pismo iz Bosne 1982: Pismo iz Bosne. – In: Svijet. – Sarajevo. – 31. maj. – S. 20.

Pola milijarde 2002: Пола милијарде евра за 850 километара путева у Србији. – In: ТАНЈУГ. – Београд. – 18. август. – http://www.tanjug.co.yu.

Poplava 2002: Ин: Поплава однела милијарде. – In: Вечерње новости. – Београд. – 16. август. – http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5216&rubrika=Ekonomija.

Posle samita 2002: После самита поплављених. – In: ТАНЈУГ. – Београд. – 18. август. – http://www.tanjug.co.yu.

Poslovnik 2001: Пословник о раду Народне скупштине Реоублике Србије. – In: Службени гласник РС. Београд. – Br. 60/01.

Primc 1997: **Primc, M.** Teorija grupa u matematici i prirodnim znanostima. – In: Zbornik radova simpozija o fundamentalnim istraživanjima. – Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. – http://www.math.hr/~primc/GRUPE25.html.

Pronađena bomba 2002: Пронађена бомба испред седишта Фијата у Милану. – In: Блиц. – Београд. – 29. јули. – http://www.blic.co.yu/.

Reforme 1982: Reforme ili ostavka. – In: Oslobođenje. – Sarajevo. – 19. januar.

Rešenje 2002: Решење о разрешењу директора јавног предузећа „Суботичка топлана“ Суботица. – In: Службени лист општине Суботица. – Суботица. – 8. август. – Год. XXXIII. – Бр. 8. – http://www.subotica.co.yu/yu/admin/sluzbeni2-8.htm.

Saopštenje 2000: Саопштење Демократске опозиције Србије. – In: Савез за промене. – Београд. – 14. август. – http://www.szp.org.yu/info/kzn/kzn20000814b.html.

Selimović 1970: **Selimović, Meša**. Tvrđava. – Sarajevo: Svjetlost. – 421 s.

Sijarić 1984/85: **Sijarić, Ćamil**. Pripovijetke. – In: Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga. Knjiga 20. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 129-392.

Simić 1984/85: **Novak, Simić**. Braća i kumiri. – In: Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga. Knjiga 12. – Sarajevo: Svjetlost. – 506 s.

Slabe tačke 2002: Постоје слабе тачке на насипима. – In: Блиц. – Београд. – 16. август. – http://www.blic.co.yu/.

Spasavanje 2002: Спасавање континента. – In: НИН. – Београд. – 15. август. – Бр. 2694. – www.nin.co.yu.

Status 1995: Статут Демократске странке. – Београд. – 5. октобар. – In: http://www.ds.org.yu/program/program_1995/statut_DS.html.

Stojkov 2002: **Стојков, Сава.** Аутобиографија. – In: Стојков. – http://www.somel.co.yu/index.html.

Strelci 2002: Стрелци ипак заказали. – In: Глас јавности. – Београд. – 16. август. – http://www.glas-javnosti.co.yu/danas/srpski/D02081501.shtml.

Sudar 2002: Судар коњских снага. – In: Данас. – Београд. – 16. август. – http://www.danas.co.yu/&r=http://www.krstarica.com/lat/katalog/Mediji/Novine/.

Šerer 2002: **Шерер, А.** Дијалог бржи од конфликта. – In: Вечерње новости. – Београд. – 18. август. – http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5327&rubrika=Svet

Tajanstvena karta 2002: Тајанствена карта. – In: Танјугов е-магазин за науку и технику. – Београд – 9. август. –http://www.znanje.co.yu/znanje/index1.php?oblast=priroda&grana=fizika&tekst=duga.html.

Telegram 2002: Знамените зграде. Бановина. – Ниш. – In: http://www.nisguide.co.yu/onisu/banovina.html.

Tender 2002: Тендер за Беопетрол крајем септембра. – In: Блиц. – Београд. – 29. јули. – http://www.blic.co.yu/.

Tendžera 1982: **Tendžera, Veselko.** Crna knjiga drpipara. – In: Danas. – Zagreb. – 29. 7 (srpanj). – S. 20-21.

Tepavčević 1976: Razgovor Branka Tošovića sa Simom Tepavčevićem. – Sarajevo. – Januar 1976. – Magnetofonski snimak.

Tino 2002: **Tino, Nazif.** Uvod. – In: http://www.hupi.hr/tino/uvod.htm.

Tmušić 2000: **Тмушић, Зоран.** Ред пршуте, ред сланине... – In: Блиц. – Београд. – 1. октобар. – http://blic.gates96.com/arhiva/2001-01-10/strane/reportaze.htm.

Tolstoj 2000: **Толстой, Л. Н.** Собрание сочинений: Война и мир. – Москва: МЦФ, ИДД. – CD. – www.iddk.ru.

Torbarina 1990[2]: **Torbarina, Tanja.** Zašto smo se rastali. – Zagreb: Centar za informiranje i publicitet. – 350 s.

Ubio suprugu 2002: Убио супругу, па се обесио. – 16. август. – In: http://www.glas-javnosti.co.yu/danas/srpski/D02081501.shtml.

Uredba 2002: Уредба о продаји капитала и имовине јавним тендером. – In: ESE Consulting. – http://www.ese.co.yu/tenderska.htm.

Vuković 2002: **Вуковић, С.** Храна јефтинија, живот скупљи. – In: Вечерње новости. – Београд. – 16. август. – http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5216&rubrika=Ekonomija.

Zadaci 2002a: Задаци са испита: Инжењерска математика. – Београд: Виша електротехничка школа. – In: http://www.vets.edu.yu/im/htm/Zadaci/Matrice%20i%20determinante/matrice%20i%20determinante.htm.

Zadaci 2002b: Задаци за увежбавање. Тема 24: математички ребуси. – In: Интеграл. Програм за талентоване ученике. VII разред. – Београд. –25. јуни 2000. – Бр. 345/96. – http://www.integral.co.yu/7/t24.asp.

Zakon 2001: Закон о царинској тарифи. – In: Службени лист СРЈ. – Београд: 2001. – Бр. 23/01.

Živančević 2002: **Живанчевић, Нина.** Као што већ рекох. – Београд: Просвета.

СКРАЋЕНИЦЕ[1]

АФС	административни стил
ФС	функционални стил
Ф-стилови	функционални стилови
ФС-	функционално-стилски, функционално-стилистички
КФС	књижевноумјетнички стил
КО	кибернетички организам
+КО	продуктивни кибернетички организам
–КО	непродуктивни кибернетички организам
МТИ	математичка теорија информације
НФС	научни стил
ПФС	публицистички стил
ПТИ	прагматичка теорија информације
РФС	разговорни стил
СТИ	семантичка теорија информације
ТИ	теорија информације
ВФП	ванјезички функционални појачивачи и(ли) помагачи
KV	квалитет, квалитативни
KT	квантитет, квантитативни
Kont	континуитет, континуитетски

[1] Списак садржи скраћенице које се чешће користе. Оне које су једном употријебљене и одмах објашњене не укључују се у попис.

Branko Tošović

FUNCTIONAL STYLES

Summary

0. The book „Functional Styles“ consists of the following parts: Introduction, First Chapter (Stylistics, Style, Functional Style), Second Chapter (Style as Information), Third Chapter (Functional Styles), Conclusion, Bibliography, Abbreviations List, Subject Index, Name Index, Summary in English and Russian.

1. In his I n t r o d u c t i o n , the author represents Functional Style (in further text FS) as a stylistic category, which in order to be properly understood, requires researching a great number of nonlinguistic disciplines. Functional and stylistic language deconstruction (in further text abbreviations FS – FS-language deconstruction, will be used) which is the universal characteristic of all developed languages, is such a difficult and complex phenomenon that it is not possible to comprehend it by using the parameter of one specific and narrow scientific field. As an interdisciplinary problem, FS – language jagging consists of several components: cybernetic, philosophical, aesthetic, semiotic, socio-linguistic, psycho-linguistic, logical, inter-linguistic, etc. Some of these will be discussed in this book.

2. The F i r s t C h a p t e r discusses the following issues: notion of style, notion of FS, contemporary stylistic schools and methods, out of language FS constituents, FS paradigm and syntagm of FS typology. The author’s idea in discussing these problems is also the substantial theses of the Second Chapter: style is in language, language is in man – man is in society. The author emphasizes the following facts as important:

The fact that stylistics has for centuries been in the shadow of rhetoric, that it has not been able to develop into an independent scientific discipline for centuries, is not so unusual as the events of only the last eighty years of „real" stylistics existence. In fact, stylistics needed only a few decades of its own independent development to console and establish the status, after which, in even a short time, it spread into such a number

of schools and methods that one can nowadays talk of a real explosion in the fields of stylistics. The twentieth century scientific changes, especially the rise of new scientific discoveries, such as, for example, computer science and the information theory, increasing numbers of communication lines, relations, enormous development of communication among people of the world, most intense human activity, and many other factors were detrimental and helpful to the stylistics development, to be precise, to its methodological diversity. This brings about a substantial reorientation in the second part of twentieth century stylistics. This also helps stylistics to connect with mathematics, information theory, semiotics, communication theory and a number of schools and methods in the fields of linguistics (socio-linguistics, psycho-linguistics, textual linguistics, contrastive linguistics, transformational-generative linguistics etc.). The result is a number of new schools and methods in the field of stylistics, which essentially have an interdisciplinary character. In the system of modern stylistic researches, a very special place is reserved for functional stylistics (in further text F-stylistics).

It can be defined as a linguistic discipline that requires researching of usage and functioning of language in particular aspects of human life, or as a FS language jagging in forms of stylistic formations which possess a systematic FS-character. Although the origin of F-stylistics can be traced in the scientific researches of the first and the second part of the twentieth century (Bali, Boduen, de Kurtene, Jacubinsky, Jacobson, Bahtin, Scerba, Vinokur, Vinogradov, etc.) the real beginnings of this discipline can be found, only in the thesis developed by the Russian linguistic school workshop. First strong desires for FS researching and the F-stylistics discovery came from German and French linguists (Humboldt, Bali), the Soviet literary linguistic tendencies in the nineteen twenties contributed a great deal to the F-stylistics foundation, while the Russian linguistic school is its fundamental establisher. It is an interesting fact that the establishing process of this matter went on almost simultaneously and mostly independently in Czechoslovakian and Soviet science.

The occurrence of FS-language differentiation, such as can be found in all the developed world languages, required men to go through a very long period of intellectual development, to come up with various fields of human activity, to improve the language to such an extent that it can be satisfactory for all human needs and all of the human activities.

The question of style has been raised by scientists for centuries, even at those times when stylistics had been an inner part of rhetoric, and there is still no answer which would be universal and satisfactory for all. There is a great diversity in defining the notion „style". Every national school of linguistics gave its unique definition of style and its characteristics. Soviet interpretations are very numerous and varied, Czechoslovakian, traditionally deep and studious, French – systematic and picturesque, American – original and unusual, etc. Yugoslav ones are not numerous but characteristic. One part of this book is a critique of style-defining in the specific areas of linguistics.

There are several facts that must not be neglected in defining FS. First of all, FS are language expressions which rise from a specific area of some human activity. Starting from the definition of human action, one comes to two important elements: 1. that human action is self-confident in its character, and 2. that it is characterized by a great diversity. Self-confidence of human action that is emphasized above leads to the essential feature of FS: namely that the language systems were founded by reason during the certain period of human civilization development, in order to satisfy the individual and social needs of mankind, and that the FS-language differentiation is not a type of spontaneous jagging, but a deeply considered issue. The second important moment is connected with balancing of relation: action diversity – FS-diversity. It is clear that the FS-diversity is not as large as the human action diversity, and that it can not follow their human action is much more divergent than the language one. The F-typology can not, for this reason, be classified according to the number of human activities (otherwise, we would have as many FS as existing activities). The next essential definition is already imputed in the very name of FS: it is the language realization which has a certain function, certain usage. The thirty essential qualifiers are connected with the extralinguistic influence and the interlinguistic foundation of F-styles. The fourth one can be expressed thus: FS is a language expression which has its own system; FS are the language realizations that inherit a systematic character. They are rather flexible units: closed just as much as is necessary to create a system; open as much as is necessary for a system in order to remain undamaged. They have a porous order – the order which is porous in both directions. This is the reason why the edges of particular styles are not clear cut, firm and closed up, but are on the contrary rather flexible and elastic. It is also important to emphasize that the FS mathe-

matical schemes possess their different frequencies and probabilities of applying the language tools. The sixth element deals with the fact that FS are historical categories. Taking into consideration all of the above, it is easy to conclude that FS are extra-linguistically conditioned, systematic language realizations in particular areas of human activity, also in the function of those activities, they have a unique inter-linguistic structure (paradigmatic and syntagmatic), mathematically strictly regular, uniquely traditional and historically founded.

There are two major types of factors in FS-language differentiation: the first comes from language reality, the second within the language factors. There is a great deal of discussion in this book devoted to both factors. The fact that during the FS-language differentiation process, the elementary factors do not influence each other, but form their inner relations and schemes of their correlations and in this sense create a style, a system of interactions, is especially emphasized in this book.

There is a selection system in every FS, formed on the basis of FS specificities and limitations that are apparent in it. There are several phases in this system: selection acts, selection units, frequency, probability, structure mounting.

Since the F-stylistic basic unit can neither be a word nor syntagm, nor sentence (although they can be researched separately), but can only be text, this stylistic discipline can be defined as a textual discipline that researches the text as a F-unity. This unity structuring requires the application of certain methods, the roles and norms of which are specific for every particular FS. These norms are generated from the very nature of FS, the part that is called the FS-norm.

One of the most important and most difficult questions is the question of FS-typology, by definition, of methods or the ways in which the FS-language system is deconstructed to its very elements, in order to group them into a basic system, intermediate system, and the upper system, creating in this way abstract and general models of FS-language differentiation. The elements of that specific typology appear as a sum of organized finalities („organized“, because that particular typology introduces the order into FS-system, and „finalities“, because that typology introduces differentiation of the limited number of the FS-system elements).

The basis of that classification consists of two basic notions: “character of relation“ and “type of relation“. They generate the following

units: functional integrative unit, functional type, functional inter-type, functional subtype, and functional genre. The functional integralities unit represents an assembly of several styles that create a close group, created in the process of opposing one type of style with the other type of style, as well as the complete FS-system with the other complete system of the same language (according to the sector of human activity). This kind of integrative unit is called FS-complex (for example, oral and written, profane and sacral, etc.). The functional types represent the basis of FS-language differentiation, represent what we call FS. This is the fundament of notion: FS-classification. If the language expression stands on the bordering area, correspondingly, if it possesses the elements of the two or more FS, but not as many as to create an FS-complex (which appears only in oppositions), we talk about inter styles, (for example, epistler, commercial, memorial, oratorical, etc.). The functional sub-type consists of particular FS-units, so-called sub styles. Every FS has a scope within which it is possible to recognize the sub-type. The last and the lowest level of the FS-language differentiation is genre. All the FS are characterized by smaller or greater genre diversity.

3. The S e c o n d C h a p t e r discusses style as Information Acceptance, preservation, transformation and transmitting of information in a complex managing system (biological, technical, social etc.) that proceeds according to certain rules. In different cybernetic mechanisms, information processing is also different. However, all of them are bounded to the system of signs which enable transmitting of any information. Language as a mediator within the information processing is not so strictly structured as to be called an undividable phenomenon. Various managing processes, together with the various cybernetic mechanisms, require such information transmitters to be made. These are the so called `codes` that can be divided into three basic types: natural language, artificial language, and the language of animals. These three mediators of these three different mechanisms (man, machine, animal) differ in their level of functional pressure. On the one hand, there is a natural language, which sends most different types of information. On the other hand, there is an artificial language and the language of animals that send only one-dimensional information. Accordingly, the first one is multi-functional; the second two are mono-functional. Informational diversity as a fundamental feature of natural language is divided into separate types that cause specific sub codes creation, by definition,

standard language sub-system FS. They may also be defined as the specialized sub codes of a language that transmits the information within a specific kind of human activity. The functional types creating conditions (within some cybernetic organism such is a managing system capable of receiving, sending and producing information) can be obtained under the following conditions: informational multi-dimensionality, informational diversity, transmitting system development, and functional necessity.

The information transmitted by FS originates upon the basis of some other information. So, if one piece of information produces other information, this essentially means that the styles transmit information about information. FS transmits the second-level information, which is organized by processing the first level. Such information (the first level) is prior to all the FS, but is different in its specific character.

The information sent by FS can conditionally be divided into two basic segments (conditionally, because they are an organic unit): semantic information, and formal language information or self-information. Information carried by FS can be clearly expressed or hidden, in the sense of which we can talk about explicit and implicit information. There is always something conscious and unconscious in FS, therefore it is permissible to make a distinction between information with the conscious form and that of an unconscious form. Besides, an information can be universal and specific, esoteric (secret, hidden, understandable only to a certain recipient), and exoteric (understandable, understandable and available). The meaning of semantic information is a “message content” or ”theme" or ”basic content“, in other words, FS-semantics. Formal language information or self-information represents that emitted by the FS form that simultaneously sends semantic information. That is information of form about itself, about communicators, communication act, communication network, consequently that is information of sign about itself. There are three basic levels in the formal language information: information of form about itself (auto-information), information of form about the communicating act (pragmatic information), and information of form about the complete informational process (communicational information). The first information, which may also be regarded as inner information or inter-information, consists in itself of structural or language structured information (information of structure of form, of its phonetic, phonological, morphological, lexical and semantic, syntactic and textual organization), language standard information (information of the order of form, according

to the standard language information), stylistic information (information of the stylistic form potentials), style (information of form *geeing* a product of aesthetic process and esthetic value). The second information, pragmatic information, represents information about: transmitter, receiver, transmitter – receiver relation, transmitter – information relation, and receiver – information relation. The framework of pragmatic information offers an opportunity to observe social, class, territorial physiological (age, sex, etc.) components. The third kind of information is related to the overall communication process and undermines the information about transmitter and receiver, type of channel, type of lines, and the conditions under which the transmitting and receiving process is going on. All of these types of formal language information are important in their specific ways, for giving rise to existing, functioning and analyzing FS-jagging, which is the reason why they are analyzed more thoroughly in the further text.

FS have their specific origin, they are, to be exact, the product of men, devoted to men, and have their physical relations. The greatest number of all the FS-texts belongs to a single author. The unique case is national and oral literature in which an individual artistic fact is transformed into a social one.

One of the important questions is code transferring from one FS to another. It can be productive and nonproductive. The basic condition of productive transferring is knowledge and acceptance of logic of thought and expression in the form of codes in which the message is sent.

There is a wide scope of relations between the transmitter and receiver in any FS-system which can be reduced on purpose to the following basic interactions: 1. according to the open or closed character of the information processing a) transmitter and receiver as one cybernetic organism (in further text CO), b) transmitter and receiver as different CO, 2. according to the number of communicators a) one transmitter and one receiver, b) one transmitter and several receivers c) several transmitters and one receiver d) several transmitters and several receivers, 3. according to the probability of existing receivers a) possible b) realistic c) imaginary d) real, 4. according to the possibility of receiving complete information a) positive receiver b) negative receiver, 5. according to the possibility of receiving stylistic information a) stylistically active b) stylistically passive, 6) according to the level of readiness for receiving stylistic information a) a-priori information is avail-

able b) a-priori information is not available, 7. according to the condition of a transmitter and his relation to a receiver, or the other way around (interested, not interested, concentrating, not concentrating, with reaction, without reaction etc., 8) according to the closeness of communicators a) without any further information b) with closer or further connection. The further text discusses the above-mentioned inter-relations of FS-language differentiation. As far as transition of information to a certain recipient is concerned, the author distinguishes four informational processes: mono-process, diffuse process, focal process, and focal-diffuse process. The focal process is the most frequent in FS-system.

Transforming one process into another is that of transferring from simplex channel line to duplex channel line or the other way round. If these transformations are not being observed separately but as an organic unit, one may observe the intact dialogical structure with the two following versions: symmetric, in which there is the same number of communicators on each side, and asymmetric, in which there is a different number of communicators on each side. It is, therefore, possible to distinguish the four processes in the second version: 1. symmetric mono-process, 2. asymmetric initially diffuse process 3. asymmetric initially focal process, 4. symmetric focal diffuse process.

In some cases a receiver is obliged to take semantic information together with formal language information (stylistic information). There are in fact three possible choices of information receiving: semantic information exclusively, stylistic information exclusively, the complete information. A recipient makes his choice according to the text itself, his communicative capacities and his specialization.

A-priori information has an important role in a decoding process. Just as a sender orientates himself or herself according to an informative basis (which exists in the form of a preposition), so a receiver starts from his already gained knowledge, experience, and data as his a-priori information. It is constructed (a-priori information form) according to the hidden relations, which exclude place changing, a possibility that a lower-level element becomes an upper-level element.

FS consists of two separate sorts of channels: one-direction communication channels, and both-directions communication channel. Information transmitting through one or the other channel causes smaller or larger disturbances: the oral FS forms exhibit disturbances in time, written

FS forms exhibit disturbances in space. They appear as detrimental murmurs (which are predictable) or as accidental – white murmurs (disturbances of zero mathematical expectations). However, some murmurs are conscious. These are disturbances that a sender sends to a receiver on purpose. Conscious murmur is especially characteristic of the art literature style, and appears in forms of most diverse artistic conducts. One of them is, for example, conscious grammatical errors.

FS can form simple and complex code combinations. There are three types of codes that intervene: natural language code, artificial language code, and nonverbal code (out of a language system of signs). If FS consists of exclusively one code, we call it a simple semiotic system (simple in the sense mentioned above). In other cases the code combination is complex, for example: 1. combination of natural and artificial language, 2. combination of natural language and nonverbal code, 3. combination of natural language, artificial language and nonverbal code. In any case, even the simple code combination (FS exclusively in the form of natural language codes) possesses several versions, because natural language possesses two types of alphabets: alphabet of conditions and alphabet of phonemes. That means that FS can be: exclusively a phonemic code, exclusively a syllabic code, and a mixed binary code (phonemic and syllabic code). Combination of natural and artificial language applies to those FS in which their natural language code is not sufficient, precise, and capable of sending information. Artificial language in its strictness and preciseness of meaning, designator – designate response, standardization, formalization, firmness, and accuracy, represents, on the one hand, an incredible means of information transmitting (especially convenient for scientific information), but on the other hand, these very characteristics make this system completely unacceptable for an artistically expressive style. In semiotics of F-styles the special positions are devoted to: schemes, sketches, drawings, tables, lists, graphic signs, paintings, caricatures, sounds etc. Such tools may conditionally be called the functional intensifiers and helpers. Since the greater number of FS in their concrete realizations has a form of complex signs, e.g. in the form of a two-part sign (sign consisting of language and out of language substance), this question is one of the most important in analysis of FS as a semiotic system. Special attention is devoted to this problem in this book.

One of the questions discussed is the quality of FS information transmitting. There are three approaches to systems of information meas-

uring. One of them is Shannon's, which is dominant and which completely neglects the semiotic and pragmatic aspect of information, and considers syntax the prior one. He ignores the meaning of information together with its value and usefulness. The second is semantic theory of information, which primarily measures the semantic aspect of it. However, that approach is much more complex in comparison to the first, since the researching results of this type of measuring have not gone too far. The third one is a pragmatic theory of information that considers the human factor as central. It is in a sense a negation of Shannon's method. From the standpoint of F-stylistics, the first approach, at first sight, can't be of greater help because it abstracts semantic and pragmatic information, and decides excusably on selective information-measuring (information as a system of chosen language elements in a certain text). The conclusion emerging from Shannon's approach is that, for example, a 200 syllable text always contains the same quantity of information no matter to which FS it belongs. This may result in the misleading to a conclusion that FS always carries the same quantity of information. It is evident that the classical information theory gives only a partial answer to the question. In connection with the other approach, it is possible to say that at the present level of information theory development the semantic information can not be measured because the researching results are limited exclusively to the elementary communicative statements in the form of the simple declarative sentences consisting only of a few words. Since FS are complex language units (the basic level of F-stylistics is not a sentence but a text), semantic information-measuring, as proposed by semantic theory of information, gives very limited results. Pragmatic information entropy is the most difficult to measure. But, without it, any realistic discussion of information quantity measurement within FS is unthinkable. The difficulty is in the fact that such an approach also means measuring value and usefulness of information for the real recipient. Some experts rightfully emphasize that pragmatic information and the measurement of it is the most essential problem of information exchange and human communication. That is a central problem of F-stylistics: it is possible to establish the formal signal information quality, to understand the relationship between the sign and the signed, but if the quantity of information received by a concrete recipient when reading a concrete text can not be ascertained, it is impossible to measure the total quantity of information. Therefore it is necessary to state the following: while entropy is an absolute notion in the mathematical information theory, it is a relative cate-

gory in FS-stylistics. The quantity of information that is sent is never equal to the quantity of received information. The disproportion between the inserted and the exerted information quantity is an undisputable fact in language communication. Besides that, an unpredictability of the recipient, his reaction and his a-priori information make any kind of entropy absoluteness impossible. That relativity, which does not emerge from syntax or semantics but from pragmatics, excludes a possibility of mathematically adequate measuring of pragmatic information, or any adequate information measuring in F-stylistics as a phenomenon. This is how the information theory falls into a gap; this is why it is limited in conceptualization and the final results achievements. FS consists of such a quantity of information as is allowed by the physical channel, the porous characteristics of which are the limiting factor. Every FS has a different channel capacity. It is, however, not so important in FS-stylistics if the entropy of one or the other FS is smaller or greater (although this is valuable information), because the styles do not come into reciprocal competition, do not attempt to compete with one another struggling for supremacy, do not tend to exert one to another (which does not happen with the activities out of which they are produced). FS are the co-existential sign systems, therefore it is more important to find out the quantity of information they carry individually in order to maximize their channel porosity.

Another fact emphasized in the book is that in language, and correspondingly, in FS, there is an antagonism between two tendencies: a first tendency which tries to break information into as many signs (syllables and phonemes) as possible for the purpose of stronger reliability of the information process; and a second, which tries to shorten the message in order to make the expressing manner more economic. The first tendency is called redundancy, the second, economy. These two phenomena cause one of the strongest conflicts in language. Reduction causes the formal message-sending process to last longer, which makes the cybernetic process more reliable, possible errors in decoding process are eliminated and the level of understanding is increased, especially in the channels with strong murmurs. In contrast, economy makes the messages shorter and the information-sending process faster, but the transmitting mechanism reliability decreases. Therefore, the FS constructing process may be looked upon as a process of measuring and coordinating two measures: the measure of sparing and the measure of saving. During the FS coding process, the levels of both reduction and economy are deter-

mined according to communicative goals, conditions in which the codes are sent, and according to the character of information. Reduction is the unique murmur protector. The stronger the disturbance, the larger is the necessity for reduction. Some FS have especially strong disturbances. In order to prevent the negative influence of murmurs in a communication channel and make the message reception and understanding easier, the basic types of reduction are applied: code redundancy, structural, and temporal redundancy. Code redundancy represents a conscious imputing of extra elements into the language message, structural is characterized by the presence of additional, alternative or reserved signal elements, made according to the principle of information duplicating or tripling. Temporal is based on the multiple information repetitions in the specific time periods.

The conflict between the two tendencies mentioned is not exclusively on this opposing level. In fact, it is a multidimensional conflict in which the third and the fourth factor are language diversity and language meaning heterogeneousness. Language diversity is an essential characteristic of every decent of expression style. It represents a minimal redundancy, or minimal repetition. Redundancy brings repetitions into text, while diversity abandons it.

4. The Third, Fourth, Fifth, Sixth and Seventh Chapters analyse certain FS. The author gives basic characteristics of literary, editorial, scientific, administrative, and conversational style.

5. In the Conclusion, it should be emphasized that only some aspects of FS are discussed in this book. This does not mean that some other aspects are less important: it is probable that these were more interesting and necessary in the conception of this book. If the first chapter reflects the fact that the first broader study of FS was carried out in this part of Europe, then it is certain that the second chapter was written in order to discuss unexplored problems.

Бранко Тошович

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ СТИЛИ

– Резюме –

0. Книга „Функциональные стили“, состоит из следующих частей: Введение, Глава первая (Стилистика. Стиль. Функциональный стиль), Глава вторая (Стиль как информация), Глава третья (Литературно-художественный стиль), Глава четвертая (Публицистический стиль), Глава пятая (Научный стиль), Глава шестая (Официально-деловой стиль), Глава седьмая (Разговорный стиль), Заключение, Литература, Сокращения, Предметный указатель, Именной указатель, Резюме (на английском языке), Резюме (на русском языке), Содержание (на английском языке), Содержание (на русском языке).

1. Во В в е д е н и и автор подчеркивает, что функциональный стиль (в дальнейшем – ФС) представляет собой стилистическую категорию, для понимания и объяснения которой необходимо воспользоваться методологией и исследовательским аппаратом ряда лингвистических и нелингвистических дисциплин. Функционально-стилистическое деление языка (в дальнейшем выражение *функционально-стилистичкий* сокращается в *ФС*-, в данном случае –ФС-деление) является универсальной особенностью всех развитых языков мира. Этот сложный и комплексный феномен невозможно заключить в параметры какой-либо одной узкой научной области. В качестве интердисциплинарной проблемы ФС-членение языка включает в себя несколько аспектов – кибернетический, философский, эстетический, семиотический, социолингвистический, психолингвистический, логический, интралингвистический и т. д. О некоторых из них идет речь в данной книге.

2. В Г л а в е I рассматриваются следующие вопросы: понятие стиля, понятие ФС, современные стилистические направления и методы, внеязыковые элементы ФС, парадигматика и синтагматика ФС, типология ФС. Концепция, которой придерживается автор при рассмотрении данных проблем, является ведущей и для второй главы: стиль – в языке, язык – в человеке, человек – в обществе.

Тот факт, что стилистика веками находилась в тени риторики, что она на протяжении столетий не могла развиться в самостоятельную научную дисциплину, не представляется настолько необычным, насколько необычно то, что произошло за последние сто лет существования „настоящей“ стилистики. По сути дела, потребовалось всего несколько десятилетий самостоятельного развития, чтобы стилистика утвердилась и укрепилась в своем статусе, чтобы появилось такое множество направлений и методов, что приходится говорить о настоящем стилистическом взрыве. Научные открытия XX века, в особенности появление таких новых видов научного знания как, например, кибернетика и теория информации, наряду с безгранично возросшими возможностями коммуникационных связей и контактов, а также все большей разнородностью людской деятельности, пошли на пользу стилистике, вернее ее методологическому разнообразию. Все это приводит во второй половине XX века к ее существенной переориентации – стилистика сближается и приобретает более тесные связи с математикой, теорией информации, семиотикой, теорией коммуникации, а также с рядом лингвистических направлений и методов (социолингвистикой, психолингвистикой, текстуальной лингвистикой, контрастивной лингвистикой, трансформационно-генеративной лингвистикой и др.) – в результате чего появляются новые стилистические направления и методы, в основном интердисциплинарного характера. В данной системе современных стилистических исследований особое место занимает функциональная стилистика (в дальнейшем – Ф-стилистика). Ее можно определить как лингвистическую дисциплину, занимающуюся изучением употребления и функционирования языка в некоторых сферах жизни человека, то есть ФС-расслоения языка в виде стилевых формаций системного характера – ФС. Основы Ф-стилистики нужно искать в исследованиях начала и середины XX столетия (работы Ш. Балли, Бодуэна де Куртене, Л. П. Якубинского, Р. Якобсона, М. Бахтина, Л. В. Щербы, Г. О. Винокура, В. В. Виноградова и др.); тем не менее, действительное зарождение этой дисциплины мы наблюдаем лишь в теоретических положениях и деятельности Пражской лингвистической школы. Хотя первые серьезные попытки изучения ФС и оснований Ф-стилистики были предприняты в немецкой и французской лингвистике (В. Гумбольдт, Ш. Балли), хотя советские литературно-языковые течения 20-х годов XX века во многом подготовили почву для появления Ф-стилистики, – именно Пражская лингвистическая школа является

ее истинным основоположником. Кстати, небезынтересно, что процессы, приведшие к возникновению этого направления, развивались почти одновременно и независимо друг от друга в чехословацкой и русской науке о языке.

Прежде чем появилась ФС-дифференциация языка, характеризующая сегодня все развитые языки мира, homo sapiens пришлось пройти весьма длительный путь интеллектуального развития, в процессе которого сформировались различные области человеческой деятельности, а сам язык достиг такого совершенства, что смог удовлетворить все человеческие запросы в любой из этих областей.

Вопрос, что есть стиль, ученые задавали с давних пор, еще в те времена, когда стилистика являлась составной частью риторики, однако до сих пор не существует универсального ответа, который удовлетворил бы всех. В определении понятия стиль наличествует исключительная пестрота взглядов. Каждая национальная лингвистика выдвинула свою точку зрения на стиль и его характерные признаки. Советские трактовки очень многочисленны и разнообразны, чехословацкие – традиционно глубоки и узко специальны, французские – основательны и своеобразны, американские – оригинальны и необычны и т. д. Югославские определения немногочисленны, но достаточно характерны. Часть книги посвящается оценке трактовки понятия *стиль* различными лингвистическими школами и направлениями.

При определении ФС нельзя обойти или упустить из вида следующие моменты. Прежде всего, ФС суть языковые выражения, обслуживающие определенную область человеческой деятельности. Говоря о человеческой деятельности, мы имеем в виду два ее важных признака: (1) человеческая деятельность носит сознательный характер; (2) она отличается большим разнообразием. Делая упор на сознательный характер человеческой деятельности, мы одновременно выделяем и суть определения ФС – это языковые системы, осознанно возникшие в определенный период развития цивилизации с целью удовлетворения личных и общественных потребностей членов социума. Таким образом, ФС-дифференциацию языка нельзя назвать случайным расслоением – это глубоко закономерное явление. Второй существенный момент касается соотношения „разнообразие деятельности ↔ разнообразие Ф-стилей“. Не подлежит сомнению, что ФС-расслоение по степени разнообразия не может сравниться с

разнообразием человеческой деятельности: последняя является значительно шире, чем языковая деятельность. В связи с этим и типологию Ф-стилей невозможно проводить, опираясь на количественное исчисление видов человеческой деятельности (в противном случае было бы столько же Ф-стилей, сколько существует ее видов). Следующее важное положение относится к названию данного стилистического термина – это языковая реализация, обладающая определенной функцией, применением. Третье важное определение касается экстралингвистической обусловленности и интралингвистической обоснованности Ф-стилей. Четвертое можно высказать следующим образом: Ф-стили – это языковые выражения, имеющее некую систему; ФС суть языковые реализации системного характера. Они обладают достаточной гибкостью, то есть они настолько закрыты, насколько это необходимо для образования системы, – и открыты до такой степени, чтобы не нарушить эту систему. Их системность можно назвать „пористой“ – любой ФС обладает способностью пропускать импульсы в обоих направлениях. Эта системность предполагает отсутствие строгих, четких и постоянных границ между отдельными стилями, напротив, эти границы достаточно условны и растяжимы. Необходимо также отметить, что ФС в своем бытовании обладает математическими закономерностями, с дифференциально исчисляемой частотностью и вероятностью употребления языковых средств. Шестой элемент означает, что ФС относится к историческим категориям. Исходя из всего сказанного, можно определить ФС как экстралингвистические обусловленные системные реализации языка в определенных областях человеческой деятельности (подразумевается функция различных видов этой деятельности), имеющие специфическое интралингвистическое (парадигматическое и синтагматическое) структурное строение, математико-статистические параметры, определенную традиционность и историческую обоснованность возникновения и развития.

В процессе ФС-членения языка действуют два типа факторов: одни относятся к внеязыковой реальности, вторые же представляют собой внутриязыковые факторы. И о тех и о других в книге сказано достаточно много. Особое внимание обращено на то, что в процессе ФС-дифференциации языка основные факторы действуют не в отрыве друг от друга, но вступают во взаимные отношения и реализуют целую сеть корреляций, воплощенных в стилеобразующих интеракциях (взаимодействиях).

Каждый ФС обладает собственной системой отбора, созданной на основе специфичности ФС, а также возникающих в связи с этим ограничений. Она состоит из момента выбора, единиц выбора, частотности и вероятности и организации самого выбора.

Поскольку основной единицей Ф-стилистики не может быть ни слово, ни синтагма, ни предложение (хотя они могут являться отдельно взятым предметом исследования), а служит ею – текст, данная стилистическая дисциплина получает определение текстуальной дисциплины, которая занимается текстом как Ф-единством. В процессе организации этого единства производятся определенные действия, согласно правилам и нормам, вычисленным для каждого ФС. Правила организации проистекают из самой природы ФС, а именно из той части, которую называют ФС-нормой.

Одним из наиболее трудных и важных вопросов является типология ФС, под которой подразумевается метод или способ, с чьей помощью ФС-система членится на элементы, которые в дальнейшем группируются в подсистемы, межсистемы и надсистемы, создавая таким образом абстрактную и обобщенную модель ФС-дифференциации языка. Элементы такой типологии предстают как сумма упорядоченных конечностей (упорядоченных, так как посредством данной типологии ФС-система приводится в порядок, и конечностей, поскольку типология ведет к выделению конечного числа элементов ФС-системы).

В основе классификации, представленной в этой книге, находятся два категориальных понятия: характер отношений и тип отношений. Исходя из этого, можно выделить следующие ФС-единства: функциональная интеграционная целостность, функциональный вид, функциональный межвид, функциональный подвид и функциональный жанр. Функциональная интеграционная целостность представляет собой сочетание нескольких стилей, составляющих некоторую закрытую систему, появившуюся в результате противопоставления (оппозиции) одних видов стиля другим, в то же время она является комплексной системой ФС, отличной от другой комплексной системы данного языка, в зависимости от того, о какой области человеческой деятельности идет речь. Такая целостность называется ФС-комплекс (напр.: устный и письменный, светский (мирской) и ритуальный (церковный) и т. д.). Функциональные виды представляют собой основной тип ФС-дифференциации языка, то есть то, что мы назы-

ваем ФС. Это – фундаментальное понятие ФС-классификации. Если языковое выражение принадлежит приграничной области, другим словами, если оно включает элементы двух или нескольких стилей, но в количестве, недостаточном для образования ФС-комплекса (возникающего только в оппозициях), мы используем понятие *межстиль* (напр., эпистолярный, рекламный, мемуарный, ораторский и др.). Функциональным подвидом именуются отдельные целостности ФС – т. наз. подстили. Аналогичные подвиды можно выделить в рамках любого ФС. Последнюю, низшую ступень в ФС-диффренциации языка представляет жанр. Все ФС в большей или меньшей степени отличаются жанровым разнообразием.

3. В Г л а в е I I говорится о стиле как информационном феномене.

В сложных управляющихся системах (биологических, технических, общественных и др.) прием, сохранение, преобразование и передача информации происходит в соответствии с определенными закономерностями. В различных кибернетических механизмах различными являются и информационные процессы. Однако, все они становятся возможными лишь благодаря наличию знаковой системы, передающей информацию. Будучи посредником в информационном процессе, язык не является настолько единообразным, чтобы его можно считать нерасчленимым феноменом. Для различных процессов управления и в различных кибернетических механизмах возникли и различные передатчики информации, иначе говоря – коды, которые можно объединить в три основных: естественный язык, искусственный язык и язык животных. Эти три посредника для трех различных механизмов (человека, машины, животного) различаются по степени функциональной нагрузки. С одной стороны находится естественный язык, передающий самую разнообразную информацию. С другой – искусственный язык и язык животных с одномерной информацией. С этой точки зрения, первый – полифункционален, а два остальных – монофункциональны. Информационная разнородность, являясь основой естественного языка, вызвала его расслоение на отдельные виды, что привело к образованию различных подкодов, то есть типизированных языковых подсистем – ФС. Их можно было бы определить как специализированные подкоды какого-либо языка, служащие для информационного обслуживания определенной сферы человеческой деятельности. Для того чтобы в каком-либо кибернети-

ческом организме (управляющейся системе, которая в состоянии принимать, передавать и преобразовывать информацию) появились функциональные типы, необходимо обеспечить следующие условия: разнородность информации, развитость передаточной системы и существование функциональной потребности. Информация, которую передает ФС, возникает на базе какой-либо другой информации. Таким образом, одна информация порождает другую, что по существу означает, что стили передают информацию информации. ФС передает информацию второй степени, появившуюся как результат переработки информации первой степени. Такая информация предшествует всем ФС, но имеет разный характер. Информацию, которую передают ФС, условно можно представить в виде двух основных частей (условно, так как они составляют органичное целое): это семантическая информация и формально-языковая информация или самоинформация. Информация, которую содержит ФС, может быть ясно выражена, или же присутствовать лишь латентно, так что в этом смысле можно говорить об эксплицитной и имплицитной информации. Поскольку в ФС всегда присутствуют сознательные и бессознательные элементы, представляется оправданным различать информацию по сознательному или бессознательному характеру. Кроме того, информация может быть общей (универсальной) и специфичной, эзотеричной (тайной, скрытой, понятной только определенному реципиенту) и эгзотеричной (общедоступной, общепонятной, предназначенной любому реципиенту). Под семантической информацией мы подразумеваем то, что называется содержанием сообщения или темой, то есть то, что представляет семантику какого-либо ФС. Формально-языковая информация или самоинформация представляет информацию, которую распространяет форма ФС с одновременной передачей семантической информации. Это информация формы о самой себе, о коммуникаторах, о коммуникативном акте и коммуникативной сети, следовательно, это информация знака о знаке. В этой формально-языковой информации имеются три основных слоя: информация формы о самой форме (авто-информация), информация формы об участниках речевого акта (прагматическая информация) и информация формы об информационном процессе в целом (коммуникативная информация). Первая информация, ее еще можно назвать внутренней информацией или интраинформацией, содержит в себе структурную или структурно-языковую информацию (информацию о структуре формы – ее фонетико-фонологической,

морфологической, лексико-семантической, синтаксической, текстуальной организации), стандартно-языковую информацию (информацию об устройстве формы в духе стандартно-языковых норм), стилистическую (информацию о стилистическом потенциале формы), стилевую (информацию о форме как виде стиля), эстетическую (информацию о форме как продукте эстетического процесса и как эстетической ценности). Вторая информация – прагматическая – представляет собой информацию об отправителе, получателе, о соотношении „отправитель ↔ получатель“, „отправитель ↔ информация“ и соотношении „получатель ↔ информация“. В рамках прагматической информации мы наблюдаем социальный, классовый, территориальный, физиологический (по возрасту, полу и т. д.) компоненты. Третий род информации относится ко всему коммуникативному процессу и подразумевает информацию о том, кто передает и кто принимает информацию, о типе канала, виде связи и об обстоятельствах, при которых происходит процесс отправления, передачи и приема информации. Все эти виды формально-языковой информации каждый по своему важны и значимы для появления, существования, функционирования и анализа ФС-расслоения языка, в связи с чем они более подробно рассматриваются при дальнейшем изложении.

ФС возникают по определенной „цепочке“, точнее сказать, они являются чьим-то продуктом, для кого-то предназначены и имеют физическую реализацию. Огромное большинство текстов всех ФС принадлежит каждый своему автору. Особый случай представляет устное или народное творчество, в котором индивидуальный художественный акт предстает как коллективный.

Одним из важнейших моментов является кодовое переключение, переключение с одного ФС на другой. Оно может быть продуктивным и непродуктивным. Основным условием для продуктивного переключения является знание и принятие логики рассуждения и реализации кода, на который осуществляется переход. В системе Ф-стилей существует широкий спектр соотношений между отправителем и получателем, который может быть представлен в виде следующих основных взаимодействий (интеракций): **(1)** по открытости и закрытости информационного процесса – а) отправитель и получатель предстают как единый кибернетический организм (в дальнейшем – КО), б) отправитель и получатель являются различными КО, **(2)** по количеству коммуникаторов – а) один отправитель и один получа-

тель, б) один отправитель и несколько получателей, в) несколько отправителей и один получатель, г) несколько отправителей и несколько получателей; **(3)** по степени вероятности существования получателя – а) возможный получатель, б) реальный, в) воображаемый, г) действительный; **(4)** по возможности приема всей информации целиком – а) положительный получатель, б) отрицательный получатель; **(5)** по возможности приема стилистической информации – а) стилистически активный получатель, б) стилистически пассивный; **(6)** по степени подготовленности к приему информации – а) получатель. располагающий априорной информацией, б) без априорной информации; **(7)** по состоянию отправителя и его отношению к получателю, состоянию получателя и его отношению к отправителю (заинтересованный – незаинтересованный, собранный – несобранный, с обратной связью – без нее и т. д.); **(8)** по близости с коммуникатором – а) получатель, не имеющий какой-либо близкой связи, б) с большей или меньшей степенью близости. В дальнейшем изложении речь идет о том, насколько приведенные соотношения релевантны для ФС-дифференциации языка. По степени направленности информации к определенному адресату автор выделяет четыре информационных процесса: монопроцесс, диффузный процесс, фокусный процесс и фокусно-диффузный процесс. В системе ФС чаще всего встречается диффузный процесс. Преобразование одного процесса в другой представляет собой переход с симплексного канала связи на дуплексный или наоборот. Если такую трансформацию одного процесса в другой рассматривать не изолированно по отдельным элементам, а как органическое целое, то перед нами предстает целостное диалогическое сочетание в двух вариантах – симметричном, когда с обеих сторон присутствует одинаковое число коммуникаторов, и асимметричном, с различным числом коммуникаторов. Итак, возможен: **(1)** симметричный монопроцесс, **(2)** асимметричный инициально-диффузный процесс, **(3)** асимметричный инициально-фокусный процесс, **(4)** симметричный фокусно-диффузный процесс.

Основным условием для получателя является возможность приема семантической информации, в то время как получение формально-языковой, то есть стилистической информации обязательно лишь в отдельных случаях. В случае получателя существуют три возможности: внимание направлено только на семантическую информацию, только на стилистическую, на всю информацию целом.

Реципиент делает выбор на основании самого текста, своей коммуникативной компетенции и целевой установки.

При декодировании (расшифровке) важную роль играет априорная информация. Если в процессе кодирования отправитель ориентируется на информационный тезаурус получателя, существующий в виде пресуппозиций, точно также и в процессе декодирования получатель опирается на имеющийся собственный опыт, знания и данные в форме априорной информации. Эта информация строится по принципу иерархических отношений, когда взаимозаменяемость, то есть перестановка элементов высшего и низшего уровня, – исключена.

ФС содержит два типа канала: канал односторонней коммуникации и канал двусторонней трансляции информации. Передача информации как по одному, так и по другому каналу связана с большими или меньшими помехами; для устных форм ФС эти помехи связаны со временем, для письменных – с пространством. Они могут возникать в виде детерминируемых шумов (которые можно предвидеть) или же как случайные или „белые шумы“ (помехи с нулевым математическим ожиданием). В то же время существуют и осознанные шумы. Это – помехи, которые отправитель сознательно „устраивает“ для получателя. Осознанный шум особенно характерен для литературно-художественного стиля и может воплощаться в виде самых разнообразных художественных действий. Таковым, например, может являться сознательное допущение грамматических ошибок.

ФС могут образовывать простые и сложные кодовые комбинации. В них переплетаются три типа кодов: естественно-языковой код, искусственный языковой код и невербальный код (внеязыковая система знаков). Если ФС составляет всего лишь один код, то мы имеем простую семиотическую систему (простую в том смысле, о котором идет речь). В остальных случаях мы получаем сложное переплетение кодов, а именно: **(1)** комбинация естественного и искусственного языка, **(2)** комбинация естественного языка и невербального кода, **(3)** комбинация естественного языка, искусственного языка и невербального кода. Тем не менее, даже простая кодовая комбинация (ФС только лишь в форме естественно-языкового кода) располагает большим числом возможностей, так как естественный язык содержит два типа азбуки – азбуку букв и азбуку фонем. Это означает, что ФС может быть исключительно фонемным кодом и исклю-

чительно буквенным кодом со смешанным бинарным (двоичным) кодом (фонемный + буквенный). Комбинация естественного и искусственного языка используется в тех ФС, где естественно-языковой код является недостаточным, неточным и неспособным передавать информацию. Искусственный язык своей строгостью, однозначным соотношением между обозначающим и обозначаемым (десигнатором и десигнатом), тягой к стандартности и формализации, сухостью (сжатостью) и точностью представляет собой, с одной стороны, исключительное средство для передачи такой информации как научная, а, с другой стороны, те же самые свойства делают его абсолютно непригодным для художественного способа выражения. В семиотике Ф-стилей особое место занимают схемы, наброски, чертежи, таблицы, списки, графические знаки, рисунки, карикатуры, звуки и т. д. Эти средства условно можно назвать функциональными усилителями и пособниками. В связи с тем, что ФС в большей части своих конкретных реализации предстает в форме сложного знака, точнее в форме двусоставного знака (состоящего из языкового и внеязыкового субстрата), этот вопрос является одним из наиболее важных для анализа ФС как семиотических систем, и ему уделяется в книге особое внимание.

Одна из рассматриваемых проблем касается количества информации, которое может передавать определенный ФС. В связи с этим подчеркивается, что в рамках теории информации существуют три подхода к измерению информации. Один из них, доминирующий, разработан Клодом Шенноном. Он полностью оставляет в стороне семантический и прагматический аспекты информации, выдвигая на первый план синтаксический аспект. При этом игнорируется значимость информации, ее ценность и полезность. Второй подход представляет семантическую теорию информации, направленную на измерение семантической информации. По отношению к первому данный принцип является гораздо более сложным, из-за чего исследования в этой области особо далеко не продвинулись. Третьим является прагматическая теория информации, в которой человечески фактор поднимается до уровня центрального фактора. В известной степени – это отрицание метода Клода Шеннона. Что касается Ф-стилистики, очевидно, что первый поход не может принести здесь особой пользы, так как игнорирует семантическую и прагматическую информацию и занимается исключительно измерением селективной информации, то есть информации, понимаемой как система

выбора языковых элементов в определенном тексте. В результате применения метода К. Шеннона мы, к примеру, должны сделать вывод, что любой текст из 200 букв содержит всегда одинаковое количество информации, независимо от того к какому ФС он принадлежит. Исходя из этого, может создаться впечатление, что ФС несет всегда одинаковое количество информации. Таким образом, классическая теория информации дает лишь частичный ответ на поставленный вопрос. Говоря о втором подходе, мы должны признать, что на современном уровне развития теории информации семантическую информацию измерить невозможно, поскольку исследования сводятся исключительно к анализу элементарных коммуникативных высказываний в виде обычных декларативных предложений, состоящих всего из нескольких слов. Поскольку ФС представляют собой комплексные языковые целостности (основным уровнем ФС-стилистики является не предложение, а текст) измерение семантической информации в том виде, как это предлагает семантическая теория информации, дает очень ограниченные результаты. Труднее всего измерить энтропию прагматической информации, без которой невозможно вести разговор об измерении количества информации, передаваемой ФС. Трудность состоит в том, что такой подход подразумевает измерение ценности и полезности информации для действительного получателя. Правы те, кто подчеркивает, что прагматическая информация и ее измерение представляет собой самую насущную проблему в информационном обмене между членами социума. Для Ф-стилистики эта проблема является центральной: можно определить количество формальной сигнальной информации, можно проникнуть в соотношение между знаком и означаемым, но, без определения количества информации, которую получил конкретный реципиент, прочитав конкретный текст, невозможно измерить общее количество полученной им информации. В связи с этим необходимо упомянуть о следующем: если для математической теории информации энтропия является абсолютным понятием, то для Ф-стилистики – это относительная категория. Количество посылаемой информации никогда не равно количеству принимаемой информации. В языковой коммуникации это несоответствие между закодированным и декодированным количеством информации является неоспоримым фактом. Кроме того, непредсказуемость реципиента, слабая прогнозируемость его реакции и априорной информации лишают энтропию какой-либо абсолютности. Именно данная относительность, проистекающая из праг-

матики, а не синтактики или семантики, делает невозможным математически адекватное измерение прагматической информации и вообще адекватное измерение всей информации в целом. Вот откуда появился тупик в теории информации, отсюда и ее ограниченность в концептах и конечном результате. ФС содержит такое количество информации, которое вмещает его физический канал, чья пропускная способность представляет собой ограничивающий фактор. Вместимость канала для каждого отдельного ФС различна. В то же время, для Ф-стилистики и не является настолько важной большая или меньшая энтропия того или иного ФС (хотя определенный вес эти данные имеют), так как стили не вступают во взаимную конкуренцию, не ведут „борьбу за власть“, не пытаются вытеснить друг друга, (что, кстати, можно сказать и о родах деятельности, продуктом которых они являются). ФС суть сосуществующие знаковые системы и поэтому важнее выяснить какое количество информации они несут по отдельности, с тем, чтобы расширить и до максимума увеличить пропускную способность их каналов.

В книге обращается внимание еще на один момент. В языке, а тем самым и в ФС непрестанно тлеет очаг борьбы между двумя тенденциями – согласно одной из них, информация, с целью обеспечения большей надежности информационного процесса и в связи с объективной ограниченностью любого естественного языка, стремится рассредоточиться среди как можно большего количества сигналов (слов и фонем); в соответствии со второй, ради экономичности выражения сообщение должно быть как можно короче. Первая тенденция получила название *избыточность*; вторая – *экономия* (*экономичность*). Эти два процесса являют собой пример одного из основополагающий противоречий, свойственных всякому естественному языку. Избыточность приводит к удлинению процесса передачи сообщения и его формальному расширению, но тем самым повышается надежность кибернетической системы, устраняются возможные ошибки в декодировании и возрастает степень понимания, особенно в каналах с выраженными шумами. Экономия же, в свою очередь, приводит к сокращению сообщения и быстрейшей передаче информации, но одновременно и понижает надежность передаточного механизма. Вследствие этого процесс возникновения ФС можно рассматривать и как процесс уравновешения и согласования двух мер: расточительности и бережливости. Во время кодирования ФС, избы-

точность и экономия определяются по величине согласно коммуникативным целям, обстоятельствам, при которых передается сообщение, и характеру информации. Избыточность предстает как своеобразный языковой предохранитель против шума. Чем сильнее выражены помехи, тем больше потребность в избыточности. В отдельных ФС помехи особенно сильны. С целью предупреждения отрицательного влияния шумов в коммуникативном канале и с целью облегчения восприятия и понимания сообщения какого-либо ФС применяются три основных типа избыточности: кодовая, структурная и временная. Кодовая означает сознательное внесение излишних элементов в языковое сообщение, структурная подразумевает присутствие дополнительных, альтернативных или запасных знаковых элементов с целью дублирования, троирования информации, временная основывается на многократном повторении информации за определенные периоды времени.

Столкновение между двумя упомянутыми тенденциями происходит не только в этой оппозиционной плоскости. По существу, речь идет о многомерном конфликте, в котором в качестве третьего и четвертого члена фигурируют языковое разнообразие и языковое многозначие. Языковое разнообразие является существенной особенностью всякого образцового способа выражения. Оно предполагает минимальную избыточность, то есть минимальные повторы. Избыточность привносит в текст повторы, а разнообразие их отметает.

4. В г л а в а х III, IV, V, VI и VII представлены основные характеристики литературно-художественного, публицистического, научного, официально-делового и разговорного стиля.

5. В З а к л ю ч е н и и подчеркивается, что в книге рассматриваются всего лишь некоторые аспекты ФС. То, что автор остановил свой выбор на них, не означает, что остальные вопросы менее важны, правильнее было бы сказать, что анализируемые проблемы представляют для автора больший интерес и больше отвечают концепции данной книги. Если первая глава в значительной степени отражает тот факт, что это – первое широкое исследование Ф-стилей в рамках южнославянских языков, то вторая глава ставит своей задачей рассмотреть неизученные вопросы ФС-деления, а третья, четвертая, пятая, шестая и седьмая преследуют цель дать основные характеристики пять Ф-стилей.

ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР

Административни стил, 355

администрација, 45, 67

аксиологичност, 172, 215

актуелизација, 32, 235, 244, 251, 256, 259, 404

акумулација, 77

алегорија, 93, 216, 218, 220, 231

алитерација, 162, 180, 190, 216, 218, 221, 222, 226

алузија, 216

амплификација, 216, 218, 220, 221, 222, 226, 273, 393

анаграм, 222

анадиплоза, 162, 180, 214, 216, 220, 222, 225

анаколут, 216

анаколуција, 245

анафора, 162, 180, 214, 216, 221, 222, 223

анепифора, 214

антанаклаза, 216

антимерија, 216

антиметабола, 162, 180, 217

антиптоза, 216

антитеза, 217, 218, 220, 221, 225

антифраза, 216

антоним, 220, 226, 281, 320

антонимија, 219, 280, 282, 317, 320, 350, 363

апелатив, 386

апокопа, 215, 400

апсорпција, 245

арго, 118, 395

архаизам, 90, 108, 166, 181, 186, 188, 318, 363, 401

асиндетон, 214, 226

асонанца, 162, 217, 221, 226

атракција, 278

аутоматизам, 32, 112, 139, 140, 177, 178, 262, 307, 381

аутор, 28, 30, 32, 38, 43, 47, 55, 58, 61, 66, 71, 72, 75, 77, 89, 90, 94, 104, 114, 118, 125, 128, 132, 138, 148, 152, 166, 168, 170, 172, 174, 175, 178, 181, 182, 184, 186, 193, 194, 202, 234, 255, 266, 271, 276, 278, 283, 292, 295, 299, 305, 306, 313, 315, 316, 319, 322, 323, 325, 326, 330, 335, 336, 337, 340, 343, 348, 350, 351, 353, 362, 376, 377, 396

афеза, 245

апереза, 215, 245, 400

АФС, 42, 71, 87, 92, 95, 97, 98, 100, 103, 106, 108, 110, 112, 117, 118, 119, 121, 126, 128, 129, 132, 136, 138, 140, 142, 143, 144, 145, 149, 153, 156, 158, 160, 166, 168, 173, 183, 189, 191, 194, 199, 238, 249, 304, 311, 312, 323, 347, 355, 356, 359, 362, 363, 364, 374, 376, 378, 381, 382, 385, 386, 403

бајка, 97, 125, 142, 174, 176, 183, 202, 251, 294

балада, 97

басна, 97, 183, 202, 251

брахилогија, 214, 390

број, 20, 21, 42, 45, 52, 63, 66, 80, 90, 93, 97, 103, 109, 119, 123, 124, 129, 131, 132, 136, 140, 146, 150, 154, 160, 166, 170, 175, 180, 186, 187, 189, 190, 191, 194, 206, 214, 215, 221, 243, 288, 293, 300, 306, 307, 326, 331, 335, 336, 337, 342, 346, 348, 352, 357, 359, 361, 362, 363, 364, 368, 370, 374, 396, 404

везник, 214, 226, 280, 371

вид, 20, 31, 36, 39, 43, 45, 46, 52, 55, 56, 62, 72, 73, 79, 82, 85, 89, 97, 98, 100, 110, 115, 120, 125, 128, 129, 133, 139, 142, 143, 144, 145, 151, 158, 160, 164, 173, 177, 190, 191, 192, 194, 206, 208, 220, 223, 231, 251, 255, 256, 258, 267, 281, 290, 294, 297, 301, 352, 353, 355, 356, 371, 375, 384, 391, 395, 404

вријеме, 19, 21, 22, 23, 29, 31, 39, 43, 46, 53, 62, 65, 66, 78, 81, 85, 91, 113, 116, 139, 140, 145, 148, 152, 160, 162, 180, 186, 192, 193, 194, 197, 198, 202, 203, 205, 208, 210, 232, 250, 251, 260, 297, 303, 304, 307, 311, 312, 318, 321, 327, 337, 349, 350, 352, 353, 362, 364, 366, 368, 373, 376, 395, 397, 399, 402, 403

вулгаризам, 133, 181, 186, 323, 349, 401

гаплологија, 245

глагол, 41, 161, 162, 183, 184, 185, 189, 191, 192, 194, 197, 198, 200, 203, 204, 206, 209, 210, 224, 226, 227, 263, 272, 275, 319, 326, 335, 343, 347, 348, 351, 352, 363, 367, 368, 369, 370, 394, 401, 403, 404, 405

говор, 19, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 33, 36, 39, 40, 42, 47, 49, 50, 60, 61, 62, 64, 67, 69, 71, 72, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 85, 86, 89, 92, 95, 98, 105, 106, 107, 108, 115, 124, 133, 139, 141, 143, 144, 147, 150, 154, 164, 169, 170, 171, 181, 182, 184, 185, 191, 192, 193, 194, 197, 199, 202, 203, 207, 209, 214, 244, 251, 252, 254, 255, 258, 275, 276, 279, 280, 282, 284, 285, 286, 293, 297, 300, 306, 310, 317, 322, 327, 333, 335, 348, 351, 355, 362, 368, 381, 382, 383, 384, 390, 393, 394, 395, 397, 398, 400, 401, 403

шатровачки, 325, 396

говорне фигуре, 215

говорни чин, 75, 82, 85, 87, 106, 122, 172, 386

гомилање, 245

градација, 92, 151, 166

граматика, 20, 24, 30, 31, 37, 38, 42, 49, 79, 114, 264, 290, 331, 343, 407

граматичке фигуре, 214, 217

губљење, 201, 245

гутање, 245

деглаголизација, 261, 325

дезаутоматизација, 112, 146, 178, 244

дезафиксација, 245

декодирање, 106, 119, 121, 139, 140, 141, 144, 146, 151, 157, 159, 177, 178, 193, 220, 257, 258, 306, 307, 362

денотација, 257

дефлексија, 245

деформација, 244, 246, 256, 257, 392

дијалектизам, 119, 166, 349, 394

дијалог, 72, 108, 144, 178, 181, 191, 195, 203, 230, 254, 255, 316, 317, 327, 381, 390, 399

дијереза, 215, 245

димензионалност, 215

динамичност, 215, 333, 383

дискурс, 40, 42, 93, 108, 166, 182, 183, 186, 232, 293

дисциплинарност, 215

дихотомија, 33, 47, 72, 219, 222, 257, 382

дјело, 25, 40, 41, 44, 52, 53, 56, 61, 68, 90, 115, 118, 119, 123, 125, 128, 130, 139, 170, 173, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 191, 193, 195, 198, 203, 206, 208, 244, 247, 249, 251, 252, 255, 274, 284, 292, 300, 327, 336, 345

додавање, 148, 246, 256, 400

доминантност, 215

драма, 43, 97, 125, 143, 154, 174, 176, 177, 183, 190, 382, 385

драматургија, 189

дуплирање, 245

економија, 159, 165, 180, 196, 257, 307

експанзија, 254

експлицитност, 120, 215, 333

експресема, 171

експресив, 171

експресивност, 25, 109, 162, 171, 180, 181, 200, 203, 204, 209, 215, 315, 333, 347, 348, 384, 398

експресија, 171, 187, 190, 205, 233, 399

екстензија, 245

електронска пошта, 386

елизија, 215, 245

елипса, 214, 222, 245, 400, 404

емоционалност, 115, 172, 174, 181, 249, 315, 323, 333, 347, 362, 381, 383

ентропија, 154, 157, 179, 292

еп, 97, 176, 183

епексегеза, 214

епентеза, 215

епистола, 119, 136, 173

  књижевна, 173

епитет, 214, 216, 218, 221, 231, 284

епифора, 162, 180, 214, 217, 221

епско понављање, 214

естет, 284

естетизатор, 283, 284, 285, 286

естетика, 110, 114, 234, 235, 236, 238, 244, 267, 282, 284, 285, 287, 295, 297

естетист, 283, 284

естетичар, 236, 241, 243, 284, 286

естетор, 283, 284, 286

естетска категорија, 113, 236, 240

еуфемизам, 216, 401

жанр, 30, 42, 49, 50, 91, 94, 97, 98, 115, 119, 126, 144, 150, 166, 175, 176, 191, 251, 304, 305, 307, 309, 310, 316, 317, 320, 322, 323, 326, 327, 334, 356, 364, 374, 376, 384, 385

жаргон, 15, 27, 118, 325, 394

жаргонизам, 90, 166, 181, 349, 386, 395

зависност, 79, 216

загонетка, 97, 125, 175, 183

замјена, 37, 134, 150, 167, 189, 190, 202, 244, 246, 309, 370, 393

замјеница, 209, 259, 284, 364, 398, 401, 403

замјењивање, 246, 393, 400

зеугма, 214, 218, 226

значење, 24, 29, 61, 74, 79, 81, 106, 117, 154, 170, 183, 187, 189, 192, 193, 194, 197, 198, 199, 203, 204, 205, 215, 217, 221, 223, 225, 227, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 238, 240, 241, 256, 259, 268, 271, 272, 276, 277, 289, 291, 292, 293, 297, 318, 319, 320, 328, 340, 342, 347, 348, 351, 352, 353, 363, 364, 371, 374, 382, 390, 395, 396, 399, 405

естетско, 235, 240, 286

стилистичко, 21, 171, 203, 235

избацивање, 112, 245

избор, 17, 21, 39, 47, 53, 54, 57, 58, 60, 62, 87, 89, 90, 104, 107, 118, 121, 140, 151, 154, 156, 160, 167, 169, 180, 181, 182, 195, 196, 248, 268, 277, 291, 296, 310, 317, 322, 333, 362, 363, 367, 369, 370

изостављање, 163, 214, 245, 364, 403

изражајно средство, 56, 60, 62, 201, 211, 292, 393

изражајност, 108, 109, 162, 171, 180, 188, 202, 215, 272, 313, 394

икон, 216

именица, 127, 161, 189, 209, 210, 224, 226, 319, 326, 331, 351, 363, 369, 370, 394, 401, 403

инверзија, 226, 246

интеграција, 245

интеракција, 16, 30, 85, 86, 87, 89, 100, 110, 113, 129, 171, 215, 220, 236, 240, 241, 242, 243, 268, 293, 298, 334, 408

интерверзија, 189, 190, 326

информација, 20, 25, 41, 66, 77, 97, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 126, 129, 130, 132, 133, 134, 138, 139, 141, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 153, 156, 157, 159, 162, 166, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 214, 234, 235, 236, 237, 238, 251, 257, 258, 288, 289, 292, 299, 300, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 315, 319, 326, 328, 330, 335, 336, 337, 349, 357, 361, 362, 368, 373, 378, 388, 391, 394, 401, 402, 404

емоционална, 115

прагматичка, 106, 114, 154, 156, 157, 160, 172

психолошка, 114, 174, 305

семантичка, 106, 122, 139, 142, 154, 157, 161, 162, 172, 174, 180, 258, 305, 402

социјална, 118

стандарднојезичка, 107, 114

стилистичка, 108, 110, 129, 139, 162, 177, 258

стилска, 109

структурнојезичка, 107, 114, 172

територијална, 119, 173, 301, 305

умјетничка, 172

формална, 172

формалнојезичка, 106, 172

ироније, 106, 216, 220, 230, 233

исказ, 11, 25, 29, 30, 47, 54, 55, 58, 59, 61, 75, 77, 102, 107, 109, 115, 125, 157, 162, 165, 168, 175, 180, 181, 213, 214, 220, 223, 234, 237, 255,

261, 271, 282, 291, 294, 320, 331, 335, 383, 384, 393, 394, 397, 401, 403

исоколон, 214

испадање, 215, 245

историзам, 166, 186

језик, 19, 22, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 53, 54, 56, 58, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 93, 94, 97, 98, 100, 101, 103, 105, 107, 109, 110, 112, 113, 115, 118, 122, 123, 129, 138, 141, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 155, 156, 157, 159, 163, 165, 169, 171, 173, 179, 181, 185, 186, 187, 188, 191, 193, 194, 196, 198, 199, 202, 203, 204, 214, 235, 237, 247, 248, 250, 251, 254, 255, 256, 258, 271, 285, 286, 288, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 301, 304, 307, 321, 326, 330, 331, 335, 348, 351, 355, 356, 359, 374, 375, 379, 381, 382, 392, 394, 395, 396, 401, 402

- књижевни, 15, 21, 22, 28, 32, 40, 48, 52, 53, 69, 74, 84, 88, 199, 204
- стандардни, 107, 181, 303, 394, 401
- тајни, 395

каламбур, 216, 220, 277, 278

категорија, 11, 20, 23, 40, 47, 52, 55, 56, 60, 64, 79, 83, 89, 128, 141, 158, 162, 191, 196, 200, 215, 217, 218, 219, 223, 235, 236, 238, 240, 247, 255, 283, 286, 290, 293, 296, 341, 342, 343, 351, 408

- лица, 54, 60, 66, 73, 85, 86, 108, 118, 122, 170, 171, 188, 189, 190, 195, 199, 203, 206, 224, 247, 316, 326, 340, 351, 353, 357, 361, 363, 364, 367, 368, 369, 374, 384, 394, 395, 398, 401, 403, 404

квантитативност, 216

кибернетика, 12, 20, 23, 407, 410

књижевни род, 126, 175

књижевник, 61, 68, 90, 116, 121, 122, 127, 128, 131, 176, 199, 204, 234, 306, 316

књижевност, 21, 22, 25, 41, 50, 75, 127, 149, 150, 179, 199, 208, 284, 292, 373

- усмена, 125, 174

кодирање, 38, 141, 145, 146, 157, 159, 178, 193, 219, 257

колоквијализам, 90, 166, 185, 318, 321, 363

комедија, 97, 183

комплексност, 216

конвергенција, 26, 245

кондензација, 245, 390

конотација, 25, 108, 166, 170, 232, 257, 293

контактност, 216, 384

контракција, 215, 245

контраст, 217, 220, 225, 226, 320, 401

контрастност, 216, 395

корелација, 85, 87, 89, 100, 215, 217, 222, 243, 267, 278, 287

корелациони параметар, 215

краза, 245

крађење, 245

кумулација, 245

КФС, 21, 41, 70, 86, 90, 92, 95, 97, 98, 100, 105, 106, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 118, 119, 120, 125, 128, 130, 132, 138, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 149, 150, 156, 158, 160, 162, 165, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 199, 201, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 226, 229, 234, 235, 238, 245, 246, 247, 249, 259, 261, 267, 268, 278, 282, 283, 286, 287, 288, 289, 292, 295, 297, 306, 311, 316, 317, 323, 326, 329, 347, 348, 351, 352, 353, 354, 355, 359, 363, 364, 374, 376, 381, 382, 385, 403, 404

лајтмотив, 162, 180

лексика, 49, 90, 107, 123, 160, 167, 174, 184, 186, 187, 188, 269, 290, 312, 313, 315, 321, 322, 323, 324, 347, 349, 351, 362, 363, 387, 388, 399, 401

- дијалекатска, 186
- жаргонска, 325

лексикологија, 19, 43, 114, 171

лик

- умјетнички, 70, 169

лингвистика, 20, 23, 28, 30, 32, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 46, 52, 61, 72, 76, 79, 80, 81, 91, 93, 144, 196, 217, 255, 286, 288, 290, 294, 329, 336, 341, 342, 343

литература, 39, 55, 67, 77, 98, 184, 330, 334, 336, 337, 338, 353

- умјетничка, 82, 183, 326

литота, 216, 221, 234, 405

локуција, 386

математика, 11, 12, 23, 79, 141, 149, 156, 329, 353, 354, 407

међустил, 97, 98, 119, 128, 304, 306

метагога, 216

металепса, 216

метаплазма, 217, 256, 257, 258, 400

метатеза, 215, 246

метафора, 112, 113, 216, 219, 220, 221, 222, 227, 228, 229, 230, 232, 280, 295, 348, 398

метонимија, 216, 219, 230, 405

мимеза, 216

модел, 76, 93, 98, 169, 221, 240, 241, 242, 248, 286, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 330, 341, 346, 347, 403

моделовање, 93, 286, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 330

модулативност, 216

монолог, 71, 108, 181, 182, 198, 316, 355, 381, 388, 397

морфологија, 19, 40, 43, 107, 284, 391

морфостилистика, 27, 40

нагомилавање, 92, 166, 214, 245

надокнада, 246

надомјештавање, 246

наука, 19, 20, 21, 23, 28, 30, 32, 35, 39, 44, 45, 67, 68, 76, 84, 94, 106, 112, 113, 114, 117, 118, 121, 124, 144, 169, 170, 256, 288, 292, 315, 329, 330, 340, 341, 342, 345, 346, 348, 382

наука о књижевности, 23, 30, 32, 114, 117, 292

научник, 46, 52, 61, 68, 70, 73, 80, 81, 82, 90, 117, 120, 122, 126, 127, 128, 131, 147, 167, 168, 306, 315, 332, 334, 337, 338, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 350

неологизам, 166, 182, 187, 402

новела, 97, 183, 188, 202

новинар, 43, 52, 90, 105, 121, 122, 126, 128, 130, 131, 167, 168, 301, 304, 305, 306, 307, 315, 316, 319, 321, 326

ноетичке, 214

норма, 15, 16, 22, 23, 25, 28, 34, 37, 40, 44, 51, 55, 61, 68, 74, 88, 92, 107, 110, 113, 114, 123, 145, 167, 168, 172, 181, 218, 234, 238, 246, 256, 291, 303, 306, 326, 359, 362, 383, 393, 394, 401

нормативност, 117, 160, 216

НФС, 32, 42, 84, 87, 92, 95, 97, 98, 100, 106, 108, 112, 114, 118, 119, 126, 128, 130, 132, 136, 140, 142, 143, 144, 145, 149, 156, 158, 160, 166, 168, 172, 183, 184, 189, 191, 192, 194, 249, 311, 315, 323, 329, 330, 333, 334, 335, 338, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 363, 364, 381, 382, 385, 403

облигаторност, 216, 222

одбир, 23, 28, 50, 53, 61, 89, 90, 91, 118, 160, 166, 181, 349

однос, 19, 20, 21, 22, 24, 29, 34, 37, 38, 39, 45, 47, 50, 53, 55, 58, 63, 68, 70, 71, 74, 78, 79, 81, 85, 86, 87, 89, 91, 93, 94, 98, 100, 102, 103, 107, 110, 114, 119, 120, 122, 126, 128, 129, 140, 141, 146, 149, 150, 153, 157, 159, 166, 170, 174, 175, 177, 178, 183, 184, 187, 188, 189, 191, 193, 194, 197, 201, 205, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 227, 228, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 251, 254, 255, 256, 257, 279, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 294, 296, 297, 305, 315, 326, 329, 337, 341, 345, 347, 351, 352, 355, 363, 365, 366, 368, 374, 379, 381, 397, 403

- антонимични, 279
- естетски, 68, 110, 211, 215, 234, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 267, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 295, 297
- језички, 50, 242, 243, 285, 286, 297
- полисемични, 267
- синонимични, 269
- хомонимични, 275

одсијецање, 245

одступање, 24, 25, 35, 37, 61, 108, 117, 170, 181, 184, 207, 218, 246, 291, 293, 303, 393, 394

- несвјесно, 304
- од норме, 24, 218, 246
- свјесно, 108, 218, 303

оксиморон, 217, 220, 226, 280

омисија, 245

ономатопеја, 216

операционалност, 216

опозиција, 15, 35, 86, 94, 163, 169, 280, 293, 312, 313, 345, 381, 382, 402

отежала форма, 140, 146, 178, 244, 256, 258

отпадање, 215, 245

парабола, 216

парагога, 215, 400

парадокс, 217, 220, 280

паралелизам, 162, 180, 214, 217, 224, 253

паралипса, 216

параплером, 214

парафраза, 216

парентеза, 215

паронимија, 279, 317, 320

перинтеграција, 245

перифраза, 214, 217, 221, 231, 233

перлокуција, 170, 215, 318, 386

пермутација, 246

персонификација, 216, 230, 233, 349

писац, 41, 53, 54, 62, 66, 115, 117, 125, 128, 130, 144, 167, 174, 178, 192, 198, 199, 201, 202, 204, 207, 232, 247, 248, 250, 251, 253, 283, 285, 316, 323, 375, 376

пјесма, 42, 97, 123, 125, 130, 162, 166, 174, 176, 180, 186, 190, 193, 198, 200, 223, 230, 233, 259, 263, 275, 279, 390

пјесник, 52, 117, 123, 125, 128, 166, 169, 174, 178, 187, 190, 232, 259, 275, 283, 285

плеоназам, 164, 180, 214, 217, 222, 391

повећавање, 245

подвостручавање, 245

подстил, 42, 70, 91, 92, 97, 98, 119, 132, 173, 182, 302, 304, 306, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 325, 326, 330, 335, 347, 368, 385

научно-популарни, 117, 315, 332, 334, 348, 350, 385

научно-уџбенички, 126, 331, 350, 353

поезија, 28, 29, 116, 123, 126, 130, 139, 146, 150, 166, 172, 174, 175, 176, 179, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 194, 196, 198, 202, 206, 208, 209, 224, 226, 232, 233, 244, 273, 275, 278, 398

заумна, 142, 176

поема, 97, 177

поетика, 41, 75, 217, 288, 292, 293

појачавање, 245, 273, 308

покраћивање, 245

полиптотон, 162, 180

полисемија, 227, 268, 317, 348

полисиндетон, 180, 214

полистилематичност, 90, 169, 181

полифонија, 182

понављање, 92, 133, 145, 159, 162, 165, 166, 180, 190, 209, 214, 223, 224, 226, 244, 245, 267, 280, 285, 290, 318, 319, 348, 349, 363, 370, 371, 386, 391, 404

поређење, 39, 41, 44, 92, 100, 110, 216, 220, 228, 229, 230, 232, 233, 238, 287, 293, 330, 398, 405

поскочица, 97, 183

поступак, 23, 50, 89, 90, 91, 92, 93, 112, 126, 128, 136, 148, 156, 165, 175, 178, 189, 190, 211, 219, 223, 228, 232, 244, 245, 246, 249, 250, 251, 253, 256, 257, 258, 259, 264, 274, 277, 278, 286, 318, 330, 333, 335, 337, 350, 359, 360, 367, 384, 386, 397

Kont-поступак, 244

Kt-поступак, 244

Kv-поступак, 244

минус-поступак, 214, 246, 257, 258

плус-поступак, 214, 244, 245, 257, 258

поштапалица, 164, 266, 391, 402

преварено очекивање, 26, 146, 177, 178, 258

прегнанција, 214, 226

преметање, 246

премјештање, 215, 244, 246, 400

пресупозиција, 139, 141, 176, 287, 306

придјев, 196, 203, 208, 209, 285, 326, 351, 366, 390, 401, 403, 404

приједлог, 24, 161, 335, 351, 362, 401

прилог, 35, 43, 44, 74, 103, 110, 123, 124, 138, 143, 150, 163, 165, 189, 196, 209, 210, 238, 259, 303, 306, 309, 310, 315, 317, 319, 320, 334, 337, 361, 362, 365, 390, 401

приповиједање, 87, 181, 182, 191, 195, 198, 200, 201, 204, 206, 244, 293, 311, 397, 399

приповијест, 97, 119, 173

приповједач, 43, 190, 271, 397, 398

припојење, 245

прича, 97, 138, 142, 151, 164, 176, 191, 203, 206, 207, 229, 247, 268, 273, 293, 374, 382, 397, 400

продуживање, 245

проза, 28, 29, 61, 162, 166, 180, 185, 191, 192, 194, 202, 232, 274, 295, 326

пролонгација, 245

промјена слиједа, 246

професионализам, 166, 187

проширивање, 20, 245, 246, 258, 391

псеудоним, 127

публицист, 68, 128, 299

публицистика, 45, 143, 152, 163, 192, 299, 300, 304, 316, 326, 327

ПФС, 41, 70, 92, 95, 97, 98, 100, 106, 108, 113, 116, 118, 119, 127, 128, 130, 132, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 156, 163, 166, 173, 183, 189, 192, 194, 238, 249, 300, 301, 303, 304, 305, 306, 307, 310, 312, 315, 317, 320, 323, 326, 327, 352, 353, 381, 382, 385, 403

растезање, 245

раширење, 245

реалност, 30, 53, 70, 125, 138, 169, 216, 234, 242, 248, 287

регистар, 37, 61, 334

редукција, 245, 257

редунданца, 180

редунданција, 145, 159, 162, 165, 180, 196, 246, 257, 270, 293, 391, 393

редупликација, 245

репрезентација, 216

реприза, 245

рестрикција, 245

реторика, 19, 20, 46, 217, 383

рефрен, 214

реченица, 19, 38, 40, 62, 79, 91, 92, 145, 155, 157, 205, 209, 214, 223, 231, 232, 256, 261, 266, 281, 287, 290, 294, 311, 313, 314, 316, 319, 320, 324, 328, 331, 335, 347, 354, 362, 364, 371, 386, 387, 391, 398, 399, 404

ријечца, 161, 398, 401

рима, 42, 162, 172, 180, 209, 211, 278

римовање, 209

род

књижевни, 62, 126, 175

роман, 29, 72, 74, 75, 89, 97, 103, 119, 123, 132, 165, 173, 176, 187, 191, 193, 199, 202, 203, 206, 219, 244, 248, 274, 342, 343, 375

у стиховима, 97

РФС, 42, 71, 95, 97, 98, 100, 103, 106, 108, 113, 114, 118, 119, 120, 125, 128, 129, 131, 132, 136, 138, 142, 143, 144, 146, 148, 149, 156, 159, 166, 187, 199, 201, 206, 238, 249, 326, 355, 381, 382, 383, 384, 386, 388, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 400, 401, 402, 403, 404, 405

РФС, 2, 100

сажимање, 215, 245, 400

сегментарност, 216

семантика, 25, 74, 78, 106, 153, 156, 158, 171, 172, 202, 204, 226, 278, 283, 291, 292

семиотика, 14, 23, 37, 41, 78, 149, 289, 407

силепса, 214, 226

симплока, 180

синегдоха, 216, 222, 231, 405

синкопа, 215, 400

синоним, 21, 37, 48, 165, 271, 273, 274, 275, 318, 319, 349, 363, 386, 399, 403

синонимија, 21, 23, 165, 219, 272, 291, 317, 349, 363, 399

синтакса, 19, 42, 43, 107, 160, 317, 391, 404

синтактостилистика, 27

скраћивање, 245, 258, 307

скупљање, 245

слијевање, 245

сликовито средство, 103, 230, 313, 317, 348, 374, 405

сликовитост, 169, 188, 202, 231, 313, 333

словенско поређење, 216

сметња, 26, 144, 146, 152, 159, 162, 178, 306

социолект, 15, 27, 393, 394, 395

стандард, 44, 307, 333, 336, 357, 359, 360, 361, 383, 393

стандардизација, 43, 87, 117, 141, 307, 359, 362, 376, 393

стапање, 245

стезање, 245

стил, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 50, 52, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 63, 65, 66, 69, 70, 74, 75, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 88, 90, 92, 93, 94, 97, 98, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 113, 114, 115, 119, 123, 124, 127, 128, 129, 140, 142, 143, 145, 148, 149, 150, 156, 157, 160, 165, 168, 169, 170, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 187, 189, 191, 192, 194, 198, 201, 205, 207, 227, 232, 234, 238, 246, 247, 248, 249, 250, 263, 277, 283, 284, 287, 289, 291, 292, 294, 295, 299, 301, 304, 305, 307, 312, 317, 321, 322, 323, 329, 331, 333, 340, 341, 342, 343, 346, 348, 349, 351, 353, 355, 362, 363, 364, 367, 368, 371, 374, 377, 382, 384, 386, 388, 390, 391, 393, 400, 401, 403, 404, 405

административни, 13

ауторове индивидуалности, 56

високи, 113

генерације, 60

говора, 47, 51, 55, 56, 82
говорни, 48, 54, 75, 86
дипломатски, 97, 115, 128, 164
директивни, 366
економични, 391
епистоларни, 117, 119, 138
епохе, 58, 60, 249
жанровски, 30
законодавно-правни, 115, 128
званични, 117
званичног писма, 56
излагања, 115, 341
изражавања, 114, 299, 304, 321, 331, 369, 371, 374, 384
индивидуални, 56, 59
интимног писма, 56
језика, 28, 31, 47, 50, 53, 55, 95
језички, 48, 53, 55, 56, 58, 60
језичког исказа, 55
књижевног језика, 55
књижевноумјетнички, 41, 169, 202, 347
колективни, 56, 251
командовања, 122
крајње учтив, 50
лијепи, 196
лоши, 47
мемоарски, 116
научни, 43, 53, 82, 84, 138, 142, 167, 192, 315, 330, 331, 332, 347, 348, 354
научника, 340
научно-популарни, 98, 128, 142, 167, 332
научно-уџбенички, 167, 331
новинарски, 43, 97, 98, 115, 118, 119, 126, 128, 140, 167
новински, 163
ораторски, 116, 120, 136, 408
периода, 59
персоналних докумената, 371
појединца, 61, 249
полазног језика, 56
политички, 128
пословни, 97, 115, 128
прави научни, 84
публицистички, 13, 44, 300
разговорни, 14, 33, 81, 144, 201, 381, 382
рекламни, 42
религиозни, 95
споразума, 364
споразума, договора и уговора, 364
телеграфски, 161
узорни, 47, 165, 271
умјетничког правца, 58
усмени, 95
функционални стил, 27, 28, 30, 33, 37, 39, 40, 43, 45, 46, 49, 50, 59, 61, 66, 67, 69, 80, 82, 97, 238, 304, 315, 381, 403
функционалног објекта, 56
стилем, 109, 110, 112, 246
стилематичност, 199, 203, 204

стилизација, 186, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 283, 327

стилистика, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 27, 31, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 46, 48, 50, 52, 54, 55, 57, 60, 61, 66, 70, 83, 85, 89, 93, 97, 113, 114, 115, 117, 144, 156, 157, 165, 196, 217, 246, 257, 277, 284, 288, 289, 290, 292, 294, 295, 343, 382, 383

генетска, 27

говора, 22, 27, 31, 48

графичка, 25

декодирања, 12, 26, 257

дијахронијска, 22, 27, 28, 407

индивидуална, 37

интерпретативна, 27

историјска, 22

језика, 22, 27, 31, 48

књижевна, 21, 22

кодирања, 12, 26, 257, 407

контрастивна, 17, 26, 407

лексичка, 27

математичка, 24

неумјетничких текстова, 38

нормативна, 61

од аутора, 26

одступања, 24, 246, 407

парадигматичка, 21

перципирања, 26

ресурса, 21, 27

семиотичка, 25, 293, 407

синтагматичка, 27, 407

статистичка, 24

стратусна, 27

текста, 91

текстуална, 26, 37, 91, 407

узуална, 27

умјетничке књижевности, 31

умјетничког језика, 27

унутрашња, 26

Ф-стилистика, 12, 17, 28, 31, 35, 36, 37, 41, 54, 64, 69, 91, 92, 94, 97, 410

функционална, 11, 16, 27, 28, 29, 34, 50

стих, 41, 62, 119, 132, 173, 176, 180, 209, 214, 223, 224, 230, 232, 233, 259, 263, 275, 292

стратифицираност, 216

субстандард, 382, 393

сужавање, 245

супституција, 203, 246

схема, 39, 73, 255, 286, 287, 295, 334

тајни језик, 44, 118, 396

таутологија, 164, 180, 214, 391

текст, 25, 37, 52, 55, 56, 67, 71, 78, 91, 92, 102, 104, 105, 108, 109, 111, 112, 113, 115, 118, 119, 121, 123, 124, 125, 128, 129, 132, 133, 138, 140, 142, 143, 144, 145, 147, 149, 150, 155, 156, 157, 159, 163, 165, 166, 168, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 183, 186, 187, 189, 190, 194, 196, 200, 202, 203, 206, 207, 209, 226, 227, 234, 235, 238, 247, 253, 255, 258, 271, 284, 287, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 303, 304, 305, 306, 307, 310, 311, 312, 313, 314, 317, 320, 322, 323, 328, 331, 333, 334, 336, 337, 341, 347, 348, 349, 354, 356, 359, 361, 362, 363, 364,

365, 367, 368, 371, 372, 376, 379, 387, 389

административни, 141, 364

књижевни, 90, 157, 160, 166, 172, 173, 175, 178, 179, 180, 182, 189, 194, 202, 230, 234, 246, 271, 284, 287, 289, 292

научни, 92, 199, 238, 314, 335, 340, 341, 347, 349, 350, 351, 352

публицистички, 305, 306

умјетнички, 110, 121, 124, 126, 130, 166, 170, 175, 176, 177, 193, 204, 238, 246, 292, 351, 359

темпоралност, 194, 195, 384

теорија информације, 23, 111, 112, 146, 153, 156, 158, 160, 235, 277, 289

термин, 24, 29, 32, 37, 40, 41, 42, 44, 48, 55, 61, 63, 74, 79, 80, 103, 144, 160, 167, 170, 187, 290, 297, 343, 348, 349, 361, 382, 401

терминологија, 55, 187, 315, 320, 362

трагедија, 97, 183

транспозитивност, 193

транспозиција, 194, 197, 205, 325, 353

троп, 103, 172, 214, 216, 227, 231, 232, 234, 292, 299, 305, 348

увеличавање, 245

увећавање, 245

удвајање, 224, 245

удвостручавање, 245

узвик, 133, 230, 404

умањивање, 245

уметање, 215, 245, 391

умјетник, 70, 90, 103, 106, 116, 120, 126, 166, 168, 169, 172, 248, 249, 250, 300, 376

умјетнички поступак, 146, 244, 246, 249, 256, 278, 359

умјетност, 45, 67, 68, 90, 120, 148, 152, 170, 182, 192, 236, 247, 249, 250

уношење, 117, 162, 180, 245, 351

усмјереност, 26, 35, 66, 69, 77, 144, 193, 216

фигура, 103, 162, 172, 180, 211, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 226, 295, 297, 305, 348, 377

дикције, 215

додавања, 214

конструкције, 214

мисли, 214

понављања, 214

реторичка, 217, 222

стилска, 24, 162, 180, 209, 213, 214, 215, 217, 218, 280, 299

умјетничког језика, 214

фигурама језика, 214

фоностилистика, 42

форма, 24, 30, 36, 45, 54, 62, 66, 68, 71, 86, 92, 98, 104, 106, 109, 110, 113, 114, 119, 122, 124, 125, 132, 136, 138, 140, 141, 143, 144, 147, 148, 150, 156, 157, 159, 162, 169, 170, 171, 172, 173, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 192, 197, 198, 204, 206, 211, 215, 217, 218, 219, 223, 232, 236, 238, 243, 246, 249, 250, 256, 259, 263, 278, 279, 288, 293, 299, 301, 304, 307, 313, 316, 318, 330, 331, 334, 336, 337, 338, 341, 342, 346, 348, 351, 353, 355, 365,

366, 382, 383, 384, 386, 390, 399, 403, 405

ФС, 21, 27, 30, 31, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 50, 52, 55, 56, 59, 63, 65, 66, 68, 70, 72, 78, 80, 81, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 118, 119, 120, 122, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 136, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 153, 156, 157, 159, 162, 165, 168, 169, 172, 176, 180, 181, 182, 183, 189, 194, 205, 206, 234, 249, 287, 291, 295, 300, 301, 303, 304, 316, 333, 338, 349, 355, 363, 381, 382, 383, 384, 393, 400, 403

ФС-комплекс, 95, 98, 128, 408

фузија, 245

функција, 22, 29, 32, 35, 42, 46, 50, 54, 57, 60, 63, 65, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 89, 90, 91, 93, 108, 109, 113, 116, 121, 147, 150, 167, 170, 172, 184, 187, 188, 196, 199, 203, 207, 209, 214, 215, 217, 226, 228, 234, 236, 237, 238, 240, 249, 267, 281, 284, 285, 293, 296, 303, 304, 311, 312, 316, 317, 318, 322, 330, 333, 337, 340, 350, 353, 355, 356, 364, 381, 395, 399, 400

хетерокронон, 216

хијазам, 214, 217

хијерархизираност, 216

хипалага, 216

хипербатон, 214

хипербола, 216, 220, 234, 405

хипокоризам, 216

хистерологија, 214

хомогеност, 216

хомоним, 277, 320

хомонимија, 317, 393

чатовање, 388

Шесто поглавље, 355

штампа, 44, 68, 97, 118, 130, 138, 143, 146, 152, 189, 196, 208, 209, 304, 305, 306, 310, 312, 313, 322, 362

шум, 26, 133, 140, 145, 146, 152, 159, 162, 178, 179, 223, 232, 258, 306

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР

Аврасин, В. М., 66, 72

Аврорин, П. А., 77, 78

Адмони, В. Г., 23

Адорно, Теодор, 236

Азнаурова, Е. С., 76, 171

Ајнштајн, Алберт (Einstein, Albert), 331, 332, 345

Алексејев, А. Ј., 26, 110, 147

Алексејев, В. А., 351, 354

Алпатов, В. М., 39

Андреску, А., 36

Андрић, Драгослав, 404

Андрић, Иво, 180, 185, 197, 204, 206, 207, 208, 229, 231, 253, 261, 272, 372

Аненски, И. Ф., 284

Анић, Владимир, 181, 186, 188

Антош, Антица, 40, 62

Антуал, Г., 37

Апресјан, Ј. Д., 170, 171, 288, 342

Ардентов, Б. П., 195

Аристолтел, 214

Арнолд, И. В., 26, 35, 66, 80, 83

Атајан, Е. Р., 66

Ахманова, О. С., 35, 288

Бабенко, Л. Г., 171, 269

Бабић, Горан, 321

Бабић, Стјепан, 62

Бабовић, Милосав, 342

Багацијева, Д. С., 208

Бадурина, Лада, 40

Бајагић, Момчило Бајага, 268

Баји, Шарл (Bally, Ch.), 21, 22, 26, 28, 29, 31, 32, 35, 37, 61, 76, 115, 259

Баландин, Рудолф, 345

Балашевић, Ђорђе, 233

Баникова, И. А., 26

Бараникова, Л. И., 295

Барањикова, Л. И., 35

Барлас, Л. Г., 80, 327, 363

Бар-Хилел, Ј., 154

Батић, Владан, 313

Бањушков, К. Н., 285

Бахтизин, А. М., 118

Бахтин, М. М., 30, 31, 35, 66, 127, 182, 247, 252, 254, 255, 256

Бежанишвили, Е. А., 104

Безубов, А. Н., 285

Бел, А. (Bell, A.), 38

Бел, Т. (Bell, T.), 38

Бели, Андреј, 292

Белић, Александар, 19, 61, 62, 341, 343

Белов, А. Н., 357, 361, 362

Белов, В. Н., 357, 361, 362

Бељчиков, Ј. А., 66

Бересњев, С. Д., 47

Бечка, Ј. В., 35, 57

Билер, К. (Bühler, K.), 72, 73, 74, 75

Бјелински, В. Г., 169

Бјелкин, И. П., 127

Бланшер, М. Е. (Blanchard, M. E.), 293

Блок, А. А., 179

Блумфилд, Леонард (Bloomfield, Leonard), 170

Бљагоз, З. У., 183, 184

Богдан, Злата, 199

Богуславски, В. М., 112

Богушевич, Д. Г., 73, 77

Бодуен де Куртене, И. А., 28, 31

Божић, Мирко, 199

Бојић, Милутин, 228

Болинџер, Д. (Bolinger, D.), 38

Борисова, М. Б., 295

Брандес, М. П., 19, 52

Брезински, С. С., 36

Брезник, Антон, 42, 43

Брилуен, Л. (Brillouin, L.), 154, 155

Брјусов, В. Ј., 292

Бронди, С. М., 292

Будагов, Р. А., 23, 27, 35, 47, 48, 53, 60, 61, 71, 84, 348

Буковска, М. В., 22

Булахов, М. Г., 27

Буњин, И. А., 193

Буфон, 60, 71

Валгина, Н. С., 52, 80

Васак, П., 24

Васиљева, А. Н., 35, 49, 80, 302, 304, 352, 353

Васиљева, Н. С., 112

Васић, Вера, 42

Вахек, И., 35

Вед, М., 38

Ведедина, Л. Г., 80

Вежбицка, Ана, 342, 343

Велиен, В., 118

Вернадски, В. И., 297, 345

Видаковић, Милован, 225

Виденов, М., 36

Видоески, Божидар, 43, 44

Виноградов, В. В., 23, 27, 31, 35, 44, 47, 48, 50, 51, 54, 75, 76, 81, 342

Винокур, Г. О., 31, 35

Винокур, Т. Г., 27, 35, 49, 66, 82, 83, 190

Витгенштајн, Л. (Wittgenstein, L.), 154

Витич, У., 36

Витковић, М., 275

Водичка, Ф., 23

Војводић, Дојчил, 198

Волошинов, В. Н. (Бахтин, М. М.), 127, 254, 255

Вујић, Светозар, 226

Вуковић, Јован, 331

Вуковић, Ново, 41

Вуковић, С., 320

Вулетић, Анђелко, 206, 226

Вулетић, Бранко, 42

Гајда, С., 36

Гаљперин, И. Р., 23, 35, 38, 155

Гвоздев, А. Н., 170

Геј, Н. К., 193, 247, 248, 250

Генкел, М. А., 191

Герасименко, Л. А., 193
Гилберт, К. Е., 236
Гиро, П. (Guiraud, P.), 24, 37, 61, 290
Глезер, Р. (Gläser, R.), 36
Глински, Б. А., 288
Глуковски, Г. Л., 292
Глушак, Т. С., 24
Гоголь, Н. В., 115
Головин, Б. Н., 24, 66, 113, 197, 290
Голуб, И. Б., 285
Гончаров, И. А., 193
Горјанц, Војко, 43
Горки, М. А. (Пешков, А. М.), 187, 193, 285
Горнуг, Б. В., 48
Готовац, Славко, 323
Грањин, Д. А., 187
Григар, М., 23
Григорјев, В. П., 171
Грицкат, Ирена, 204, 205
Грлић, Станко, 236
Губерина, Петар, 42
Давичо, Оскар, 322
Данков, Е., 25, 147
Де Сосир, Ф. (Saussure, F.), 22, 78
Дејви, Д. (Davy, D.), 38, 66
Делић, Мићо, 189, 197
Денисов, П. Н., 184, 351
Диздар, Мак, 186, 260, 277
Диздаревић, Зијо, 185, 206, 229, 273
Димитровски, Тодор, 44
Долежел, Л., 23, 35, 55, 113, 297
Долињин, К. А., 26, 35, 47, 51, 52, 117, 147
Домановић, Радоје, 231
Донецких, Л. И., 235, 240, 285
Дорошевски, В., 36
Достојевски, М. Ф., 130
Достојевски, Ф. М., 184, 187, 193, 255
Драиновац, Раде, 275
Дремов, Ан., 227
Дубрушин, Р., 155
Дубски, J., 35
Дулар, Јанез, 42, 43
Дучић, Јован, 210, 211, 234, 274, 281
Дучић, Јован, 61
Ђинђић, Зоран, 402
Ђорђевић, Милан, 42
Ђукић, Љубомир, 178
Ђуровић, Бранко, 374
Ђуровић, Радомир, 365
Еал, С. Д. (Ealy, S. D.), 38
Екиновић, Есад, 233
Еко, Умберто, 236, 240
Енквист, Н. Е., 38, 66
Жалица, Миодраг, 186, 232, 233, 267
Живанчевић, Нина, 173
Живковић, Васа, 275
Живковић, Драгиша, 41, 62
Живојиновић, Велимир Масука, 210, 227, 275
Животић, Миладин, 286

Животић, Радомир, 42
Жолковски, А. К., 111
Жоржен, Р., 37
Засорина, Л. Н., 288, 326
Звегинцев, В. А., 25, 26, 79, 146
Звегинцев, Ј. А., 235
Земан, Ј., 155
Зима, Лука, 214
Зимоњић, Богдан, 180
Зубац, Перо, 174, 181, 390
Зупа, Ј., 118
Иванов, В. В., 288
Иванова-Шалингова, М., 27, 35, 55, 60
Ивас, Иван, 42
Ивековић, Р., 118
Ивић, Павле, 342
Игњатовић, Јаков, 188, 203
Илић, Војислав, 228, 259, 275
Иљинска, И. С., 54
Иљински, И., 23
Иљф, Иља (Фајзилберг, И. А.), 125
Јаглом, А. М., 156, 159
Јаглом, И. М., 156, 159
Јакобсон, Роман, 29, 31, 72, 73, 74, 75, 82, 219, 244, 291, 342, 343
Јаковљев, Ј. Г., 236
Јакубински, Л. П., 29, 30, 31, 35, 66
Јакушин, Б. В., 74
Јакшић Ђуро, 260
Јанакијев, М., 36
Јанић, Жарко, 321
Јарцева, В. Н., 35
Јашар-Настева, Оливера, 44
Јевстафјева, В. В., 189, 195
Јевтић, Боривоје, 185
Једличка, А., 23, 33, 35, 44, 57, 58
Јелинек, М., 23, 35, 44
Јеремић, Драган, 249
Јерковић, Јован, 188, 203, 204
Јеротић, Владета, 374
Јесењин, С. А., 120, 173, 174
Јесперсен, О., 85
Јефимов, А. И., 27, 35
Јефремов, А. Ф., 23
Јовић, Душан, 41, 42, 66, 67, 78, 79, 196
Јордан, Ј. (Iordan, I.), 61
Јурчић, Цецилија, 40
Кајнц, Ф., 72, 76
Калајић, Д., 41
Калођера, Дамир, 118
Каменски, В. С., 295
Кант, Емануел, 236, 297, 351, 354
Каравајев, Е. Ф., 192
Караџић, Вук Стефановић, 202
Карнап, Р. (Carnap, R.), 154
Касевич, В. Б., 288
Касирер, Ернст, 27
Катајев, Ј. П., 125
Каталинић-Удовичић, П., 42
Катер, Ч. П. (Cater, J. P.), 124
Катичић, Радослав, 207

Кауфман, С. И., 24, 290
Квинтилијан, 214
Кено, Р., 396
Кепески, Круме, 44
Киелски, Б., 36
Кикић, Хасан, 185, 186, 189, 225
Китановски, Дано, 44
Киш, Марија, 44
Клаус, Г., 36
Клеменсијевич, З., 36
Клочкова, Е. А., 381
Кљујев, Ј. В., 26, 147
Књагининова, М., 36
Ковалски, П., 36
Ковач, Звонко, 42
Ковачевић, Марина, 40
Ковачевић, Милош, 41
Ковачић, Анте, 186, 188
Ковачић, Иван Горан, 280
Кожевникова, Н. А., 27
Кожин, А. Н., 67, 351
Кожина, М. Н., 21, 26, 27, 28, 34, 35, 39, 44, 48, 50, 51, 66, 80, 81, 82, 89, 147, 171, 187, 189, 190, 191, 194, 197, 351, 352, 363, 364, 382
Козлова, М. С., 80
Којен, Леон, 41
Кокорев, В. И., 141
Колар, Славко, 188
Колмогоров, А. Н., 156
Колуџија, Драган, 233
Колшански, Г. В., 77
Коморницка, А., 36
Кондратов, А. М., 290
Кондрашов, Н. А., 79
Конески, Блаже, 44
Константиновић, Зоран, 41
Коперник, Никола, 343
Коржинек, Ј. М. (Kořinek, J. M.), 33
Короман, Веселко, 233, 267
Корошец, Томо, 42, 43
Корубин, Благоја, 44
Косор, Карло, 42
Костић, Ђорђе, 189, 196, 208, 209
Костић, Лаза, 190, 210, 226, 234, 260
Костомаров, В. Г., 35, 51, 171, 307
Котеану, Ј. (Coteanu, J.), 36
Кочеткова, Т. В., 184, 347, 348
Кочић, Петар, 173, 185, 189, 196, 206, 207, 209, 228, 229, 230, 267, 271
Краус, И. К., 290
Краус, Ј., 24, 35
Крикман, А., 294
Крилова, О. А., 66
Кристал, Д. (Crystal, D.), 38, 66
Крњевић, Вук, 185, 232, 233
Кроче, Б. (Croce, B.), 27
Кроче, Бенедето, 236, 286
Крутецки, В. А., 63, 115
Кршистек, В. (Křistek, V.), 35
Кузмина, Ј. А., 193, 196
Кузњец, М. Д., 66
Кун, Г., 236

Куна, Херта, 188, 203, 204
Купер, Ц. Ф., 127
Курковска, Х., 36
Кучан, Јакша, 185, 231
Лајонз, Ц. (Lyons, J.), 79
Лалевић, Миодрад, 270
Лалић, Михајло, 193
Лаптјева, О. А., 35
Лебедева, Н. В., 285
Левин, В. Д., 23, 54
Левин, С. Р., 26
Лемпицки, З., 36
Леонов, Л. М., 187
Леонтјев, А. А., 35, 66, 72, 77, 78
Лескис, Г. А., 35
Лехр-Сплавински, Т. В. (Lehr-Spławiński, T.), 36
Лешић, Зденко, 41, 74
Лившиц, Ј. З., 363, 364
Лихачов, Д. С., 170, 193, 284, 297
Логинова, К. А., 356, 364
Ломов, А. М., 195
Лоренц, К., 345
Лосев, А. Ф., 287, 288, 297
Лоски, Н., 298
Лотман, Ј. М., 26, 292, 297
Лузина, Л. Г., 25, 26, 27, 146
Лукјанова, Н. А., 172
Луковац, Стеван, 275
Луковић, Милош, 41
Љермонтов, М. Ј., 130
Љукшин, Јуриј, 294, 295
Мажуранић, Иван, 226
Мазур, М., 156
Мајаковски, В. В., 187, 209, 285
Мајевски, Н. Н., 146
Максимовић, Десанка, 225
Малиновски, Б., 74, 78
Мамин-Сибирјак, Д. Н., 191
Мандељштам, О. Е., 190
Мар, Н. Ј., 69
Маретић, Томо, 24, 61, 199
Маринковић, Јаворка, 41
Марјановић, Г., 350, 353
Маркус, С., 36, 288, 293
Марло, Андре, 248
Мартине, А., 72, 79
Марузо, Ж. (Marouzeau, J.), 19, 61
Матавуљ, Симо, 202
Матезијус, В. (Mathesius, W.), 35, 56, 58, 59, 73
Матијевић, Стјепан, 203
Матош, Антун Густав, 273
Меликјан, Н. А., 24, 161
Мехмедбашић, Енвер, 318
Мико, Ф., 35, 238, 285
Милановић, Ђурђа, 118
Милевски, Т., 36
Миленић, Жарко, 173
Милер, К., 118
Милетић, М., 42
Милосављевић, Петар, 41

Милошевић, Велимир, 232, 233
Милошевић, Ксенија, 205
Милошевић, Милан, 346
Миљанов, Марко, 202
Миљковић, Бранко, 224, 226
Минова-Ђуркова, Љиљана, 44
Миновић, Миливоје, 40
Минору, Н., 39
Мирковић, З. Т., 320
Мистрик, Ј., 24, 25, 27, 35, 44, 57, 58, 59, 91, 113
Мистрик, Ј. (Mistrík J.), 289
Митров-Стјепан, Љубиша, 202
Митрофанова, О. Д., 35, 52, 348, 352
Михајлов, М. М., 47, 53, 76, 81
Михајлов, Панче, 44
Михајловић, Миладин, 317
Михел, Г. (Michel, G.), 25, 36, 38, 44, 60, 66
Мишеска-Томић, Олга, 44
Младенов, Марин, 40, 42, 67, 320
Младеновић, Александар, 188
Мол, А. (Moles, A.), 104, 112, 155, 156, 161, 162, 179, 238, 289
Момировски, Томе, 44
Мопасан, Г. (Maupassant, G.), 166
Мороховски, А. Н., 51
Мукаржовски, Ј. (Mukařovský, J.), 35, 73, 74, 240, 285
Мунен Ж., 73, 75
Мурадбеговић, Ахмед, 185, 228
Мурат, В. П., 35, 50, 51
Мусић, Аугуст, 207, 343
Назор, Владимир, 130, 274
Најер, В. Л., 35, 69, 80
Настасијевић, Момчило, 178, 179, 188
Настић, Владимир, 230, 233, 267
Недељковић, Боро, 323
Некрасова, Ј. А., 286
Нелисов, Ј. А., 195
Ненадовић, Матија, 202
Никитина, С. Ј., 208
Никодиновски, З., 44
Николајева, В. В., 285
Николајева, Т. М., 345
Николић, Видан, 41
Николић, Милан, 175
Николић, Светлана, 305
Ного, Рајко Петров, 232, 233
Носенко, Е. Л., 71
Његош, Петар Петровић, 202, 203, 277
Обрадовић, Доситеј, 188, 203
Ораић-Толић, Дубравка, 42
Орлов, М. М., 23
Остојић, Бранислав, 203, 204
Павешић, Славко, 203
Павић, Милорад, 374, 375, 376
Павловић, Брато, 233
Павловић, Владимир, 233
Павловић, Миливој, 41, 62
Падучева, Ј. В., 26
Пазухин, Р. В., 76
Пајић, Милутин, 205

Панов, М. В., 21
Панова, В. Ф., 187
Панфилов, А. К., 35, 49
Паулини, Е., 23, 35
Паустовски К. Г., 187
Пекелис, В., 124
Перебојнос, В. И., 290
Пермјаков Г. Л., 294
Пети, Мирко, 343
Петковић, Владислав Дис, 210, 225, 229, 260, 275, 278, 281
Петковић, Новица, 26, 28, 29, 41, 42, 248, 254, 256
Петров, В. В., 348, 349
Петров, В. М., 193, 195, 295
Петров, Јевгениј (Катајев, Ј. П.), 125
Петрова, Т. Н., 80
Петровић, Вељко, 260, 275, 278
Петровић, Владислава, 42
Петровић, Љубомир, 62, 70, 167
Петровић, М., 316
Петровић, Раде, 199
Петровић, Светозар, 41
Петровић, Сретен, 236
Пециар, Ш., 35
Пешикан, Митар, 207, 342
Пешковски, А. М., 72, 75, 76, 81
Пиотровски, Р. Г., 21, 23, 24, 25, 26, 47, 72, 76, 147, 156, 157, 160, 162, 288
Погорелец, Бреда, 42, 43
Поланшћак, Антун, 60
Поленковић, Харалампије, 44
Полењина, С. В., 355
Полић, Ј., 278
Половина, Весна, 41
Попа, Васко, 177, 196, 275
Попер, К., 297
Попов, К. Г., 25, 147
Поповић, Љубомир, 332
Поповић, Људмила, 42
Поповски, Стале, 44
Поташкина, Ј. А., 195
Прањић, Крунослав, 27, 40, 41, 46, 62
Прившин, М. М., 187
Примц, М., 331
Проп, В. Ј., 292, 293
Пуљић, Владо, 232, 233
Пупин, Михаило, 341
Пушкин, А. С., 115, 127, 193
Радичевић, Бранко, 227, 260
Радман, Здравко, 41
Радовановић, Милорад, 40, 202, 204, 207
Радовић, Борислав, 202
Разинкина, Н. М., 35, 52, 286
Раичковић, Стеван, 224, 260
Рајић, Велимир, 226, 280
Ракић, Милан, 228, 275
Раси, Е., 118
Распоров, И. П., 288
Рахмањин, Л. В., 363
Ревзин, И. И., 287, 288

Ревзина, О. Г., 146

Ревзина. О. Г., 179

Реформатски, А. А., 284

Ризел, Е. Г., 333

Ризел, Е. Г. (Riesel, E.), 35, 36, 44

Рисојевић, Ранко, 211, 232

Рифатер, М. (Riffaterre, M.), 26, 38

Рјазанина, И. П., 171

Рогова, К. А., 351, 354

Рожански, А. Ј., 23

Рождественски, Р. И., 187

Розвадовски, Ј. М. (Rozwadowski, J.), 19

Розенталь, Д. Е., 76, 81

Рос, П., 118

Росандић, Драгутин, 40

Рубљова, О. Л., 208

Рудјаков, Н. А., 74

Савилова, Т. А., 236

Савић-Ребац, Ана, 229

Самоковлија, Исак, 185, 200, 203, 229, 273

Санд, Ж., 127

Сапорта, С., 38

Сарајлић, Изет, 223

Сваричевска, Л. Ј., 240, 286

Свифт, К., 118

Селимовић, Меша, 185, 198, 200, 201, 205, 206, 207, 208, 228, 229, 231

Семењук, Н. Н., 35, 51

Сенкевич, М. П., 52, 80, 348, 353

Серебрјакова, Л. А., 191, 192, 194, 195, 352

Сидран, Абдулах, 232

Сијарић, Ћамил, 262

Силић, Јосип, 40, 41

Силман, Т. И., 23

Сиљченко, Н. В., 355

Симеон, Рикард, 63, 214, 219, 223, 226, 395, 396

Симић, Новак, 185, 229, 231, 261, 404

Симић, Радоје, 41

Сиротињина, О. Б., 35, 66

Скаличка, В., 35, 56

Скерлић, Јован, 61

Скиба, Л. А., 24

Скорупка, С., 36

Скребњев, Ј. М., 21, 26, 35, 47, 48, 66, 146, 382

Скубаланка, Т., 36

Слашчева, Л. Ј., 195

Сљусарева, Н. А., 76, 78, 79

Смаиловић, Исмет, 186, 203

Собољева, Т. А., 153

Солар, Миливој, 41

Солганик, Г. Ј., 26, 35, 146

Солганин, Г. Ј., 326

Сорокин, Ј. С., 23, 52, 53, 54

Спивок, В. (Spiewok, W.), 25

Сребров, Владимир, 175

Стамаћ, Анте, 41

Станковић, Боривоје, 179

Станојчић, Живојин, 204, 332

Старчевић, А., 278

Стевановић, Михаило, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 341, 342

Степанов, Г. В., 23

Степанов, Ј. С., 25, 26, 27, 49, 72, 76, 78

Степанченко, И. И., 295

Стефановић, Стеван, 200, 203

Стехин, Ј. К., 209

Стојановић, Андреј, 42, 353

Стојков, Сава, 376

Столович, Л. Н., 240, 241, 297, 298

Стрељцова, Г. Д., 25, 27

Суботић, Јован, 210, 279

Суперанска, А. В., 153

Сурова, Н. В., 195

Суханова, Л. В., 195

Танасић, Срето, 206

Тариташ, Милан, 41

Тежак, Стјепко, 202

Тејлор, Т. Ј. (Taylor, T. J.), 290

Телеман, У., 291

Темеси, М., 36

Тенџера, Веселко, 321

Тепавчевић, Симо, 390, 391, 397, 399, 401, 402, 403, 405

Тепљакова, Л. С., 184

Терзић, Богдан, 343

Тесла, Никола, 341, 343

Тимофејев Л. И., 292

Тино, Назиф, 352

Тињанов, Ј. Н., 292

Тодоров, Цветан, 292

Токиједа, М., 39

Толстој, А. Н., 122, 187, 263

Толстој, Л. Н., 187, 193, 283

Толстој, Н. И., 342

Томанова, Н. М., 284

Томашевски, Б. В., 20, 292

Тонтић, Стеван, 232

Топоришич, Јоже, 42, 43

Торбарина, Тања, 322

Торн, Џ. (Thorne, J.), 291

Тофтул, М. Г., 236

Точанац, Душанка, 231

Тошовић, Бранко, 27, 41, 44, 89, 107, 286, 296, 322

Тошовић, Ристо, 223, 225, 281

Травничек, Ф., 35, 57

Трејгот, Е. К. (Traugott, E. C.), 291

Трип-Ервин, С., 79

Трифуновић, Душко, 226, 233, 277

Трнка, Б., 23, 35

Троицки, В. Ј., 250, 283

Тројанска, Ј. С., 35, 66, 333

Трост, П., 35, 58

Трошина, Н. Н., 25, 26, 146

Тургењев, И. С., 187, 193

Ћопић, Бранко, 185, 404

Ћорац, Милорад, 41

Ћоровић, Светозар, 185, 189

Ћосић, Добрица, 205

Угринова-Скаловска, Радмила, 44

Урамбашев, И. В., 197

Урбанчич, Борис, 42, 43

Успенски, Б. А., 182, 256

Фајенова, М. О., 37

Филипец, Ј., 23, 35

Финдра, Ј., 35, 60

Фирсова, Н. М., 195

Фјодоров, А. В., 23, 27, 47, 53, 66

Флајшер, В. (Fleischer, W.), 25, 36, 38, 44, 60

Флакер, Александар, 41, 74, 75, 342

Флобер, Г. (Flaubert, G.), 166

Фодор, Е., 36

Форманова, В., 23, 57, 58

Форс, Ц., 78

Фослер, К. (Vossler, K.), 21, 27, 61, 76

Фохт, Иван, 236

Франгеш, Иво, 41

Хавранек, Б., 23, 32, 33, 34, 35, 44, 54, 55, 56, 57

Хале, Морис (Halle, Moris), 219

Хартман, Н., 297

Хаусенблас, К., 23, 35, 44, 55, 57, 59, 60

Хегел, Георг Вилхелм Фридрих, 236, 351

Хелидеј, М. А. К. (Halliday, M. A. K.), 78

Херцен, А. И., 115

Хјелмслев, Л., 25, 79

Хљебников, В. В., 123

Хованска, З. И., 29, 36, 37, 47, 61

Хоралек, К., 23, 35, 73, 76, 78

Хорације, 70

Хорецки, Ј., 35

Хумболт, В., 66

Хумболт, В. (Humboldt, W.), 28, 32

Хумо, Хамза, 185, 280

Хуњак, Ђурђица, 224

Хургин, Ј. И., 155

Цветановић, Владимир, 41

Цимер, Р. (Zimmer, R.), 36

Црњански, Милош, 179, 186, 204, 279

Чале, Франо, 41

Чаркић, Милосав Ж., 41, 42

Чери, К. (Cherry, C.), 156, 157, 159

Черкез, Владимир, 186, 233

Чернишевски, Н. Г., 236

Чехов, А. П., 127, 187

Чехонте, Антоша, 127

Чизмаров, Д., 36

Човић, Бранимир, 42

Чомски, Ноам (Chomsky, Noam), 24, 37, 38, 286, 342

Чупчић, Марица, 188

Џумхур, Зуко, 149, 310

Шајкевич, А. Ј., 24, 35, 82, 290

Шантић, Алекса, 186, 211, 230, 231, 259, 275

Шарнхорст, Ј. (Scharnhorst, J.), 36

Шаумјан, С. К., 288, 290

Швец, А. В., 303

Шелинг, Фридрих, 236

Шенон, К. (Channon K.), 289

Шенон, К. (Channon, K.), 153, 154, 156, 157

Шенон, К. (Channon, K.), 289

Шепелева, С. Н., 295

Шерер, А., 327

Шестаков, В. П., 236

Шилер, Фридрих (Schiller, Friedrich), 298

Шимић, Антун Бранко, 260

Шипка, Милан, 343

Шито, Дариа, 325

Шкиљан, Дубравко, 219

Шкловски, В. Б., 244

Шкреб, Зденко, 41, 277, 278

Шмељов, Д. Н., 35, 49, 76, 77, 195

Шолохов, М. А., 187, 197

Шопенхауер, Артур, 236

Шпанова, Е. М., 161

Шпицер, Л. (Spitzer, L.), 21, 27, 61, 76

Штојбе, А. (Steube A.), 36

Штокман, М., 292

Шубић, Звонимир, 185

Шумарова, Н. П., 195

Шчерба, Л. В., 29, 31, 35

СОДЕРЖАНИЕ

Введение ... 11

Глава первая

СТИЛИСТИКА. СТИЛЬ. ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ СТИЛЬ ... 19

Стилистические методы и направления ... 20

Функциональная стилистика ... 27

Функциональные стили ... 45

Внеязыковые конституенты ... 65

Парадигматика и синтагматика ... 89

Типология ... 93

Глава вторая

СТИЛЬ КАК ИНФОРМАЦИЯ ... 101

Информационное разнообразие ... 105

Кодовые комбинации ... 146

Количество ... 153

Глава третья

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ СТИЛЬ ... 169

Информация ... 172

Способ изложения ... 181

Лексическая структура ... 183

Морфологическая структура ... 189

Синтаксическая структура ... 209

Изобразительно-выразительные средства ... 211

Эстетика ... 234

Эстетика художественного приема ... 244

Эстетизация ... 267

Моделирование ... 287

Глава четвертая
ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИЙ СТИЛЬ 299
Разнообразие 304
Информационная пестрота 305
Кодовое переплетение 307
Лексическая структура 316
Морфологическая структура 325
Синтаксическая структура 327
Глава пятая
НАУЧНЫЙ СТИЛЬ 329
Разнообразие 330
Научные области и медиа 333
Стиль ученого 340
Лексическая структура 347
Морфологическая структура 350
Синтаксическая структура 354
Глава шестая
ОФИЦИАЛЬНО-ДЕЛОВОЙ СТИЛЬ 355
Документ 356
Стандартизация и унификация 359
Лексическая структура 362
Морфологическая структура 363
Синтаксическая структура 364
Стиль договоров, соглашений и контрактов 364
Стиль приказов 366
Стиль юридических документов 368
Стиль персональных документов 371
Стиль переписки 377

Глава седьмая

РАЗГОВОРНЫЙ СТИЛЬ 381
Модификации 390
Стандартизация 393
Автор 396
Фонетическая структура 400
Лексическая структура 401
Морфологическая структура 403
Синтаксическая структура 404
Образные средства 405
Невербальные средства 405
ЗАКЛЮЧЕНИЕ 407
ЛИТЕРАТУРА 411
СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ 522
SUMMARY 523
РЕЗЮМЕ 535
ПРЕДМЕТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ 549
ИМЕННОЙ УКАЗАТЕЛЬ 563
СОДЕРЖАНИЕ 575
СОДЕРЖАНИЕ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ 578

CONTENTS

Introduction 11
First chapter
STYLISTICS. STYLE. FUNCTIONAL STYLE 19
Stylistic schools and methods 20
Functional stylistics 27
Functional styles 45
Extra-linguistic constituents 65
Paradigmatics and syntagmatics 89
Typology 93
Second chapter
STYLE AS INFORMATION 101
Informational diversity 105
Code combinations 146
Quantity 153
Third chapter
LITERARY STYLE 169
Information 172
Statement representation 181
Lexical structure 183
Morphological structure 189
Syntactic structure 209
Visual-expressive means 211
Aesthetics 234
Aesthetics of artistic procedure 244
Aesthetisation 267
Modeling 287

Fourth chapter
PUBLISHING STYLE 299
Variety 304
Informational diversity 305
Code interlacing 307
Lexical structure 316
Morphological structure 325
Syntactic structure 327
Fifth chapter
SCIENTIFIC STYLE 329
Variety 330
Scientific areas and media 333
Scientist's style 340
Lexical structure 347
Morphological structure 350
Syntactic structure 354
Sixth chapter
BUREAUCRATIC STYLE 355
Document 356
Standardization and unification 359
Lexical structure 362
Morphological structure 363
Syntactic structure 364
Style of arrangements, agreements and contracts 364
Style of orders 368
Style of legal documents 371
Style of personal documents 371
Style of correspondence 377

Seventh chapter

COLLOQUIAL STYLE 381
Updatings 390
Standardization 393
Author 396
Phonetic structure 400
Lexical structure 401
Morphological structure 403
Syntactic structure 404
Figurative means 405
Unverbal means 405
CONCLUSION 407
BIBLIOGRAPHY 411
INDEX OF ABBREVIATIONS 522
SUMMARY 523
SUMMARY IN RUSSIAN LANGUAGE 535
SUBJECT INDEX 549
AUTHOR INDEX 563
CONTENTS IN RUSSIAN LANGUAGE 575
CONTENTS 578

Бранко Тошовић

ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛОВИ

Издавач

Београдска књига

Уредник

Милош Јевтић

Коректор

Драгица Маслаћ-Тасић

Технички уредник

Драган Стојићевић

ISBN 86–7590–021–X

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81'42

ТОШОВИЋ, Бранко
Функционални стилови / Бранко Тошовић. – Београд : Београдска књига, 2002 (Београд : Арта). – 574 стр. : граф. прикази ; 24 цм.

Тираж 500. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 411–521. Summary ; Резюме. – Регистри.

ISBN 978–86–7590–021–X

а) Стилистика (лингвистика)

COBISS-ID 100960524

E=mc²
√2x